

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ασημίνα Γερασίδη
Α.Μ.: 1608

Υδατικοί Πόροι: Η Γεωλογική και Νομική Διάσταση της Χρήσης τους

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΑΘΗΝΑ, 2021

Ασημίνα Γερασίδη

Υδατικοί Πόροι: Η Γεωλογική και Νομική Διάσταση της Χρήσης Τους

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Α. Καραμπατζός	
ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Α. Καραμπατζός Ε. Δακωρώνια Γ. Σιούτη	
ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ	
Α. Καραμπατζός	Ε. Δακωρώνια
Γ. Σιούτη	Μ. Αυγουστιανάκης
Ι. Κονδύλη	Γ. Μεντής
Ε. Οικονομίδου-Πούλου	

Copyright © *Ασημίνα Γερασίδη, 2021*

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Στα Α μου.

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	11
Περίληψη.....	13
Executive Summary.....	15
Σχήματα.....	17
Πίνακες.....	17
Εικόνες.....	18
Συνοτομογραφίες.....	19
Πρώτο Μέρος.....	23
1 Εισαγωγή.....	23
1.1 Νομοθετήματα.....	23
1.1.1 Ιστορικά Νομοθετήματα.....	23
1.1.2 Σύγχρονη Νομοθεσία.....	25
1.2 Έργα Αξιοποίησης Υδατικών Πόρων.....	28
1.2.1 Ιστορικά Έργα.....	28
1.2.2 Σύγχρονα Έργα Αξιοποίησης Υδατικών Πόρων.....	30
1.3 Η σημερινή κατάσταση.....	30
1.4 Αντικείμενο.....	35
1.5 Στόχος.....	40
Δεύτερο Μέρος.....	41
2 Δίκαιο Προστασίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Υδατικών Πόρων.....	41
2.1 Διεθνές Δίκαιο.....	41
2.2 Δίκαιο Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	43
2.2.1 Αρχές Δικαίου Περιβάλλοντος.....	47
2.2.2 Δίκαιο Διαχείρισης Υδατικών Πόρων.....	56
2.3 Δίκαιο Ευρωπαϊκών Χωρών.....	73
2.3.1 Γερμανικό Δίκαιο.....	73
2.3.2 Αγγλικό Δίκαιο.....	74
2.3.3 Γαλλικό Δίκαιο.....	74
2.4 Ελληνικό Δίκαιο.....	75
2.4.1 Σύνταγμα.....	76
2.4.2 Διατάξεις Αστικού Κώδικα.....	84
2.4.3 Διατάξεις Ποινικού Κώδικα.....	102

2.4.4	Νομοθετικό Πλαίσιο	104
3	Νομολογία περί Διαχείρισης Υδατικών Πόρων	115
3.1	Νομολογία ΔΕΕ	115
3.2	Νομολογία Ελληνικών Δικαστηρίων.....	122
3.2.1	Έργα αξιοποίησης υδατικών πόρων και άδειες χρήσης νερού.....	129
3.2.2	Γεωτρήσεις.....	131
3.2.3	Ιδιοκτησία / χρήση υδροφόρου ορίζοντα	135
3.2.4	Σχολιασμός	142
	Τρίτο Μέρος.....	147
4	Διαχείριση Υδατικών Πόρων.....	147
4.1	Ο κύκλος του νερού	150
4.2	Λεκάνη Απορροής Ποταμού.....	153
4.3	Υπόγεια Ύδατα	154
4.4	Η κατάσταση των υδατικών πόρων σήμερα	158
4.4.1	Ευρώπη.....	159
4.4.2	Ελλάδα.....	163
5	Μία Χαρακτηριστική Περίπτωση προς Μελέτη: Νήσος Σύρος.....	171
5.1	Γενικά	171
5.2	Σύρος.....	173
5.3	Περιγραφή περιοχής.....	174
5.4	Μεθοδολογία	178
5.5	Σχέδιο Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών του Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου για τα Υπόγεια Υδατικά Συστήματα ν. Σύρου	178
5.6	Πρόγραμμα Μέτρων ΣΔΛΑΠ	184
5.7	Ανάλυση και Αξιολόγηση Μέτρων	187
5.7.1	Ανάλυση	187
5.7.2	ΔΕΥΑΣ - Αποκεντρωμένη Διοίκηση Αιγαίου - Αγροτικός Συνεταιρισμός	187
5.7.3	Ειδική Γραμματεία Υδάτων.....	194
5.7.4	Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων	197
5.7.5	Αξιολόγηση και Συμπεράσματα Ερωτηματολογίων και Συνεντεύξεων.....	202
	Τέταρτο Μέρος	211
6	Συμπεράσματα	211
6.1	Αποτίμηση εφαρμογής ΟΠΥ.....	214
6.1.1	Ευρώπη.....	214

6.1.2	Ελλάδα.....	217
6.1.3	Σύρος.....	218
7	Προτάσεις.....	221
	Βιβλιογραφία.....	229
	Ελληνική.....	229
	Ξενόγλωσση.....	239
	Ενημερωτικά Κείμενα.....	243
	Ιστότοποι.....	245
	Παραρτήματα.....	249

Ευχαριστίες

Το ευχαριστήριο αυτό έχει γραφτεί νοερά πολλές φορές στη διάρκεια εκπόνησης αυτής της εργασίας και πάντα φάνταζε όνειρο μακρινό η συγγραφή του, καθώς η απόφαση για μια διατριβή σε ένα τελείως άγνωστο και διαφορετικό γνωστικό αντικείμενο φαινόταν ακατόρθωτο να ολοκληρωθεί.

Πολλές φορές στη μακρά αυτή πορεία σκέφτηκα να αφήσω το «μεγαλεπήβολο» σχέδιό μου, καθώς οι δυσκολίες στη μελέτη και αφομοίωση καινούργιων εννοιών ήταν συχνά τεράστιες. Με την επιμονή και τη συμπαράσταση όλων όσων συμπορεύτηκαν μαζί μου αυτά τα χρόνια, έφτασε τελικά η ώρα της ολοκλήρωσης. Τα λόγια είναι λίγα για να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου.

Το πρώτο ευχαριστώ το οφείλω στον ομότιμο καθηγητή κύριο Ιωάννη Καράκωστα, ο οποίος οραματίστηκε μαζί μου αυτή τη διατριβή και μου έδωσε την ευκαιρία να την ξεκινήσω.

Στη συνέχεια, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα της διατριβής μου, καθηγητή κύριο Αντώνιο Καραμπατζό, για τη στήριξη και την καθοδήγησή του αλλά κυρίως για την τόλμη του να συμμετέχει σε ένα εγχείρημα με τόσες προκλήσεις. Η διαλεκτική και η εποικοδομητική κριτική του υπήρξαν καθοριστικοί παράγοντες σε όλα τα κρίσιμα σημεία εκπόνησης της εργασίας μου.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην καθηγήτρια κυρία Ευγενία Δακορώνια για την επιστημονική στήριξη και τον πολύτιμο χρόνο που αφιέρωσε στην ερευνητική μου εργασία.

Ευχαριστώ επίσης την καθηγήτρια κυρία Γλυκερία Σιούτη που με συμμετοχή της στην τριμελή συμβουλευτική επιτροπή μου έδωσε την ευκαιρία και τη δυνατότητα να εκπονήσω την παρούσα διατριβή.

Ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω και στα μέλη της εξεταστικής επιτροπής, που είδαν την επιστημοσύνη στη διατριβή μου, πέρα από τα όρια της νομικής επιστήμης.

Σημαντική μνεία οφείλω στον ομότιμο καθηγητή κύριο Διονύση Ασημακόπουλο ο οποίος ήταν εκείνος που μου έδειξε το δρόμο της έρευνας και υπήρξε δάσκαλος, αλλά κυρίως φίλος από τότε που ήμουν μεταπτυχιακή φοιτήτρια μέχρι και σήμερα.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον κύριο Αλέξανδρο Καλαβρό και την κυρία Βασιλική Τζαλαβρά, νομικούς, για την καθοδήγησή τους στη νομική βιβλιογραφία, τους κυρίους Ηλία Νόκα – Ζωγράφο, Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Υδάτων Νοτίου Αιγαίου και Γιώργο Βακόνδιο, Γενικό Διευθυντή της ΔΕΥΑ Σύρου για τη βοήθειά τους με στοιχεία και γνώσεις για τη στοιχειοθέτηση της μελέτης περίπτωσης της Σύρου, τον κύριο Ανδρέα Παναγόπουλο, Διευθυντή Ερευνών Ινστιτούτου Εδαφοϋδατικών Πόρων ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ για τα στοιχεία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και τον κύριο Ιάκωβο Γκανούλη, τ. Ειδικού Γραμματέα Υδάτων του Υπουργείου Ενέργειας και Περιβάλλοντος για τις θέσεις της κεντρικής διοίκησης στη διαχείριση των υδατικών πόρων.

Η ολοκλήρωση της διδακτορικής μου διατριβής, βεβαίως, θα ήταν κυριολεκτικά αδύνατη χωρίς την ηθική, υλική και έμπρακτη συμπαράσταση της οικογένειάς μου. Οφείλω ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ στα παιδιά μου, που με μεγάλη υπομονή στάθηκαν συμπαραστάτες σε αυτή την προσπάθεια δίνοντάς μου χρόνο μακριά τους, στους γονείς μου και την αδερφή μου για την καθημερινή συμπαράστασή τους και κυρίως για την αγάπη και την πίστη τους σε μένα. Ο ξάδερφός μου, έχει υπάρξει επίσης άοκνος ηθικός συμπαραστάτης της προσπάθειάς μου.

Οφείλω επίσης πολλά ευχαριστώ στους αγαπημένους μου φίλους για τη διαρκή συμπαράσταση κάθε είδους που μου προσφέρουν όλα τα χρόνια της φιλίας μας, την υπομονή τους να με ακούν και τη χαρά τους για κάθε μου επίτευγμα. Είναι όλοι τους έμπνευση.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους προϊσταμένους και τους συναδέλφους μου στη Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών της Βουλής των Ελλήνων, που έχουν αποτελέσει πηγή ενδιαφέροντος όλα τα χρόνια της συνεργασίας μας.

Περίληψη

Η συνεχιζόμενη υποβάθμιση της ποιότητας των υδάτων, καθώς και η έντονη και μη εξισορροπημένη χρήση νερού, απειλούν τη μελλοντική διαθεσιμότητά του σε πολλές περιοχές παγκοσμίως. Για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος είναι αναγκαίο να εφαρμοστούν προγράμματα βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων σε τοπική, εθνική και διεθνή κλίμακα. Βιώσιμες λύσεις μπορούν να επιλεγούν με τη βοήθεια καινοτόμων μεθόδων και τεχνολογιών (αφαλάτωση, ανακύκλωση, επαναχρησιμοποίηση) εντός πλαισίου σαφώς καθορισμένης εθνικής και διεθνούς περιβαλλοντικής πολιτικής και νομοθεσίας, σε συνδυασμό με περιβαλλοντικά εκπαιδευτικά προγράμματα που θα ενισχύσουν την κοινωνική συναίνεση.

Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει τις τρέχουσες τάσεις της διαχείρισης των ευρωπαϊκών υδατικών πόρων¹. Δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στην ισορροπία ανάμεσα στις ανάγκες της ανάπτυξης αφενός, και της διασφάλισης της προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών αφετέρου, καθώς και στις προτάσεις για εφαρμογές πολιτικών που αναγνωρίζουν την αξία των περιβαλλοντικών αγαθών και παράλληλα κατανοούν τα επιτρεπτά όρια κάλυψης των αναπτυξιακών αναγκών².

Αντικείμενο της διατριβής είναι η εξέταση της εφαρμογής της Οδηγίας Πλαίσιο για τα Ύδατα 2000/60/ΕΚ (ΟΠΥ), η οποία ενσωματώνει, για πρώτη φορά, όλα τα θέματα που σχετίζονται με τη βελτίωση της προστασίας και της διαχείρισης των υδάτων στην Ευρώπη. Η ολοκληρωμένη διαχείριση Λεκάνης Απορροής Ποταμών (ΛΑΠ) και η συμμετοχή του κοινού θεωρείται ουσιαστικό μέρος για την εφαρμογή της ΟΠΥ. Εξετάζεται μια μελέτη εφαρμογής στο νησί της Σύρου, το οποίο επιλέχθηκε ως αντιπροσωπευτικό και αντικατοπτρίζει την ιδιαιτερότητα που η νησιωτικότητα προσδίδει στη χώρα μας. Στην περίπτωση των νησιών, ο εύθραυστος χαρακτήρας των οικοσυστημάτων, που προκύπτει από τη γεωγραφική απομόνωση και τους περιορισμένους φυσικούς πόρους³, αποτελεί πρόκληση για την εφαρμογή της ΟΠΥ.

---

¹ Υδατικός, υδάτινος. Πρόκειται για δύο παρεμφερείς αλλ' όχι ταυτόσημους όρους. Το επίθετο υδατικός σημαίνει αυτόν που ανήκει η αναφέρεται στο νερό, ενώ το υδάτινος αυτόν που αποτελείται από νερό (Κριαράς, 1995). Με αυτή τη λογική σχηματίζουμε τους όρους υδατικός πόρος (όχι υδάτινος πόρος) υδατικό οικοσύστημα (όχι υδάτινο οικοσύστημα), υδατική πολιτική (όχι υδάτινη πολιτική) αλλά υδάτινη μάζα, υδάτινο σώμα, υδάτινο περιβάλλον (= το μέρος του περιβάλλοντος που αποτελείται από υδάτινα σώματα). Κριαράς Εμ., Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας, 1995.

² Rees W., Economic Development And Environmental Protection: An Ecological Economics Perspective, Environmental Monitoring and Assessment, 86, 2003, σελ. 30 και 31, Αθανασοπούλου Χ., Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, 2002, σελ. 167 επ., Μίχας Αλ., Το σύστημα των κυρώσεων στο δίκαιο του περιβάλλοντος υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2008, σελ. 11 επ.

³ Beller et al., Sustainable development and environmental management of small islands, Man and the biosphere Series, UNESCO, 1990, σελ. 15 επ., βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 2805/1997· 394/1999, ΝΟΜΟΣ.

Στόχος της διατριβής είναι να καταδείξει, μέσω της εξέτασης της εφαρμογής της ΟΠΥ και των κανονιστικών διατάξεων που προέκυψαν από αυτή, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του τρόπου διαχείρισης των υδατικών πόρων της χώρας και σε συνδυασμό με τη νομολογική πρακτική των δικαστηρίων να γίνει μια απόπειρα συγκέντρωσης τόσο των καλών πρακτικών διαχείρισης όσο και αυτών που είτε δεν έχουν ακόμα επιφέρει θετικά αποτελέσματα ή/και αποτελούν τροχοπέδη προς την επίτευξη των στόχων της ΟΠΥ. Τίθεται έτσι ο προβληματισμός για τα μέσα που θα χρησιμοποιήσουν τόσο οι τεχνικοί επιστήμονες όσο και οι νομικοί, για την βελτίωση της κατάστασης των υδατικών πόρων. Σημαντική είναι και η συμμετοχή των χρηστών των υδάτων, δεδομένου της σπουδαιότητας κατανομής των αποθεμάτων στις διάφορες χρήσεις, αλλά και της ιδιαιτερότητας που διακρίνει την επάρκεια ή την έλλειψη του πόρου ανά χρήση⁴.

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Το πρώτο μέρος εισάγει και ενημερώνει τον αναγνώστη ως προς το υπό έρευνα θέμα παρέχοντας ιστορικές πληροφορίες σχετικά με τη νομοθεσία και τη διαχείριση υδάτων από την αρχαιότητα έως σήμερα. Στη συνέχεια γίνεται παρουσίαση της εξέλιξης του περιβαλλοντικού δικαίου και του δικαίου της διαχείρισης των υδατικών πόρων και αναλύεται το νομοθετικό πλαίσιο και η αντίστοιχη νομολογία. Το τρίτο μέρος της εργασίας ασχολείται με τις τεχνικές παραμέτρους της διαχείρισης των υδατικών πόρων, τη χαρακτηριστική περίπτωση της Σύρου και εν κατακλείδι, στο τέταρτο μέρος αποτιμάται η εφαρμογή της ΟΠΥ.

---

⁴ *Gerasidi et al.*, Towards the formulation of a new strategy of water resource management for urban areas, *Urban Water Journal*, 6, 2009, σελ. 218.

Executive Summary

The unrelenting deterioration of the quality of water resources and the intensive, unbalanced use of water threatens its future availability in many parts of the world. To address this escalating problem it is necessary to implement sustainable water management programs at the local, national and international level. The selection of sustainable solutions can be supported by innovative methods and technologies (desalination, water recycling and reuse) within a clearly defined framework of national and international environmental policy and legislation, in conjunction with the implementation of environmental education programs that will promote social consensus.

This study presents the current trends in European water resources management. Particular attention is given to the balance between development needs on one hand, and ensuring the protection of natural resources on the other. Furthermore, proposals for policy alternatives are examined, which recognize the value of environmental goods at the same time considering the limitations posed by development needs.

The dissertation subject is the assessment of the implementation of the Water Framework Directive 2000/60/EC (WFD), which incorporates, for the first time, all issues related to the improvement of water protection and management in Europe. The integrated management of a River Basin (IRBM) is considered an essential element for the implementation of the WFD. A case study on the island of Syros is examined, selected as representative and reflecting the distinctive issues faced in our country as a result of its insular physical geography. In the islands, the fragile nature of ecosystems, resulting from geographical isolation and limited natural resources, is a challenge for the implementation of the WFD.

The aim of the dissertation is to demonstrate, through the examination of the WFD application and of the regulations resulting from it, advantages and disadvantages of the country's water resources management practices. In combination with the case law of the courts, an attempt is made to concentrate both good management practices and those that either have not yet brought positive results and / or pose an obstacle for the achievement of the WFD objectives. This raises the question of the means that will be used by both technical scientists and legislators to improve the status of water resources. The participation of water users is also important, given the significance of the distribution of water resources among the various uses and the prioritization of demand coverage for different uses.

The dissertation is divided into three parts. The first part introduces the reader to the subject under investigation, providing historical information on water legislation and management. Following that, the evolution of environmental law and water resources management law is presented and the legal framework is analyzed, as well as the corresponding case law. The third part of the dissertation addresses the technical parameters of water resources management, the case study of Syros and, in conclusion, the implementation of the WFD is assessed.

Σχήματα

Σχήμα 1. Υδατικό Δυναμικό και Χρήσεις.....	149
Σχήμα 2. Χρήσεις Νερού (Πηγή: European Environmental Agency).....	161
Σχήμα 3. Συνολική άντληση για παροχή νερού, 2015 (Πηγή: European Environmental Agency)	161
Σχήμα 4. Χρήσεις νερού (Πηγή: ΕΚΠΑΑ, 2018).....	165
Σχήμα 5. Ποσοστιαία αναλογία των υπόγειων υδατικών συστημάτων της χώρας ως προς την ποσοτική και ποιοτική κατάσταση (Πηγή: ΕΚΠΑΑ, 2018).....	170

Πίνακες

Πίνακας 1. Βασικά και Συμπληρωματικά Μέτρα για τα ΥΥΣ.....	67
Πίνακας 2. Νομολογία ΔΕΕ για την Οδηγία 2000/60/ΕΚ	115
Πίνακας 3. Νομολογία ν. 1739/1987	125
Πίνακας 4. Νομολογία ν. 3199/2003	127
Πίνακας 5. Νομολογία π.δ. 51/2007.....	128
Πίνακας 6. Νομολογία Οδηγίας 2000/60 ΕΚ.....	128
Πίνακας 7. ΥΥΣ ν. Σύρου	178
Πίνακας 8. Πιέσεις και επιπτώσεις στην κατάσταση των υπόγειων υδατικών συστημάτων	179
Πίνακας 9. Ετήσιες απολήψεις και τροφοδοσία	179
Πίνακας 10. Υπόγεια υδατικά συστήματα με προβλήματα υφαλμύρισης.....	180
Πίνακας 11. Αρχικός χαρακτηρισμός των υπόγειων υδατικών συστημάτων (ΥΥΣ) του ΥΔ Νήσων Αιγαίου	181
Πίνακας 12. Περαιτέρω χαρακτηρισμός των υπόγειων υδατικών συστημάτων (ΥΥΣ) του ΥΔ Νήσων Αιγαίου	181
Πίνακας 13. Περιβαλλοντικοί στόχοι των υπόγειων υδατικών συστημάτων.....	182
Πίνακας 14. ΥΥΣ τα οποία αναμένεται να μην επιτύχουν τον περιβαλλοντικό στόχο για καλή κατάσταση.....	183
Πίνακας 15. Χαρακτηρισμός ΥΥΣ 1 ^{ης} Αναθεώρησης	183
Πίνακας 16. Κατάσταση ΥΥΣ και Πιέσεις.....	184
Πίνακας 17. Ερωτηματολόγιο Μέτρων	184
Πίνακας 18. Βασικά και Συμπληρωματικά Μέτρα, Δράσεις και Φορείς Υλοποίησης.....	249

Εικόνες

Εικόνα 1. Υδρολογικός κύκλος (Πηγή: Γεωλογική Υπηρεσία των ΗΠΑ).....	150
Εικόνα 2. Παράδειγμα λεκάνης απορροής ποταμού (Πηγή: https://eclass.sch.gr/)	153
Εικόνα 3: Υπόγειο Νερό (Πηγή: WWF, Οδηγός για το περιβάλλον – Νερό)	154
Εικόνα 4. Υδατικά Διαμερίσματα (Πηγή: WISE, Eurostat).....	166
Εικόνα 5. Σημεία παρακολούθησης υπόγειων νερών (Πηγή: ΕΚΠΑΑ, 2018).....	169
Εικόνα 6. Νήσος Σύρος (Πηγή: http://syros.net/syros-xartis.htm)	174
Εικόνα 7. Γεωλογικός Χάρτης Σύρου (Πηγή: Tectonics of the Syros blueschists (Cyclades, Greece): From subduction to Aegean extension, Méloidy Philippon Jean-Pierre Brun Frédéric Gueydan)	176
Εικόνα 8. Θέσεις Απολήψεων (Πηγή: ΣΔΛΑΠ Αιγαίου).....	180
Εικόνα 9. ΥΥΣ που υπάγονται στο άρθρο 4.4 (Πηγή: ΣΔΛΑΠ Αιγαίου)	182

Συντομογραφίες

ΟΠΥ	Οδηγία Πλαίσιο για τα Ύδατα
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΕΚ	Συνθήκη Ευρωπαϊκής Κοινότητας
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΛΕΕ	Συνθήκη Λειτουργίας Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΕΠ	Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη
ΔΕΕ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Σ	Σύνταγμα
ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΕρμΑΚ	Ερμηνεία Αστικού Κώδικα
ΕισΝΑΚ	Εισαγωγικός Νόμος του Αστικού Κώδικα
ΕλβΑΚ	Ελβετικός Αστικός Κώδικας
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ν.	Νόμος
α.ν.	Αναγκαστικός Νόμος
ΥΑ	Υπουργική Απόφαση
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
π.δ.	Προεδρικό Διάταγμα
ν.δ.	Νομοθετικό Διάταγμα
ΛΑΠ	Λεκάνη Απορροής Ποταμού
ΥΔ	Υδατικό Διαμέρισμα
ΥΠ	Υδατικός Πόρος
ΥΥΣ	Υπόγειο Υδάτινο Σώμα
ΕΜΣΥ	Ειδικό Μητρώο Σημείων Υδροληψίας
ΣΔΛΑΠ	Σχέδιο Διαχείρισης ΛΑΠ
ΣΔΚΠ	Σχέδιο Διαχείρισης Κινδύνου Πλημμύρας
ΠεΣΠΚΑ	Περιφερειακό Σχέδιο για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή

ΠΔ	Πρόγραμμα Δράσης
ΜΠΕ	Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων
ΣΜΠΕ	Στρατηγικές Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων
ΑΕΠΟ	Απόφαση Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων
ΠΠΠ	Πρότυπα Ποιότητας Περιβάλλοντος
ΕΖΔ	Ειδικές Ζώνες Διατήρησης
ΖΕΠ	Ζώνες Ειδικής Προστασίας
ΖΕΝ	Ζώνες Ευπρόσβλητες στη Νιτρορύπανση
ΚΑΠ	Κοινή Αγροτική Πολιτική
ΠΑΑ	Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης
ΠΔ	Πρόγραμμα Δράσης
ΠΜ	Πρόγραμμα Μέτρων
ΣΠΕ	Στρατηγική Περιβαλλοντική Εκτίμηση
ΠΑΑ	Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης
ΚΟΓΠ	Κώδικα Ορθής Γεωργικής Πρακτικής
ΠΟΠ	Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης
ΓΟΠ	Γεωγραφική Ονομασία Προέλευσης
ΕΜΠ	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
ΕΚΠΑ	Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
ΑΠΘ	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
ΥΠΕΝ	Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας
ΥΠΑΑΤ	Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων
ΕΓΥ	Ειδική Γραμματεία Υδάτων
ΕΚΠΑΑ	Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης
ΔΕΥΑ	Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης Αποχέτευσης
ΔΕΥΑΣ	Δημοτική Επιχείρηση Ύδρευσης Αποχέτευσης Σύρου
ΤΟΕΒ	Τοπικός Οργανισμός Εγγείων Βελτιώσεων
ΡΑΕ	Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας
ΕΕΛ	Εγκατάσταση Επεξεργασίας Λυμάτων
ΠΕΓΕΑΛ	Περιφερειακό Εργαστήριο Γεωργικών Εφαρμογών και Ανάλυσης Λιπασμάτων
ΔΑΟΚ	Διευθύνσεις Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΤΕΕ	Τεχνολογικό Επιμελητήριο Ελλάδας

ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης
ΕΛΛΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
Δνη	Δικαιοσύνη
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
ΠερΔικ	Περιβάλλον και Δίκαιο
ΑρχΝ	Αρχείο Νομολογίας
ΤΝΠ ΔΣΑ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
ΕΝΟΒΕ	Εταιρεία Νομικών Βορείου Ελλάδας
ΘΠΔ	Θεωρία και Πράξη Διοικητικού Δικαίου
ΕΔΔΔΔ	Επιθεώρησης Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου
ΕΔΔ	Επιθεώρηση δικαίου του δημοσίου
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου
Δ	Δίκη
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΓΝΜΔ ΝΣΚ	Γνωμοδότηση Νομικού Συμβουλίου του Κράτους
WFD	Water Framework Directive
IRBM	Integrated River Basement Management
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
USGS	United States Geological Survey
UNEP	United Nations Environmental Program

Πρώτο Μέρος

1 Εισαγωγή

Σε όλες τις εποχές στην ιστορία το νερό έπαιζε καθοριστικό ρόλο και η σημασία που του έδιναν οι άνθρωποι αποτυπώνεται στη μυθολογία, τη φιλοσοφία, τη θρησκεία, τα ήθη και τα έθιμα των λαών. Το υγρό στοιχείο αποτελεί πηγή των πολιτισμών, από τους αρχαίους ήδη χρόνους, και οι άνθρωποι κατάλαβαν πολύ νωρίς τη σημασία του ύδατος για τη διατήρηση της ζωής. Για αιώνες πίστευαν στη θαυματουργή και εξαγνιστική δύναμη του νερού δίνοντάς του υπερφυσικές ιδιότητες ή θεοποιώντας το. Ο Θαλής ο Μιλήσιος και ο Όμηρος θεωρούσαν το νερό αρχή των όλων⁵.

Οι πρώτες οργανωμένες κοινωνίες αναπτύχθηκαν κοντά σε ποτάμια, λίμνες ή θάλασσες. Αρχαιολογικά ευρήματα και σωζόμενα κείμενα αποδεικνύουν ότι, σε παγκόσμιο επίπεδο, αρχαίοι πολιτισμοί είχαν αναπτύξει συστήματα ύδρευσης και αποχέτευσης, καθώς και συστήματα άρδευσης. Παράδειγμα διαχείρισης υδατικών πόρων συναντάται και στη Μυθολογία, με τον άθλο του Ηρακλή ενάντια στον Αχελώο ποταμό. Η κοινωνικοπολιτική κατάσταση έπαιζε επίσης ρόλο στον τρόπο διαχείρισης των υδάτων, με την κατασκευή μεγάλων έργων υποδομής σε περιόδους ολιγαρχίας και έργα μικρής κλίμακας προς την κατεύθυνση της διατήρησης των πόρων, της ασφάλειας και της οικονομικής αποδοτικότητας σε περιόδους δημοκρατίας⁶. Πέρα από την εξασφάλιση της ποσοτικής επάρκειας του νερού μέσω των τεχνικών έργων υπήρχε πρόβλεψη για την οριοθέτηση της ορθολογικής τους χρήσης με τη θέσπιση σχετικών μέτρων⁷.

Φαίνεται ότι η σημερινή εξέλιξη στον τρόπο διαχείρισης των υδατικών πόρων έχει τις ρίζες της αρκετά βαθιά στην ιστορία και δεν αποτελεί ανακάλυψη του σύγχρονου πολιτισμού, πράγμα που επιβεβαιώνεται τόσο με τα σωθέντα νομοθετήματα όσο και με τις ανακαλύψεις κατά τις ανασκαφές.

1.1 Νομοθετήματα

1.1.1 Ιστορικά Νομοθετήματα

Η πρώτη καταγεγραμμένη συνθήκη που αφορά στη διαχείριση υδατικών πόρων συναντάται 4500 χρόνια πριν από σήμερα μεταξύ δύο Σουμερικών πόλεων – κρατών για τη διευθέτηση της κοινής χρήσης των νερών του ποταμού Τίγρη. Έκτοτε, χιλιάδες τέτοιες συμφωνίες έχουν υπάρξει, οι πιο παλιές κυρίως για διευθέτηση θεμάτων κοινής χρήσης και, στους νεότερους χρόνους, για τη διαχείριση και την προστασία των πόρων.

Ο πρώτος νόμος για διαχείριση υδάτων συντάχθηκε από τον Σόλωνα και ρύθμιζε τον τρόπο χρήσης του νερού των πηγαδιών. Η νομοθεσία ήταν πρωτοποριακή και αποτέλεσε βάση για

---

⁵ *Theodosiou E.*, The significance of Hydor in European Thought from ancient Greek cosmogonies to the modern astrophysics, 8th International Hydrogeological Congress Of Greece, Romanian Astronomical Journal, Vol I, 2007, σελ. 140.

⁶ *Koutsoyiannis et al.*, Urban Water Management in Ancient Greece: legacies and lessons, Journal of Water Resources Planning and Management, 134, 2008, σελ. 11.

⁷ ΕΥΔΑΠ, Ο κύκλος του νερού στην Αττική Γη, Λεύκωμα, 2011, σελ. 5.

το Αστικό Δίκαιο. Ο Πλούταρχος επεξεργάστηκε αργότερα τη νομοθεσία του Σόλωνα, σύμφωνα με την οποία⁸:

- Εάν υπήρχε ένα δημόσιο πηγάδι σε απόσταση 4 σταδίων (710 μέτρα) όλοι οι κάτοικοι θα χρησιμοποιούσαν αυτό.
- Εάν το πηγάδι ήταν σε μακρύτερη απόσταση θα έπρεπε να ανοιχτεί πηγάδι με ιδιωτικά μέσα.
- Εάν είχαν σκάψει για 18 μέτρα και δεν είχαν βρει νερό, είχαν το δικαίωμα να παίρνουν μια υδρία (20 λίτρα) δύο φορές την ημέρα από τους γείτονες που είχαν νερό.

Προβλεπόταν επίσης η σύσταση σώματος επίβλεψης τήρησης της νομοθεσίας και εκτέλεσης των σχετικών έργων. Ο επικεφαλής ονομαζόταν Κρηνών Επιμελητής και υπήρχαν Υδρογνώμονες και Κρηνοφύλακες.

Στο κείμενο «*Νόμοι του Πλάτωνα*» γίνεται αντιληπτό ότι την εποχή εκείνη είχε ήδη γίνει συνείδηση η ανάγκη για τη διαχείριση των πηγαίων νερών στα βουνά της Αττικής και κυριαρχούσε η αντίληψη ότι το νερό ήταν ένα δημόσιο αγαθό σε σχετική σπανιότητα⁹. Περιγράφονται επίσης αμοιβαίες υποχρεώσεις μεταξύ γειτόνων προκειμένου να αντιμετωπίσουν από κοινού τα προβλήματα που δημιουργούσαν οι υπερβολικές βροχοπτώσεις ή η ξηρασία.

Η εφαρμογή των νόμων έφερε ισορροπία μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και βοήθησε στην ολοκληρωμένη, για εκείνη την εποχή, διαχείριση των υδατικών πόρων, συμπληρώνοντας τα τεχνικά έργα που χρησιμοποιούνταν.

Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο εφαρμοζόταν η Δωδεκάδελτος στην οποία υπήρχε διάταξη που απαγόρευε σε κύριο ακινήτου να εμποδίζει με τεχνικά έργα τη ροή των ομβρίων υδάτων από το δικό του ανάντη προς το κατάντη γειτονικό ακίνητο. Ο κύριος του ακινήτου που βρισκόταν στα κατάντη μπορούσε με ειδική αγωγή - *actio aquae pluviae arcendae* - να ζητήσει από τον κύριο του ακινήτου στα ανάντη να παύσει την παρακώλυση. Στο Ιουστινιάνειο δίκαιο η ίδια αγωγή εγείρετο κατά παντός που παρακώλυε την ελεύθερη ροή, διαμέσου του ακινήτου του, πηγαίων ή ρεόντων υδάτων. Η Δωδεκάδελτος επίσης, σε μία διάταξη που κατά το Γάιο προέρχεται από τη Σολώνεια νομοθεσία, καθορίζει την ελάχιστη απόσταση που πρέπει να έχουν από ξένο γειτονικό ακίνητο φράκτες, τοίχοι, οικήματα, λάκκοι, πηγάδια και δέντρα.

Στο Βυζάντιο υπήρχαν διατάξεις που αφορούσαν στην προστασία από τη ρύπανση πηγών και ποταμών¹⁰. Ο Πραίτωρ¹¹ παραχωρούσε ένδικη προστασία για τη διατήρηση της καλής κατάστασης των πηγών, των λιμνών, των φρεάτων και των ιχθυοτροφείων. Λαμβανόταν επίσης πρόνοια για την εξασφάλιση της ακώλυτης ροής του νερού της βροχής με την πρόβλεψη κατάλληλης δουλείας και τη θέσπιση της αντίστοιχης αγωγής, με υποχρέωση του

---

⁸ *Μαμάσης et al.*, Αναπαράσταση λειτουργίας των δεξαμενών συλλογής ομβρίων, Η έρευνα των αρχαίων συστημάτων ύδρευσης του Πειραιά στο πλαίσιο των έργων του ΜΕΤΡΟ: Μια πρώτη θεώρηση, Ημερίδα, 2015, σελ. 8.

⁹ *Χεκίμογλου Ε.*, Υδάτινη Ιστοριογραφία, Δίκτυο Πολιτισμού ΕΥΔΑΠ, 2014, σελ. 32 και 36 επ.

¹⁰ *Τρωιάνος Σ.*, Η προστασία του περιβάλλοντος στο Βυζάντιο, Νόμος και Φύση, 1995, Διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

¹¹ Τίτλος αιρετού άρχοντα ο οποίος ήταν επιφορτισμένος με πολιτικά και δικαστικά καθήκοντα.

κάθε ιδιοκτήτη ακινήτου να αφήνει ελεύθερη τη ροή των ομβρίων υδάτων μέσα από το ακίνητό του προς το γειτονικό ακίνητο. Αντίστοιχα, υπήρχαν νομοθετήματα για την προστασία των ποταμών.

Όσον αφορά στην επάρκεια των πόρων, συχνή ήταν η σύσταση δουλειών που επέβαλλε περιορισμούς και παρείχε ένδικα βοηθήματα σε περίπτωση προσβολής των σχετικών δικαιωμάτων χρήσης. Για παράδειγμα, υπήρχε διαχωρισμός του νερού σε καθημερινό και θερινό ύδωρ, προσδιορίζοντας έτσι τις εποχιακές ανάγκες για άρδευση και χρήση του νερού στην κτηνοτροφία κατά τους θερινούς μήνες.

Με τη θέσπιση του Νέου Ελληνικού Κράτους¹² θεσμοθετήθηκαν νόμοι και εκδόθηκαν βασιλικά διατάγματα που μεριμνούσαν κυρίως για την ύδρευση των Αθηνών και του Πειραιά καθώς και για υδραυλικά έργα αποξήρανσης λιμνών και ελών, αντιπλημμυρικά και αρδευτικά έργα.

1.1.2 Σύγχρονη Νομοθεσία

Στη σύγχρονη εποχή¹³ η διαχείριση των υδατικών πόρων δεν ρυθμιζόταν ειδικά από το ελληνικό δίκαιο. Το νομικό καθεστώς για τα ύδατα αφορούσε σε δύο βασικά δικαιώματα, της κυριότητας και της κοινής χρήσης και καθοριζόταν σε διατάξεις του Αστικού Κώδικα (ΑΚ). Ενώ αρχικά το δικαίωμα της κυριότητας κυριαρχούσε, τα τελευταία χρόνια η νομοθετική και νομολογιακή εξέλιξη κινείται προς όφελος της κοινής χρήσης. Επίσης, ενώ η διαχείριση των υδάτων απασχολούσε το ιδιωτικό δίκαιο, η προστασία τους ανέπτυξε κανόνες διοικητικού δικαίου οπότε αποτελούν πλέον και κομμάτι του δημοσίου δικαίου¹⁴. Το ποινικό δίκαιο συνεισφέρει επίσης στην προστασία των υδάτων με διατάξεις του Ποινικού Κώδικα (ΠΚ) και νόμους περί προστασίας του περιβάλλοντος και διαχείρισης των υδατικών πόρων¹⁵.

Οι διατάξεις του ΑΚ¹⁶ που αφορούν στα ύδατα είναι το άρθρο ΑΚ 967, σύμφωνα με το οποίο πράγματα κοινής χρήσης είναι ιδίως τα νερά με ελεύθερη και αέναη ροή, οι μεγάλες λίμνες και οι όχθες τους. Συνεπώς, καθένας έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει τα κοινόχρηστα ύδατα. Σε περίπτωση που υπάρχει σύγκρουση μεταξύ περισσότερων χρηστών το άρθρο ΑΚ 969 ορίζει ποια χρήση έχει προτεραιότητα, ήτοι εκείνη που προάγει την κοινή ωφέλεια, και ακολουθούν οι υπόλοιπες.

---

¹² Δεβενέ Σ., Προστασία και Διαχείριση Υδατικών Πόρων (Εθνικό και Ευρωπαϊκό Θεσμικό Πλαίσιο), Διπλωματική Εργασία, ΕΜΠ, 2009, σελ. 16.

¹³ *Kampa E. and Bressers H.*, Evolution of the Greek national regime for water resources, *Water Policy*, 10, 2008, σελ. 485 επ.

¹⁴ Παπαλημναίου Φ., Το νομικό καθεστώς διαχείρισης και προστασίας των υδατικών πόρων, ΝοΒ 42/1994, σελ. 898.

¹⁵ Σακελλαροπούλου Κ. και Σεκέρογλου Ν., Η βιώσιμη διαχείριση των υδατικών πόρων, Νόμος και Φύση, 2006, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

¹⁶ Με την επιφύλαξη των διατάξεων των νόμων 1739/1987 «περί της διαχείρισης των υδατικών πόρων» και 3199/2003 «περί της προστασίας και διαχείρισης των υδάτων» για τις άδειες χρήσης και αξιοποίησης.

Αντιθέτως, σύμφωνα με το άρθρο ΑΚ 954, τα υπόγεια ύδατα και οι πηγές¹⁷ δεν αποτελούν κοινόχρηστα πράγματα και ανήκουν στον κύριο του υπερκείμενου ακινήτου, του οποίου αποτελούν συστατικά¹⁸, είναι δεκτικά ιδιωτικής συναλλαγής και μπορούν να υπαχθούν σε αναγκαστική απαλλοτρίωση. Ο κύριος του ακινήτου μπορεί να τα εκμεταλλεύεται κατά βούληση, αρκεί, σύμφωνα με το άρθρο ΑΚ 281 να μην γίνεται κατάχρηση του δικαιώματος και ΑΚ 1027 να μην αποκόψει ή να μειώσει σημαντικά το νερό που χρησιμοποιείται ήδη από τους κατοίκους του χωριού για τις ανάγκες τους. Στην περίπτωση που το νερό της πηγής αποκτήσει ελεύθερη και αέναη ροή καθίσταται κοινόχρηστο¹⁹.

Όσον αφορά την προστασία τόσο των κοινόχρηστων όσο και των ιδιωτικών υδάτων εφαρμόζονται οι διατάξεις του ΑΚ που αφορούν στην προστασία της προσωπικότητας, την αδικοπρακτική ευθύνη και το γειτονικό δίκαιο. Ειδικότερα, κατ' εφαρμογή των άρθρων ΑΚ 57 και 59, όταν θίγεται ο κοινωφελής χαρακτήρας του ύδατος ή το δικαίωμα χρήσης του από οποιονδήποτε δικαιούται να το χρησιμοποιήσει, ανεξαρτήτως αν έχει ή όχι δικαίωμα κυριότητας επ' αυτού, αξιώνεται άρση της προσβολής, παράλειψη της προσβολής στο μέλλον, αποζημίωση και ικανοποίηση ηθικής βλάβης. Το δικαίωμα χρήσης και απόλαυσης του ζωτικού χώρου εντάσσεται στα προστατευόμενα αγαθά της προσωπικότητας²⁰. Περαιτέρω, οποιοσδήποτε προκαλέσει παράνομα και υπαίτια ζημία σε κοινόχρηστα ή ιδιωτικά ύδατα υποχρεούται, κατά τους ορισμούς του άρθρου ΑΚ 914²¹, σε αποζημίωση η οποία δεν μπορεί παρά να είναι χρηματική. Λιγότερο αποτελεσματικές για την προστασία των υδατικών πόρων είναι οι διατάξεις του ΑΚ περί γειτονικού δικαίου (ΑΚ 1003-1005)²², οι οποίες αποβλέπουν κυρίως στην προστασία της κυριότητας (για το περιεχόμενό τους, βλ. παρακάτω υπό κεφάλαιο 2).

Στις περιπτώσεις που οι περιβαλλοντικές καταστροφές δεν επηρεάζουν μόνο την ποιότητα διαβίωσης αλλά και την ίδια τη ζωή²³, εφαρμόζονται οι διατάξεις του ΠΚ. Στον ΠΚ όμως, δεν

---

¹⁷ Τα ύδατα που βρίσκονται στον υπόγειο χώρο στη νοητή κατά βάθος προέκταση των ορίων του ακινήτου, καθώς και τα πηγάδια που νοούνται ως πηγές. Αντίθετα, δεν θεωρούνται συστατικά ύδατα που υπάγονται σε υδροφόρο μεγάλης έκτασης. (βλ. ανάλυση υπό Κεφ. 2)

¹⁸ Λασκαρίδης Εμμ. σε Γεωργιάδη, Σύνομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013, άρθρο 954, 8-9, σελ. 23.

¹⁹ Παππάς Σ. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικς, 2004, άρθρο 967, 8-9, σελ. 134, Λασκαρίδης Εμμ. σε Γεωργιάδη, Σύνομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013, άρθρο 967, 5-8, σελ. 46, Οικονομοπούλου Β. σε Καράκωστα, Αστικός Κώδικας, 2010, άρθρο 967, σελ. 64 επ., ΑΠ 768/1980 ΝοΒ 29, σελ. 44, ΕιρΑργ 2/1993 ΑρχΝ 45, σελ. 286.

²⁰ Καράκωστας Ι., Το δίκαιο της Προσωπικότητας, 2012, σελ. 46 επ., του ιδίου, Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 351 επ., Καράκωστας Ι. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικας – Γενικές Αρχές, 2016, άρθρο 57, σελ. 779 επ., ΜΠρΡεθ 186/2004, ΝΟΜΟΣ.

²¹ Γεωργιάδης Α. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικας, 1985, άρθρο 914, σελ. 696 επ.

²² Τριάντος Ν. σε Καράκωστα, Αστικός Κώδικας, 2010, άρθρο 1003 επ., σελ. 289 επ., Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 409 επ.

²³ Έσερ Α., Προστασία του Περιβάλλοντος: μια πρόκληση για το ποινικό δίκαιο σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, Πρακτικά Συνεδρίου Ποινικής Προστασίας του Περιβάλλοντος, 1996, σελ. 96.

εντάσσεται η προάσπιση των υδάτινων αποδεκτών αλλά απλώς αναφέρεται, μεταξύ άλλων σε διατάξεις του κεφαλαίου Ι΄ για τα «Εγκλήματα σχετικά με τα υπομνήματα», του κεφαλαίου ΙΓ΄ για τα «Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα» και του κεφαλαίου ΙΔ΄ για τα «Εγκλήματα κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών, των τηλεφωνικών επικοινωνιών και κατά των κοινωφελών εγκαταστάσεων» (για το περιεχόμενό τους βλ. παρακάτω υπό κεφάλαιο 2).

Επίσης, εφαρμόζεται ο νόμος 1650/1986 «περί προστασίας του περιβάλλοντος» με τον οποίο επιδιώκεται «η προστασία των επιφανειακών και υπόγειων νερών θεωρούμενων ως φυσικών πόρων και ως οικοσυστημάτων». Ο νόμος αυτός αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια για νομοθετική ρύθμιση της διαχείρισης των υδατικών πόρων, τυποποιώντας μία σειρά από αδικήματα²⁴ σχετικά με τη ρύπανση και την παράνομη εκμετάλλευση των υδάτων.

Η πρώτη όμως ολοκληρωμένη προσπάθεια θεσπίσεως ενός συστήματος ορθολογικής διαχείρισης των υδατικών πόρων έγινε με το ν. 1739/1987. Ο νόμος αυτός εντάσσει τη διαχείριση των υδατικών πόρων στο συνολικό αναπτυξιακό προγραμματισμό της χώρας, συμπεριλαμβάνοντας και την περιβαλλοντική της διάσταση. Παρουσιάζονται ορισμοί για τους υδατικούς πόρους (επιφανειακά νερά, υπόγεια νερά, νερά φυσικών πηγών, θερμομεταλλικά νερά), γίνεται προσδιορισμός τους ως προς την ποσότητα, την ποιότητα, τη χωροθέτηση και τη χρονική κατανομή και προτείνεται η διαχείρισή τους ανά υδατικά διαμερίσματα με τη χρήση του υδατικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου προσφοράς – ζήτησης. Τέλος, καθορίζονται οι αρμόδιες αρχές και οι φορείς για την εκπόνηση και εκτέλεση προγραμμάτων έρευνας ή / και για τη συμμετοχή σε αυτά.

Παρότι όμως από το 1900 μέχρι και το 2000 είχαν εκδοθεί περίπου 300 νόμοι, νομοθετικά (ν.δ.), βασιλικά (β.δ.) και προεδρικά διατάγματα (π.δ.) και υπουργικές αποφάσεις (ΥΑ), γενικής, ειδικής και τοπικής έκτασης τα οποία συνέθεταν το νομικό πλαίσιο διαχείρισης των υδατικών πόρων της χώρας, είχαν πολύ περιορισμένο ρυθμιστικό πεδίο και δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στα διαρκώς αυξανόμενα προβλήματα των τελευταίων δεκαετιών. Το νομικό πλαίσιο των υδατικών πόρων χαρακτηριζόταν από πολυνομία, αντιφατικότητα και έλλειψη εκσυγχρονισμού. Επίσης, τα προβλεπόμενα από τον τελευταίο ν. 1739/1987 πολυάριθμα π.δ. και ΥΑ τον κατέστησαν ανενεργό και ανεφάρμοστο και υπήρξε παρατεταμένη καθυστέρηση της εφαρμογής του. Επιβεβαιώνεται έτσι ότι αν η νομοθεσία δεν είναι σε σωστή κατεύθυνση και δεν υιοθετείται με ενδιαφέρον από την πολιτεία και τα όργανα Διοίκησης, μπορεί στην καλύτερη περίπτωση να μην εφαρμοστεί ή στη χειρότερη περίπτωση να προσθέσει προβλήματα σε αυτά που αρχικά επρόκειτο να επιλύσει. Η προβλεπόμενη έκδοση τόσων π.δ. (περίπου 40) και ΥΑ (περίπου 33) στο πλαίσιο ενός μόνο νόμου, για τα οποία απαιτούνται πολύπλοκες και χρονοβόρες διαδικασίες και πολύ

---

²⁴ Άρθρο 9: Με πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου καθορίζονται οι τιμές των παραμέτρων ποιότητας νερών και οι μέθοδοι δειγματοληψίας και ανάλυσης αυτών των παραμέτρων. Άρθρο 10: Με Κοινή Υπουργική Απόφαση (ΚΥΑ) επιβάλλονται σε υφιστάμενα ή σε νέα έργα και δραστηριότητες, καθώς και σε κάθε άλλη δραστηριότητα που είναι πιθανό να υποβαθμίσει τα νερά, κατά κατηγορία και περιοχή, περιορισμοί και μέτρα για την προστασία τους. Άρθρο 28: α) Πρόκληση ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος με πράξη ή παράλειψη που αντιβαίνει στις διατάξεις του νόμου αυτού ή των κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων διαταγμάτων και υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων ή β) άσκηση δραστηριότητας ή επιχείρησης χωρίς την απαιτούμενη, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου αυτού ή των κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων διαταγμάτων και υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων, άδεια ή έγκριση, ή υπερβαίνει τα όρια τη άδειας ή έγκρισης που του έχει χορηγηθεί και υποβαθμίζει το περιβάλλον.

περισσότερο η εμπλοκή σ' αυτά πολλών συναρμόδιων υπουργείων και άλλων φορέων με τα προαναφερόμενα προβλήματα, αποτέλεσαν τροχοπέδη για την άμεση εφαρμογή και ενεργοποίησή του. Λόγω δε του εύρους και της σημασίας των προβλημάτων αυτών για το σύνολο του πληθυσμού της χώρας, ήταν αναγκαία η ύπαρξη ενός ενιαίου νομοθετικού πλαισίου το οποίο αφενός θα έθετε τις γενικές αρχές που θα πρέπει να διέπουν την επέμβαση του κράτους και των ιδιωτών στο υδατικό δυναμικό της χώρας και αφετέρου θα καθόριζε μια σειρά στόχων ως προς την ποιότητα και την ποσότητα των διαθέσιμων υδατικών αποθεμάτων.

Το περιεχόμενο του νομοθετικού αυτού πλαισίου προέκυψε ουσιαστικά από την ευρωπαϊκή νομοθεσία η οποία με τη σειρά της εμπνεύστηκε από τις διεθνείς τάσεις στο δίκαιο περιβάλλοντος. Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης για τα Ύδατα που υπογράφηκε το 1968 στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης έθεσε για πρώτη φορά τις γενικές αρχές της βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων, αναδεικνύοντας τη σημασία της ποιοτικής διάστασής της και το χαρακτήρα του νερού ως κοινού οικολογικού αγαθού του οποίου η χρήση πρέπει να είναι λελογισμένη και ισοδίκαιη. Παράλληλα, εκδόθηκε μια σειρά κοινοτικών Οδηγιών σχετικά με την ποιότητα και την ποσότητα των επιφανειακών και υπογείων υδάτων.

Η αλλαγή αυτή αποτυπώθηκε νομοθετικά στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου με την έκδοση της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ για τα ύδατα και ενσωματώθηκε στο εσωτερικό δίκαιο με το ν. 3199/2003 και το π.δ. 51/2007²⁵. Βέβαια, ο μηχανισμός ενσωμάτωσης της Οδηγίας στην εθνική νομοθεσία κατέδειξε καίριες ελλείψεις στη δυνατότητα εφαρμογής. Σε συνδυασμό με πολλές ασάφειες στο κείμενο της Οδηγίας που σχετίζονται με τη διατύπωσή του και τη χρήση γενικευμένων επιστημονικών μεθοδολογιών, η αφετηρία της πορείας επίτευξης του βασικού σκοπού της Οδηγίας για την καλή κατάσταση των υδατικών πόρων ήταν κάθε άλλο παρά θετική²⁶.

1.2 Έργα Αξιοποίησης Υδατικών Πόρων

1.2.1 Ιστορικά Έργα

Τεχνολογικές εφαρμογές διαχείρισης ξεκίνησαν στην Ελλάδα σχεδόν το 2000 π.Χ., στο Μινωικό, τον Κυκλαδικό και τον Μυκηναϊκό πολιτισμό²⁷. Έφθασαν σε μεγάλη άνθιση τον 6^ο π.Χ. αιώνα, οπότε και ξεκίνησαν πρακτικές για αειφόρο και οικονομικά αποδοτική χρήση του νερού.

Παραδείγματα αποτελούν τα συστήματα αποθήκευσης, μεταφοράς και χρήσης του νερού στα Μινωικά παλάτια, τα οποία, μέσω ενός δικτύου κεραμικών αγωγών, είχαν τρεχούμενο νερό που προερχόταν από πηγάδια, πηγές ή τη συλλογή βρόχινου νερού, καθώς και αποχετευτικό σύστημα. Στα παλάτια του Μυκηναϊκού πολιτισμού συναντώνται επίσης μεγάλα υδραυλικά έργα αποφυγής πλημμυρών και αποθήκευσης νερού.

Οι Αθηναίοι, αντιμετωπίζοντας πάντα το πρόβλημα της λειψυδρίας στο λεκανοπέδιο, με τα λιγοστά επιφανειακά νερά, χρησιμοποιούσαν νερό από πηγές και πηγάδια και είχαν επίσης

²⁵ Αναλύονται εκτενώς στο κεφάλαιο για το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο.

²⁶ Τάτσης Λ., Διαχείριση των υδάτων στα πλαίσια της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ και του ν. 3199/2003. Προβλήματα και προοπτικές, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

²⁷ Koutsoyiannis D. and Aggelakis A., "Hydrologic and hydraulic science and technology in ancient Greece", Encyclopedia of Water Science, 2003, σελ. 415.

δεξαμενές για την αποθήκευση του βρόχινου νερού. Γνωστό υδραγωγείο ήταν το Πεισιστράτιο, το οποίο αντλούσε νερά από τον Υμηττό.

Επίτευγμα της μηχανικής θεωρείται το Ευπαλίνειο Όρυγμα για την ύδρευση της Σάμου, μια σήραγγα μήκους ενός χιλιομέτρου, με πλάτος και ύψος 1,80m. Το όρυγμα αυτό ήταν «αμφίστομον» όπως το χαρακτήρισε ο Ηρόδοτος και σκοπός του ήταν να μεταφέρει νερό από την πηγή πίσω από το βουνό προς στην πρωτεύουσα της Σάμου (το σημερινό Πυθαγόρειο), με τρόπο που δεν θα ήταν ανιχνεύσιμος από επιδρομείς.

Εκτός από θέματα ύδρευσης και αποχέτευσης υπάρχουν και περιπτώσεις αντιμετώπισης πλημμυρών και συγκράτησης φερτών υλικών με κατασκευή φραγμάτων²⁸. Τέτοιο παράδειγμα διαχείρισης αποτελεί το φράγμα της Αλυζίας στην Αιτωλοακαρνανία το οποίο λειτουργούσε για την κατακράτηση φερτών υλικών και προστάτευε τον κάμπο του Μύτικα για περισσότερα από 2000 χρόνια. Επίσης, φράγμα ανάσχεσης πλημμυρικής ροής υπήρχε στην Τίρυνθα.

Στη ρωμαϊκή εποχή, το ενιαίο της Διοίκησης στην αυτοκρατορία είχε ως αποτέλεσμα την συνολική διαχείριση των υδατικών πόρων με σημαντικά έργα. Η διαχείριση των υδατικών πόρων της Αθήνας, για παράδειγμα, έγινε πιο συστηματική μετά την κατάκτηση της πόλης από τους Ρωμαίους. Το σημαντικότερο έργο υδροδότησης ήταν το Αδριάνειο Υδραγωγείο, το οποίο κατασκευάστηκε από τον Ρωμαίο Αυτοκράτορα Αδριανό με την τεχνολογία και τα υλικά εκείνης της εποχής τα οποία επέτρεψαν να λειτουργήσει ως κύρια πηγή ύδρευσης της Αθήνας σχεδόν 2000 χρόνια μετά την κατασκευή του. Ξεκινούσε από την Πάρνηθα και έφθανε μέχρι το Λυκαβηττό και το νερό στην πόλη διοχετευόταν με υδατογέφυρες²⁹.

Στο Βυζάντιο, με την κληρονομιά που παρελήφθη από τους Ρωμαίους, η διαχείριση των υδατικών πόρων εξυπηρετούσε, μέσω δικτύου διανομής νερού αλλά και δικτύου ακαθάρτων και ομβρίων, τόσο ατομικές ανάγκες όσο και δημόσιες χρήσεις. Παρότι υπήρχαν υδραγωγεία, η αποθήκευση του νερού της βροχής γινόταν και σε στέρνες, ανοικτές και κλειστές, για χρήση σε περιόδους ξηρασίας ή πολιορκίας, μιας και πολλά πηγάδια που υπήρχαν μολύνονταν συχνά από τις επιδρομές των εχθρών. Οι στέρνες ήταν χτισμένες με κολώνες και όχι τούβλα, διότι έτσι μειώνονταν το κόστος συντήρησης³⁰.

Κατά την Οθωμανική περίοδο το νερό συνδέθηκε με τη θρησκεία. Σε πολλές πόλεις κατασκευάστηκαν κρήνες, αρκετές εκ των οποίων σώζονται μέχρι σήμερα. Επίσης, κατά την περίοδο αυτή συντηρήθηκαν και λειτούργησαν υδραυλικές κατασκευές που είχαν κατασκευασθεί κυρίως από τους Ρωμαίους και τους Ενετούς.

Στους ιστορικούς χρόνους, τότε που η κυριότερη ενασχόληση ήταν η γεωργία και οι περισσότεροι άνθρωποι είχαν κάποιο κομμάτι καλλιεργήσιμης γης, ο «διαχειριστής» των νερών για την άρδευση των εκτάσεων αυτών ήταν ο νεροκράτης. Φρόντιζε για τη σωστή διανομή του νερού στα περιβόλια, καθάριζε τα αυλάκια, έλεγχε αν οι κόφτρες ήταν καλά κλεισμένες και ειδοποιούσε ποιος είχε σειρά για πότισμα.

---

²⁸ Μουτάφης Ν., Κατασκευή του αρχαίου φράγματος της Αλυζίας, 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Γεωτεχνικής & Γεωπεριβαλλοντικής Μηχανικής, ΤΕΕ, Ξάνθη, 2006, σελ 2.

²⁹ Μαμάσης Ν. και Δευτεραίος Π., Εργασίες διερεύνησης του Αδριάνειου Υδραγωγείου της Αθήνας, έκθεση Προόδου Ερευνητικού Έργου, 2017-2018, σελ 7.

³⁰ The Oxford Dictionary of Byzantium Vol. III, Entry: Water, 1991, σελ. 2191.

1.2.2 Σύγχρονα Έργα Αξιοποίησης Υδατικών Πόρων

Βασική μεταβολή στον τρόπο χρήσης των υδατικών αποθεμάτων έφερε το κύμα αστυφιλίας της περιόδου 1960–1980. Τότε άλλαξε και το παραγωγικό μοντέλο της χώρας με πολλαπλασιασμό των τουριστικών και βιομηχανικών δραστηριοτήτων και την αύξηση της γεωργικής παραγωγής που, σε συνδυασμό με την άνιση κατανομή του πληθυσμού και την εποχικότητα της ζήτησης, δημιούργησαν την ανάγκη για ανθρώπινη επέμβαση και συστηματική διαχείριση των υδατικών πόρων³¹.

Η επέμβαση αυτή κατευθύνθηκε στην Ελλάδα προς την εκμετάλλευση των υπόγειων υδάτων, για ύδρευση και άρδευση, με τη δεύτερη να είναι ο μεγαλύτερος καταναλωτής νερού της χώρας. Οι πλημμυλείς έλεγχοι για τις απολήψεις και η υποτιμολόγηση για τις χρήσεις του ύδατος οδήγησαν σε σειρά προβλημάτων. Ο υδροφόρος ορίζοντας της χώρας υπεραντλήθηκε και παρουσιάζει έντονα φαινόμενα υφαλμύρισης³². Τα επιφανειακά και τα υπόγεια ύδατα ρυπαίνονται επίσης από τη χρήση φυτοφαρμάκων και από τα βιομηχανικά και τα αστικά λύματα, με επιπτώσεις στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον³³.

1.3 Η σημερινή κατάσταση

Οι θετικές επιστήμες και το δίκαιο, με την εξέλιξη των πολλών νέων εφαρμογών επέμβασης στο φυσικό περιβάλλον, έχουν αποκτήσει αλληλένδετη σχέση. Οι επιστήμες προσφέρουν τη γνώση του φυσικού περιβάλλοντος και το δίκαιο αποτελεί θεμέλιο των κοινωνικών θεσμών. Δεν λειτουργούν παράλληλα αλλά συνδυαστικά, έτσι ώστε να επιτευχθεί το μέγιστο όφελος από τις νέες εφαρμογές και να ελαχιστοποιηθούν οι όποιες αρνητικές συνέπειες³⁴. Τα πορίσματα της επιστήμης και οι ραγδαίες επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις επιζητούν από το νομοθέτη, το δικαστή και τη Διοίκηση, ειδικά σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, να είναι ευέλικτοι και ευπροσάρμοστοι. Ο νομοθέτης καλείται να σταθμίσει όχι μόνο ποσοτικές και αμιγώς τεχνολογικές παραμέτρους αλλά και ποιοτικές. Η περιβαλλοντική νομοθεσία, συγκεκριμένα, θα πρέπει να ευαισθητοποιεί την κοινωνική περιβαλλοντική συνείδηση και παράλληλα να διακρίνει στην τεχνολογική σκοπιμότητα, πέραν του οικονομικού οφέλους, και το κοινωνικό όφελος³⁵. Ο δε δικαστής δεσμεύεται να αποφασίζει όχι μόνο με νομικά αλλά και με τεχνολογικά κριτήρια, λόγω του

³¹ Σακελλαροπούλου Κ. και Σεκέρογλου Ν., Η βιώσιμη διαχείριση των υδατικών πόρων, Νόμος και Φύση, 2006, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

³² Ως υφαλμύριση ορίζεται η αύξηση της αλατότητας του υπόγειου νερού που μπορεί να οφείλεται στη διείσδυση του θαλασσινού νερού σε έναν υπόγειο υδροφόρο. Οι υπερβολικές αντλήσεις υπόγειων νερών σε παράκτιους υδροφορείς προκαλούν μια ανάστροφη ροή των υπόγειων νερών με αποτέλεσμα μια αξιοσημείωτη θαλάσσια διείσδυση στην αντλούμενη περιοχή. Η ποσοτικοποίηση του προβλήματος της υφαλμύρισης είναι σύνθετη και όταν διαπιστωθεί δεν αποκαθίσταται εύκολα καθώς τις περισσότερες φορές, το πρόβλημα φτάνει σε ανεπίτρεπτα όρια και τα κατάλληλα μέτρα δεν παίρνονται εγκαίρως.

³³ Holman I. and Trawick P., Developing adaptive capacity within groundwater abstraction management systems, Journal of Environmental Management, 92, 2011, σελ. 1547 επ.

³⁴ Μπάλιας Γ., Επιστήμη και Δίκαιο στην Περιβαλλοντική Πολιτική, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

³⁵ Σιούτη Γ., Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2003, σελ. 6 επ.

πολλαπλασιασμού των επιστημονικών γνώσεων, και να βασίζεται σε πορίσματα της Διοίκησης ή των εμπειρογνομόνων. Η Διοίκηση αποκτά έτσι ευρύτερο πεδίο αρμοδιοτήτων, καθώς καλείται να γνωμοδοτεί και να καθορίζει μέσω εγκυκλίων, ΥΑ κ.ά. τι είναι περιβαλλοντικά επιτρεπτό και τι όχι.

Ειδικότερη σχέση αναπτύσσεται μεταξύ της επιστήμης της Υδρολογίας και του Δικαίου του Περιβάλλοντος, καθώς το νερό δεν αποτελεί ένα απλό αγαθό αλλά διακρίνεται για την πολυδιάστατη φύση του πρωτίστως ως ανθρώπινο δικαίωμα³⁶ και συνεπώς ως αντικείμενο περιβαλλοντικής προστασίας, έχοντας όμως και εμπορική αξία³⁷. Εφόσον αποτελεί μέρος του φυσικού περιβάλλοντος, το οποίο είναι αντικείμενο έννομης προστασίας, κατ' επέκταση είναι υποχρεωτική η προστασία του με τη λήψη νομοθετικών ή / και διοικητικών μέτρων, προληπτικών ή κατασταλτικών, με αναγκαίες παρεμβάσεις σε ατομικές, συλλογικές ή οικονομικές δραστηριότητες. Η χρήση των υδάτων πρέπει να ακολουθεί τις αρχές και τους περιορισμούς της βιώσιμης διαχείρισης των υδατικών πόρων, οι οποίοι αποτελούν ζωτικό στοιχείο του περιβάλλοντος. Οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι που προκύπτουν από τη χρήση των υδατικών πόρων έχουν ωθήσει το νομοθέτη σε Νόμους και Οδηγίες και τη νομολογία σε Αποφάσεις με σκοπό τη διαφύλαξη της ποιότητας και ποσότητας των αποθεμάτων έτσι ώστε να καλύπτονται οι φυσικές και οι κοινωνικοοικονομικές ανάγκες. Η αποτελεσματικότητα όμως της όποιας νομοθεσίας κρίνεται τελικώς από το πως αντιμετωπίζει τα συγκεκριμένα κάθε φορά κρίσιμα πρακτικά προβλήματα, τοπικά και χρονικά, και όχι στη θεωρητική απαρίθμησή τους.

Σε παγκόσμια κλίμακα, αυτό που προβληματίζει τους επιστήμονες, τις κυβερνήσεις και τους λαούς, δεν είναι η συνολική αφθονία του νερού αλλά η διαθεσιμότητά του στον κατάλληλο τόπο, χρόνο και μορφή³⁸. Υπάρχει έντονη αναντιστοιχία μεταξύ διαθεσιμότητας νερού και ζήτησης για τις διάφορες χρήσεις.

Η κλιματική αλλαγή επιτείνει το πρόβλημα και αναμένεται να επηρεάσει δυσμενώς τους διαθέσιμους υδατικούς πόρους του πλανήτη και τη διαχείρισή τους, θέτοντας σοβαρές προκλήσεις για τη διατήρηση των οικοσυστημάτων και την κοινωνική ανάπτυξη και ευημερία. Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στους υδατικούς πόρους αυξάνονται από πιέσεις που ασκούν οι μη κλιματικοί παράγοντες στα υδατικά συστήματα. Η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού με τη διαρκώς αυξανόμενη βιομηχανική παραγωγή καταναλωτικών αγαθών, η αλλαγή στις διατροφικές συνήθειες και οι αλλαγές στις χρήσεις γης περιορίζουν την ποσότητα και υποβαθμίζουν την ποιότητα των αποθεμάτων γλυκού νερού. Η γεωργία, που είναι ο κατεξοχήν μεγαλύτερος τομέας ζήτησης και κατανάλωσης νερού, παρά τη μείωση σε καλλιεργούμενες εκτάσεις λόγω της οικονομικής κρίσης και κατ' επέκταση τη μείωση του απαιτούμενου νερού για άρδευση, προβλέπεται να οδηγηθεί σε μικρή αύξηση της ζήτησης λόγω κλιματικής αλλαγής τα επόμενα χρόνια. Ο τουρισμός επίσης, που αντιστοιχεί σε μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού κοντά στις ακτογραμμές όπου οι διαθέσιμοι πόροι είναι

---

³⁶ Βρετού Β., Δικαίωμα σε ένα καθαρό περιβάλλον: ηθική επιταγή ή κάτι περισσότερο;, ΠερΔικ 2/2018, σελ. 224 επ.

³⁷ Τζατζάκη Β., Το Νερό στο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, 2012, σελ. 295 επ., Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 202 επ., Σιούτη Γ., Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2003, σελ. 199.

³⁸ Λέκκας Ε., Γεωλογία και Περιβάλλον, Σύγγραμμα, Έκδ. Τομέας Δυναμικής, Τεκτονικής και Εφαρμοσμένης Γεωλογίας – Τμήμα Γεωλογίας και Γεωπεριβάλλοντος, ΕΚΠΑ, 1998, σελ. 77.

περιορισμένοι, επιτείνει το πρόβλημα και συμβάλει σημαντικά στην αυξημένη πίεση στα αποθέματα του γλυκού νερού³⁹.

Οι δραστηριότητες αυτές έχουν άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στην ποσότητα και την ποιότητα των υδατικών πόρων, οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν το περιβάλλον εν γένει. Το ζήτημα της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας επικεντρώνεται στο κατά πόσο οι δραστηριότητες που χρησιμοποιούν τα υδατικά αποθέματα διατηρούν και ενισχύουν ή καταστρέφουν και υποβαθμίζουν τη βάση όλων των φυσικών πόρων. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η διαχείριση των υδάτινων πόρων πρέπει να γίνεται με τη δέουσα προσοχή για τη διατήρηση του περιβάλλοντος. Διαφορετικά, η ικανότητα των διαθέσιμων υδατικών πόρων να καλύψουν τις ανάγκες των διάφορων χρήσεων και να παρέχουν περιβαλλοντική προστασία ως βασικό συστατικό του φυσικού περιβάλλοντος, τίθεται σε κίνδυνο. Επίσης, η τρωτότητα⁴⁰ των υδατικών συστημάτων στα φαινόμενα της λειψυδρίας, της ξηρασίας και της σπανιότητας ύδατος αυξάνεται σημαντικά.

Στην Ευρώπη, πολλές περιοχές αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα έλλειψης νερού τις τελευταίες δεκαετίες, ενώ η εμφάνιση διαδοχικών φαινομένων ξηρασίας τα τελευταία χρόνια σε Γαλλία, Ιταλία, Ισπανία και Ηνωμένο Βασίλειο έχουν προκαλέσει μεταβολές στη ροή των ποταμών και στη στάθμη των υπόγειων υδροφορέων⁴¹. Η υπεράντληση των διαθέσιμων υδατικών πόρων, κυρίως για άρδευση καλλιεργειών αλλά και για βιομηχανικές χρήσεις και αστική ανάπτυξη (συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού), αποτελεί την κυριότερη απειλή για τις Ευρωπαϊκές ΛΑΠ. Το 2010 η υπεράντληση επηρέασε σημαντικά το 10% των επιφανειακών και το 20% των υπόγειων υδατικών συστημάτων. Η κατασπατάληση των υπόγειων υδάτων οδήγησε στην πτώση του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα, στην εξάντληση των υπόγειων αποθεμάτων, στην αύξηση του κόστους άντλησης και στην ποιοτική υποβάθμιση λόγω υφαλμύρινσης στις παράκτιες περιοχές. Επίσης, λόγω της υπεράντλησης έχει αλλοιωθεί το υδρολογικό καθεστώς και έχουν επηρεαστεί τα παραποτάμια

---

³⁹ E Kundzewicz Z. W. et al., The implications of projected climate change for freshwater resources and their management, Hydrological Sciences, Journal des Sciences Hydrologiques, 53, 2008, σελ. 3 επ., European Environment Agency, Use of freshwater resources in Europe, 2019, www.eea.europa.eu/themes/water, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2019.

⁴⁰ Ως τρωτότητα θεωρείται η αδυναμία των υδατικών συστημάτων να υποστηρίξουν τις απαραίτητες φυσικές διαδικασίες και να εξασφαλίσουν τις ανάγκες του πληθυσμού, όταν λειτουργούν υπό δυσμενείς συνθήκες (έλλειμμα νερού, λειψυδρία, υπερεκμετάλλευση, υδρολογικές μεταβολές, ποιοτική υποβάθμιση). Η τρωτότητα ορίζεται ως συνάρτηση της πιθανής έκθεσης των υδατικών συστημάτων σε κινδύνους (exposure), της ενδογενούς τους ευαισθησίας (sensitivity), και της προσαρμοστικής τους ικανότητας στις αλλαγές που συνεπάγονται οι κίνδυνοι αυτοί (adaptive capacity), Stathatou P. et al., Vulnerability of water systems: a comprehensive framework for its assessment and identification of adaptation strategies Desalination and Water Treatment, 2016, σελ. 2244, Gallopín G., Linkages between vulnerability, resilience, and adaptive capacity, Global Environmental Change, 2006, σελ. 301.

⁴¹ Bixio et al., Water Reuse System Management Manual, Aquarec project, European Commission, 2016, σελ. 10 επ., Υπόγειος Υδροφόρας: Μία γεωλογική ενότητα που μπορεί να αποθηκεύσει μια αξιόλογη ποσότητα νερού και να τη μεταφέρει με ρυθμό υδρολογικά σημαντικό.

οικοσυστήματα σε πολλές περιοχές⁴². Αυτά δεν αφορούν μόνο στις άnuδρες περιοχές με χαμηλά επίπεδα βροχοπτώσεων και υψηλή πυκνότητα πληθυσμού αλλά και σε εύκρατες περιοχές με έντονες γεωργικές, τουριστικές και βιομηχανικές δραστηριότητες, όπου παρατηρούνται συχνές ελλείψεις νερού και / ή δαπανηρές λύσεις εφοδιασμού⁴³.

Οι πολιτικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί, τεχνικοί, νομικοί και θεσμικοί παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν την εφαρμογή των σχεδίων διαχείρισης των υδατικών πόρων θετικά, οδηγώντας σε επιλογές ορθής χρήσης ή αρνητικά, όταν επιτρέπουν ή παραβλέπουν την κατάχρηση. Παράλληλα, καθώς η βιώσιμη ανάπτυξη⁴⁴ προϋποθέτει μια ανοιχτή και δημοκρατική κοινωνία όπου οι πολίτες μετέχουν στη λήψη αποφάσεων και ο κοινωνικός διάλογος δεσμεύει τους κοινωνικούς εταίρους στην κατεύθυνση επίτευξης βιώσιμης παραγωγής και κατανάλωσης, η συμμετοχή του κοινού στη δημόσια διαβούλευση για τις όποιες αποφάσεις κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική⁴⁵. Σχέδια που εφαρμόζονται κατόπιν δημόσιας διαβούλευσης τυγχάνουν μεγαλύτερης αποδοχής και εμπιστοσύνης και ενδέχεται να περιλαμβάνουν εξοικονόμηση κόστους, μεγαλύτερη συνοχή πολιτικής και περισσότερη συνέργεια μεταξύ των σχεδίων, ανάπτυξη της γνώσης, αποφυγή συγκρούσεων και κοινωνική συνοχή⁴⁶. Εάν οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής και το ευρύ φάσμα των εμπλεκόμενων φορέων επιλέξουν να δουλέψουν μόνο με τους όμοιούς τους ή μέσα στα πεδία δραστηριότητάς τους αλλά όχι μεταξύ τους, δεν θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τις τρέχουσες και μελλοντικές προκλήσεις του νερού⁴⁷. Εκτιμάται ότι μέχρι το 2030 οι μισές από τις Ευρωπαϊκές ΛΑΠ θα αντιμετωπίζουν προβλήματα ξηρασίας, λειψυδρίας ή σπανιότητας ύδατος, οπότε αυτό το θέμα είναι κάτι που αφορά όλους⁴⁸.

Η Ελλάδα αποτελεί μία σχετικά ευνοημένη υδρολογικά χώρα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της Μεσογείου. Η θεωρητικά διαθέσιμη ποσότητα των ανανεώσιμων υδατικών πόρων

---

⁴² <https://www.eea.europa.eu>, Impacts due to over abstraction, 2008, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2019.

⁴³ *European Commission*, EU-level instruments on water reuse Final report to support the Commission's Impact Assessment, 2016, σελ. 9 επ.

⁴⁴ Με την ορολογία «αειφορία» ή «βιώσιμη ανάπτυξη» (σντμ. «βιωσιμότητα») αποδίδουμε στα ελληνικά τους αγγλικούς όρους “sustainability” ή “sustainable development”, *Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης*, Η έννοια της Αειφορίας και η ενσωμάτωσή της στο Εθνικό Θεσμικό Πλαίσιο, 2005, σελ. 5.

⁴⁵ *Megdal S. et al.*, Water Governance, Stakeholder Engagement, and Sustainable Water Resources Management, *Water*, 9, 2017, σελ. 6, *Χατζηπαρακευαΐδης Α.*, Βιώσιμη ανάπτυξη και ευαισθητοποίηση μετόχων: η περίπτωση της Σύρου, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2007, σελ. 12 επ.

⁴⁶ *Apostolaki S. et al.*, Using a systemic approach to address the requirement for Integrated Water Resource Management within the Water Framework Directive, *Science of The Total Environment*, 679, 2019, σελ. 78.

⁴⁷ *OECD*, Stakeholder Engagement for Inclusive Water Governance, *Studies on Water*, OECD Publishing, Paris, 2015, σελ. 30.

⁴⁸ *European Commission*, Report on the Review of the European Water Scarcity and Droughts Policy, 2012, σελ. 3.

εκτιμάται στα $72 \times 10^9 \text{ m}^3$ το χρόνο⁴⁹, η οποία θα επαρκούσε για την κάλυψη των ετήσιων αναγκών της χώρας, αν ήταν πραγματικά εκμεταλλεύσιμη. Η ποσότητα όμως που είναι άμεσα διαθέσιμη προς εκμετάλλευση είναι πολύ μικρότερη και υπάρχει έντονη αναντιστοιχία ανάμεσα στη χρονική και χωρική κατανομή της προσφοράς και της ζήτησης, η οποία έχει προκαλέσει στο παρελθόν και εξακολουθεί να προκαλεί προβλήματα έλλειψης νερού⁵⁰. Οι συνθήκες έχουν επιδεινωθεί τα τελευταία χρόνια κυρίως λόγω τεχνικών και οικονομικών παραγόντων που σε συνδυασμό με την ιδιαίτερη γεωμορφολογία της χώρας, η οποία χαρακτηρίζεται από έντονο ανάγλυφο, μεγάλο ανάπτυγμα ακτών και εξάρτηση από εισροές γειτονικών χωρών επιτείνει το πρόβλημα. Η έλλειψη συντονισμένων και αποτελεσματικών πολιτικών διαχείρισης προσθέτει επιπλέον δυσχέρειες⁵¹. Ειδικά σε τοπικό επίπεδο η διαθέσιμη ποσότητα των υδατικών πόρων είναι περιορισμένη και ελαττώνεται συνεχώς. Πολλές περιοχές τείνουν να γίνουν ελλειμματικές σε νερό, ενώ οι μεγάλες συλλογικές ανάγκες, όπως για παράδειγμα για το Λεκανοπέδιο της Αττικής, καλύπτονται μέσω μεταφοράς νερού με σημαντικό κόστος. Προβλήματα λειψυδρίας εμφανίζονται συχνά στα νησιά του Αιγαίου κατά την καλοκαιρινή περίοδο, επηρεάζοντας δυσμενώς την τοπική οικονομία και την ανάπτυξη⁵².

Τα μισά Υδατικά Διαμερίσματα (ΥΔ) της χώρας (7 από τα 14) αντιμετωπίζουν προβλήματα σπανιότητας ύδατος και λειψυδρία, και βρίσκονται μεταξύ των 20 πιο ελλειμματικών στην Ευρώπη⁵³.

Ποιοτικά η κατάσταση των υδατικών πόρων στην Ελλάδα δεν παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα (εκτός μεμονωμένων περιπτώσεων), η ανεξέλεγκτη και απρογραμματίστη ανάπτυξη πολλών περιοχών τα τελευταία χρόνια όμως, έχει αρχίσει να επηρεάζει την καλή ποιοτική κατάσταση επιφανειακών και υπόγειων υδάτων. Η γεωργική δραστηριότητα αποτελεί σημαντική πηγή ρύπανσης⁵⁴ και είναι δύσκολο να αντιμετωπιστεί λόγω του μη σημειακού της χαρακτήρα, ενώ επίσης σημαντικές, αλλά σημειακές πηγές ρύπανσης οι

---

⁴⁹ <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2018.

⁵⁰ <http://www.ypeka.gr>, Υδατικοί Πόροι, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2018.

⁵¹ *Κουτσογιάννης et al.*, Εθνικό Πρόγραμμα Διαχείρισης και Προστασίας των Υδατικών Πόρων, ΕΜΠ, 2008, σελ.2 επ.; *Pedrero et al.*, Use of treated municipal wastewater in irrigated agriculture – Review of some practices in Spain and Greece, *Agricultural Water Management*, 2010, σελ. 1237.

⁵² *Gikas, P. and Tchobanoglous, G.*, Sustainable use of water in the Aegean Islands, *Journal of Environmental Management*, 2009, σελ. 2601 επ.; *Δανιλάκης Β.*, Κυκλάδες και νερό: Προς μια βιώσιμη διαχείριση των υδατικών πόρων ή όχι;, *Νόμος και Φύση*, 2012, διαθέσιμο στην <https://nomosphysics.org.gr/>.

⁵³ *European Topic Centre on Inland, Coastal and Marine waters*, Use of freshwater resources in Europe 2002–2012, 2016, σελ. 27 επ.

⁵⁴ Ρύπανση των υδάτων: Κάθε άμεση ή έμμεση εισαγωγή ουσιών ή ενέργειας στο υδάτινο περιβάλλον που έχει βλαβερή επίδραση στους οργανισμούς, είναι επικίνδυνη για την ανθρώπινη υγεία και τέλος αλλοιώνει την ποιότητα του νερού και υποβαθμίζει τις δυνατότητες χρήσης του. Μόλυνση: η μορφή ρύπανσης που χαρακτηρίζεται απαραίτητα από τη παρουσία παθογόνων μικροοργανισμών στο περιβάλλον ή δεικτών που υποδηλώνουν τη πιθανότητα παρουσίας τέτοιων μικροοργανισμών.

οποίες αντιμετωπίζονται πιο εύκολα, αποτελούν τα αστικά λύματα και τα βιομηχανικά απόβλητα.

Γίνεται φανερό ότι οι υδατικοί πόροι δεν αποτελούν μόνο ένα από τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος παίζοντας ρόλο στη διατήρηση της ισορροπίας στη φύση, αλλά συντελούν και στην ευημερία μιας περιοχής. Οποιαδήποτε αλλαγή στο φυσικό υδατικό ισοζύγιο επιδρά τόσο στο περιβάλλον όσο και στις ανθρώπινες δραστηριότητες. Η αναζήτηση ολοένα και περισσότερων αποθεμάτων νερού δεν αποτελεί λύση και οι προσπάθειες ικανοποίησης της ζήτησης θα πρέπει να στρέφονται στην τοπικά βιώσιμη διαχείριση των αποθεμάτων. Το νερό θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μέρος του φυσικού οικοσυστήματος και του αστικού-γεωργικού-βιομηχανικού ιστού, έτσι ώστε να βελτιώνεται η αποδοτικότητα της χρήσης του με κάθε τρόπο⁵⁵.

Η επιστήμη και η τεχνολογία έχουν διαχρονικά πρωταγωνιστικό ρόλο στην αντιμετώπιση του υδατικού προβλήματος. Καθώς φαίνεται όμως, τα εργαλεία αυτά δεν μπορούν πλέον να λύσουν ολοκληρωτικά το πρόβλημα. Αυτό που θα συνεισφέρει καθοριστικά είναι μια ολοκληρωμένη στρατηγική θεσμικών ρυθμίσεων στην κατεύθυνση, όχι πλέον μονόπλευρα της ενίσχυσης του σκέλους του ισοζυγίου που αφορά στη φυσική προσφορά του νερού, αλλά αντίθετα στην εξισορρόπηση του ισοζυγίου προσφοράς και ζήτησης του νερού σε επίπεδο υδρολογικής λεκάνης⁵⁶. Αυτή η διευθέτηση είναι μια υπόθεση σύνθετη που εμπλέκει εκτός από φυσικές και τεχνολογικές, επιπλέον νομικές, οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές παραμέτρους. Απαιτείται δηλαδή συνολική, ολοκληρωμένη και συνδυασμένη επέμβαση σε όλα τα μέτωπα και τους τομείς, γεγονός που απαιτεί σχεδιασμό και συγκρότηση οργανωμένου στρατηγικού σχεδίου.

1.4 Αντικείμενο

Οι παραπάνω προκλήσεις αποτέλεσαν έναυσμα για μια στροφή στην πολιτική της διαχείρισης των υδατικών πόρων, με εισαγωγή των εννοιών της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης και της αποδοτικότερης χρήσης του νερού⁵⁷. Παράλληλα με τις παραδοσιακές τεχνικές / κατασκευαστικές λύσεις, νέες μέθοδοι και τεχνολογίες αναπτύσσονται, δίνοντας έμφαση στη διαχείριση της ζήτησης και την ανακατανομή μεταξύ των χρήσεων για τη μεγιστοποίηση του κοινωνικοοικονομικού οφέλους. Στόχος της νέας προσέγγισης είναι η επανασύνδεση της χρήσης του νερού με την επίτευξη ή τη διατήρηση καλής οικολογικής και περιβαλλοντικής κατάστασης. Αυτή η τάση εκφράζεται σε διεθνές επίπεδο με τους Στόχους για την Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών, που εξισορροπούν τις τρεις διαστάσεις της αειφόρου ανάπτυξης: την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική. Οι Στόχοι αυτοί θα υλοποιηθούν από το 2015 έως το 2030 και θα ενθαρρύνουν τη δράση σε τομείς κρίσιμης σημασίας για την ανθρωπότητα και τον πλανήτη. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο η ΟΠΥ, η οποία

⁵⁵ *Stathatou P. et al.*, Treated wastewater reuse potential: Mitigating water scarcity in the Aegean islands, *Desalination and Water Treatment*, 53, 12/2015, σελ. 3273.

⁵⁶ Υδρολογική λεκάνη ονομάζεται μία καλά καθορισμένη τοπογραφική και υδρολογική ενότητα, η οποία αποτελεί τη στοιχειώδη χωρική μονάδα της αποστράγγισης της επιφάνειας της χέρσου. Οι πλαγιές και οι κλάδοι του υδρογραφικού δικτύου αποτελούν τα βασικά μορφολογικά στοιχεία της. Δηλαδή είναι η περιοχή που αποστραγγίζεται από ένα δίκτυο υδατορευμάτων.

⁵⁷ *Gleick P. et al.*, Water-use efficiency and productivity: rethinking the basin approach, *Water International*, 2011, σελ. 795.

συνδυάζει ποιοτικούς, ποσοτικούς και οικολογικούς στόχους για την επίτευξη καλής κατάστασης για όλα τα υδάτινα σώματα εκφράζει τον 6^ο Στόχο για αποδοτική χρήση και διαχείριση του νερού⁵⁸.

Καινοτομία της ΟΠΥ αποτελεί η αλλαγή του είδους των περιβαλλοντικών στόχων που θέτει, οι οποίοι είναι ευρύτεροι - δεν αφορούν στην προστασία συγκεκριμένων χρήσεων νερού ή στην προστασία του υδάτινου περιβάλλοντος από συγκεκριμένες χρήσεις - αλλά έχουν απώτερο σκοπό την αιεφορική χρήση και την ολοκληρωμένη προστασία των υδάτων. Επίσης, η επιλογή της ΛΑΠ ως διαχειριστική μονάδα συμπεριλαμβάνει τα εσωτερικά, επιφανειακά, μεταβατικά, παράκτια και υπόγεια ύδατα. Παράλληλα χρησιμοποιείται η δημόσια διαβούλευση στη λήψη αποφάσεων καθώς και οικονομικές αρχές και εργαλεία⁵⁹.

Η Οδηγία 2000/60/ΕΚ, ως κυρίαρχη ευρωπαϊκή νομοθεσία, και η εναρμόνισή της με το εθνικό δίκαιο, καθώς και μια σειρά ακόμα Οδηγιών και νόμων, θέτουν τις βάσεις για μια ολοκληρωμένη διαχείριση των υδατικών πόρων. Καθορίστηκε έτσι ένα σαφές χρονοδιάγραμμα υλοποίησης για την επίτευξη των στόχων της, με αφετηρία το έτος 2000 και με ενδιάμεσες προθεσμίες για την ολοκλήρωση ειδικών εργασιών⁶⁰:

- Δεκέμβριος 2003: μεταφορά της ΟΠΥ στο εθνικό δίκαιο (άρθρο 23), προσδιορισμός των ΛΑΠ και ορισμός διοικητικών ρυθμίσεων (άρθρο 3).
- Δεκέμβριος 2004: ανάλυση πιέσεων και επιπτώσεων των ΛΑΠ, και οικονομική ανάλυση της χρήσης ύδατος (άρθρο 5).
- Δεκέμβριος 2006: κατάρτιση των προγραμμάτων παρακολούθησης για την αξιολόγηση της κατάστασης των υδάτων (άρθρο 8) και έναρξη συμμετοχής του κοινού (άρθρο 14).
- Δεκέμβριος 2008: δημοσίευση, για διάθεση στο κοινό, των προσχεδίων διαχείρισης ΛΑΠ (άρθρο 13).
- Δεκέμβριος 2009: έγκριση των σχεδίων διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμού (ΣΔΛΑΠ) (άρθρο 11 και 13).
- Δεκέμβριος 2010: Θέσπιση πολιτικών τιμολόγησης (άρθρο 9).
- Δεκέμβριος 2012: πρόγραμμα μέτρων έτοιμων προς εφαρμογή (άρθρο 11).
- Δεκέμβριος 2015: επίτευξη καλής κατάστασης των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων (άρθρο 4), τέλος πρώτου κύκλου διαχείρισης και δεύτερα ΣΔΛΑΠ.
- Δεκέμβριος 2021: Τέλος δεύτερου κύκλου διαχείρισης (άρθρα 4 και 13).
- Δεκέμβριος 2027: Τέλος τρίτου κύκλου διαχείρισης (άρθρα 4 και 13).
- Δεκέμβριος 2033 και κάθε έξι χρόνια στο εξής: Αναθεώρηση των ΣΔΛΑΠ.

Η Ελλάδα κατέθεσε τα Σχέδια Διαχείρισης των ΛΑΠ (ΣΔΛΑΠ) με μεγάλες καθυστερήσεις, τα οποία και εγκρίθηκαν, ενώ έχει ήδη προχωρήσει και η έγκριση των αναθεωρημένων ΣΔΛΑΠ,

---

⁵⁸ *United Nations*, Special edition: progress towards the Sustainable Development Goals, 2019, E/2019/68, σελ. 12.

⁵⁹ *Γερασίδη Μ.*, Αξιολόγηση Προτάσεων Διαχείρισης Υδατικών Πόρων, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, ΕΜΠ / Πανεπιστήμιο Πειραιά, 2004, σελ. 14 επ.

⁶⁰ *European Commission*, WFD: Timetable for implementation, https://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/info/timetable_en.htm, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2019, *Τασιόπουλος Σ.*, Διαχείριση υδάτων στον Ευρωπαϊκό χώρο – Οδηγία 2000/60/ΕΚ, ΠερΔικ 3/2014, σελ. 440.

που θα συμβάλουν στην υλοποίηση ενός εθνικού βιώσιμου σχεδιασμού προστασίας και διαχείρισης των υδατικών πόρων με επίκεντρο τη διασφάλιση ποιότητας, ποσότητας και καλής οικολογικής κατάστασης των υδατικών πόρων. Αυτά ολοκληρώθηκαν στο τέλος του 2017 και τον Μάρτιο του 2019 ανακοινώθηκε η έναρξη της Διαβούλευσης για τη 2^η Αναθεώρηση των Σχεδίων Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών της χώρας η οποία αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2021 και ακολούθως η 3^η το 2027⁶¹. Επίσης για τον προγραμματισμό των έργων και των δράσεων που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τα ύδατα θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα οικεία Σχέδια Διαχείρισης Κινδύνων Πλημμύρας (ΣΔΚΠ) και τα προβλεπόμενα στα υπό εκπόνηση οικεία Περιφερειακά Σχέδια για Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΠεΣΠΚΑ).

Στα κείμενα της πρώτης αναθεώρησης των ΣΔΛΑΠ εμπεριέχεται πίνακας ο οποίος δείχνει τον χαμηλό βαθμό προόδου στην εφαρμογή των βασικών και συμπληρωματικών προγραμμάτων μέτρων των πρώτων σχεδίων σε πολλά ΥΔ. Η πρόοδος εφαρμογής των μέτρων επηρεάζεται άμεσα από:

- Το διαθέσιμο χρόνο από την έγκριση του 1^{ου} ΣΔΛΑΠ - περίπου 2 χρόνια - που ήταν σχετικά μικρός για την πλήρη εφαρμογή ορισμένων δράσεων που απαιτούν σημαντικό χρόνο ωρίμανσης.
- Τις ιδιαίτερα δυσμενείς οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στη χώρα, οι οποίες οδήγησαν σε περιορισμένους ρυθμούς διάθεσης των απαραίτητων πιστώσεων για την υλοποίηση των μέτρων.
- Τους διαθέσιμους πόρους (ανθρώπινους και οικονομικούς) των αρμοδίων φορέων.

Μια επιπλέον παράμετρος που καθόρισε την πορεία υλοποίησης του προγράμματος μέτρων είναι η μετάβαση από το ΕΣΠΑ 2007-2013 στο νέο ΕΣΠΑ 2014-2020⁶².

Τα προβλεπόμενα μέτρα των ΣΔΛΑΠ της πρώτης αναθεώρησης (συνεχιζόμενα ή νέα) αφορούν, ως επί το πλείστον, στη λήψη διοικητικών ή νομοθετικών μέτρων ή την εκπόνηση μελετών, και λιγότερο την κατασκευή έργων. Ενδεικτικά, προβλέπεται σύνταξη / επικαιροποίηση γενικών σχεδίων ύδρευσης (masterplans), αναθεώρηση του υφιστάμενου στρατηγικού σχεδίου αντιμετώπισης φαινομένων λειψυδρίας και ξηρασίας, υλοποίηση σχεδίων ασφάλειας εφοδιασμού νερού, ηλεκτρονική ετήσια καταγραφή μετρήσεων των απολήψεων επιφανειακών και υπόγειων υδάτινων σωμάτων και μείωση της διάχυτης ρύπανσης από τη γεωργία στις ευπρόσβλητες ζώνες. Αναλυτικά τα προγράμματα βασικών και συμπληρωματικών μέτρων παρουσιάζονται στα κείμενα τεκμηρίωσης των νέων ΣΔΛΑΠ.

Τέλος, η ΟΠΥ και η εθνική νομοθεσία ενσωμάτωσης προβλέπουν την ανάκτηση του κόστους των υπηρεσιών ύδατος κατόπιν εκπόνησης σχετικής οικονομικής ανάλυσης. Στα κείμενα της πρώτης αναθεώρησης των ΣΔΛΑΠ το ποσοστό ανάκτησης του χρηματικού κόστους για αγροτική χρήση παρουσιάζεται πολύ χαμηλό σε ορισμένα ΥΔ. Τα δε επίπεδα ανάκτησης του περιβαλλοντικού κόστους και του κόστους πόρου θα καθοριστούν μετά τις 30.6.2019. Η οικονομική ανάλυση είναι κρίσιμη τόσο για λόγους κοινωνικής δικαιοσύνης όσο και για λόγους περιβαλλοντικής προστασίας, όμως τα αποτελέσματά της είναι ακόμα δύσκολο να εκτιμηθούν.

---

⁶¹ Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Υδατικοί πόροι, Αναθεώρηση ΣΔΛΑΠ, 2019, www.ypern.gr, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2019.

⁶² ΣΔΛΑΠ 1^{ης} Αναθεώρησης ΥΔ Κρήτης, 2017, σελ. 35.

Έλεγχος για τη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο της νομοθεσίας μέσα στην προβλεπόμενη προθεσμία, τη συμβατότητα των μέτρων αυτών με τη νομοθεσία, καθώς και την έμπρακτη εφαρμογή τους, με αξιολόγηση της ποιότητας της μεταφοράς και των πρακτικών που ακολουθούνται κατά την εφαρμογή του δικαίου στην πράξη από ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς και αρχές ασκείται από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ).

Σε επίπεδο νομολογίας των Ελληνικών Δικαστηρίων⁶³ δίνονται κατευθύνσεις για τη διαμόρφωση της αρχής της αειφορίας σε σχέση με το υδατικό δυναμικό και υποστηρίζεται «ότι η βιώσιμη διαχείριση του ύδατος απαιτεί ένα συστηματικό σχέδιο χρήσεως των υδατικών πόρων, βάσει μιας τεκμηριωμένης εκτιμήσεως και αξιολογήσεως των αναγκών και του διαθέσιμου υδάτινου δυναμικού, και λαμβανομένης πάντοτε υπ' όψη της σχέσεως ρεόντων και υπογείων υδάτων, της ποσότητας των διαθεσίμων αποθεμάτων και της ολοκληρωμένης χρησιμοποίησεως των υδάτων, στην οποία περιλαμβάνεται και η δυνατότητα επαναχρησιμοποίησής των». Πριν ακόμα διατυπωθεί στην ΟΠΥ, επισημάνθηκε ότι ο σχεδιασμός, προκειμένου να είναι ορθολογικός, πρέπει να γίνεται σε επίπεδο λεκάνης απορροής, οφείλει δε να περιλαμβάνει και την αξιολόγηση των μέτρων διαχείρισης όσον αφορά στην ποιότητα και την ποσότητα του υδατικού οικοσυστήματος που επηρεάζεται, είτε αυτά είναι γενικής εφαρμογής, είτε ατομικού χαρακτήρα. Διαμορφώνονται έτσι από τη νομολογία οι θεμελιώδεις αρχές της βιώσιμης διαχείρισης με σχεδιασμό σε επίπεδο ΛΑΠ. Οι αρχές αυτές είναι η διαχείριση με κριτήρια τη σχέση ρεόντων και υπογείων υδάτων και την ποσότητα των διαθεσίμων αποθεμάτων, η ολοκληρωμένη χρησιμοποίηση των υδάτων, η αξιολόγηση των λαμβανομένων μέτρων σε σχέση με την ποιότητα και ποσότητα του υδατικού οικοσυστήματος που επηρεάζεται, και τέλος, ο προσανατολισμός της ζήτησης στις χρήσεις νερού στις οποίες αποβλέπουν τα προγράμματα ανάπτυξης της χώρας⁶⁴. Η νομολογία τονίζει ως θεμελιώδη συνέπεια της απαίτησης για βιώσιμη διαχείριση των υδάτων την υποχρέωση ένταξης κάθε σχετικού έργου σε εθνικό και περιφερειακό προγραμματισμό, που επιδιώκει την εξασφάλιση ορθολογικής χρήσης του νερού βάσει της μακροπρόθεσμης προστασίας των διαθέσιμων υδατικών πόρων⁶⁵. Με αφορμή τις υποθέσεις περιβαλλοντικής αδειοδότησης αναδεικνύεται το πρόβλημα που συνδέεται με το σωστό σχεδιασμό των έργων, την ενημέρωση των τοπικών κοινωνιών και τα όρια του δικαστικού ελέγχου⁶⁶.

---

⁶³ Γώγος Κ., Ο σχεδιασμός της διαχείρισης των υδατικών πόρων ως προϋπόθεση της αδειοδότησης έργων, Νόμος και Φύση, 2015, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, ΣτΕ 2990/1998· ΣτΕ 2759/1994· ΟλΣτΕ 3478/2000, ΝΟΜΟΣ.

⁶⁴ Τροβά Ε., Η προστασία των υδατικών πόρων σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο και το Σύνταγμα (ΟλΣτΕ 1688/2005), ΠερΔικ 2005, σελ. 552 επ.· ΣτΕ 815/2006· 3841/2006· ΣτΕ 709/2007· ΣτΕ 367/2008, ΝΟΜΟΣ.

⁶⁵ ΣτΕ 2875/2012· 2038/2012· 1055/2012· 4590/2011· 1125/2008, ΘΠΔΔ 2008, σελ. 1355· ΣτΕ 3841/2006, ΕΔΔΔΔ 2009, σελ. 477· ΣτΕ 2179/2006, ΕΔΔΔΔ 2008, σελ. 792, ΣτΕ 2936/2017· 454/2014· 1421/2013· 2875/2012· 2462/2017· ΟλΣτΕ 26/2014, ΝΟΜΟΣ.

⁶⁶ ΣτΕ 3090/2014· 4046/2015· 3760/2015, ΝΟΜΟΣ.

Δημιουργείται έτσι μια προστατευτική νομολογία για το περιβάλλον⁶⁷. Αξιοποιείται το άρθρο 2 §1 Σ για τον σεβασμό της αξίας του ανθρώπου, το άρθρο 5 §1 Σ για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και τέλος το άρθρο 25 §1 και §4 Σ, που αφενός υπογραμμίζει την υποχρέωση του κράτους να εγγυάται εν γένει τα δικαιώματα κάθε ανθρώπου και αφετέρου αξιώνει από όλους τους πολίτες να εκπληρώνουν το χρέος της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης και συμπληρώνεται με το άρθρο 24 Σ για την προστασία του περιβάλλοντος⁶⁸.

Όπως προκύπτει από τη νομολογία (για ανάλυση βλ. κεφάλαιο 3), κατά τη διάρκεια των δύσκολων ετών της οικονομικής κρίσης, το ΣτΕ παραμένει πιστό στην ανάγκη της βιώσιμης ανάπτυξης, άλλοτε με μεγαλύτερη κι άλλοτε με μικρότερη επιτυχία. Η καλή περιβαλλοντική κατάσταση όμως θα επιτευχθεί, όταν τα όργανα της Πολιτείας και, ιδίως, η κοινωνία, ενστερνιστούν και υπηρετήσουν την ανάπτυξη αυτή.

Η σημασία της διαχείρισης των υδατικών πόρων και η βελτίωση και διατήρηση της καλής τους κατάστασης, έχει απασχολήσει όντως και την κοινωνία των πολιτών. Έτσι τον Σεπτέμβριο του 2015, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψήφισε με μεγάλη πλειοψηφία υπέρ της έκθεσης «Δικαίωμα στο νερό»⁶⁹, που προέκυψε από πρωτοβουλία πολιτών, η οποία ζητεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προτείνει νομοθεσία για την εφαρμογή του ανθρώπινου δικαιώματος στο νερό και στην αποχέτευση, όπως αναγνωρίζεται από τα Ηνωμένα Έθνη. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κάλεσε την Επιτροπή να καταθέσει νομοθετικές προτάσεις και, εάν είναι σκόπιμο, και προτάσεις αναθεώρησης της ΟΠΥ, οι οποίες θα αναγνωρίζουν την καθολική πρόσβαση και το ανθρώπινο δικαίωμα στο νερό.

Σήμερα, έχει συντελεστεί σημαντική πρόοδος προς την επίτευξη των στόχων της ΟΠΥ αλλά η τελική επιτυχία της εφαρμογής της θα εξαρτηθεί από τις φιλοδοξίες των κρατών μελών και την ορθή εφαρμογή των σχεδίων τους από εδώ και στο εξής, με τρόπο που πια μπορεί να μετρηθεί και να αξιολογηθεί. Ενόψει της συζητούμενης αναθεώρησης της Οδηγίας, καθίσταται σημαντική η αξιολόγηση της μέχρι τώρα εφαρμογής της, ο προσδιορισμός πιθανών ελλείψεων και η στοιχειοθέτηση προτάσεων για την καλύτερη, μελλοντικά, αξιοποίηση των στόχων της.

Στη χώρα μας, από ότι φαίνεται τόσο από την καθυστέρηση διεκπεραίωσης των ΣΔΛΑΠ, όσο και από το μικρό ποσοστό εφαρμογής τους, οι στόχοι για το 2021 θα επιτευχθούν εν μέρει, αλλά πολλοί θα μετατεθούν για την επόμενη εξαετία. Ευτυχώς, με την εφαρμογή του άρθρου 4 της ΟΠΥ δίνεται αυτή η δυνατότητα στα κράτη μέλη, χωρίς να επισύρει έννομες συνέπειες.

Η παρούσα εργασία εξετάζει όλες αυτές τις εξελίξεις στο χώρο της διαχείρισης των υδατικών πόρων και την πορεία εφαρμογής της ΟΠΥ στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στο νησί της Σύρου όπου το υδρολογικό ισοζύγιο είναι ελλειμματικό⁷⁰. Η αυξημένη εποχιακή ζήτηση λόγω

---

⁶⁷ ΣτΕ 2669/2001, 4310/2001 για υδατορέματα· 2343/1987 για ποτάμια· ΟλΣτΕ 4938/1995 για διάθεση αποβλήτων· ΣτΕ 1320/2001 για εθνικά πάρκα· ΣτΕ 3956/1995 για βιοποικιλότητα· ΣτΕ 3521/1992 για πρόσβαση στον αιγιαλό, ΝΟΜΟΣ.

⁶⁸ Σακελλαροπούλου Κ., Περιβαλλοντικό Σύνταγμα και ΣτΕ στα χρόνια της κρίσης, Νόμος και Φύση, 2018, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

⁶⁹ www.right2water.eu, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2018.

⁷⁰ Ξένος Δ., Αναγκαιότητα για τη δημιουργία μιας Ενιαίας Στρατηγικής Διαχείρισης των Υδατικών Πόρων στις Κυκλάδες, Συμπόσιο: Αιγαίο, Νερό, Βιώσιμη Ανάπτυξη, 2001, σελ. 4 επ.

τουρισμού και άρδευσης σε συνδυασμό με περιοδικές ξηρασίες επιτείνει το πρόβλημα και η απουσία εναλλακτικών πηγών νερού οδηγεί σε υπερεκμετάλλευση του υπόγειου υδροφόρου προκαλώντας και ποιοτική υποβάθμιση λόγω υφαλμύρισης⁷¹. Η ανάπτυξη μέτρων και στρατηγικών για τις περιοχές με ανάλογες συνθήκες θα πρέπει να αποσκοπεί στην ικανοποίηση πολλών και αντικρουόμενων στόχων, αποτελώντας πρόκληση τόσο για τους νομοθέτες όσο και για τους εφαρμοστές του δικαίου.

1.5 Στόχος

Το μεθοδολογικό πλαίσιο που διατυπώνεται στη διατριβή αποσκοπεί στον προσδιορισμό των προβλημάτων τα οποία προκύπτουν από την εφαρμογή της νομοθεσίας για τη διαχείριση των υδάτων και συγκεκριμένα των υπόγειων, σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από την έλλειψη νερού και έχουν μικρές λεκάνες απορροής ενώ στερούνται επιφανειακών υδατικών αποθεμάτων. Ελέγχεται ο βαθμός υλοποίησης και επιτυχίας των μέτρων προστασίας που έχουν προταθεί από τα διαχειριστικά σχέδια σε επίπεδο νησιώτικης μονάδας για να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τις πιθανές δυσχέρειες και να προταθούν τρόποι αντιμετώπισής τους, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο στόχος της αειφόρου κατάστασης το δυνατόν συντομότερα.

---

⁷¹ *Margat J. and Vallée D., Mediterranean Vision on water, population and the environment for the 21st Century, Blue Plan, 2000, σελ. 23.*

Δεύτερο Μέρος

2 Δίκαιο Προστασίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Υδατικών Πόρων

Η τεχνολογική πρόοδος και η οικονομική ανάπτυξη έχουν επιφέρει αλλοιώσεις στο φυσικό περιβάλλον. Η προστασία του, πέρα από τη διαχείριση των περιβαλλοντικών συστημάτων που εφαρμόζουν οι θετικοί επιστήμονες, αποτελεί αντικείμενο των κοινωνικών επιστημών που ρυθμίζουν τη σχέση του ανθρώπου με αυτό, καθώς και αντικείμενο νομικών κανόνων δικαίου και πολιτικών επιλογών⁷². Οι περιβαλλοντικές ζημίες συχνά δεν είναι άμεσα εμφανείς με πιθανή συνέπεια το διαχρονικό χαρακτήρα των επιπτώσεων. Επιβάλλεται έτσι η διαμόρφωση προστατευτικών μηχανισμών για τη βραχυπρόθεσμη και τη μακροπρόθεσμη αντιμετώπισή τους. Απαιτείται μια νέα προσέγγιση στα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα που συνδέονται με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις αλλά και την πίεση που ασκούν οι κοινωνικοοικονομικές συνέπειες αυτών. Συνειδητοποιώντας την ανάγκη για συνεχή οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, είναι επιτακτική η προστασία και η βελτίωση της κατάστασης του περιβάλλοντος ώστε να εξασφαλίζει τη διατήρηση της ευημερίας τόσο της σημερινής γενιάς όσο και των επόμενων. Η ισορροπία αυτή είναι ο παράγοντας που μπορεί και πρέπει να ακολουθεί η ανάπτυξη της κοινωνίας στο σύνολό της. Αυτό ακριβώς είναι το βασικό ζήτημα της αειφόρου ανάπτυξης⁷³.

Προς την κατεύθυνση αυτή έχουν θεσπιστεί σε διεθνές, κοινοτικό και εθνικό επίπεδο κανόνες με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος.

2.1 Διεθνές Δίκαιο

Σταθμοί στην ιστορία του Διεθνούς Δικαίου Περιβάλλοντος θεωρούνται τα δύο νομικά - μη δεσμευτικά - κείμενα των Διακηρύξεων της Στοκχόλμης και του Ρίο που υπεγράφησαν στις Διασκέψεις για το Ανθρώπινο Περιβάλλον το 1972 και για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη το 1992. Οι δύο επόμενες Διασκέψεις, του Γιοχάνεσμπουργκ (2002) και του Ρίο+20 (2012), ήταν χαμηλότερου αντίκτυπου στη διεθνή περιβαλλοντική πολιτική.

Η Διακήρυξη της Στοκχόλμης θεωρείται ως ο θεμέλιος λίθος του σύγχρονου Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου με πολύ σημαντική την αρχή 1 της Διακήρυξης σύμφωνα με την οποία «ο άνθρωπος έχει το θεμελιώδες δικαίωμα στην ελευθερία, την ισότητα και τις επαρκείς συνθήκες ζωής σε ένα περιβάλλον τέτοιας ποιότητας που θα του επιτρέψει να ζει με αξιοπρέπεια και ευημερία». Πολλές αρχές και ιδέες από τη Διακήρυξη της Στοκχόλμης ενσωματώθηκαν στα προοίμια διεθνών περιβαλλοντικών συνθηκών⁷⁴ και δημιουργήθηκε το

---

⁷² Καράκωστας Ι., Οικολογία, Περιβάλλον και Δίκαιο, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysics.org.gr/>.

⁷³ World Commission on Environment and Development, Our Common Future, 1987, σελ.43.

⁷⁴ Σύμβαση για την Πρόληψη της Θαλάσσιας Ρύπανσης από Καταβύθιση Αποβλήτων και άλλων Υλικών (1972), Σύμβαση για την Προστασία του Περιβάλλοντος του 1974, μεταξύ των Σκανδιναβικών κρατών, Σύμβαση για το Δίκαιο των μη-ναυτιλιακών χρήσεων των διεθνών υδάτινων δρόμων (1977), Σύμβαση για τη Διασυννοριακή Εναέρια Ρύπανση Μεγάλης Ακτίνας (1979), Σύμβαση για την Προστασία της

Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNEP)⁷⁵. Στη Διακήρυξη της Στοκχόλμης προσεγγίζεται το περιβάλλον ποιοτικά για την παροχή αποδεκτών συνθήκων διαβίωσης, με αξιοπρέπεια και ευημερία μέσα στα πλαίσια της ελευθερίας και της ισότητας⁷⁶.

Η συνδιάσκεψη του Ρίο υιοθέτησε πέντε σημαντικά κείμενα εκ των οποίων τα δύο είναι δεσμευτικά, σε αντίθεση με τον μη δεσμευτικό χαρακτήρα των αρχών της Διακήρυξης της Στοκχόλμης. Αυτά είναι η Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα και η Σύμβαση Πλαίσιο για την Αλλαγή του Κλίματος. Τα μη δεσμευτικού χαρακτήρα κείμενα είναι η Agenda 21 που αποτελεί το πρόγραμμα δράσης για την υλοποίηση των Αρχών της Διακήρυξης και η Δήλωση Αρχών για την Προστασία και Ανάπτυξη των Δασών. Δημιουργείται επίσης και ένα νέο διεθνές όργανο, η Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (United Nations Commission on Sustainable Development), στην οποία τα κράτη μέλη αναφέρονται ετήσια ως προς την πρόοδο που σημειώνουν σε σχέση με την επίτευξη των στόχων βιωσιμότητας.

Το 2002 πραγματοποιήθηκε στο Γιοχάνεσμπουργκ η Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Παρόλο που ήταν η, μέχρι τότε, μεγαλύτερη σε συμμετοχή, το σχέδιο που, εν μέσω πολλών προβλημάτων και διαμαρτυριών, υπογράφηκε και απέβλεπε στην καταπολέμηση της φτώχειας και στην προστασία του περιβάλλοντος, επικρίθηκε για έλλειψη συγκεκριμένων δεσμεύσεων και χρονοδιαγραμμάτων, κάνοντας πολύ δύσκολη την υλοποίηση των στόχων του.

Στο Ρίο+20, το 2012, ψηφίστηκε το κείμενο με τίτλο «*Το μέλλον που θέλουμε*». Σε αντίθεση με τον «*πρόγονο*» της συνδιάσκεψης το 1992, η Διάσκεψη Ρίο+20 δεν προχώρησε σε ουσιαστικές δεσμεύσεις, προτάσεις, χρονοδιαγράμματα ή στόχους⁷⁷.

Το 2015 τα κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών ενέκριναν την ατζέντα για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη του 2030 και τους 17 Στόχους της, ορίζοντας ένα νέο παγκόσμιο πλαίσιο. Επίσης, το 2016 τέθηκε σε ισχύ η Συμφωνία των Παρισίων για την αλλαγή του κλίματος, αντιμετωπίζοντας την ανάγκη περιορισμού της αύξησης των παγκόσμιων θερμοκρασιών⁷⁸.

Πιο συγκεκριμένα για τα ύδατα, στο πλαίσιο του Στόχου Νο 6 για την εξασφαλισμένη πρόσβαση σε πόσιμο νερό και αποχέτευση προβλέπονται τα εξής:

- Μέχρι το 2030 να επιτευχθεί καθολική και ισότιμη πρόσβαση σε ασφαλές και προσιτό πόσιμο νερό για όλους.

Στοιβάδας του Όζοντος (1985) με το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ (1987), Συμφωνία Πλαίσιο για τις Κλιματολογικές Μεταβολές (1992) κ.ά..

⁷⁵ <https://www.unenvironment.org/>, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2019.

⁷⁶ Δημητριάδης Π., Το δικαίωμα στο περιβάλλον ως ανθρώπινο δικαίωμα. Η ανάγκη θεσμοθέτησης ενός εκτελεστού δικαιώματος, Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ, 2005, σελ. 125.

⁷⁷ Βογιατζής Π., Δίκαιο και Πολιτική Περιβάλλοντος: Πηγές και Αρχές του Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου, Διδακτική ενότητα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, σελ. 19.

⁷⁸ European Commission, Next steps for a sustainable European future, European action for sustainability, 2016, σελ. 2 και 10.

- Μέχρι το 2030 να επιτευχθεί πρόσβαση σε επαρκή και δίκαιη αποχέτευση και υγιεινή για όλους και να δοθεί τέλος στην «ανοικτή αφόδευση», δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες των γυναικών και των κοριτσιών και των ευάλωτων πληθυσμών.
- Μέχρι το 2030 να βελτιωθεί η ποιότητα του νερού μειώνοντας τη ρύπανση, εξαλείφοντας τις απορρίψεις και ελαχιστοποιώντας την έκλυση επικίνδυνων χημικών ουσιών και υλικών, μειώνοντας κατά το ήμισυ το ποσοστό των μη επεξεργασμένων λυμάτων και αυξάνοντας σημαντικά την ανακύκλωση και την ασφαλή επαναχρησιμοποίηση.
- Μέχρι το 2030 να αυξηθεί σημαντικά η αποδοτικότητα της χρήσης των υδάτων σε όλους τους τομείς και να εξασφαλιστεί βιώσιμη άντληση και παροχή γλυκού νερού για την αντιμετώπιση της λειψυδρίας και ουσιαστική μείωση του αριθμού των ατόμων που υποφέρουν από λειψυδρία.
- Μέχρι το 2030 να εφαρμοστεί ολοκληρωμένη διαχείριση των υδατικών πόρων σε όλα τα επίπεδα, μεταξύ άλλων μέσω της διασυνοριακής συνεργασίας, ανάλογα με την περίπτωση.
- Μέχρι το 2020 να προστατεύονται και να αποκαθίστανται τα σχετικά με το νερό οικοσυστήματα, συμπεριλαμβανομένων των βουνών, των δασών, των υγροτόπων, των ποταμών, των υδροφορέων και των λιμνών.
- Μέχρι το 2030 να διευρυνθεί η διεθνής συνεργασία και η ενίσχυση της ανάπτυξης ικανοτήτων στις αναπτυσσόμενες χώρες με δραστηριότητες και προγράμματα που σχετίζονται με την υγιεινή, συμπεριλαμβανομένης της συγκομιδής ύδατος, αφαλάτωσης, αποδοτικότητας ύδατος, επεξεργασίας λυμάτων, τεχνολογιών ανακύκλωσης και επαναχρησιμοποίησης.
- Να υποστηριχθεί και να ενισχυθεί η συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων στη βελτίωση της διαχείρισης των υδάτων και της αποχέτευσης.

Αυτή τη στιγμή περισσότεροι από δύο δισεκατομμύρια άνθρωποι ζουν με τον κίνδυνο μειωμένης πρόσβασης σε πόρους πόσιμου νερού και μέχρι το 2050 τουλάχιστον ένας στους τέσσερις ανθρώπους είναι πιθανό να ζει σε περιοχή που πάσχει από χρόνιες ή επαναλαμβανόμενες ελλείψεις πόσιμου νερού. Ευτυχώς κατά την τελευταία δεκαετία σημειώθηκε μεγάλη πρόοδος όσον αφορά τις πηγές πόσιμου νερού και την αποχέτευση, όπου πάνω από το 90% του παγκόσμιου πληθυσμού έχει πλέον πρόσβαση σε βελτιωμένες παροχές. Η συστηματική προσπάθεια όμως για την επίτευξη των προαναφερθέντων στόχων παραμένει επιτακτική και χρειάζονται αυξημένες επενδύσεις στη διαχείριση των οικοσυστημάτων πόσιμου νερού και των εγκαταστάσεων υγιεινής.

2.2 Δίκαιο Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η ιδρυτική συνθήκη της ΕΟΚ, εστιάζοντας στην οικονομική ανάπτυξη, δεν περιείχε στοιχεία για την προστασία του περιβάλλοντος. Η έννοια αυτή εισήχθη στις συζητήσεις των κοινοτικών εταίρων το 1972 στο Παρίσι, με διακηρύξεις αρχών χωρίς νομική δεσμευτικότητα. Η θεώρηση ότι το περιβάλλον και η προστασία του μπορεί να συμπεριληφθεί στις Οδηγίες

της Κοινότητας προέκυψε εκείνη την περίοδο, αλλά με τη λογική της προστασίας της κοινής αγοράς από τα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος που είχαν θεσπιστεί στα κράτη μέλη⁷⁹.

Η Νιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) του 1986 ανάγει την προστασία του περιβάλλοντος σε αυτοτελή δράση και θεσπίζονται αντικείμενα, αρχές και όρια για την κοινοτική περιβαλλοντική πολιτική. Η ΕΕΠ συνεισέφερε στον τομέα προστασίας του περιβάλλοντος την προσθήκη των άρθρων 130Π, 130Ρ ΚΑΙ 130Σ με τον τίτλο «Περιβάλλον» στη συνθήκη ΕΟΚ μέσω των οποίων το περιβάλλον αποκτά αυτοτελή νομική κατοχύρωση. Η «δράση» της Κοινότητας στον τομέα του περιβάλλοντος στηρίζεται πλέον στις αρχές:

- Της πρόληψης.
- Της προφύλαξης.
- Της επανόρθωσης των προσβολών κατά προτεραιότητα στην πηγή.
- «Ο ρυπαίνων πληρώνει».

Επίσης, συμπληρωματικά αλλά με θεμελιώδη συνεισφορά, συναντώνται οι αρχές:

- Της ενσωμάτωσης.
- Της πληροφόρησης και συμμετοχής των πολιτών.

Αν και γενικά διατυπωμένες, οι αρχές συνιστούν πλήρεις και δεσμευτικούς κανόνες δικαίου με ισχυρή νομική ισχύ⁸⁰.

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) συνέστησε την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» ως «κατευθυντήρια αρχή σχετικά με τις διεθνείς οικονομικές πτυχές των περιβαλλοντικών πολιτικών» το 1972 και το 1973 το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ενέκρινε το πρώτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον και η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» έγινε μία από τις αρχές της κοινοτικής περιβαλλοντικής πολιτικής. Η αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής επιτάσσει στον ρυπαίνοντα να αναλαμβάνει το κόστος της ρύπανσης που προκαλεί, καθώς αυτή αποτελεί το ανεπιθύμητο επακόλουθο μιας δραστηριότητας που είναι επιθυμητή και χρήσιμη γι' αυτόν⁸¹.

Οι περιβαλλοντικές αρχές χρησιμοποιήθηκαν στη χάραξη πολιτικής της ΕΕ από τη δεκαετία του '70 και σε παγκόσμια κλίμακα έχουν υιοθετηθεί από το διεθνές δίκαιο και από τα εθνικά δίκαια των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Προσδίδουν συνοχή στο δίκαιο του περιβάλλοντος και παρόλο που δεν έχουν την ίδια δεσμευτικότητα σε όλες τις έννομες τάξεις (διεθνής, ευρωπαϊκή, εθνική) και δεν λύνουν αυτόματα προβλήματα συντονισμού μεταξύ τους, στοχεύουν στη διαφύλαξη της βιοποικιλότητας μέσα στο χρόνο⁸².

---

⁷⁹ Δελλής Γ., Κοινοτικό Δίκαιο Περιβάλλοντος, 1998, σελ. 103 επ. και 155 επ.

⁸⁰ Απόφαση ΔΕΚ 14^{ης} Ιουλίου 1998, Safety Hi-Teck, C-284/95 και Bettati, C-341/95, Δελλής Γ., Κοινοτικό Δίκαιο Περιβάλλοντος, 2008, σελ. 110 επ.

⁸¹ Πουϊκλή Κ., Η αρχή «Ο ρυπαίνων πληρώνει» στο Δίκαιο Περιβάλλοντος υπό το φως της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη, 2017, σελ. 43, Τσαούση-Χατζή Α., «Δίκαιο και περιβάλλον: μια οικονομική προσέγγιση», ΠερΔικ 2005, σελ. 413.

⁸² Νικολόπουλος Τ., Οι αρχές του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση 2000, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, Παπαδημητρίου Γ., Η θέση της οδηγίας 92/43 στην ελληνική έννομη τάξη και η σημασία της για την προστασία των φυσικών οικοτόπων, καθώς επίσης της αγρίας χλωρίδας και πανίδας, Natura 2000, Η εφαρμογή της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ στην Ελλάδα, Ημερίδα, Αθήνα, 1995,

Ο κοινοτικός νομοθέτης οφείλει να λαμβάνει υπόψη του τις αρχές κατά τη θέσπιση των κανόνων του παράγωγου ή δευτερογενούς δικαίου και οι διοικητικές και δικαστικές αρχές των κρατών μελών οφείλουν αντίστοιχα να ερμηνεύουν το εθνικό δίκαιο υπό το φως των αρχών αυτών. Από τις αρχές της προφύλαξης, της πρόληψης και της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει»—απορρέουν νομικές υποχρεώσεις και συνέπειες και δεν αποτελούν απλώς ερμηνευτικό οδηγό για την ερμηνεία και εφαρμογή επιμέρους διατάξεων της περιβαλλοντικής νομοθεσίας⁸³. Αντιθέτως, η αρχή της επανόρθωσης των καταστροφών του περιβάλλοντος κατά προτεραιότητα στην πηγή δύσκολα θεωρείται ως νομικός κανόνας επαγόμενος ευθέως συγκεκριμένες υποχρεώσεις και συνέπειες λόγω της αόριστης διατύπωσής της⁸⁴.

Το αυτό έχει πράξει το ΣτΕ⁸⁵.

Η κοινοτική προστασία του περιβάλλοντος ενισχύθηκε με την υπογραφή της συνθήκης του Μάαστριχτ (1992) η οποία επέφερε αλλαγές στους θεμελιώδεις κανόνες που είχε εισαγάγει η ΕΕΠ. Γίνεται χρήση του όρου «πολιτική» αντί του όρου «δράση» που χρησιμοποιήθηκε στην ΕΕΠ και ενισχύεται ο δεσμευτικός χαρακτήρας της αρχής της ενσωμάτωσης σύμφωνα με την οποία «οι ανάγκες της προστασίας του περιβάλλοντος δεν αποτελούν απλώς συνιστώσα των άλλων κοινοτικών πολιτικών αλλά πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη διαμόρφωση αυτών⁸⁶». Επίσης, υιοθετείται η επιδίωξη επιπέδου προστασίας του περιβάλλοντος καθώς και η αρχή της προφύλαξης.

Το 1997, με την υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ, η αειφόρος ανάπτυξη ανάγεται σε βασικό σκοπό της ΕΕ και θέτει την προστασία του περιβάλλοντος ως ισότιμο έννομο αγαθό, όπως η κοινωνική συνοχή, η ισότητα και η ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων, με απαίτηση υψηλού επιπέδου προστασίας και ενσωματώνει την οικολογική παράμετρο στη χάραξη των κοινοτικών πολιτικών⁸⁷.

Στη Σύνοδο Κορυφής του Γκέτεμποργκ τον Ιούνιο του 2001, οι ηγέτες της ΕΕ ξεκίνησαν την πρώτη στρατηγική της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη βάσει πρότασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

σελ. 28 επ., *POSTNOTE*, EU Environmental Principles, No. 590, Houses of Parliament, UK, November, 2018, σελ. 1 επ., *Mpoutakidis D. and Soutsas K.*, Greek and European Legal Framework Environmental and Ecological Laws: An Interactive Application, Procedia Technology, 8, 2013, σελ. 28.

⁸³ *Macrory R.*, Principles of European Environmental Law, 2004, σελ. 19-22,

⁸⁴ *Πουίκλη Κ.*, Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» στο δίκαιο περιβάλλοντος, 2017, σελ. 64 επ., *Χαϊνταρλής Μ.*, Η σύγχρονη νομοθεσία προστασίας και διαχείρισης των υδάτων, Νόμος και Φύση, 2005, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

⁸⁵ ΣτΕ 3219/2010· ΟΛΣτΕ 3445/1998· 613/2002, ΝΟΜΟΣ.

⁸⁶ Άρθρο 130 P §2.

⁸⁷ Άρθρα 2, 6, 174 - 176 ΣΕΚ, *Κρεμλής Γ.*, Η ευρωπαϊκή πολιτική και το δίκαιο του περιβάλλοντος. Το κοινοτικό κεκτημένο, Νόμος και Φύση, 1998, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, σελ. 553 επ., *Duran D. et al.*, The components of sustainable development - a possible approach, Procedia Economics and Finance, 26, 2015, σελ. 806 επ.

Σήμερα, με τη Συνθήκη της Λισαβώνας, η περιβαλλοντική πολιτική της ΕΕ βασίζεται στα άρθρα 191 έως 193 της Συνθήκης Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ)⁸⁸. Η κοινοτική πολιτική περιβάλλοντος έχει τους εξής στόχους:

- Τη διατήρηση, προστασία και βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος.
- Την προστασία της υγείας του ανθρώπου.
- Τη συνετή και ορθολογική χρησιμοποίηση των φυσικών πόρων.
- Την προώθηση, σε διεθνές επίπεδο, μέτρων για την αντιμετώπιση των περιφερειακών ή παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων, και ιδίως την καταπολέμηση της αλλαγής του κλίματος.

Οι στόχοι αυτοί «αποβλέπουν σε υψηλό επίπεδο προστασίας και λαμβάνουν υπόψη την ποικιλομορφία των καταστάσεων στις διάφορες περιοχές της Ένωσης. Στηρίζονται στις αρχές της προφύλαξης και της προληπτικής δράσης, της επανόρθωσης των καταστροφών του περιβάλλοντος, κατά προτεραιότητα στην πηγή, καθώς και στην αρχή “ο ρυπαίνων πληρώνει”»⁸⁹.

Περισσότερες από 400 Οδηγίες ρυθμίζουν θέματα περιβαλλοντικής προστασίας καλύπτοντας ένα ευρύτατο φάσμα θεμάτων όπως την προστασία της φύσης, του ατμοσφαιρικού αέρα, των υδάτων, την ηχορύπανση, τη διαχείριση των αποβλήτων αλλά και την πρόσβαση στην περιβαλλοντική πληροφορία και τους κανόνες εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Οι Οδηγίες ενσωματώνονται στις εθνικές έννομες τάξεις με πολιτειακές πράξεις. Τα κράτη μέλη δεσμεύονται από το άρθρο 288 §3 της ΣΛΕΕ ως προς τους σκοπούς των Οδηγιών αλλά μπορούν να επιλέξουν τη νομική μορφή (νόμος, προεδρικό διάταγμα, υπουργική απόφαση) ενσωμάτωσης στο εθνικό τους δίκαιο και το μέσο επίτευξης αυτών των σκοπών. Συνήθως γίνεται λεπτομερής περιγραφή των σκοπών και των ρυθμίσεων των Οδηγιών έτσι ώστε να εξασφαλίζεται εναρμόνιση με τις ελάχιστες δυνατές αποκλίσεις⁹⁰.

Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν τη χρηματοδότηση για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής πολιτικής⁹¹ και τα μέτρα προστασίας που θεσπίζονται δεν τα εμποδίζουν να διατηρούν και να θεσπίζουν εθνικά μέτρα ενισχυμένης προστασίας⁹².

Επιπρόσθετα το ΔΕΕ βάσει των αποφάσεών του έχει ενισχύσει την περιβαλλοντική νομοθεσία ζητώντας την εφαρμογή της και ερμηνεύοντας τις διατάξεις της⁹³.

---

⁸⁸ Πρώην άρθρο 174 ΣΕΚ.

⁸⁹ *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Άρθρο 191 - Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2009.

⁹⁰ *Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης, Γραφείο Διεθνών και Κοινοτικών Θεμάτων, Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο στην Ελλάδα, Εγχειρίδιο Εναρμόνισης, 2013, σελ 27, Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2012, §37, σελ. 124.*

⁹¹ Άρθρο 192 ΣΛΕΕ, πρώην άρθρο 175 ΣΕΚ.

⁹² Άρθρο 193 ΣΛΕΕ, πρώην άρθρο 176 ΣΕΚ.

⁹³ Βλ. ενδεικτικά: Αποφάσεις για έργα για τα οποία δεν έχει εκδοθεί απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων: Απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 2016, Stadt Wiener Neustadt κατά Niederösterreichische Landesregierung, C-348/15; Απόφαση της 26ης Ιουλίου 2017, Comune di

2.2.1 Αρχές Δικαίου Περιβάλλοντος

Κατά την ανάλυση των αρχών του δικαίου περιβάλλοντος, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί η μνεία στην αρχή της αναλογικότητας η οποία αποτελεί αντίβαρο στην υπερβολή και την κατάχρηση κάθε πολιτικής, τόσο από την εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας εις βάρος της ανάπτυξης όσο και του αντιθέτου. Η βιώσιμη ανάπτυξη σταθμίζεται από την αρχή της αναλογικότητας ως προς την εναρμόνιση των τριών παραμέτρων: την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική.

Η αρχή της αναλογικότητας αναπτύχθηκε πρώτα στο γερμανικό δίκαιο όπου το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο τη συνάγει από την αρχή του κράτους δικαίου και την ουσία των ατομικών δικαιωμάτων και της αποδίδει μ' αυτόν τον τρόπο συνταγματική ισχύ που δεσμεύει το νομοθέτη και κατά του περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων.

Η αρχή της αναλογικότητας εγγράφεται στο άρθρο 5 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) σύμφωνα με το οποίο «η δράση της Κοινότητας δεν υπερβαίνει τα αναγκαία όρια για την επίτευξη των στόχων της παρούσας συνθήκης» και στο Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άρθρο 49 «η αυστηρότητα της ποινής δεν πρέπει να είναι δυσανάλογη προς το αδίκημα».

Η στάθμιση αυτή γίνεται βάσει των ειδικών συνθηκών κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης και όχι γενικά για όλες τις περιπτώσεις, γιατί κανένα έννομο αγαθό δεν υπερισχύει του άλλου a priori. Ειδικά δε στις περιπτώσεις που το αντιτιθέμενο έννομο αγαθό προστατεύεται συνταγματικά, κάτι τέτοιο θα προσέκρουε στην αρχή της τυπικής ισοδυναμίας των συνταγματικών διατάξεων⁹⁴.

Οι βασικές αρχές προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, παρουσιάζονται παρακάτω.

2.2.1.1 Αρχή της πρόληψης

Η αρχή της πρόληψης είναι η ουσία και ο πυρήνας του δικαίου περιβάλλοντος και θεωρείται επιβεβλημένη λόγω του ευπαθούς χαρακτήρα του περιβάλλοντος και των δυσχερειών που προκύπτουν κατά την αποκατάσταση των βλαβών. Καθιερώθηκε έτσι η προληπτική δράση ως κύριο μέσο στις διαδικασίες της περιβαλλοντικής προστασίας απαιτώντας τη λήψη μέτρων προς αποφυγή βλαβών πριν αυτές προκύψουν. Τα λαμβανόμενα μέτρα συνήθως δεν απαγορεύουν μια δραστηριότητα αλλά προσπαθούν να ελέγξουν τις πιθανές βλαβερές συνέπειες, οι οποίες είναι επιστημονικά επιβεβαιωμένες⁹⁵. Αυτό επιχειρείται με τη θέσπιση

Corridonia κ.ά. κατά Provincia di Macerata κ.ά., συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-196/16 και C-197/16; Αποφάσεις για σχέδια και προγραμματισμό έργων: Απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 2016, Patrice D' Oultremont κ.λπ. κατά Région wallonne, C-290/15, Απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Association France Nature Environnement κατά Premier ministre, Ministre de l'Écologie, du Développement durable et de l'Énergie, C-379/15, Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2012, InterEnvironnement Wallonie ASBL και Terre wallonne ASBL κατά Région wallonne, C-41/11.

⁹⁴ Παπακωνσταντίνου Α., Η συνταγματική αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης των νησιωτικών περιοχών, Νόμος και Φύση, 2004, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, Bourg D. et Schlegel J.-L., Parer aux risques de demain, 2001, σελ. 123.

⁹⁵ Μπάλιας Γ., Η αρχή της προφύλαξης στο διεθνές, κοινοτικό και συγκριτικό δίκαιο, 2005, σελ. 94 επ., Κρεμλή Γ. et al., Η αρχή της προφύλαξης, 2004, σελ. 21, Sands P., Principles of International Environmental Law, 2003, σελ. 246 επ.

ορίων όχλησης από τη δραστηριότητα, την υποχρέωση λήψης άδειας πριν την έναρξη της δραστηριότητας, με μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, προσφυγή σε βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές και ρυθμίσεις για την πρόληψη των βιομηχανικών ατυχημάτων μεγάλης έκτασης⁹⁶. Η αύξηση της πρόληψης επιτυγχάνεται και με νομικά μέσα όπως απαγορεύσεις ή επιτηρήσεις, επιβολή αστικής ευθύνης και φορολογίας, τα οποία λειτουργούν αποτρεπτικά για οχλούσες δραστηριότητες⁹⁷.

Η αρχή της πρόληψης αποτελούσε τον κύριο άξονα δράσης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στο δεύτερο (1977-1982) και κυρίως στο τρίτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον (1982-1986)⁹⁸, τα οποία επηρέασαν όλο το παράγωγο κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος, καθώς περιλάμβαναν μια σειρά νομικών διατάξεων που αφορούσαν στην καταπολέμηση της ρύπανσης και την επανόρθωση των ζημιών με διαφοροποίηση της δράσης απέναντι στα περιβαλλοντικά προβλήματα από θεραπευτική σε προληπτική. Στη συνέχεια η αρχή της πρόληψης ενσωματώθηκε στο ευρωπαϊκό νομικό σύστημα με την ΕΕΠ.

Η αρχή της πρόληψης τίθεται σε ισχύ μέσω των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ) όπως αυτές προσδιορίζονται από την Οδηγία 85/337/ΕΟΚ για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον⁹⁹. Η Οδηγία ΜΠΕ απαιτεί από τα κράτη μέλη να εκπονούν μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων δημόσιων και ιδιωτικών έργων, πριν επιτραπεί η εκτέλεσή τους, στις περιπτώσεις που πιστεύεται ότι τα έργα αυτά είναι πιθανόν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Στόχος είναι ο εντοπισμός των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και η εκτίμηση του κατά πόσον ενδείκνυνται μέτρα πρόληψης ή άμβλυνσης των επιπτώσεων, ακριβώς αυτό

---

⁹⁶ Οδηγία 85/337/ΕΟΚ. Ομοίως Οδηγία 80/68/ΕΟΚ, (άρθρο 4.1), Οδηγία 67/548/ΕΟΚ, όπως τροποποιήθηκε με την Οδηγία 79/831/ΕΟΚ, Οδηγία 96/61/ΕΚ, Οδηγία 96/82/ΕΚ.

⁹⁷ *Αντωνοπούλου Α.*, Η εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης στην πολιτική υγείας της ΕΕ, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 2003, σελ. 72, *Μπάλιας Γ.*, Η αρχή της προφύλαξης στο διεθνές Κοινοτικό και Συγκριτικό Δίκαιο, 2005, σελ. 370 επ., *Καράκωστας Ι.*, *Περιβάλλον και Δίκαιο*, 2006, σελ. 38 επ.

⁹⁸ *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*: ΕΕ C 139, 13.6.1977, Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council of 17 May 1977 on the continuation and implementation of a European Community policy and action programme on the environment; ΕΕ C 46, 17.2.1983, Ψήφισμα του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των Κρατών μελών συνεληθόντων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 7ης Φεβρουαρίου 1983 σχετικά με τη συνέχιση και την υλοποίηση πολιτικής και προγράμματος δράσης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στον τομέα του περιβάλλοντος (1982/1986).

⁹⁹ Όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 97/11/ΕΚ, και με την οδηγία 2003/35/ΕΚ σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν στο περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά στη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ.

δηλαδή που ορίζει η αρχή της πρόληψης¹⁰⁰. Πέραν της χρήσης της αρχής της πρόληψης σε κοινοτικές Οδηγίες, την αρχή επικαλείται και το ΔΕΕ¹⁰¹.

Στο εθνικό δίκαιο καθιερώνεται ρητά στο άρθρο 24 Σ υπό του οποίου εκδόθηκε ο ν. 1650/1986 όπου επίσης προβλέπεται. Επιπροσθέτως το ΣτΕ με πάγια νομολογία την αναγνωρίζει ως θεμελιώδη αρχή προστασίας του περιβάλλοντος¹⁰².

2.2.1.2 Αρχή της προφύλαξης

Η αρχή της προφύλαξης προσεγγίζει την προστασία του περιβάλλοντος μέσω της ανάληψης θετικών μέτρων και απαγορεύσεων κατά μιας δραστηριότητας ακόμα και αν δεν υπάρχει βεβαιότητα προς την επικινδυνότητα της δραστηριότητας αυτής, με προσοχή πάντα στην πιθανότητα καταχρηστικής ή αυθαίρετης χρήσης¹⁰³. Αποτελεί θεμελιώδη συνιστώσα του περιβαλλοντικού δικαίου σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και έχει δεσμευτική ισχύ στη δικονομία.

Διατυπώθηκε για πρώτη φορά ρητά σε διεθνές επίπεδο το 1972 στην τελική δήλωση της διάσκεψης της Στοκχόλμης και στη συνέχεια σε πολλά κείμενα του διεθνούς δικαίου περιβάλλοντος μεταξύ των οποίων και στη Διακήρυξη του Ρίο (Αρχή 15). Στο κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος εισήχθη με την Συνθήκη του Μάαστριχτ (άρθρο 130P §2), και διατηρήθηκε στα άρθρα 174 §2 ΣΕΚ και 191 §2 ΣΛΕΕ.

Ο ορισμός της αρχής της προφύλαξης υιοθετήθηκε και από τον ΟΗΕ στην Agenda 21: «Όταν υπάρχουν απειλές βαριάς ή μη αναστρέψιμης βλάβης, η έλλειψη επιστημονικής βεβαιότητας δεν θα χρησιμοποιηθεί σαν λόγος για αναβολή των κατάλληλων μέτρων αποτροπής της περιβαλλοντικής υποβάθμισης»¹⁰⁴. Παρατηρείται ότι, παρά την αοριστία της, η αρχή της προφύλαξης έχει αναχθεί όπως αναφέρθηκε, σε δικαιική αρχή που παράγει έννομες συνέπειες¹⁰⁵. Η αρχή της προφύλαξης επικαλείται όταν ένα φαινόμενο, ένα προϊόν ή μία διεργασία ενδέχεται να έχει επικίνδυνα αποτελέσματα τα οποία προσδιορίζονται από επιστημονικά δεδομένα και αντικειμενική αξιολόγηση. Συμβάλλει έτσι στην αλλαγή του τρόπου και του χρόνου που λαμβάνεται η απόφαση προστασίας, εστιάζοντας στην αποφυγή

---

¹⁰⁰ Σιούτη Γ., Η εξέλιξη στο Ευρωπαϊκό δίκαιο περιβάλλοντος στους τομείς της περιβαλλοντικής προστασίας και της περιβαλλοντικής πληροφόρησης, Νόμος και Φύση, 2010, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

¹⁰¹ Βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, Υπόθεση C-172/08.

¹⁰² Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 2709/2019· 26/2014· 3430/2006· 2511/2002· 2731/1997· 2829/1993, ΝΟΜΟΣ.

¹⁰³ Κρεμλή Γ. et al., Η αρχή της προφύλαξης, ΕΕΔΠ, 2004, σελ 15 επ., Crawford-Brown D. and Crawford-Brown S., The precautionary principle in environmental regulations for drinking water, Environmental Science and Policy, 14, 2011, σελ. 379 επ., Sands P., Principles of International Environmental Law, 2003, σελ. 267 επ.

¹⁰⁴ United Nations Agenda 21: The United Nations Programme of Action from Rio, United Nations Publication, New York, 1992, σελ. 10.

¹⁰⁵ Μπάλιας Γ., Η αρχή της προφύλαξης - Μία νέα σχέση μεταξύ δικαίου και επιστήμης και η επίδρασή της στον έλεγχο νομιμότητας, ΠερΔικ 1/2004, σελ. 37 επ.

του ενδεχόμενου κινδύνου και στην εξεύρεση πιθανών εναλλακτικών¹⁰⁶. Πρέπει να πληρούνται τρεις προϋποθέσεις:

- Ο εντοπισμός δυνητικά αρνητικών αποτελεσμάτων λόγω απουσίας δράσης.
- Η αξιολόγηση των διαθέσιμων επιστημονικών δεδομένων.
- Η έκταση της επιστημονικής αβεβαιότητας, που επιτρέπει ή όχι την αξιολόγηση των διαθέσιμων επιστημονικών δεδομένων.

Η προσφυγή στην αρχή της προφύλαξης συνιστά κυρίως πολιτική απόφαση που στηρίζεται στην αρχή της αναλογικότητας και σε αναλύσεις κόστους – οφέλους περιβαλλοντικών και οικονομικών παραμέτρων, τη δημόσια αποδοχή, την εύρεση εναλλακτικών λύσεων και τη συνοχή με παρόμοια ληφθέντα μέτρα¹⁰⁷.

Συναντάται στο ενωσιακό δίκαιο σε Οδηγίες που σχετίζονται με την αποφυγή διοχέτευσης στο περιβάλλον ουσιών που ενδεχομένως να αποβούν επικίνδυνες και για το περιβάλλον και για τον άνθρωπο, καθώς και σε αποφάσεις του ΔΕΕ¹⁰⁸.

Η αρχή της προφύλαξης δεν αναφέρεται ρητά σε διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας αλλά κατοχυρώνεται με συνδυασμό των άρθρων 5 §5 Σ, 24 Σ και 20 §1 Σ¹⁰⁹ και συναντάται στη νομολογία¹¹⁰.

2.2.1.3 Αρχή επανόρθωσης προσβολών κατά προτεραιότητα στην πηγή

Με την αρχή της επανόρθωσης των προσβολών του περιβάλλοντος κατά προτεραιότητα στην πηγή αναγνωρίζεται η ανάγκη για κατασταλτικά μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος και η προσπάθεια για επανόρθωση το δυνατόν εγγύτερα στην πηγή καθώς συνιστά σημαντική παρέμβαση υπό την έννοια ότι πιο ουσιαστική πρόληψη είναι δυνατόν να επιτευχθεί επιτόπου, πριν την οποιαδήποτε διάχυση της ρύπανσης. Αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε περιπτώσεις διασυννοριακών ρυπάνσεων, μεταφοράς επικινδύνων υλικών ή διαχείρισης αποβλήτων κ.λπ. με το σκεπτικό της διάθεσης των αποβλήτων πιο κοντά στον τόπο παραγωγής τους¹¹¹. Εμφανίσθηκε για πρώτη φορά στην ΕΕΠ και κατοχυρώνεται στο

¹⁰⁶ Μπάλιας Γ., Η αρχή της προφύλαξης στο διεθνές, κοινοτικό και συγκριτικό δίκαιο, 2005, σελ. 94 επ.

¹⁰⁷ Communication from the Commission on the precautionary principle (COM/2000/0001 final), 2000, σελ. 2 επ., Tickner J. and Geiser K., The precautionary principle stimulus for solutions- and alternatives-based environmental policy, Environmental Impact Assessment Review, 2004, σελ. 803.

¹⁰⁸ Βλ. ενδεικτικά 2009/41/ΕΚ, για την περιορισμένη χρήση γενετικώς τροποποιημένων μικροοργανισμών, 2009/18/ΕΚ, για τον καθορισμό των θεμελιωδών αρχών που διέπουν τη διερεύνηση των ατυχημάτων στον τομέα των θαλάσσιων μεταφορών, 2000/60/ΕΚ, για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων και ΔΕΕ, Υπόθεση C-552/07.

¹⁰⁹ Σιούτη Γ., Η αρχή της προφύλαξης και η διαχείριση των περιβαλλοντικών κινδύνων, ΠερΔικ 4/2004, σελ. 455, Γκιζάρη Α., Η διείδυση της αρχής της προφύλαξης του Κοινοτικού Δικαίου (άρθ.174 §.2 ΣΕΚ) στην Ελληνική έννομη τάξη (σκέψεις με αφορμή την απόφ. ΜονΠρΑθ 4531/2004), Αρμ. 2005, σελ. 473.

¹¹⁰ Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 2936/2017· 4503/1997, ΜπρΑθ 4531/2004.

¹¹¹ Διακήρυξη του Ρίο, Αρχή 14, Εκτίμηση επιπτώσεων και ελαχιστοποίηση ανεπιθύμητων επιπτώσεων; Νικολόπουλου Τ., Το νομικό καθεστώς της διακίνησης των αποβλήτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ενιαία αγορά, Νόμος και Φύση, 1996, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

άρθρο 191 ΣΛΕΕ, καθώς και σε αποφάσεις του ΔΕΕ που αφορούν κυρίως στη διαχείριση των αποβλήτων¹¹².

Στο εθνικό δίκαιο η αρχή συναντάται στη νομοθεσία ενσωμάτωσης Οδηγιών για την παραγωγή και διαχείριση αποβλήτων καθώς και στις δικαστικές αποφάσεις για τον Ασωπό ποταμό και άλλα περιβαλλοντικά ζητήματα¹¹³.

2.2.1.4 Αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει»

Σύμφωνα με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», η ευθύνη και το κόστος των περιβαλλοντικών ζημιών και πιο συγκεκριμένα της αποφυγής ή της εξάλειψής τους, πρέπει να αναλαμβάνονται από τον ίδιο τον ρυπαίνοντα¹¹⁴. Σκοπός της αρχής αυτής είναι να δώσει κίνητρο στους εν δυνάμει ρυπαντές να λάβουν είτε προληπτικά μέτρα, είτε να ενισχύσουν την έρευνα για εφαρμογή περιβαλλοντικά πιο φιλικών τεχνολογιών. Αρχικά η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» καλούσε τη ρυπαίνουσα παραγωγή να αναλάβει τόσο τη δαπάνη των αναγκαίων μέτρων κατά της ρύπανσης (καθαρές τεχνολογίες, νέες μέθοδοι παραγωγής), όσο και της μείωσης της ρύπανσης που προκαλεί. Έτσι από μία οικονομική βάση ως σύσταση του ΟΟΣΑ το 1972 κατοχυρώθηκε ως μια «ηθική» υποχρέωση και κίνητρο για τους εν δυνάμει ρυπαντές να επενδύσουν σε καθαρές μεθόδους παραγωγής και αντιρρυπαντικές τεχνολογίες πριν κληθούν να «πληρώσουν»¹¹⁵. Υπάρχει όμως μια ασάφεια, εκτός από το ποιος, τι καλείται να πληρωθεί, δεδομένου του πολυδιάστατου χαρακτήρα της οικολογικής ζημίας¹¹⁶. Στο κοινοτικό δίκαιο εντάχθηκε με το κείμενο της ΕΕΠ αλλά συναντάται ήδη σε Οδηγίες και στα πρώτα προγράμματα δράσης για το περιβάλλον.

Παράδειγμα αποτελεί η Οδηγία 2004/35/ΕΚ¹¹⁷ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας, η οποία προέκυψε όταν στη Λευκή Βίβλο για την περιβαλλοντική ευθύνη (2000) προτάθηκε η θέσπιση σχετικής Οδηγίας Πλαισίου.

Με την Οδηγία αυτή εισήχθη η έννοια της αστικής περιβαλλοντικής ευθύνης και της ασφάλισης απέναντι στις περιβαλλοντικές ζημιές. Διαμορφώθηκε έτσι ένα πλαίσιο για την περιβαλλοντική ευθύνη μέσω της χρήσης της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» σε συνδυασμό με την πρόληψη και την αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας¹¹⁸. Θεμελιώθηκε επίσης

¹¹² Βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, Υπόθεση C-2/90· C-203/96.

¹¹³ Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 3974/2010· 898/20014· 1133/2018, ΝΟΜΟΣ.

¹¹⁴ Sands P., Principles of International Environmental Law, 2003, σελ. 279 επ.

¹¹⁵ Πουϊκλή Κ., Περιβαλλοντική ευθύνη και αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», ΠερΔικ 3/2016, σελ. 428.

¹¹⁶ Καρακώστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 46 επ., Παναγόπουλος Θ., Δίκαιο Περιβάλλοντος, 2004, σελ. 114 επ.

¹¹⁷ Ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το π.δ. 148/2009 για την «Περιβαλλοντική ευθύνη για την πρόληψη και την αποκατάσταση των ζημιών στο περιβάλλον», Καλλία – Αντωνίου Α., Δίκαιο Περιβάλλοντος Ευρωπαϊκής Ένωσης – Σύντομη Επισκόπηση, ΠερΔικ 2/2012, σελ. 280, Μπάλιας Γ., Προς μια διεύρυνση της αστικής περιβαλλοντικής ευθύνης, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

¹¹⁸ Δακωρώνια Ε., Καταστροφικές Ζημιές και συστήματα αποκατάστασής τους, 2012, σελ. 50 επ., Κουτούπα - Ρεγκάκου Ε., Η Οδηγία 2004/35 του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου

αντικειμενική ευθύνη του ρυπαίνοντα για περιπτώσεις ζημίας (ή επικείμενη απειλή ζημίας) από επικίνδυνες ή εν δυνάμει επικίνδυνες επαγγελματικές δραστηριότητες και υποκειμενική ευθύνη για τις περιπτώσεις ζημίας σε είδη και φυσικά ενδιαιτήματα που προστατεύονται από την ενωσιακή νομοθεσία για όλες τις επαγγελματικές δραστηριότητες πλην των επικίνδυνων ή εν δυνάμει επικίνδυνων, όπως αναφέρθηκε. Προϋποθέσεις για πλήρη αποκατάσταση είναι ο προσδιορισμός του ή των ρυπαντών, η επακριβής ταυτοποίηση της ζημίας και η ποσοτική εκτίμησή της, καθώς και η απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ ζημίας και ρυπαντών¹¹⁹. Η προώθηση των αρχών «ο ρυπαίνων πληρώνει» και αειφόρου ανάπτυξης οδηγεί στην ανάληψη οικονομικής ευθύνης από τους φορείς εκμετάλλευσης, δηλαδή τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, των οποίων η δραστηριότητα προκαλεί ή δύναται να προκαλέσει ζημία στο περιβάλλον. Σημαντικό κρίνεται ότι τα πρόσωπα, συμπεριλαμβανομένων των μη κυβερνητικών οργανώσεων, που επηρεάζονται ή ενδέχεται να επηρεασθούν από περιβαλλοντική ζημία, έχουν δικαίωμα να απαιτήσουν από την αρμόδια δημόσια αρχή να αναλάβει δράση¹²⁰.

Αφορά δε μόνο το περιβάλλον και όχι ζημίες ιδιωτών¹²¹. Έχει δεχτεί κριτική διότι παρά τη σημαντική καινοτομία κατά την οποία η ευθύνη επεκτείνεται σε περιβαλλοντική ζημία καθαυτή, εάν η περιβαλλοντική ζημία προκαλεί επιπλέον ζημιά στην περιουσία ενός ατόμου, η Οδηγία δεν παρέχει ευθύνη για αυτό. Προβλέπει ουσιαστικά ένα σύστημα που απαιτεί από τις δημόσιες αρχές να διασφαλίζουν ότι ο ρυπαίνων αποκαθιστά το κατεστραμμένο περιβάλλον. Δεν καλύπτονται όλες οι ζημίες που υφίστανται ιδιώτες και ιδίως σωματικές βλάβες και οικονομικές απώλειες - η αποκαλούμενη «*παραδοσιακή ζημία*».

Στην περιβαλλοντική ζημία εντάσσεται και η ρύπανση στα ύδατα συμπεριλαμβανομένων των διασυνοριακών, καλώντας τα κράτη μέλη σε συνεργασία για πρόληψη και αποκατάσταση¹²². Όμως, επειδή είναι πολύ δύσκολο να εντοπιστεί ο δράστης και να οριοθετηθεί ακριβώς η ζημία, όπως επίσης και η συνάφεια μεταξύ τους, η αστική ευθύνη αναγνωρίζεται μόνο

σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, Δίκαιος Ε., Η προστασία του Περιβάλλοντος στο ιδιωτικό δίκαιο, 2009, σελ. 276 επ.

¹¹⁹ Οδηγία 2004/35/ΕΚ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας, *Δακωρώνια Ε.*, «Η αστική ευθύνη στο κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος. Η νέα Οδηγία 2004/35/ΕΚ του Ε.Κ. και του Συμβουλίου της 21/4/2004 σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας», *Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο* 3/2005, σελ. 44 επ.

¹²⁰ *Παυλάκη Σ.*, «Περιβαλλοντική Ευθύνη – Θεσμικό πλαίσιο και Εφαρμογή», 2018, σελ. 44 επ.

¹²¹ *Μερτικοπούλου Β.*, Η Οδηγία 2004/35/ΕΚ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας, Νόμος και Φύση 2006, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, *Winter G. et al.*, Weighing up the EC Environmental Liability Directive, *Journal of Environmental Law* 20:2, 2008, σελ. 168.

¹²² *Καράκωστας Ι. και Καραμπατζός Α.*, Ο ρυπαίνων πληρώνει»: μία σημαντική προσπάθεια ενίσχυσης της νομικής προστασίας του περιβάλλοντος, *ΠερΔικ* 2008, σελ. 370-371.

έμμεσα με την μορφή της αποκατάστασης¹²³. Η ευθύνη είναι αντικειμενική σε ζημίες που προκαλούνται από την άσκηση εγγενώς επικίνδυνων δραστηριοτήτων και υποκειμενική όταν η ζημία αφορούν σε προστατευόμενα είδη ή οικοτόπους, τα ύδατα και το έδαφος. Για τα ύδατα συγκεκριμένα ως ζημία νοείται οτιδήποτε επηρεάζει δυσμενώς την οικολογική, χημική και ποσοτική τους κατάσταση και το οικολογικό τους δυναμικό.

Στο ελληνικό δίκαιο η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» υιοθετείται από το ν. 1650/1986 αρχικά και από τη νομοθεσία εναρμόνισης Οδηγιών για τη διαχείριση αποβλήτων και την περιβαλλοντική ευθύνη, στη συνέχεια. Συναντάται επίσης στη νομολογία¹²⁴.

2.2.1.5 Αρχή της ενσωμάτωσης

Σύμφωνα με την αρχή της ενσωμάτωσης οι απαιτήσεις προστασίας του περιβάλλοντος πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και να εντάσσονται στο σχεδιασμό και την υλοποίηση όλων των πολιτικών και δράσεων της Ένωσης. Η αρχή αυτή εμφανίσθηκε για πρώτη φορά στο πρώτο πρόγραμμα δράσης της Κοινότητας για το περιβάλλον (1973-1976)¹²⁵ και μετά στην ΕΕΠ (άρθρο 130Π, §2 ΕΟΚ) λειτουργώντας ως αντίβαρο στη ραγδαία πορεία της οικονομικής ανάπτυξης¹²⁶. Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ η αρχή αυτή αναδιατυπώνεται καθαρότερα και συγκεκριμένα πλέον (άρθρο 130 Ρ ΣΕΚ), η δε Συνθήκη του Άμστερνταμ την ανυψώνει σε γενική και θεμελιώδη δεσμευτική περιβαλλοντική κοινοτική αρχή, αφού από το άρθρο 130 Ρ ΣΕΚ μεταφέρεται στο πρώτο μέρος της Συνθήκης (άρθρο 6 ΣΕΚ) και ορίζεται ως εξής:

«Οι απαιτήσεις της περιβαλλοντικής προστασίας πρέπει να ενταχθούν στον καθορισμό και την εφαρμογή των κοινοτικών πολιτικών και δράσεων.... ιδίως προκειμένου να προωθηθεί η αειφόρος ανάπτυξη».

Συναντάται επίσης και στη Διακήρυξη του Ρίο (Αρχή 4), σύμφωνα με την οποία η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να ενσωματώνεται στη διαδικασία ανάπτυξης και να μην θεωρείται αποκομμένη. Σήμερα η αρχή της ενσωμάτωσης αποτελεί κεντρική γενική αρχή του δικαίου προστασίας του περιβάλλοντος και κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 ΣΛΕΕ αφού και η Συνθήκη της Λισαβόνας τη διατήρησε στο πρώτο μέρος της υπό τον τίτλο «Αρχές», με το ίδιο ακριβώς περιεχόμενο, όπως διατυπώνεται στο προαναφερθέν άρθρο της ΣΕΚ.

Η αρχή της ενσωμάτωσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αρχή της αειφορίας, σύμφωνα με την οποία η παρέμβαση του ανθρώπου στο περιβάλλον θα πρέπει να υλοποιείται με τέτοιο τρόπο, ώστε να διασφαλίζεται μια ισόρροπη σχέση μεταξύ της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και της διατήρησης και εξέλιξης του οικοσυστήματος, προκειμένου το έννομο αυτό αγαθό να μπορούν να το απολαμβάνουν όχι μόνο οι παρούσες, αλλά και οι μέλλουσες γενεές¹²⁷. Η αρχή της ενσωμάτωσης θέτει όρια στην αναπτυξιακή δράση της Ένωσης ως «απαράβατο εμπόδιο» στην άσκηση αναπτυξιακών δραστηριοτήτων με την

¹²³ Τάχος Α., Δίκαιο Προστασίας τους Περιβάλλοντος, 2006, σελ. 133, Καράκωστας Ι., Κοινοτικοί κανόνες και εθνικό αστικό δίκαιο, 1997, σελ. 76 επ.

¹²⁴ Βλ. ενδεικτικά ΔΕΦΑΘ 1048/2009, ΣτΕ 2480/2014- 1112/2019, ΝΟΜΟΣ.

¹²⁵ <https://cordis.europa.eu/programme/id/ENV-ENVAP-1C>, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2019.

¹²⁶ Δελλής Γ., Κοινοτικό Δίκαιο Περιβάλλοντος, 1998, σελ. 80.

¹²⁷ Κυριτσάκη Ι., Το δικαίωμα στο περιβάλλον υπό το πρίσμα του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2010, σελ. 70.

συμπερίληψη των περιβαλλοντικών απαιτήσεων στις ενωσιακές πολιτικές. Ήτοι, επιτάσσει να λαμβάνονται υπόψη οι περιβαλλοντικές απαιτήσεις κατά τρόπο «αμυντικό» έναντι των ενδεχόμενων δυσμενών επιπτώσεων που μπορεί να προκαλέσει στο περιβάλλον η οικονομική ανάπτυξη άλλων τομέων όπως ο βιομηχανικός, ο ενεργειακός κ.ά.. Αντίθετα, η «επιθετική» περιβαλλοντική πολιτική έναντι των άλλων πολιτικών, δεν φαίνεται να έχει απόλυτη κατοχύρωση, διότι το άρθρο 11 ΣΛΕΕ κάνει λόγο για «απαιτήσεις» της περιβαλλοντικής προστασίας που θα πρέπει να ενσωματώνονται στις πολιτικές και δράσεις της Ένωσης και δεν αναφέρεται ρητά και ξεκάθαρα στην «προστασία» ή «βελτίωση» του περιβάλλοντος. Οι διαπιστώσεις αυτές δεν αναιρούν τον δεσμευτικό χαρακτήρα της αρχής, ούτε και το άμεσο αποτέλεσμα που απορρέει από τη διάταξη, καθώς τα όργανα της ΕΕ, τα κράτη μέλη και κάθε υποκείμενο δικαίου μπορούν να επικαλεστούν την αρχή ως λόγο ακυρότητας μιας πράξης, αν διαπιστωθεί ότι δεν έχουν ληφθεί υπόψη οι περιβαλλοντικές απαιτήσεις¹²⁸.

2.2.1.6 Αρχή της συμμετοχής και πληροφόρησης του πολίτη

Η αρχή της ενεργούς συμμετοχής και πληροφόρησης του πολίτη σε περιβαλλοντικά θέματα είναι παράγοντας διαμόρφωσης οικολογικής συνείδησης και ανάπτυξης φιλοπεριβαλλοντικής δράσης¹²⁹. Όταν δε συνδυάζονται με γειννίαση εκδηλώνονται εντονότερα. Μέσω αυτής της αρχής συμπληρώνεται η αρμοδιότητα των ελεγκτικών μηχανισμών, οι οποίοι δεν μπορεί να είναι πανταχού παρόντες. Οι κανόνες τηρούνται σε τοπικό επίπεδο και ασκείται πίεση αυστηρότερης εφαρμογής τους από τους ίδιους τους εμπλεκόμενους.

Σύμφωνα με το πέμπτο πρόγραμμα δράσης της Κοινότητας (1993-2002)¹³⁰ η προστασία του περιβάλλοντος, εκτός από υπόθεση και υποχρέωση της Κοινότητας, των κρατών μελών και των επιχειρήσεων, είναι και υπόθεση και υποχρέωση των πολιτών¹³¹. Για να έχει πρακτική εφαρμογή η συμμετοχική αυτή δημοκρατία στον τομέα του περιβάλλοντος προϋποθέτει περιβαλλοντική πληροφόρηση και ενημέρωση των πολιτών, όπως επίσης και συμμετοχή στη διαβούλευση και προσφυγή στη δικαιοσύνη¹³².

Προκειμένου να υλοποιηθεί η ολοκληρωμένη περιβαλλοντική πολιτική με τη συμμετοχή των πολιτών, υιοθετήθηκε η Σύμβαση του Άρχους (23-25 Ιουνίου 1998) η οποία κυρώθηκε από 33 χώρες (και επιπλέον 10 αργότερα - συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας) και την

¹²⁸ Νικολόπουλος Τ., Οι αρχές του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση, 2000, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

¹²⁹ Παυλάκη Σ., Η συμμετοχή των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος, ΠερΔικ 2017, σελ. 52 και 56, Pendall R. and Schmidt S., Who joins advocacy organizations? Water quality and participation in rural shoreline Great Lakes communities, Journal of Great Lakes Research, 37, 2011, σελ. 248 επ.

¹³⁰ ΕΕ C 138 1993, Resolution of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 1 February 1993 on a Community programme of policy and action in relation to the environment and sustainable development - A European Community programme of policy and action in relation to the environment and sustainable development.

¹³¹ ΕΕ C 138 1993, Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Κεφάλαιο 3, 1993, σελ. 27.

¹³² Παναγιωτόπουλος Π., Πρόσβαση στην περιβαλλοντική πληροφορία και συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, η Κοινωνική Πτυχή, Νόμος και Φύση, 2002, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Ευρωπαϊκή Κοινότητα¹³³. Ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με το ν. 3422/2005 – «Κύρωση της Σύμβασης για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα». Σχετικές ρυθμίσεις είχαν περιληφθεί σε προγενέστερα κοινοτικά νομοθετήματα, κυρίως στις Οδηγίες 90/313/ΕΟΚ και 85/337/ΕΟΚ όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 97/11/ΕΚ.

Οι Οδηγίες που είχαν προηγηθεί είχαν τεχνοκρατικό χαρακτήρα ενώ μέσω της Σύμβασης του Άαρχους επιχειρείται η κατοχύρωση των δικαιωμάτων που συνδέονται με την αρχή της αειφορίας και την προστασία του περιβάλλοντος. Κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα να ζει σε ένα περιβάλλον κατάλληλο για την υγεία και την ευημερία του, έχει όμως και καθήκον, τόσο μεμονωμένα όσο και συλλογικά, να προστατεύει και να βελτιώνει το περιβάλλον αυτό για τις σημερινές και για τις μελλοντικές γενιές. Προκειμένου να ασκηθεί αυτό το δικαίωμα και να εκπληρωθεί αυτό το καθήκον, οι πολίτες πρέπει¹³⁴:

- Να έχουν πληροφόρηση εκ μέρους της Διοίκησης για όλα τα θέματα που αφορούν στο περιβάλλον και την προστασία του.
- Να συμμετέχουν στη λήψη σχετικών αποφάσεων.
- Να έχουν διαθέσιμα ένδικα μέσα και βοηθήματα, δυνάμει των οποίων καθίσταται εφικτή η υλοποίηση της έννομης προστασίας από τα Δικαστήρια και τις αρμόδιες διοικητικές αρχές σε περίπτωση προσβολής του δικαιώματος περιβαλλοντικής πληροφόρησης και συμμετοχικής δράσης.

Καθώς το περιβάλλον και η προστασία του αφορά όλους, η περιβαλλοντική πληροφόρηση και η συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων μέσω της διαβούλευσης είναι επιβεβλημένο να διαχέεται σε όσο το δυνατόν ευρύτερο κύκλο προσώπων χωρίς να πρέπει να αποδειχθεί κάποιο έννομο συμφέρον ή να γεννώνται καθήκοντα για τους συμμετέχοντες. Όμως η προσφυγή στη δικαιοσύνη περιορίζεται από προϋποθέσεις για τη θεμελίωση εννόμου συμφέροντος για την πρόσβαση σε αυτήν¹³⁵, χωρίς όμως να υποδεικνύεται ο τρόπος προσφυγής. Για να επιτευχθεί το μέγιστο δυνατό όφελος για το περιβάλλον πρέπει η δικαστική οδός να λειτουργεί συμπληρωματικά στην πληροφόρηση και στη συμμετοχή στην απόφαση και όχι να χρησιμοποιείται ως εργαλείο για την εξυπηρέτηση ιδιοτελών σκοπών,

---

¹³³ Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα εφάρμοσε τη Σύμβαση του Άαρχους μέσω των Οδηγιών 2003/4 και 2003/35 και του Κανονισμού 1367/2006 για κάθε έναν από τους τρεις πυλώνες αντίστοιχα, <https://ec.europa.eu/environment/aarhus/legislation.htm>

¹³⁴ Μενουδάκος Κ., Η Σύμβαση του Άαρχους και η Νομολογία του ΣτΕ για την πληροφόρηση και συμμετοχή των πολιτών, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, Μπακαλιάνου Α. Μ., Οι διαδικαστικές όψεις του δικαιώματος στο περιβάλλον υπό το πρίσμα της Σύμβασης του Άαρχους, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2013, σελ. 33 επ.

¹³⁵ Δελλής Γ. σε Τιμητικό Τόμο για τον επ. Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας Κωνσταντίνο Μενουδάκο, Ο Δικαστής, ο Νόμος και το Περιβάλλον, 2016, σελ. 257 επ., Άρθρο 9 παράγραφος 3 της Σύμβασης, που ορίζει ότι «κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος διασφαλίζει ότι όταν τηρούνται τα κριτήρια, αν υπάρχουν, που καθορίζονται στην εθνική του νομοθεσία, το κοινό έχει πρόσβαση σε διοικητικές ή δικαστικές διαδικασίες ώστε να αμφισβητεί πράξεις και παραλείψεις από ιδιώτες και δημόσιες αρχές οι οποίες παραβιάζουν τις πρόνοιες της εθνικής του νομοθεσίας οι οποίες σχετίζονται με το περιβάλλον».

παρατείνοντας τη νομική εκκρεμότητα για θέματα που θα μπορούσαν να είχαν αντιμετωπιστεί με την κατάλληλη πληροφόρηση ή / και λήψη της ανάλογης απόφασης¹³⁶.

Το θέμα της στάθμισης της ισορροπημένης εφαρμογής των δικαιωμάτων πληροφόρησης, συμμετοχής και δικαστικής αρωγής έχει απασχολήσει τη νομολογία, θέτοντας το ερώτημα αν η παράλειψη άσκησης των δύο πρώτων δικαιωμάτων, αν και δεν στερεί την πρόσβαση στο τρίτο δικαίωμα, καθιστά απαράδεκτη την επίκληση, εκ των υστέρων, λόγων ακύρωσης της πράξης της διοίκησης¹³⁷. Βέβαια, η καταφυγή στη δικαιοσύνη θα πρέπει να παραμένει ανοιχτή και προσβάσιμη καθώς προασπίζει δικαιώματα και συμφέροντα αλλά και νομιμοποιεί την κρατική πολιτική, παρέχοντας εγγυήσεις αντικειμενικότητας και αμεροληψίας.

Η αρχή της συμμετοχής και πληροφόρησης του πολίτη στην εθνική έννομη τάξη κατοχυρώνεται με συνδυαστική εφαρμογή διατάξεων στα άρθρα 24 §1 Σ, 5 §1 Σ, 10 §1 και 3 Σ, 12 §1 και 3 Σ, 20 §1, 25 §1 και 3 Σ και 28 §1 και 2 Σ, καθώς και σε κείμενα εθνικής νομοθεσίας ή νομοθεσίας εναρμόνισης Οδηγιών. Ενισχύθηκε δε, με το ν. 2477/1997 για την ίδρυση και λειτουργία του Συνηγόρου του Πολίτη. Παρόλα αυτά όμως, δεν φαίνεται η άσκησή της να βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα¹³⁸.

2.2.2 Δίκαιο Διαχείρισης Υδατικών Πόρων

Η ραγδαία τεχνολογική και οικονομική ανάπτυξη κατέδειξε την ανάγκη για την προστασία του περιβάλλοντος και τη θέσπιση κανόνων δικαίου οι οποίοι θα οριοθετούσαν τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες στη φύση με σκοπό τη διαφύλαξή της για τις επόμενες γενιές. Στο ευρύτερο θέμα των περιβαλλοντικών προβληματισμών, η Διαχείριση των Υδατικών Πόρων αναδεικνύεται ως μία από τις σημαντικότερες συνιστώσες μίας σύγχρονης περιβαλλοντικής πολιτικής που θα διαμορφώσει το θεσμικό πλαίσιο προς την κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης, θεωρία που εμφανίστηκε ήδη από τη δεκαετία του '70. Στο παρελθόν η προσέγγιση των θεμάτων της διαχείρισης των υδάτων αφορούσε κυρίως στην ποσότητα και την κατανομή της. Σταδιακά η ποιοτική-οικολογική παράμετρος απέκτησε βαρύνουσα σημασία και αυτό αντικατοπτρίστηκε σε Διεθνείς Συνθήκες, Διμερείς Συμφωνίες, Ευρωπαϊκές Οδηγίες, Εθνική Νομοθεσία, κ.λπ.¹³⁹. Η ΕΕ μετά από πολυετή επεξεργασία παλαιών νομοθετημάτων και με προσθήκες νέων προσεγγίσεων, συνέταξε ένα ενιαίο κείμενο, θεσμοθετώντας την ΟΠΥ.

---

¹³⁶ Μενουδάκος Κ., Σύμβαση του Άρχου και κοινοτικό δίκαιο: μια συγκριτική προσέγγιση, Νόμος και Φύση, 2003, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

¹³⁷ ΣΤΕ 1943/2012· 380/2014· 551/2015, ΝΟΜΟΣ.

¹³⁸ Δακορώνια Ε., Η εφαρμογή της Σύμβασης του Άρχου στην Ελλάδα, Πρόσβαση σε περιβαλλοντικές πληροφορίες - Αποζημίωση πολιτών για τη μη τήρηση των προθεσμιών παροχής των σχετικών πληροφοριών, ΠερΔικ 4/2017, σελ. 604.

¹³⁹ Δεβενέ Σ., Προστασία και Διαχείριση Υδατικών Πόρων, Διπλωματική Εργασία, Σχολή Αγρονόμων – Τοπογράφων Μηχανικών, ΕΜΠ, 2009, σελ. 5.

Το ευρωπαϊκό δίκαιο των υδάτων είναι χρονολογικά ο πρώτος τομέας του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος¹⁴⁰. Το 1968 υπογράφηκε ο Ευρωπαϊκός Χάρτης για τα Ύδατα. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, στο πλαίσιο της προστασίας, διατήρησης και ενίσχυσης των συμφερόντων των κρατών μελών¹⁴¹, η ΕΕ άρχισε να θέτει τα πρώτα πρότυπα για την διατήρηση και βελτίωση της ποιότητας των υδάτων, θεσπίζοντας τις Οδηγίες:

- 75/440/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 16^{ης} Ιουνίου 1975 περί της «*απαιτούμενης ποιότητας των υδάτων επιφάνειας που προορίζονται για την παραγωγή ποσίμου ύδατος στα κράτη μέλη*».
- 76/160/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 8^{ης} Δεκεμβρίου 1975 περί της «*ποιότητας των υδάτων κολυμβήσεως*».
- 76/464/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 4^{ης} Μαΐου 1976 περί «*ρυπάνσεως που προκαλείται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες που εκχέονται στο υδάτινο περιβάλλον της Κοινότητας*».
- 77/795/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 12^{ης} Δεκεμβρίου 1977 περί «*καθιέρωσης κοινής διαδικασίας ανταλλαγής πληροφοριών για την ποιότητα των γλυκών επιφανειακών υδάτων της Κοινότητας*».
- 79/409/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 2^{ης} Απριλίου 1979 περί της «*διατηρήσεως των αγρίων πτηνών*».
- 79/869/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 9^{ης} Οκτωβρίου 1979 περί των μεθόδων μετρήσεως και περί της «*συχνότητας των δειγματοληψιών και της αναλύσεως των επιφανειακών υδάτων τα οποία προορίζονται για την παραγωγή ποσίμου ύδατος στα κράτη μέλη*».
- 79/923/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 30^{ης} Οκτωβρίου 1979 περί της «*απαιτούμενης ποιότητας των υδάτων για οστρακοειδή*».
- 80/68/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 17^{ης} Δεκεμβρίου 1979, περί «*προστασίας των υπογείων υδάτων από τη ρύπανση που προέρχεται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες*».
- 80/778/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 15^{ης} Ιουλίου 1980 περί της «*ποιότητας του πόσιμου νερού*».

Οι Οδηγίες της πρώτης περιόδου είχαν ως σκοπό την προσέγγιση του θέματος αφενός ποιοτικά, διασφαλίζοντας μια ελάχιστη αποδεκτή ποιότητα υδάτων ανά χρήση και αφετέρου ρυθμιστικά, προς την αποφυγή ή τον περιορισμό απόρριψης προϊόντων και ουσιών στα ύδατα¹⁴². Ειδικά η Οδηγία 76/464/ΕΟΚ περί ρυπάνσεως από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες, ακόμα και σήμερα, είναι από τα βασικά σημεία του Ευρωπαϊκού Δικαίου Περιβάλλοντος.

---

¹⁴⁰ Τσαρούχη Δ., Εθνική και Ευρωπαϊκή Νομολογία 1990 – 2012, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, 2013, Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, ΕΚΠΑ, σελ. 24.

¹⁴¹ Narasimhan T.N., Water, Law, Science, Journal of Hydrology, 349, 2015, σελ. 134.

¹⁴² Καραγεώργου Β., Η Οδηγία – Πλαίσιο για το νερό: ένας σημαντικός σταθμός για το ευρωπαϊκό δίκαιο περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση, 2003, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Οι Οδηγίες αυτές αποτέλεσαν το έναυσμα για νομοθετική παραγωγή σε περισσότερα θεματικά πεδία¹⁴³ με την υιοθέτηση πολλών ακόμα κανονιστικών πράξεων, πιο εξειδικευμένων, στις οποίες καθορίζονται μέγιστα όρια ανεκτής ρύπανσης των υδάτινων σωμάτων, καθώς και οριακές τιμές εκπομπής ουσιών και τεχνικών προδιαγραφών αντιρρυπαντικών τεχνολογιών. Πιο σημαντικές θεωρούνται οι:

- 89/106/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21^{ης} Δεκεμβρίου 1988 «για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών όσον αφορά στα προϊόντα του τομέα των δομικών κατασκευών», που καταργήθηκε το 2013.
- 91/271/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21^{ης} Μαΐου 1991 «για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων» που τροποποιήθηκε με την Οδηγία 98/15/ΕΕ. Στην Ελλάδα έχει ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο με την ΚΥΑ 5673/400/1997 (ΦΕΚ/Β/192/14.3.1997) με τίτλο «Μέτρα και Όροι για την επεξεργασία των Αστικών Λυμάτων». Τα κύρια χαρακτηριστικά της Οδηγίας έχουν ως εξής:
  - Τα κράτη μέλη οφείλουν να εξασφαλίζουν τη συλλογή και την επεξεργασία των λυμάτων για όλα τα χωριά και τις πόλεις με πληθυσμό άνω των 2.000 κατοίκων.
  - Καθορίζονται οι αρχές για το σχεδιασμό, την κατασκευή και τη συντήρηση των αποχετευτικών δικτύων και μονάδων επεξεργασίας.
  - Οι εγκαταστάσεις επεξεργασίας υγρών αποβλήτων θα πρέπει να τηρούν συγκεκριμένα ελάχιστα πρότυπα κατά την επιχειρησιακή τους λειτουργία, συμπεριλαμβανομένων των περιβαλλοντικών προτύπων για τα ύδατα που υποβάλλονται σε επεξεργασία.

Η Οδηγία υποχρεώνει τα κράτη μέλη να υποβάλλουν εκθέσεις σχετικά με την κατάσταση των λυμάτων τους και τα αντιστοίχως ληφθέντα μέτρα. Η έκθεση εφαρμογής που δημοσίευσε η Επιτροπή κατέδειξε ότι το 95% των λυμάτων της ΕΕ κατέληξε το 2009 σε αποχετευτικά δίκτυα, ενώ και η συμμόρφωση για τα επεξεργασμένα λύματα συγκέντρωσε επίσης πολύ υψηλή βαθμολογία περίπου στο 85% των περιπτώσεων¹⁴⁴.

- 91/414/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 15^{ης} Ιουλίου 1991 «σχετικά με τη διάθεση στην αγορά φυτοπροστατευτικών προϊόντων» που καταργήθηκε 2011.
- 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 12^{ης} Δεκεμβρίου 1991 «για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης» (σε ισχύ). Η Οδηγία εναρμονίστηκε με την εθνική νομοθεσία με την ΚΥΑ 161690/1335/1997 (ΦΕΚ/Β/519/25.6.1997). Αποβλέπει στη μείωση της ρύπανσης των υδάτων που προκαλείται άμεσα ή έμμεσα από νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης και στην πρόληψη της ρύπανσης αυτού του είδους, μέσω της επιβολής υποχρέωσης στα κράτη μέλη να λάβουν διάφορα μέτρα για την επίτευξη του στόχου αυτού. Στα

---

¹⁴³ Παπαδημητρίου Γ., Η αειφορική διαχείριση των υδάτων στην ΕΕ, Νόμος και Φύση, 2004, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

¹⁴⁴ http://ec.europa.eu/environment/water/water-urbanwaste/info/pdf/waste_water_el.pdf, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2018.

επιφανειακά νερά η παρουσία αυξημένων συγκεντρώσεων αζωτούχων και φωσφορικών ενώσεων, σε συνδυασμό με την ηλιακή ακτινοβολία, ευνοεί την ανάπτυξη υδρόβιας βλάστησης και φυτικών μικροοργανισμών στο νερό (φυτοπλαγκτόν), δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό το φαινόμενο του ευτροφισμού, που μειώνει το οξυγόνο, δημιουργεί δυσάρεστες οσμές και διαταράσσει την ισορροπία του οικοσυστήματος. Στα υπόγεια ύδατα παρατηρείται αθροιστική συσσώρευση νιτρικών¹⁴⁵, τα οποία σε ορισμένες περιπτώσεις φθάνουν σε επίπεδα που καθιστούν απαγορευτική τη χρήση του νερού για ύδρευση. Ως οριακή τιμή έχει καθορισθεί από την Ελληνική και Διεθνή νομοθεσία η συγκέντρωση των 50 mg/l, ωστόσο ακόμα και σε μικρότερες συγκεντρώσεις (μεγαλύτερες από 25 mg/l) δημιουργείται προβληματισμός για μακροχρόνια χρήση του νερού για πόση. Ενώ έχουν ήδη καθορισθεί ζώνες ευπρόσβλητες από νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης (ZEN) κι έχουν εκπονηθεί προγράμματα δράσης, στο πλαίσιο εκπόνησης των ΣΔΛΑΠ των 14 ΥΔ της χώρας εξετάζεται η σκοπιμότητα ένταξης νέων περιοχών στις ζώνες αυτές. Σύμφωνα με το άρθρο 4 της Οδηγίας θεσπίστηκε με την ΥΑ αρ. 85167/820/20.3.2000 ο «Κώδικας Ορθής Γεωργικής Πρακτικής για την προστασία των νερών από νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης» (ΦΕΚ/Β/477/6-4-2000) με σκοπό να βοηθήσει τους γεωργούς να εφαρμόσουν πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον.

- 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21^{ης} Μαΐου 1992 «για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας που συνεισφέρει στη διατήρηση της βιοποικιλότητας στην ΕΕ». Η Οδηγία 92/43/ΕΟΚ ενσωματώθηκε στην εθνική νομοθεσία με τις ακόλουθες ΚΥΑ:
  - ΚΥΑ 33318/3028/11-12-1998 (ΦΕΚ/Β/1289/28.12.98) «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων (ενδιαιτημάτων) καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας».
  - ΚΥΑ Η.Π. 14849/853/Ε103/4.4.2008 (ΦΕΚ/Β/645/11.4.08) «Τροποποίηση των υπ' αριθμ. 33318/3028/1998 ΚΥΑ (Β 1289) και υπ' αριθμ. 29459/1510/2005 ΚΥΑ (Β 992), σε συμμόρφωση με διατάξεις της Οδηγίας 2006/105 του Συμβουλίου της 20^{ης} Νοεμβρίου 2006 της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

Σύμφωνα με τις πρόνοιες της Οδηγίας, το Δίκτυο Natura 2000 αποτελείται από τις Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (ΕΖΔ) και από τις Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ) για την Οрниθοπανίδα, όπως ορίζονται στην Οδηγία 2009/147/ΕΚ (πρώην 79/409/ΕΚ). Ενώ οι ΕΖΔ χαρακτηρίζονται και εντάσσονται στο δίκτυο όπως περιγράφεται ανωτέρω, οι ΖΕΠ εντάσσονται αυτόματα στο Δίκτυο Natura 2000 μετά το χαρακτηρισμό τους από τα κράτη μέλη. Η διαχείριση των περιοχών αμφότερων των κατηγοριών υπόκειται στις διατάξεις του άρθρου 3, 4, 6 §2 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ. Η διαχείριση των ΖΕΠ υπόκειται επιπροσθέτως στις διατάξεις του άρθρου 4 της Οδηγίας 2009/147/ΕΚ.

Ο κατάλογος των Ελληνικών ΖΕΠ δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ/Β/1495/6.09.2010 ως παράρτημα στη νέα ενσωμάτωση της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ (η οποία κωδικοποιήθηκε

---

¹⁴⁵ *Hérivaux C. et al., Is It Worth Protecting Groundwater From Diffuse Pollution With Agri-Environmental Schemes? A Hydro-Economic Modeling Approach, Journal of Environmental Management 128, 2013, σελ. 71.*

με την Οδηγία 2009/147/ΕΚ). 239 Ελληνικοί Τόποι Κοινοτικής Σημασίας χαρακτηρίστηκαν ως ΕΖΔ με το ν. 3937/2011¹⁴⁶.

- 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 1996 «*σχετικά με την ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχο της ρύπανσης*», η οποία καταργήθηκε το 2008.
- 96/82/ΕΚ του Συμβουλίου της 9^{ης} Δεκεμβρίου 1996 «*για την αντιμετώπιση των κινδύνων μεγάλων ατυχημάτων σχετιζόμενων με επικίνδυνες ουσίες*», τροποποιήθηκε από την 2003/105/ΕΚ και οδηγήθηκε σε κατάργηση το 2015.
- 98/83/ΕΚ του Συμβουλίου της 3^{ης} Νοεμβρίου 1998 «*σχετικά με την ποιότητα του νερού ανθρώπινης κατανάλωσης*» που τέθηκε σε ισχύ με την ΚΥΑ Υ2/2600/2001 – «*Ποιότητα του νερού ανθρώπινης κατανάλωσης*». Τροποποιήθηκε από :
  - ΥΑ Π/112/1057/2016/2016, (ΦΕΚ/Β/241/9.2.2016) περί «*Θέσπισης απαιτήσεων προστασίας της υγείας του πληθυσμού από ραδιενεργές ουσίες που περιέχονται στο νερό ανθρώπινης κατανάλωσης, σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2013/51/ΕΥΡΑΤΟΜ του Συμβουλίου, της 22^{ης} Οκτωβρίου 2013*».
  - ΥΑ ΔΥΓ2/ΓΠ οικ 38295/2007, (ΦΕΚ/Β/630/26.4.2007) για την «*Τροποποίηση της Υγειονομικής Διάταξης ΚΥΑ Υ2/2600/2001 για την Ποιότητα του νερού ανθρώπινης κατανάλωσης*», σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 98/83/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 3^{ης} Νοεμβρίου 1998.
  - ΥΑ Δ.ΥΓ2/5932/2006, (ΦΕΚ/Β/141/7.2.2006) «*Χορήγηση παρεκκλίσεων σύμφωνα με την Υ2/2600/2001 ΚΥΑ «για την ποιότητα του νερού ανθρώπινης κατανάλωσης*».Η εν λόγω Οδηγία καταργήθηκε από την ΥΑ Γ1(δ)/ ΓΠ οικ. 67322/2017 (ΦΕΚ/Β/3282/19.9.2017) «*Ποιότητα νερού ανθρώπινης κατανάλωσης σε συμμόρφωση προς τις διατάξεις της Οδηγίας 98/83/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της 3^{ης} Νοεμβρίου 1998*» όπως τροποποιήθηκε με την Οδηγία 2015/1787/ΕΕ για την τροποποίηση των παραρτημάτων II και III της Οδηγίας 98/83/ΕΚ του Συμβουλίου σχετικά με την ποιότητα του νερού ανθρώπινης κατανάλωσης.
- 1999/31/ΕΚ του Συμβουλίου της 26^{ης} Απριλίου 1999 περί «*υγειονομικής ταφής των αποβλήτων*» (σε ισχύ). Η ΚΥΑ Η.Π. 29407/3508/02 (1572/Β/16.12.02): «*Μέτρα και όροι για την υγειονομική ταφή των αποβλήτων*» εναρμόνισε στο εθνικό δίκαιο την Οδηγία που με τη σειρά της τροποποιήθηκε από την ΥΑ 28745/895/Ε103/2013 περί «*Τροποποίησης των ειδικών κριτηρίων αποθήκευσης μεταλλικού υδραργύρου που θεωρείται απόβλητο*».

Καθίσταται σαφές, ότι παρά την πληθώρα Οδηγιών και ρυθμίσεων, το πλαίσιο για τη διαχείριση των υδατικών πόρων ήταν αποσπασματικό, είχε επικαλύψεις, αντιφάσεις και ελλείψεις, απέχοντας πολύ από μια αειφόρο διαχείριση. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, προέκυψε επιτακτική ανάγκη για μια παγκόσμια προσέγγιση της διαχείρισης των υδατικών πόρων, που περιλάμβανε και την ενεργή συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών. Ο όρος «*αειφόρος ανάπτυξη*» στη Συνθήκη του Άμστερνταμ αναγορεύτηκε σε θεμελιώδη Αρχή της

¹⁴⁶ <http://www.biodiversity-info.gr/index.php/legislation/habitat-directive>, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2018.

Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 2) και η ολιστική και συστηματική προσέγγιση διαχείρισης των υδάτων αποτέλεσε επίσης πρόκληση για τους νομοθέτες. Έτσι, το 2000 υιοθετήθηκε η ΟΠΥ.

Η ΟΠΥ είναι μια καινοτόμος και ολοκληρωμένη προσέγγιση της διαχείρισης και προστασίας των υδατικών πόρων, διέπεται από τις αρχές της αειφορίας και της βιώσιμης ανάπτυξης. Έχει ευρύ πεδίο εφαρμογής σε επιφανειακά, υπόγεια, μεταβατικά και παράκτια ύδατα και οργανώνει ένα σύστημα στόχων και χρονοδιαγράμματος επίτευξης αυτών με συνεργασία φορέων και πολιτών, συσχετίζοντας την πολιτική των υδάτων με άλλες πολιτικές που αλληλοεπιδρούν (π.χ. ενέργεια, τουρισμός), παράλληλα και με τη χρήση οικονομικών παραμέτρων.

Συμπληρωματικά με την ΟΠΥ θεσπίστηκαν σημαντικές θυγατρικές Οδηγίες που συνεισφέρουν στην ολοκληρωμένη διαχείριση των υδατικών πόρων της Ευρώπης και οδηγούν στην αειφόρο χρήση τους.

2.2.2.1 Οδηγία Πλαίσιο για τα ύδατα

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκτιμώντας ότι το νερό δεν είναι ένα απλό εμπορικό αγαθό αλλά αποτελεί κληρονομιά και πρέπει να διαφυλάσσεται αναλόγως, κατέληξε, μετά από μια μακρόχρονη περίοδο διαβουλεύσεων, στην έκδοση της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ, η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 22 Δεκεμβρίου 2000.

Σύμφωνα με το άρθρο 1, οι βασικοί στόχοι της Οδηγίας είναι οι εξής:

- Διατήρηση και βελτίωση των υδατικών οικοσυστημάτων, αλλά και αποτροπή περαιτέρω επιδείνωσης.
- Εξάλειψη των επικίνδυνων ουσιών προτεραιότητας και μείωση των υπόλοιπων επικίνδυνων ουσιών.
- Επίτευξη συγκεντρώσεων στο θαλάσσιο περιβάλλον, οι οποίες για τις φυσικές ουσίες θα πρέπει να πλησιάζουν το φυσικό βασικό επίπεδο.
- Καλή κατάσταση των υπόγειων υδάτων και αναστροφή κάθε σημαντικής συγκέντρωσης ρύπων.
- Έλεγχος άντλησης των υδάτων και κατακράτηση, εάν αυτό απαιτείται για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας των υδατικών οικοσυστημάτων.
- Μείωση των δυσμενών συνεπειών από πλημμύρες και ξηρασίες.

Βασική αρχή της ΟΠΥ αποτελεί η αρχή της αειφορίας, η οποία προτρέπει τη χρήση των φυσικών πόρων γενικά και των υδάτων ειδικότερα, με τρόπο ώστε να μην εξαντληθούν τα όρια αντοχής, δηλαδή να μην ξεπεραστεί η φέρουσα ικανότητα των οικοσυστημάτων να δέχονται επικίνδυνες ουσίες αλλά και να μην εξαντληθούν ποσοτικά¹⁴⁷.

---

¹⁴⁷ *Encyclopedia Britannica*, «Υπό τη στενή επιστημονική της έννοια φέρουσα ικανότητα είναι η μέση πυκνότητα πληθυσμού ή το μέγεθος του πληθυσμού ενός είδους κάτω από το οποίο τείνουν να αυξάνονται οι αριθμοί του και πάνω από το οποίο τείνει να μειώνεται λόγω έλλειψης πόρων. Η ικανότητα μεταφοράς είναι διαφορετική για κάθε είδος σε έναν βιότοπο λόγω των ειδικών τροφών, καταφυγίων και κοινωνικών απαιτήσεων αυτού του είδους». Η φέρουσα ικανότητα λαμβάνεται ως θεμελιώδες κριτήριο για τη διασφάλιση της επιθυμητής ισορροπίας τόσο των οικοσυστημάτων, όσο και των ανθρωπογενών συστημάτων, *Δεκλερής Μ.*, Το Δίκαιο της Βιωσίμου Αναπτύξεως, Γενικές Αρχές, 2000, σελ. 163.

Η ΟΠΥ θέτει επίσης ποιοτικούς και ποσοτικούς στόχους για τις διάφορες χρήσεις των υδάτων και κυρίως του πόσιμου νερού. Η άφθονη ποσότητα παίζει σημαντικό ρόλο, αλλά καίριας σημασίας είναι η καλή ποιότητά του. Αξιολογείται δε η ποιότητά του συνολικά, δηλαδή ως προς τη χημεία, τη βιολογική κατάσταση αλλά και τη σύνθεσή του.

Η διαχειριστική μονάδα είναι η λεκάνη απορροής ποταμού, γεγονός που επιτρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι διαφορετικές μορφές των υδάτων (ποτάμια, λιμναία κ.λπ.), οι διαφορετικές χρήσεις και οι επιπτώσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Αυτή η προσέγγιση στη διαχείριση επιτρέπει να καθορίζονται οι διοικητικές δομές με βάση τις φυσικές συνθήκες και ανάγκες. Επίσης, υπάρχει πρόβλεψη για διεθνείς λεκάνες απορροής, θέτοντας το πλαίσιο της διαχείρισης των διασυνοριακών υδάτων. Οι αρμόδιες υπηρεσίες δε, μπορεί να εδρεύουν ή στην κεντρική Διοίκηση ή στα κατά τόπους ΥΔ, εξυπηρετώντας έτσι τα κράτη μέλη, είτε έχουν αποκεντρωμένες διοικήσεις, είτε είναι κράτη με ομοσπονδίες που διοικούνται κεντρικά.

Οι περιβαλλοντικοί στόχοι έχουν ορίζοντα δεκαπενταετίας αρχικά και εξαετίας στη συνέχεια και πρέπει να υλοποιηθούν μέσω της κατάρτισης Σχεδίων Διαχείρισης και θέσπισης αντίστοιχων μέτρων στις λεκάνες απορροής ποταμού. Προσδιορίζονται έτσι για κάθε εθνική και διεθνή λεκάνη απορροής τα χαρακτηριστικά της, οι επιπτώσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στα ύδατα και η οικονομική διάσταση της χρήσης τους για ανάκτηση του κόστους των παρεχόμενων υπηρεσιών συμπεριλαμβανομένου και του περιβαλλοντικού κόστους με βάση την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει». Καταρτίζεται επίσης μητρώο προστατευόμενων περιοχών και καταγράφονται τα ύδατα που προορίζονται για πόσιμα. Τέλος, καταρτίζονται προγράμματα παρακολούθησης των υδάτων για να υπάρχει συνολική εικόνα της κατάστασής τους. Τα Σχέδια Διαχείρισης τα συνοδεύουν Σχέδια Αντιμετώπισης Φαινομένων Λειψυδρίας και Ξηρασίας με βάση την αρχή της πρόληψης και Στρατηγικές Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΣΜΠΕ) από την εφαρμογή του Σχεδίου Διαχείρισης για κάθε υδατικό διαμέρισμα.

Η κατάσταση των επιφανειακών υδάτων (ποτάμια, λιμναία, παράκτια και μεταβατικά) χαρακτηρίζεται ως οικολογικά καλή¹⁴⁸ όταν οι αλλοιώσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες είναι τόσο χαμηλές ώστε τα βιολογικά ποιοτικά στοιχεία να παραλλάσσονται ελαφρώς από τις τιμές του μη διαταραγμένου συστήματος. Η καλή χημική κατάσταση εξαρτάται από συγκεκριμένες προδιαγραφές¹⁴⁹ και από κανόνες της ΕΕ για συγκεκριμένες ουσίες.

Για τα υπόγεια ύδατα, καλή κατάσταση θεωρείται όταν η στάθμη τους στα υπόγεια υδατικά συστήματα εξασφαλίζει ότι ο πόρος δεν θα εξαντληθεί από τον ετήσιο μέσο όρο άντλησης. Η καλή χημική κατάσταση αναφέρεται στην τήρηση των Οδηγιών για τις διάφορες ουσίες που κατεισδύουν στους υπόγειους υδροφόρους ορίζοντες, όπως, για παράδειγμα, τα νιτρικά ιόντα και τα φυτοφάρμακα.

Οι περιβαλλοντικοί στόχοι, οι οποίοι εξειδικεύονται και δεσμεύουν τα κράτη μέλη με την κατάρτιση των ΣΔΛΑΠ για την επίτευξη της καλής κατάστασης των υδάτων μέχρι το 2015 και στη συνέχεια ανά εξαετία, υπόκεινται και σε εξαιρέσεις που απορρέουν από το άρθρο 4 της ΟΠΥ και χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες:

---

¹⁴⁸ Παράρτημα V, ΟΠΥ.

¹⁴⁹ Παράρτημα ΙΧ, ΟΠΥ.

- Παράταση της προθεσμίας για την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων από το 2015 μέχρι το 2021 και με καταληκτική ημερομηνία το 2027, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα υποβαθμιστεί περαιτέρω το υδατικό σύστημα και η μη επίτευξη των στόχων οφείλεται σε τεχνικούς λόγους ή λόγους υψηλού κόστους.
- Θέσπιση λιγότερο αυστηρών περιβαλλοντικών στόχων για συστήματα υδάτων που χαρακτηρίζονται ως τεχνητά ή ιδιαιτέρως τροποποιημένα και οι προϋποθέσεις ένταξής τους σε αυτή την κατηγορία αφορούν την αρνητική σημασία που θα έχουν οι απαιτούμενες αλλαγές σε δραστηριότητες όπως η ναυσιπλοΐα, η ύδρευση και η άρδευση σε συνδυασμό με τεχνική αδυναμία ή δυσανάλογο κόστος για τη στροφή προς άλλες πιο φιλικές προς το περιβάλλον πρακτικές.
- Εξαίρεση σε περίπτωση χειροτέρευσης της κατάστασης των υδάτων εξαιτίας απρόβλεπτων και ασυνήθιστων φυσικών φαινομένων, όπως πλημμύρες ή ξηρασία. Η αδυναμία επίτευξης καλής κατάστασης ή καλού οικολογικού δυναμικού επιφανειακών ή υπόγειων υδάτων δεν συνιστά παράβαση της ΟΠΥ αν οφείλεται σε αλλαγή των φυσικών δεδομένων.

Για την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων καταρτίζεται Πρόγραμμα Μέτρων (ΠΜ) τα οποία διακρίνονται σε βασικά και συμπληρωματικά. Από τη μια πλευρά, τα βασικά μέτρα είναι καταρχήν αυτά που πρέπει να ληφθούν για να εφαρμοστεί η κοινοτική νομοθεσία, η οποία περιλαμβάνει τις διατάξεις της ΟΠΥ αλλά και όσων δεν καταργούνται από αυτή¹⁵⁰. Επίσης βασικά είναι τα μέτρα για την ανάκτηση κόστους, για την αποδοτική και αειφόρο χρήση των υδάτων, για τον έλεγχο των πόσιμων υδάτων, των απολήψεων επιφανειακού και υπόγειου νερού και ανατροφοδότησης των υπόγειων υδροφορέων, για τις σημειακές και διάχυτες πηγές απόρριψης ρύπων, για περιπτώσεις που επιτρέπεται η απευθείας απόρριψη και μέτρα πρόληψης για την αποφυγή σημαντικής διαρροής ρύπων από τεχνικές εγκαταστάσεις¹⁵¹. Από την άλλη πλευρά, συμπληρωματικά μέτρα λαμβάνονται όταν οι περιβαλλοντικοί στόχοι δεν μπορούν να επιτευχθούν μόνο με τα βασικά μέτρα και περιλαμβάνουν νομοθετικά, διοικητικά, εκπαιδευτικά και οικονομικά ή φορολογικά μέτρα, κώδικες ορθών πρακτικών στη γεωργία και την κτηνοτροφία, ελέγχους αντλήσεων, διαχείριση της ζήτησης, επαναχρησιμοποίηση, τεχνητό εμπλουτισμό Υπόγειων Υδάτινων Σωμάτων (ΥΥΣ) και έργα έρευνας και ανάπτυξης. Το ΠΜ θα πρέπει να ολοκληρωθεί σε εννέα χρόνια από την έναρξη της ΟΠΥ και να εφαρμοστεί στα επόμενα τρία χρόνια, ενώ προβλέπεται αναθεώρηση στα δεκαπέντε έτη από την έναρξη καθώς και νέες αναθεωρήσεις μετά, ανά εξαετία.

Τα κράτη μέλη μεριμνούν έτσι ώστε να υπάρχει ενεργός συμμετοχή του κοινού και των ενδιαφερόμενων μερών σε όλη την διαδικασία εκπόνησης, αναθεώρησης και ενημέρωσης των ΣΔΛΑΠ, μέσω δημόσιας διαβούλευσης. Υποχρεούνται επίσης να υποβάλουν ενημερωτικές εκθέσεις στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή αλλά και στα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη. Η υποχρέωση ενσωμάτωσης της ΟΠΥ στο εθνικό δίκαιο είχε προσδιοριστεί για το αργότερο μέχρι τον Δεκέμβριο του 2003.

---

¹⁵⁰ Παράρτημα VI, Τμήμα Α.

¹⁵¹ *Τάτσης Λ.*, Διαχείριση των υδάτων στα πλαίσια της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ και του ν. 3199/2003. Προβλήματα και προοπτικές, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Σημαντική καινοτομία της ΟΠΥ αποτελεί και το άρθρο 9, σύμφωνα με το οποίο τα κράτη μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη την αρχή της ανάκτησης του κόστους για τις υπηρεσίες νερού και να θεσμοθετήσουν και να εφαρμόσουν ανάλογες πολιτικές κοστολόγησης. Τα οικονομικά εργαλεία που θα χρησιμοποιηθούν θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη, εκτός από την αρχή ανάκτησης κόστους για τις υπηρεσίες νερού, και το περιβαλλοντικό κόστος με την έννοια των περιβαλλοντικών βλαβών ή καταστροφών αλλά και της μείωσης της ποσότητας των υδατικών πόρων, ως κόστος πόρου. Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» βρίσκει εφαρμογή σε αυτό. Στόχος της πολιτικής τιμολόγησης είναι να δώσει κίνητρα για μια ορθολογική κατανάλωση του φυσικού πόρου για αποδοτικότερη χρήση αυτού.

Η εφαρμογή της ΟΠΥ φάνηκε δύσκολη από την αρχή. Κατά κοινή ομολογία όλων των κρατών μελών παρουσιάστηκαν μεγάλες δυσκολίες εφαρμογής. Οι δυσκολίες σχετίζονται, μεταξύ άλλων με¹⁵²:

- Το ιδιαίτερα αυστηρό και απαιτητικό χρονοδιάγραμμα.
- Την πολυπλοκότητα ή / και ασάφεια των διατάξεων της Οδηγίας, οι οποίες απαιτούν περαιτέρω διασαφήνιση και επεξεργασία προκειμένου να μετατραπούν από γενικές αρχές σε συγκεκριμένες και εφαρμόσιμες δράσεις.
- Τα προβλήματα υποδομής.
- Το ανεπαρκές υφιστάμενο επιστημονικό υπόβαθρο.

Σε αναγνώριση των δυσκολιών αυτών και προκειμένου να εξασφαλιστεί μια αποτελεσματική και εναρμονισμένη εφαρμογή της Οδηγίας, σε συνάντηση των Διευθυντών Υδάτων στη Σουηδία το Μάιο του 2001, αποφασίστηκε από κοινού από τα κράτη μέλη και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η διαμόρφωση μιας κοινής στρατηγικής για την εφαρμογή της Οδηγίας¹⁵³. Κύριος σκοπός της στρατηγικής αυτής ήταν η διευκρίνιση καίριων ερωτημάτων και η διαμόρφωση κοινών μεθοδολογικών προσεγγίσεων, η από κοινού αντιμετώπιση ζητημάτων, η ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών και ο περιορισμός του κινδύνου φτωχής εφαρμογής. Σχεδόν είκοσι χρόνια μετά, πολλά από αυτά τα προβλήματα παραμένουν άλυτα, με αποτέλεσμα, μόνο το 40% των υπό παρακολούθηση υδάτων της Ευρώπης να καλύπτει τις απαιτήσεις της Οδηγίας για καλή ή άριστη κατάσταση των υδάτων.

2.2.2.2 Οδηγίες που καταργούνται

Η ΟΠΥ περιλαμβάνει πλήθος μεταβατικών διατάξεων και καταργούμενων Οδηγιών στο άρθρο 22, με έτος της πρώτης φάσης κατάργησης το 2007 και της δεύτερης το 2013. Έτσι, έχουν καταργηθεί οι εξής Οδηγίες:

Το 2007:

- 75/440/ΕΟΚ περί «της απαιτούμενης ποιότητας των υδάτων επιφάνειας που προορίζονται για την παραγωγή πόσιμου νερού».
- 77/795/ΕΟΚ περί «καθιέρωσης κοινής διαδικασίας ανταλλαγής πληροφοριών για την ποιότητα των γλυκών επιφανειακών υδάτων της Κοινότητας».

---

¹⁵² Ανδρεαδάκης Α., Η αναγκαιότητα συντονισμένης δράσης για την υποβοήθηση εφαρμογής της Οδηγίας Πλαίσιο για τα Νερά 2000/60, Ημερίδα: «Οδηγία Πλαίσιο 2000/60 - Εναρμόνιση με την ελληνική πραγματικότητα», ΕΜΠ 2002, σελ. 21.

¹⁵³ https://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/objectives/implementation_en.htm, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2018.

- 79/869/ΕΟΚ περί «των μεθόδων μετρήσεων και της συχνότητας των δειγματοληψιών και της αναλύσεως των επιφανειακών υδάτων τα οποία προορίζονται για παραγωγή πόσιμου ύδατος στα κράτη μέλη».

Το 2013:

- 78/659/ΕΟΚ περί «της ποιότητας των γλυκών υδάτων που έχουν ανάγκη προστασίας ή βελτιώσεως για τη διατήρηση της ζωής των ιχθύων».
- 79/923/ΕΟΚ περί «της απαιτούμενης ποιότητας των υδάτων για οστρακοειδή».
- 80/68/ΕΟΚ περί «προστασίας των υπογείων υδάτων από τη ρύπανση που προέρχεται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες».
- 76/464/ΕΟΚ, περί «ρυπάνσεως που προκαλείται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες που εκχέονται στο υδάτινο περιβάλλον» εξαιρουμένου των άρθρων 6 και 7, τα οποία καταργήθηκαν το 2000 και το 2001 αντίστοιχα.

2.2.2.3 Οδηγία 2006/118/ΕΚ για την Προστασία των Υπόγειων Υδάτων από τη Ρύπανση και την Υποβάθμιση

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαχείριση των υπόγειων υδάτων λόγω της εκτεταμένης χρήσης τους, καθώς αποτελούν εύκολη και άμεση πηγή γλυκού νερού, τοπικά χρησιμοποιήσιμη και συνήθως, πολύ καλής ποιότητας. Τα υπόγεια ύδατα είναι ως επί το πλείστον ανανεώσιμος πόρος και, όταν υπόκεινται σε σωστή διαχείριση, μπορούν να εξασφαλίσουν μακροπρόθεσμη προσφορά για τους ανθρώπους και τα οικοσυστήματα, ακόμη και με αυξανόμενες απαιτήσεις ζήτησης και υπό τις αναμενόμενες επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής¹⁵⁴.

Τα υπόγεια ύδατα αποτελούν πάρα πολύ σημαντικό υδατικό κεφάλαιο για τη χώρα μας και κατ' επέκταση για τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, όπου τα επιφανειακά ύδατα δεν απαντώνται σε αφθονία όπως αυτά των βόρειων ευρωπαϊκών χωρών. Τα υπόγεια ύδατα της χώρας δέχονται ιδιαίτερη πίεση κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, τόσο λόγω της μεγαλύτερης ανάγκης για άρδευση όσο και της εποχιακής αύξησης του πληθυσμού εξαιτίας του τουρισμού. Η μεγαλύτερη άντληση των υπόγειων υδάτων συνδυαστικά με την κακή διαχείρισή τους με λανθασμένες πρακτικές ειδικά από την γεωργία, έχει ως αποτέλεσμα η ποσότητα νερού που καταναλώνεται να είναι πολλαπλάσια από αυτή που μπορεί να αναπληρωθεί από τη φύση. Επιπλέον, η μόλυνση που προκαλούν οι αγροτικές, βιομηχανικές και αστικές πηγές υποβαθμίζουν την ποιότητά τους, ενώ πολλές φορές μπορεί να τα αχρηστεύουν. Ειδικά τα νησιά χρησιμοποιούν το υπόγειο υδατικό τους δυναμικό και πολλές φορές το υπεραντλούν με αποτέλεσμα την πτώση της στάθμης των υπόγειων υδροφορέων, οπότε και την ανάγκη για άντληση σε μεγαλύτερα βάθη με μεγαλύτερα κόστη αλλά και την υπερφόρτωση αυτών, λόγω της εγγύτητάς τους με τη θάλασσα.

Τα υπόγεια ύδατα εντάχθηκαν για πρώτη φορά σε ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης με ειδικές αναφορές στην ΟΠΥ που τα ενσωματώνει στα ΣΔΛΑΠ και ορίζει σαφείς τρόπους έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η καλή ποιοτική και ποσοτική τους κατάσταση¹⁵⁵. Λόγω της σημασίας αλλά και των ιδιαιτεροτήτων των ΥΥΣ το 2006 θεσπίστηκε η θυγατρική Οδηγία

¹⁵⁴ Mays W.L, Groundwater Resources Sustainability: Past, Present, and Future, Water Resource Management, 27, 2013, σελ. 4409 επ.

¹⁵⁵ Navarrete M. et al., Groundwater protection in Mediterranean countries after the European water framework directive, Environmental Geology, 54, 2008, σελ. 537 επ.

2006/118/ΕΚ σχετικά με την «προστασία των υπόγειων υδάτων από τη ρύπανση και την υποβάθμιση»¹⁵⁶.

Η Οδηγία για την προστασία των υπόγειων υδατικών συστημάτων αναγνωρίζει ότι ένα ΥΥΣ οφείλει να προστατεύεται και όταν ακόμα δεν εξαρτάται από αυτό κανένα χερσαίο ή παράκτιο οικοσύστημα. Εισάγεται έτσι η έννοια της προστασίας ενός ΥΥΣ θεωρώντας αυτό καθ' αυτό ως χρήζον προστασίας. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην Ελλάδα όπου συχνά δεν παρουσιάζεται η τυπική κατάσταση της άμεσης εξάρτησης ενός χερσαίου ή παράκτιου οικοσυστήματος και ενός υπόγειου υδατικού συστήματος, που αποτελεί τυπική και συνήθη περίπτωση στην κεντρική και βόρεια Ευρώπη¹⁵⁷.

Πρόδρομος της Οδηγίας 2006/118/ΕΚ ήταν η Οδηγία 80/68/ΕΟΚ, η οποία καταργήθηκε το 2013, περί «προστασίας των υπόγειων υδάτων από τη ρύπανση που προέρχεται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες» και αποτέλεσε ένα πολύ αποτελεσματικό νομοθέτημα για την πρόληψη και τον περιορισμό της ρύπανσης. Το 1982 η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Προστασίας Καταναλωτών και Πυρηνικής Ασφάλειας της ΕΕ έκανε μια αξιολόγηση των υπόγειων υδάτων μέσω έρευνας και εκθέσεων από κάθε κράτος μέλος, που αφορούσε κυρίως στην ποσότητά τους αλλά η δημοσίευσή της έστρεψε το ενδιαφέρον σε προγράμματα παρακολούθησης της ποιότητάς τους και σε κατάρτιση σχεδίων προστασίας. Το Συμβούλιο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου το 1992 και το 1995 ζήτησε την αναθεώρηση της Οδηγίας 80/68/ΕΟΚ και το 1996 εγκρίθηκε πρόταση για πρόγραμμα ολοκληρωμένης προστασίας και διαχείρισης των υπόγειων υδάτων, επισημαίνοντας την ανάγκη ρύθμισης των αντλήσεων και παρακολούθησης της ποιότητας και της ποσότητας. Ζητήθηκε έτσι από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να καθιερωθεί ένα πλαίσιο για την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα των υδάτων, οδηγώντας στην υιοθέτηση της ΟΠΥ.

Η ΟΠΥ προέβλεπε την υιοθέτηση θυγατρικής Οδηγίας για την καθιέρωση ειδικών μέτρων πρόληψης και ελέγχου της ρύπανσης στα υπόγεια ύδατα. Εξ αυτού, συστάθηκε ομάδα εργασίας για τα υπόγεια ύδατα με σκοπό αρχικά να προωθήσει την ανάπτυξη της θυγατρικής Οδηγίας για τα υπόγεια νερά και στη συνέχεια να ανταλλάξει και να συλλέξει πληροφορίες σχετικά με τη διαχείριση των υπόγειων υδάτων υπό τις απαιτήσεις της ΟΠΥ, καταλήγοντας, μετά από μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις, στη σύνταξη της Οδηγίας 118/2006/ΕΚ, στη δημοσίευση τριών τεχνικών εκθέσεων και στη μετέπειτα απόπειρα εφαρμογής των διατάξεών της.

Βασική αρχή της Οδηγίας ήταν «καμία επιδείνωση της ποιότητας των υπόγειων υδάτων», έχοντας για κριτήριο καλής χημικής κατάστασης την τιμή νιτρικών ιόντων στα 50mg/l με απαιτήσεις:

- Καθορισμού ανώτερων αποδεκτών τιμών (ποιοτικά πρότυπα) μέχρι το τέλος του 2008.
- Εκπόνησης μελετών για τις τάσεις ρύπανσης με υπάρχοντα στοιχεία και δεδομένα παρακολούθησης από την ΟΠΥ.
- Αναστροφής τάσεων ρύπανσης για επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων μέχρι το 2015.

¹⁵⁶ Εκδόσεις Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Προστασία των Υπόγειων Υδάτων στην Ευρώπη, 2009, σελ. 6 επ.

¹⁵⁷ ΣΔΛΑΠ Δυτικής Πελοποννήσου, 2013, σελ. 1-3 και 2-2.

- Λήψης λειτουργικών μέτρων πρόληψης ή περιορισμού της εισαγωγής ρύπων στα υπόγεια ύδατα για τη επίτευξη των στόχων μέχρι το 2015.
- Αναθεώρησης τεχνικών διατάξεων της Οδηγίας ανά εξαετία.
- Συμμόρφωσης με τα κριτήρια καλής χημικής κατάστασης σε σχέση με τα πρότυπα της ΕΕ για τα νιτρικά ιόντα και τα φυτοφάρμακα μέχρι το 2015.

Σχετικά με την καθιέρωση ανώτερων αποδεκτών τιμών για άλλους ρύπους πλην των νιτρικών ιόντων, οι οποίες καθορίζονται από την Οδηγία 91/676/ΕΟΚ «για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης» που εναρμονίστηκε με την εθνική νομοθεσία με την ΚΥΑ 161690/1335/1997 (ΦΕΚ/Β/519/25.6.1997), κρίθηκε σκόπιμο τα κράτη μέλη να υιοθετήσουν δικά τους ποιοτικά πρότυπα λόγω της μεγάλης φυσικής μεταβλητότητας των ουσιών στα υπόγεια ύδατα που εξαρτώνται από τις υδρογεωλογικές συνθήκες κάθε περιοχής. Αναγνωρίζεται το γεγονός ότι μια τοπική υποβάθμιση της ποιότητας των υπόγειων υδάτων μπορεί να οφείλεται σε μια σημειακή πηγή ρύπανσης και να μην επηρεάζει το σύνολο του συστήματος των υπόγειων υδάτων, έτσι ώστε αυτό να μην χαρακτηριστεί κακής ποιότητας. Πρέπει ωστόσο να εξετάζεται κατά περίπτωση αν οι υπερβάσεις των τιμών των προτύπων μπορούν να αποτελέσουν σοβαρή απειλή για την ανθρώπινη υγεία, τα συνδεδεμένα οικοσυστήματα ή / και για τις χρήσεις υπόγειων υδάτων και τότε να γίνει η ταξινόμηση σε σύστημα κακής κατάστασης. Τέτοιες αποφάσεις θα πρέπει να περιληφθούν στα ΣΔΛΑΠ.

Πίνακας 1. Βασικά και Συμπληρωματικά Μέτρα για τα ΥΥΣ

Βασικά Μέτρα (σύμφωνα με τις κοινοτικές οδηγίες)	Υδατα κολύμβησης 76/160/ΕΟΚ
	Πτηνά 79/409/ΕΟΚ
	Πόσιμο νερό 98/83/ΕΚ
	Μεγάλα ατυχήματα (Seveso) 96/82/ΕΚ
	Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων 85/337/ΕΚ
	Ιλύ σταθμών καθαρισμού 86/278/ΕΟΚ
	Επεξεργασία αστικών λυμάτων 91/271/ΕΟΚ
	Προϊόντα φυτοπροστασίας 91/414/ΕΟΚ
	Προστασία από νιτρορύπανση 91/676/ΕΟΚ
	Οικοσυστήματα 92/43/ΕΟΚ
Πρόληψη και έλεγχος ρύπανσης 96/61/ΕΚ	
Συμπληρωματικά Μέτρα	Νομοθετικά, διοικητικά, οικονομικά μέσα
	Περιβαλλοντικά προγράμματα
	Έλεγχοι εκπομπής και άντλησης
	Κώδικες ορθών πρακτικών, διαχείριση ζήτησης
	Ανασύσταση και αποκατάσταση υγροτόπων

	Μέτρα αποτελεσματικότητας και επαναχρησιμοποίησης
	Αφαλάτωση
	Έργα δομικών κατασκευών, έργα αποκατάστασης
	Τεχνητή επαναπλήρωση υδροφόρων οριζόντων
	Έργα εκπαιδευτικά, έρευνας, επίδειξης

Στα ΥΥΣ που θεωρούνται ως απειλούμενα με βάση την ΟΠΥ και παρουσιάζουν διαχρονικά ανοδικές τάσεις ρύπανσης, η θυγατρική Οδηγία προβλέπει τον εντοπισμό των τάσεων αυτών, την κατηγοριοποίησή τους ανάλογα με την σημαντικότητά τους και την εφαρμογή μέτρων αντιμετώπισης όταν η συγκέντρωση κάθε ρύπου φτάνει στο 75% των ποιοτικών προτύπων. Λόγω της διαφορετικότητας των περιβαλλόντων όμως, επεμβάσεις μπορεί να υπάρξουν κατά περίπτωση στο 50% των ποιοτικών προτύπων ή να μην υπάρξουν σε ρύπους που ξεπερνούν το 75% των ποιοτικών προτύπων.

Το αντικείμενο που πραγματεύεται η θυγατρική Οδηγία των υπόγειων υδάτων είναι η ποιοτική, ήτοι η χημική κατάσταση των ΥΥΣ. Η τελική αξιολόγηση και ο χαρακτηρισμός της κατάστασης όμως ενός ΥΥΣ προέρχεται από την αξιολόγηση τόσο της χημικής όσο και της ποσοτικής του κατάστασης. Ειδικά για τον ελληνικό χώρο, συχνά το σημείο αιχμής στα ΥΥΣ δεν είναι η υποβαθμισμένη χημική τους κατάσταση αλλά η εκτεταμένη και έντονη ποσοτική υποβάθμιση λόγω υπερεκμετάλλευσης.

Τα μέτρα που αφορούν στην πρόληψη και τον περιορισμό της ρύπανσης στα ΥΥΣ αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της σύγχρονης αειφόρου και ολοκληρωμένης προσέγγισης της διαχείρισης των υδατικών πόρων και συμπίπτουν με όσα προβλέπονται στην ΟΠΥ. Η αποτελεσματική εφαρμογή εξαρτάται πάντα από το βαθμό ενασχόλησης που θα έχει το κάθε κράτος μέλος.

Η εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με τις επιταγές της Οδηγίας 2006/118/ΕΚ έγινε με την ΚΥΑ 39626/2208/Ε130/2009 περί «Καθορισμού μέτρων για την προστασία των υπόγειων νερών από τη ρύπανση και την υποβάθμιση, σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της Οδηγίας 2006/118/ΕΚ, σχετικά με την προστασία των υπόγειων υδάτων από τη ρύπανση και την υποβάθμιση» (ΦΕΚ/Β/2075/25.09.2009)¹⁵⁸.

2.2.2.4 Οδηγία 2006/7/ΕΚ σχετικά με τη διαχείριση της ποιότητας των υδάτων κολύμβησης και την κατάργηση της Οδηγίας 76/160/ΕΚ

Η Οδηγία 2006/7/ΕΚ προέκυψε από την στροφή της Ευρωπαϊκής Νομοθεσίας προς ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο προσέγγισης της διαχείρισης των υδατικών πόρων της κοινότητας και κάλυψε παράλληλα την ανάγκη για αναθεώρηση της Οδηγίας του 1976 έτσι ώστε να απαντώνται οι σύγχρονοι περιβαλλοντικοί στόχοι.

¹⁵⁸ Τροποποιήθηκε από την ΥΑ 182314/1241/2016 (ΦΕΚ/Β/2888/12.9.2016), Τροποποίηση του Παραρτήματος ΙΙ του άρθρου 8 της υπ' αριθ. 39626/2208/2009 κοινής υπουργικής απόφασης (2075/Β), σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της Οδηγίας 2014/80/ΕΕ «για την τροποποίηση του παραρτήματος ΙΙ της Οδηγίας 2006/118/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με την προστασία των υπόγειων υδάτων από τη ρύπανση και την υποβάθμιση» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 20^{ης} Ιουνίου 2014.

Περιέχει διατάξεις για:

- Την παρακολούθηση και την ταξινόμηση της ποιότητας των νερών κολύμβησης.
- Τη διαχείριση της ποιότητας των νερών κολύμβησης.
- Την παροχή πληροφοριών στο κοινό όσον αφορά την ποιότητα των νερών κολύμβησης.

Τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίσουν την παρακολούθηση των οικείων νερών κολύμβησης, να προβαίνουν σε αξιολόγησή τους στο τέλος κάθε κολυμβητικής περιόδου και να κατατάσσουν τα νερά με ορισμένα ειδικά κριτήρια σε τέσσερα επίπεδα ποιότητας (ανεπαρκούς, επαρκούς, καλής και εξαιρετικής ποιότητας), να καθορίζουν τα χαρακτηριστικά των νερών κολύμβησης και να θέτουν στη διάθεση του κοινού πληροφορίες σχετικά με την ταξινόμηση, την περιγραφή των νερών κολύμβησης και την ενδεχόμενη ρύπανσή τους, σε ετήσια έκθεση. Το 2020 προβλέπεται η επανεξέταση της Οδηγίας.

Η ελληνική νομοθεσία εναρμονίστηκε με την Οδηγία 2006/7/ΕΚ μέσω της ΚΥΑ 8600/416/Ε103/2009 (ΦΕΚ/Β/356/26.2.2009) σχετικά με την διαχείριση της ποιότητας των υδάτων κολύμβησης και την κατάργηση της Οδηγίας 76/160/ΕΟΚ.

Η ΚΥΑ οικ. 46399/1352/1986 (ΦΕΚ/Β/438/3.7.1986), για την απαιτούμενη ποιότητα των επιφανειακών νερών που προορίζονται για: «πόσιμα», «κολύμβηση», «διαβίωση ψαριών σε γλυκά νερά» και «καλλιέργεια και αλιεία οστρακοειδών», μέθοδοι μέτρησης, συχνότητα δειγματοληψίας και ανάλυση των επιφανειακών νερών που προορίζονται για πόσιμα, σε συμμόρφωση με τις οδηγίες του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 75/440/ΕΟΚ, 76/160/ΕΟΚ, 78/659/ΕΟΚ, 79/293/ΕΟΚ και 79/869/ΕΟΚ τροποποιήθηκε από το π.δ. 51/2007.

2.2.2.5 Οδηγία 2007/60/ΕΚ για την αξιολόγηση και τη διαχείριση των κινδύνων πλημμύρας

Η ΟΠΥ, με την ανάπτυξη των ΣΔΛΑΠ συμβάλει έμμεσα στη διαχείριση των πλημμυρών αλλά οι πλημμύρες δεν αποτελούν κύριο στόχο της ούτε λαμβάνονται υπόψη μελλοντικά σενάρια επιδείνωσης των φαινομένων λόγω κλιματικής αλλαγής. Με αυτά τα δεδομένα και την όλο και συχνότερη εμφάνιση ακραίων φαινομένων, που επηρεάζουν μεγάλη μερίδα των πολιτών της Ευρώπης, κρίθηκε σκόπιμο να υιοθετηθεί ένα συγκεκριμένο δεσμευτικό νομικό πλαίσιο. Η Οδηγία 2007/60/ΕΚ, είναι συμβατή με την ΟΠΥ και καλύπτει πλημμύρες που προέρχονται από επιφανειακά, θαλάσσια και μεταβατικά ύδατα καθώς και την περίπτωση πλημμυρών από καταιγίδα.

Η πορεία εφαρμογής της Οδηγίας περιλαμβάνει:

- Προκαταρκτική Αξιολόγηση των Κινδύνων Πλημμύρας για τις ΛΑΠ και τον προσδιορισμό των Ζωνών Δυνητικά Υψηλού Κινδύνου Πλημμύρας της χώρας.
- Κατάρτιση Χαρτών Επικινδυνότητας Πλημμύρας και Χαρτών Κινδύνων Πλημμύρας στις Ζώνες Δυνητικά Υψηλού Κινδύνου Πλημμύρας.
- Κατάρτιση ΣΔΚΠ.

Τα ΣΔΚΠ στοχεύουν στην πρόληψη με μέτρα ανάσχεσης ή / και εκτόνωσης της πλημμύρας, αποφυγή ζημιών με μετεγκατάσταση δραστηριοτήτων και αλλαγή χρήσεων γης, την προστασία με κατάλληλα αντιπλημμυρικά έργα και την ετοιμότητα με συστήματα έκτακτης

πρόβλεψης της πλημμύρας, προειδοποίηση, ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών¹⁵⁹.

Προβλέπεται επανεξέταση των αποτελεσμάτων των τριών σταδίων εφαρμογής της νομοθεσίας και επικαιροποίησή τους κάθε έξι χρόνια, με ευρεία συμμετοχική διαδικασία του κοινού και υποβολή έκθεσης στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για αξιολόγηση. Σε όλα τα παραπάνω θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η κλιματική αλλαγή.

Η Οδηγία 2007/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με την ΚΥΑ 31822/1542/Ε103 (ΦΕΚ/Β/1108/21.07.2010) η οποία τροποποιήθηκε με την ΚΥΑ 17772/924 (ΦΕΚ/Β/2140/22.06.2017).

Η Οδηγία 2007/60/ΕΚ παρουσιάζεται σε εκθέσεις των υπηρεσιών της Επιτροπής, παράλληλα με την ΟΠΥ και συνοδεύεται από μια σειρά εγγράφων εργασίας, τόσο με επισκοπήσεις της ΕΕ όσο και με αξιολογήσεις και συνόψεις των κρατών μελών σχετικά με τη διεθνή συνεργασία¹⁶⁰ ξεκινώντας από την περίοδο 2015-2021. Η υποβολή των εκθέσεων υπαγορεύεται από το άρθρο 18 της ΟΠΥ και το άρθρο 16 της Οδηγίας για τις πλημμύρες αντίστοιχα και ανταποκρίνεται επίσης στο άρθρο 11 της Οδηγίας για τα υπόγεια ύδατα.

2.2.2.6 Οδηγία 2006/11/ΕΚ για τη ρύπανση που προκαλείται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες που εκχέονται στο υδάτινο περιβάλλον της Κοινότητας

Σε συνέχεια της κοινοτικής νομοθεσίας για τη χημική παρακολούθηση των επικίνδυνων ουσιών που διαμορφώθηκε αρχικά με την Οδηγία 76/464/ΕΚ, καταργήθηκε η Οδηγία 2006/11/ΕΚ η οποία σταδιακά ενσωματώθηκε στην ΟΠΥ.

Η Οδηγία απαιτούσε από τα κράτη μέλη να λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα για τη μείωση της ρύπανσης των υδάτων, η οποία προέρχεται από επικίνδυνες ουσίες καθώς και για τη μείωση της ρύπανσης των εν λόγω υδάτων που προέρχεται από τις επικίνδυνες ουσίες¹⁶¹. Για οποιαδήποτε απόρριψη απαιτείται άδεια, ορισμένης χρονικής δράσεως.

2.2.2.7 Οδηγία 2008/105/ΕΚ σχετικά με τα πρότυπα ποιότητας περιβάλλοντος στον τομέα της πολιτικής των υδάτων καθώς και σχετικά με την τροποποίηση και τη συνακόλουθη κατάργηση των Οδηγιών του Συμβουλίου 82/176/ΕΟΚ, 83/513/ΕΟΚ, 84/156/ΕΟΚ, 84/491/ΕΟΚ, 86/280/ΕΟΚ και την τροποποίηση της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.

Η παρούσα Οδηγία καθορίζει πρότυπα ποιότητας περιβάλλοντος (ΠΠΠ) για ουσίες προτεραιότητας και ορισμένους άλλους ρύπους, όπως προβλέπεται στο άρθρο 16 της ΟΠΥ, με στόχο την επίτευξη καλής χημικής κατάστασης των επιφανειακών υδάτων.

Τα κράτη μέλη προβαίνουν σε ανάλυση των μακροπρόθεσμων τάσεων των συγκεντρώσεων των ουσιών προτεραιότητας οι οποίες συγκεντρώνονται σε ιζήματα ή/και ζώντες οργανισμούς και λαμβάνουν μέτρα ώστε να διασφαλίζεται ότι οι συγκεντρώσεις αυτές δεν

¹⁵⁹ www.ypeka.gr, Ε.Γ.Υ., Διαχείριση Υδατικών Πόρων, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2018.

¹⁶⁰ Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εφαρμογή ΟΠΥ και της Οδηγίας για τις πλημμύρες (2007/60/ΕΚ), COM(2019) 95 final, σελ. 1 επ.

¹⁶¹ Περιλαμβάνονται στις οικογένειες και τις ομάδες των ουσιών του καταλόγου I του παραρτήματος I και στις οικογένειες και στις ομάδες των ουσιών του καταλόγου II του παραρτήματος I της Οδηγίας 2006/11/ΕΚ.

αυξάνουν σημαντικά στα ιζήματα ή/και στους οικείους ζώντες οργανισμούς. Επίσης, καθορίζουν τη συχνότητα παρακολούθησης σε ιζήματα ή/και ζώντες οργανισμούς ούτως ώστε να υπάρχουν επαρκή δεδομένα για μια αξιόπιστη ανάλυση μακροπρόθεσμων τάσεων. Ως κατευθυντήρια γραμμή η παρακολούθηση θα πρέπει να γίνεται κάθε τριετία εκτός εάν οι τεχνικές γνώσεις και οι κρίσεις των εμπειρογνομόνων δικαιολογούν κάποια άλλη περιοδικότητα.

Από την Οδηγία τροποποιούνται:

- Το παράρτημα Χ της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ και αντικαθίσταται από το κείμενο του παραρτήματος ΙΙ της παρούσας Οδηγίας.
- Οι Οδηγίες 82/176/ΕΟΚ, 83/513/ΕΟΚ, 84/156/ΕΟΚ, 84/491/ΕΟΚ και 86/280/ΕΟΚ (Παράρτημα ΙΙ των Οδηγιών 82/176/ΕΟΚ, 83/513/ΕΟΚ, 84/156/ΕΟΚ και 84/491/ΕΟΚ και επικεφαλίδες Β των τμημάτων Ι έως ΧΙ του παραρτήματος ΙΙ της Οδηγίας 86/280/ΕΟΚ)

Οι Οδηγίες 82/176/ΕΟΚ, 83/513/ΕΟΚ, 84/156/ΕΟΚ, 84/491/ΕΟΚ και 86/280/ΕΟΚ καταργήθηκαν το 2012.

Η συμμόρφωση της ελληνικής νομοθεσίας με τις επιταγές της Οδηγίας 2008/105/ΕΚ έγινε με την ΚΥΑ 51354/2641/Δ103/10 (ΦΕΚ/Β/1909/8.12.2010), «Καθορισμός Προτύπων Ποιότητας Περιβάλλοντος (ΠΠΠ) για τις συγκεντρώσεις ορισμένων ρύπων και ουσιών προτεραιότητας στα επιφανειακά ύδατα».

2.2.2.8 Οδηγία 2008/98/ΕΚ για τα απόβλητα και την κατάργηση ορισμένων Οδηγιών

Η παρούσα Οδηγία θεσπίζει μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος και της ανθρώπινης υγείας εμποδίζοντας ή μειώνοντας τις αρνητικές επιπτώσεις της παραγωγής και της διαχείρισης αποβλήτων, περιορίζοντας τον συνολικό αντίκτυπο της χρήσης των πόρων και βελτιώνοντας την αποδοτικότητά της. Αντικαθιστά την Οδηγία 2006/12/ΕΚ περί «των στερεών αποβλήτων».

Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίζουν ότι η διαχείριση των αποβλήτων πραγματοποιείται χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η ανθρώπινη υγεία και χωρίς να βλάπτεται το περιβάλλον, δηλαδή χωρίς να δημιουργείται κίνδυνος για το νερό, τον αέρα, το έδαφος, τα φυτά ή τα ζώα, συμπεριλαμβανομένου του οικιστικού περιβάλλοντος και του τοπίου.

Ο ν. 4042/2012 - Ποινική προστασία του περιβάλλοντος – Εναρμόνιση με την Οδηγία 2008/98/ΕΚ – Πλαίσιο παραγωγής και διαχείρισης αποβλήτων – Ρύθμιση θεμάτων Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής έχει τροποποιηθεί ως εξής:

- ν. 4495/2017 (ΦΕΚ/Α/167/3.11.2017), «Έλεγχος και προστασία του Δομημένου Περιβάλλοντος και άλλες διατάξεις».
- ΥΑ 181627/1185/2016 (ΦΕΚ/Β/2494/12.8.2016), «Τροποποίηση του Παραρτήματος ΙΙ της Ενότητας Β' του άρθρου 60 του ν.4042/2012 (24/Α)», σε συμμόρφωση με την Οδηγία 2015/1127/ΕΕ «για την τροποποίηση του παραρτήματος ΙΙ της Οδηγίας 2008/98/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τα απόβλητα και την κατάργηση ορισμένων οδηγιών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 10ης Ιουλίου 2015 και άλλες συναφείς διατάξεις».

- ν. 4409/2016 (ΦΕΚ/Α/136/28.7.2016), «Πλαίσιο για την ασφάλεια στις υπεράκτιες εργασίες έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων, ενσωμάτωση της Οδηγίας 2013/30/ΕΕ, τροποποίηση του π.δ. 148/2009 και άλλες διατάξεις».
- ν. 4389/2016 (ΦΕΚ/Α/94/27.5.2016), «Επείγουσες διατάξεις για την εφαρμογή της συμφωνίας δημοσιονομικών στόχων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και άλλες διατάξεις».
- ν. 4447/2016 (ΦΕΚ/Α/241/3.12.2016), «Χωρικός σχεδιασμός - Βιώσιμη ανάπτυξη και άλλες διατάξεις».
- ν. 4342/2015 (ΦΕΚ/Α/143/9.11.2015), «Συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις, ενσωμάτωση στο Ελληνικό Δίκαιο της Οδηγίας 2012/27/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25^{ης} Οκτωβρίου 2012 για την ενεργειακή απόδοση, την τροποποίηση των Οδηγιών 2009/125/ΕΚ και 2010/30/ΕΕ και την κατάργηση των Οδηγιών 2004/8/ΕΚ και 2006/32/ΕΚ», όπως τροποποιήθηκε από την Οδηγία 2013/12/ΕΕ του Συμβουλίου της 13^{ης} Μαΐου 2013 «Για την προσαρμογή της Οδηγίας 2012/27/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την ενεργειακή απόδοση, λόγω της προσχώρησης της Δημοκρατίας της Κροατίας και άλλες διατάξεις».
- ν. 4316/2014 (ΦΕΚ/Α/270/24.12.2014) «Ίδρυση παρατηρητηρίου άνοιας, βελτίωση περιγεννητικής φροντίδας, ρυθμίσεις θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Υγείας και άλλες διατάξεις».
- ν. 4280/2014 (ΦΕΚ/Β/159/8.8.2014) «Περιβαλλοντική αναβάθμιση και ιδιωτική πολεοδόμηση – Βιώσιμη ανάπτυξη οικισμών - Ρυθμίσεις δασικής νομοθεσίας και άλλες διατάξεις».
- ν. 4277/2014 (ΦΕΚ/Α/156/1.8.2014) «Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας – Αττικής και άλλες διατάξεις».

2.2.2.9 Οδηγία 2009/90/ΕΚ για την θέσπιση τεχνικών προδιαγραφών για τη χημική ανάλυση και παρακολούθηση της κατάστασης των υδάτων, σύμφωνα με την ΟΠΥ

Η Οδηγία ορίζει τεχνικές προδιαγραφές για τη χημική ανάλυση και παρακολούθηση της κατάστασης των υδάτων, σύμφωνα με το άρθρο 8 §3 της ΟΠΥ. Καθορίζει ελάχιστα κριτήρια επιδόσεων για τις αναλυτικές μεθόδους που πρέπει να εφαρμόζουν τα κράτη μέλη για την παρακολούθηση της κατάστασης των υδάτων, των ιζημάτων και των ζώντων οργανισμών, καθώς και κανόνες που αφορούν την απόδειξη της ποιότητας των αναλυτικών αποτελεσμάτων.

Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι όλες οι αναλυτικές μέθοδοι, συμπεριλαμβανομένων των εργαστηριακών, των επιτόπιων και των διαδικτυακών, που χρησιμοποιούνται για τους σκοπούς των προγραμμάτων χημικής παρακολούθησης βάσει της ΟΠΥ, επικυρώνονται και τεκμηριώνονται σύμφωνα με το πρότυπο EN ISO/IEC17025 ή άλλο ισοδύναμο, διεθνώς αποδεκτό πρότυπο.

Σε συμμόρφωση προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2009/90/ΕΚ εκδόθηκε η ΚΥΑ 38317/1621/Ε103 (ΦΕΚ/Β/1977/6.09.2011), «Τεχνικές προδιαγραφές και ελάχιστα κριτήρια επιδόσεων των αναλυτικών μεθόδων για τη χημική ανάλυση και παρακολούθηση της κατάστασης των υδάτων».

2.2.2.10 Οδηγία 2013/39/ΕΚ για την τροποποίηση των Οδηγιών 2000/60/ΕΚ και 2008/105/ΕΚ όσον αφορά τις ουσίες προτεραιότητας στον τομέα της πολιτικής των υδάτων

Η Οδηγία προσθέτει και τροποποιεί την ΟΠΥ και την Οδηγία 2008/105/ΕΚ:

- Εισάγει 12 νέες ουσίες προτεραιότητας με τον συνολικό αριθμό να φτάνει τις 45.
- Σε αρκετές από τις προϋπάρχουσες 33 ουσίες του πρώτου καταλόγου της Οδηγίας 2008/105/ΕΚ μεταβάλλονται τα ΠΠΠ (όρια), αφού στην πλειονότητά τους γίνονται αυστηρότερα.
- Σε αρκετές από τις προϋπάρχουσες 33 του πρώτου καταλόγου της Οδηγίας 2008/105/ΕΚ αλλάζει ο υλικός φορέας μέτρησης της ουσίας, δηλ. ενώ ο υλικός φορέας ήταν σχεδόν αποκλειστικά το νερό τώρα ορίζεται ξεκάθαρα ότι μπορεί να είναι είτε τα ιζήματα, είτε ζώντες οργανισμοί λόγω του υδρόφοβου χαρακτήρα τους. Αυτό ισχύει και για τις 12 νέες ουσίες που προστέθηκαν.
- Για τις εκτιμήσεις επικινδυνότητας στις οποίες βασίζεται η επιλογή νέων ουσιών προτεραιότητας απαιτούνται δεδομένα παρακολούθησης υψηλής ποιότητας, καθώς και δεδομένα σχετικά με τις οικοτοξικολογικές και τοξικολογικές επιδράσεις.

Απαιτείται ένας νέος μηχανισμός ο οποίος θα παρέχει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στοχευμένα και υψηλής ποιότητας στοιχεία παρακολούθησης. Για να διατηρηθεί το κόστος της παρακολούθησης σε λογικό επίπεδο, ο μηχανισμός θα πρέπει να εστιάζει σε περιορισμένο αριθμό ουσιών και σε περιορισμένο αριθμό σημείων παρακολούθησης, αλλά θα πρέπει να παρέχει αντιπροσωπευτικά δεδομένα. Ο κατάλογος αυτός θα πρέπει να έχει δυναμικό χαρακτήρα και περιορισμένη χρονική ισχύ, ώστε να ανταποκρίνεται στα νέα στοιχεία σχετικά με τους πιθανούς κινδύνους που ενέχουν οι αναδυόμενοι ρύποι και να αποφεύγει την παρακολούθηση ουσιών για περισσότερο χρονικό διάστημα από όσο είναι απαραίτητο. Οι πρώτες τρεις ουσίες που συμπεριελήφθησαν στο κατάλογο επιτήρησης είναι φαρμακευτικές ουσίες.

2.3 Δίκαιο Ευρωπαϊκών Χωρών¹⁶²

2.3.1 Γερμανικό Δίκαιο

Με την ενοποίηση της Δυτικής με την Ανατολική Γερμανία το 1990 συγκροτήθηκε αναθεωρητική επιτροπή και τροποποιήθηκε ο Θεμελιώδης Νόμος με την προσθήκη του άρθρου 20^α για την προστασία των φυσικών πόρων δηλαδή του αέρα, του νερού και του εδάφους. Η έννοια του περιβάλλοντος περιλαμβάνει μόνο το φυσικό περιβάλλον και δεν υφίσταται γενική νομοθεσία προστασίας αλλά επιμέρους νόμοι για κάθε περιβαλλοντικό αγαθό.

Ο νόμος που καθιερώνει την αστική ευθύνη σε περιπτώσεις ρυπάνσεως του περιβάλλοντος είναι ο Umwelthaftungsgesetz. Καλύπτει όμως μόνο ζημίες από προσβολή της ζωής (υγείας και σωματικής ακεραιότητας) και της κυριότητας. Είναι ανεξάρτητη από την υπαιτιότητα του φορέα και περιλαμβάνει μόνο ζημίες που προέρχονται από συνήθη και σύννομη δραστηριότητα.

¹⁶² Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 593 επ., Σιούτη Γ., Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2003, σελ. 16 επ., Παναγόπουλος Θ., Δίκαιο Περιβάλλοντος, 2004, σελ. 317 επ.

Τα ύδατα προστατεύονται από το άρθρο 22 του νόμου για τη διαχείριση των υδάτων αλλά υπάρχει η κριτική ότι η αποκατάσταση είναι οικονομική και λιγότερο οικολογική, καθώς αναφέρεται στη ζημία του εμπλεκόμενου προσώπου και όχι στην αποκατάσταση της αλλοίωσης του φυσικού στοιχείου.

2.3.2 Αγγλικό Δίκαιο

Το αγγλικό δίκαιο διαμορφώνεται κατά κύριο λόγο από δικαστικές αποφάσεις και η πηγή του δικαίου είναι το common law, καθώς δεν υπάρχει ενιαίο συνταγματικό κείμενο. Ο σημαντικότερος νόμος περιβαλλοντικής προστασίας είναι ο νόμος περί προστασίας του περιβάλλοντος (1990), ο οποίος έχει ένα ευρύτατο πεδίο εφαρμογής και εισάγει ένα ενοποιημένο σύστημα ελέγχου της ρύπανσης. Υπάρχει η πεποίθηση ότι το δίκαιο περιβάλλοντος είναι προτιμότερο να οριοθετείται από την εξέλιξη των αποφάσεων και την πραγματιστική προσέγγιση αναγκών και αξιών. Το δικαίωμα στο περιβάλλον νοείται ως δικαίωμα άσκησης αγωγής.

Για τα ύδατα ειδικότερα, ισχύει ο νόμος περί υδάτων (1989), στον οποίο, εκτός από το μέρος που αναφέρεται στην πρόληψη και τον έλεγχο της ρύπανσης, δεν προβλέπονται αξιώσεις αστικού δικαίου. Στην περίπτωση της ρύπανσης των υδάτων με μεταβολή της φυσικής τους κατάστασης σε ποιότητα ή / και ποσότητα, θεωρείται ότι παραβιάζεται δικαίωμα κυρίου του ακινήτου, ο οποίος φέρει το βάρος της απόδειξης της, αισθητής αυτής, μεταβολής.

2.3.3 Γαλλικό Δίκαιο

Το Σύνταγμα της Γαλλίας δεν περιλαμβάνει την προστασία του περιβάλλοντος. Το γαλλικό αστικό δίκαιο περιλαμβάνει τον Αστικό Κώδικα και τον Κώδικα Περιβάλλοντος (2001). Ο Κώδικας Περιβάλλοντος αποτελεί συστηματοποίηση του δικαίου περιβάλλοντος και ισχύει παράλληλα με τον Αστικό Κώδικα και διάφορους ειδικούς νόμους.

Η ρύθμιση των σχέσεων γειτνίασης που προκύπτουν από την εφαρμογή του Κώδικα και από τη νομολογία, περιλαμβάνει τόσο τη σχέση μεταξύ ακινήτων, όσο και τη σχέση μεταξύ προσώπων, ανεξάρτητα από την ιδιότητα ως κυρίων. Διευρύνεται έτσι η έννοια της γειτνίασης σε δουλείες γειτνίασης εκ νόμου και εκ συμβάσεως. Η προστασία του περιβάλλοντος επιτυγχάνεται στη μεν πρώτη περίπτωση με την επιβολή αμοιβαίων υποχρεώσεων μη βλάβης και ανοχής και στη δε δεύτερη, με την προσαρμογή των σχέσεων γειτνίασης στην εξέλιξη των αναγκών, παρέχοντας ποιότητα διαβίωσης, αισθητικά και οικολογικά.

Τα ύδατα με βάση τον Κώδικα είναι κοινή εθνική κληρονομιά και η προστασία και η διαχείρισή τους αποσκοπεί στη διασφάλιση της ποιότητας και τη διατήρηση των οικοσυστημάτων. Η χρήση νερού από ιδιώτες καθορίζεται από κανονισμούς που εκδίδονται από τα πολιτικά δικαστήρια, διευθετώντας διαφορές μεταξύ τους, αφού έχει εξασφαλιστεί το δημόσιο συμφέρον πάνω στον πόρο. Με την ιδιαίτερη κατηγορία φυσικών δουλειών του ΑΚ, οι ιδιοκτήτες ακινήτων έχουν δικαίωμα χρήσης των διερχόμενων νερών με την προϋπόθεση ότι δεν μεταβάλλεται ούτε η ποσότητα ούτε η ποιότητά τους. Σε περίπτωση αλλοίωσης από αγροτική ή βιομηχανική χρήση, υπάρχει υποχρέωση καθαρισμού. Κάθε ακίνητο είναι δουλεύον προς όφελος των υπολοίπων και δεσπόζον έναντί τους και στην περίπτωση παρενόχλησης προκύπτει γνήσια αντικειμενική ευθύνη.

2.4 Ελληνικό Δίκαιο

Το περιβαλλοντικό δίκαιο στην Ελλάδα βασίζεται σε συνταγματικές διατάξεις και κυρίως στο άρθρο 24 Σ, στο ν. 1650/1986 καθώς και σε διάφορες διατάξεις του ΑΚ και του ΠΚ. Στη διαμόρφωσή του ρόλο παίζουν και οι αποφάσεις των δικαστηρίων.

Το Σύνταγμα αναγνωρίζει την προστασία του περιβάλλοντος ως ατομικό δικαίωμα, πλέον της υποχρέωσης του κράτους για την προστασία του, που φυσικά δεν εκλείπει. Ο κάθε ένας έχει το δικαίωμα να προστατεύει το περιβάλλον, καθώς αυτό αποτελεί το ζωτικό του χώρο για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, όπως ο ίδιος το κρίνει, ανεξάρτητα από το τι κάνει το κράτος¹⁶³.

Ο κοινός νομοθέτης όσο και η Διοίκηση υποχρεούνται να λάβουν προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα, κανονιστικά, γενικά ατομικά ή ατομικά που θα παρεμβαίνουν στην οικονομική, ατομική ή συλλογική δραστηριότητα προκειμένου να προστατευθεί πλήρως και επαρκώς το περιβάλλον. Εκτός από τις διοικητικές ή ποινικές κυρώσεις που επιβάλλονται λόγω παράβασης της κείμενης περιβαλλοντικής νομοθεσίας, υπάρχει η δυνατότητα προστασίας από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος από το αστικό δίκαιο, παρόλο που τα προστατευόμενα αγαθά δεν ονομάζονται περιβαλλοντικά αλλά κοινά σε όλους και κοινόχρηστα. Η προστασία τους απορρέει από την προστασία του δικαιώματος της προσωπικότητας και το δικαίωμα χρήσεως αυτών¹⁶⁴. Επίσης, η νομολογία έρχεται να υποστηρίξει και να προάγει την εδραίωση του περιβαλλοντικού δικαίου στην Ελλάδα. Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει η νομολογία του ΣτΕ και ειδικά του Ε' Τμήματος, καθώς και οι αποφάσεις των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων (βλ. ανάλυση υπό κεφάλαιο 3).

Όμως, παρόλο που η περιβαλλοντική νομοθεσία είναι πλούσια υπάρχει έλλειμα εμπέδωσης του «*περιβαλλοντικού κεκτημένου*». Από την πλευρά του κράτους αυτό εκφράζεται με καθυστερήσεις στην ενσωμάτωση και εφαρμογή των Οδηγιών ή στη θέσπιση νόμων μεγάλης τεχνικής πολυπλοκότητας και από την πλευρά της κοινωνίας των πολιτών, με τους πολίτες να παραμένουν σε μεγάλο βαθμό απόντες στην εφαρμογή και τη συμμόρφωση με τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις¹⁶⁵. Για την επιτυχία μιας ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής πολιτικής χρειάζεται μεταβολή του πολιτικού, διοικητικού και κοινωνικού συστήματος με νέες μορφές περιβαλλοντικής διακυβέρνησης που θα περιλαμβάνουν διαβούλευση με τους εμπλεκόμενους φορείς και ολοκληρωμένο περιβαλλοντικό σχεδιασμό¹⁶⁶.

---

¹⁶³ Δακορώνια Ε., Το δικαίωμα στο νερό, Νομικό πλαίσιο προστασίας, ΠερΔικ 2/2011, σελ. 239 επ.

¹⁶⁴ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 146, Καράκωστας Ι. και Τσεβρένης Β., Η προστασία του περιβάλλοντος κατά το ιδιωτικό δίκαιο, ΧρΙΔ, 2005, σελ. 578.

¹⁶⁵ Παπαδημητρίου Γ., Η διείσδυση του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα, Πρακτικά Συνεδρίου, 1994, passim, Μενουδάκος Κ., Προστασία του Περιβάλλοντος στο Ελληνικό Δημόσιο Δίκαιο, 1997, Νόμος και Φύση, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

¹⁶⁶ Κουταλάκης, Χ., Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών στη διαδικασία συμμόρφωσης των κρατών μελών προς το περιβαλλοντικό δίκαιο της ΕΕ, Νόμος και Φύση 2003, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, Καζάκος Π., Ο «εξευρωπαϊσμός» της δημόσιας πολιτικής: η εθνική περιβαλλοντική πολιτική ανάμεσα σε εξωτερικούς παράγοντες και υπερεθνικές δεσμεύσεις, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 5/1999, σελ. 94 επ. και 120 επ.

2.4.1 Σύνταγμα

Το Σύνταγμα του 1975 περιέχει σαφώς τον πιο ολοκληρωμένο κατάλογο ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων σε σχέση με όλα τα προϊσχύσαντα. Ενδεικτική είναι η κατοχύρωση της προστασίας της αξίας του ανθρώπου στο Σύνταγμα (άρθρο 2 §1 Σ), η προστασία της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5 §1 Σ) και η πρωτοποριακή κατοχύρωση του δικαιώματος στο περιβάλλον (άρθρο 24 Σ).

Από το άρθρο 2 § 1 Σ, «ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας» ανάγεται ο άνθρωπος και η αξία του σε αυτοτελές αντικείμενο σεβασμού και προστασίας¹⁶⁷. Προσδιορίζεται έτσι η προσωπικότητα του ανθρώπου ως ένας συνδυασμός φυσικών, ηθικών, πνευματικών, και κοινωνικών γνωρισμάτων του ανθρώπου¹⁶⁸ και των αντίστοιχων αγαθών που συνδέονται με το πρόσωπό του. Για την πραγμάτωση αυτών των χαρακτηριστικών της ανθρώπινης φύσης χρειάζονται πρόσφοροι και ευνοϊκοί κοινωνικοπολιτικοί θεσμοί που μέσω του κράτους διασφαλίζουν τις αναγκαίες συνθήκες διαβίωσης του προσώπου. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης είναι κατά αυτόν τον τρόπο σημαντική για την εξασφάλιση της ευημερίας της παρούσας και των μελλοντικών γενεών¹⁶⁹. Η ανθρώπινη αξία συνίσταται από την ελευθερία και την ισότητα και έτσι εξειδικεύεται η 2§1 Σ με τη 5§1 Σ που συνδυάζει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και σε σχέση με τους άλλους ανθρώπους¹⁷⁰ στο πλαίσιο της συμβίωσης σε μια δημοκρατική κοινωνία. Καθιερώνεται η αυτοδιάθεση μέσω της οποίας αναπτύσσεται ελεύθερα η προσωπικότητα του ανθρώπου ο οποίος συμμετέχει ενεργά στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό γίνεσθαι και παράλληλα αξιώνει αποχή του κράτους από παρεμβάσεις σε αυτή την ελεύθερη ανάπτυξη. Περαιτέρω δε εξειδίκευσης της 5§1 Σ συνιστά η 24 Σ για την προστασία του περιβάλλοντος.

Τόσο το άρθρο 2 §1 Σ όσο και το άρθρο 5 §1 Σ έχουν πλήρη κανονιστική αξία και δεσμευτικότητα ως προς το σεβασμό της προσωπικότητας και γίνονται ιδιαίτερα επίκαιρα λόγω των σύγχρονων εξελίξεων στην κοινωνία, το περιβάλλον και την τεχνολογία. Οποιαδήποτε παραβίαση συνεπάγεται έννομες συνέπειες. Αυξάνεται επίσης η υποχρέωση της Πολιτείας να σέβεται και να προστατεύει την αξία του ανθρώπου. Η αρνητική υποχρέωση που απορρέει από τον όρο «σεβασμός» για την αξία του ανθρώπου, εξισορροπείται από τη θετική υποχρέωση του όρου «προστασία» της αξίας από τους φορείς εξουσίας και από τους ιδιώτες¹⁷¹.

---

¹⁶⁷ Καράκωστας Ι., Το δίκαιο της Προσωπικότητας, 2012, σελ. 33 επ., ΟΛΑΠ 40/1998· ΑΠ 346/2004, ΝΟΜΟΣ, ΕΦΑΘ 5538/2006 ΝοΒ 2007, σελ. 1079· ΕφΠειρ 361/2009 ΤΝΠ ΔΣΑ.

¹⁶⁸ ΟΛΑΠ 13/1999 ΝοΒ 48, σελ. 447.

¹⁶⁹ Τασόπουλος Γ., Το ηθικοπολιτικό θεμέλιο του Συντάγματος, 2001, σελ. 209.

¹⁷⁰ Καράκωστας Ι., Το δίκαιο της Προσωπικότητας, 2012, σελ. 36 επ., ΑΠ 1445/2003· 1143/2003, ΝΟΜΟΣ, ΕΦΑΘ 2750/2006, ΕΛΛΔνη, 2006, σελ. 1008,

¹⁷¹ Καράκωστας Ι., Το δίκαιο της Προσωπικότητας, 2012, σελ. 38 επ.

Το κράτος δεν πρέπει να παρεμποδίζει την ανάπτυξη της προσωπικότητας, πρέπει να αίρει εμπόδια που υπάρχουν ή προκύπτουν και να παρέχει τα ανάλογα μέσα που χρειάζονται για την ανάπτυξή της¹⁷².

Το ζήτημα της τριτενέργειας τίθεται μέσω του ερωτήματος για τον τρόπο με τον οποίο τα συνταγματικά δικαιώματα που συνιστούν αξίωση του ατόμου κατά της Πολιτείας μπορούν να λειτουργήσουν αντίστοιχα στις ιδιωτικές έννομες σχέσεις. Η τριτενέργεια θεμελιώνεται ερμηνεύοντας το άρθρο 25 §1 εδ. γ' Σ, όπου κατατάσσεται η κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων / ελευθεριών στην κατηγορία των «αντικειμενικών κανόνων» που ορίζουν «αντικειμενική τάξη αξιών» και προστατεύονται απόλυτα, από όποιον και αν προσβάλλονται¹⁷³. Έτσι, οι συνταγματικές διατάξεις, μεταξύ των οποίων και η προστασία του περιβάλλοντος, ισχύουν όχι μόνο έναντι του κράτους αλλά και έναντι των ιδιωτών¹⁷⁴.

Το άρθρο 2 §1 Σ με το οποίο υποχρεώνεται η Πολιτεία «να σέβεται και να προστατεύει την αξία του ανθρώπου» και η εξειδίκευση του άρθρου 5 §1 Σ τριτενεργούν στις σχέσεις ιδιωτικού δικαίου μέσω της ΑΚ 57 «όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητά του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον» (ΑΚ 57 §1 εδ. α').

Αξίζει να σχολιαστεί το ειδικό ζήτημα της υπεροχής του δικαίου της ΕΕ απέναντι στους εθνικούς συνταγματικούς κανόνες¹⁷⁵. Η αρχή της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου θεμελιώνεται στο άρθρο 28 Σ και συνηγορεί υπέρ αυτής η νομολογία ΔΕΕ κατά την οποία τα κράτη μέλη δεν έχουν δικαίωμα μη εφαρμογής είτε του πρωτότυπου είτε του παράγωγου ενωσιακού δικαίου εφόσον έτσι θα καταστρατηγηθεί ο σεβασμός προς αυτό¹⁷⁶. Βέβαια, έχει διατυπωθεί και η αντίθετη άποψη, αυτή της θέσης των συνταγματικών κανόνων στην κορυφή της ιεραρχίας των πηγών του δικαίου, αλλά αυτή η σκέψη έχει μικρή πρακτική σημασία διότι δεν υπάρχει παράδειγμα περίπτωσης όπου διάταξη ενωσιακού δικαίου να έχει κριθεί αντισυνταγματική¹⁷⁷ αφού σε κάθε περίπτωση γίνεται σύμφωνη με το ενωσιακό δίκαιο ερμηνεία.

---

¹⁷² Μάνεσης Α., Συνταγματικά δικαιώματα, Ατομικές ελευθερίες, 1982, σελ. 105 επ.

¹⁷³ Ηλιοπούλου - Στράγγα Τζ., Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, 1990, σελ. 42.

¹⁷⁴ Δαγτόγλου Π., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 1997, σελ. 96 επ., ΕφΠειρ 361/2009 ΤΝΠ ΔΣΑ, ΕφΑΘ 7800/1982 ΕλλΔνη 24, 1983, σελ. 807.

¹⁷⁵ ΔΕΚ 26/62, N.V. Alegemene Transport en Expeditie Onderneming Van Gend en Loos, ΔΕΚ 6/64, Flaminio Costa κ. Ente Nazionale per L' Energia Elettrica, ΔΕΚ 11/70, Internationale Handelsgesellschaft Einfuhr und Vorratsstelle fur Getreide und Futtrmittel, ΔΕΚ 106/77, Amministrazione delle Finanze dello Stato, ΔΕΚ 314/85, Firma Foto-Frost / Hauptzollamt Lubeck-Ost, Παπακωνσταντίνου Α., Σύνταγμα και Προστασία του Περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, Παπαδοπούλου Α., Συνταγματικό Δίκαιο, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, 2015, σελ. 80 επ.

¹⁷⁶ Σκανδάμης Ν., Ευρωπαϊκό Δίκαιο και Ελληνικό Δίκαιο Προσαρμογής, 1992, σελ. 85 επ.

¹⁷⁷ Σημαντήρας Κ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 1988, σελ. 56, ΟΛΣτΕ 3470/2011, ΝΟΜΟΣ.

2.4.1.1 Άρθρο 24 του Συντάγματος

Το Συνταγματικό Δικαίωμα στο περιβάλλον περιελήφθη πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1975 με τη διάταξη του άρθρου 24 Σ «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους» και υποχρεώνει το Κράτος «να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα για τη διαφύλαξή του». Προληπτικά μέτρα αποτελούν η κατάρτιση, έγκριση και εφαρμογή σχεδίων χωροταξίας, κτηματολογίου, δασικών χαρτών, χρήσεων γης, διαχείρισης υδατικών πόρων και προστατευόμενων περιοχών. Αυτά λαμβάνονται σε συμμόρφωση με την αρχή της πρόληψης και της προφύλαξης και εξετάζονται σε συνδυασμό με Στρατηγικές Περιβαλλοντικές Εκτιμήσεις (ΣΠΕ), ΜΠΕ και Αποφάσεις Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων (ΑΕΠΟ). Στα κατασταλτικά μέτρα περιλαμβάνεται ο διοικητικός έλεγχος τήρησης των αδειών έργων και δραστηριοτήτων, η επιβολή μέτρων ή / και κυρώσεων και η δικαστική προστασία¹⁷⁸.

Την εποχή που ψηφίστηκε αποτέλεσε παγκόσμια πρωτοπορία και οι διατάξεις του διασφάλιζαν υψηλό επίπεδο περιβαλλοντικής προστασίας. Ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί να θεσπίσει κανόνες δικαίου που αντίκεινται στην εν λόγω συνταγματική προστασία και, αν το πράξει, ο δικαστής οφείλει, ελέγχοντας ευθέως ή παρεμπιπτόντως τη νομιμότητα των διοικητικών πράξεων που υλοποιούν τους κανόνες αυτούς, να διαπιστώσει την αντισυνταγματικότητά τους και να μην τους εφαρμόσει¹⁷⁹.

Το άρθρο 24 Σ δεν προβαίνει σε εννοιολογικό προσδιορισμό του περιβάλλοντος ούτε σε απαρίθμηση των προστατευόμενων αγαθών. Αυτό διότι ο συνταγματικός νομοθέτης θέλησε να αυξήσει το εύρος του προστατευτικού πεδίου των διατάξεων του Συντάγματος και πρόβλεψε με ιδιαίτερη επιτυχία την αδυναμία ακριβούς πρόβλεψης και οριοθέτησης των αγαθών που χρήζουν προστασίας και των αναγκών που θα εμφανιστούν στο μέλλον¹⁸⁰. Συνάγεται όμως ερμηνευτικά από τα άρθρα 24 και 106 §1 Σ η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης η οποία υποχρεώνει το κράτος να εξισορροπήσει την ανάπτυξη και την περιβαλλοντική προστασία¹⁸¹.

Στην αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 ενισχύθηκε η προστασία του περιβάλλοντος προσθέτοντας ότι «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί και δικαίωμα του καθενός». Τα όποια μέτρα λαμβάνονται θα πρέπει να εντάσσονται στην αρχή της αειφορίας και να περιλαμβάνουν όλες τις εκφάνσεις του περιβάλλοντος, δηλαδή το φυσικό, οικιστικό και πολιτιστικό περιβάλλον¹⁸². Το αναθεωρημένο άρθρο 24 συνδέεται με το άρθρο 25 §1 για την αρχή της τριτενέργειας των συνταγματικών δικαιωμάτων και την αρχή της αναλογικότητας.

---

¹⁷⁸ Βασιλειάδης Δ. σε Σπυρόπουλο/Κοντιάδη/Ανθόπουλο/Γεραπετρίτη, Ερμηνεία Συντάγματος, άρθρο 24, 2017, σελ. 647 επ.

¹⁷⁹ Παπακωνσταντίνου Α., Σύνταγμα και Προστασία του Περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysics.org.gr/>.

¹⁸⁰ Καρακώστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 96.

¹⁸¹ Καϊδατζής Α. σε Σπυρόπουλο/Κοντιάδη/Ανθόπουλο/Γεραπετρίτη, Ερμηνεία Συντάγματος, άρθρο 106, 2017, σελ. 1728, ΣτΕ 561/1993, ΝΟΜΟΣ.

¹⁸² Καρακώστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 95.

Οι ρυθμίσεις του άρθρου 24 Σ αποτελούν κανόνες άμεσης και επιτακτικής ισχύος και έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για το νομοθέτη, τη Διοίκηση, τα Δικαστήρια και τους διοικούμενους για συμμόρφωση προς το περιεχόμενό του. Πρέπει συνεπώς τα θεσπιζόμενα μέτρα για τη διαφύλαξη και προστασία του αγαθού αυτού να είναι σε συμφωνία με τα συνταγματικά δικαιώματα για τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 Σ), για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και για την υγεία ως κοινωνικό και ατομικό δικαίωμα (άρθρο 5 Σ)¹⁸³.

Το δικαίωμα στο περιβάλλον αφορά στην εξασφάλιση των φυσικών βάσεων της ζωής κάθε ανθρώπου οι οποίες αναφέρονται στην ίδια την ύπαρξη αλλά και της ποιότητας της ζωής, η οποία προέρχεται από αυτό. Παράλληλα είναι δικαίωμα συλλογικό, διότι εκφράζει το συλλογικό ενδιαφέρον για την προστασία του περιβάλλοντος και απευθύνεται σε ευρύ κύκλο ανθρώπων. Εμπεριέχει δε και την αλληλεγγύη, λαμβάνοντας υπόψη τις μελλοντικές γενιές δημιουργώντας σήμερα καλές συνθήκες διαβίωσης για το αύριο. Το περιεχόμενο του δικαιώματος βέβαια, μεταβάλλεται ανάλογα με τις τεχνολογικές εξελίξεις, την οικονομική ανάπτυξη και τη χρήση των φυσικών πόρων που μεταβάλλουν το φυσικό κεφάλαιο.

Η προστασία του περιβάλλοντος είναι δικαίωμα με ιδιαίτερη ευρύτητα και μπορεί να χαρακτηριστεί παράλληλα ως¹⁸⁴:

- Ατομικό δικαίωμα, που διασφαλίζει τη σφαίρα ελευθερίας του ατόμου από παρεμβάσεις της πολιτικής εξουσίας, περιορίζει το περιεχόμενό του στην αγωγή αξίωση του πολίτη έναντι του κράτους για αποχή από πράξεις που προσβάλλουν το περιβάλλον και στην υποχρέωση διαμόρφωσης προστατευτικού κανονιστικού πλαισίου ή, αν δεν έχουν θεσπισθεί ειδικές διατάξεις, ευθείας εφαρμογής του άρθρου 24 Σ από τη Διοίκηση. Η αποχή από τις πράξεις προσβολής θέτουν τις βάσεις για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας σε υγιεινές και ποιοτικές συνθήκες. Το δικαίωμα στο περιβάλλον ενώ έχει κατά κύριο λόγο αποδέκτη το δημόσιο, ως ατομικό δικαίωμα έχει τριτενέργεια και έναντι ιδιωτών μέσω των διατάξεων του ΑΚ για τη προστασία της προσωπικότητας, του γειτονικού δικαίου, της κυριότητας και των αδικοπραξιών¹⁸⁵.
- Κοινωνικό δικαίωμα¹⁸⁶, με την αξίωση της λήψης θετικών μέτρων προστασίας από το κράτος, η οποία, κατά την κρατούσα άποψη, δεν είναι αγωγή, παρά μόνο όταν αφορά τη μη κατάργηση ή μείωση της ήδη παρασχεθείσας προστασίας (κοινωνικό κεκτημένο). Τα κοινωνικά δικαιώματα δεν ικανοποιούνται απλώς με αρνητική κρατική αποχή αλλά χρειάζεται και λήψη θετικών μέτρων. Το δικαίωμα στο περιβάλλον, που απαιτεί την προστασία του, επιτυγχάνεται μέσω της ενεργούς επέμβασης του κράτους αλλά και την υποστήριξη των πολιτών, αφού περιλαμβάνει, εκτός από το χώρο, και τις σχέσεις των ανθρώπων εντός αυτού του χώρου. Η κοινωνική εξέλιξη μεταβάλλει και τις απαιτήσεις

---

¹⁸³ Σιούτη Γ., Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2003, σελ. 23-24.

¹⁸⁴ Τάχος Α., Δίκαιο προστασίας του περιβάλλοντος, 2006, σελ. 45, Παπακωνσταντίνου Α., Περιβάλλον φυσικό. Σχολιασμός ΑΠ 900/2003, ΤοΣ, 2003, σελ. 760, Καράκωστας Ι. και Τσεβρένης Β., Η προστασία του περιβάλλοντος κατά το ιδιωτικό δίκαιο, ΧρΙΔ, 2005, σελ. 577.

¹⁸⁵ Σιούτη Γ., Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2011, σελ. 44-48, ΕφΔυτΜακ 112/2012, ΝΟΜΟΣ.

¹⁸⁶ ΣτΕ 4617/1986, ΟλστΕ 3682/1986, ΤοΣ 1986, σελ. 464-465.

περιβαλλοντικής προστασίας αλλά πάντα με πράξεις ή νόμους που είναι επωφελέστεροι των προηγούμενων.

- Πολιτικό δικαίωμα, με θεμελίωση των αξιώσεων του πολίτη για πληροφόρηση και συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων που αφορούν στο περιβάλλον και συγκεκριμένα στην ορθολογική διαχείριση, συντήρηση, βελτίωση και αποκατάστασή του, στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής πολιτικής. Η πληροφόρηση αποτελεί υποχρέωση της Διοίκησης και διενεργείται με τη δημοσιοποίηση περιβαλλοντικών ρυθμίσεων και μέτρων και με την ελεύθερη πρόσβαση των πολιτών στα συναφή έγγραφα. Τα πολιτικά δικαιώματα παρέχουν στο άτομο την ευκαιρία της ενεργούς συμμετοχής στη συλλογική δράση για την υπεράσπιση τόσο των συμφερόντων του όσο και στη λήψη παροχών από το κράτος. Συμμετέχουν έτσι οι πολίτες στις διοικητικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων οι οποίες καταλήγουν σε διοικητικές πράξεις ή νομοσχέδια. Επίσης, η δυνατότητα χρησιμοποίησης ένδικων μέσων για την περιβαλλοντική προστασία αποτελεί μέσο συμμετοχής.

Η διατύπωση του άρθρου 24 Σ επιτρέπει την παραδοχή της ευρύτητας και αναδεικνύει την παραπληρωματικότητα και αλληλεξάρτηση των δικαιωμάτων¹⁸⁷. Αποτελεί αφετηρία για αποτελεσματικότερη προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών, διότι ενώ τα ατομικά δικαιώματα περιορίζουν την κρατική παρέμβαση, τα κοινωνικά την αυξάνουν, έτσι επέρχεται μια πιο τελειοποιημένη έκφραση και των δύο. Όλα τα δικαιώματα έχουν άλλωστε επίκεντρο την προσωπικότητα του ανθρώπου και την προστασία του.

Όσον αφορά στην προστασία της προσωπικότητας, που κατά το ιδιωτικό δίκαιο, παρέχεται για αγαθά τα οποία έχουν σχέση με το πρόσωπο, και χαρακτηρίζεται ως δικαίωμα – πλαίσιο περιλαμβάνοντας την αξία του ανθρώπου αλλά και την ανάπτυξη της ατομικότητάς του, αυτή απορρέει επίσης από τις αναγνωρισμένες από το Σύνταγμα ελευθερίες του ανθρώπου. Το δικαίωμα της προσωπικότητας επιτρέπει στον φορέα του να στραφεί ενάντια σε όποιον το διαταράσσει και να απαιτήσει την άρση της διαταράξεως¹⁸⁸.

Στον προσδιορισμό της έννοιας της προσωπικότητας περιέχονται και οι αξίες της περιουσιακής σφαίρας του ατόμου αλλά και η απόλαυση πραγμάτων κοινής χρήσης στα οποία περιλαμβάνονται και τα περιβαλλοντικά αγαθά¹⁸⁹. Με αυτόν τον τρόπο κατοχυρώνονται συνταγματικά ο σεβασμός και η προστασία της προσωπικότητας και αποκτούν συνταγματική υπεροχή, οπότε οποιαδήποτε κατάργηση ή μείωση της προστασίας (ΑΚ 34, 57 επ.) κρίνεται αντισυνταγματική¹⁹⁰. Για τα περιβαλλοντικά αγαθά παρενόχληση νοείται η οποιαδήποτε δραστηριότητα αποτρέπει μερικά ή ολικά τη χρήση αυτών από όλους τους δικαιούχους¹⁹¹.

---

¹⁸⁷ Κουτούπα – Ρεγκάκου Ε., Δίκαιο του Περιβάλλοντος, 2008, σελ. 26 επ.

¹⁸⁸ ΠΠρΘεσ 6773/2009 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΜΠρΘεσ 23346/2009 ΤΝΠ ΔΣΑ.

¹⁸⁹ ΕφΑθ 716/2006 ΤΝΠ ΔΣΑ ·ΕφΑθ 5538/2006 ΝοΒ 2007, σελ. 1079, Δεληγιάννη Ι., Η προστασία της προσωπικότητας κατά τον Αστικό Κώδικα από την άποψη των σχετικών συνταγματικών ρυθμίσεων, ΕλλΔνη 38, 1997, σελ. 491-492.

¹⁹⁰ Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2012, §12 αρ. 2, σελ. 170.

¹⁹¹ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 418 επ., Δίκαιος Ε., Η προστασία του Περιβάλλοντος στο ιδιωτικό δίκαιο, 2009, σελ. 153 επ.

Επειδή ακριβώς το δικαίωμα στο περιβάλλον είναι τόσο ευρύ, ενδέχεται να έρχεται σε σύγκρουση με άλλα συνταγματικά δικαιώματα¹⁹². Σύγκρουση επέρχεται στις περιπτώσεις που είναι αδύνατη η ταυτόχρονη άσκηση περισσότερων δικαιωμάτων, οπότε η άσκηση του ενός δικαιώματος αποκλείει αναγκαστικά, ολικά ή μερικά, τη σύγχρονη άσκηση του άλλου δικαιώματος¹⁹³. Παρότι η ιεράρχηση των συνταγματικών διατάξεων δεν είναι δυνατή, η προστασία του περιβάλλοντος και συνεπώς η προστασία του ανθρώπου, με τη διάταξη του άρθρου 24 §1 Σ είναι δυνατόν να κατισχύσει σε συγκεκριμένες περιπτώσεις άλλων συνταγματικών διατάξεων και να ακυρώσει αντίθετες προς αυτή διατάξεις δικαίου¹⁹⁴. Ακολουθώντας τη βούληση του νομοθέτη, η Διοίκηση έχει υποχρέωση να σταθμίζει και να συνεκτιμά το εθνικό συμφέρον σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό και να αποφασίζει για τη λύση που εξυπηρετεί καλύτερα το συμφέρον αυτό και τέλος, ο δικαστής ελέγχει τη νομιμότητα αυτών των αποφάσεων¹⁹⁵. Κατά αυτόν τον τρόπο γίνεται στη θεωρία και τη νομολογία επί τούτω στάθμιση των αντικρουόμενων συμφερόντων έτσι ώστε να εναρμονιστούν οι αντίθετες διατάξεις, οριοθετώντας το πεδίο εφαρμογής της καθεμίας¹⁹⁶ και να προτιμηθεί η βέλτιστη δυνατή έκβαση στη σύγκρουση των διακυβευόμενων δικαιωμάτων και έννομων αγαθών.

Ενδέχεται έτσι το δικαίωμα στο περιβάλλον να συγκρούεται με δικαιώματα τα οποία μπορεί να εκδηλώνονται με τρόπους που ρυπαίνουν ή υποβαθμίζουν το περιβάλλον: α) το δικαίωμα της ιδιοκτησίας (άρθρο 17 Σ), β) την οικονομική ελευθερία και ανάπτυξη (άρθρα 5 §1 Σ και 106 §1 Σ) γ) το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής κατοικίας (άρθρο 21 §4 Σ), λόγω απαγόρευσης οικοδόμησης σε ζώνες απόλυτης προστασίας ή προστασίας φυσικών πόρων, δ) το δικαίωμα του συνέρχεσθαι (άρθρο 11 Σ), λόγω περιοριστικών μέτρων που αποσκοπούν στην προστασία από το θόρυβο, ε) το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διακίνησης (άρθρο 5 §3 Σ), λόγω της απαγόρευσης πρόσβασης σε ορισμένες ζώνες ιδιαίτερης προστασίας, ή λόγω της επιβολής περιοριστικών μέτρων κυκλοφορίας οχημάτων, με σκοπό τη μείωση των αέριων ρύπων και τη βελτίωση της ατμόσφαιρας.

Υπάρχει μάλιστα και ενδιαφέρουσα νομολογία στις παρακάτω περιπτώσεις σύγκρουσης του δικαιώματος στο περιβάλλον: α) με το δικαίωμα εργασίας (άρθρο 22 Σ), λόγω απαγόρευσης ή επιβολής περιορισμών στην ελεύθερη εγκατάσταση βιομηχανικών ή άλλων εγκαταστάσεων¹⁹⁷, β) με την αρχή της ισότητας (άρθρο 4 §1 Σ), λόγω της επιβολής άνισων υποχρεώσεων προστασίας του περιβάλλοντος σε ομοειδείς επιχειρήσεις, λόγω της εγκατάστασής τους σε περισσότερο ή λιγότερο βεβαρημένες περιβαλλοντικά περιοχές¹⁹⁸, γ)

¹⁹² Μάνεσης Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Ατομικές Ελευθερίες, 1982, σελ. 105 επ.

¹⁹³ Σιούτη Γ., Δίκαιο Περιβάλλοντος, Γενικό Μέρος Ι, Δημόσιο Δίκαιο και Περιβάλλον, 2000, σελ. 36 επ.

¹⁹⁴ ΣτΕ 1525/1981· 1541/1981· 1239/1982· 2242/1994, ΝΟΜΟΣ.

¹⁹⁵ Σακελλαροπούλου Α., Περιβάλλον και Ανάπτυξη: Σταθμίσεις και δικαστικός έλεγχος, Νόμος και Φύση, 2016, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

¹⁹⁶ Τσάτσος Δ., Συνταγματικό δίκαιο, Γ' Θεμελιώδη δικαιώματα, 1987 σελ., 295 επ., ΑΠ 13/1999· 1897/2006· ΕφΑθ 1121/2006· ΜΠρθεσ 5506/2015, ΝΟΜΟΣ.

¹⁹⁷ ΣτΕ 262/1982.

¹⁹⁸ ΣτΕ 1164/1982, ΝοΒ 1983, σελ. 423.

με την ελευθερία της Τέχνης (άρθρο 16 Σ), λόγω της απαγόρευσης της άσκησης καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων σε χώρους πρασίνου, άλση¹⁹⁹ κ.ά..

Η σημαντικότερη σύγκρουση όμως αφορά στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας και της οικονομικής ανάπτυξης.

Οι περιορισμοί του δικαιώματος της ιδιοκτησίας γίνονται προς όφελος του δημόσιου συμφέροντος, δικαιολογούνται από αυτό και δεν αναιρούν τον πυρήνα του δικαιώματος. Έτσι δεν προσκρούουν στο άρθρο 17 Σ²⁰⁰. Αν όμως επιβάλλονται τέτοιοι περιορισμοί για την επίτευξη του συνταγματικού στόχου της προστασίας του περιβάλλοντος λόγω των οποίων μεταβάλλεται ο προορισμός της ιδιοκτησίας, επιβάλλεται αποζημίωση²⁰¹.

Η σύγκρουση της οικονομικής ελευθερίας με την περιβαλλοντική προστασία, παρότι αρχικά φαίνεται ότι παρουσιάζεται σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα επιβαρύνοντας το περιβάλλον, αποδεικνύεται τελικά ότι συμβαδίζουν, εφόσον μακροπρόθεσμα περιβαλλοντική υποβάθμιση αλλοιώνει τους διαθέσιμους πόρους της οικονομικής δραστηριότητας. Υπεισέχεται έτσι στη διαχείριση της σύγκρουσης των δύο δικαιωμάτων η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, η οποία υποστηρίζεται ξεκάθαρα και από τη νομολογία²⁰² και εγκαταλείπεται η μέθοδος της στάθμισης των συμφερόντων. Η θεμελίωση της εν λόγω αρχής πραγματοποιείται, σύμφωνα με τη νομολογία αυτή στις διατάξεις των άρθρων 24 Σ και 106 Σ και 2 και 130 Ρ της ΣΕΕ.

2.4.1.2 Συνταγματική προστασία των υδάτων

Η προστασία των υδατικών πόρων και η βιώσιμη διαχείρισή τους τελούν υπό τις επιταγές του άρθρου 24 Σ εφόσον πρόκειται για πεπερασμένων δυνατοτήτων φυσικό πόρο, του οποίου η βιωσιμότητα είναι η επιλογή που διασφαλίζει τη διατήρησή του για τις παρούσες και μελλοντικές γενεές²⁰³. Επίσης, στο άρθρο 18 §1 Σ προβλέπεται ότι «*Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα σχετικά με την ιδιοκτησία και τη διάθεση ....ρεόντων και υπόγειων υδάτων και γενικά του υπόγειου πλούτου*». Η συνταγματική πρόβλεψη θέσπισης νόμων δεν υποχρεώνει τον κοινό νομοθέτη για έκδοση νέων νόμων ή μη κατάργηση υπαρχόντων. Οι νόμοι αυτοί είναι απλοί εκτελεστικοί νόμοι και αν δεν υπήρχαν θα εφαρμόζονταν οι γενικές διατάξεις του

---

¹⁹⁹ ΣτΕ 2568/1981, Αρμ. 1982, 47 και 152, ΝοΒ 1982, σελ. 538, ΝΟΜΟΣ

²⁰⁰ Κομνηνός Α., Σύγκρουση του δικαιώματος επί του περιβάλλοντος και του δικαιώματος της ιδιοκτησίας στη νομολογία του ΣτΕ», ΕΔΔ ,1992, σελ. 251 επ., Δρόσος, Γ., Συνταγματικοί περιορισμοί της ιδιοκτησίας και αποζημίωση (Προστασία της ιδιοκτησίας και ΕΣΔΑ), 1997, σελ. 139 επ., ΣτΕ 695/1986, ΝΟΜΟΣ.

²⁰¹ ΣτΕ 2758/1994· ΟλΣτΕ 1821/1995, ΝΟΜΟΣ.

²⁰² Σκούρτος, Μ., Σοφούλης Κ., «Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα», 1995, σελ. 73-75, Καλλία – Αντωνίου Α., Η έκφραση της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης και της συνολικής προσέγγισης της ρύπανσης του περιβάλλοντος, ΠερΔικ 2/1998, σελ. 215 επ., βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 53/1993· ΣτΕ 304/1993, ΝΟΜΟΣ.

²⁰³ Μιχαλακόπουλος Ι., Η βιώσιμη διαχείριση των υδατικών πόρων στη νομολογία του ΣτΕ, Νόμος και Φύση, 2005, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

άρθρου 24 Σ και οι αντίστοιχες του ΑΚ²⁰⁴. Το κράτος σε εκτέλεση της συνταγματικής επιταγής θέσπισε το ν.1739/1987, ως ειδικό νόμο για τη «*διαχείριση των υδατικών πόρων*» και στη συνέχεια, και μετά την έκδοση της ΟΠΥ, θέσπισε το ν. 3199/2003 «*για την προστασία και διαχείριση των υδάτων*».

Όσον αφορά στα ύδατα και τα δικαιώματα χρήσης τους ενδέχεται να προκύψουν συγκρούσεις με άλλα συνταγματικά δικαιώματα. Τέτοια σύγκρουση είναι ο περιορισμός στην ιδιοκτησία που συνεπάγεται χρήση του νερού του υπόγειου υδροφόρου που διέρχεται κάτω από το ακίνητο. Το άρθρο 17 §1 Σ ορίζει ότι αυτό το δικαίωμα δεν μπορεί να ασκείται σε βάρος του γενικού συμφέροντος, το οποίο στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η μη στέρηση από τους γείτονες ποσότητας νερού, πέραν από τις ατομικές / οικογενειακές ανάγκες του ιδιοκτήτη του ακινήτου. Η θέση αυτή δεν συνεπάγεται κατάργηση του συνταγματικού δικαιώματος της ιδιοκτησίας, διότι δεν «*καθιστά αδρανή την ιδιοκτησία κατά τον προορισμό της*»²⁰⁵. Στην περίπτωση που πλήττεται ο πυρήνας του δικαιώματος – αν για παράδειγμα, λόγω υπεράντλησης του υδροφόρου από δημόσιες γεωτρήσεις, δεν μπορεί να υδρεύσει το ακίνητό του – τότε, εν είδει αναγκαστικής απαλλοτρίωσης ο ιδιοκτήτης δικαιούται αποζημίωση. Η ιδιοκτησία μπορεί μεν να μην αφαιρείται, επέρχεται όμως ουσιώδης – και κατά περιπτώσεις, οριστική – στέρηση της χρήσεώς της κατά τον προορισμό της²⁰⁶. Η περίπτωση διαφορών μεταξύ ιδιωτών «*που δημιουργούνται από παράνομη στέρηση των δικαιωμάτων των ιδιωτών, φυσικών ή νομικών προσώπων, για την κτήση, χρήση και ελεύθερη διάθεση των υδατικών πόρων*»²⁰⁷ είναι αρμοδιότητα των πολιτικών δικαστηρίων.

Επίσης, προκύπτει περιορισμός στην οικονομική δραστηριότητα, η οποία εκφράζεται από το άρθρο 5 §1 Σ και 106 §1 Σ με την οικονομική ελευθερία και ανάπτυξη ως ατομικό δικαίωμα συμμετοχής στην οικονομική ζωή της χώρας. Στην περίπτωση που η δραστηριότητα είναι βασισμένη στη χρήση υδατικών πόρων – γεωργία ή / και κτηνοτροφία – αντιμετωπίζεται ο περιορισμός στη χρήση του πόρου, έτσι ώστε να διασφαλιστεί η προστασία του ως έκφραση του γενικού συμφέροντος, με την ίδια λογική με το δικαίωμα στην ιδιοκτησία. Η οικονομική ελευθερία είναι θεμελιώδες δικαίωμα αλλά πρέπει να ασκείται εντός κριτηρίων, τα οποία σέβονται το περιβάλλον και οριοθετούν μια φιλική, προς αυτό, ανάπτυξη. Ομοίως, οι αποφάσεις του ΣτΕ αντιμετωπίζουν την οικονομική ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος ως έννοιες συμπληρωματικές και θεωρούν ότι η επίτευξη της μιας εξασφαλίζει την αειφορία της άλλης²⁰⁸. Στις περιπτώσεις, λοιπόν, που μια οικονομική δραστηριότητα βλάπτει το οικοσύστημα που τη φιλοξενεί, δεν θα έχει μακροπρόθεσμη

²⁰⁴ Αθανασοπούλου Χ. σε Σπυρόπουλο/Κοντιάδη/Ανθόπουλο/Γεραπετρίτη, Ερμηνεία Συντάγματος, άρθρο 18, 2017, σελ. 458.

²⁰⁵ ΟλΣτΕ 695/1986, ΝΟΜΟΣ.

²⁰⁶ ΣτΕ 784/1999· 4575/1998, ΝΟΜΟΣ.

²⁰⁷ Άρθρο 17, ν. 1739/1987, ΕφΛαρ 1/2015, ΝΟΜΟΣ.

²⁰⁸ Αθανασοπούλου Χ., Βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος: Σύγχρονες τάσεις της θεωρίας και της νομολογίας στην Ελληνική και Ευρωπαϊκή έννομη τάξη, Νόμος και Φύση, 2008, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., Η προστασία του περιβάλλοντος: διεθνείς και ελληνικές εξελίξεις, Τιμητικός Τόμος του Συμβουλίου της Επικρατείας, 2004, σελ. 1019, ΟλΣτΕ 613/2002· ΣτΕ 4189/2014· 4784-5/2013· 4966/2014· 3943/2015· 1492/2013· 3944/2015, ΝΟΜΟΣ.

προοπτική, τόσο οικολογικά αλλά και οικονομικά, καθότι η ανεπάρκεια των φυσικών πόρων ή η διαδικασία αποκατάστασής τους αυξάνει τα κόστη.

2.4.2 Διατάξεις Αστικού Κώδικα

Το αστικό δίκαιο είναι το γενικό ιδιωτικό δίκαιο, αυτό δηλαδή που ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις της καθημερινής ζωής των ανθρώπων²⁰⁹. Περιλαμβάνει την ικανότητα δικαίου και δικαιοπραξίας, την κατάρτιση δικαιοπραξιών και τις σχέσεις των προσώπων μεταξύ τους και με τα πράγματα, εν ζωή και μετά θάνατον. Ο ΑΚ, η κωδικοποιημένη απόδοση του αστικού δικαίου, είναι κορυφαίο νομοθέτημα γιατί αφορά κάθε άνθρωπο ως μέλος της κοινωνίας των πολιτών. Ακολουθεί όλους τους πολίτες πριν από τη γέννησή τους έως και μετά το θάνατό τους. Κάθε άνθρωπος που γεννιέται, παντρεύεται, χωρίζει, αποκτά απογόνους, συναλλάσσεται, αποκτά περιουσία, πεθαίνει, υπόκειται στον ΑΚ. Με εξαίρεση ίσως το Σύνταγμα, οι άλλοι τομείς του δικαίου δεν έχουν την καθολικότητα του αστικού δικαίου, αφού μπορεί κανείς να ζήσει όλη του τη ζωή χωρίς να τον αγγίξουν οι ρυθμίσεις τους²¹⁰.

Μεγάλο πλεονέκτημα του ΑΚ είναι η αναγνώριση και η προστασία της ανθρώπινης προσωπικότητας με τη γενική ρήτρα της ΑΚ 57, που εναρμονίζεται και με την αντίστοιχη συνταγματική επιταγή των άρθρων 2 §1 και 5 §1 Σ. Το δικαίωμα χρήσεως και απολαύσεως του περιβάλλοντος – δηλαδή των κοινών σε όλους και των κοινόχρηστων πραγμάτων - ως ζωτικού χώρου του ανθρώπου συνιστά αυτοτελή έκφραση του δικαιώματος της προσωπικότητας σύμφωνα με τα προηγούμενα άρθρα. Ενισχύεται και από το άρθρο 24 Σ, το οποίο κατοχυρώνει ρητά το δικαίωμα όλων στο περιβάλλον και ως ατομικό δικαίωμα. Το δικαίωμα της προσωπικότητας κατοχυρώνει έτσι όλα τα αγαθά που συναποτελούν την ουσία και την αξία του ανθρώπου, στα οποία αναγνωρίζεται, κατοχυρώνεται και προστατεύεται η κοινή χρήση, αποστέρηση της οποίας, εγείρει έννομες συνέπειες.

Το μειονέκτημα του ΑΚ είναι ο συντηρητισμός και η προσκόλληση στην παράδοση καθώς ο νομοθέτης δεν μπορούσε να προβλέψει τις εξελίξεις στην οικονομία και την τεχνολογία της σύγχρονης κοινωνίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η κυριότητα – θέμα που συναντάται στο περιβαλλοντικό δίκαιο και ειδικά στο δίκαιο των υδατικών πόρων – η οποία ορίζεται ως το εμπράγματο δικαίωμα του προσώπου πάνω στο πράγμα που παρέχει στον δικαιούχο εξουσία χρήσης, κάρπωσης και διάθεσης του πράγματος με τις ΑΚ 973 και 1000, αποκλείοντας κάθε ενέργεια τρίτου²¹¹. Επίσης, δεν υπάρχει διάταξη που να ρυθμίζει την

---

²⁰⁹ Ήδη από την ίδρυση του Νέου Ελληνικού Κράτους, το βυζαντινό δίκαιο μέσω της Εξαβίβλου του Κωνσταντίνου Αρμενόπουλου, αναγορεύτηκε σε ισχύον αστικό δίκαιο. Ίσχυε μέχρι τη δημοσίευση του νέου κώδικα, ο οποίος παραγγέλθηκε το 1835 αλλά ολοκληρώθηκε περισσότερο από εκατό χρόνια μετά σε δύο εκδόσεις, την πρώτη με επεξεργασία του Γεωργίου Μπαλή με το ν. 2250/1940 και έναρξη ισχύος την 1^η Ιουλίου 1941 - η οποία όμως λόγω του πολέμου αναστάλθηκε - και τη δεύτερη των Κωνσταντίνου Τριανταφυλλόπουλου και Γεωργίου Μαριδάκη με το ν. 777/1945 και έναρξη ισχύος την 23^η Φεβρουαρίου 1946. Η ισχύς της όμως υπήρξε βραχύβια αφού ο ΑΚ θεσπίστηκε τελικά με το ν.δ. της 7-10 Μαΐου 1946. Ήταν η έκδοση του 1940, με αναδρομική ισχύ από την 23^η Φεβρουαρίου 1946, από την κυβέρνηση Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, *Γεωργιάδης Α.*, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2012, §1 σελ. 96 επ.

²¹⁰ Παπαχρήστου *et al.*, Δίκαιο και Λογοτεχνία, 2015, σελ. 44.

²¹¹ Γεωργιάδης Α. σε *Γεωργιάδη / Σταθόπουλο*, Αστικός Κώδιξ, 2004, άρθρο 973, σελ. 197 επ. και άρθρο 1000, σελ. 311 επ.

ευθύνη από διακινδύνευση που προκύπτει από την εκμετάλλευση σημαντικών πηγών κινδύνου, όπως είναι και η ρύπανση του υδάτινου περιβάλλοντος²¹².

Ένα άλλο θέμα που απασχολεί στην εφαρμογή του ΑΚ είναι η επίδραση του ενωσιακού δικαίου στην ερμηνεία κανόνων δικαίου ή / και στην εξειδίκευση γενικών ρητρών ή αόριστων νομικών εννοιών (καλή πίστη, χρηστά ήθη, δημόσια τάξη), εφόσον το αστικό δίκαιο οφείλει να ακολουθεί τις αρχές και τις κατευθύνσεις του υπέρτερου δικαίου της Ένωσης. Οι βασικοί στόχοι που συγκροτούν τη γενική αρχή της προστασίας του περιβάλλοντος του κοινοτικού δικαίου από τα άρθρα 2, 6 και 174 ΣΕΚ υποδεικνύουν και προδιαγράφουν την εθνική νομοθετική πολιτική και στο πεδίο του αστικού δικαίου²¹³.

Ωστόσο, ο ΑΚ αντιμετωπίζει επιτυχώς τις έννομες σχέσεις των πολιτών με κάποιους περιορισμούς στη σημασία του ιδιωτικού δικαίου προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Βέβαια, λόγω της στροφής για διεύρυνση της προστασίας του περιβάλλοντος, κάποια στιγμή στο άμεσο μέλλον ενδέχεται να χρειαστεί τροποποίηση ή / και εξειδίκευση των διατάξεων του ΑΚ.

2.4.2.1 Το δικαίωμα της προσωπικότητας ως προς το περιβάλλον

Στο ιδιωτικό δίκαιο το περιβάλλον συμπίπτει με τον υπό την ευρεία έννοια ζωτικό χώρο του ανθρώπου και περιλαμβάνει φυσικά και τεχνητά αγαθά τα οποία εξασφαλίζουν και προάγουν την επιβίωση, την υγεία, την ποιότητα ζωής και την ανάπτυξη της προσωπικότητας κάθε ατόμου και αλληλοεπιδρούν με αυτό.

Όταν ο Έλληνας νομοθέτης κλήθηκε να ορίσει την προσωπικότητα ως προστατευόμενο αγαθό (με πρότυπο το 28 ΕλβΑΚ), καθιέρωσε με την ΑΚ 57 τη σφαιρική αξία της προσωπικότητας, διευρύνοντας τον κύκλο των προστατευόμενων αγαθών, σκεπτόμενος τις μελλοντικές ανάγκες²¹⁴. Η διαμόρφωση και ο εμπλουτισμός του δικαιώματος στην προσωπικότητα και η σημασία του για την προστασία του περιβάλλοντος είναι συνεχή και βασίζονται στην επιστήμη, με τη διεύρυνση της έρευνας λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης, και στη νομολογία²¹⁵. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η σύγχρονη ζωή, δημιουργούν νέες ανάγκες έννομης προστασίας αγαθών, διευρύνοντας έτσι το πεδίο εφαρμογής του ιδιωτικού δικαίου. Έτσι, στο εύρος της προστασίας συμπεριλαμβάνονται όλες οι πτυχές του προσώπου, διαχρονικά, όπως διαμορφώνονται από τις πολύπλοκες κοινωνικές και τεχνολογικές αλλαγές. Προσοχή χρειάζεται στην αναφορά της «*προσωπικότητας*» ως έχουσας ικανότητα δικαίου η οποία είναι ευρύτερη έννοια (ΑΚ 34) και αναφέρεται στην ελευθερία και την πλήρη δικαιοκτητική ικανότητα κάθε ανθρώπου ανεξάρτητα από φύλο, φυλή, χρώμα και θρησκεία²¹⁶, από την στενότερη έννοια της προσωπικότητας στην ΑΚ 57²¹⁷.

²¹² Έχει αντιμετωπιστεί από το ελληνικό δίκαιο με ειδικούς νόμους, κατά περίπτωση.

²¹³ Καλαθρός Α., Προστασία των Περιβαλλοντικών Αγαθών και Ευθύνη κατά τον ΑΚ, 2009, σελ 24 – 26, 32 επ.

²¹⁴ Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2012, §12 αρ. 3, σελ. 147.

²¹⁵ ΕφΑθ 3346/1996, ΕφΑθ 2750/2006· ΕφΘεσ 716/2009· ΜΠρΧαλκ 1158/2010, ΝΟΜΟΣ

²¹⁶ Μαριδάκης Γ., Σχέδιον Αστικού Κώδικος, Δίκαιον των προσώπων, 1936, σελ. 25.

²¹⁷ Γεωργιάδης Α. Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2012, §3 σελ. 133.

Το περιβάλλον, ως έννομο αγαθό, πρωτογενές και αναντικατάστατο ²¹⁸, περιλαμβάνει τα κοινά σε όλους και κοινόχρηστα πράγματα και σε αυτά προστίθεται η κοινή ωφέλεια που απορρέει από τη χρήση τους. Μέσω της γενικευμένης προστασίας του περιβάλλοντος σύμφωνα με το άρθρο 24 Σ και σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 §1 και 5 §1 Σ, αγαθά όπως η βιοποικιλότητα, η αισθητική του τοπίου, η άγρια πανίδα κ.ά., έχουν ενταχθεί στα κοινά σε όλους και στα κοινόχρηστα πράγματα, οπότε και αποτελούν συστατικά του δικαιώματος της προσωπικότητας. Το περιβάλλον δεν είναι μια ξεχωριστή οντότητα, αποσπασμένη από τον άνθρωπο, αλλά, παρότι το Σύνταγμα τα διακρίνει, συμπορεύονται άρρηκτα καθώς κάθε υποβάθμιση του πρώτου, οδηγεί σε προσβολή της αξίας και της προσωπικότητας του δεύτερου. Αντίστροφα, προσβολή της αξίας του ανθρώπου μέσω της υποβάθμισης αγαθών του περιβάλλοντος, τα οποία είναι απαραίτητα για την ανάπτυξη της προσωπικότητας, προσβάλλει άμεσα και το περιβάλλον²¹⁹. Κατά αυτόν τον τρόπο, το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα στο περιβάλλον του άρθρου 24 Σ εκφράζεται μέσω του δικαιώματος κοινοχρησίας στο ιδιωτικό δίκαιο και τριτενεργεί στις ιδιωτικές έννομες σχέσεις μέσω των ΑΚ 57 και 966 επ.²²⁰.

Επιπροσθέτως, το δικαίωμα της προσωπικότητας επικουρεί τις αρχές της προφύλαξης και της πρόληψης οι οποίες έχουν σημαντική θέση στο κοινοτικό και στο εθνικό δίκαιο (ΣΛΕΕ 191 επ. και άρθρο 24 Σ). Έτσι το δίκαιο της προσωπικότητας τείνει να χρησιμοποιηθεί ως τρόπος εξαναγκασμού λήψης θετικών μέτρων προστασίας από τους φορείς επικίνδυνων δραστηριοτήτων, αποσκοπώντας στην πρόληψη της προσβολής και στην πραγμάτωση της πρόθεσης του κοινού, συντακτικού και κοινοτικού νομοθέτη για πιο αποτελεσματική προστασία της προσωπικότητας, σε όλους τους κλάδους του δικαίου. Η ΑΚ 59 έρχεται να υποστηρίξει τις υποχρεώσεις προφύλαξης και πρόληψης και στις περιπτώσεις απειλής ηθικής βλάβης, εφόσον αυτή επιβεβαιώνεται. Τα αυστηρά μέτρα που τίθενται για την αποφυγή του ζημιόγону αποτελέσματος μέσω της καθιέρωσης οιοσεί εγγυητικής ευθύνης αποφυγής του από τους εν δυνάμει προσβολείς, κάνουν το αστικό δίκαιο προληπτικό μέσο για την προστασία του δικαιώματος της προσωπικότητας²²¹.

Τα σωματικά και τα ψυχικά αγαθά καθώς και αγαθά όπως η υγεία και η ελευθερία, παρότι δεν περιλαμβάνονται στο ζωτικό χώρο, προσβάλλονται έμμεσα, εφόσον η προσβολή τους αντικατοπτρίζει προσβολή της προσωπικότητας. Προσβολή της υγείας (για παράδειγμα ηχορύπανση) ή προσβολή της ελευθερίας (για παράδειγμα, παρεμπόδιση χρήσεως ενός κοινού σε όλους ή κοινόχρηστου πράγματος) μπορεί να θεωρηθεί ως προσβολή του ζωτικού χώρου. Όμως ο ζωτικός χώρος ζωής και ανάπτυξης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, δεν έχει αναχθεί σε αυτοτελές έννομο αγαθό του ιδιωτικού δικαίου, οπότε πρέπει να διασαφηνιστεί ο τρόπος με τον οποίο το περιβάλλον, που ουσιαστικά είναι ο ζωτικός χώρος, αποτελεί προστατευόμενο αγαθό, ενταγμένο στο πλαίσιο του δικαιώματος της

---

²¹⁸ ΜπρΡεθ 186/2004 ΤΝΠ ΔΣΑ.

²¹⁹ Σακελλαρόπουλος Α., Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από τη νομική σκοπιά, Τιμητικός Τόμος ΣτΕ 1929 – 1979 ΙΙ, 1982, σελ. 291.

²²⁰ ΠΠρΘεσ 4541/2009 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΜΠρΘεσ 10335/2010 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΜΠρΧαν 34/2009 ΝοΒ 57, σελ. 513· ΜΠρΗρακλ 3064/2008 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΜΠρΛαρ 3867/2005 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΟλστΕ 3521/1992, ΝΟΜΟΣ.

²²¹ Καράκωστας Ι., Το δίκαιο της προσωπικότητας, 2012, σελ. 81 επ.

προσωπικότητας²²². Αυτό απαντάται με το δικαίωμα κάθε ατόμου χρήσεως και απολαύσεως των προαναφερόμενων αγαθών, το οποίο αποτελεί αυτοτελή εκδήλωση της προσωπικότητας.

Διαπιστώνοντας ότι τα πιο σημαντικά περιβαλλοντικά αγαθά ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με τα κοινά σε όλους και τα κοινόχρηστα πράγματα, στα οποία καθένας έχει δικαίωμα χρήσης, απόλαυσης και ωφέλειας λόγω του δικαιώματος της προσωπικότητας, παρέχεται νομική βάση για την απόκρουση πολλών μορφών βλάβης του περιβάλλοντος²²³. Έτσι η προσβολή του περιβάλλοντος παρέχει το δικαίωμα στον καθένα να ζητήσει δικαστική προστασία και να στραφεί εναντίον εκείνου από τον οποίο προέρχεται η βλάβη. Βλάβη δεν συνιστά μόνο η ρύπανση ή η υποβάθμιση, αλλά κάθε δραστηριότητα που αναιρεί τον κοινωφελή χαρακτήρα των κοινόχρηστων ή κοινών σε όλους πραγμάτων και περιορίζει την ελευθερία της απολαύσεώς τους²²⁴.

Στη νομολογία²²⁵ επιβεβαιώνεται το ιδιωτικό δικαίωμα στο περιβάλλον, εκφραζόμενο μέσω του δικαιώματος της προσωπικότητας και επεκτείνεται εκτός των κοινών σε όλους και κοινόχρηστων πραγμάτων, σε όλα, μηδενός εξαιρουμένου, τα περιβαλλοντικά αγαθά και θεμελιώνεται στην ΑΚ 57. Έτσι, αγαθά που δεν έχουν συνδεθεί με την κοινοχρησία, αλλά εντάσσονται στο ζωτικό χώρο²²⁶ και η διαφύλαξή τους ωφελεί το περιβάλλον και τους χρήστες του, προωθούν την ανάπτυξη της προσωπικότητας. Με τον τρόπο αυτό παρέχεται λύση σε περιπτώσεις που δεν μπορεί να εφαρμοστεί ο θεσμός της κοινοχρησίας.

2.4.2.2 Δικαίωμα της προσωπικότητας νομικών προσώπων

Τα νομικά πρόσωπα, υπάγονται στις διατάξεις περί προστασίας της προσωπικότητας αν η προστασία συνάδει με τη φύση τους, όταν για παράδειγμα ένα περιβαλλοντικό σωματείο θίγεται ως προς την απόλαυση κάποιου περιβαλλοντικού αγαθού²²⁷. Αντίθετη άποψη εκφράζεται με την ΑΠ 473/2006 και την ΑΠ 1745/2005, όπου αναφέρεται «*Το άτομο που προσβάλλεται στην εξουσία χρήσης αυτού νομιμοποιείται να ασκήσει τη σχετική αγωγή και όχι το νομικό πρόσωπο του Δήμου ή της Κοινότητας, ως εκπρόσωπος των ατομικών δικαιωμάτων και συμφερόντων των δημοτών του διότι η παρακώλυση χρήσης του*

²²² ΜΠρΡεθ 186/2004 ΤΝΠ ΔΣΑ.

²²³ Λύτρας Θ., Ρύπανση του περιβάλλοντος και αστική ευθύνη, Τεύχος Γ', Digesta 2003, σελ. 267.

²²⁴ Πρβλ. και ΜπρΧαλκ 91/2004 ΝοΒ 53, σελ. 320: «*η απόλαυση ενός ήρεμου περιβάλλοντος ελεύθερου από ρύπους είναι και αυτή μια έκφραση του δικαιώματος επί της προσωπικότητας*».

²²⁵ ΠΠρΑθ 29/2007, ΜΠρΧαλκ 91/2004, 1158/2010, ΜΠρΡοδ 2046/2009, ΝΟΜΟΣ, ΜΠρΡεθ 186/2004 ΤΠΝ ΔΣΑ (περιβαλλοντική υποβάθμιση ποταμού): ΠΠρΘες 29/2007 ΝοΒ 2007, σελ. 626 (αιγιαλός): Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, 351 επ.

²²⁶ Πρβλ και ΠΠρΑθ 3872/2006 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΜΠρΒολ 2786/2008 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΜΠρΒολ 1503/2004 Αρμ 2005, 12, σελ. 1926.

²²⁷ ΜΠρΡοδ 60/2002· ΕφΑθ 6338/1981, ΜΠρΝαυπ 163/1991· ΜΠρΣερ 12/1994· ΜΠρΚορ 2449/2010· ΜΠρΧαλ 1158/2010· ΜΠρΚεφ 157/2017, ΝΟΜΟΣ, Καράκωστας Ι., Το δίκαιο της προσωπικότητας, 2012, σελ 162 επ. και 199, Σιούτη Γ. σε Κασσιμάτη / Μαυριά, Ερμηνεία του Συντάγματος, 2003, σελ. 29 επ., Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2012, σελ. 196 επ., Κλαθανίδου Δ., ΕπισκεΔ 1999, σελ. 383, Μπενάκη – Ψαρούδα Α., Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, 2015, σελ. 176 επ. και 251.

κοινοχρήστου δεν συνιστά προσβολή της προσωπικότητας του νομικού προσώπου» και «Το εν λόγω δε δικαίωμα είναι απόλυτο, ως στρεφόμενο κατά κάθε αντίστοιχου προσβολέα, απολύτως προσωπικό και αυτοτελές, ως μη δυνάμενο να ανήκει σε πλείονες»²²⁸.

Το θέμα δεν έχει λυθεί οριστικά καθώς τίθεται το ερώτημα αν τα νομικά πρόσωπα νομιμοποιούνται να ζητήσουν έννομη προστασία. Η προϋπόθεση της ύπαρξης εννόμου συμφέροντος καθιερώνεται στο άρθρο 68 ΚΠολΔ²²⁹, από τη διατύπωση του οποίου προκύπτει ότι το έννομο συμφέρον πρέπει να είναι ατομικό (ή προσωπικό), έννομο και άμεσο, περιορίζοντας έτσι τον αριθμό των προσώπων τα οποία δικαιούνται να αιτηθούν δικαστικής προστασίας. Όσον αφορά στις περιβαλλοντικές προσβολές όμως, η ιδιαίτερη φύση του προσβαλλόμενου αγαθού όσο και το ευρύ ενδιαφέρον πλήθους ιδιωτών, νομικών προσώπων και συλλογικών φορέων, τείνει να οδηγήσει σε διεύρυνση του δικαιώματος²³⁰. Σύμφωνα με το άρθρο 80 ΚΠολΔ τα νομικά πρόσωπα που αποσκοπούν στην προστασία του περιβάλλοντος έχουν ίδιο έννομο συμφέρον για την άσκηση αυτής και η ενεργητική νομιμοποίηση άσκησης αγωγής από νομικά πρόσωπα ή συλλογικό φορέα, καταστατικός σκοπός των οποίων είναι η περιβαλλοντική προστασία, θα ενίσχυε το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα²³¹.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) όσο και το ΔΕΕ επέκτειναν σταδιακά την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και στα νομικά πρόσωπα, στις περιπτώσεις που η προσέγγιση αυτή ήταν η ενδεδειγμένη λαμβάνοντας υπόψη το εκάστοτε θεμελιώδες δικαίωμα²³².

2.4.2.3 Δικαίωμα της προσωπικότητας και κοινοχρησία

Όπως αναφέρθηκε, το δικαίωμα στην προσωπικότητα συνδέεται άρρηκτα με το δικαίωμα χρήσης των κοινών σε όλους και κοινόχρηστων πραγμάτων (ΑΚ 967), μεταξύ άλλων και των υδάτων. Η κοινή χρήση δεν περιλαμβάνει κερδοσκοπική εκμετάλλευση αλλά μπορεί να επιδεχτεί τέλη²³³ ή φόρους και δεν σχετίζεται με την κυριότητα ή άλλο εμπράγματο δικαίωμα.

²²⁸ Μάνθος Α., Υποδείγματα Γενικών Αρχών Αστικού Δικαίου, 2018, σελ. 126.

²²⁹ Από το άρθρο προκύπτει ότι «για να ζητήσει κάποιος δικαστική προστασία απαιτείται, εκτός από το έννομο συμφέρον, που πρέπει να έχει, να συντρέχει περίπτωση νομιμοποίησής του, δηλαδή να έχει δικαίωμα να υπερασπίζεται στην υπόθεση που δικάζεται, ως ενάγων ή εναγόμενος ή την εξουσία για την διεξαγωγή της δίκης του συγκεκριμένου δικαιώματος ή έννομης σχέσης. Η έλλειψη δε της νομιμοποίησης, η οποία αποτελεί διαδικαστική προϋπόθεση της δίκης, έχει ως συνέπεια την απόρριψη της αγωγής λόγω ανυπαρξίας συνδέσμου μεταξύ διαδίκου και της επικαλούμενης έννομης σχέσης», ΕφΑθ 2619/1987 ΕλΔ 29, σελ. 324, Μπέης Κ., Το άμεσο έννομο συμφέρον ως βάση της ενεργητικής νομιμοποίησης του ενάγοντα, Περιοδικό Δίκη, 2005, Νίκα Ν. σε Κεραμεύ /Κονδύλη /Νίκα, Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, Ι, 2000, άρθρο 68, 8.

²³⁰ ΣτΕ Ολ 2537/1996· ΣτΕ Ολ 2281/1992· ΣτΕ 987/2009, Δακορώνια Ε., Σημείωση επί της ΠΠρΜεσολογγίου 77/2000, ΠερΔικ4/2001, σελ. 580-581.

²³¹ Πούλου Ε., Δικονομικά ζητήματα στις αστικές περιβαλλοντικές διαφορές, ΠερΔικ3/2000, σελ. 362 επ.

²³² Υπόθεση C-194/16, σκέψεις 37, 40, 43, 49.

²³³ Τα τέλη αυτά συνδέονται με το αντάλλαγμα για την κοινή χρήση, το οποίο επιβάλλεται για την κάλυψη αναγκών διαμόρφωσης και συντήρησης του κοινού προς χρήση πράγματος προς χάριν της

Είναι όμως δυνατή η κυριότητα ιδιώτη επί κοινόχρηστου πράγματος αλλά η κοινή χρήση εστιάζεται στην απόλαυση του πράγματος και όχι στην καθαυτή χρήση του²³⁴. Ένα πράγμα χαρακτηρίζεται κοινόχρηστο:

- Από τη φύση του πράγματος, χωρίς διοικητική πράξη.
- Από νόμο ή με διοικητική πράξη.
- Από τον ιδιοκτήτη του, που το θέτει σε κοινή χρήση, με διαθήκη ή δωρεά ή με παραίτηση από την κυριότητα.
- Από την άφεση στην κοινή χρήση επί χρόνο ικανό για να θεωρηθεί ιστορικά κοινόχρηστο.

Με αφετηρία την ΑΚ 967 για την προστασία του δικαιώματος χρήσεων των κοινόχρηστων πραγμάτων, μέσω της ΑΚ 57, προέκυψε η προστασία του δικαιώματος χρήσεως των κοινόχρηστων πραγμάτων και η επέκταση αυτών στη βιοποικιλότητα, την πανίδα, τους υγροτόπους, το τοπίο κ.ά.. Παρότι η προσωπικότητα δεν εξειδικεύεται στον ΑΚ – και αυτό είναι θετικό, διότι παρέχει μεγαλύτερη προστασία καλύπτοντας ένα εκτεταμένο φάσμα περιπτώσεων όπως προκύπτουν από την εξέλιξη της επιστήμης αλλά και τις κοινωνικές αντιλήψεις - η νομολογία δέχεται παγίως ότι η παρακώλυση της κοινοχρησίας προσβάλλει το δικαίωμα της προσωπικότητας²³⁵.

2.4.2.4 Αξιώσεις

Με πρότυπο την αρνητική αγωγή της ΑΚ 1108, ο ΑΚ ορίζει τις αξιώσεις που προκύπτουν από την προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας²³⁶:

- Αξίωση για άρση της προσβολής.

Οι συνέπειες της πράξης που συνιστά την προσβολή πρέπει να παραμεριστούν και να επανέλθει η κοινοχρησία και η κοινή ωφέλεια στην πρότερη κατάσταση²³⁷.

Σε περίπτωση που ο χρήστης του κοινού σε όλους ή κοινόχρηστου πράγματος δεν έχει κυριότητα, (οιονεί) νομή ή κατοχή, αλλά μόνο δικαίωμα χρήσεως, ο προσβολέας

κοινοχρησίας και καταβάλλεται από οποιονδήποτε κάνει χρήση του πράγματος. Από τη φύση των κοινοχρηστων πραγμάτων συνάγεται ότι το ύψος του τέλους επί αυτών πρέπει να είναι τέτοιο ώστε να μπορεί ο καθένας να το καταβάλει ώστε να κάνει χρήση του κοινόχρηστου. Τα τέλη για τις υπηρεσίες παροχής ύδατος εμπίπτουν σε αυτή την περίπτωση. *Γεωργιάδης Απ.*, Εγχειρίδιο Εμπράγματος Δικαίου, 2012, §13 αρ. 20, σελ. 118.

²³⁴ Λασκαρίδης Εμμ. σε *Γεωργιάδη*, Σύνομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013, άρθρο 967, σελ. 45 επ.

²³⁵ ΑΠ 1630/2007 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΑΠ 407/2007 ΝοΒ 2007, σελ. 1648· ΑΠ 1574/2006 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΑΠ 473/2006 ΝοΒ 2006, σελ. 817· Εφαθ 2554/1997 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΠΠρΚορ 276/2000 ΕλλΔνη 42, 2001, σελ. 505, *Καράκωστας Ι.*, Το δίκαιο της προσωπικότητας, 2012, σελ. 51 επ.

²³⁶ *Καράκωστας Ι.*, Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 362 επ.

²³⁷ π.δ. 148/2009, Οδηγία 2004/35/ΕΚ, *Καράκωστας Ι.*, Το δίκαιο της Προσωπικότητας, 2012, σελ. 149 επ.

εξακολουθεί να είναι υπεύθυνος για την άρση της προσβολής με ιδίες δαπάνες²³⁸. Η αξίωση αυτή παρέχεται από το νόμο για την προστασία του δικαιώματος στην προσωπικότητα και εξομοιώνεται με το δικαίωμα στην κυριότητα, οπότε δικάζεται ανάλογα, με αρνητική αγωγή²³⁹ καθώς πρόκειται για μερική και όχι ολική προσβολή δικαιώματος.

Ο τρόπος παραγωγής της κοινοχρησίας είναι αδιάφορος, οπότε για την αξίωση άρσης της προσβολής χρειάζεται μόνο το πράγμα να είναι κοινό σε όλους ή κοινόχρηστο, δηλαδή να ανήκει στον ζωτικό χώρο ο οποίος προστατεύεται²⁴⁰.

Δύναται να συνυπάρχουν δύο αξιώσεις, μία κατά την ΑΚ 57 που δεν απαιτεί κυριότητα αλλά έχουν οι χρήστες των περιβαλλοντικών αγαθών και μία κατά τις ΑΚ 989 και 1108 που έχει ο νομέας και κύριος του κοινόχρηστου πράγματος²⁴¹.

Εύλογα προκύπτει το ερώτημα αν η άρση της προσβολής είναι ή όχι εφικτή. Στην πρώτη περίπτωση, η αξίωση αποβλέπει στην αποκατάσταση της κοινής ωφέλειας ή του δικαιώματος χρήσεως. Εάν όμως ισχύει το δεύτερο, και η κοινή ωφέλεια καταργήθηκε ή η στέρηση κοινής χρήσης του πράγματος είναι ριζική, είναι αδύνατη η αξίωση άρσης της προσβολής.

Στην περίπτωση που ο ενάγοντας φρόντισε για την άρση της προσβολής, είναι δυνατή η αναζήτηση δαπανών από τον εναγόμενο, δεδομένης της συνταγματικής επιταγής του άρθρου 24 Σ για λήψη μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος, κατά την ΑΚ 730 επ. περί διοίκησης των αλλοτρίων και την ΑΚ 904 επ. περί αδικαιολόγητου πλουτισμού.

- Αξίωση για παράλειψη της προσβολής στο μέλλον.

Η αξίωση αυτή παρέχεται και στην περίπτωση που απλώς υπάρχει η απειλή της προσβολής. Ειδικά στην περίπτωση προσβολής του ζωτικού χώρου, μπορεί αυτό να είναι καθοριστικό, εφόσον όταν συμβούν οι προσβολές αυτές, δεν είναι πάντα αντιστρέψιμες και συχνά η παράλειψη της προσβολής στο μέλλον αποτελεί τη μόνη δυνατή ή τη μόνη αποτελεσματική προστασία²⁴².

- Αξίωση για αποζημίωση.

---

²³⁸ ΑΠ 312/1965 ΝοΒ 14, σελ. 109· ΑΠ 297/1964 ΝοΒ 12, σελ. 802· πρβλ. και ΕφΠατρ 1064/2003 ΑρχΝ 2004 «η εξουσία αυτή απορρέει όχι από το εμπράγματο δικαίωμα του πολίτη επί του πράγματος αλλά από το προστατευόμενο δικαίωμά του επί της προσωπικότητάς του»· ΕιρΑρτ 6/2008 ΑρχΝ 2009, σελ. 695, ΕιρΡοδ 84/2004, ΝΟΜΟΣ· ΕιρΜουζ 7/2002 ΑρχΝ 2005, σελ. 513 «...το δε δικαίωμα για χρήση των κοινόχρηστων πραγμάτων είναι άμεσα συνυφασμένο με την προσωπικότητα και άσχετο με τα δικαιώματα νομής και κατοχής αυτών».

²³⁹ ΑΠ 1256/2005· ΕφΠατρ 1064/2003, ΝΟΜΟΣ.

²⁴⁰ ΑΠ 1630/2007 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΑΠ 407/2007 ΝοΒ 2007, σελ. 1648· ΑΠ334/2003 ΕλλΔνη 2004, σελ. 485.

²⁴¹ ΑΠ 872/2001 ΕλλΔνη 43, 2002, σελ. 765· ΑΠ 1007/1998 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΜΠρΘεσ 1796/1993 Αρμ 1994, σελ. 162.

²⁴² ΑΠ1731/2006 ΝοΒ 55, σελ. 441· ΜΠρΗρακ 2835/2009, ΝΟΜΟΣ· ΜΠρΣυρ 438/2001 ΑρχΝ 2001, σελ. 539.

Στην περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος χρήσης των περιβαλλοντικών αγαθών, ο δράστης έχει την υποχρέωση, σύμφωνα με το νόμο, να αποκαταστήσει τη ζημία για την οποία είναι υπαίτιος. Ως περιβαλλοντική ζημία θεωρείται οτιδήποτε μεταβάλει το δικαίωμα χρήσεως κοινών σε όλους ή κοινόχρηστων πραγμάτων ή τις έμμεσες βλάβες σε έννομα αγαθά που συνδέονται με τα προηγούμενα και αποτελούν στοιχεία της προσωπικότητας ή υλικό πλαίσιο ανάπτυξης αυτής (μη περιουσιακές και περιουσιακές ζημιές). Ο προσβαλλόμενος μπορεί να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης σύμφωνα με την ΑΚ 914 επ., εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις της αδικοπραξίας. Η ΑΚ 297 προβλέπει τη δυνατότητα να διαταχτεί επαναφορά των πραγμάτων στην πρότερη κατάσταση και όχι άμεση χρηματική αποζημίωση. Γίνεται φανερό ότι για τα περιβαλλοντικά αγαθά κάτι τέτοιο δεν είναι πάντοτε εφικτό. Επίσης, αντικειμενική ευθύνη καθιερώνεται με ειδικούς, κατά περίπτωση, νόμους όπως ο ν. 1650/1986, άρθρο 29, για τις περιβαλλοντικές ζημιές. Το ίδιο επιτυγχάνεται με το άρθρο 6 του ν. 2251/1994²⁴³ για την προστασία του καταναλωτή, όπου διαπλάθεται γνήσια αντικειμενική ευθύνη από διακινδύνευση, ανεξάρτητα από υπαιτιότητα και σε περίπτωση ζημίας σε στοιχεία του περιβάλλοντος. Η ζημία στα περιβαλλοντικά αγαθά από τη χρήση ελαττωματικού προϊόντος προσβάλλει την προσωπικότητα λόγω του δικαιώματος χρήσης των περιβαλλοντικών αγαθών. Ο καταναλωτής πρέπει να επικαλεστεί και να αποδείξει μόνο την ελαττωματικότητα του προϊόντος που είχε ως αποτέλεσμα την πρόκληση της ζημίας και επειδή θεωρείται ως παραγωγός όχι μόνο ο κατασκευαστής του τελικού ή μέρους του προϊόντος, αλλά και ο οιονεί παραγωγός, ο εισαγωγέας, καθώς και ο έμπορος - προμηθευτής του προϊόντος, ο υπόχρεος προς αποκατάσταση της ζημίας μπορεί σχεδόν σε κάθε περίπτωση να προσδιορισθεί. Έτσι, όπως αναφέρθηκε, ενώ σε περιπτώσεις ζημίας στα περιβαλλοντικά αγαθά δεν είναι πάντοτε εύκολος ο καταλογισμός, σε αυτή την περίπτωση ο προσδιορισμός του υπεύθυνου για τη ζημία διευκολύνεται σημαντικά. Επιπροσθέτως θεωρείται ότι καθώς ο παραγωγός θα αποκαταστήσει και τις ζημιές που προξενούνται στα περιβαλλοντικά αγαθά, πραγματώνεται και η έννοια της βιώσιμης κατανάλωσης, η οποία εμπεριέχει την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης²⁴⁴.

- Αξίωση για ικανοποίηση ηθικής βλάβης.

Σύμφωνα με την ΑΚ 59, προβλέπεται ικανοποίηση ηθικής βλάβης η οποία μπορεί να συνίσταται είτε σε χρηματική ικανοποίηση, είτε σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις, όταν προσβάλλεται το δικαίωμα χρήσεως στοιχείου του ζωτικού χώρου. Ο δεύτερος τρόπος είναι πιο πρόσφορος στις περιπτώσεις των περιβαλλοντικών αγαθών, εφόσον το στοιχείο που προσβλήθηκε στερεί την υγιή διαβίωση και την ποιότητα ζωής που επιτάσσει η αρχή της αειφορίας μέσω του άρθρου 24 Σ και είναι

---

²⁴³ Όπως τροποποιήθηκε με το ν. 3587/2007 και αποτελεί καινοτόμο προσθήκη βάσει της Αιτιολογικής Έκθεσής του όπου «*Προβλέπεται για πρώτη φορά ότι ο καταναλωτής έχει δικαίωμα αποζημίωσης και για τη στέρηση του δικαιώματος χρήσης περιβαλλοντικών αγαθών, που τελεί σε αιτιώδη συνάφεια με τη χρήση ελαττωματικού προϊόντος, σύμφωνα με τις οριζόμενες σχετικές προϋποθέσεις*».

²⁴⁴ *Καράκωστας Ι.*, Η ζημία στο πλαίσιο της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, ΔΕΕ 2007, σελ. 540, του ιδίου, Το δίκαιο της προσωπικότητας, 2012, σελ. 155, *Δέλλιος Γ.*, Το τεκμήριο της υπαιτιότητας του παρέχοντος υπηρεσίες, *Digesta* 2003, Γ', σελ. 256.

σημαντικό να αποκατασταθεί η πρότερη καλή του κατάσταση²⁴⁵. Η χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης είναι επιβεβλημένη από το Σύνταγμα (για την προστασία της αξίας του ανθρώπου και της προσωπικότητας) και εφόσον διαπιστωθεί, το Δικαστήριο υποχρεούται να επιδικάσει ικανοποίηση ανάλογη της βλάβης²⁴⁶, χωρίς όμως να καταλήγει σε εξουθένωση του ενός μέλους με υπέρογκα ποσά αποζημίωσης, αλλά ούτε και να υποβαθμίζει την αξία του έννομου συμφέροντος με ευτελή ποσά. Ο παθών, βέβαια, μπορεί να ζητήσει μία εκ των δύο αποζημιώσεων ή και τις δύο, αλλά το Δικαστήριο, λόγω της αυτοτέλειας των δύο απαιτήσεων, μπορεί να επιδικάσει μόνο τη μία ή και τις δύο απαιτήσεις, επειδή, για να έχει βάση η αξίωση για ικανοποίηση της ηθικής βλάβης πρέπει να υπάρχει και αξίωση περιουσιακής ζημίας, έστω και αν δεν ασκείται με την αγωγή²⁴⁷. Η ΑΚ 59 θέτει ως προϋπόθεση να είναι σημαντική η ηθική βλάβη. Μερίδα της νομολογίας υποστηρίζει ότι για την ικανοποίηση αυτή, είναι προαπαιτούμενη και η υπαιτιότητα, εκτός από τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής²⁴⁸. Όμως, συναντάται και η αντίθετη άποψη, κατά την οποία ο «υπαίτιος της προσβολής» είναι ο «υπεύθυνος της παράνομης πράξης»²⁴⁹. Τη δεύτερη άποψη υποστηρίζει η ΑΚ 932, κατά την οποία χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη σε αδικοπραξίες, προβλέπεται ανεξάρτητα από την ύπαρξη ή όχι υπαιτιότητας²⁵⁰. Στις περιπτώσεις αυτές, η χρηματική ικανοποίηση επιβάλλεται ως αποκαταστατικό μέτρο της μη περιουσιακής ζημίας - όπως είναι η προσβολή του δικαιώματος χρήσεως και απολαύσεως των κοινών σε όλους και κοινόχρηστων πραγμάτων - και όχι ως ποινή.

Έννομη προστασία παρέχεται στον προσβληθέντα στην προσωπικότητά του επίσης με²⁵¹:

- Αναγνωριστική αγωγή (ΚΠολΔ 70): «Όποιος έχει έννομο συμφέρον να αναγνωριστεί η ύπαρξη ή μη ύπαρξη κάποιας έννομης σχέσης, μπορεί να εγείρει σχετική αγωγή.»
- Αίτηση ασφαλιστικών μέτρων (ΚΠολΔ 682 επ.): «1. Κατά την ειδική διαδικασία των άρθρων 683 έως 703 τα Δικαστήρια, σε επείγουσες περιπτώσεις ή για να αποτραπεί επικείμενος κίνδυνος, μπορούν να διατάζουν ασφαλιστικά μέτρα για την εξασφάλιση ή διατήρηση ενός δικαιώματος ή τη ρύθμιση μιας κατάστασης και να τα μεταρρυθμίζουν ή να τα ανακαλούν. Το δικαίωμα είναι δυνατό να εξαρτάται από αίρεση ή προθεσμία. 2. Τα ασφαλιστικά μέτρα μπορούν να διαταχθούν και κατά τη

²⁴⁵ Καράκωστας Ι. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικας – Γενικές Αρχές, 2016, σελ. 855 επ.

²⁴⁶ Καράκωστας Ι., Ικανοποίηση της μη περιουσιακής ζημίας και νομολογία, ΝοΒ 34/1986, σελ. 1385.

²⁴⁷ Γεωργιάδης Α. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικς, 1980, σελ. 815.

²⁴⁸ ΕφΑθ 10504/1986 ΕλλΔνη, 1987, σελ. 1315· ΑΠ 1735/2009 ΤΝΠ ΔΣΑ, Καράκωστας Ι. Το δικαίο της προσωπικότητας, 2012, σελ. 386.

²⁴⁹ ΕφΘεσ 3424/1989, Αρμ 1989, σελ. 1205.

²⁵⁰ Κορνηλάκης Π., Η ευθύνη από διακινδύνευση - δογματική και δικαιοπολιτική προσέγγιση, στη σειρά «Δίκαιο και Κοινωνικοί Προβληματισμοί», 1982, σελ. 184 επ., Γεωργιάδης Α., Ενοχικό Δίκαιο - Γενικό Μέρος, 1999, σελ. 702 επ., του ιδίου, σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικς, 1980, άρθρο 932, 5, σελ. 815.

²⁵¹ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 147

διάρκεια της δίκης που αφορά την κύρια υπόθεση.» Τα ασφαλιστικά μέτρα κρίνονται ιδιαίτερος χρήσιμα για την περίπτωση των περιβαλλοντικών αγαθών.

Όσον αφορά στις αστικές νομοθεσίες άλλων χωρών, η αναγνώριση και η προστασία της προσωπικότητας δεν περιλαμβάνεται στον Γερμανικό BGB, το κενό δε αυτό έρχεται να καλύψει η νομολογία με βάση τις συνταγματικές αρχές της αξίας του ανθρώπου και τις διατάξεις περί προστασίας του ονόματος (Namensrecht) και του δικαιώματος της ίδιας εικόνας (§22 BGB Recht am eigenen Bilde). Ο Γαλλικός Code Civil, στη γενική διάταξη 1382 περί αδικοπραξιών, δεν διακρίνει περιουσιακή και μη περιουσιακή ζημία. Η αξίωση για ικανοποίηση της δεύτερης καλύπτεται μέσω της νομολογίας για σωματική βλάβη (pretium doloris), για αισθητική ζημία (predudice esthetique) και απώλεια της χαράς της ζωής (predudice d' agrément). Ο Ελβετικός ΑΚ (άρθρο 28) αναγνωρίζει δικαίωμα χρηματικής ικανοποίησης λόγω προσβολής της προσωπικότητας αλλά οι περιπτώσεις θα πρέπει να προβλέπονται ρητά από ειδική νομοθετική διάταξη.

2.4.2.5 Κατάχρηση δικαιώματος

Εφόσον υπάρχει η περίπτωση κατάχρησης του δικαιώματος χρήσεως των περιβαλλοντικών αγαθών που καταργεί τόσο την κοινή ωφέλεια όσο και την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, η χρήση αυτή πρέπει να οριοθετείται²⁵². Ειδικά, πρόσωπα που ασκούν δραστηριότητες οι οποίες, υπό συνθήκες, μπορούν να αποβούν επικίνδυνες προς τρίτους, οφείλουν να λαμβάνουν τα σχετικά μέτρα ώστε να μη θιγούν τα αγαθά που απαρτίζουν το περιεχόμενο του δικαιώματος της προσωπικότητας. Βάσει των εκφάνσεων της αναλογικότητας, η άσκηση με φειδώ²⁵³ του δικαιώματος στο ζωτικό χώρο είναι επιβεβλημένη, δεδομένης της πεπερασμένης διαθεσιμότητας φυσικών πόρων και αγαθών, της ανεπάρκειάς τους ή της μη αναστρεψιμότητας των οικολογικών βλαβών. Η ΑΚ 281 θέτει περιορισμούς στο δικαίωμα χρήσεως των κοινών και κοινόχρηστων πραγμάτων με τέτοιο τρόπο ώστε να περιορίζει τις πιθανότητες αποστέρησης της ωφέλειας ή αλλοίωσης του προορισμού τους. Στην περίπτωση που συνδέεται με την άσκηση άλλου δικαιώματος (για παράδειγμα της κυριότητας), το δικαίωμα χρήσεως οριοθετείται από την έννοια της κοινοχρησίας και την ωφέλεια που προκύπτει από κάθε έννομο αγαθό.

Για την εφαρμογή της ΑΚ 281 απαιτείται να συνδράμουν τα εξής: α) ύπαρξη δικαιώματος, σε περιουσιακά και μη περιουσιακά στοιχεία, όπως είναι το δικαίωμα χρήσης κοινών σε όλους και κοινόχρηστων πραγμάτων, β) άσκηση δικαιώματος, συμπεριλαμβανομένων των ένδικων μέσων προκειμένου να διαφυλαχτεί η κοινοχρησία και η κοινή ωφέλεια ή παράλειψη άσκησης του δικαιώματος ως αρνητική κατάχρηση και γ) κατάχρηση, δηλαδή άσκηση του δικαιώματος με τρόπο ώστε να παραβλάπτεται η κοινή χρήση και να υπερβαίνονται τα όρια του κοινωνικού σκοπού του δικαιώματος από τον οποίο επιβλήθηκε η κοινή χρήση²⁵⁴.

Επειδή όμως, το ακριβές περιεχόμενο της προσωπικότητας δεν προσδιορίζεται σαφώς από το νόμο, σε κάθε περίπτωση προσβολής και για να είναι νομικά σημαντική μια επέμβαση στο δικαίωμα της προσωπικότητας, θα πρέπει α) το αγαθό που προσβάλλεται να είναι στοιχείο της προσωπικότητας και β) να είναι παράνομη η προσβολή. Τότε, εφαρμόζονται οι ΑΚ 57 και 59. Βέβαια αυτά προϋποθέτουν μια επέμβαση στο χώρο της προσωπικότητας πραγματικά

²⁵² Καράκωστας Ι., Η κατάχρηση δικαιώματος στις εμπράγματα σχέσεις, 2009, σελ. 112 επ.

²⁵³ ΠΠρΝαυπλ 421/2005, ΝΟΜΟΣ.

²⁵⁴ Παντελής Α., Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων, 1984, σελ. 122 επ., 178 επ., 233 επ.

σημαντική, μιας και η κοινωνική συμβίωση υπαγορεύει κάποιες επεμβάσεις η οποίες πρέπει να είναι ανεκτές²⁵⁵, δεδομένης της υποχρέωσης κάθε τρίτου να σέβεται την προσωπικότητα των άλλων.

Το παράνομο της προσβολής στοιχειοθετείται²⁵⁶ όταν υπάρχει διάταξη, η οποία απαγορεύει συγκεκριμένη - προσβλητική κάποιας έκφανσης της προσωπικότητας - πράξη, αλλά και όταν δεν υπάρχει τέτοια διάταξη, εφόσον η προσβολή αφορά σε εκδήλωση της προσωπικότητας άλλου ατόμου. Λόγω του απόλυτου χαρακτήρα του δικαιώματος στην προσωπικότητα κάθε επέμβαση προσβολής της κρίνεται παράνομη εκτός αν κάποιος λόγος αίρει την παρανομία²⁵⁷. Πιο συγκεκριμένα όταν υπάρχει²⁵⁸:

- Επέμβαση στο γενικό δικαίωμα της προσωπικότητας και:
  - Προσδιορισμός έννομων αγαθών που θίγονται.
  - Έλεγχος αν εντάσσονται στο πλαίσιο του δικαιώματος.
  - Αξιολόγηση της νομικής σημαντικότητας.
- Προσβολή του γενικού δικαιώματος της προσωπικότητας και:
  - Εξέταση πράξης ως κοινωνικά πρόσφορης εντός των ορίων της κοινωνικής συμβίωσης.
  - Διερεύνηση ύπαρξης υπέρτερου συμφέροντος που, μετά από στάθμιση των συμφερόντων, να δικαιολογεί την προσβολή.
- Παρανομία βάσει των διατάξεων 2 §1, 5 §1 Σ και ΑΚ 57.

Προϋποθέσεις για την εφαρμογή της ΑΚ 57 κατά την παράνομη προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας είναι:

- Η ύπαρξη προσβολής.
  - Να προσβάλλεται η κοινωφέλεια του πράγματος.
  - Να καταργείται η δυνατότητα χρήσεως.
- Η προσβολή να είναι παράνομη.
  - Δεν την επιτρέπει ρητά ο νόμος.
  - Ο ενάγων να αποδείξει ότι η προσβολή αντιβαίνει σε συγκεκριμένη διάταξη ή ο εναγόμενος να επικαλεστεί διάταξη που αίρει τον παράνομο χαρακτήρα της προσβολής.

---

²⁵⁵ Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, §12 αρ. 23, «σπρώξιμο στο λεωφορείο», 2012, σελ. 178.

²⁵⁶ Καράκωστας Ι., Το δίκαιο της προσωπικότητας, 2012, σελ 343 επ., του ιδίου, Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 358 επ., «Κάθε προσβολή στην προσωπικότητα της ΑΚ 57 είναι παράνομη, εφόσον είναι κοινωνικά απρόσφορη και ο νόμος δεν την επιτρέπει σε αντίθεση με την έννοια του παρανόμου στην ΑΚ 914 ως στοιχείο του πραγματικού της αδικοπραξία» και «η έννομη τάξη αποδίδει μικρότερη σπουδαιότητα σε σχέση με το προσβαλλόμενο δικαίωμα ή το οποίο ασκείται υπό περιστάσεις που καθιστούν την άσκησή του καταχρηστική κατά την έννοια των άρθρων ΑΚ 281 και 25 §3 Σ», Πατεράκης Σ., Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, 1995, σελ. 140-141, ΜονΠρΚορ 2145/2002· ΕφΑθ 12154/1990, ΝΟΜΟΣ.

²⁵⁷ Κλαθανίδου Δ., Αστικές αξιώσεις από περιβαλλοντικές προσβολές, ΕΝΟΒΕ, 66, 2011, σελ. 23-24, ΕιρΑθ 2554/1997, Αρμ 1998, σελ. 301.

²⁵⁸ ΕφΑθ 6805/1987· ΠΠρΑθ 4661/2004, ΝΟΜΟΣ.

- Αν υπάρχει αξίωση για αποζημίωση (ΑΚ 914), τότε μόνο πρέπει η προσβολή να είναι υπαίτια²⁵⁹.

Συμπεριφορά που προσβάλλει την κοινή χρήση ή την κοινή ωφέλεια κοινού σε όλους ή κοινόχρηστου πράγματος, κατά ΑΚ 57 είναι παράνομη προσβολή, ενισχύεται από την ΑΚ 970 και αντιβαίνει στο άρθρο 24 Σ²⁶⁰. Το φυσικό περιβάλλον, ως κοινόχρηστο αγαθό, αποτελεί κοινωνικό δικαίωμα και η παραβίαση του δικαιώματος απόλαυσής του συνιστά παράνομη προσβολή της προσωπικότητας του παρεμποδιζομένου²⁶¹. Όσον αφορά σε περιβαλλοντικά αγαθά που ανήκουν σε ιδιώτη ο οποίος αναγνωρίζεται ως κύριος του στοιχείου του φυσικού περιβάλλοντος, εφόσον το τελευταίο δεν αλλοιώνεται ή δεν παρεμποδίζεται η απόλαυση της χρήσης του, δεν συνιστά η κυριότητα αυτή προσβολή της προσωπικότητας. Αν όμως διαταράσσεται ή καταργείται η κοινή ωφέλεια, ακόμα και αν υπάρχει νόμιμη άδεια κατοχής, δεν αίρεται ο παράνομος χαρακτήρας της πράξης (ΑΚ 1003, 1004, 1005)²⁶². Το παράνομο της προσβολής αίρεται²⁶³, γενικά, σε περιπτώσεις αυτοδικίας, άμυνας ή έκτακτης ανάγκης και κατά την εφαρμογή της ΑΚ 281.

2.4.2.6 Αδικοπρακτική ευθύνη

Η προσβολή του δικαιώματος χρήσης των κοινών σε όλους ή κοινόχρηστων πραγμάτων, συμπεριλαμβανομένου του νερού, μπορεί επίσης να χρήζει αποκατάστασης και αποζημίωσης μέσω του άρθρου ΑΚ 914 για αδικοπρακτική ευθύνη. Είναι δυνατόν να εκδικαστεί αποζημίωση για περιουσιακή ζημία ή για ηθική βλάβη λόγω της οικολογικής υποβάθμισης. Δυστυχώς, λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα της ζημίας, καθώς τα περιβαλλοντικά αγαθά και η προσβολή αυτών δεν είναι απόλυτα μετρήσιμα και η αποκατάστασή τους στο σύνολό τους είναι πολύ δύσκολη, η αδικοπρακτική ευθύνη δεν μπορεί να καλύψει όλες τις ζημίες που υπέστη ο ζωτικός χώρος. Η νομολογία πάντως, κάνει παγίως δεκτό ότι η συμπεριφορά κάποιου είναι παράνομη όταν, σύμφωνα με την ΑΚ 914, δεν έχει προνοήσει για τη λήψη μέτρων προστασίας για την αποφυγή ζημίας σε τρίτους βάσει νόμου, δικαιοπραξίας ή καλής πίστης²⁶⁴.

Όμως, κάθε περίπτωση που αφορά στην αποκατάσταση των συνεπειών της ζημίας, δρα εκ των υστέρων και οι παθόντες, ιδιώτες ή κοινωνικό σύνολο, έχουν ήδη επωμιστεί τις αρνητικές συνέπειες. Παράλληλα, σε πολλές περιπτώσεις ζημίας περιβαλλοντικών αγαθών, η πλήρης άρση των συνεπειών δεν είναι εφικτή. Ειδικά για τα περιβαλλοντικά αγαθά και την προληπτική προστασία τους υποστηρίζεται ότι η προληπτική αγωγή για παράλειψη είναι

²⁵⁹ ΑΠ 749/2009 ΤΝΠ ΔΣΑ

²⁶⁰ ΕφΔωδ 192/2009, ΝΟΜΟΣ, *Καράκωστας Ι.*, Το δίκαιο της προσωπικότητας, 2012, σελ. 146

²⁶¹ ΑΠ 1731/2006 ΝοΒ 55, σελ. 441.

²⁶² Παππάς Σ. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδιξ, ΑΚ 970, αρ. 51, σελ. 182, ΜΠρΑΘ 10691/1997 ΠερΔικ 3/1997, σελ. 379.

²⁶³ *Καράκωστας Ι.* Το δίκαιο της προσωπικότητας, 2012, σελ. 345 επ. και του ιδίου, σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικας – Γενικές Αρχές 2016, σελ. 754 επ., *Φουντεδάκη Κ.*, Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον Αστικό Κώδικα, 2012, σελ. 299.

²⁶⁴ ΑΠ 370/2010 ΤΝΠ ΔΣΑ· ΑΠ 460/2007, 1327· ΜΠρΙωαν 85/2008 ΤΝΠ ΔΣΑ.

συνήθως πιο αποτελεσματική από τα ένδικα βοηθήματα του διοικητικού δικαίου²⁶⁵, καθώς παρέχεται και στην περίπτωση που η προσβολή δεν πραγματοποιήθηκε αλλά υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι μπορεί να συμβεί²⁶⁶.

2.4.2.7 Γειτνίαση – Κυριότητα – Νομή

Η σύγχρονη ζωή, με τις νέες τεχνολογίες, την πυκνή γειτνίαση και την επιβάρυνση που αυτά προκαλούν στο περιβάλλον, απειλείται με παρενοχλήσεις και προσβολές της ιδιοκτησίας και συνεπώς του ζωτικού χώρου του ανθρώπου, η ποιότητα του οποίου αποτελεί προϋπόθεση για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Παρενόχληση σε περιβαλλοντικά αγαθά συνιστά χρήση του αγαθού με τέτοιο τρόπο που καθιστά μερικά ή ολικά αδύνατη τη χρήση από άλλους δικαιούχους. Θεμιτές οχλήσεις (για παράδειγμα, όρια εκπομπών, ΑΚ 1003) όταν θίγουν αγαθά της προσωπικότητας ήτοι του ζωτικού χώρου και παραβιάζουν την κοινή χρήση και ωφέλεια, χρήζουν παροχής έννομης προστασίας και αξίωσης άρσης της προσβολής κατά ΑΚ 57²⁶⁷.

Παρότι στον ΑΚ δεν υπάρχει ορισμός της κυριότητας, από τον συνδυασμό των διατάξεων ΑΚ 973 (με την οποία ορίζεται η έννοια του εμπράγματος δικαιώματος) και ΑΚ 1000 (με την οποία προσδιορίζονται οι εξουσίες του κυρίου), συνάγεται ότι, όπως στο Ρωμαϊκό Δίκαιο, κυριότητα είναι η αναγνωριζόμενη από το νόμο άμεση, απόλυτη και καθολική εξουσία επάνω σε πράγμα. Το εμπράγματο δικαίωμα της κυριότητας παρέχει στον δικαιούχο άμεση και απόλυτη εξουσία, καθώς και πορισμό ωφελειών από αυτό. Ο κύριος του πράγματος δικαιούται να νέμεται, να χρησιμοποιεί, να καρπώνεται ή να αναλώνει το πράγμα και επίσης να μεταβιβάζει, να επιβαρύνει ή να παραιτείται από το δικαίωμα της κυριότητας²⁶⁸. Το εμπράγματο δικαίωμα της κυριότητας εκδηλώνεται θετικά, με την άσκηση του δικαιώματος χρήσεως, και αρνητικά, με τον αποκλεισμό ενέργειας τρίτου πάνω στο πράγμα. Είναι πρωταρχικά σχέση προσώπου προς πράγμα αλλά παράγει συγχρόνως και έννομη σχέση μεταξύ προσώπων, σε επίπεδο επέμβασης τρίτων στη σφαίρα του δικαιώματος²⁶⁹. Η αντίληψη αυτή εκφράζει τη σύγχρονη και αναγκαία θεώρηση του εμπράγματος δικαιώματος ως εμπράγματος σχέσης, που περιλαμβάνει, εκτός από εξουσίες, υποχρεώσεις ή δεσμεύσεις του δικαιούχου, κοινωνικές ή/και περιβαλλοντικές. Έτσι, παρότι τα κοινόχρηστα πράγματα είναι δεκτικά εξουσιάσεως και μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο κυριότητας, αυτή δεν μπορεί να ασκηθεί με τρόπο που να αποκλείει ή να περιορίζει, σε σημαντικό βαθμό, την κοινή χρήση²⁷⁰.

²⁶⁵ Bullinger M., Haftungsprobleme des Umweltschutzes aus der Sicht des Verwaltungsrechts, VersR 1972, σελ. 599 επ., Καράκωστας Ι., Το δίκαιο της προσωπικότητας, 2012, σελ 78 επ.

²⁶⁶ Γεωργιάδης Α. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδιξ, V, 1985, άρθρο 1108, Παπαδόπουλος Κ., Αγωγές Εμπράγματος Δικαίου, 1989, σελ. 147.

²⁶⁷ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Αστικό Δίκαιο, 1986, σελ. 73 επ., Πούλου Ε., Θεμιτές εκπομπές και προσβολή προσωπικότητας, ΠερΔικ 3/2013, σελ. 401 επ., βλ. ενδεικτικά ΜΠρΒολ 1214/2003, ΝΟΜΟΣ.

²⁶⁸ Λασκαρίδης Εμμ. σε Γεωργιάδη, Σύντομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013, άρθρο 973, σελ. 57 επ.

²⁶⁹ Γεωργιάδης Α. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδιξ, 2004, άρθρο 973, σελ. 197 επ.

²⁷⁰ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 340.

Η άσκηση του δικαιώματος της κυριότητας σε πράγματα από τα οποία, μολονότι δεν έχουν χαρακτηριστεί κοινόχρηστα πηγάζει κοινή ωφέλεια (λ.χ. παροχή πόσιμου ύδατος από πηγές), περιορίζεται από αυτή την κοινή ωφέλεια μέσω της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης. Αν αυτή προσβληθεί ή καταργηθεί συνιστά καταχρηστική άσκηση δικαιώματος. Σε συνδυασμό με την ΑΚ 281 λοιπόν, ενισχύεται και ο κοινωνικός σκοπός της ελευθερίας δράσεως κατά την οποία, ο κοινωνός του δικαίου, παρότι δρα και ενεργεί ελεύθερα λόγω της κατοχυρωμένης, από το Σύνταγμα, οικονομικής ελευθερίας, έχει ως ύπατο συνταγματικό αξίωμα την προστασία των αγαθών του προσώπου.

Αντίστοιχα με την κυριότητα, έτσι και ο νομέας μπορεί να ασκεί τα δικαιώματά του, εντός του περιβάλλοντα, ζωτικού χώρου, τόσο ως νομέας όσο και ως χρήστης. Στην περίπτωση προσβολής στοιχείου του ζωτικού χώρου καθίσταται αδύνατη ή επικίνδυνη η άσκηση της φυσικής εξουσιάσεως αλλά και της αποβολής από την κοινοχρησία. Η προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών, συνεπώς, προστατεύει και τη νομή²⁷¹.

Έτσι, η επιταγή της αποφυγής συμπεριφοράς που θα είναι επικίνδυνη ή επιζήμια για τα έννομα αγαθά του προσώπου εκτός από το προστατευτικό πεδίο της ΑΚ 57, εμπίπτει στο πλαίσιο των ρυθμιστικών διατάξεων των αστικών διαφορών που αφορούν στην προστασία των υλικών αγαθών του γειτονικού δικαίου (ΑΚ 1003, 1004, 1005 και 1027)²⁷², και τις διατάξεις για την προστασία της κυριότητας (ΑΚ 1000 και 1108) και της νομής (ΑΚ 984 και 989). Οι διατάξεις αυτές βέβαια προστατεύουν κυρίως ιδιωτικά συμφέροντα αλλά στη σύγχρονη εποχή και υπό την απειλή της αυξανόμενης ρύπανσης του φυσικού περιβάλλοντος το καλό του κοινωνικού συνόλου παίρνει πρωτεύοντα ρόλο²⁷³.

2.4.2.8 Προστασία και διαχείριση υδάτων στον ΑΚ

Θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου είναι η διαβίωση σε υγιές και οικολογικά καθαρό περιβάλλον. Εκτός από τον άνθρωπο, τα περιβαλλοντικά αγαθά, όπως είναι το νερό, γίνονται αποδέκτες των προσβολών και τις μετακυλούν με τη σειρά τους στα υπόλοιπα συστατικά του περιβάλλοντος και συνεπώς και στον άνθρωπο²⁷⁴.

Πριν να τεθεί σε ισχύ ο ΑΚ, κοινά σε όλους (res communes omnium) θεωρούνταν ο αέρας, η θάλασσα, ο αιγιαλός και το νερό με ελεύθερη και αέναη ροή. Μετά τη θέση σε ισχύ του ΑΚ ο αιγιαλός και τα νερά με ελεύθερη και αέναη ροή χαρακτηρίστηκαν ως κοινόχρηστα πράγματα (ΑΚ 967) επειδή είναι συνδεδεμένα με την κοίτη στην οποία ρέουν και αυτή είναι επιδεκτική κυριότητας²⁷⁵.

---

²⁷¹ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 431 επ.

²⁷² Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 409 επ.

²⁷³ Γεωργιάδης Α. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδιξ, V, 2004, Εισαγωγικές Παρατηρήσεις 1003-1032, σελ. 329 επ.

²⁷⁴ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 323 επ.

²⁷⁵ Βαθούσκος Κ., Εμπράγματον Δίκαιον, 1986, σελ. 41 επ., Κούσουλας Χ., Εμπράγματο Δίκαιο, 2004, σελ. 59-60.

Πιο αναλυτικά, κοινόχρηστα είναι και τα νερά με ελεύθερη και αέναη ροή, ανεξαρτήτως μεγέθους ροής και κοίτης, συμπεριλαμβανομένων και των νερών των μόνιμων πηγών²⁷⁶. Αυτά περιλαμβάνουν ποτάμια με την κοίτη τους, φυσικές λίμνες με τις όχθες τους, πλεύσιμες διώρυγες, λιμνοθάλασσες, αλυκές και υγροτόπους έως τη γραμμή του αιγιαλού. Στα κοινόχρηστα ύδατα δεν περιλαμβάνονται α) οι χείμαρροι και τα ρυάκια, β) τα βρόχινα και στάσιμα ύδατα, γ) το ελκόμενο νερό (σε σωλήνα, αγωγό ή δεξαμενή), δ) τα υπόγεια ύδατα που παραμένουν στο υπέδαφος και ε) οι πηγές που εκφορτίζουν τα υπόγεια ύδατα.

Λόγω της ζωτικής σημασίας των υδατικών πόρων και της εκμετάλλευσης των υπόγειων υδάτων υπό το πρίσμα της βιώσιμης ανάπτυξης, θα ήταν ορθό να υπαχθούν στην κατηγορία των κοινόχρηστων και να επιτρέπεται η υπό όρους του νόμου κτήση ιδιωτικών δικαιωμάτων²⁷⁷. Τα νερά των πηγών γίνονται κοινόχρηστα αν αποκτήσουν κοίτη και αέναη ροή αλλά το τμήμα του ακινήτου μέσα από το οποίο ρέουν παραμένει ιδιωτικό. Τα ρέματα και οι χείμαρροι, αν και στερούνται μόνιμης ροής, τείνουν να αντιμετωπίζονται ως κοινόχρηστα εφόσον είχαν αφεθεί στην κοινή χρήση μακροχρόνια, χρήζουν δε προστασίας καθώς εμπίπτουν στην προστασία της προσωπικότητας σύμφωνα με τη νομολογία²⁷⁸. Αν δεν έχει υπάρξει ιστορικά κοινοχρησία, υπόκεινται σε ιδιωτική εξουσίαση.

Τα κοινά σε όλους και κοινόχρηστα πράγματα συγκαταλέγονται στα πράγματα εκτός συναλλαγής (ΑΚ 966)²⁷⁹. Αυτά είναι αντικείμενα που δεν επιδέχονται συναλλαγή ή αυτή υπόκειται σε περιορισμούς, λόγω της σημασίας τους για το δημόσιο συμφέρον. Στα αγαθά αυτά συμπεριλαμβάνεται το νερό, ως κοινόχρηστο αγαθό. Προβλέπονται ανταλλάγματα για την κοινή χρήση με τη μορφή φόρων, τελών ή ειδικών εισφορών, τα οποία επιβάλλονται για τη διευκόλυνση της κοινής χρήσης, καταβάλλονται από όλους τους χρήστες αλλά δεν πρέπει να είναι απαγορευτικά για κανέναν, ώστε να μην προσβάλλεται η κοινοχρησία. Αυτό έχει εφαρμογή στα τέλη για τη χρήση των υδάτων, θέμα που απασχολεί έντονα τους εφαρμοστές του δικαίου.

Σύμφωνα με την ΑΚ 970 μπορεί να συσταθούν ιδιαίτερα ιδιωτικά δικαιώματα στα κοινόχρηστα πράγματα, αρκεί να εξυπηρετείται και να μην αναιρείται η κοινή χρήση και κατά του όρους σχετικού νόμου. Τα κοινόχρηστα πράγματα λοιπόν, αν δεν ορίζει διαφορετικά ο νόμος και δεν ανήκουν σε δήμο ή κοινότητα, ανήκουν στο δημόσιο (ΑΚ 968) και είναι δεκτικά κυριότητας. Κοινόχρηστα με ιδιαίτερη σημασία, όπως τα νερά που τρέχουν ελεύθερα και αυτά των μόνιμων πηγών, ανήκουν κατά κανόνα στο δημόσιο και ελέγχονται από την κεντρική Διοίκηση. Κυριότητα ιδιώτη σε κοινόχρηστα συναντάται σπάνια αλλά μεταβιβάζεται κανονικά. Ανεξάρτητα από τον φορέα κυριότητας του κοινόχρηστου πράγματος, οι εξουσίες του υποχωρούν σε περίπτωση που εμποδίζουν ή αναιρούν την κοινοχρησία. Όμως σε περίπτωση προσβολής της κυριότητας, διατάραξης ή αποβολής από τη νομή, ο φορέας της κυριότητας μπορεί να εγείρει αναγνωριστική αγωγή ή αγωγές κυριότητας ή νομής. Ο τρίτος

---

²⁷⁶ Λασκαρίδης Εμμ. σε Γεωργιάδη, Σύντομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ II, 2013, άρθρο 967, 6-8, σελ. 46 επ.

²⁷⁷ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 328.

²⁷⁸ ΣτΕ 3232/2008· ΣτΕ 4494/2009· ΑΠ 34/2008, ΝΟΜΟΣ.

²⁷⁹ Δακορώνια Ε., Το δικαίωμα στο νερό, Νομικό πλαίσιο προστασίας, ΠερΔικ, 2/2011, σελ. 239 επ., Καράκωστας Ι., Η προστασία του περιβάλλοντος αδιαπραγμάτευτο νομικό και κοινωνικό κεκτημένο, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

που χρησιμοποιεί τα κοινόχρηστα και συγκεκριμένα τα περιβαλλοντικά αγαθά και συνεπώς και τα ύδατα, σε περίπτωση παρακώλυσης ή αποβολής του από τη χρήση τους προσβάλλεται ως προς το περιβάλλον, άρα προσβάλλεται και η προσωπικότητά του καθώς το περιβάλλον, όπως αναφέρθηκε, αποτελεί το ζωτικό χώρο κάθε ανθρώπου (ΑΚ 57) κι ως εκ τούτου καθορίζει και τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Παρέμβαση ή οχλούσα δραστηριότητα στο δικαίωμα χρήσης των περιβαλλοντικών αγαθών, στα οποία συμπεριλαμβάνεται και το νερό, θεωρείται παράνομη και προκύπτει αγώγιμη αξίωση από το άρθρο ΑΚ 57 εναντίον εκείνου από τη δράση του οποίου προέρχεται η βλαπτική ενέργεια που αποτελεί την αιτία της επιβάρυνσης²⁸⁰.

Η κοινή χρήση των κοινόχρηστων πραγμάτων ρυθμίζεται από τη Διοίκηση με τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η ίση χρήση τους. Λόγω της ιδιαίτερης σημασίας του νερού και της παρατηρούμενης ανεπάρκειάς του θεσπίστηκαν κριτήρια με την ΑΚ 969 για να επιλύσουν τυχόν συγκρούσεις. Αναφέρονται σε ομοειδείς ή ετεροειδείς χρήσεις και το εύρος τους φτάνει μέχρις ότου δεν καταλύεται η κοινοχρησία²⁸¹.

Στην περίπτωση λοιπόν, σύγκρουσης της κοινής χρήσης του από τους δικαιούμενους, η διάταξη ΑΚ 969 ορίζει τις εξής προτεραιότητες, με βάση τη σημασία κάθε χρήσης²⁸²:

- Η σπουδαιότερη είναι η χρήση για την κοινή ωφέλεια (πόση ή οικιακές ανάγκες), που δεν συνδέεται με οικονομικά αγαθά.
- Επόμενη είναι η χρήση που προάγει περισσότερο την κοινωνική οικονομία. Ποια είναι κάθε φορά κρίνεται κατά περίπτωση και αναλόγως των συνθηκών που συντρέχουν.
- Στη συνέχεια, η αρχαιότερη χρήση (βλ. και ΑΚ 966 για την από αμνημονεύτου χρόνου αρχαιότητα ως τρόπο κτήσης και ΑΚ 967 για τη φύση του πράγματος που το καθιστά κοινόχρηστο²⁸³).
- Μετά η χρήση για επιχείρηση που συνδέεται με ορισμένο τόπο, προβάλλοντας την εντοπιότητα και ως σύνδεση με την υπόλοιπη τοπική αλυσίδα. Αν η εντοπιότητα είναι του ίδιου βαθμού, ανατρέχει κανείς στα τρία προηγούμενα κριτήρια²⁸⁴.
- Τέλος, η χρήση προς όφελος του παροχθίου, δηλαδή της εδαφικής έκτασης που βρίσκεται εγγύτερα στον ποταμό /ρυάκι /πηγή και λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών αυτής της γειτνίασης²⁸⁵.

---

²⁸⁰ Καλαθρός Α., Προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών και ευθύνη κατά τον Αστικό Κώδικα, 2009, σελ. 67 επ., Παππάς Σ. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικς, άρθρο 968, αρ. 53 επ., σελ. 164.

²⁸¹ Παππάς Σ. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικς, 2004, άρθρο 969, 1, σελ. 166.

²⁸² ΠΠρΚορ 276/2000, ΝΟΜΟΣ, Οικονομοπούλου Β. σε Καράκωστα, Αστικός Κώδικας, άρθρο 969, 2, σελ. 92 και 93.

²⁸³ Λασκαρίδης Εμμ. σε Γεωργιάδη, Σύντομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013, άρθρο 967, 2, σελ. 46, Οικονομοπούλου Β. σε Καράκωστα, Αστικός Κώδικας, άρθρο 967, 35, σελ. 75.

²⁸⁴ Λασκαρίδης Εμμ. σε Γεωργιάδη, Σύντομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013, άρθρο 969, 2, σελ. 51.

²⁸⁵ Εφίωανν 217/2009· ΕφΔωδ 171/2007, ΝΟΜΟΣ.

Στην περίπτωση που δεν υπάρχει προηγούμενη χρήση του νερού ή μοιράζεται υπέρ πολλών, η Διοίκηση, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που προκύπτουν ιδιαίτεροι λόγοι, καθορίζει τη χρήση του νερού με βάση την αρχή της ισότητας.

Επίσης, σε περιπτώσεις που ειδικότερος νόμος ορίζει, δεν ακολουθείται η σειρά προτίμησης της ΑΚ 969 και παραχωρείται δικαίωμα εκμετάλλευσης του υδατικού πόρου κατά προτεραιότητα. Τέτοιο παράδειγμα είναι το δικαίωμα της ΔΕΗ για χρήση του νερού για ηλεκτροπαραγωγή (ν. 1468/1950). Οποιαδήποτε όμως χρήση πέρα από την εξαίρεση, ρυθμίζεται από την ΑΚ 969²⁸⁶.

Κατά την ΑΚ 954 §3, συστατικά του ακινήτου είναι το νερό κάτω από το έδαφος και η πηγή – εφόσον χωριστή κυριότητα συστατικών δεν είναι δυνατή με βάση την ΑΚ 953 - και κατά την ΑΚ 1001, η κυριότητα πάνω στο ακίνητο εκτείνεται, εφόσον ο νόμος δεν ορίζει διαφορετικά, και στο χώρο κάτω από το έδαφος. Έτσι η κυριότητα εφαρμόζεται και στην περίπτωση ιδιοκτήτη ακινήτου που είχε στην ιδιοκτησία του τα υπόγεια ύδατα που διέρχονται κάτω από αυτό και μπορούσε να τα χρησιμοποιήσει, σύμφωνα και με τα υπόλοιπα άρθρα του ΑΚ, που ρυθμίζουν θέματα χρήσης των νερών, υπέργειων και υπογείων (άρθρα 1027 έως 1030 ΑΚ). Η χρήση γίνεται με την επιφύλαξη της ΑΚ 281 περί κατάχρησης και της 1003 επ., κατά την οποία ο κύριος ακινήτου υποχρεούται να ανέχεται επενέργειες από άλλο ακίνητο εφόσον αυτές δεν παραβιάζουν σημαντικά τη χρήση του ακινήτου του. Έτσι, ο ιδιοκτήτης του εδάφους χρησιμοποιούσε το υπόγειο νερό ακόμα και στην περίπτωση που το απέκοπτε από τα γειτονικά ακίνητα²⁸⁷.

Εξαίρεση καθιερώνει η ΑΚ 1027 στην περίπτωση χρήσης του νερού με τρόπο ώστε να στερείται από τους κατοίκους του χωριού το νερό ή να μειώνεται σε τέτοιο βαθμό που να μην καλύπτει τις ανάγκες τους. Άλλως, ο κύριος του ακινήτου θα μπορούσε να κρατάει όλο το νερό και να το χρησιμοποιεί κατά βούληση, αποθηκευμένο σε δεξαμενή για άρδευση, να το πουλάει, να το δωρίζει ή να το αφήνει να ρέει, κατά διαστήματα, ελεύθερα. Σε περίπτωση που η προσβολή οφείλεται σε μόλυνση ή εν γένει ρύπανση και επηρεάζεται η χρήση από το γειτονικό χωριό, γεννώνται στους κατοίκους αξιώσεις, είτε λόγω κατασκευάσματος (πηγάδι) υπό τις ΑΚ 1003 και 1004 λόγω «επιβλαβούς επενέργειας», είτε λόγω προσβολής χρήσεως κοινόχρηστου υπό τις ΑΚ 57 και 59 για την προστασία της προσωπικότητας²⁸⁸.

Αν η ροή γινόταν συνεχής, τότε θα γινόταν το νερό κοινόχρηστο κατά την ΑΚ 967 και θα υπαγόταν στις προτεραιότητες κοινής χρήσης κατά την ΑΚ 969. Το αυτό θα ίσχυε αν οι κάτοικοι είχαν σχέση δουλείας ορισμένου περιεχομένου πάνω στο ακίνητο, κατά την ΑΚ 1132. Επίσης, κανείς κύριος ακινήτου μεταξύ πηγής και χωριού δεν δικαιούται να ανακόψει ή να μειώσει σημαντικά το νερό προς το χωριό. Ως χωριό δε, νοείται συνοικισμός κατοίκων και όχι μεμονωμένες κατοικίες – οπότε και εφαρμόζεται η ΑΚ 1028. Θα πρέπει επίσης να είναι το νερό αυτό ικανό να καλύπτει προσωπικές ανάγκες ανθρώπων και ζώων και ανάγκες

---

²⁸⁶ Παππάς Σ. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικς, 2004, άρθρο 969, 3, σελ. 167, Λασκαρίδης Εμμ. σε Γεωργιάδη, Σύνομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013, άρθρο 969, 4, σελ. 51.

²⁸⁷ ΑΠ 646 και 649/1969 ΝοΒ 18, σελ. 535· ΕφΑΘ 8099/1977 Αρμ 32, σελ. 446, ΕφΠατρ 516/2006, ΝΟΜΟΣ.

²⁸⁸ Καρακώστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 448 επ.

του συνουικισμού αλλά όχι άρδευσης αγρών²⁸⁹. Σημαντική παράμετρος είναι η εκ των προτέρων σταθερή χρήση του νερού από τους κατοίκους του χωριού πριν από τις ενέργειες του ιδιοκτήτη. Οι κάτοικοι έχουν ενοχική αξίωση κατά του ιδιοκτήτη για άρση της βλαβερής ενέργειας και παράλειψής της στο μέλλον. Σε περίπτωση ζημίας δικαιούνται και αποκατάσταση κατά τις διατάξεις περί αδικοπραξίας. Αντίθετα, οι κάτοικοι δεν έχουν δικαίωμα εισόδου στο ακίνητο ή κατασκευής οποιουδήποτε κτίσματος.

Όσον αφορά στην ΑΚ 1028, ο κύριος του ακινήτου περιορίζεται στο δικαίωμα χρήσης του νερού της πηγής ή του πηγαδιού του και υποχρεούται έναντι αποζημίωσης να χορηγεί απαραίτητη ποσότητα νερού για οικιακές ανάγκες στον κύριο του γειτονικού ακινήτου, εφόσον δεν υπάρχει άλλη δυνατότητα ή προκύπτει δυσανάλογη δαπάνη για αυτήν. Βέβαια ο νόμος δεν επιδοκιμάζει ούτε την ελάχιστη στέρση νερού από τον ιδιοκτήτη προς όφελος του γείτονα. Παραχωρείται έτσι πραγματική δουλεία αντλήσεως ύδατος και εκπληρώνεται είτε εκούσια με συμφωνία των μερών, είτε με αγωγή σε περίπτωση διαφωνίας. Στην περίπτωση άντλησης από απόσταση, κατά την ΑΚ 1029, ο κύριος του ακινήτου ζητάει έναντι αποζημίωσης προς τον θιγόμενο ιδιοκτήτη, τη διοχέτευση νερού διαμέσου του γειτονικού ακινήτου. Παραχωρείται έτσι πραγματική δουλεία διοχέτευσης. Επίσης το αντίστοιχο γίνεται με σύμβαση ή με αγωγή και υποχρέωση τέτοιας κατασκευής (ΑΚ 1030) ώστε να μην παρακωλύεται η άσκηση των δικαιωμάτων χρήσης των γειτονικών ακινήτων. Το αντίστροφο της ΑΚ 1030 επιβάλλει η ΑΚ 1031, δηλαδή την ανοχή από τον ιδιοκτήτη του ακινήτου, υπό προϋποθέσεις, της διέλευσης σωλήνων νερού έναντι αποζημίωσης ή της μετατοπίσεως αυτών, σε περίπτωση σημαντικής όχλησης.

Τα άρθρα αυτά όμως, έχουν κατ' ουσία καταργηθεί με την εφαρμογή του ν. 1739/1987 «*Διαχείριση των υδατικών πόρων και άλλες διατάξεις*» ο οποίος καταργεί κάθε προηγούμενη διάταξη που είναι αντίθετη στις διατάξεις του ή ανάγεται σε θέματα που ρυθμίζονται απ' αυτόν. Από τις διατάξεις του νόμου αυτού προκύπτει ότι καθιερώθηκε νέο σύστημα ορθολογικής διαχείρισης των υδατικών πόρων της χώρας και σύστημα ελέγχου της χρήσης των νερών. Προβλέπεται λήψη άδειας από κάθε πρόσωπο που θέλει να κάνει χρήση νερού, αλλά και εξαίρεση για την πιο πάνω περίπτωση χρήσης για ατομικές, ή οικογενειακές ανάγκες, που και αυτή υπόκειται σε άλλης φύσης περιορισμό. Τα υπόγεια ύδατα δεν αποτελούν πλέον ιδιοκτησία του κυρίου του ακινήτου κάτω από το οποίο διέρχονται, δεν είναι δεκτικά διάθεσης σε τρίτους και παράγεται αδυναμία κατά νόμο παραχώρησης οποιουδήποτε εμπραγμάτου ή ενοχικού δικαιώματος επ' αυτών, καθώς και νομής, ή οιονεί νομής, που μπορούν με συνδρομή και των λοιπών κατά νόμο προϋποθέσεων, να οδηγήσουν σε απόκτηση δικαιώματος κυριότητας, ή πραγματικής, ή περιορισμένης προσωπικής, δουλείας άντλησης και χρήσης αυτού με χρησικτησία²⁹⁰. Συμπληρωματικά σε αυτά είναι πλέον σε εφαρμογή ο ν. 3199/2003 και το π.δ. 51/2007 ως προϊόντα εναρμόνισης του εθνικού δικαίου με την ΟΠΥ.

Όπως αναφέρθηκε, ο ΑΚ και οι διατάξεις του περί κυριότητας, έρχονται σε αντίθεση με τις σύγχρονες επιταγές της περιβαλλοντικής διαχείρισης και της διαχείρισης των υδατικών πόρων. Θεωρείται ότι τα όρια των άρθρων αυτών χρήζουν επανεξέτασης τόσο με βάση την κοινοτική νομοθεσία όσο και τα άρθρα 2, 5, 17 και 24 Σ, όπως επίσης και μέσω της εφαρμογής

---

²⁸⁹ Γεωργιάδης Α. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικς, 2004, άρθρο 1028, σελ. 399 επ.

²⁹⁰ ΕφΛαρ 121/2003, ΝοΒ 2004, σελ. 410.

της διάταξης ΑΚ 281 με τη ρήτρα περί καταχρήσεως δικαιώματος και στα περιβαλλοντικά αγαθά²⁹¹.

Οι προαναφερθείσες διατάξεις του ιδιωτικού δικαίου έρχονται κυρίως να αποκαταστήσουν μια βλάβη, ενώ ο προληπτικός χαρακτήρας απουσιάζει, εφόσον ενεργοποιούνται με την ύπαρξη προσβολής και η ζημία που αποκαθίσταται αφορά συνήθως στο υλικό πλαίσιο ιδιωτικών έννομων αγαθών αλλά όχι οικολογικών. Εξαίρεση μπορεί να αποτελέσει η αξίωση για παράλειψη της προσβολής στο μέλλον, η οποία παρέχεται και στην περίπτωση που απλώς υπάρχει η απειλή της προσβολής²⁹². Επίσης, σε περίπτωση ολικής κατάργησης της κοινής ωφέλειας, δεν είναι δυνατή η άρση της προσβολής²⁹³. Το κενό αυτό μπορεί να το συμπληρώσουν οι διατάξεις ΑΚ 730 επ. για τη διοίκηση των αλλοτρίων, όπου ο γείτονας του προκληθέντα κινδύνου ζημίας, λαμβάνει προληπτικά μέτρα για την αποφυγή αυτής. Αυτό γίνεται χωρίς «εντολή» και ο διοικητής αναλαμβάνει τη διεξαγωγή της ξένης υποθέσεως κατά το συμφέρον ή την εικαζόμενη ή πραγματική θέληση του κυρίου²⁹⁴. Εκδηλώνεται σαν αλτροϊστική διάθεση του διοικητή και καλύπτει κοινωνιολογικά το εύρος της παρουσιασθείσας ανάγκης, κάτι που στα περιβαλλοντικά θέματα θα μπορούσε να οδηγήσει σε πληρέστερη προστασία και από τη σκοπιά της πρόληψης.

2.4.3 Διατάξεις Ποινικού Κώδικα

Στον ΠΚ διατάξεις που αφορούν στις προσβολές κατά του περιβάλλοντος περιλαμβάνονται στο κεφάλαιο ΙΓ' (άρθρα 264-289) για τα «Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα» και ειδικά τα άρθρα ΠΚ 265 και 266 για τον εμπρησμό δάσους με δόλο ή από αμέλεια και στο κεφάλαιο ΚΣΤ' (411-457) για τα «Πταίσματα», στα άρθρα ΠΚ 417, 420, 421, 427, 428 σχετικά με τη διατάραξη ησυχίας, παραβάσεις διατάξεων για τους δρόμους, τους αιγιαλούς και την καθαριότητα και τη ρύπανση, αντίστοιχα²⁹⁵.

---

²⁹¹ Καράκωστας Ι., Αστικός Κώδικας, 2005, άρθρο 281, 1795 ΙΙΙ, σελ. 810, του ιδίου, Η κατάχρηση δικαιώματος στις εμπράγματες σχέσεις, 2009, σελ. 116, του ιδίου, Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 507, Γεωργιάδης Α. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικας, 2016, άρθρο 281, 52, σελ. 1513.

²⁹² Βλ. ενδεικτικά ΠΠΠειρ 1285/65 ΝοΒ 13, σελ. 1035· ΜΠρΛαρ 3867/2005 ΤΝΠ ΔΣΑ: «Ο ισχυρισμός της καθ' ης ότι ουδείς κίνδυνος για την υγεία των περιοίκων υφίσταται, διότι τηρούνται τα ισχύοντα όρια ασφαλείας, έχει σχετική μόνο αξία αφού πρόκειται για ζήτημα ανοικτό στην επιστημονική έρευνα, χωρίς οριστική και βέβαιη απάντηση, όχι, ως προς την επικινδυνότητα ως προς την οποίαν συγκλίνουν οι περισσότερες απόψεις, αλλά ως προς τα όρια και τις τιμές αυτής... Η επιστημονική αβεβαιότητα δημιουργεί τεκμήριο υπέρ της υγείας και του περιβάλλοντος με βάση την αρχή «της προφύλαξης», η οποία έχει θεσπιστεί στο Διεθνές Δίκαιο. Σύμφωνα με την αρχή αυτή αν και ακόμα δεν είναι βέβαιη η επέλευση επιβλαβών αποτελεσμάτων ..., πρέπει να λαμβάνονται μέτρα προφύλαξης για να μην επέλθει το χειρότερο από ενδεχόμενη ....».

²⁹³ Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 495 και 557 επ.

²⁹⁴ Παπανικολάου Π. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικας, 1980, άρθρο 730, 1, σελ. 771, Καλαβρός Α., Η ευθύνη του Δημοσίου λόγω αυτόκλητης αποκατάστασης περιβαλλοντικής ζημίας από ιδιώτη - Η διοίκηση αλλοτρίων στο μεταίχμιο ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου, ΠερΔικ 3/2012, σελ. 449 επ.

²⁹⁵ Μαργαρίτης Μ., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία – Εφαρμογή, 2009, σελ. 712.

Η πρώτη σημαντική νομική ρύθμιση που περιείχε ποινικές κυρώσεις για την περιβαλλοντική προστασία ήταν ο ν. 1650/1986 και εξακολουθεί να αποτελεί, διαχρονικά, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, εργαλείο για την αποτροπή και την καταστολή προσβολών κατά του περιβάλλοντος (βλ. αναλυτικά υπό 2.4.4). Η ποινική προστασία συμπληρώνεται εξειδικευμένα από διατάξεις ειδικών ποινικών νόμων. Το γεγονός όμως, ότι οι ποινικές κυρώσεις λειτουργούν παρακολουθηματικά των διοικητικών κυρώσεων, καθιστούν την ποινική καταστολή συχνά αναποτελεσματική²⁹⁶.

Στην αναθεώρηση του ΠΚ συζητήθηκε η πρόταση για την ένταξη κεφαλαίου με εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος, καθώς υπήρχε η άποψη ότι η ποινική προστασία του περιβάλλοντος δεν συστηματοποιείται και ειδική μνεία θα αναδείκνυε τη σημασία του και θα επικουρούσε στην εμπέδωση περιβαλλοντικής συνείδησης, όχι μόνο στους εφαρμοστές του δικαίου αλλά και στο κοινωνικό σύνολο γενικότερα²⁹⁷. Όμως αποφασίστηκε ότι, μεταξύ άλλων που παραλήφθηκαν όπως και για τα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος, «δεν θα πρέπει να ενταχθούν στον Ποινικό Κώδικα κυρωτικοί κανόνες για συμπεριφορές για την αντιμετώπιση των οποίων έχει διαμορφωθεί ένα ολοκληρωμένο κανονιστικό πλαίσιο και έχει προβλεφθεί η δημιουργία εποπτικών αρχών για τη διασφάλιση της τήρησής του, πολύ περισσότερο μάλιστα όταν το κανονιστικό αυτό πλαίσιο συχνά τροποποιείται για να προσαρμόζεται στις υπάρχουσες οικονομικές και πολιτικές ανάγκες». Τονίζεται ότι η απόφαση αυτή δεν παραγνωρίζει τη θεμελιώδη σημασία της προστασίας του περιβάλλοντος, καθώς «το υφιστάμενο κανονιστικό πλαίσιο επιτρέπει τη συνεχή βελτίωση και προσαρμογή σε διεθνείς συμβάσεις και σε νομοθετικές πράξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να μην είναι σκόπιμη η ένταξη της προστασίας του έννομου αυτού αγαθού στον Ποινικό Κώδικα»²⁹⁸.

2.4.3.1 Προστασία υδάτων στον ΠΚ

Οι διατάξεις του ΠΚ που αφορούν στην προστασία των υδάτων συναντώνται στο άρθρο ΠΚ 223 για τη μετακίνηση οροσήμεων «1. Όποιος, με σκοπό να βλάψει άλλον, αφαιρεί, καθιστά αγνώριστα, μετατοπίζει ή ψευδώς τοποθετεί ορόσημα ή άλλα σημάδια που χρησιμεύουν για τον καθορισμό ορίων ή του ύψους και της διαίρεσης των υδάτων, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών, 2. Αν η πράξη έγινε χωρίς αυτόν τον σκοπό, με πρόθεση όμως, επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι τριών μηνών ή χρηματική ποινή» (καταργήθηκε στον ΠΚ του 2019), στο ΠΚ 279 για τη δηλητηρίαση πηγών και τροφίμων «Όποιος με πρόθεση δηλητηριάζει πηγές, πηγάδια, θρύες ή άλλες διοχετεύσεις ή δεξαμενές νερού, τρόφιμα ή άλλα τέτοια πράγματα που η χρήση τους μπορεί να προκαλέσει βλάβη σε αόριστο αριθμό ανθρώπων ή βάζει μέσα σε κάποιο από αυτά τα αντικείμενα άλλες ύλες που μπορούν να προκαλέσουν το ίδιο αποτέλεσμα, τιμωρείται με κάθειρξη. Αν από την πράξη επήλθε θάνατος, μπορεί να

²⁹⁶ Έσερ Α., Προστασία του Περιβάλλοντος: μια πρόκληση για το ποινικό δίκαιο σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, Πρακτικά Συνεδρίου Ποινικής Προστασίας του Περιβάλλοντος, 1996, σελ. 91 επ, Χαραλαμπίκης Α., Αξιοποινες προσβολές του περιβάλλοντος. Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα και εγκλήματα διακινδυνεύσεως, Πρακτικά Συνεδρίου Ποινικής Προστασίας του Περιβάλλοντος, 1996, σελ. 53., Πετρόπουλος Κ., Η ποινική προστασία στην ελληνική έννομη τάξη, ΠερΔικ 2/2016, σελ. 238 επ.

²⁹⁷ Τσιρίδης Π., Η προστασία του περιβάλλοντος μέσω του Ποινικού Δικαίου στην Ευρώπη και η επικείμενη προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

²⁹⁸ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα», 2019, σελ. 2.

επιβληθεί ισόβια κάθειρξη» και στο ΠΚ 293 για την παρακώλυση της λειτουργίας άλλων κοινωφελών εγκαταστάσεων «1. Όποιος με πρόθεση παρεμποδίζει τη λειτουργία καταστήματος ή εγκατάστασης που εξυπηρετούν την προμήθεια νερού, φωτισμού, θερμότητας ή κινητήριας δύναμης στο κοινό τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών, 2. Αν η πράξη τελέστηκε από αμέλεια, επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι έξι μηνών», αλλά θεωρούνται ξεπερασμένες καθώς οι νόμοι περί προστασίας του περιβάλλοντος (ν. 1650/1986) και διαχείρισης των υδατικών πόρων (ν. 1739/1987 και 3199/2003) μεριμνούν σχετικά, σύμφωνα με τις σύγχρονες επιταγές και ανάγκες²⁹⁹.

2.4.4 Νομοθετικό Πλαίσιο

2.4.4.1 Νόμος 1650/1986³⁰⁰

Το πρώτο σύνολο ειδικών κανόνων με αντικείμενο τις σχέσεις του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον ψηφίζεται με το ν. 360/1976 περί «χωροταξίας και περιβάλλοντος», ο οποίος αναφερόταν στη διατήρηση του χαρακτήρα του φυσικού περιβάλλοντος, την αντιμετώπιση ζημιωτικών επιπτώσεων και τον έλεγχο της αξιοποίησης των φυσικών πόρων. Ο μεταγενέστερος ν. 1515/1985 περί «ρυθμιστικού σχεδίου και προγράμματος προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας», αναφερόταν στην περιβαλλοντική προστασία ως οικολογική ανασυγκρότηση, περιορισμό ρύπανσης, αναβάθμιση υποβαθμισμένων περιοχών, βελτίωση της ποιότητας ζωής και εναρμόνιση φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος με την οικονομική δράση³⁰¹.

Η καθολική αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής προστασίας αποπειράθηκε με τη θέσπιση του ν. 1650/1986 ο οποίος αποτελεί τη θεσμική βάση του σύγχρονου ελληνικού δικαίου του περιβάλλοντος. Με το νόμο αυτό καθορίζονται οι κατευθυντήριοι άξονες για την προστασία του περιβάλλοντος από έργα και δραστηριότητες και την όποια ρύπανση μπορεί να προκύψει από αυτά. Αποτελεί νόμο πλαίσιο αφού υιοθετεί μια σφαιρική προσέγγιση στα περιβαλλοντικά ζητήματα, θέτει τους στόχους και τις θεμελιώδεις αρχές και επιδιώκει τη συστηματοποίηση των διοικητικών οργάνων που ασχολούνται με τα θέματα του περιβάλλοντος. Μέχρι και σήμερα είναι το βασικό θεσμικό πλαίσιο περιβαλλοντικής προστασίας στη χώρα μας. Το νομοθετικό πλαίσιο συμπληρώνεται από επιμέρους νομοθετήματα που αφορούν σε διάφορους τομείς του περιβάλλοντος:

- Ατμοσφαιρική ρύπανση
- Διαχείριση υδατικών πόρων
- Διαχείριση στερεών αποβλήτων
- Ενέργεια
- Θόρυβος
- Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων
- Προστατευόμενες Περιοχές Δικτύου Natura.

²⁹⁹ Σακελλαροπούλου Κ. και Σεκέρογλου Ν., Η βιώσιμη διαχείριση των υδατικών πόρων, Νόμος και Φύση, 2006, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

³⁰⁰ Όπως τροποποιήθηκε από: ν. 4610/2019, ν. 4492/2017, Ν. 4411/2016, ν. 4409/2016, ν. 4315/2014, ν. 4042/2012, ν. 4014/2011, ν. 3536/2007, ν. 3164/2003, ν. 3010/2002, ν. 2947/2001, ν. 2742/1999.

³⁰¹ Σιούτη Γ., Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2003, σελ. 11.

Ορίζει τόσο ποινικές όσο και διοικητικές κυρώσεις στους υπεύθυνους καθώς και αστική ευθύνη όσον αφορά στη ρύπανση του περιβάλλοντος, την επιδείνωση των περιβαλλοντικών συνθηκών, την ανάπτυξη δραστηριοτήτων που ρυπαίνουν το περιβάλλον χωρίς τις προβλεπόμενες διοικητικές άδειες και την παραβίαση μέτρων και προϋποθέσεων που έχουν τεθεί για την προστασία του περιβάλλοντος.

Οι ποινικές κυρώσεις αναφέρονται στο άρθρο 28 του νόμου αυτού, το οποίο αποτελεί την κεντρική ποινική διάταξη του ελληνικού δικαίου περιβάλλοντος Σύμφωνα με την § 1 τιμωρείται «*όποιος ασκεί δραστηριότητα ή επιχείρηση χωρίς την απαιτούμενη, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου αυτού, ή των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση του, άδεια ή έγκριση, ή υπερβαίνει τα όρια της άδειας ή έγκρισης που του έχει χορηγηθεί και υποβαθμίζει το περιβάλλον*», ενώ σύμφωνα με την § 2 τιμωρείται «*όποιος προκαλεί ρύπανση ή υποβαθμίζει το περιβάλλον με πράξη ή παράλειψη που αντιβαίνει στις διατάξεις του νόμου αυτού ή των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση του*». Βέβαια, για την αποτελεσματική ποινική προστασία του περιβάλλοντος χρειάζεται οι διωκτικές υπηρεσίες και τα ποινικά Δικαστήρια να έχουν ειδικές γνώσεις και εμπειρία για να κατανοήσουν τις μορφές προσβολής και προπαντός να αξιολογήσουν την επιβλαβή επίδραση αυτών στο περιβάλλον³⁰².

Το άρθρο 29 του εν λόγω νόμου καθιερώνει την αστική ευθύνη και καθορίζει ότι «*οποιοσδήποτε, φυσικό ή νομικό πρόσωπο, προκαλεί ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος ευθύνεται σε αποζημίωση, εκτός αν αποδείξει ότι η ζημιά οφείλεται σε ανώτερη βία ή ότι προήλθε από υπαίτια ενέργεια τρίτου που ενήργησε δολίως*». Η διάταξη έχει ιδιαίτερη αξία λόγω της καθιέρωσης πλήρους και γνήσιας αντικειμενικής ευθύνης που θα μπορούσε να καταστήσει επιμελέστερους στην τήρηση των περιβαλλοντικών ορίων τους εν δυνάμει ρυπαντές. Η διάταξη όμως δεν έχει εφαρμοστεί σε μεγάλο βαθμό διότι είναι γενικόλογη³⁰³ και περικλείει στις προσβολές του περιβάλλοντος ενέργειες ήπιας και σχετικά ανώδυνης προσβολής αλλά και ενέργειες οριστικής κατάλυσης της οικολογικής ισορροπίας και τις αντιμετωπίζει με ενιαίο τρόπο. Θεωρείται ότι πρέπει να περιοριστεί ερμηνευτικά σε εκείνες τις ζημίες οι οποίες προκαλούνται αιτιωδώς από την εκμετάλλευση τυπικών πηγών αυξημένου κινδύνου για να αξιοποιηθεί πρακτικά, ενώ υπάρχει έντονο το αίτημα της τροποποίησής της³⁰⁴.

Στο άρθρο 30 προβλέπονται διοικητικές κυρώσεις, σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα «*που προκαλούν οποιαδήποτε ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος ή παραβαίνουν τις διατάξεις του νόμου αυτού ή των κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων διαταγμάτων ή υπουργικών ή νομαρχιακών αποφάσεων, ανεξάρτητα από την αστική ή ποινική ευθύνη, επιβάλλεται ως διοικητική κύρωση με απόφαση του νομάρχη πρόστιμο*» και «*επιβάλλεται προσωρινή παύση της λειτουργίας της μέχρις ότου ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα ώστε να*

³⁰² Δημόπουλος Π., Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση, 2008, Τσιρίδης Π., Η προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου στην Ευρώπη και η επικείμενη προσαρμογή της Ελληνικής νομοθεσίας, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμα στο <https://nomosphysis.org.gr/>.

³⁰³ Καράκωστας Ι. και Τσεβρένης Β., Η προστασία του περιβάλλοντος κατά το ιδιωτικό δίκαιο, ΧρΙΔ, 2005, σελ. 577.

³⁰⁴ Δακωρώνια Ε., Καταστροφικές Ζημίες και συστήματα αποκατάστασής τους, σελ 133 επ., 2012, Καράκωστας Ι., Αδικοπρακτική ευθύνη για περιβαλλοντική ζημία (άρθρο 29 του Ν. 1650/1986), ΠερΔικ 2/2000, σελ. 162 επ.

αποτρέπεται η ρύπανση ή η υποβάθμιση. Μπορεί επίσης να επιβληθεί η οριστική διακοπή της λειτουργίας της, αν η επιχείρηση ή η δραστηριότητα παραλείπει να συμμορφωθεί προς τα υποδεικνυόμενα μέτρα ή αν η λήψη αποτελεσματικών μέτρων είναι ανέφικτη».

Έτσι, προστατεύει το περιβάλλον ως αυτοτελές έννομο αγαθό, αφού τιμωρείται η ρύπανση και η υποβάθμισή του, ανεξαρτήτως της προκλήσεως ή μη βλάβης ή κινδύνου βλάβης στη ζωή και στην υγεία του ανθρώπου. Στις περιπτώσεις βέβαια που επέρχεται και βλάβη ή διακινδύνευση στη ζωή και στην υγεία του ανθρώπου, οι ποινές είναι αυστηρότερες. Η ρύπανση και η υποβάθμιση προσδιορίζονται από ειδικότερες διατάξεις με βάση τις εξελίξεις στην επιστημονική γνώση που διαμορφώνουν τις ανάγκες της περιβαλλοντικής προστασίας³⁰⁵. Έτσι, από το 1986 και μετά το νομικό πλαίσιο προστασίας του περιβάλλοντος έχει συμπληρωθεί με πολλούς άλλους νόμους που εξειδικεύουν περιβαλλοντικά θέματα καθώς και Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις (ΚΥΑ) και προεδρικά διατάγματα. Επιπλέον, η Ελλάδα έχει κυρώσει με νόμους, ΚΥΑ και π.δ. πολλές διεθνείς συμβάσεις και έχει ενσωματώσει στο εθνικό της δίκαιο Οδηγίες της ΕΕ. Ακόμη υπάρχει σειρά διοικητικών και κανονιστικών πράξεων που ορίζουν τις περιβαλλοντικές υποχρεώσεις και ευθύνες.

2.4.4.2 Υδατικοί πόροι

Τα ύδατα, αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι του φυσικού περιβάλλοντος, πέραν της ενωσιακής νομοθεσίας, υπάγονται στην αρχή της αειφορίας και στο εθνικό δίκαιο μέσω της επιταγής του άρθρου 24 Σ του 1975. Όπως αναφέρθηκε, αυτό αποτέλεσε πρωτοπορία στην Ευρώπη μιας και εκείνη την εποχή το περιβάλλον δεν αποτελούσε αντικείμενο νομοθετικής ρύθμισης στα περισσότερα ευρωπαϊκά συντάγματα. Η συμμόρφωση προς το άρθρο 24 έγινε με το ν. 1650/1986 και στη συνέχεια εξειδικεύτηκε στο ν. 1739/1987, που αποτελούσαν το γενικό πλαίσιο αρχών για την εθνική πολιτική στον τομέα των υδάτων.

Η Ελλάδα, παρόλη την πολυπληθή νομοθεσία που αφορούσε στο περιβάλλον και τα ύδατα δεν είχε προχωρήσει σε σημαντικά βήματα διαχείρισης, μέχρι την εναρμόνιση του εθνικού δικαίου με την ΟΠΥ με το ν. 3199/2003 και το π.δ. 51/2007.

Ιστορικά, μπορούν να αναφερθούν τα εξής νομοθετήματα:

- Με το ν.δ. 20/1923, «*Εκμετάλλευση δυνάμεως ρεόντων υδάτων*» η Ελλάδα απέκτησε το πρώτο νομοθέτημα σχετικά με τους υδατικούς πόρους.
- Με το ν. 4026/1929, η χώρα συνάπτει την πρώτη διεθνή σύμβαση για υδραυλικά έργα, ενώ το 1958 νομοθετείται το ν.δ. 3881 περί «*Έργων Εγγείων Βελτιώσεων*», το οποίο τροποποιήθηκε το 1972 με το ν. 1277.
- Με το ν.δ. 608/1948, «*περί διοικήσεως και διαχειρίσεως των δι' αρδεύσεις χρησιμοποιουμένων υδάτων*».
- Το 1949 αναφέρονται οι χρήσεις ύδατος με το ν.δ. 1042/1949 «*Περί ετεροειδών χρήσεων ύδατος*».
- Το 1952 η ελληνική νομοθεσία με το ν. 1988 «*Περί Γεωτρήσεων*» θέτει τη βάση για να γίνουν τα ύδατα μέρος του δικαίου περιβάλλοντος.

---

³⁰⁵ Καράκωστας Ι. σε *Ενθύμημα Αργυριάδη*, Η προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών μέσα από τη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων, 1996, σελ. 363.

- Με το β.δ. 42/1960, η «Αρμοδιότητα επιβολής περιορισμών σε αντλήσεις υπογείων υδάτων», προς εξασφάλιση της κανονικής ύδρευσης πόλεων, χωριών ή συνοικισμών, αρμοδιότητας των Υπουργών Συγκοινωνιών, Δημοσίων Έργων και Γεωργίας, μεταβιβάζεται στους Νομάρχες.
- Η ίδρυση των επιχειρήσεων ύδρευσης και αποχέτευσης έγινε με το ν. 1069/1980, με εξαίρεση των πόλεων της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης και του Βόλου.

2.4.4.2.1 Νόμος 1739/1987

Για τα ύδατα και τη διαχείρισή τους εκδόθηκε ο ν. 1739/1987 ο οποίος προέβλεπε νέο σύστημα ορθολογικής διαχείρισης, κρατικό έλεγχο και υποχρέωση λήψης άδειας για κάθε χρήση ύδατος. Καταργήθηκε έτσι το προηγούμενο σύστημα που καθόριζε ο α.ν. 439/1945 για ελεύθερη χρήση των υδάτων χωρίς άδεια.

Η εφαρμογή του ν. 1739/87 ανατέθηκε στο Υπουργείο Βιομηχανίας, Ενέργειας και Τεχνολογίας για να τονισθεί η αναπτυξιακή διάσταση της διαχείρισης των υδάτων. Συστήθηκε η Διυπουργική Επιτροπή Υδάτων (ΔΕΥΔ), σαν γνωμοδοτικό όργανο διαμόρφωσης της εθνικής πολιτικής και συντονισμού των συναρμόδιων Υπουργείων. Σε κεντρικό-επιτελικό επίπεδο αρμόδιος φορέας ορίστηκε η υφιστάμενη Διεύθυνση Υδατικού Δυναμικού και Φυσικών Πόρων και σε επίπεδο Υδατικού Διαμερίσματος συστάθηκαν οι Περιφερειακές Δ/σεις Υδατικών Πόρων, αλλά χωρίς την αναγκαία στελέχωση. Οι βασικές τομές του ν. 1739/1987 αφορούσαν: α) την αδειοδότηση των έργων αξιοποίησης υδατικών πόρων, β) την ανάγκη στρατηγικού προγραμματισμού έργων διαχείρισης υδατικών πόρων, γ) τη διαίρεση της χώρας σε 14 Υδατικά Διαμερίσματα και δ) τον καθορισμό των όρων προστασίας των υδατικών πόρων. Με το νόμο επικράτησε η τομεακή προσέγγιση του νερού με την κατανομή των θεματικών αρμοδιοτήτων σε Διευθύνσεις επτά διαφορετικών υπουργείων, αλλά το γεγονός αυτό δημιούργησε κατάτμηση, ανταγωνισμό και παράλυση του συστήματος, παρά την αναμενόμενη αναδιοργάνωση. Η διαχείριση των υδατικών πόρων είχε κύριο στόχο την ικανοποίηση της ζήτησης, αντίληψη που οδήγησε σε δαπανηρά έργα αμφίβολης αποδοτικότητας, πλην εξαιρέσεων και την κατασπατάληση των υδατικών πόρων σε πολλές περιοχές της χώρας³⁰⁶.

Το σημαντικό όμως ήταν ότι έργα αξιοποίησης υδατικών πόρων μπορούσαν να γίνουν μόνο εφόσον εντάσσονταν σε κάποιο από τα προαναφερθέντα προγράμματα. Ο νόμος αυτός, αν και πρωτοποριακός, ήταν πολύπλοκος και δεν εφαρμόστηκε παρά σε μικρό ποσοστό. Το ΣτΕ όμως, ανέπτυξε νομολογία που προστάτευε τους υδατικούς πόρους με αποφάσεις που συνάδουν με τις αρχές της προφύλαξης και της πρόληψης του κοινοτικού δικαίου και οδηγούν από την οικονομική στη βιώσιμη ανάπτυξη³⁰⁷, παρά τις αντίξοες συνθήκες της εφαρμογής του νόμου.

³⁰⁶ Γκανούλης Ι., Η Οδηγία Πλαίσιο για το ύδωρ και η υδρο-δυναμική στην Ελλάδα, Νόμος και Φύση, 2020, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

³⁰⁷ ΣτΕ 2759/1994· 2537/1996· 2805/1997· 394/1999· 2990/1998· 3478/2000· 613/2002, Παπαδημητρίου Γ., Η αιφφορική διαχείριση των υδάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Νόμος και Φύση 2004, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

2.4.4.2.2 Νόμος 3199/2003

Στο ν. 1739/1987 και στην περιβαλλοντικά προστατευτική νομολογία του ΣτΕ, προστέθηκε η ΟΠΥ και η απαίτηση για ενσωμάτωσή της στο εθνικό δίκαιο των κρατών – μελών. Η Ελλάδα εναρμόνισε την κοινοτική Οδηγία με το ν. 3199/2003³⁰⁸. Ο νέος νόμος μεταφέρει την αρμοδιότητα για τη διαχείριση των υδατικών πόρων από το Υπουργείο Ανάπτυξης στο Υπουργείο Περιβάλλοντος, η υποχρέωση έκδοσης άδειας για όποιο έργο σχετίζεται με τα ύδατα παραμένει και προβλέπεται για πρώτη φορά η ενεργός συμμετοχή του κοινού στην εκπόνηση, ενημέρωση και αναθεώρηση των Σχεδίων Διαχείρισης. Τα 14 ΥΔ του προηγούμενου νόμου ορίζονται ως διαχειριστικές περιοχές που περιλαμβάνουν τις ΛΑΠ.

Με βάση το ν. 3199/2003 συνίσταται μια σειρά από υπηρεσίες, κεντρικά και περιφερειακά:

- Εθνική Επιτροπή Υδάτων: Χαράσσει την πολιτική, παρακολουθεί και ελέγχει την εφαρμογή της και εγκρίνει τα προγράμματα μέτρων. Αποτελείται από τους υπουργούς Περιβάλλοντος, Οικονομίας, Εσωτερικών, Ανάπτυξης, Γεωργίας και Υγείας. Η Εθνική Επιτροπή Υδάτων μελετώντας το χρονοδιάγραμμα εφαρμογής της ΟΠΥ και τις απαιτήσεις από την εφαρμογή του σχεδίου Καλλικράτης κατέληξε στον υδατογραφικό χάρτη της χώρας, ο οποίος περιέχει 14 ΥΔ και 45 λεκάνες απορροής και διευθέτησε τις αρμοδιότητες και τις συναρμοδιότητες μεταξύ των Περιφερειών³⁰⁹.
- Εθνικό Συμβούλιο Υδάτων: με πρόεδρο τον υπουργό Περιβάλλοντος και συμμετοχή εκπροσώπων των κομμάτων, της νομαρχιακής και τοπικής αυτοδιοίκησης, των υπηρεσιών ύδρευσης / αποχέτευσης, εθνικών κέντρων που σχετίζονται με τα ύδατα, της ΔΕΗ, του ΤΕΕ, ΜΚΟ, κ.ά. και συγκαλείται μια φορά το χρόνο, όταν κατατίθεται από την Εθνική Επιτροπή Υδάτων στη Βουλή η ετήσια έκθεση για την κατάσταση του υδάτινου περιβάλλοντος της χώρας.
- Κεντρική Υπηρεσία Υδάτων³¹⁰: Με έδρα το Υπουργείο Περιβάλλοντος, καταρτίζει τα διαχειριστικά προγράμματα, συντάσσει την ετήσια έκθεση, συντονίζει σχετικές υπηρεσίες και κρατικούς φορείς, ελέγχει τις παραμέτρους για την ποιότητα και ποσότητα των υδατικών όρων και παρέχει οδηγίες για την κοστολόγηση και τιμολόγηση. Με το π.δ. 24/2010 η Κεντρική Υπηρεσία Υδάτων (άρθρο 4, ν. 3199/2003) αποτελεί πλέον την ΕΓΥ και η οργάνωσή της καθορίζεται από την ΚΥΑ 322/ΦΕΚ/Β/679/22.03.2013. Η ΕΓΥ οργάνωσε και διατηρεί Εθνικό Μητρώο Σημείων Υδροληψίας (ΕΜΣΥ) το οποίο συστάθηκε με την ΚΥΑ 145026/10.01.2014 και τροποποιήθηκε από την ΚΥΑ 145893/12.05.14 υπό τις απαιτήσεις του ν. 3882/2010.

³⁰⁸ Τροποποιήθηκε από : ν. 4315/2014 (ΦΕΚ/Α/269/29.12.2014) «Πράξεις εισφοράς σε γη και σε χρήμα – Ρυμοτομικές απαλλοτριώσεις και άλλες διατάξεις» και ν. 3481/2006 (ΦΕΚ/Α/162/2.8.2006) «Τροποποιήσεις στη νομοθεσία για το Εθνικό Κτηματολόγιο, την ανάθεση και εκτέλεση συμβάσεων έργων και μελετών και άλλες διατάξεις».

³⁰⁹ Απόφαση Εθνικής Επιτροπής Υδάτων 16.07.2010 – «Καθορισμός των Λεκανών Απορροής Ποταμών της χώρας και ορισμός των αρμόδιων Περιφερειών για τη διαχείριση και προστασία τους» (Αριθμ. Οικ. 706/ΦΕΚ/Β/1383/2.09.2010).

³¹⁰ Οργάνωση της Κεντρικής Υπηρεσίας Υδάτων – ΚΥΑ 49139 (ΦΕΚ/Β/1695/02.12.2005) και Τροποποίηση της Απόφασης «Οργάνωση της Κεντρικής Υπηρεσίας Υδάτων» - ΚΥΑ 7575 (ΦΕΚ/Β/183/25.02.2010).

Στο μητρώο εγγράφονται τα ονόματα ή οι επωνυμίες των χρηστών των νερών και τα στοιχεία που ορίζουν τα σημεία υδροληψίας, καταχωρούνται και αρχειοθετούνται οι άδειες χρήσης νερού, οι αιτήσεις χορήγησης αδειών χρήσης καθώς και οι αιτήσεις εγγραφής στο ΕΜΣΥ και αποτυπώνονται σε ψηφιακό χάρτη οι συντεταγμένες των σημείων υδροληψίας ανά λεκάνη απορροής. Επίσης, με την ΚΥΑ 146896 (ΦΕΚ/Β/2878/27.10.2014) καθορίζονται οι κατηγορίες αδειών χρήσης και εκτέλεσης έργων αξιοποίησης των υδάτων, η διαδικασία και οι όροι έκδοσης των αδειών, το περιεχόμενο και η διάρκεια ισχύος τους και άλλες συναφείς διατάξεις και συμπληρώνονται από την τροποποιητική της ΚΥΑ 101123 (ΦΕΚ/Β/1435/10.7.15).

Πλέον, σύμφωνα με το π.δ. 84/2019 (Α' 123), στο Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ) συνιστάται Γενική Γραμματεία Φυσικού Περιβάλλοντος και Υδάτων. Στη νέα Γενική Γραμματεία μεταφέρονται, ως σύνολο αρμοδιοτήτων, θέσεων, προσωπικού και εποπτευόμενων φορέων, οι παρακάτω υπηρεσίες του π.δ. 132/2017 και οι υπηρεσίες που υπάγονταν στην ΕΓΥ.

- Διεύθυνση Υδάτων της Περιφέρειας: Με απόφαση της Εθνικής Επιτροπής Υδάτων καθορίζονται οι λεκάνες απορροής ποταμού και ορίζονται οι περιφέρειες που είναι αρμόδιες για τη διαχείριση και προστασία των υδατικών πόρων με βάση τις επιταγές της ΟΠΥ.
- Περιφερειακό Συμβούλιο Υδάτων: Συνίσταται σε κάθε περιφέρεια και αποτελείται από τους λειτουργούς της Περιφέρειας και της οικείας Διεύθυνσης Υδάτων, τους λειτουργούς της νομαρχίας, της τοπικής αυτοδιοίκησης και των υπηρεσιών ύδρευσης / αποχέτευσης, καθώς και από φορείς των τοπικών συνεταιρισμών, περιβαλλοντικών οργανώσεων και εμπλεκόμενων φορέων σε θέματα διαχείρισης υδατικών πόρων.

Τα Σχέδια Διαχείρισης, τα Προγράμματα Μέτρων και Παρακολούθησης και τα Ειδικά Μέτρα κατά της ρύπανσης εκπονούνται και καταρτίζονται από τις Περιφέρειες, είτε, κατά περίπτωση, από την Κεντρική Υπηρεσία Υδάτων του Υπουργείου Περιβάλλοντος μέσω της «*Νέας Αρχιτεκτονικής της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης*». Η Κεντρική Υπηρεσία επιφορτίζεται με την ευθύνη χάραξης της στρατηγικής προστασίας και διαχείρισης και οι αιρετές περιφέρειες κυρίως με την υλοποίηση του στρατηγικού σχεδιασμού.

Διακρίνονται χρήσεις του ύδατος για ύδρευση, άρδευση, βιομηχανία, παραγωγή ενέργειας και αναψυχή με σημαντικότερη την πρώτη, ως προς την ποιότητα και την ποσότητα. Τα έργα αξιοποίησης υδατικών πόρων μπορούν να εξυπηρετούν πραγματικές ανάγκες, ίδιες του χρήστη ή κοινής ωφέλειας, αλλά απαιτείται πάντα άδεια που θα τεκμηριώνει τη διαθεσιμότητα του πόρου προς αξιοποίηση, οι οποίες εγκρίνονται από την Περιφέρεια. Επίσης, προβλέπεται ανάκτηση του κόστους των υπηρεσιών ύδατος στις διάφορες χρήσεις, συμπεριλαμβανομένου του περιβαλλοντικού κόστους και του κόστους υδατικού πόρου³¹¹.

---

³¹¹ Μόλις το 2017, η υπ' αριθ. 135275/2017 (ΦΕΚ/Β/1751/22.5.2017) απόφαση της Εθνικής Επιτροπής Υδάτων καθορίζει τους γενικούς κανόνες κοστολόγησης και τιμολόγησης των υπηρεσιών ύδατος, καθώς και τη μέθοδο και τις διαδικασίες για την ανάκτηση κόστους των υπηρεσιών ύδατος στις διάφορες χρήσεις του. Σκοπός της είναι η βιώσιμη χρήση και η βελτίωση της κατάστασης των υδάτων, καθώς και η διασφάλιση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δημόσιου χαρακτήρα του νερού, ως κοινωνικού αγαθού απολύτως απαραίτητου για τη διαβίωση του ανθρώπου. Με το άρθρο 14 της

Όσον αφορά στις άδειες χρήσεις νερού, θέμα το οποίο θεωρήθηκε μείζον και στη νομολογία, ο νεότερος αυτός νόμος θεσπίζει επίσης, όπως και ο προγενέστερος ν. 1739/1987, διαδικασία προγραμματισμού για την ανάπτυξη των υδατικών πόρων με την έγκριση αντιστοίχων σχεδίων και προγραμμάτων, καθώς και καθολική υποχρέωση προηγούμενης λήψεως αδειάς για κάθε χρήση ύδατος, στο πλαίσιο του ανωτέρω προγραμματισμού. Στο άρθρο 11 του νόμου αυτού ορίζονται τα εξής:

- *«Κάθε νομικό ή φυσικό πρόσωπο μπορεί να χρησιμοποιεί νερό ή να εκτελεί έργα αξιοποίησης υδατικών πόρων για την ικανοποίηση των πραγματικών αναγκών του. Για την παροχή νερού, τη χρήση νερού και την εκτέλεση έργου για την αξιοποίηση υδατικών πόρων, καθώς και για κάθε έργο ή δραστηριότητα που αποσκοπεί στην προστασία από τη ρύπανση λόγω απόρριψης υγρών αποβλήτων στο περιβάλλον, από φυσικό ή νομικό πρόσωπο του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα, απαιτείται άδεια. Για την έκδοση άδειας χρήσης νερού ή εκτέλεσης έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων πρέπει να τεκμηριώνεται η διαθεσιμότητα των ποσοτήτων νερού που θα αξιοποιηθούν, καθώς και η σκοπιμότητα έκδοσής της σύμφωνα με το οικείο Σχέδιο Διαχείρισης και τα μέτρα που καθορίζονται από το ΠΜ.»*
- *«Οι άδειες της προηγούμενης παραγράφου εκδίδονται από τον Γενικό Γραμματέα της οικείας Περιφέρειας. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Γεωργίας, Ανάπτυξης, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Οικονομίας και Οικονομικών καθορίζονται οι κατηγορίες των αδειών, η ειδικότερη διαδικασία έκδοσής τους, το περιεχόμενό τους, η διάρκεια ισχύος τους και κάθε σχετικό θέμα.»*
- *«Με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας μπορεί να προβλέπεται η τήρηση πρόσθετων ή ειδικότερων προϋποθέσεων και η διενέργεια πρόσθετων ελέγχων, προκειμένου να εκδοθεί άδεια συγκεκριμένης χρήσης νερού ή εκτέλεσης συγκεκριμένης κατηγορίας έργου, καθώς και η δυνατότητα επιβολής περιοριστικών μέτρων στις χρήσεις και τη λειτουργία έργων, σε συνδυασμό και με ειδικές περιστάσεις.»*

Σύμφωνα δε με το άρθρο 13 του ίδιου νόμου:

- *«Σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα που ρυπαίνουν ή υποβαθμίζουν με άλλον τρόπο τα ύδατα ή παραβαίνουν της διατάξεις του νόμου αυτού ή των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή του, καθώς και στους παραβάτες των όρων και περιορισμών που καθορίζονται στις άδειες που προβλέπονται στο άρθρο 11, επιβάλλεται ως διοικητική κύρωση πρόστιμο από 200 μέχρι 600.000 ευρώ, ανάλογα με τη σοβαρότητα, τη συχνότητα και την υποτροπή της παράβασης, ανεξάρτητα από την ποινική ή την αστική ευθύνη ή τις διοικητικές κυρώσεις που προβλέπονται από άλλες διατάξεις.»*
- *«Το πρόστιμο επιβάλλεται με απόφαση του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας, ύστερα από αυτοψία, έκθεση διαπίστωσης της παράβασης και εισήγηση της Διεύθυνσης Υδάτων της Περιφέρειας. Αρμόδια για τον έλεγχο και τη διαπίστωση της παράβασης είναι τα κλιμάκια Ελέγχων Ποιότητας Περιβάλλοντος, που προβλέπονται στο άρθρο*

απόφασης δημιουργείται μηχανισμός παρακολούθησης και εποπτείας των υδάτων, μέσω κατάλληλου πληροφοριακού συστήματος της ΕΓΥ. Αποτελέσματα δεν υπάρχουν ακόμα.

26 του ν.1650/1986. Στην περίπτωση αυτή το πρόστιμο επιβάλλεται με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων.»

Τέλος, κατά την §1 του άρθρου 16 του νόμου αυτού, «Κάθε διάταξη που αντιβαίνει τις διατάξεις αυτού του νόμου ή ανάγεται σε θέματα που ρυθμίζονται ειδικά από αυτόν καταργείται από την έναρξη ισχύος του. Όπου να αρχίσουν να ισχύουν οι κανονιστικές πράξεις που προβλέπεται να εκδοθούν κατ' εξουσιοδότηση του παρόντος, ισχύουν οι σήμερα ισχύουσες διατάξεις που ρυθμίζουν το ίδιο αντικείμενο», ενώ στην §4 του ίδιου άρθρου ορίζεται ότι «Με κοινή απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Γεωργίας, Ανάπτυξης και Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης καθορίζονται οι διαδικασίες, οι όροι, οι προϋποθέσεις και η αποκλειστική προθεσμία μέσα στην οποία όσοι έχουν δικαίωμα χρήσης υδάτων σύμφωνα με τις προϊσχύουσες διατάξεις υποχρεούνται, εφόσον δεν έχουν λάβει άδεια σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 1739/1987, να υποβάλουν αίτηση για τη χορήγηση άδειας». Ο ανωτέρω νόμος δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως την 9.12.2003 και ισχύει, κατ' αρχήν, από τη δημοσίευσή του, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 17 αυτού.

Ο ν. 3199/2003 δέχτηκε ισχυρή κριτική καθώς δεν κρίθηκε επαρκής η ενσωμάτωση της ΟΠΥ αφού συμπεριελήφθησαν κάποιες μόνο από τις ρυθμίσεις της Οδηγίας και αυτές αποσπασματικά, γεγονός που τον καθιστά ανακόλουθο και δημιουργεί προβλήματα κατά την εφαρμογή του όσον αφορά στις απαιτήσεις του κοινοτικού δικαίου και τις ήδη υπάρχουσες ρυθμίσεις του εσωτερικού δικαίου, κυρίως με τις διατάξεις του ν. 1739/1987. Πλήθος θεμάτων προβλεπόταν ότι θα ρυθμίζονται «κατ' εξουσιοδότηση» π.δ. και ΚΥΑ που βάσει του νόμου θα καθόριζαν το «ειδικότερο περιεχόμενο των σχεδίων διαχείρισης» δεν τέθηκαν σε κάποιου είδους προθεσμία και δεν εκδόθηκαν ποτέ ή καθυστέρησαν σημαντικά³¹².

Δεν αναφέρεται η υποχρέωση επίτευξης καλής ποιοτικής και ποσοτικής κατάστασης για τα υδάτινα συστήματα και οικοσυστήματα για σε ότι αφορά στις ανάγκες τους για νερό, ούτε για την ποσοτική κατάσταση των υπόγειων υδάτων ή την υποχρέωση αποφυγής επιδείνωσης. Δεν μεταφέρεται το σύνολο των ενεργειών και των προθεσμιών και προβλέπονται πολλές καταργούμενες και μεταβατικές διατάξεις. Επίσης, το πνεύμα της Οδηγίας για διαχείριση με βάση τα φυσικά όρια των υδάτινων συστημάτων και οικοσυστημάτων φαίνεται να παραγνωρίζεται δίνοντας έμφαση στα διοικητικά, προκαθορισμένα, όρια. Θεωρήθηκε³¹³ ότι η εφαρμογή των απαιτήσεων της Οδηγίας θα ήταν πιο εύκολη, πιο οικονομική και ταχύτερη αν προσαρμοζόταν στο ήδη υπάρχον μοντέλο διοικητικής δομής. Τελικά όμως δημιουργήθηκε ένα πολύπλοκο οργανωτικό σχήμα, με μεγάλο κόστος λειτουργίας και υψηλή γραφειοκρατία. Η κατάρτιση των ΣΔΛΑΠ προέβλεπε ως υπεύθυνο σύνταξης του προσχεδίου την Διεύθυνση Υδάτων της Περιφέρειας, το Περιφερειακό Συμβούλιο αρμόδιο για τη δημοσιοποίησή του και τη διαβούλευση καθώς και γνωμοδότηση, την Κεντρική Υπηρεσία Υδάτων να συνεισφέρει με τη σύμφωνη γνώμη της και τέλος την έγκριση του Γ.Γ. της Περιφέρειας. Η συμμετοχή ήταν ευρεία αλλά ουσιαστικά περιοριζόταν σε ομάδες κρατικής λειτουργίας. Επίσης δεν υπάρχει ξεκάθαρη σχέση ή

³¹² Τάτσης Λ., Διαχείριση των υδάτων στα πλαίσια της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ και του ν. 3199/2003. Προβλήματα και προοπτικές, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

³¹³ Εισηγητική Έκθεση για το ν. 3199/2003 για την προστασία και διαχείριση των υδάτων – Εναρμόνιση με την Οδηγία 2000/60/ΕΚ.

διαχωρισμός για τα ΣΔΛΑΠ και τα εθνικά προγράμματα προστασίας και διαχείρισης του υδατικού δυναμικού της χώρας, καθώς τα μεν πρώτα καταρτίζονται όπως περιεγράφηκε, τα δε δεύτερα εμπλέκουν επιπλέον την Εθνική Επιτροπή, το Εθνικό Συμβούλιο και τη Γνωμοδοτική Υπηρεσία Υδάτων αλλά δεν περιλαμβάνουν τη συμμετοχή του κοινού. Εντωμεταξύ, αρμόδια υπηρεσία για την ανάλυση των χαρακτηριστικών και επισκόπηση των επιπτώσεων στις ΛΑΠ καθίσταται η Κεντρική Υπηρεσία Υδάτων, ενώ για την περιοχή ΛΑΠ και τις αντίστοιχες, η Περιφερειακή Διεύθυνση, με την αρμοδιότητα της πρώτης να εκτείνεται σε μικρότερη υδρολογική ενότητα από της δεύτερης³¹⁴.

Όσον αφορά τον συσχετισμό με το ν. 1739/1987, προβλέπουν και οι δύο την ένταξη οποιουδήποτε έργου διαχείρισης υδατικών πόρων σε γενικότερο σχεδιασμό, ο τελευταίος σε επίπεδο λεκάνης απορροής, ο προηγούμενος σε επίπεδο υδατικού διαμερίσματος. Το ερώτημα τις ισχύος του ενός ή του άλλου στη μεταβατική περίοδο, καθώς ο ν. 3199/2003 μετέθετε την υποχρέωση σχεδιασμού το 2009, απάντησε το ΣτΕ ότι μέχρι τότε ισχύει η επιταγή για ένταξη έργων σε σχεδιασμό, διαφυλάσσοντας έτσι την αειφόρο ανάπτυξη³¹⁵.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε το 2005 την υπ' αριθμ. 2005/2226 αιτιολογημένη γνώμη της για την πλημμελή ενσωμάτωση της ΟΠΥ στο ελληνικό εσωτερικό δίκαιο. Σύμφωνα με αυτή ο ν. 3199/2003 ενσωμάτωσε πλημμελώς την Οδηγία 2000/60/ΕΚ στο ελληνικό εσωτερικό δίκαιο, μεταξύ άλλων, διότι: «α) παρέλειψε να μεταφέρει μια σειρά σημαντικών για την εφαρμογή της οδηγίας ορισμών, β) παρέλειψε να μεταφέρει τους προβλεπόμενους από την οδηγία περιβαλλοντικούς στόχους, γ) δεν έχουν εκδοθεί οι αναγκαίες εκτελεστικές διατάξεις για τον καθορισμό των χαρακτηριστικών της περιοχής λεκάνης απορροής ποταμού, για την ανάκτηση κόστους για υπηρεσίες ύδατος και για τον αναλυτικό καθορισμό του περιεχομένου των προγραμμάτων μέτρων και των σχεδίων διαχείρισης, και δ) δεν έχει προβλεφθεί ολοκληρωμένη διαδικασία ενημέρωσης και διαβούλευσης για το σχέδιο διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμού». Η υπόθεση C-426/06 ήταν η μοναδική που αφορούσε σε πλημμελή ενσωμάτωση των απαιτήσεων της ΟΠΥ στην εθνική νομοθεσία κράτους μέλους και έκλεισε με την έκδοση του κατ' εξουσιοδότηση του ν. 3199/2003, π.δ. 51/2007.

2.4.4.2.3 Προεδρικό Διάταγμα 51/2007

Με το π.δ. 51/2007³¹⁶ καθορίζονται τα μέτρα και οι διαδικασίες για την ολοκληρωμένη προστασία και διαχείριση των υδατικών πόρων και σύμφωνα με τις επιταγές της ΟΠΥ. Επίσης

³¹⁴ Χρονοπούλου Ξ., Ελληνική Περιβαλλοντική Διοίκηση: Η εφαρμογή της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ για τα ύδατα, Τελική Εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, 2011, σελ. 71 επ.

³¹⁵ Σακελλαροπούλου Κ. και Σεκέρογλου Ν., Η βιώσιμη διαχείριση των υδατικών πόρων, Νόμος και Φύση, 2006, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, ΣτΕ 2038· 1055/2012· 4590/2011· 1125/2008· 3841/2006, ΠερΔικ 2007, σελ. 76, ΟλΣτΕ 1688/2005, ΕΔΔΔΔ 2005, σελ. 591 με παρατηρήσεις Απ. Παπακωνσταντίνου.

³¹⁶ Τροποποιήθηκε από : Υ.Α. Η.Π. 48416/2037/Ε.103/2011, (2516/Β/7.11.2011): «Μέτρα και όροι για την αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα σε γεωλογικούς σχηματισμούς - Τροποποίηση της υπ αριθμ. 29457/1511/2005 (992/Β) κοινής υπουργικής απόφασης, του π.δ. 51/2007 (54/Α) και του π.δ. 148/2009 (190/Α), σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της οδηγίας 2009/31/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Απριλίου 2009 «σχετικά με την αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα σε γεωλογικούς σχηματισμούς και για την τροποποίηση της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, των οδηγιών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου 2000/60/ΕΚ, 2004/35/ΕΚ, 2008/1/ΕΚ και του κανονισμού (ΕΚ) αριθμ. 1013/2006» και Υ.Α. Η.Π.

το παρόν διάταγμα αποσκοπεί στην εφαρμογή ορισμένων διατάξεων των νόμων 1650/1986 και 3199/2003.

Εισάγονται, για τα υπόγεια ύδατα συγκεκριμένα, οι έννοιες του «διαθέσιμου πόρου υπόγειων υδάτων», «καλή ποσοτική κατάσταση», «απευθείας απόρριψη στα υπόγεια ύδατα», «έμμεσες απορρίψεις στα υπόγεια ύδατα» και «περιοχή ΛΑΠ» η οποία ταυτίζεται με το προηγούμενο «υδατικό διαμέρισμα» (ξίε, άρθρο 2, ν. 3199/2003). Στην περίπτωση που τα υπόγεια ύδατα δεν ακολουθούν πλήρως μια λεκάνη απορροής ποταμού, υπάγονται στην πλησιέστερη ή στην προσφορότερη λεκάνη.

Για την απόληψη πόσιμου ύδατος διευκρινίζεται ότι πρέπει να προσδιοριστούν τα υδατικά συστήματα που παρέχουν ημερησίως νερό 10 m³ και άνω ή εξυπηρετούν οικισμούς από 50 κατοίκους και άνω, καθώς και αυτά που μελλοντικά θα χρησιμοποιηθούν αντιστοίχως. Παρακολουθούνται τα συστήματα υδάτων που παρέχουν 100 m³ ημερησίως και διασφαλίζεται η, κατά τη σχετική νομοθεσία, απαίτηση ποιότητας του πόσιμου νερού και εξασφαλίζεται ο βαθμός προστασίας του πόρου έτσι ώστε να απαιτείται ο λιγότερο δυνατός βαθμός καθαρισμού.

Στο πλαίσιο του ΠΜ περιλαμβάνονται ειδικά μέτρα για την πρόληψη και τον έλεγχο της ρύπανσης στα υπόγεια ύδατα. Αν δεν έχουν καθορισθεί κοινοτικά προδιαγραφές για τα μέτρα αυτά, καθορίζονται κατάλληλα εθνικά κριτήρια τα οποία περιλαμβάνουν αναστροφή της τάσης ρύπανσης στο 75% του επιπέδου των ποιοτικών προδιαγραφών που προβλέπονται στην υπάρχουσα κοινοτική νομοθεσία.

Η συμμετοχή του κοινού, των χρηστών και των εμπλεκόμενων φορέων είναι ουσιαστική καθώς μπορούν να διατυπώσουν γραπτές παρατηρήσεις για έξι μήνες μετά την κατάθεση των προσχεδίων. Παρέχεται πρόσβαση σε όλες τις πληροφορίες και τα βοηθητικά έγγραφα που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνηση των σχεδίων. Μετά το πέρας της διαβούλευσης και αφού λάβουν τελική έγκριση από την Κεντρική Υπηρεσία Υδάτων, τα σχέδια κοινοποιούνται στην Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το σχέδιο π.δ. 51/2007 δέχτηκε ενστάσεις από το ΤΕΕ για σημεία που παρότι αναφέρονταν ως κρίσιμα, δεν προσδιορίζονταν διεξοδικά, όπως:

- Οι ΛΑΠ, εφόσον δεν είχε συγκροτηθεί η Εθνική Επιτροπή Υδάτων και δεν είχαν στελεχωθεί οι Διευθύνσεις Υδάτων των Περιφερειών.
- Ο τρόπος άσκησης των διαχειριστικών αρμοδιοτήτων σε ΛΑΠ που εκτείνονταν σε περισσότερες από μία Περιφέρειες.
- Το περιεχόμενο του Μητρώου Προστατευόμενων Περιοχών.
- Τα ύδατα για απόληψη πόσιμου νερού.
- Οι οικονομικές αναλύσεις ανάκτησης κόστους των υπηρεσιών ύδατος.

51354/2641/Ε103/2010 (ΦΕΚ/Β/1909/8.12.2010) «Καθορισμός Προτύπων Ποιότητας Περιβάλλοντος (ΠΠΠ) για τις συγκεντρώσεις ορισμένων ρύπων και ουσιών προτεραιότητας στα επιφανειακά ύδατα, σε συμμόρφωση προς τις διατάξεις της οδηγίας 2008/105/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16ης Δεκεμβρίου 2008 «σχετικά με Πρότυπα Ποιότητας Περιβάλλοντος (ΠΠΠ) στον τομέα της πολιτικής των υδάτων και σχετικά με την τροποποίηση και μετέπειτα κατάργηση των οδηγιών του Συμβουλίου 82/176/ΕΟΚ, 83/513/ΕΟΚ, 84/156/ΕΟΚ, 84/491/ΕΟΚ και 86/280/ΕΟΚ και την τροποποίηση της οδηγίας 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου», καθώς και «για τις συγκεντρώσεις ειδικών ρύπων στα εσωτερικά επιφανειακά ύδατα και άλλες διατάξεις».

- Οι διαδικασίες διαβούλευσης, οι οποίες περιορίζονταν στην αποστολή παρατηρήσεων επί των ΣΔΛΑΠ.
- Οι αρμόδιες υπηρεσίες συλλογής στοιχείων για τη λειτουργία των προγραμμάτων παρακολούθησης.

Το ΣτΕ, στο οποίο απεστάλη προς επεξεργασία με καθυστέρηση δύο και πλέον ετών μετά την εκπονή της προθεσμίας συμμορφώσεως, παρατήρησε³¹⁷:

- Σωρεία μεταφραστικών και γλωσσικών λαθών και συνέστησε να αποφεύγεται η δημιουργία νέων όρων εφόσον χρησιμοποιούνται γνωστοί και δόκιμοι όροι, όπως για παράδειγμα «*περιοχή λεκάνης απορροής ποταμού*» ή «*λεκάνη απορροής ποταμού*» ή «*υδατικό διαμέρισμα*».
- Την έλλειψη ικανού χρονικού διαστήματος επεξεργασίας των κανονιστικών διατάξεων από το ΣτΕ και τη Διοίκηση έτσι ώστε να γνωμοδοτούν λυσιτελώς και την ανάγκη ρυθμιστικής αυτοτέλειας των διατάξεων ενσωμάτωσης και όχι τη συνέχιση της πρακτικής των «*κατ' εξουσιοδότηση*» ρυθμίσεων.
- Την ανάγκη αρτιότερης επεξεργασίας των νομοθετημάτων από τη Διοίκηση ώστε να αποτελούν ολοκληρωμένο σχέδιο που να περιλαμβάνει οργάνωση διαδικασιών, διάθεση ανθρώπινων πόρων, εξασφάλιση αναγκαίων δαπανών, εξοπλισμό υπηρεσιών και ανάπτυξη διοικητικής τεχνογνωσίας, διευκολύνοντας έτσι την εφαρμογή του.

Τόσο το π.δ. 51/2007 όσο και ο ν. 3199/2003 απέτυχαν να έχουν συμπληρωματικότητα μεταξύ τους και απλώς εξέφραζαν μια ονομαστική μεταφορά της Οδηγίας και όχι ουσιαστική.

2.4.4.2.4 Κανονιστικές Διοικητικές Πράξεις

Σήμερα, πολλά από τα παραπάνω έχουν διευθετηθεί, αλλά δεν έχουν όλα λυθεί εφόσον υπολείπεται η εφαρμογή, με πλήθος ΚΥΑ και διοικητικών αποφάσεων. Έχουν επίσης υποστεί κριτική τόσο για τη χρονολογική σειρά της έκδοσής τους που δημιουργούσε θέματα νομιμότητας και έρχονταν σε αντίθεση με σχετικές αποφάσεις Περιφερειάρχων (με νεότερες αυτές των Αποκεντρωμένων Διοικήσεων) που ήταν ειδικότερες διατάξεις οι οποίες προέβλεπαν περιορισμούς ή / και απαγορεύσεις για τις διάφορες χρήσεις ύδατος. Οι συγκεκριμένες αποφάσεις είχαν εκδοθεί σε αντικατάσταση των αρχικών νομαρχιακών αποφάσεων και εφαρμόζονταν αφενός διότι δεν είχαν καταργηθεί και αφετέρου επειδή αποτελούσαν έμμεσο αλλά πρακτικό μέτρο προστασίας των υδατικών πόρων μέχρι την ολοκλήρωση των ΣΔΛΑΠ, οπότε και αντιμετωπίστηκαν συνολικά τα θέματα αυτά.

Οι σημαντικότερες αποφάσεις που αφορούν στην παρούσα εργασία, παρουσιάζονται στις αντίστοιχες θεματικές ενότητες.

³¹⁷ Παπαδημητρίου Γ., Σχόλιο σε ΣτΕ ΠΕ 338/2006, Τμ. Ε', Σχέδιο π. δ. «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για την ολοκληρωμένη προστασία και διαχείριση των υδάτων σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ», Νόμος και Φύση, 2006, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

3 Νομολογία περί Διαχείρισης Υδατικών Πόρων

Η νομολογία, τόσο του ΔΕΕ όσο και των εθνικών δικαστηρίων, συμβάλει καθοριστικά στην αποτελεσματική περιβαλλοντική προστασία, ερμηνεύοντας με συνέπεια και αυστηρότητα τις σχετικές προβλέψεις και επιταγές.

Όσον αφορά στη διαχείριση των υδατικών πόρων συγκεκριμένα, η νομολογία του ΔΕΕ απεφάνθη για την ενσωμάτωση της ΟΠΥ στο εθνικό δίκαιο και την εφαρμογή της, ενώ τα εθνικά δικαστήρια, με γνώμονα την αιεφόρο ανάπτυξη μέσω της βιώσιμης διαχείρισης σε επίπεδο ΛΑΠ³¹⁸ ανέπτυξαν πλούσια και πάγια νομολογία.

3.1 Νομολογία ΔΕΕ

Βάσει της δικαιοδοσίας του ΔΕΕ να ελέγχει την εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Δικαίου από τα κράτη μέλη, η Ελλάδα έχει αντιμετωπίσει οχλήσεις σχετικά με καθυστερήσεις στην εφαρμογή της ΟΠΥ, για το πρόβλημα της νιτρορύπανσης και για την εκτροπή του Αχελώου. Όσον αφορά στην ΟΠΥ, η Ελλάδα έχει πλέον εφαρμόσει τις σχετικές υποχρεώσεις και δεν εκκρεμεί κάποια υπόθεση εις βάρος της χώρας.

Σε όλες τις οχλήσεις της Επιτροπής οι απαντήσεις περιορίζονταν σε διευκρινίσεις που αφορούσαν στο στάδιο εξέλιξης στο οποίο βρίσκονταν τα σχεδιαζόμενα μέτρα και τις προθεσμίες εντός των οποίων μπορούσαν, κατά την άποψη των αρμοδίων, να ληφθούν τα μέτρα αυτά καθώς και τις προσπάθειες συντονισμού που είχαν καταβληθεί με τα όμορα κράτη για την κατάρτιση των ΣΔΛΑΠ διεθνών λεκανών. Η Ελλάδα μετέφερε την εν λόγω Οδηγία μέσω γενικού νομοθετικού πλαισίου, το οποίο θα έπρεπε να τεθεί σε εφαρμογή με προεδρικά διατάγματα ή αποφάσεις. Ωστόσο, τα συγκεκριμένα μέτρα εφαρμογής που ήταν απαραίτητα για την πλήρη μεταφορά στο εθνικό δίκαιο δεν είχαν θεσπιστεί και διαβιβαστεί στην Επιτροπή. Η Επιτροπή απηύθυνε στην Ελλάδα μια πρώτη γραπτή προειδοποίηση τον Ιούλιο του 2005. Η Ελλάδα απάντησε ότι προπαρασκευάζεται σχέδιο της νομοθεσίας εφαρμογής, αλλά δεν διαβίβασε συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα για την έγκρισή του. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή αποφάσισε να διαβιβάσει στην Ελλάδα τελική γραπτή προειδοποίηση. Η 0118/2005 ΔΕΕ καθώς και οι υπόλοιπες παραπομπές της χώρας στο ΔΕΕ, που αφορούν στην ΟΠΥ για την Ελλάδα και για όλα τα κράτη μέλη, και σε σχέση με θυγατρικές της ΟΠΥ, παρουσιάζονται συνοπτικά στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 2. Νομολογία ΔΕΕ για την Οδηγία 2000/60/ΕΚ

Θέμα	Υπόθεση	Περίληψη
Παραλείψεις Εφαρμογής ΟΠΥ	30-6/2016 ΔΕΕ (C-648/13)	Παρακολούθηση της οικολογικής και χημικής καταστάσεως των επιφανειακών υδάτων – Σχέδια διαχειρίσεως ΛΑΠ.
	7-12/2016 ΔΕΕ 9C-686/20150	Ανάκτηση του κόστους των υπηρεσιών ύδατος – Υπολογισμός του οφειλόμενου από τον καταναλωτή ποσού.
	1-7/2015 ΔΕΕ 9C-461/20130 και 01-07/2015 ΔΕΕ (C-461/13)	Περιβαλλοντικοί στόχοι για τα επιφανειακά ύδατα – Υποβάθμιση της καταστάσεως συστήματος επιφανειακών υδάτων.

³¹⁸ Σιούτη Γ., Εγχειρίδιο Δίκαιου Περιβάλλοντος, 2003, σελ 199 επ., ΣτΕ 2990/1998, ΝΟΜΟΣ.

	3-9/2015 ΔΕΕ (C-346/20140	Πρόληψη της υποβαθμίσεως της καταστάσεως των συστημάτων επιφανειακών υδάτων.
	0151/2012 ΔΕΕ και 0151/2012 ΔΕΕ	Μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο των άρθρων 4, § 8, 7, §2, 10, παράγραφοι 1 και 2, καθώς και του παραρτήματος V, τμήματα 1.3 και 1.4, της οδηγίας 2000/60.
	19-4/2012 ΔΕΕ (C-297/2011) 0223/2011 ΔΕΕ 0297/2011 ΔΕΕ 0403/2011 ΔΕΕ	Σχέδια διαχείρισεως ΛΑΠ – Δημοσίευση – Πληροφόρηση του κοινού και διαβουλεύσεις – Παράλειψη κοινοποιήσεως στην Επιτροπή.
	0366/2011 ΔΕΕ	Σχέδια διαχείρισεως ΛΑΠ - Δημοσίευση και κοινοποίηση στην Επιτροπή - Επιστροφή ποσού - Ενημέρωση και δημόσια διαβούλευση σχετικά με τα σχέδια διαχείρισεως – Απουσία.
	0351/2009 ΔΕΕ	Κατάσταση των εσωτερικών επιφανειακών υδάτων - Κατάρτιση και εφαρμογή των προγραμμάτων παρακολούθησεως - Μη -Παρουσίαση των συνοπτικών εκθέσεως σχετικά με αυτά τα προγράμματα παρακολούθησεως – παράλειψη.
	31-1/2008 ΔΕΕ (C-264/2007) και 0264/2007 ΔΕΕ	Προστασία και διαχείριση των υδάτων – Μη κατάρτιση των προβλεπόμενων αναλύσεως – Παράλειψη διαβίβασεως των απαιτούμενων συνοπτικών εκθέσεως.
	0085/2007 ΔΕΕ	Κοινοτική πολιτική στον τομέα της πολιτικής των υδάτων - Περιοχή ΛΑΠ - Συνοπτική έκθεση και αναλύσεις - Κοινοποίηση – Απουσία.
	0516/2007 ΔΕΕ	Πλαίσιο κοινοτικής πολιτικής για τα ύδατα - Καθορισμός αρμοδίων αρχών για τις λεκάνες απορροής ποταμού.
	0032/2005 ΔΕΕ και 0032/2005 ΔΕΕ	Απουσία κοινοποιήσεως των μέτρων μεταφοράς της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο – Υποχρέωση θεσπίσεως νομοθετικού πλαισίου στο εθνικό δίκαιο – Δεν υφίσταται – Ελλιπής μεταφορά ή μη μεταφορά.
	0085/2005 ΔΕΕ 0118/2005 ΔΕΕ	Παράλειψη μεταφοράς στην εσωτερική έννομη τάξη εντός της ταχθείσεως προθεσμίας.
Περιβαλλοντική Ευθύνη – 2004/35/ΕΚ - Υδροηλεκτρικός Σταθμός	1-6/2017 ΔΕΕ (C-529/2015)	Αδειοδότηση και θέση σε λειτουργία πριν από την προθεσμία για τη μεταφορά της Οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη.
ΜΚΟ – Άντληση Υδάτων	20-12/2017 ΔΕΚ (C-664/2015)	Ενεργητική νομιμοποίηση των μη κυβερνητικών οργανώσεως για την προστασία του περιβάλλοντος – Δικαίωμα των εν λόγω οργανώσεως να προσβάλλουν τις αποφάσεις των αρμοδίων αρχών ενώπιον δικαστηρίου.
Νιτρορύπανση, 91/676/ΕΚ	23-4/2015 ΔΕΕ C-149/2014 0105/2009 ΔΕΕ	Προστασία των υδάτων από τη νιτρορύπανση γεωργικής προελεύσεως.
Φυσικά Μεταλλικά Νερά, 2009/54/ΕΚ	24-6/2015 ΔΕΕ (C-207/2014) και 14-4/2015 ΔΕΕ (C-207/2014)	Απαγόρευση διαθέσεως στο εμπόριο ενός “φυσικού μεταλλικού νερού προερχόμενου από μία και την αυτή πηγή” υπό πολλές διαφορετικές εμπορικές ονομασίες.

Εκτροπή Αχελώου	11-9/2012 ΔΕΕ (C-43/10) και 11-09/2012 ΔΕΕ (C-43/10)	Οδηγίες 85/337/ΕΟΚ, 92/43/ΕΟΚ, 2000/60/ΕΚ και 2001/42/ΕΚ —Εκτροπή του ρου ποταμού.
Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, 2001/42/ΕΚ	0295/2010 ΔΕΕ	Εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων – Σχέδια που καθορίζουν τη χρήση μικρών περιοχών σε τοπικό επίπεδο.
	0474/2010 ΔΕΕ	Καθορισμός, για τις ανάγκες διαβουλεύσεως, της αρχής η οποία ενδεχομένως ενδιαφέρεται για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της εφαρμογής σχεδίων και προγραμμάτων – Δυνατότητα εκπονήσεως σχεδίων και προγραμμάτων από την αρμόδια για διαβουλεύσεις αρχή. Καθορισμός αρχής για τη διενέργεια διαβουλεύσεων.
	0105/2009 ΔΕΕ	Όπως αυτή επηρεάζεται από τις Οδηγίες 91/676/ΕΚ για τη νιτρορύπανση και 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον, όπως έχει τροποποιηθεί από την οδηγία 97/11/ΕΚ.
Στατιστικές άνθρακα, 91/141/ΕΚ Ελεύθερη πληροφόρηση για θέματα περιβάλλοντος, 90/313/ΕΚ Πρόσβαση του κοινού σε περιβαλλοντικές πληροφορίες και για την κατάργηση της οδηγίας 90/313/ΕΟΚ του Συμβουλίου, 2003/4/ΕΚ	0266/2009 ΔΕΕ	Έννοια της περιβαλλοντικής πληροφορίας – Εμπιστευτικός χαρακτήρας των εμπορικών και βιομηχανικών πληροφοριών. Φυτοπροστατευτικά προϊόντα. Πρόσβαση του κοινού σε πληροφορίες.
Αστικά Λύματα, 91/27/ΕΚ	0335/2007 ΔΕΕ	Επεξεργασία των αστικών λυμάτων – Παράλειψη επιβολής αυστηρότερης επεξεργασίας του αζώτου σε όλους τους σταθμούς επεξεργασίας αστικών λυμάτων που προέρχονται από οικισμούς με ισοδύναμο πληθυσμό άνω των 10.000.
Ρύπανση που προκαλείται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες, 2006/11/ΕΚ	0381/2007 ΔΕΕ	Επικίνδυνες ουσίες – Απορρίψεις – Προηγούμενη άδεια – Καθορισμός προτύπων αποβολής – Καθεστώς δηλώσεως – Ιχθυοκαλλιέργειες.
Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, 92/43/ΕΚ	10-1/2006 ΔΕΕ (C-98/2003) 0006/2004 ΔΕΕ 0098/2003 ΔΕΕ	Διατήρηση των φυσικών οικοτόπων - Άγρια πανίδα και χλωρίδα - Εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων στον προστατευόμενο τόπο - Προστασία των ειδών.
Σύμβαση για την προστασία της Μεσογείου από τη ρύπανση και Πρωτόκολλο περί της προστασίας της Μεσογείου από τη ρύπανση από χερσαίες πηγές	0239/2003 ΔΕΕ	Σύμβαση για την προστασία της Μεσογείου από τη ρύπανση
Περί ρυπάνσεως που προκαλείται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες που εκχέονται στο υδάτινο περιβάλλον 76/464/ΕΚ	0282/2002 ΔΕΕ 0152/1998 ΔΕΕ	Περί ρυπάνσεως των υδάτων που προκαλείται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες. Παράλειψη μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο.

Κατά πάγια νομολογία, η ύπαρξη παραβάσεως πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με την κατάσταση του κράτους μέλους όπως αυτή εμφανιζόταν κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας³¹⁹. Παρόλα αυτά, στις περιπτώσεις παραπομπής για την

³¹⁹ ΔΕΕ 135/05, Επιτροπή κατά Ιταλίας, ΔΕΕ 313/11, Επιτροπή κατά Πολωνίας, ΔΕΕ 169/09 και ΔΕΕ 297/11, Επιτροπή κατά Ελλάδας κ.ά., CURIA.

Ελλάδα το κριτήριο της κατάστασης του κράτους μέλους δεν λήφθηκε υπόψη από το Δικαστήριο, καθότι η Επιτροπή θεώρησε τις απαντήσεις γενικόλογες και απέδειξε την παράβαση της υποχρέωσης τήρησης των προθεσμιών. Αποτέλεσμα αυτού ήταν ο ηττηθείς διάδικος να είναι η Ελλάδα. Το ΔΕΕ διευκρινίζει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να εφαρμόζουν το εθνικό περιβαλλοντικό δίκαιο σε συμφωνία προς τη Σύμβαση του Άρχους. Σκοπός της σύμβασης είναι να εμπεδωθεί η ανάγκη προστασίας, διατήρησης και βελτίωσης της καταστάσεως του περιβάλλοντος και να αναγνωριστεί ότι κάθε άτομο έχει το καθήκον, τόσο μεμονωμένα όσο και σε συνεργασία με άλλους, να προστατεύει και να βελτιώνει το περιβάλλον για να ωφελούνται οι παρούσες και μέλλουσες γενεές. Επίσης, να συνυπολογιστεί η σημασία, μεταξύ άλλων, του ρόλου που μπορούν να διαδραματίσουν οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί στην προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και να διασφαλιστεί ότι θα είναι προσιτοί στο κοινό, συμπεριλαμβανομένων των ως άνω οργανισμών, αποτελεσματικοί δικαστικοί μηχανισμοί, ούτως ώστε να προστατεύονται τα νόμιμα συμφέροντά τους και να εφαρμόζεται ο νόμος³²⁰.

Ελλείψει περιβαλλοντικής «δικονομικής» Οδηγίας που θα επιχειρούσε την εναρμόνιση των δικονομιών των κρατών μελών ως προς την περιβαλλοντική δίκη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζει ότι ναι μεν η σύμβαση του Άρχους δεν αποτελεί νομικά δεσμευτικό κείμενο όπως ένας κανονισμός ή μια Οδηγία, αλλά αποσαφηνίζει στα κράτη μέλη, κατά κάποιον τρόπο, τι είναι σύμφωνο με το δίκαιο της ΕΕ και με τη νομολογία του ΔΕΕ. Επομένως κατά κάποιον τρόπο κατευθύνει τα κράτη μέλη στη λήψη κατάλληλων δικονομικών ρυθμίσεων. Αναφέρεται σε διάφορα περιβαλλοντικά δικονομικά ζητήματα, όπως την ενεργητική νομιμοποίηση - κυρίως των οικολογικών ενώσεων προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα ή ΜΚΟ - την ευρύτητα του εννόμου συμφέροντος σε περιβαλλοντικές υποθέσεις, την έκταση και την ένταση του δικαστικού ελέγχου, την αποτελεσματική δικαστική προστασία και τις δαπάνες της περιβαλλοντικής δίκης.

Πιο συγκεκριμένα, η πολιτική του τομέα των υδάτων στην ευρωπαϊκή νομοθεσία, μέσω της ΟΠΥ συντονίζει, ενσωματώνει και αναπτύσσει συνολικές αρχές και δομές για την προστασία και τη βιώσιμη χρήση των υδάτων. Τα κράτη μέλη για την επίτευξη των στόχων καταρτίζουν προγράμματα μέτρων, τα οποία μπορούν να εφαρμόσουν σταδιακά, προκειμένου να κατανεμηθεί το κόστος εφαρμογής. Λόγω αυτού η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήταν πολλές φορές ανεκτική απέναντι στις καθυστερήσεις εφαρμογής της ΟΠΥ από τα κράτη μέλη.

3.1.1.1 Εφαρμογή ΟΠΥ και θυγατρικές Οδηγίες

Όσον αφορά στην ΟΠΥ, το ΔΕΕ έχει ασχοληθεί τόσο με θέματα που αφορούν άμεσα την εφαρμογή της, όσο και με άλλες Οδηγίες που αλληλοεπιδρούν με αυτή. Τα πρώτα χρόνια μετά την ψήφιση της ΟΠΥ ήταν συχνές οι προσφυγές (βλ. Πίνακα Νομολογίας ΔΕΕ) για πλημμελή ενσωμάτωση στο εθνικό δίκαιο, παράλειψη υποχρεώσεων του άρθρου 3 (συντονισμός διοικητικών ρυθμίσεων σε περιοχές ΛΑΠ), του άρθρου 4 (περιβαλλοντικοί στόχοι), του άρθρου 5 (χαρακτηριστικά της περιοχής ΛΑΠ, επισκόπηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και οικονομική ανάλυση της χρήσης ύδατος), του άρθρου 8 (παρακολούθηση της κατάστασης των επιφανειακών και των υπόγειων υδάτων και των προστατευόμενων περιοχών), του άρθρου 13 (ΣΔΛΑΠ), του άρθρου 14 (πληροφόρηση του κοινού και διαβουλεύσεις), του άρθρου 15 (υποβολή εκθέσεων) και του άρθρου 24 (εφαρμογή). Επίσης, υπήρχαν προσφυγές για θέματα περιβαλλοντικής

---

³²⁰ ΔΕΕ 664/15, CURIA.

υποβάθμισης από δραστηριότητες όπως άντληση υδάτων, κατασκευή υδροηλεκτρικού εργοστασίου, μορφολογικές και υδρολογικές επιπτώσεις, χρήση μεταλλικού νερού, ανάκτηση κόστους υπηρεσιών ύδατος, καθώς επίσης και για την εκτροπή του Αχελώου.

Όσον αφορά στις Οδηγίες που αλληλοεπιδρούν με την ΟΠΥ, υπήρχαν προσφυγές για την Οδηγία για τη νιτρορύπανση (91/676/ΕΚ), για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων (2001/42/ΕΚ), για τη διάθεση φυτοπροστατευτικών προϊόντων στην αγορά (91/414/ΕΚ), σχετικά με την ελεύθερη πληροφόρηση για θέματα περιβάλλοντος (90/313/ΕΚ – καταργήθηκε), για την πρόσβαση του κοινού σε περιβαλλοντικές πληροφορίες (2003/4/ΕΚ), για τα αστικά λύματα (91/27/ΕΚ), για τη ρύπανση που προκαλείται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες που εκχέονται στο υδάτινο περιβάλλον της Κοινότητας (2006/11/ΕΚ - καταργήθηκε το 2013 από την ΟΠΥ), για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (92/43/ΕΚ) και για την Οδηγία περί ρυπάνσεως που προκαλείται από ορισμένες επικίνδυνες ουσίες που εκχέονται στο υδάτινο περιβάλλον της Κοινότητας (76/464/ΕΚ - καταργήθηκε το 2006 από την ΟΠΥ).

3.1.1.2 Μεταφορά και ενσωμάτωση

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η συζήτηση για τη μεταφορά ή όχι αυτούσιων των διατάξεων μιας Οδηγίας στην εθνική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους. Συχνά τίθεται το ερώτημα αν απαιτείται η θέσπιση νομοθετικού πλαισίου για την ορθή μεταφορά της ΟΠΥ στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών.

Καθένα από τα κράτη μέλη προς τα οποία απευθύνεται η Οδηγία οφείλει να λάβει, στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξης, όλα τα μέτρα που είναι αναγκαία για την πλήρη εφαρμογή των στόχων της ΟΠΥ. Κατά το άρθρο 249, τρίτο εδάφιο, του κανονισμού ΕΚ, τα κράτη μέλη έχουν την επιλογή του πώς θα εφαρμόσουν τις Οδηγίες έτσι ώστε να εξασφαλιστεί το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Προκύπτει έτσι ότι για τη μεταφορά μιας Οδηγίας στο εθνικό δίκαιο δεν απαιτείται οπωσδήποτε νομοθετική πράξη, δηλαδή δεν χρειάζεται να επαναληφθούν κατά γράμμα οι διατάξεις της Οδηγίας σε ρητή και ειδική νομική διάταξη αλλά μπορεί η Οδηγία να εφαρμοστεί σε ένα γενικό νομικό πλαίσιο.

Ειδικότερα, γενικές αρχές συνταγματικού ή διοικητικού δικαίου ενδέχεται να καθιστούν περιττή τη μεταφορά στην εσωτερική έννομη τάξη με ειδικές νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις, αν βέβαια οι αρχές αυτές εξασφαλίζουν την πλήρη εφαρμογή της Οδηγίας από τη Διοίκηση του κράτους αυτού. Αντιθέτως, επειδή τα κράτη μέλη έχουν την υποχρέωση πλήρους τηρήσεως του κοινοτικού δικαίου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δύναται να αποδείξει ότι η τήρηση διατάξεων μιας Οδηγίας απαιτεί τη λήψη ειδικών μέτρων μεταφοράς στην εθνική έννομη τάξη.

Στην περίπτωση προσφυγής λόγω παραβάσεως της υποχρέωσης μεταφοράς των κρατών μελών θα πρέπει να καθορίζεται η φύση των διατάξεων της Οδηγίας που απαιτούν μεταφορά. Η κοινοτική νομοθετική πρακτική δείχνει ότι υπάρχουν μεγάλες διαφορές ανάλογα με το είδος των υποχρεώσεων που οι Οδηγίες επιβάλλουν στα κράτη μέλη και αντίστοιχα ως προς τα αποτελέσματα που πρέπει να επιτευχθούν. Έτσι, κάποιες Οδηγίες απαιτούν λήψη νομοθετικών μέτρων σε εθνικό επίπεδο, με την τήρησή τους να υπόκειται σε δικαστικό ή διοικητικό έλεγχο, άλλες ορίζουν ότι τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για τη διασφάλιση ορισμένων στόχων και διατυπώνονται γενικά αφήνοντας τα κράτη

μέλη να εκτιμήσουν τα ίδια τη φύση των μέτρων που θα λάβουν και άλλες απαιτούν από τα κράτη μέλη πολύ συγκεκριμένα αποτελέσματα εντός ορισμένης προθεσμίας³²¹.

Το Δικαστήριο συνόψισε τη σχετική νομολογία του με την απαιτούμενη ακρίβεια της μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο των Οδηγιών ως εξής³²²:

«[...] μολονότι η νομική κατάσταση που απορρέει από τα εθνικά μέτρα μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο επιβάλλεται να είναι επαρκώς ακριβής και σαφής ώστε να παρέχεται η δυνατότητα στους ενδιαφερομένους ιδιώτες να γνωρίζουν την έκταση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεών τους, είναι εντούτοις αληθές, σύμφωνα με το άρθρο 249, τρίτο εδάφιο, ΕΚ, ότι τα κράτη μέλη έχουν δυνατότητα επιλογής του τύπου και των μέσων συμμορφώσεως προς τις Οδηγίες, ώστε να εξασφαλιστεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το αποτέλεσμα το οποίο αυτές επιδιώκουν, προκύπτει δε από την εν λόγω διάταξη ότι η μεταφορά Οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο δεν απαιτεί οπωσδήποτε την έκδοση νομοθετικής πράξεως σε κάθε κράτος μέλος. Επίσης, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επανειλημμένως ότι η μεταφορά Οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο δεν απαιτεί πάντοτε τυπική επανάληψη των επιταγών της σε ειδική και ρητή νομοθετική διάταξη, αλλά ενδέχεται να αρκεί, σε συνάρτηση με το περιεχόμενο της Οδηγίας, ένα γενικό νομικό πλαίσιο».

Συνεπώς, η γενική διάταξη μπορεί να θεωρηθεί ως επαρκές μέτρο μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο μόνον αν αποκλείεται οποιαδήποτε αμφιβολία των εθνικών αρχών, που είναι επιφορτισμένες με την εφαρμογή της νομοθεσίας και των ενδιαφερομένων προσώπων ως προς τις απαιτήσεις της Οδηγίας. Δεν μπορεί να διαπιστώνεται αορίστως κατά πόσον αυτό συμβαίνει, αλλά μόνο με βάση τις διάφορες διατάξεις που πρέπει να μεταφερθούν στο εσωτερικό δίκαιο.

Για την ΟΠΥ το Δικαστήριο έχει υπενθυμίσει ότι αποτελεί Οδηγία Πλαίσιο που έχει εκδοθεί με βάση το άρθρο 175, §2 ΣΕΚ (νυν άρθρο 192 ΣΛΕΕ). Η εν λόγω Οδηγία θέτει κοινές αρχές και ένα γενικό πλαίσιο δράσεως για την προστασία των υδάτων και εξασφαλίζει το συντονισμό, την ολοκλήρωση καθώς και, πιο μακροπρόθεσμα, την ανάπτυξη γενικών αρχών και δομών για την προστασία και τη βιώσιμη, από οικολογικής απόψεως, χρησιμοποίηση των υδάτων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Οι κοινές αρχές και το γενικό πλαίσιο δράσεως τα οποία θεσπίζει πρέπει να αναπτυχθούν ακολούθως από τα κράτη μέλη, τα οποία καλούνται να λάβουν σειρά ειδικών μέτρων εντός των προβλεπόμενων από την Οδηγία αυτή προθεσμιών. Περιέχει διατάξεις ποικίλης φύσεως που επιβάλλουν υποχρεώσεις στα κράτη μέλη (άρθρο 3, 4, 16, 17 και 24 – αιτίαση που αντλείται από τη μη κοινοποίηση των μέτρων μεταφοράς έως 22.12.03) αλλά δεν αποβλέπει στην πλήρη εναρμόνιση της νομοθεσίας των κρατών μελών, αφήνοντας, όπως αναφέρθηκε, περιθώριο εκτιμήσεως της φύσης των μέτρων που πρέπει να ληφθούν³²³. Το άρθρο 1, επίσης, ορίζει απλώς διάφορους επιδιωκόμενους στόχους αλλά δεν χρήζει μεταφοράς στην εσωτερική έννομη τάξη. Το γεγονός δε ότι οι διατάξεις της Οδηγίας είναι ανομοιογενείς,

---

³²¹ ΔΕΕ 0032/2005, CURIA.

³²² ΔΕΕ 29/1984, Επιτροπή κατά Γερμανίας, σκέψεις 22 και 23 και ΔΕΕ 102/97, Επιτροπή κατά Γερμανίας, σκέψεις 31 και 3, CURIA.

³²³ ΔΕΕ 32/2005, Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου, σκέψη 41, και ΔΕΕ 525/12, Επιτροπή κατά Γερμανίας, σκέψη 50, CURIA.

επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο αυτές μπορούν ή πρέπει να μεταφερθούν στο εθνικό δίκαιο.

Ενδεχομένως η θέσπιση νομοθετικού πλαισίου αποτελεί τον καταλληλότερο και απλούστερο τρόπο μεταφοράς μιας Οδηγίας, αλλά, όπως προαναφέρθηκε, δεν αποτελεί τον μοναδικό. Αν ο κοινοτικός νομοθέτης είχε τέτοιο σκοπό, όφειλε να έχει προσθέσει σχετική διάταξη στο κείμενο της Οδηγίας.

3.1.1.3 Διευκρίνιση όρων «περιβαλλοντικοί στόχοι» και «υποβάθμιση»

Επίσης, το Δικαστήριο κλήθηκε να προσδιορίσει το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων «περιβαλλοντικοί στόχοι» και «υποβάθμιση» της καταστάσεως των συστημάτων επιφανειακών υδάτων του άρθρου 4, §1, στοιχείο α', περίπτωση i, της ΟΠΥ, για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων. Η ερμηνεία, ωστόσο, των εν λόγω εννοιών φέρει το Δικαστήριο αντιμέτωπο με διάφορες προκλήσεις, εκ των οποίων οι σημαντικότερες είναι οι ακόλουθες³²⁴:

- Σκοπός της ΟΠΥ ήταν η καθιέρωση στοιχειώδους κοινής βάσης για τον συντονισμό των ποικίλων εν ισχύ κοινοτικών και εθνικών νομοθετημάτων. Η Οδηγία αποτελεί σύνθετη και ιδιαιτέρως αναλυτική πράξη, η κατανόηση της οποίας εμφανίζεται ασυνήθιστα προβληματική. Πολλαπλές δυσχέρειες δημιουργεί κυρίως η νομοτεχνική κατάστρωσή της, η οποία χαρακτηρίζεται, αφενός, από πολυάριθμες παραπομπές τόσο μεταξύ των διατάξεων της ίδιας της Οδηγίας Πλαισίου όσο και σε διατάξεις άλλων πράξεων και, αφετέρου, από την εισαγωγή διαφόρων εξαιρέσεων των οποίων το περιεχόμενο δεν είναι σαφές. Είναι χαρακτηριστικό ότι το σύστημα διαχείρισεως των υδάτων της ΟΠΥ οδήγησε στην έκδοση εντυπωσιακού αριθμού διευκρινιστικών πράξεων, στη δημιουργία εξειδικευμένων βάσεων δεδομένων, καθώς και σε ερευνητικές εργασίες για τα ύδατα στο πλαίσιο του 7^{ου} ερευνητικού προγράμματος - πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης³²⁵.
- Σε σχέση με τις προαναφερθείσες δυσχέρειες, η υπό κρίση υπόθεση καθιστά εμφανή μια σύγκρουση μεταξύ δύο εκ διαμέτρου αντίθετων θεάσεων της ΟΠΥ. Η πρώτη προσέγγιση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μινιμαλιστική, στον βαθμό κατά τον οποίο αντιμετωπίζει την Οδηγία ως νομοθέτημα με αντικείμενο έναν μεγάλης κλίμακας σχεδιασμό της διαχείρισεως των υδάτων. Αντιθέτως, κατά τη δεύτερη προσέγγιση, αντιστοιχεί σε μια νέα μεθοδολογία διαχείρισεως των υδάτων, καλύπτουσα όχι μόνον το επίπεδο του σχεδιασμού, αλλά ομοίως το επίπεδο της υλοποιήσεως των δεσμευτικών περιβαλλοντικών στόχων, η οποία μεταφράζεται σε λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την εξασφάλιση της καλής καταστάσεως των υδάτων και την αποφυγή υποβαθμίσεώς της. Συνεπώς, η απάντηση επί των υποβληθέντων ερωτημάτων προαπαιτεί εμβριθή εξέταση όρων, μεθόδων και παραμέτρων αμιγώς τεχνικών, αν όχι επιστημονικών, που αποτελούν τη βάση του συστήματος διαγνωσεως της καταστάσεως των υδάτων.

---

³²⁴ ΔΕΕ 461/2013, CURIA, *Irvine, K.*, «Classifying ecological status under the European Water Framework Directive: the need for monitoring to account for natural variability», *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems*, 14, 2/2004, σελ. 107, *Josefsson, H. and Baaner, L.*, «The Water Framework Directive: A Directive for the Twenty-First Century?», *Journal of Environmental Law*, 23, 3/2011, σελ. 463.

³²⁵ 7^ο Πρόγραμμα - Πλαίσιο (2007-2013), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ai23022>, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2018.

- Επιβάλλεται η υπόμνηση ότι η ΟΠΥ είναι σύμφωνη προς την αρχή της αειφόρου ανάπτυξης, κατά την οποία «η θεραπεία των αναγκών της τρέχουσας γενεάς δεν θα πρέπει να διακυβεύει την ικανότητα των μελλουσών γενεών να θεραπεύουν τις δικές τους ανάγκες»³²⁶. Πρόκειται για θεμελιώδη στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος εξαγγέλλεται με τη Συνθήκη και διαπνέει όλες τις δραστηριότητες και πολιτικές της Ένωσης. Η ερμηνεία της, λοιπόν, πρέπει να συνάδει προς το θεμελιώδες δικαίωμα στην προστασία του περιβάλλοντος, δικαίωμα το οποίο κατοχυρώνεται από το άρθρο 37 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, επιβάλλει, επομένως, μελέτη σε διάφορα επίπεδα, με παράλληλη συνεκτίμηση του απώτατου στόχου αυτής, ο οποίος συνίσταται στην προστασία του ύδατος ως κοινού τοις πάσι αγαθού, μέσω της διατηρήσεως, της βελτιώσεως και της μη υποβαθμίσεως του υδάτινου περιβάλλοντος της Ένωσης.

3.1.1.4 Εκδίκαση Υποθέσεων

Όσον αφορά τις διαφωνίες των διαδίκων, κατά τη νομολογία του ΔΕΕ, το οικείο κράτος μέλος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να προβάλει λυσιτελώς τους αμυντικούς του ισχυρισμούς κατά των αιτιάσεων που έχει διατυπώσει η Επιτροπή. Αντίστροφα, η Επιτροπή πρέπει να αποδείξει ότι διαπράχθηκε η σχετική παράβαση, προσκομίζοντας στο Δικαστήριο στοιχεία, εν προκειμένω, ότι η ΟΠΥ δεν μπορούσε να μεταφερθεί αποτελεσματικά στο εθνικό δίκαιο παρά μόνο μέσω ενός νομοθετικού πλαισίου. Επίσης, κατά πάγια νομολογία, κράτος μέλος δεν μπορεί να επικαλείται διατάξεις, πρακτικές ή καταστάσεις της εσωτερικής του έννομης τάξεως προκειμένου να δικαιολογεί τη μη τήρηση των υποχρεώσεων και προθεσμιών που επιβάλλει μια Οδηγία³²⁷. Στην ελληνική έννομη τάξη πάντως, η ΟΠΥ μεταφέρθηκε με νόμο.

Το ασυμβίβαστο μιας εθνικής νομοθεσίας με τις διατάξεις της Συνθήκης, ακόμα και με αυτές που έχουν απευθείας εφαρμογή, δεν μπορεί να αρθεί οριστικά παρά μόνο με εσωτερικές διατάξεις δεσμευτικού χαρακτήρα. Το ΔΕΕ έχει επανειλημμένως κρίνει ότι «μια απλή διοικητική πρακτική που από τη φύση της μπορεί να μεταβάλλεται κατά βούληση από τη Διοίκηση και που στερείται της προσήκουσας δημοσιότητας δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά έγκυρη εκτέλεση των υποχρεώσεων που πηγάζουν από τη Συνθήκη ΕΚ» και «οι διατάξεις μιας Οδηγίας πρέπει να εφαρμόζονται μέσω κανόνων αναμφισβήτητης δεσμευτικότητας, με την απαιτούμενη ακρίβεια και σαφήνεια, ώστε να πληρούται η απαίτηση της ασφάλειας δικαίου, η οποία επιβάλλει, στην περίπτωση που μια Οδηγία αποσκοπεί στη γένεση δικαιωμάτων για τους ιδιώτες, να μπορούν οι δικαιούχοι να έχουν πλήρη γνώση των δικαιωμάτων τους»³²⁸.

3.2 Νομολογία Ελληνικών Δικαστηρίων

Το δίκαιο του περιβάλλοντος διεισδύει σε πολλούς κλάδους δικαίου. Από την εφαρμογή του δημιουργούνται τόσο διοικητικές διαφορές, είτε ακυρωτικές είτε ουσίας, όσο και αστικές διαφορές αλλά και σε ορισμένες περιπτώσεις η επιβάρυνση του περιβάλλοντος αποτελεί και ποινικό αδίκημα και εγείρονται ποινικές διαδικασίες. Ως εκ τούτου, τίθεται ένα ζήτημα

³²⁶ Άρθρο 1β ΟΠΥ, Σιούτη Γ., Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2003, σελ. 199, ΕΕ C 138, 17.05.1993, σελ. 1.

³²⁷ ΔΕΕ 274/98, Επιτροπή κατά Ισπανίας, σκέψη 19, ΔΕΕ 114/02, Επιτροπή κατά Γαλλίας, σκέψη 11 και ΔΕΕ 358/03, Επιτροπή κατά Αυστρίας, σκέψη 13, CURIA.

³²⁸ ΔΕΕ 0197/96· 0354/98, CURIA.

οριοθέτησης μεταξύ διοικητικής και πολιτικής κυρίως δικαιοσύνης, καθώς ως προς την ποινική δικαιοδοσία, λόγω της φύσεως της, δεν υπάρχει συνήθως ζήτημα οριοθέτησής της.

Το ζήτημα της δικαιοδοσίας μεταξύ διοικητικών και πολιτικών δικαστηρίων στο περιβαλλοντικό δίκαιο είναι έντονο ως προς την προσβολή του δικαιώματος χρήσης και απόλαυσης των κοινών σε όλους και των κοινόχρηστων πραγμάτων, το οποίο δικαίωμα αποτελεί μέρος της προσωπικότητας κάθε ατόμου. Όταν υφίσταται προσβολή, από τη μία μεριά υπάρχουν οι αστικής φύσεως αξιώσεις (περιουσιακή και ηθική ζημία) λόγω παράνομης προσβολής της έκφανσης της προσωπικότητας και από την άλλη πλευρά προσβάλλονται τα κοινά και κοινόχρηστα πράγματα, η χρήση των οποίων και η νομική τους κατάσταση εξειδικεύεται κυρίως από το διοικητικό δίκαιο³²⁹.

Ως εκ τούτου, όταν προσβάλλεται κάποιο δικαίωμα (π.χ. δικαίωμα χρήσης και απόλαυσης των κοινών και κοινόχρηστων πραγμάτων, προσβολή προσωπικότητας, περιβαλλοντικό δικαίωμα) από πράξεις ή παραλείψεις οργάνων του εν ευρεία έννοια Δημοσίου τότε αρμόδια να δικάσουν είναι τα διοικητικά δικαστήρια. Αντιθέτως, όταν οι ανωτέρω προσβολές προκαλούνται από ιδιώτη (π.χ. ρύπανση περιβάλλοντος από βιομηχανία, εργοστάσιο κ.ά.) οι διαφορές είναι πολιτικές και υπάγονται στα πολιτικά δικαστήρια λόγω του ότι προσβάλλεται ιδιωτικό δικαίωμα από ιδιωτικό φορέα.

Οι περιβαλλοντικές διαφορές εισάγονται κατά πλειοψηφία ενώπιον δικαστηρίου με το ένδικο βοήθημα της αίτησης ακύρωσης, καθώς δημιουργούν κατά κανόνα ακυρωτικές διαφορές και μάλιστα ενώπιον του Ε' τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις με νόμο μπορούν βάσει του άρθρου 95 §3 Σ να ανατίθενται και στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια είτε με τη μορφή των ακυρωτικών διαφορών είτε με τη μορφή των διαφορών ουσίας. Φυσικά, πέρα από την δικαιοδοσία των διοικητικών δικαστηρίων και την αντίστοιχη αρμοδιότητά τους, υπάρχει και η δικαιοδοσία των αστικών δικαστηρίων και η αρμοδιότητα αυτών, όπως για παράδειγμα του Πολυμελούς Πρωτοδικείου σε περίπτωση προσβολής της προσωπικότητας (ΑΚ 57 και 59).

Έτσι, βασικό ρόλο στην εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας έχει το Συμβούλιο της Επικρατείας λόγω του περιεχομένου της δικαιοδοσίας του και κυρίως το αρμόδιο Ε' Τμήμα και η Ολομέλεια. Μέσω της νομολογίας τους, η οποία εξειδίκευσε τη συνταγματική επιταγή για την προστασία του περιβάλλοντος και τις γενικές ρυθμίσεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, έχουν διαμορφώσει ένα σημαντικό πλαίσιο κανόνων προστασίας. Επίσης, στο πλαίσιο του προληπτικού ελέγχου, ασκείται από το Δικαστήριο κριτική κατά την επεξεργασία σχεδίων κανονιστικών προεδρικών διαταγμάτων³³⁰.

Το ΣτΕ κλήθηκε επίσης αρκετές φορές, στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας του, να εφαρμόσει κανόνες του πρωτογενούς και του παραγώγου κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος ή ακόμη και να στραφεί στη νομολογία του ΔΕΚ (νυν ΔΕΕ) για να ελέγξει τη συμφωνία των εθνικών

---

³²⁹ *Καράκωστας Ι.*, «Περιβάλλον & Δίκαιο – Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών», 2011, σελ.304-305, *Σακελλαροπούλου Κ.*, «Περιβάλλον και Ανάπτυξη: σταθμίσεις και δικαστικός έλεγχος», *Νόμος και Φύση*, διαθέσιμο στην www.nomosphysis.org.gr, *Σκουρής Β.*, «Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο Ι», 1996, σελ. 79.

³³⁰ *Μενουδάκος Κ.*, Τα Δικαστήρια ως ελεγκτικός μηχανισμός για την εφαρμογή του περιβαλλοντικού δικαίου, *Νόμος και Φύση*, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, *Βασιλειάδης Γ.*, Η περιβαλλοντική δίκη, *Διπλωματική Εργασία, Νομική Σχολή ΑΠΘ*, 2018, σελ. 76 επ.

διατάξεων με τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, καθότι δεν υπήρχε ισχυρή παράδοση περιβαλλοντικής πολιτικής και κατ' επέκταση περιβαλλοντικού δικαίου στη χώρα³³¹.

Τα εργαλεία που χρησιμοποιεί το ΣτΕ για να κρίνει την συνταγματικότητα νόμων ή διοικητικών πράξεων που επιτρέπουν ή απαγορεύουν δραστηριότητες που έχουν επιπτώσεις στο περιβάλλον, είναι η κοινή πείρα και οι επιστημονικές γνώσεις.

- Σε περιπτώσεις όπου η σοβαρότητα και το μέγεθος των δυσμενών για το περιβάλλον συνεπειών είναι τόσο εμφανείς ώστε να μην απαιτούνται ειδικές επιστημονικές γνώσεις, καθώς επίσης και σε περιπτώσεις εμφανώς αντιφατικής συμπεριφοράς του νομοθέτη ή της Διοίκησης, το Δικαστήριο καταφεύγει στα διδάγματα της κοινής πείρας και αντλεί τα συμπεράσματά του από απόψεις που έχουν διατυπωθεί στα στοιχεία του φακέλου.
- Η σημασία που δίδεται από το ΣτΕ στην ανάγκη ευρέως χωροταξικού σχεδιασμού, στην κατάρτιση Μελέτης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, στην επάρκεια της αιτιολογίας και στην έλλειψη αντιφατικότητας των διοικητικών πράξεων εν σχέσει προς τα πορίσματα επιστημονικών μελετών, καθώς και η καταφυγή του στην πραγματογνωμοσύνη, καταδεικνύουν τη σημασία που έχει η τεχνική επιστημονική γνώση σε ζητήματα προστασίας του περιβάλλοντος.

Με την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001, υιοθετήθηκε η προαναφερθείσα θέση του ΣτΕ και πλέον καθίσταται σαφές και αναμφισβήτητο ότι η αρχή της βιώσιμου αναπτύξεως αποτελεί νομική έννοια που υπόκειται ευθέως στο έλεγχο του ακυρωτικού δικαστή.

Πιο συγκεκριμένα και αναφορικά με το θέμα της παρούσας διατριβής, τα επιφανειακά και υπόγεια ύδατα, θεωρούνται φυσικοί πόροι, εκ της φύσης τους περιορισμένοι, και υπόκεινται στις αρχές της βιώσιμης διαχείρισης³³². Η νομολογία του ΣτΕ σχετικά με τη διαχείριση των υδατικών πόρων παρουσιάζεται πλούσια και ποικίλη, σαφώς επηρεασμένη από την κοινοτική νομοθεσία (ΟΠΥ) αλλά και από τον εφαρμοστικό ν. 3199/2003 αυτής. Αν και με φανερές δυσκολίες στην προσπάθεια εναρμόνισης του κοινοτικού δικαίου στο εθνικό - πράγμα που προϋποθέτει διείσδυση, όχι μόνο κανόνων, αλλά και αντιλήψεων στην ελληνική έννομη τάξη και αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας του κράτους³³³ - το ΣτΕ έχει παίξει πρωτεύοντα ρόλο στη μετάβαση σε μια βιώσιμη διαχείριση των υδατικών πόρων της χώρας, αποβλέποντας στον εξευρωπαϊσμό της, ξεφεύγοντας από την τυπική διαδικασία προσαρμογής. Με τα ΣΔΛΑΠ να έχουν εγκριθεί και αναθεωρηθεί, η νομολογία θα κληθεί να αντιμετωπίσει θέματα που έχουν να κάνουν με τις αλληλεπιδράσεις των Σχεδίων Διαχείρισης, των αδειών χρήσης και των έργων αξιοποίησης υδατικών πόρων σε κάθε λεκάνη απορροής.

Έτσι για τη διαχείριση των υδατικών πόρων το ΣτΕ έχει αποφανθεί ότι (βλ. και πίνακα κατωτέρω):

---

³³¹ Γιαννακούρου Γ. Το κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος στη νομολογία του ΣτΕ, Νόμος και Φύση, 2005, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, Προδικαστικά ερωτήματα που απέστειλε το ΣτΕ στο ΔΕΕ: ΣτΕ 2755/1988· 2389/2008· 3559/2008, ΟλΣτΕ 1688/2005· 3053/2009· 3650/2010.

³³² Σιούτη Γ., Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2003, σελ. 199 επ., ΣτΕ 2990/1998, ΝΟΜΟΣ.

³³³ Τσαρούχη Δ., Εθνική και Ευρωπαϊκή Νομολογία 1990 – 2012, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, 2013, σελ. 76.

- Έργα εκτέλεσης υδατικών πόρων εκτελούνται μόνο αν έχουν προγραμματιστεί κατά το ν. 1739/1987 μέχρι την έγκριση των ΣΔΛΑΠ και του προγράμματος μέτρων του ν. 3199/2003.
- Δεν δημοπρατείται έργο πριν την έγκριση των ΣΔΛΑΠ (άδεια με βάση το άρθρο 11 του ν. 3199/2003).
- Τα σχέδια διαχείρισης που προϋπήρχαν των ΣΔΛΑΠ ενσωματώνονται σε αυτά.
- Η αναθεώρηση των ΣΔΛΑΠ δεν ακυρώνει την ανανέωση των ΑΕΠΟ.
- Η άδεια χρήσης ύδατος πρέπει να έπεται της ΑΕΠΟ.
- ΜΠΕ και ΑΕΠΟ αντιμετωπίζουν τις συνέπειες συγκεκριμένων έργων διαχείρισης και δεν υποκαθιστούν τα σχέδια διαχείρισης.
- Το επιτακτικό δημόσιο συμφέρον (οικονομικής ή κοινωνικής φύσης) επιτρέπει εκτέλεση σχεδίου διαχείρισης υδατικών πόρων σε ΖΕΠ ή ΕΖΔ.
- Δεν αποκλείεται η εκτέλεση έργων σε προστατευμένες περιοχές και η ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων αν στη ΜΠΕ εκτιμάται ότι οι επιπτώσεις θα είναι θετικές.
- Επιβολή προστίμου ως διαφορά ουσίας δεν υπόκειται στο ΣτΕ αλλά στο διοικητικό πρωτοδικείο.
- Στην περίπτωση πολλαπλών παραβάσεων για ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος επιβάλλεται ενιαία κύρωση.
- Παράλειψη της Διοίκησης για λήψη προληπτικών ή καταστατικών μέτρων, συνιστά παράλειψη οφειλόμενης ενέργειας, προσβλητή με αίτηση ακύρωσης στο ΣτΕ.

Όσον αφορά ειδικά στα μικρά νησιά, ως ευπαθή οικοσυστήματα, το Δικαστήριο έκρινε ότι κρίσιμη σημασία για την βιωσιμότητά τους έχει «ο σεβασμός των ορίων της φερούσης ικανότητας αυτών».

«Τα όρια [δε] ταύτα είναι τα τοπικά και αντικειμενικά, υπό την έννοιαν ότι δεν εκτείνονται ούτε εξαρτώνται από υποκειμενικές εκτιμήσεις και ούτε εξουδετερούνται με τεχνικά έργα, αλλ' η αγνόησις ή υπέρβασις αυτών συνεπάγεται, βραχυπροθέσμως ή μακροπροθέσμως, την αποσταθεροποίησιν και αποδιοργάνωσιν του οικοσυστήματος...»³³⁴.

Τα δικαστήρια, με πρωτοστατούντο το ΣτΕ, έχουν εξετάσει υποθέσεις στις θεματικές ενότητες που παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί, αναφορικά με την εφαρμογή της νομοθεσίας προστασίας και διαχείρισης των υδατικών πόρων³³⁵:

Πίνακας 3. Νομολογία ν. 1739/1987

Θέμα	Υπόθεση
Έγκριση προγράμματος χρήσης και ανάπτυξης των υδατικών πόρων, άδεια χρήσης νερού και εκτέλεσης έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων (Μέχρι την έγκριση σχετικού σχεδίου κατά τις διατάξεις του ν. 3199/2003, η εκτέλεση τέτοιων έργων επιτρέπεται αν εντάσσεται σε προγραμματισμό που έχει εγκριθεί με το ν. 1739/1987.)	1548/2015 ΣΤΕ
	1549/2015 ΣΤΕ
	2990/1998 ΣΤΕ

³³⁴ ΣτΕ 9805/1987, ΝΟΜΟΣ.

³³⁵ ΝΟΜΟΣ.

	<p>136/1995 ΕΦΑΘ</p> <p>454/2014 ΣΤΕ</p> <p>2179/2006 ΣΤΕ</p> <p>2180/2006 ΣΤΕ</p> <p>2038/2012 ΣΤΕ</p> <p>2875/2012 ΣΤΕ</p> <p>1125/2008 ΣΤΕ</p> <p>5463/2012 ΣΤΕ</p> <p>2430/2008 ΣΤΕ</p> <p>3608/2007 ΣΤΕ</p> <p>815/2006 ΣΤΕ (ΑΝΑΣΤ)</p> <p>983/2005 ΣΤΕ</p> <p>2129/2003 ΣΤΕ</p> <p>2316/2002 ΣΤΕ</p> <p>1648/2009 ΣΤΕ</p> <p>3841/2006 ΣΤΕ</p> <p>1175/2006 ΣΤΕ (ΑΝΑΣΤ)</p> <p>2593/2005 ΣΤΕ</p> <p>1619/2016 ΣΤΕ</p> <p>4060/2012 ΣΤΕ</p>
<p>Άδεια χρήσης νερού για την λειτουργία υδρευτικής γεώτρησης σε αγροτεμάχιο. Γεωτρήσεις.</p>	<p>1055/2012 ΣΤΕ</p> <p>5011/2013 ΣΤΕ</p> <p>3283/2009 ΣΤΕ</p> <p>116/2006 ΣΤΕ</p> <p>771/2005 ΣΤΕ</p> <p>965/2003 ΣΤΕ</p> <p>2877/2004 ΣΤΕ</p> <p>3872/2004 ΣΤΕ</p> <p>389/1999 ΣΤΕ</p> <p>1871/1994 ΣΤΕ</p> <p>313/2002 ΣΤΕ</p>
<p>Άδεια χρήσης νερού από πηγή.</p>	<p>3958/2008 ΣΤΕ</p> <p>4481/2013 ΣΤΕ</p> <p>7/2002 ΕΙΡ ΑΝΔΡΟΥ</p> <p>2674/2001 ΣΤΕ</p>
<p>Ύδατα σε εκτεταμένο υδροφόρο ορίζοντα δεν θεωρούνται προϊόντα ούτε συστατικά του ακινήτου. Περιορισμένο δικαίωμα χρήσης από τον ιδιοκτήτη του ακινήτου μόνο για ατομικές ή οικογενειακές ανάγκες. Απαιτείται άδεια χρήσης αν δεν προκύπτει ότι πρόκειται για ατομικές ή οικογενειακές ανάγκες.</p>	<p>121/2003 ΕΦ ΛΑΡ</p> <p>4077/2014 ΣΤΕ</p> <p>4531/1998 ΣΤΕ</p>
<p>Η ύδρευση προηγείται από κάθε άλλη χρήση και το δικαίωμα χρήσης νερού για ύδρευση δεν μπορεί να καταργηθεί ή να περιοριστεί, εκτός αν οι ανάγκες του δικαιούχου για την ίδια ποιότητα και ποσότητα νερού ικανοποιούνται από έργα κοινής ωφέλειας ή αν το δικαίωμα υπερβαίνει το αναγκαίο.</p>	<p>2411/2002 ΣΤΕ</p>
<p>Δημοτική και κοινοτική φορολογία. Το δικαίωμα εμπορίας πόσιμου ύδατος που επιβάλλεται με βάση το ν. 1828/1989.</p>	<p>1743/2004 ΣΤΕ</p>
<p>Ρύπανση και επιβολή προστίμου κατά το άρθρο 30 του ν. 1650/1986.</p>	<p>1688/2005 ΣΤΕ (ΟΛΟΜ)</p>

	1351/2016 ΣΤΕ
Χορήγηση άδειας	1975/2002 ΣΤΕ 1976/2002 ΣΤΕ
Με τον ν. 1739/87 καθιερώνεται νέο σύστημα ορθολογικής διαχείρισης των υδατικών πόρων της χώρας και κρατικού ελέγχου της χρήσεως των υδάτων και καταργείται το προϋφιστάμενο σύστημα του άρθρου 1 α.ν. 560/1968 "περί αντιμετώπισης επειγουσών υδρευτικών αναγκών των δήμων και των κοινοτήτων"	3135/1993 ΣΤΕ
Αρμοδιότητες: αρμοδιότητα έκδοσης κανονιστικών πράξεων περί επιβολής περιορισμών ή άλλων μέτρων στη χρήση των υδάτων.	2613/2012 ΣΤΕ 508/2011 ΣΤΕ

Πίνακας 4. Νομολογία ν. 3199/2003

Θέμα	Υπόθεση
Δεν είναι επιτρεπτή η δημοπράτηση του επίδικου έργου πριν από την έγκριση σχεδίου διαχείρισης της περιοχής λεκάνης απορροής του ποταμού/υδατικού διαμερίσματος. Πριν από τη διακήρυξη διαγωνισμού για την κατασκευή έργων υδροδότησης έπρεπε να είχε εκδοθεί και η άδεια του άρθρου 11 του ν. 3199/2003.	1660/2014 ΣΤΕ
Έγκριση προγράμματος χρήσης και ανάπτυξης των υδατικών πόρων, άδεια χρήσης νερού και εκτέλεσης έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων (Μέχρι την έγκριση σχετικού σχεδίου κατά τις διατάξεις του ν. 3199/2003, η εκτέλεση τέτοιων έργων επιτρέπεται αν εντάσσεται σε προγραμματισμό που έχει εγκριθεί με το ν. 1739/1987.)	1619/2016 ΣΤΕ 454/2014 ΣΤΕ 2038/2012 ΣΤΕ 2875/2012 ΣΤΕ 1125/2008 ΣΤΕ 2179/2006 ΣΤΕ 3841/2006 ΣΤΕ 4590/2011 ΣΤΕ 1125/2008 ΣΤΕ 1987/2010 ΣΤΕ
Άδεια χρήσης νερού και εκτέλεσης έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων.	1548/2015 ΣΤΕ 1549/2015 ΣΤΕ 1/2015 ΕΦ ΛΑΡ (ΣΥΜΒ)
Γεωτρήσεις	1055/2012 ΣΤΕ 175/2005 ΓΝΜΔ ΝΣΚ
Ρέματα	3561/2014 ΣΤΕ 3562/2014 ΣΤΕ
Αίτηση ακύρωσης της ΑΕΠΟ έργου υδροδότησης.	2463/2017 ΣΤΕ
Προστασία του ποτάμιου οικοσυστήματος.	3943/2015 ΣΤΕ
Ρύπανση και επιβολή προστίμου κατά το άρθρο 30 του ν. 1650/1986. Διοικητικές κυρώσεις.	1351/2016 ΣΤΕ 3563/2014 ΣΤΕ 116/2010 ΓΝΜΔ ΝΣΚ
Αρμοδιότητα έκδοσης κανονιστικών πράξεων περί επιβολής περιορισμών ή άλλων μέτρων στη χρήση των υδάτων.	2613/2012 ΣΤΕ 2614/2012 ΣΤΕ 2615/2012 ΣΤΕ 508/2011 ΣΤΕ

Πίνακας 5. Νομολογία π.δ. 51/2007

Θέμα	Υπόθεση
Αίτηση ακύρωσης της ΑΕΠΟ έργου υδροδότησης.	2463/2017 ΣΤΕ
Προστασία του ποτάμιου οικοσυστήματος.	3943/2015 ΣΤΕ
Απαλλαγή του Δημοσίου (ΥΕΘΑ) από την καταβολή του Ειδικού Τέλους Κύκλου Νερού της ΕΥΑΘ	119/2016 ΓΝΜΔ ΝΣΚ
Δεν είναι επιτρεπτή η δημοπράτηση του επίδικου έργου πριν από την έγκριση σχεδίου διαχείρισης της περιοχής λεκάνης απορροής του ποταμού/υδατικού διαμερίσματος. Πριν από τη διακήρυξη διαγωνισμού για την κατασκευή έργων υδροδότησης έπρεπε να είχε εκδοθεί και η άδεια του άρθρου 11 του ν. 3199/2003.	1660/2014 ΣΤΕ

Πίνακας 6. Νομολογία Οδηγίας 2000/60 ΕΚ

Θέμα	Υπόθεση
Έγκριση προγράμματος χρήσης και ανάπτυξης των υδατικών πόρων, άδεια χρήσης νερού και εκτέλεσης έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων (Μέχρι την έγκριση σχετικού σχεδίου κατά τις διατάξεις του ν. 3199/2003, η εκτέλεση τέτοιων έργων επιτρέπεται αν εντάσσεται σε προγραμματισμό που έχει εγκριθεί με το ν. 1739/1987.)- (ανεκτός ο μερικός σχεδιασμός και προγραμματισμός των έργων εκσυγχρονισμού, εφόσον δεν προβλέπεται σημαντική αύξηση της κατανάλωσης υδατικών πόρων).	1548/2015 ΣΤΕ
	1549/2015 ΣΤΕ
	454/2014 ΣΤΕ
	2179/2006 ΣΤΕ
	2038/2012 ΣΤΕ
	1125/2008 ΣΤΕ
	3841/2006 ΣΤΕ
	1619/2016 ΣΤΕ
	1/2015 ΕΦ ΛΑΡ (ΣΥΜΒ)
	2875/2012 ΣΤΕ
	4590/2011 ΣΤΕ
	1987/2010 ΣΤΕ
	2934/2012 ΣΤΕ
2636/2009 ΣΤΕ (ΟΛΟΜ)	
2640/2009 ΣΤΕ (ΟΛΟΜ)	
Ρύπανση και επιβολή προστίμου κατά το άρθρο 30 του ν. 1650/1986.	1351/2016 ΣΤΕ
Δεν είναι επιτρεπτή η δημοπράτηση του επίδικου έργου πριν από την έγκριση σχεδίου διαχείρισης της περιοχής λεκάνης απορροής του ποταμού/υδατικού διαμερίσματος. Πριν από τη διακήρυξη διαγωνισμού για την κατασκευή έργων υδροδότησης έπρεπε να είχε εκδοθεί και η άδεια του άρθρου 11 του ν. 3199/2003.	1660/2014 ΣΤΕ
Μελέτη Περιβαλλοντικών και Κοινωνικών Επιπτώσεων που προβλέπει μέτρα για την προστασία των υδατικών πόρων. Εφόσον δεν πρόκειται για έργο διαχείρισης και αξιοποίησης υδατικών πόρων, δεν απαιτείται η προηγούμενη εκπόνηση Σχεδίου Διαχείρισης Υδάτων.	1360/2018 ΣΤΕ
	1361/2018 ΣΤΕ
Γεωτρήσεις	1055/2012 ΣΤΕ
	3084/2017 ΣΤΕ
	1377/2009 ΔΕΦ ΑΘ
Αίτηση ακύρωσης της ΑΕΠΟ έργου υδροδότησης.	2463/2017 ΣΤΕ
Προστασία του ποτάμιου οικοσυστήματος.	3943/2015 ΣΤΕ
	101/2018 ΣΤΕ
Σχέδιο Διαχείρισης Υδάτων και άδεια χρήσης νερού έπεται της ΑΕΠΟ	1362/2018 ΣΤΕ
Εκτέλεση έργων σε προστατευόμενη περιοχή και η ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων	1390/2017 ΣΤΕ
Χρήση ποταμού για τη διάθεση των επεξεργασμένων λυμάτων	1894/2017 ΣΤΕ

Σχέδιο Διαχείρισης των Λεκανών Απορροής Ποταμών του Υδατικού Διαμερίσματος	2462/2017 ΣΤΕ
Ρέματα	2795/2017 ΣΤΕ
Υδροηλεκτρικό έργο ως προς τις επιπτώσεις του στα ύδατα	2936/2017 ΣΤΕ
ΧΥΤΑ (δεν εμπίπτει στα ΣΔΛΑΠ)	1815/2016 ΣΤΕ
Εξορύξεις (δεν εμπίπτει στα ΣΔΛΑΠ)	551/2015 ΣΤΕ 1492/2013 ΣΤΕ
Ατμοηλεκτρικός σταθμός (δεν εμπίπτει στα ΣΔΛΑΠ)	4263/2015 ΣΤΕ 4298/2015 ΣΤΕ
Υδατοκαλλιέργειες (δεν συνιστούν χωροθετήσεις και δεν εμπίπτουν στην ΟΠΥ)	4966/2014 ΣΤΕ 4983/2014 ΣΤΕ 4984/2014 ΣΤΕ
Αποχέτευση ακάθαρτων (δεν εμπίπτουν στην ΟΠΥ)	2752/2013 ΣΤΕ
Διαχείριση στερεών αποβλήτων	4357/2011 ΣΤΕ 4358/2011 ΣΤΕ

Σημαντική θέση στη νομολογία έχει η υπόθεση της εκτροπής του Αχελώου³³⁶ καθώς και η ρύπανση του Ασωπού³³⁷, αλλά δεν κρίθηκε σκόπιμο η παρουσίασή τους στην παρούσα διατριβή διότι αποτελούν θέματα που ξεφεύγουν από τις απλές περιπτώσεις διαχείρισης τοπικών υδατικών πόρων, επειδή έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που επηρεάζουν τα υδατικά συστήματα που αφορούν και εστιάζουν σε δύο εξειδικευμένες για τον Ελλαδικό χώρο, περιπτώσεις.

Με μεγαλύτερη λεπτομέρεια παρουσιάζονται στη συνέχεια τα θέματα της έγκρισης προγράμματος χρήσης και ανάπτυξης των υδατικών πόρων, αδειών χρήσης νερού και εκτέλεσης έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων, των γεωτρήσεων και της ιδιοκτησίας / χρήσης υδάτων σε εκτεταμένο υδροφόρο ορίζοντα από τον κάτοχο του υπερκείμενου ακινήτου, που θεωρείται ότι απασχολούν το αντικείμενο της διατριβής. Παρότι το νερό αποτελεί ιδιαίτερο αγαθό και μάλιστα υπό απειλή, δεν υπάρχει εκτενής νομολογία και αρθρογραφία σχετικά με την προστασία του σε επίπεδο ιδιωτών. Αυτό πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι τα περισσότερα προβλήματα που προκύπτουν είναι μικρής και τοπικής / ατομικής κλίμακας και οι εμπλεκόμενοι δεν απευθύνονται συχνά στη δικαιοσύνη για την επίλυσή τους.

3.2.1 Έργα αξιοποίησης υδατικών πόρων και άδειες χρήσης νερού³³⁸

Με πάγια νομολογία (βλ. Πίνακες Νομολογίας) έχει κριθεί ότι μέχρι την έγκριση σχετικού Σχεδίου Διαχείρισης και Προγράμματος Μέτρων κατά τις διατάξεις του ν. 3199/2003, η

³³⁶ Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 2759/1994· 2760/1994· 2761/1994, ΟλΣτΕ 4944/1995· 1698/2005· 3053/2009, ΝΟΜΟΣ.

³³⁷ Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 3974/2010· 3975/2010· 3976/2010· 3977/2010· 3978/2010· 3943/2015, ΝΟΜΟΣ.

³³⁸ Οι χρήσεις νερού για τις οποίες απαιτείται η έκδοση άδειας χρήσης είναι η ύδρευση, η αγροτική, η βιομηχανική χρήση, η ενεργειακή χρήση και η χρήση για αναψυχή, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 10 του ν.3199/2003. Τα έργα αξιοποίησης υδατικών πόρων για τα οποία απαιτείται η έκδοση άδειας εκτέλεσης έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων είναι τα ακόλουθα: α) Υδροληψία από υδατορέματα, β) Υδροληψία από λίμνες, γ) Υδρομαστεύσεις πηγών, δ) Υδρογεωτρήσεις και φρέατα

εκτέλεση των έργων αξιοποίησης υδατικών πόρων είναι επιτρεπτή μόνον αν εντάσσεται σε προγραμματισμό ο οποίος έχει εγκριθεί κατά το ν. 1739/1987. Έτσι, η εκ των προτέρων έγκριση διαχειριστικού προγράμματος αποτέλεσε προϋπόθεση νομιμότητας για την έκδοση άδειας κάθε έργου διαχείρισης υδατικών πόρων. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε υποχρέωση για τη Διοίκηση να προχωρεί σε άμεσο σχεδιασμό διαχείρισης των υδατικών πόρων, κρίνοντας ότι η ρύθμιση του νόμου επαρκούσε, όντας σαφής και πλήρης, ώστε να μην αποτελεί δέσμευση κάποιο π.δ. το οποίο δεν εκδόθηκε ποτέ.

Κρίσιμο ερώτημα είναι πώς θα δικαιολογείτο η ένταξη έργων αξιοποίησης υδατικών πόρων στον προγραμματισμό του ν. 1739/1987 ενώ είναι ήδη σε εφαρμογή ο νέος ν. 3199/2003. Το ΣτΕ κρίνοντας ότι υπάρχει μεταβατική περίοδος εφαρμογής του νέου νόμου (άρθρο 16, §1) και το πρόγραμμα μέτρων του παλαιού νόμου αποτελεί πρόδρομο των ΣΔ, αποφάσισε ότι η πρόβλεψη του ν. 1739/1987 συνεχίζει να ισχύει μέχρι την ολοκλήρωσή τους (βλ. Πίνακες Νομολογίας). Αναφορά γίνεται και στη συνταγματική επιταγή της αρχής της αειφορίας, υπερθεματίζοντας αυτή την απόφαση.

Με βάση την §3 του άρθρου 16 του ν. 3199/2003, κατά την οποία «*οι άδειες χρήσης και έργων αξιοποίησης υδάτων, που εκδίδονται μέχρι την 1.1.2005, εκδίδονται σύμφωνα με τις μέχρι σήμερα ισχύουσες διατάξεις .....*» η δυνατότητα έγκρισης προγραμμάτων κατ' εφαρμογή του προγενέστερου ν. 1739/1987 καθ' όλη τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου δεν αποκλείεται, δεδομένου ότι η μεταβατική αυτή ρύθμιση της §3 δεν αναφέρεται στην έγκριση προγραμμάτων αλλά στην έκδοση των ατομικών διοικητικών πράξεων χορήγησης άδειας χρήσεως και έργων αξιοποίησης υδάτων³³⁹. Η Διοίκηση οφείλει να αποφανθεί επί αιτήματος φυσικού ή νομικού προσώπου για την χορήγηση άδειας χρήσεως ύδατος και μάλιστα εντός δίμηνης προθεσμίας, δεχόμενη ή απορρίπτουσα αιτιολογημένα το αίτημα.

Οι ισχυρισμοί του φορέα διαχείρισης ή / και της Διοίκησης ότι η έλλειψη σχεδίου διαχείρισης και προγράμματος ανάπτυξης υδατικών πόρων καλύπτεται με την εκπόνηση της οικείας ΜΠΕ και την ΑΕΠΟ³⁴⁰ κρίνονται ως αβάσιμοι. Αυτό υποστηρίζεται ενόψει της ανάγκης εκτελέσεως ενός έργου, η άμεση ικανοποίηση της οποίας επιτάσσεται από τα άρθρα 2 §1 και 5 §1 Σ. Δεδομένου όμως, ότι κατά την έννοια των σχετικών διατάξεων της ΟΠΥ και των σχετικών νόμων, οποιοδήποτε έργο διαχείρισης υδάτων πρέπει να εντάσσεται στο πλαίσιο προγραμματισμού και σχεδιασμού σε επίπεδο εθνικό και περιφερειακό με σκοπό την εξασφάλιση ορθολογικής χρήσης του νερού βάσει μακροπρόθεσμης προστασίας των διαθέσιμων υδατικών πόρων και βιώσιμης διαχείρισης του υδατικού οικοσυστήματος, η ΜΠΕ και η αντίστοιχη ΑΕΠΟ έχουν διαφορετικό αντικείμενο που αναφέρεται στην αξιολόγηση και αντιμετώπιση των συνεπειών συγκεκριμένου έργου για το περιβάλλον και στις επιπτώσεις αυτού³⁴¹.

Επίσης, ορίζεται με το ν. 3199/2003 μεταβατική περίοδος για την εφαρμογή των διατάξεων του που αφορούν στα ΣΔΛΑΠ και στα ΠΜ, ως προς τα οποία τάσσεται στη Διοίκηση

κάθε χρήσης, ε) Έργα αγωγών μεταφοράς νερού που εξυπηρετούν τα ανωτέρω α, β, γ και δ έργα, ζ) Δεξαμενές αποθήκευσης νερού που εξυπηρετούν τα ανωτέρω α, β, γ και δ έργα.

³³⁹ ΣτΕ 1125/2008· 3841/2008· 2180/2008· 2179/2006· 1688/2005, ΝΟΜΟΣ.

³⁴⁰ ΣτΕ 2316/2002 επτ· 2970/2004 επτ· 212/2003· 4590/2011, ΝΟΜΟΣ.

³⁴¹ ΣτΕ 983/2005, ΝΟΜΟΣ.

προθεσμία έως το Δεκέμβριο του 2009 για την έγκριση του πρώτου ΣΔ και του πρώτου ΠΜ. Όμως, δεν προβλέπεται αναστολή της εφαρμογής ή με οποιοδήποτε τρόπο άρση του κανόνα υπαγωγής των έργων σε προγραμματισμό κατά το μεταβατικό αυτό διάστημα, ανεξαρτήτως αν κατ' εφαρμογή των προαναφερθέντων άρθρων θα ήταν επιτρεπτή κατά το Σύνταγμα και τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου η κατάργησή του, έστω και προσωρινώς. Ο κανόνας αυτός θεσπίσθηκε ενόψει της συνταγματικής επιταγής για τη διαφύλαξη των φυσικών πόρων και επιβάλλεται με την ήδη ισχύουσα ΟΠΥ.

Παράλληλα με τα προηγούμενα ισχύει το άρθρο 9 του ν. 3481/2006 (στο άρθρο 7 του ν. 3199/2003 προστίθεται §5) το οποίο προέβλεπε ρήτρες για έργα χρήσης υδατικών πόρων πριν από την κατάρτιση του υδατικού σχεδιασμού της χώρας που αφορούν σε επιτακτικές ανάγκες ύδρευσης, στην προστασία και βελτίωση επιφανειακών και υπόγειων υδατικών συστημάτων, στην περιβαλλοντική βελτίωση ή στην παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας, τοποθετώντας το σχέδιο τοπικά, σε επίπεδο μεμονωμένης λεκάνης απορροής. Στο «προσωρινό» σχέδιο διαχείρισης πρέπει να τεκμηριώνεται η διαθεσιμότητα και η επάρκεια των υδατικών πόρων της λεκάνης απορροής μετά τη σχεδιαζόμενη απόληψη ποσοτήτων ύδατος, καθώς και η βιώσιμη χρήση των υδάτων που θα αξιοποιηθούν στη λεκάνη απορροής που θα μεταφερθούν οι προς απόληψη ποσότητες, με βάση την ανάγκη μακροπρόθεσμης προστασίας των διαθέσιμων υδατικών πόρων. Το σχέδιο αυτό ισχύει μέχρι την έγκριση του πρώτου ΣΔΛΑΠ³⁴².

Στην πράξη βέβαια, τα ΣΔ και τα ΠΜ ολοκληρώθηκαν το 2015 και ως τότε αρκετά έργα, ιδιωτικά κατά κύριο λόγο, διεκπεραιώνονταν χωρίς καμία άδεια. Πρόβλημα δημιουργείτο μόνο σε περίπτωση καταγγελίας που και αυτό ήταν σπάνιο λόγω κόστους και χρονοβόρας διαδικασίας για τους αντισυμβαλλόμενους. Η έλλειψη ΣΔ (και του ν. 1739/1987 και του ν. 3199/2003) ήταν ο ουσιαστικός λόγος για τον οποίο το ΣτΕ σταμάτησε την εκτροπή του Αχελώου. Επίσης υπάρχει προσφυγή στο ΣτΕ που ακύρωσε άδεια γεώτρησης του Νομάρχη Κυκλάδων το 1991-92, ακριβώς λόγω της έλλειψης σχεδίου διαχείρισης του τότε ν. 1739/1987. Εν γνώσει της Διοίκησης λοιπόν, ιδίως μετά από αυτές τις αποφάσεις του ΣτΕ, έβγαιναν, σε όλη την Ελλάδα, άδειες που ήταν άκυρες. Σε περιπτώσεις βέβαια που θα γινόταν προσφυγή, ο ενάγων θα χρειαζόταν ένα σημαντικό χρηματικό ποσό και επειδή συνήθως δεν υπήρχε οικονομική δυνατότητα, ελάχιστοι προσέφυγαν. Στη συνέχεια η Διοίκηση, μόλις το 2014-2015, νομιμοποίησε όλα τα έργα, παράνομα ή όχι, με μια απλή αίτηση, ούτε καν ένα παράβολο, με βάση την ΚΥΑ 146896/2014.

Σήμερα, με την έγκριση των ΣΔ ανά υδατικό διαμέρισμα, το αντικείμενο αυτής της νομολογίας διαφοροποιείται και το βασικό νομικό κριτήριο για την αδειοδότηση έργων αξιοποίησης υδατικών πόρων είναι η επίδραση του έργου στην κατάσταση των υδάτων, επιφανειακών και υπόγειων, μέσω των προβλέψεων του σχετικού σχεδίου και των εξαιρέσεων του άρθρου 4 της ΟΠΥ.

3.2.2 Γεωτρήσεις

Το καθεστώς που ίσχυε για τις γεωτρήσεις στην Ελλάδα ήταν πολύ χαλαρό και η νομοθεσία σχεδόν ανεφάρμοστη. Μελέτες καταδεικνύουν ότι οι ανεξέλεγκτες γεωτρήσεις έχουν προκαλέσει μείωση της στάθμης του υδροφόρου ορίζοντα και αύξηση του βάθους άντλησης από αυτόν. Το αποτέλεσμα είναι αφενός η ανάγκη για γεωτρήσεις σε μεγαλύτερα βάθη και αφετέρου, για τις παραθαλάσσιες περιοχές περισσότερο, η είσοδος αλμυρού νερού μέσα

³⁴² ΣτΕ 1453/2018, ΝΟΜΟΣ.

στον υδροφόρο ορίζοντα προκαλώντας υφαλμύριση και ανάλογες ζημιές στον πόρο αλλά και στη γεωργική παραγωγή λόγω άρδευσης με ακατάλληλο νερό. Σήμερα, με την εφαρμογή της ΟΠΥ και των εφαρμοστικών της διατάξεων, όποιος έχει πραγματοποιήσει ή έχει στην ιδιοκτησία του μια γεώτρηση, είναι υποχρεωμένος να τη δηλώσει - νομιμοποιήσει, προσκομίζοντας τα απαραίτητα αποδεικτικά και δικαιολογητικά, ώστε αυτή η γεώτρηση να μη θεωρείται πλέον αυθαίρετη και παράνομη, αλλά να καταγραφεί στο ΕΜΣΥ³⁴³. Σκοπός της τακτοποίησης της γεώτρησης είναι να ληφθεί άδεια γεώτρησης για κάθε μια ξεχωριστά, ώστε να είναι καταγεγραμμένη στο Μητρώο και να υπάρχει συνολικός έλεγχος κατανάλωσης των υδατικών πόρων της χώρας. Δεδομένου ότι πρόκειται περί βασικού επιχειρησιακού εργαλείου για τη συνολική παρακολούθηση της κατάστασης των υδάτων στη χώρα και για την επίτευξη του στόχου μίας συνετής διαχείρισης, στο ΕΜΣΥ εγγράφονται υποχρεωτικά όλα τα σημεία υδροληψίας από επιφανειακά και υπόγεια ύδατα, ακόμα και τα ανενεργά. Με την εγγραφή, εκδίδεται πιστοποιητικό εγγραφής καθώς και ένας μοναδικός κωδικός.

Η νομοθεσία αντιμετωπίζει με αυστηρότητα την παράλειψη εγγραφής στο ΕΜΣΥ:

- Δημόσιες αρχές και υπηρεσίες αρμόδιες για τη χορήγηση των αδειών και εγκρίσεων που απαιτούνται από την κείμενη νομοθεσία για την πραγματοποίηση κάθε έργου ή δραστηριότητας στο ακίνητο που πραγματοποιείται ή πρόκειται να πραγματοποιηθεί υδροληψία, υποχρεούνται να ζητούν από τον ενδιαφερόμενο το πιστοποιητικό εγγραφής του σημείου υδροληψίας στο ΕΜΣΥ ως προϋπόθεση για την έκδοση των ανωτέρω πράξεων.
- Για τη σύνταξη κάθε συμβολαίου μεταβίβασης, δωρεάς, γονικής παροχής, αποδοχής κληρονομιάς ή σύστασης εμπραγμάτου δικαιώματος που αφορά στο ακίνητο που πραγματοποιείται υδροληψία, πρέπει να προσκομίζεται από τον ενδιαφερόμενο το πιστοποιητικό εγγραφής του εν λόγω σημείου υδροληψίας στο ΕΜΣΥ ή να αποτυπώνεται στο τοπογραφικό διάγραμμα που συνοδεύει το συμβόλαιο ο κωδικός εγγραφής στο ΕΜΣΥ.
- Σε περιπτώσεις ενοχικού δικαιώματος (μίσθωση ή κατά παραχώρηση χρήση του ακινήτου στο οποίο πραγματοποιείται υδροληψία), πρέπει να αναγράφεται ρητά και ο κωδικός εγγραφής στο ΕΜΣΥ.
- Η εγγραφή αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη διενέργεια των ανωτέρω ενεργειών και η παράλειψη καταχώρισης στο ΕΜΣΥ επαπειλείται και με χρηματικά πρόστιμα.

Ακόμα κι αν υπάρχει άδεια χρήσης των υδάτων, η μη εγγραφή τους στο ΕΜΣΥ επισύρει πρόστιμο από 1.000 έως 5.000 ευρώ, ανάλογα με το μέγεθος της απολήψιμης ποσότητας ύδατος, τη βαρύτητα και τη συχνότητα της παράβασης.

---

³⁴³ ΚΥΑ 145026 /31/Β/2014 «Σύσταση, διαχείριση και λειτουργία Εθνικού Μητρώου Σημείων Υδροληψίας (Ε.Μ.Σ.Υ.) από Επιφανειακά και Υπόγεια Υδατικά Συστήματα», σύμφωνα με την σχετική ΚΥΑ, στο Εθνικό Μητρώο Σημείων Υδροληψίας εγγράφονται από τις Διευθύνσεις Υδάτων των Αποκεντρωμένων Διοικήσεων: α) νέα σημεία υδροληψίας στα οποία χορηγείται άδεια χρήσης νερού μετά την έναρξη ισχύος της απόφασης, β) σημεία υδροληψίας για τα οποία κατά την έναρξη ισχύος της απόφασης έχουν υποβληθεί στις αρμόδιες υπηρεσίες αιτήσεις για χορήγηση ή ανανέωση άδειας χρήσης νερού, σύμφωνα με τις εκάστοτε κείμενες σχετικές διατάξεις, γ) υφιστάμενα σημεία υδροληψίας, τα οποία αδειοδοτήθηκαν μετά την 20.12.2005, ανεξαρτήτως εάν η άδεια χρήσης νερού είναι σε ισχύ ή όχι και δεν εμπίπτουν στην περίπτωση (β), <http://www.ypeka.gr/>.

Κάθε μια γεώτρηση στη χώρα έπρεπε υποχρεωτικά να δηλωθεί, χωρίς κάποιο πρόστιμο μέχρι το Σεπτέμβριο του 2014. Κατόπιν και για δύο έτη, η τακτοποίηση της γεώτρησης γίνεται με επιβολή προστίμου. Σύμφωνα με την ΚΥΑ 146896/27-10-2014 (όπως τροποποιήθηκε με την ΚΥΑ 101123/17.6.2015, την 170766/19.1.2016 και την ΚΥΑ 140424/6.3.2017) οι αιτήσεις για άδειες γεωτρήσεων κατατίθεται στον οικείο ΟΤΑ (συνήθως Δήμο-ΟΤΑ Α΄ βαθμού), ο οποίος λειτουργεί σαν υπηρεσία υποδοχής και στη συνέχεια προωθούνται στην αρμόδια Αποκεντρωμένη Διοίκηση. Η άδεια δίνεται από τη Διεύθυνση Υδάτων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης κατόπιν ελέγχου της αξιολόγησης της επάρκειας του υδροφόρου ορίζοντα και των υδρογεωλογικών συνθηκών της περιοχής από την υπηρεσία υποδοχής, με προσδιορισμό συγκεκριμένης ποσότητας απολήψιμου ύδατος. Εξετάζεται επίσης αν οι ανάγκες σε νερό για την αιτούμενη χρήση καλύπτονται ή μπορούν να καλυφθούν από δημόσιο ή δημοτικό δίκτυο ύδρευσης. Το αυτό ισχύει και για επαναλειτουργία παλαιών γεωτρήσεων.

Όταν βεβαιώνεται από τον αρμόδιο φορέα διαχείρισης δημόσιου ή δημοτικού συλλογικού δικτύου παροχής υπηρεσιών ύδατος ότι οι ανάγκες σε νερό των ιδιωτών ή των ιδιωτικών δικτύων του αιτούντα τη χορήγηση ή την ανανέωση της άδειας χρήσης ύδατος, καλύπτονται ή μπορούν να καλυφθούν πλήρως από το εν λόγω δημόσιο ή δημοτικό δίκτυο, δεν εκδίδονται νέες άδειες ούτε ανανεώνονται οι υφιστάμενες.

Η άδεια χρήσης ύδατος ανακαλείται και σε περίπτωση μεταγενέστερης πλήρους κάλυψης των αναγκών σε νερό ιδιωτών ή των ιδιωτικών δικτύων από δημόσιο ή δημοτικό συλλογικό δίκτυο παροχής ύδατος. Με την πράξη ανάκλησης της άδειας το σημείο υδροληψίας χαρακτηρίζεται ως ανενεργό και τίθεται εκτός λειτουργίας. Τέτοια περίπτωση όμως δε συντρέχει όταν υπάρχουν πραγματικές ανάγκες που δεν καλύπτονται από τα υπάρχοντα έργα ή όταν εξυπηρετούν καλλιέργειες για το χρονικό διάστημα του έτους που δεν λειτουργεί το εν λόγω δίκτυο άρδευσης ή σε περίπτωση ακαταλληλότητας της ποιότητας του παρεχόμενου από το δημόσιο ή δημοτικό δίκτυο ύδατος ως προς τη συγκεκριμένη χρήση, η οποία αποδεικνύεται με χημική ανάλυση ή με έκθεση γεωπόνου.

Βέβαια η χορήγηση των αδειών εκτέλεσης έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων ή/και χρήσης ύδατος είναι αυτοτελής υπό την έννοια ότι δεν απαλλάσσει τον δικαιούχο της χρήσης από την υποχρέωση να εφοδιάζεται με άδεια ή έγκριση ή τήρηση όρων και περιορισμών άλλης Αρχής, αν από υφιστάμενες διατάξεις προκύπτει σχετική υποχρέωση, ούτε υποκαθιστά τυχόν άλλες απαιτούμενες εγκρίσεις. Παράλληλα, δεν υποκαθιστά ούτε αναιρεί κανονιστικές διατάξεις σχετικά με τη χορήγηση αδειών ίδρυσης και λειτουργίας έργων και δραστηριοτήτων χρήσης γης, ούτε νομιμοποιεί τη χρήση του χώρου από πολεοδομική άποψη. Επίσης, δε συνιστά εμπράγματο ή ενοχικό δικαίωμα επί ακινήτων, δε δικαιολογεί προσβολή εμπράγματος δικαιώματος του Δημοσίου ή τρίτων και δεν αποτελεί στοιχείο απόδειξης ιδιωτικών εμπράγματων δικαιωμάτων.

Επίσης, κάθε ιδιωτικό μέσο μεταφοράς ύδατος για διάθεση σε τρίτους υποχρεούται να συνοδεύεται από αντίγραφο της άδειας χρήσης ύδατος του δικαιούχου του σημείου υδροληψίας και να το επιδεικνύει σε κάθε έλεγχο αρμόδιου οργάνου. Στον κάτοχο των μέσων μεταφοράς ύδατος για διανομή σε τρίτους, που ενεργεί κατά παράβαση των υποχρεώσεων αυτών, επιβάλλεται πρόστιμο 1.000 μέχρι 3.000 ευρώ.

Δεν απαιτείται άδεια, αλλά εξακολουθεί όμως να απαιτείται εγγραφή στο ΕΜΣΥ, εκτέλεσης έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων ή/και χρήσης ύδατος στα ανενεργά σημεία υδροληψίας, δηλαδή σημεία υδροληψίας τα οποία δεν χρησιμοποιούνται αλλά οι ιδιοκτήτες τους επιθυμούν να τα διατηρήσουν για ενδεχόμενη μελλοντική χρήση ή ως διακοσμητικά στοιχεία (λ.χ. παλιά πέτρινα πηγάδια σε αυλές σπιτιών). Σε περίπτωση που πρόκειται να

χρησιμοποιηθούν, έστω και περιοδικά, θα πρέπει να εκδοθεί άδεια χρήσης ύδατος σύμφωνα με τις σχετικές προβλέψεις των άρθρων 4, 5 και 6 της προαναφερθείσας ΚΥΑ. Έτσι, καθίσταται σαφές ότι η έννοια του ανενεργού είναι διάφορη από την έννοια του εφεδρικού. Πηγή από την οποία μπορεί ανά πάσα στιγμή να αντληθεί νερό, αλλοιώνοντας τον προγραμματισμό που έχει γίνει ανά λεκάνη απορροής ποταμού, και άρα δεν είναι ανενεργή, πρέπει να αδειοδοτείται. Αν ο ενδιαφερόμενος αμελήσει και δεν προχωρήσει τις διαδικασίες ώστε να χαρακτηριστεί το σημείο υδροληψίας ανενεργό, η έκδοση άδειας λήψης ύδατος είναι αναγκαία ακόμα κι αν δεν υπάρχει πρόθεση να γίνει χρήση του συγκεκριμένου σημείου για το σκοπό αυτό.

Οι άδειες εκτέλεσης έργου αξιοποίησης υδατικών πόρων και οι άδειες χρήσης ύδατος, περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων και τα βασικά χαρακτηριστικά του έργου, τεχνικά στοιχεία, είδος και μέγεθος μονάδας εκμετάλλευσης, στα οποία απαγορεύεται οποιαδήποτε αλλαγή τους χωρίς τροποποίηση της σχετικής άδειας. Στις άδειες χρήσης περιλαμβάνονται επίσης η ετήσια ποσότητα (ελάχιστη - μέγιστη) του ύδατος το οποίο επιτρέπει η συγκεκριμένη άδεια να αντλείται. Η χρήση δε για ύδρευση έχει προτεραιότητα, ως προς την ποσότητα και την ποιότητα, έναντι κάθε άλλης χρήσης, όπως έχει ήδη αναφερθεί.

Έτσι τα τελευταία χρόνια έχουν εντατικοποιηθεί οι έλεγχοι και, για τις καταγεγραμμένες παραβάσεις, επιβάλλονται πρόστιμα. Σε κάποιες περιπτώσεις μαζί με το πρόστιμο επιβάλλεται από τις αρχές και σφράγιση της γεώτρησης. Βασικό κριτήριο για την επιβολή του ύψους των προστίμων είναι το μέγεθος της απολήψιμης ποσότητας του ύδατος, η σοβαρότητα και η συχνότητα της παράβασης, το όφελος του παραβάτη και η επαναλαμβανόμενη μη συμμόρφωση με τυχόν υποδείξεις της αδειοδοτούσας αρχής. Αν δε για την εν λόγω γεώτρηση έχουν ληφθεί κάποιες επιδοτήσεις, αυτές παρακρατούνται από την αρμόδια Υπηρεσία της Αποκεντρωμένης Διοίκησης. Αγροτεμάχιο ή ακίνητο στο οποίο υπάρχει γεώτρηση, δεν μπορεί να μεταβιβαστεί ή να πουληθεί αν δεν προσκομιστεί η άδεια της γεώτρησης αυτής. Η άδεια υδρογεώτρησης ισχύει για 10 έτη και με την παρέλευση του χρόνου αυτού θα πρέπει να κατατεθεί αίτηση με τα απαραίτητα δικαιολογητικά για την ανανέωση της άδειας. Απαραίτητη είναι η άδεια για την εξ αρχής ανόρυξη μιας υδρογεώτρησης και για τη χρήση του νερού.

Σύμφωνα με τη νομολογία (βλ. Πίνακες Νομολογίας) οι γεωτρήσεις υπόκεινται στη διαδικασία προγραμματισμού για τη διαχείριση υδατικών πόρων και θεωρείται υποχρεωτική η λήψη διοικητικής άδειας για την έναρξη της χρήσης τους. Σε περίπτωση παραβάσεων ανακαλείται η άδεια για έξι μήνες και σε επανάληψη της παράβασης, αφαιρείται οριστικά. Αφαίρεση της άδειας για πρώτη διαπιστωθείσα παράβαση είναι μη νόμιμη. Η πράξη μη χορήγησης άδειας χρήσης νερού σε γεώτρηση και η διακοπή λειτουργίας υπάγεται στο Ε' Τμήμα του ΣτΕ.

Σύμφωνα με την 175/2005 ΓΝΜΔ ΝΣΚ οι κανονιστικές αποφάσεις των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων που αφορούν περιοριστικά μέτρα, όρους και προϋποθέσεις για την χορήγηση αδειών χρήσης νερού και εκτέλεσης έργων αξιοποίησης υδατικών πόρων, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελούν εγκεκριμένα σχέδια διαχείρισης υδατικού δυναμικού κατά την έννοια του άρθρου 7 του ν. 3199/2003.

Πιο συγκεκριμένα για τις υδρογεωτρήσεις που εμπίπτουν στην ΚΥΑ 15393/2332/2002 απαιτείται διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης σύμφωνα με τη ΚΥΑ Η.Π. 11014/703/Φ104/2003 αν για την περιοχή δεν έχει εκπονηθεί και εγκριθεί πρόγραμμα

ανάπτυξης υδατικών πόρων³⁴⁴. Η κατά περίπτωση απαιτούμενη διαδικασία περιβαλλοντικής αδειοδότησης πρέπει να προηγείται της άδειας υδρογεώτρησης και, φυσικά, της τελικής άδειας χρήσης νερού, η οποία επακολουθεί. Δεν μπορεί να χορηγηθεί η άδεια χρήσης νερού σε περίπτωση που πάσχει η άδεια ανόρυξης εφόσον δεν προηγήθηκε η περιβαλλοντική αδειοδότηση και εκ των υστέρων δεν μπορεί να γίνει δεκτή η διαδικασία.

Το ΣτΕ έχει αποφανθεί, επίσης, υπέρ του έννομου συμφέροντος ιδιωτών χρηστών νερού από δική τους γεώτρηση και πως το συμφέρον αυτό προσβάλλεται από τη χρήση παρακείμενης κοινοτικής γεώτρησης. Η κοινότητα είχε θεωρήσει ότι θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν και οι ίδιοι το νερό από τη νέα γεώτρηση³⁴⁵. Όμως η άδεια για την κοινοτική γεώτρηση είχε δοθεί χωρίς έλεγχο των υδρογεωλογικών και λοιπών στοιχείων της περιοχής και επίσης δεν υπήρχε παλιά, λειτουργούσα την τελευταία πενταετία για να υποστηριχθεί ότι προς αντικατάσταση εκείνης, εκδόθηκε η προσβαλλόμενη πράξη.

Επίσης, σε περιπτώσεις που κρίθηκε ότι είναι απαραίτητα περιοριστικά μέτρα για την προστασία του υδατικού δυναμικού λόγω υποβαθμισμένου υδροφόρου ορίζοντα, απαγορεύθηκε η εκτέλεση νέων έργων υδροληψίας για οποιαδήποτε χρήση πλην της ύδρευσης (αποκλειστικά και μόνο για πόση)³⁴⁶. Η Διοίκηση δεν μπορεί να εκδώσει άδεια γεώτρησης που αφορά σε χρήση ύδρευσης οικίας (όχι μόνο για πόση) και άρδευσης κτήματος, αφού αυτή υπόκειται στα απαγορευτικά και περιοριστικά μέτρα τα οποία έχουν τεθεί χάριν του δημοσίου συμφέροντος που υπαγορεύει την προστασία των υδατικών πόρων.

3.2.3 Ιδιοκτησία / χρήση υδροφόρου ορίζοντα

Οι περιπτώσεις ρύθμισης θεμάτων ιδιοκτησίας και διάθεσης των υπόγειων υδάτων από τους ιδιοκτήτες του υπερκείμενου ακινήτου αντιμετωπίζονται από τη νομολογία, σύμφωνα με τους περιορισμούς που θέτει το Σύνταγμα, χωρίς παραχώρηση οποιουδήποτε εμπράγματος ή ενοχικού δικαιώματος επ' αυτών καθώς και νομής ή οιονεί νομής από τους ιδιοκτήτες του ακινήτου. Υφίσταται μόνο το περιορισμένο δικαίωμα χρήσης των υπόγειων υδάτων από τον κύριο του ακινήτου κάτω από το οποίο υφίστανται τα υπόγεια νερά, για προσωπικές και οικογενειακές ανάγκες, όχι όμως και εκμετάλλευσης ή διάθεσης αυτών με χρηματικό ή άλλο αντάλλαγμα και πάντα κατόπιν χορήγησης σχετικής άδειας. Η χρήση αυτή πρέπει να περιορίζεται στο ανώτατο όριο των πραγματικών αναγκών σε ποσότητα ύδατος του δικαιούχου ώστε το υπόλοιπο να διατηρείται σε εφεδρεία για την απόδοσή του σε άλλο πρόσωπο, κατά τις διατάξεις για τα υπόγεια νερά του άρθρου 18 §1 Σ και του ν. 1739/1987, που εκδόθηκε κατά ρητή πρόβλεψή του. Καταργήθηκε έτσι το προϋφιστάμενο σύστημα του άρθρου 1 του αν.ν. 439/1945, το οποίο προέβλεπε την ελεύθερη χρήση των υδάτων από τους ενδιαφερομένους άνευ λήψης ειδικής άδειας, με δυνατότητα μόνο να τίθενται γενικοί περιορισμοί, με κοινές υπουργικές αποφάσεις στην ανόρυξη φρεάτων και την άντληση υπογείων υδάτων.

Σύμφωνα με τη νομολογία, ο κύριος ακινήτου, κάτω από το οποίο βρίσκονται υπόγεια νερά, έχει περιορισμένο δικαίωμα χρήσης του νερού, μόνο ύστερα από άδεια της αρχής. Βέβαια

---

³⁴⁴ ΣτΕ 2129/2003, ΝΟΜΟΣ.

³⁴⁵ ΣτΕ 2877/2004, ΝΟΜΟΣ.

³⁴⁶ ΣτΕ 389/1999, ΝΟΜΟΣ.

σε κάποιες περιπτώσεις μέχρι την έγκριση των ΣΔ και χωρίς άδεια, όπου δεν γινόταν καταγγελία, ο κύριος του ακινήτου έκανε χρήση του νερού. Όμως δεν έχει δικαίωμα διάθεσης ή εκμετάλλευσης των νερών με χρηματικό ή άλλο αντάλλαγμα. Σύμφωνα με αυτά, τα υπόγεια νερά δεν θεωρούνται περιουσιακό του στοιχείο³⁴⁷. Κατ' επιταγή του Συντάγματος με το νυν ισχύον νομικό καθεστώς, τα υπόγεια ύδατα σε εκτεταμένο υδροφόρο ορίζοντα δεν θεωρούνται προϊόντα ούτε συστατικά του ακινήτου και δεν αποτελούν ιδιοκτησία του κυρίου του ακινήτου, κάτω από το οποίο διέρχονται³⁴⁸, δεν είναι δεκτικά διαθέσεως σε τρίτους, η οποία άλλωστε απαγορεύεται ρητώς όπως προαναφέρθηκε. Ο ιδιοκτήτης δε του ακινήτου στο οποίο διενεργείται ανόρυξη γεώτρησης, έχει απλώς δικαίωμα χρήσεως αυτών και μάλιστα περιορισμένης, κατά τους όρους της οικείας νομαρχιακής αποφάσεως, που του παρέχει το δικαίωμα αυτό. Η απαγορευμένη δε από το νόμο διάθεση του ύδατος σε τρίτους συνεπάγεται αδυναμία κατά νόμο παραχώρησης οποιουδήποτε εμπραγμάτου ή ενοχικού δικαιώματος επ' αυτών καθώς και νομής ή οιονεί νομής που μπορούν, με συνδρομή και των λοιπών κατά νόμο προϋποθέσεων, να οδηγήσουν σε απόκτηση δικαιώματος κυριότητας ή πραγματικής ή περιορισμένης προσωπικής δουλείας αντλήσεως και χρήσεως αυτού με χρησικτησία³⁴⁹.

Υπό το προηγούμενο νομικό καθεστώς, που καταργήθηκε από το ν. 1739/1987 (άρθρο 16 §1 αυτού), ήταν επιτρεπτή όπως λέχθηκε (άρθρο 1 του αν.ν. 439/1945), η ελεύθερη διάθεση και χρήση των υπογείων υδάτων, τα οποία και ήταν δεκτικά νομής ή και οιονεί νομής από τρίτο, οπότε και αντίστοιχα έκριναν οι αντίστοιχες εκδοθείσες αποφάσεις σε ανάλογες υποθέσεις³⁵⁰. Τέτοιες ήταν η, κατόπιν αναπομπής, εκδοθείσα ΕφΑθ 1695/1998³⁵¹, μετά δε την αναίρεσή της με την ΑΠ 733/1999³⁵², η, κατόπιν και πάλι αναπομπής, εκδοθείσα ΕφΑθ 469/2000³⁵³, η οποία επίσης αναιρέθηκε με την ΑΠ 431/2001³⁵⁴. Στις αποφάσεις αυτές δεν αναφέρεται ο ν. 1739/1987 διότι σύμφωνα με την αρχή του δικαίου περί μη

---

³⁴⁷ ΕφΛαρ 121/2003, ΑΠ 48/1999· ΣτΕ4531/1998· 3135/1993· ΕιρΑνδ 7/2002· ΕφΑθ 4326/2006· ΕιρΔομ 18/2008· ΠΠραθ 4530/2010, ΝΟΜΟΣ, *Μωραΐτη Α. σε Καράκωστα*, Αστικός Κώδικας, 2010, άρθρο 954, 9, σελ. 19, *Λασκαρίδης Εμμ. σε Γεωργιάδη Α.*, Σύνομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ II, 2013, άρθρο 954, 9, σελ. 23.

³⁴⁸ Τα νερά που βρίσκονται κάτω από το έδαφος ενός ακινήτου και σε βάθος ώστε να υπάγονται σε υδροφόρο ορίζοντα που εκτείνεται σε μεγάλες αποστάσεις, όπου αντίστοιχα περιλαμβάνονται πολλές ιδιοκτησίες και από τον οποίο αντλούνται μεγάλες ποσότητες και καλύπτουν υδρευτικές ανάγκες οικισμών ή αγροτικών ιδιοκτησιών, δεν μπορούν να θεωρηθούν προϊόντα του ακινήτου. Τα νερά αυτά, παρόλο που παράγονται λόγω της φύσης ή του προορισμού του ακινήτου, μπορούν να αντληθούν στις ίδιες ακριβώς ποσότητες και από άλλο, γειτονικό ή όχι ακίνητο που βρίσκεται πάνω από τον ίδιο υδροφόρο ορίζοντα.

³⁴⁹ Όπως προβλέπεται στα άρθρα ΑΚ 974, 975, 1041, 1045, 1121 και 1191.

³⁵⁰ ΑΠ 900/1997 ΕΕΝ 1998, σελ. 802.

³⁵¹ ΕΛΛΔνη, 1998, σελ. 658.

³⁵² ΕΕΝ 2000, σελ. 651.

³⁵³ Πράγματα: Κοινόχρηστα ύδατα, ΕΛΛΔνη, 2000, σελ. 858.

³⁵⁴ ΕΛΛΔνη, 2002, σελ. 406.

αναδρομικότητας των νόμων, που εκφράζεται με το άρθρο 2 του ΑΚ, ο ανωτέρω νόμος εφαρμόζεται στις σχέσεις που δημιουργούνται μετά την ισχύ του³⁵⁵.

Ανάλογα, τα υπόγεια νερά δεν θεωρούνται ούτε συστατικά του ακινήτου με την έννοια του άρθρου ΑΚ 954 §1 περ. 3³⁵⁶, γιατί το συστατικό περιορίζεται μέσα στα φυσικά όρια του ακινήτου, κάτι που δε συμβαίνει με τα αντλούμενα υπόγεια νερά από εκτεταμένο υδροφόρο ορίζοντα.

Έτσι, δεν μπορεί κανείς να καταστεί οιονεί συννομέας αντλήσεως και χρησιμοποίησης ύδατος από γεώτρηση που υφίσταται σε αγροτεμάχιο, για την οποία χορηγήθηκε άδεια και παρέχει στον ιδιοκτήτη του αγροτεμαχίου απλώς δικαίωμα αντλήσεως ύδατος και χρήσεως αυτού, στην ποσότητα που καθορίζεται στην άδεια, για την άρδευση συγκεκριμένης στρεμματικής έκτασης. Το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί να το διαθέτει σε τρίτους, πολύ δε περισσότερο δεν μπορεί να διαθέτει δικαίωμα το οποίο κάποιος δεν έχει και να καταστήσει οιονεί συννομείς αυτού τρίτους.

Όσον αφορά στην περίπτωση των ασφαλιστικών μέτρων και με βάση όσα έχουν αναφερθεί ανωτέρω, ο ιδιοκτήτης του ακινήτου στο οποίο διενεργήθηκε η ανόρυξη της γεώτρησης, έχει απλώς δικαίωμα χρήσεως και μάλιστα περιορισμένης, κατά τους όρους της οικείας νομαρχιακής αποφάσεως που του παρέχει το δικαίωμα αυτό. Στην περίπτωση λοιπόν των υπόγειων υδάτων, το επικαλούμενο ασφαλιστέο ουσιαστικό δικαίωμα νομής αντλήσεως και χρησιμοποίησης ύδατος από γεώτρηση, δεν βρίσκει έρεισμα στο νόμο και δεν υφίσταται³⁵⁷.

Λόγω του δικαιώματος χρήσεως των υπόγειων υδάτων αλλά όχι όμως και εκμεταλλεύσεως με χρηματικό αντάλλαγμα, η άντληση νερού δεν γεννά υπέρ του κυρίου του ακινήτου αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού, ούτε αξίωση για απόδοση της αξίας των ωφελημάτων³⁵⁸. Ο κύριος ακινήτου, κάτω από το οποίο βρίσκονται υπόγεια νερά, έχει περιορισμένο δικαίωμα χρήσης κατόπιν άδειας της αρχής ή και χωρίς αυτήν, κατά περίπτωση, όχι όμως και δικαίωμα διάθεσης ή εκμετάλλευσης των νερών με χρηματικό ή άλλο αντάλλαγμα, οπότε δεν θεωρούνται τα υπόγεια νερά ως περιουσιακό του στοιχείο. Επομένως η άντληση νερού από το ακίνητό του από αρμόδιο φορέα δεν τον στερεί από καρπούς ή ωφελήματα ή συστατικά του ακινήτου, ούτε μειώνει την περιουσία του, ούτε επέρχεται πλουτισμός εκείνου που αντλεί, διαχειρίζεται και διαθέτει το νερό. Οπότε δεν μπορεί να αναζητηθεί ούτε η αξία του νερού, ως καρπού ή ωφελήματος, ούτε η απόδοση αδικαιολόγητου πλουτισμού από εκείνον που άντλησε και διέθεσε το νερό σύμφωνα με τις διατάξεις του ν.1739/1987, παρότι κατά τη διάταξη του άρθρου ΑΚ 961 §1 ως καρποί του πράγματος θεωρούνται τα προϊόντα του και κάθε τι που αποκτά κανείς από το πράγμα σύμφωνα με τον προορισμό του και παρόλο που η κυριότητα των προϊόντων ή άλλων συστατικών του πράγματος ανήκει κατά τη διάταξη του άρθρου ΑΚ 1064 στον κύριο και μετά τον αποχωρισμό τους. Αν και με την επιφύλαξη των διατάξεων των άρθρων ΑΚ 1065 και 1066, ωφελήματα κατά τη διάταξη του άρθρου ΑΚ 962 είναι οι καρποί του πράγματος και κάθε όφελος που του παρέχει η χρήση του, για τα υπόγεια νερά όμως, χωρίς διάκριση αν βρίσκονται κάτω από ιδιωτικά ή δημόσια ακίνητα, προβλέπει

---

³⁵⁵ ΕφΑθ 4326/2006, ΝΟΜΟΣ.

³⁵⁶ ΕφΑρ121/2003, ΝΟΜΟΣ· ΕφΑθ 3640/2000 ΕλλΔνη, 2001, σελ. 1657.

³⁵⁷ ΠρΑθ 4530/2010, ΝΟΜΟΣ.

³⁵⁸ ΑΠ 48/1999, ΝΟΜΟΣ.

διαφορετικά το άρθρο 18 §1 Σ και ο ειδικός νόμος που ρυθμίζει τα σχετικά με την ιδιοκτησία και τη διάθεσή τους. Η ρύθμιση αυτή δεν αντιβαίνει στις διατάξεις του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα δικαιώματα του ανθρώπου, το οποίο έχει κυρωθεί με το ν.δ. 53/1974 και ορίζει στην §1 ότι «*κανένας δεν μπορεί να στερηθεί από τα αγαθά του εκτός για λόγους δημόσιας ωφέλειας και με τους όρους του νόμου*». Παράλληλα, στην §2 ορίζει ότι «*η προηγούμενη διάταξη δεν θίγει το δικαίωμα κάθε κράτους να εφαρμόζει τους αναγκαίους νόμους για τον έλεγχο της χρήσης της ιδιοκτησίας σύμφωνα με το γενικό συμφέρον, όπως συμβαίνει και με τις ρυθμίσεις για τα υπόγεια νερά, βάσει των διατάξεων που προαναφέρθηκαν*».

Κατ' εξαίρεση, στην περίπτωση του ελκόμενου νερού³⁵⁹ το οποίο δεν είναι κοινόχρηστο, ως κινητό πράγμα είναι δεκτικό νομής και μεταβίβασης με καθολική ή ειδική διαδοχή και μπορεί να υποβληθεί σε επικαρπία ή άλλη δουλεία προσωπική, περιορισμένη προσωπική ή πραγματική, ακόμη δε να αποτελέσει και αντικείμενο οιονεί νομής³⁶⁰. Αυτό καθαυτό το νερό είναι αντικείμενο συναλλαγής όχι όμως και το δικαίωμα διοχέτευσης που συνιστά πραγματική δουλεία και μπορεί να μεταβιβασθεί μόνο μαζί με το δεσπόζον ακίνητο³⁶¹. Για τη σύσταση της δουλείας διοχέτευσης νερού απαιτείται συμβολαιογραφικό έγγραφο και μεταγραφή. Για παράδειγμα, το νερό του πηγαδιού είναι υπόγειο, δεν έχει ροή και δεν λαμβάνει φυσική ροή αλλά έλκεται με τεχνητό τρόπο. Το νερό αυτό κατά νόμο (ΑΚ 954 § 1 περ. 3) κρίνεται ως συστατικό του ακινήτου στο οποίο βρίσκεται και ο κύριος του ακινήτου έχει τη νομή, χρησιμοποιώντας το νερό που υπάρχει σ' αυτό. Ο νόμος (ΑΚ 993) αναγνωρίζει τη νομή μέρους πράγματος μόνο από την άποψη προστασίας και, συνεπώς, οσοδήποτε και αν διαρκέσει η νομή αυτή, δεν μπορεί ποτέ να οδηγήσει στην κτήση κυριότητας δουλείας με χρησικτησία, γιατί αυτό θα ήταν αντίθετο με τη θεμελιώδη αρχή του άρθρου ΑΚ 953, κατά την οποία το (ουσιώδες) συστατικό πράγματος (όπως είναι και το νερό κάτω από το έδαφος), δεν μπορεί να είναι χωριστά αντικείμενο κυριότητας ή άλλου εμπράγματος δικαιώματος³⁶², αν και μπορεί να είναι δεκτικό χωριστής νομής. Οπότε στην περίπτωση αξίωσης χρήσης του νερού από λοιπούς χρήστες, δεν προκύπτει κατάχρηση δικαιώματος εάν ο κύριος του ακινήτου αρνηθεί την παροχή, διότι δεν νοείται καταχρηστική άσκηση δικαιώματος που δεν υπάρχει, αφού μόνο υπαρκτό δικαίωμα είναι λογικώς δυνατό να ασκηθεί³⁶³. Κατ' άρθρο ΑΚ 993 τα δικαιώματα από την προσβολή της νομής έχει και εκείνος που νέμεται μέρος μόνο του πράγματος. Ως μέρος πράγματος μπορεί να είναι και (ουσιώδες) συστατικό, όπως είναι

---

³⁵⁹ «*Εκείνο που έχει τεθεί μέσα σε σωλήνα ή αγωγό ή έχει συγκεντρωθεί σε δεξαμενή για να διοχετευθεί περαιτέρω προς αξιοποίηση*», Λασκαρίδης Εμμ. σε Γεωργιάδη Α., Σύντομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013, άρθρο 954, 8, σελ. 46, Τούση Α., Εμπράγματο Δίκαιο, 1988, σελ. 70, ΠΠρΚορ 276/2000· ΠΠρΑγρ 55/1991, ΝΟΜΟΣ.

³⁶⁰ ΕφΑθ 1324/1995, ΝοΒ 1996, σελ. 223.

³⁶¹ Μπόσδας Δ., Περί υδάτων, ΕΕΝ 1976, σελ. 518-519, ΕιρΠατρ 42/2020, ΝΟΜΟΣ.

³⁶² Λασκαρίδης Εμμ., σε Γεωργιάδη Α., Σύντομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013, άρθρο 953, 7, σελ. 19 ΑΠ 388/1977 ΝοΒ 25, 1362· ΕφΑθ 7483/1978 ΝοΒ 28, 76.

³⁶³ ΕφΑθ 4326/2006, ΝΟΜΟΣ.

το πηγάδι που θεωρείται πηγή (ΑΚ 953, 954 αρ. 3³⁶⁴), εφόσον η χωριστή εξουσίασή του είναι υλικώς νοητή και οικονομικώς δυνατή, η δε νομή επ' αυτού είναι ικανή να θεμελιώσει την προστασία του νομέα κατά προσβολών, όχι όμως να οδηγήσει σε κτήση κυριότητας συστατικού με χρησικτησία, όπως ήδη έχει αναφερθεί³⁶⁵. Στην περίπτωση όμως της μεταβιβαστικής συμφωνίας της οιονεί νομής δουλείας διοχέτευσης ύδατος, λόγω της ιδιομορφίας του δικαιώματος που διαφέρει από τα εμπράγματα δικαιώματα (ΑΚ 973) και δεν υπόκειται, ως προς τη σύσταση, μετάθεση ή αλλοίωσή της, με σύμβαση, στους κανόνες των άρθρων ΑΚ 369 και 1033 (συμβολαιογραφικό έγγραφο και μεταγραφή), η κτήση της είναι καθόλα έγκυρη και ισχυρή, με άτυπη συμφωνία και παράδοση³⁶⁶.

Νερό που έχει συγκεντρωθεί για να διοχετευθεί προς εκμετάλλευση δεν είναι κοινόχρηστο πράγμα αλλά κινητό και ανήκει σ' αυτόν που το διοχετεύει³⁶⁷. Ο διοχετεύσας παράνομα κοινόχρηστο νερό ματαιώνει την κοινή χρήση και δεν αποκτά κυριότητα σ' αυτό³⁶⁸ ενώ ο προσβαλλόμενος παράνομα στην προσωπικότητά του απολαμβάνει τα δικαιώματα που απορρέουν από τη διάταξη του άρθρου 57 του ΑΚ³⁶⁹. Άρση της κοινής χρήσης (ΑΚ 971) προκύπτει μόνο σε περίπτωση φυσικού ή νομικού λόγου.

Όσον αφορά στις πηγές³⁷⁰, δηλαδή το σημείο από όπου εξέρχεται υπόγειο νερό κατά τρόπο διαρκή, όσο και το ίδιο το νερό που αναβλύζει, δεν είναι κοινόχρηστα, γιατί το νερό αυτό μαζί με το εντός των πηγών υπόγειο νερό αποτελούν κατά τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων ΑΚ 953 και 954 §3, αναποχώριστο και συστατικό στοιχείο του εδάφους και ανήκουν στην κυριότητα του κυρίου του εδάφους, ως ιδιωτικά δε πράγματα είναι δεκτικά ιδιωτικής συναλλαγής και υπόκεινται σε αναγκαστική απαλλοτρίωση³⁷¹. Καθένας μη κύριος του εδάφους από το οποίο αναβλύζει το νερό, μόνο δικαίωμα δουλείας μπορεί ν' αποκτήσει καθώς σύμφωνα με την ΕφΑιγ 59/1963³⁷² το πηγαίο νερό μόνο αντικείμενο υδατικής

---

³⁶⁴ Λασκαρίδης Εμμ. σε Γεωργιάδη Α., Σύντομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013, άρθρο 953, 7, σελ. 19 και αρ. 8, σελ. 23, Γιαννακόπουλος Η. σε Καράκωστα, αστικός Κώδικας, 2010, άρθρο 993, 1, σελ. 250.

³⁶⁵ Δημάκου Φ., στον ΑΚ Γεωργιάδη - Σταθόπουλου άρθρο 953, αρ. 36, 1985.

³⁶⁶ Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 1444/1999· ΑΠ 646/1985· ΕφΑΘ 469/2000· ΕιρΠατρ 271/2008, ΝΟΜΟΣ.

³⁶⁷ Μπαλή Γ., Γενικά Αρχαία του Αστικού Δικαίου, 1961 σελ. 506 επ.· ΠΠρΑγριν 55/1991 ΝοΒ 41, σελ. 319· Γνωμ. Εισαγγ. ΠρΑρτ 3/1995 ΑρχΝ 46, σελ. 654.

³⁶⁸ Η απόκτηση κυριότητας θα αποτελούσε εκ των υστέρων νομιμοποίηση της παράνομης ενέργειάς του.

³⁶⁹ ΠΠρΚορινθ 276/2000 Δνη 2001, σελ. 505.

³⁷⁰ Μέρος του εδάφους από το οποίο οι φλέβες των υπόγειων νερών οι οποίες φθάνουν μέχρι την επιφάνεια του εδάφους ή τα υπόγεια νερά που συγκεντρώνονται λόγω πτυχώσεων των πετρωμάτων και κατόπιν εξέρχονται στην επιφάνεια, βλ. και ΕιρΑνδρ 7/2002 ΑρχΝ 2002, σελ. 667.

³⁷¹ Παππάς Σ. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, 2004, άρθρο 967, 7, σελ. 134, Αθανασόπουλος Τ., Εμπράγματο Δίκαιο, σελ. 78 επ.· ΣτΕ 412/1960 Ε.Α. (Διοικ.) 136/1995· ΝοΒ 43, σελ. 841· ΠΠρΑγρ 55/1991, ΝοΒ 41/319· ΕιρΘηβ 28/1981, ΕλλΔνη 22, σελ. 575.

³⁷² ΝοΒ 11, σελ. 1148.

δουλείας μπορεί να γίνει. Τα νερά όμως που τρέχουν από τις πηγές, αν αποκτήσουν φυσική κοίτη και τρέχουν αδιάκοπα και ελεύθερα μέσα σ' αυτή, γίνονται κοινόχρηστα³⁷³. Αντιθέτως, όταν το νερό εξέρχεται από πηγή και δε ρέει ελεύθερα και με αέναη ροή σε κοίτη αλλά σε μικρή ποσότητα και μετά απορροφάται από το έδαφος ή αναλώνεται σε απόσταση μικρή από την πηγή δεν είναι κοινής χρήσης³⁷⁴.

Υπάρχει όμως η περίπτωση πηγής και του νερού που αναβλύζει από αυτή, λόγω της από αμνημονεύτων ετών χρήσης της για τις ανάγκες των ακινήτων της περιοχής, να έχει καταστεί κοινόχρηστη. Το νερό που αναβλύζει δεν αποκτά φυσική κοίτη και δεν τρέχει αδιάκοπα και ελεύθερα μέσα σε φυσική κοίτη και «*διαχέεται υπόγεια και απολήγει στα προπεριγραφέντα ακίνητα των εναγόντων που αρδεύονται μ' αυτό*», δεν είναι κοινόχρηστο. Η πλέον των εκατό ετών χρήση πηγής και ειδικότερα των υπόγειων νερών της, τα οποία καταλήγουν στα παρακείμενα ακίνητα όπου έχουν κατασκευαστεί χώροι υποδοχής τους (χαβούζες, δεξαμενές κ.λπ.) για το εν συνεχεία πότισμα των κτημάτων τους, κατέστησε τους κυρίους των ακινήτων δικαιούχους υδατικής δουλείας άρδευσης με έκτακτη χρησικτησία (ΑΚ 1121)³⁷⁵.

Ισχύουν επίσης δικαιώματα χρήσης από τρίτο τα οποία αποκτήθηκαν κατά το Βυζαντινορωμαϊκό Δίκαιο ή τον Οθωμανικό ΑΚ³⁷⁶ επί κοινόχρηστου ύδατος, που ρέει δηλαδή ελεύθερα και αέναα εντός σχηματισμένης κοίτης και έχει ως τίτλο την εξ αμνημονεύτου χρόνου αρχαιότητα, υπό την προϋπόθεση ότι η εν λόγω αρχαιότητα ήταν συμπληρωμένη, είχαν δηλαδή παρέλθει δύο γενεές, ήτοι 80 έτη τουλάχιστον, μέχρι την εισαγωγή του ΑΚ, ήτοι μέχρι την 23.3.1946 οπότε το δικαίωμα αυτό, ως εμπράγματο δικαίωμα υδατικής δουλείας, διατηρείται σε ισχύ και μετά την εισαγωγή του ΑΚ (51 ΕισΝΑΚ). Μετά την ημερομηνία έναρξης ισχύος του ΑΚ αποκλείεται η συμπλήρωσή της εξ αμνημονεύτου χρόνου αρχαιότητας, αφού δεν την προβλέπει ο ΑΚ.

Η απαλλοτρίωση της έκτασης μέσα στην οποία βρίσκεται το κοινόχρηστο νερό δεν επιφέρει καμία μεταβολή στη νομική κατάσταση αυτού, ως πράγματος κοινής χρήσεως, διότι τα κοινής χρήσεως πράγματα, ως εκτός συναλλαγής (ΑΚ 966³⁷⁷), δεν απαλλοτριώνονται, εκτός εάν αποβάλλουν την εν λόγω ιδιότητά τους, πράγμα που συμβαίνει όταν παύει ο προορισμός τους για την κοινή χρήση (ΑΚ 971³⁷⁸). Αντιθέτως το ως άνω ιδιαίτερο εμπράγματο δικαίωμα υδατικής δουλείας μπορεί να απαλλοτριωθεί γιατί πρόκειται για εμπράγματο δικαίωμα ιδιωτικής φύσεως. Από τις ανωτέρω διατάξεις σε συνδυασμό με εκείνες των άρθρων ΑΚ 975, 987, 297, 914, 1120, 1132 σαφώς συνάγεται περαιτέρω ότι εκείνος που απέκτησε την ως άνω δουλεία, ήτοι από αμνημονεύτου χρόνου αρχαιότητα «*επί του ελευθέρως και αενάως*

³⁷³ ΣτΕ 742/83· ΑΠ 768/1980 ΝοΒ 29/44· ΠΠαρν. 310/70 ΑρχΝ 22, σελ. 443.

³⁷⁴ ΑΠ 646/69 ΝοΒ 18, σελ. 531.

³⁷⁵ ΕιρΑνδρ 7/2002· ΕιρΑργ 2/1993· ΑΠ 768/1980, ΝΟΜΟΣ.

³⁷⁶ *Καράκωστας Ι.*, Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 336, ΑΠ 134/1995, ΝΟΜΟΣ.

³⁷⁷ *Παππάς Σ. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο*, 2004, Εισαγωγικές Παρατηρήσεις 966-971, σελ. 93 επ., *Οικονομοπούλου Β. σε Καράκωστας*, Αστικός Κώδικας, 2010, άρθρο 966, σελ. 50 επ., ΑΠ 768/1980, ΝΟΜΟΣ.

³⁷⁸ *Καράκωστας Ι.*, Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ. 337 επ., *Οικονομοπούλου Β. σε Καράκωστας*, Αστικός Κώδικας, 2010, άρθρο 966, σελ. 101 επ., *Παππάς Σ. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο*, 2004, άρθρο 971, αρ. 10, σελ. 191.

ρέοντος ύδατος» (κοινόχρηστου), έχει δικαίωμα αποζημίωσης για τη ζημία που υπέστη από τη στέρηση ύδατος, κατά εκείνου υπέρ του οποίου ο χώρος (έκταση), μέσα στον οποίο ευρίσκεται το κοινόχρηστο νερό απαλλοτριώθηκε για τη διενέργεια γεωτρήσεων και την επαύξηση της παροχής του ύδατος προς τον σκοπό ύδρευσης των κατοίκων της περιοχής, εφόσον το δικαίωμα αυτό δεν απαλλοτριώθηκε και τούτο με καταβολή της οριζόμενης αποζημίωσης στον δικαιούχο. Αντιθέτως, όταν στην ίδια ως άνω περίπτωση δεν έχει αποκτηθεί νομίμως το εν λόγω δικαίωμα, ήτοι με αμνημονεύτου χρόνου αρχαιότητα ή με παραχώρηση της αρχής κατά τους όρους του νόμου, τότε δεν υφίσταται αξίωση προς αποζημίωση εκείνου που χρησιμοποιούσε το νερό, εκτός εάν οι παραπάνω ενέργειες (γεωτρήσεις κ.λπ.) έγιναν, όχι για τον σκοπό που προαναφέρθηκε, αλλά από δόλο προς μόνο το σκοπό της ζημίας του, οπότε και μπορεί να γεννηθεί αξίωση αποζημιώσεώς του κατά τις διατάξεις των άρθρων ΑΚ 281, 914, 297, 298³⁷⁹.

Τα ανωτέρω ίσχυαν μέχρι το έτος 1987, οπότε με το άρθρο 16 §1 του ν. 1739/1987 καταργήθηκε το πριν από το νόμο αυτό νομικό καθεστώς για την ελεύθερη διάθεση και χρήση των υπόγειων υδάτων³⁸⁰. Τα υπόγεια ύδατα δεν αποτελούν πλέον ιδιοκτησία του κυρίου του ακινήτου κάτω από το οποίο διέρχονται και δεν είναι δεκτικά διάθεσης σε τρίτους με χρηματικό, ή άλλο, αντάλλαγμα³⁸¹. Ο ιδιοκτήτης του ακινήτου, στο οποίο διενεργήθηκε γεώτρηση, έχει απλώς δικαίωμα χρήσης αυτής και μάλιστα περιορισμένης, κατά τους όρους της οικείας νομαρχιακής απόφασης, που του παρέχει το δικαίωμα αυτό. Η άντληση νερού από το ακίνητό του από αρμόδιο φορέα δεν τον στερεί από καρπούς, ή ωφελήματα, ή συστατικά του ακινήτου, ούτε μειώνει την περιουσία του, ούτε επέρχεται πλουτισμός εκείνου που αντλεί, διαχειρίζεται και διαθέτει το νερό, οπότε δεν μπορεί να αναζητηθεί ούτε η αξία του νερού, ως καρπού, ή ωφελήματος, ούτε η απόδοση αδικαιολόγητου πλουτισμού, από εκείνον που άντλησε και διέθεσε το νερό σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 1739/1987³⁸². Η απαγόρευση διάθεσης του νερού σε τρίτους συνεπάγεται αδυναμία παραχώρησης οποιουδήποτε εμπραγμάτου, ή, ενοχικού, δικαιώματος επ' αυτού, καθώς και νομής, ή οιονεί νομής, που μπορεί, με συνδρομή και των λοιπών κατά νόμο προϋποθέσεων, να οδηγήσουν σε απόκτηση δικαιώματος κυριότητας, ή πραγματικής, ή περιορισμένης προσωπικής, δουλείας άντλησης και χρήσης αυτού με χρησικτησία³⁸³. Επίσης, σύμφωνα με το ν. 3199/2003 κάθε χρήση νερού πρέπει να εξασφαλίζει συμβατότητα με τις αρχές του εθνικού σχεδιασμού και με το οικείο ΣΔΛΑΠ.

Σύμφωνα δε με τη γενικότερη αρχή του δικαίου περί μη αναδρομικότητας των νόμων, που εκφράζεται με το άρθρο 2 του ΑΚ, τα ανωτέρω εφαρμόζονται στις σχέσεις που δημιουργούνται μετά την ισχύ κάθε νέου νόμου. Συνεπώς, αποκλείεται η ανατροπή των υπό την ισχύ του παλαιού νομικού καθεστώτος κτηθέντων δικαιωμάτων και μάλιστα εκείνων που προστατεύονται από το Σύνταγμα, όπως η κυριότητα στο άρθρο 17 Σ.

---

³⁷⁹ ΑΠ 238/1992· ΠΠρΚορ 276/2000, ΝΟΜΟΣ.

³⁸⁰ ΑΠ 48/1999· ΕφΛαρ 121/2003 ΝοΒ 2004.410· ΕφΑθ 136/1995 ΝοΒ 1995, σελ. 841.

³⁸¹ ΕφΑθ 3640/2000, ΠολΠρΑθ 5834/2004, ΝΟΜΟΣ.

³⁸² ΑΠ 48/1999, ΠολΠρΑθ 5834/2004, ΝΟΜΟΣ.

³⁸³ ΕφΛαρ 121/2003, ΝΟΜΟΣ.

3.2.4 Σχολιασμός

Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτέλεσε θεμελιώδη αρχή πάνω στην οποία στηρίχθηκε η περιβαλλοντική νομολογία. Η αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης λειτούργησε ως κριτήριο εξισορρόπησης μεταξύ της περιβαλλοντικής προστασίας και της οικονομικής ευημερίας³⁸⁴. Με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001, το άρθρο 24 κατοχύρωσε και συνταγματικά την αρχή της αειφορίας και επιπλέον δρομολογήθηκε η αρχή της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων³⁸⁵. Αν και υπήρξε ο φόβος ότι η αρχή της αειφορίας, η οποία αναφέρεται και στα νομοθετικά κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα επιβάλλει απόλυτη προστασία των οικοσυστημάτων έτσι ώστε να απαγορεύεται οποιαδήποτε επίδραση σε αυτά από την εκτέλεση έργων ή την άσκηση επιχειρηματικών και επαγγελματικών δραστηριοτήτων, φαίνεται ότι αυτός ήταν αδικαιολόγητος. Επίσης, ούτε από τη νομολογία προκύπτουν ενδείξεις ότι η ρητή αναφορά στην αρχή της αειφορίας στο συνταγματικό κείμενο θεωρείται από το Ανώτατο ή από άλλα Δικαστήρια ως συνεπαγόμενη απόλυτη απαγόρευση επεμβάσεων σε στοιχεία του περιβάλλοντος ή έστω ότι συνεπάγεται αυστηρότερο προστατευτικό καθεστώς για το περιβάλλον.

Το ΣτΕ, στις περιπτώσεις που το νομικό πλαίσιο είναι πλημμελές ή η ενσωμάτωση των Οδηγιών αφήνει νομικά κενά, έχει διαμορφώσει πλούσια και πολυσχιδή νομολογία για την πληρέστερη προσαρμογή του εθνικού δικαίου στο κοινοτικό. Άλλωστε η εθνική περιβαλλοντική νομοθεσία είναι ουσιαστικά εκπορευόμενη από την αντίστοιχη Ευρωπαϊκή. Το Δικαστήριο, σε πολλές περιπτώσεις, αντιμετώπισε το πρόβλημα των ελλείψεων, των κενών και των αποκλίσεων που προήλθαν από την πλημμελή μεταφορά των κοινοτικών Οδηγιών στο εσωτερικό δίκαιο, τόσο από νομοτεχνικής όσο και από ουσιαστικής απόψεως³⁸⁶. Το βασικό πρόβλημα που προέκυψε στις περιπτώσεις αυτές δεν ήταν η με τη στενή έννοια αντίθεση μεταξύ κοινοτικών και εθνικών κανόνων, αλλά η μη επίτευξη, δια της προσαρμογής, του επιδιωκόμενου σκοπού των Οδηγιών. Κατά την επίκληση και την ερμηνευτική αξιοποίηση διατάξεων και αρχών της κοινοτικής νομοθεσίας, έγινε προσπάθεια ενίσχυσης της προστασίας του περιβάλλοντος σε συνδυασμό με την ήδη παρεχόμενη προστασία από το εσωτερικό δίκαιο. Δεν πρέπει βέβαια να διαφεύγει της προσοχής κάποια αντίθεση των κρίσιμων εθνικών κανόνων ως προς το κοινοτικό δίκαιο³⁸⁷.

---

³⁸⁴ Δελλής Γ., Το ατομικό δικαίωμα αντιμετώπιση στο οικονομικό και το οικολογικό γενικό συμφέρον. 1953-2003: Η συρρίκνωση της ατομικότητας, Νόμος Και Φύση, 2004, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

³⁸⁵ Παπαπετρόπουλος Α., Οι ΜΠΕ στην Ευρωπαϊκή και στην Ελληνική έννομη τάξη, 2003, σελ. 75 επ., Μενουδάκος Κ., Αναθεώρηση του άρθρου 24 Σ, Μια οπισθοδρομική πρόταση, Νόμος και Φύση 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>; Ζαφειρούδη Ι., Διαχρονική Εξέλιξη του Ελληνικού Θεσμικού Πλαισίου Εκτίμησης των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων Έργων και Δραστηριοτήτων και η Συμβολή του ΣτΕ, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2018, σελ. 4 επ.

³⁸⁶ Πικραμένος Μ., Ζητήματα από την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου στα εθνικά Δικαστήρια σε Παπαδημητρίου Γ. (επιμ.) Η διείσδυση του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα, 1994, σελ. 142 επ.

³⁸⁷ Συνοδινός Χ., Ο διάλογος του Συμβουλίου της Επικρατείας με τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΝοΒ 48, σελ. 197 επ. (ιδίως 213), ΣτΕ 54/2002· 56/2002· 2316/2002· 2129/2003· 1688/2005· ΟΛΣτΕ 998/2005, ΝΟΜΟΣ.

Όταν προκύπτει σύγκρουση μεταξύ του εθνικού και του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος, η αρχή της αρμονικής συνύπαρξης και αλληλοσυμπλήρωσης μεταξύ της κοινοτικής και της εσωτερικής έννομης τάξης, όπως προκύπτει από τη νομολογία του ΔΕΕ³⁸⁸, ωθεί τον εθνικό δικαστή να αναζητήσει ερμηνεία των εθνικών κανόνων σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο³⁸⁹.

Παρατηρείται ότι οι πάγιοι δικανικοί κανόνες και οι αρχές του ακυρωτικού ελέγχου δεν έχουν μεταβληθεί αλλά γίνονται αναγκαίες σταθμίσεις μεταξύ περιβάλλοντος και ανάπτυξης. Στις περιβαλλοντικές υποθέσεις άλλωστε η αρμοδιότητα του Ε΄ Τμήματος του ΣτΕ είναι ακυρωτική³⁹⁰, αφού το αίτημα ενώπιον του δικαστηρίου δεν μπορεί, σύμφωνα με το νόμο, να έχει ως περιεχόμενο την τροποποίηση, αλλά μόνο την εν όλω ή εν μέρει ακύρωση εκτελεστής διοικητικής πράξεως ή την ακύρωση παραλείψεως προς έκδοση εκτελεστής διοικητικής πράξης. Ειδικότερα ο ακυρωτικός έλεγχος:

- Έχει αποκλειστικό αντικείμενο την προσβολή διοικητικής πράξης (ρητής ή σιωπηρής).
- Είναι έλεγχος μόνο νομιμότητας (αντικειμενικός χαρακτήρας του ελέγχου).
- Δεν αναμιγνύεται στη διαμόρφωση του πραγματικού της υπόθεσης και δεν προβαίνει σε ουσιαστική εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών εκτός (εμμέσως) όταν ελέγχει πλάνη περί τα πράγματα και τα άκρα όρια διακριτικής ευχέρειας.
- Οδηγεί είτε στην απόρριψη του ενδίκου βοηθήματος είτε στην ακύρωση (εν όλω ή εν μέρει) της προσβαλλόμενης πράξης.

Η νομολογία μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση αρχών και κανόνων για την εξειδίκευση των συνταγματικών και νομοθετικών ρυθμίσεων και τη συμπλήρωση των κενών της νομοθεσίας και των παραλείψεων της Διοίκησης. Το θέμα της διαχείρισης των υδατικών πόρων και οι παραβάσεις ή οι παραλείψεις που αφορούν σε αυτό πολύ συχνά συναντώνται στη νομολογία. Από την άποψη, μάλιστα, αυτή ο απολογισμός του έργου των δικαστηρίων, και ιδίως του Συμβουλίου της Επικρατείας, μπορεί να χαρακτηριστεί εξαιρετικά επιτυχής. Είναι, όμως, γεγονός ότι ο δικαστικός έλεγχος που ασκείται αποσπασματικά, αφού ενεργοποιείται μόνο στις υποθέσεις εκείνες για τις οποίες υποβάλλονται τα οικεία ένδικα βοηθήματα, μικρή συμβολή έχει τελικώς στην προστασία του περιβάλλοντος, η οποία εξαρτάται από το συνδυασμό πολλών παραγόντων. Μεταξύ αυτών είναι η ευαισθητοποίηση και η συμπεριφορά των επιχειρήσεων και των πολιτών και κυρίως οι πρακτικές των αρμόδιων οργάνων της κρατικής Διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης και οι κυβερνητικές επιλογές και αποφάσεις.

3.2.4.1 Αποφάσεις για υποθέσεις μεγάλης δημοσιότητας

Κατά την έννοια του άρθρου 24 Σ και του ν. 1650/1986, για την πραγματοποίηση ενός έργου επιβάλλεται, κατ' αρχήν, η συνολική και όχι αποσπασματική εκτίμηση των επιπτώσεων στο

³⁸⁸ ΔΕΚ, Υπόθεση C-435/97· Υπόθεση C-287/98, ΣτΕ ΠΕ 54,56/2002, ΝΟΜΟΣ.

³⁸⁹ Παυλόπουλος Π., Εγγυήσεις του δικαιώματος δικαστικής προστασίας στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο, 1993, σελ. 81 επ.

³⁹⁰ Παπαπετρόπουλος, Α., Οι γενικές αρχές του ακυρωτικού ελέγχου κατά τη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων και δραστηριοτήτων, Νόμος και Φύση, 2003, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, Σακελλαροπούλου Κ., Ο ακυρωτικός έλεγχος και οι νεότερες εξελίξεις της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας, Pro Justitia, τ.1, 2018, σελ. 59.

περιβάλλον³⁹¹. Όμως, αν δεν συντρέχει τέτοια περίπτωση και η επιλογή μιας λύσης έναντι άλλων δεν έγινε βάσει νόμιμων κριτηρίων και περιβαλλοντικών εκτιμήσεων, παρά με γνώμονα τις αντιδράσεις της τοπικής κοινωνίας, αυτή κρίνεται ως απορριπτέα. Περιπτώσεις δημοσιότητας λαμβάνονται υπόψη για τη στοιχειοθέτηση τεκμηρίου γνώσης των αιτούντων για ακύρωση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, χωρίς όμως μόνη της να αρκεί για τη συναγωγή του τεκμηρίου αυτού, καθώς πρέπει να ληφθούν υπόψη και άλλα στοιχεία³⁹². Επίσης, λαμβάνονται υπόψη η εκτεταμένη δημοσιότητα που έχει λάβει η κατασκευή ενός έργου³⁹³, συνεκτιμώντας ιδίως τη μικρή κλίμακα τοπικών κοινωνιών όπου πρόκειται να κατασκευασθεί το έργο³⁹⁴, το εύλογο ενδιαφέρον των αιτούντων για την κατασκευή του έργου³⁹⁵, η πάροδος εύλογου χρόνου, καθώς και το χρονικό σημείο κατά το οποίο εμφανίζονται στον εξωτερικό κόσμο τα χαρακτηριστικά του έργου³⁹⁶.

3.2.4.2 Αποφάσεις ελλείψει κανονιστικών διατάξεων

Στο άρθρο 24 §1 Σ ορίζεται ότι: «*Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας ...*». Με τη διάταξη αυτή το φυσικό περιβάλλον, στοιχείο του οποίου αποτελούν οι υδατικοί πόροι, έχει αναχθεί σε αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό, προκειμένου να εξασφαλισθεί η οικολογική ισορροπία και η διαφύλαξη των φυσικών πόρων προς χάρη και των επόμενων γενεών. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, ο συντακτικός νομοθέτης επέβαλε στα όργανα του Κράτους να προβαίνουν σε θετικές ενέργειες για τη διαφύλαξη του προστατευόμενου αγαθού και να λαμβάνουν τα απαιτούμενα νομοθετικά και διοικητικά, προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα, παρεμβαίνοντας στον αναγκαίο βαθμό και στην οικονομική ή άλλη ατομική ή συλλογική δραστηριότητα³⁹⁷. Καθίσταται έτσι υποχρεωτική για μεν τον κοινό νομοθέτη και τη Διοίκηση η λήψη των αναγκαίων κανονιστικών, γενικών ατομικών ή ατομικών μέτρων, προληπτικού ή κατασταλτικού χαρακτήρα, για δε τα Δικαστήρια η παροχή αποτελεσματικής προστασίας στο περιβάλλον.

Συνεπώς, η παράλειψη της Διοίκησης³⁹⁸ να λάβει τέτοια μέτρα, συνιστά παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας και υπόκειται σε ακύρωση από το ΣτΕ κατά το άρθρο 45 §4 του π.δ. 18/1989. Διαφορετικά η συνταγματική αυτή επιταγή του άρθρου 1 θα αποτελούσε απλή θεωρητική διακήρυξη αρχής με αποτέλεσμα να παραμένει το περιβάλλον χωρίς

---

³⁹¹ ΟλΣτΕ 1759/2002, ΝΟΜΟΣ.

³⁹² ΟλΣτΕ 258/2004· 2173/2002· ΣτΕ 2464/2009, ΝΟΜΟΣ.

³⁹³ ΣτΕ Ολ. 606/2002· ΣτΕ 834/2009, ΝΟΜΟΣ.

³⁹⁴ ΣτΕ 3822/2008, ΝΟΜΟΣ.

³⁹⁵ ΟλΣτΕ 1475/2004· ΣτΕ 606/ 2002· 1665/2009, ΝΟΜΟΣ.

³⁹⁶ ΣτΕ 2464/2009· 2065/2007· 2038/2012, ΝΟΜΟΣ.

³⁹⁷ ΣτΕ 1055/2012, ΝΟΜΟΣ.

³⁹⁸ ΣτΕ 3561/2014, ΝΟΜΟΣ.

ουσιαστική προστασία, παρά την σαφή πρόθεση του συνταγματικού νομοθέτη για το αντίθετο³⁹⁹.

Όσον αφορά συγκεκριμένα τους υδατικούς πόρους, η παράλειψη της Διοίκησης να εκδώσει προεδρικό διάταγμα θα είχε ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση της τήρησης της θεμελιώδους για τη βιώσιμη διαχείριση των υδάτων διαδικασίας προγραμματισμού και κατ' ακολουθίαν την επ' αόριστον αναβολή της διαδικασίας αυτής, που τείνει σε πλέον αποτελεσματική προστασία στοιχείου του προστατευόμενου από το Σύνταγμα φυσικού περιβάλλοντος (ν. 1739/1987, άρθρο 4, §9). Για το λόγο αυτό, το ΣτΕ, σκεπτόμενο ότι το όποιο διάταγμα έχει ως περιεχόμενο τη ρύθμιση μόνον των σχετικών λεπτομερειών και ότι το βασικό περιεχόμενο των ΣΔ και η διαδικασία εγκρίσεως των ΠΜ ρυθμίσθηκαν ευθέως με το άρθρο 4 του ν. 1739/1987, θεωρεί ότι δεν είναι αναγκαία η έκδοση του εν λόγω διατάγματος, εφόσον τηρείται η αρχή του προγραμματισμού⁴⁰⁰.

3.2.4.3 Αποφάσεις σε περίπτωση αποδεδειγμένης ρύπανσης

Στην περίπτωση ρύπανσης των υπόγειων υδάτων⁴⁰¹, εφόσον προκύπτουν αποδεδειγμένα σοβαρότατες περιβαλλοντικές παραβάσεις που συνδέονται με τη ρύπανση των υδάτων και του εδάφους και την πλημμελή διαχείριση αποβλήτων, η επιβολή κυρώσεων εκ μέρους της Διοίκησης δεν μπορεί να γίνει μόνο κατ' επίκληση των αναγκών αλλά πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η προστασία του περιβάλλοντος. Η ανάκληση ακόμα και νόμιμης διοικητικής πράξης, είναι επιτρεπτή, όταν αυτό επιβάλλεται από λόγους γενικότερου δημόσιου συμφέροντος⁴⁰² και τεκμηριώνεται επαρκώς. Η χρονικά απεριόριστη αναστολή της ισχύος διοικητικής πράξης ισοδυναμεί επίσης με ανάκληση⁴⁰³. Στην περίπτωση δε που τα προβαλλόμενα αφορούν σε εκκρεμείς διαδικασίες για τροποποίηση των περιβαλλοντικών όρων και εκσυγχρονισμό εγκαταστάσεων αλλά δεν έχουν εφαρμοστεί κατά τον κρίσιμο χρόνο που είχαν διαπιστωθεί οι περιβαλλοντικές παραβάσεις, δεν λαμβάνονται υπόψη. Ισχυρισμοί επίσης, ότι και άλλες ομοειδείς επιχειρήσεις διαπράττουν ανάλογες παραβάσεις είναι επίσης απορριπτέοι, διότι, κατά τα παγίως κριθέντα⁴⁰⁴, δε νοείται ισότητα στην παρανομία.

3.2.4.4 Αποφάσεις υπέρ του δημοσίου συμφέροντος

Στην περίπτωση έργου η οποία αφορά στην επίλυση του οξύτατου προβλήματος της ύδρευσης περιοχής, δηλαδή σκοπό δημοσίου συμφέροντος, μετά από ενδελεχή και επαρκή τεκμηρίωση και στάθμιση των συνεπειών των παράλληλων έργων για το περιβάλλον προς την καλυπτόμενη με το έργο αυτό ανάγκη, η απόφαση είναι υπέρ του έργου ύδρευσης, καθώς η ύδρευση προέχει της όποιας άλλης ανάγκης ως η σπουδαιότερη χρήση για την κοινή ωφέλεια. Η ενδεχόμενη βλάβη στο φυσικό περιβάλλον, που θα προκύψει από τα έργα αυτά αξιολογείται και προτείνονται δράσεις και επανορθωτικά μέτρα για την προστασία και

³⁹⁹ ΣτΕ 1242/2008· 1348/2014, ΝΟΜΟΣ.

⁴⁰⁰ ΣτΕ 1548/2015· 1055/2012· 1125/2008, ΝΟΜΟΣ.

⁴⁰¹ ΣτΕ 3563/2014, ΝΟΜΟΣ.

⁴⁰² ΣτΕ 3457/2007· 3310/2006· 3102/2005, ΝΟΜΟΣ.

⁴⁰³ ΣτΕ 3824/2007, ΝΟΜΟΣ.

⁴⁰⁴ ΣτΕ 1365/2001· 2332/2009, ΝΟΜΟΣ.

διατήρηση της οικολογικής αξίας της ευρύτερης περιοχής ύστερα από εξέταση εναλλακτικών λύσεων. Ενόψει του περιεχομένου αυτών των μελετών, τεκμηριώνεται επαρκώς η αναγκαιότητα εκτελέσεως του έργου, καθώς και η εκτίμηση της Διοίκησης ως προς τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και τα αναγκαία μέτρα για την αντιμετώπισή τους⁴⁰⁵.

3.2.4.5 Αποφάσεις για ΑΕΠΟ

Το ΣτΕ έχει ασχοληθεί εκτενώς και με το θέμα των ΑΕΠΟ. Από τις διατάξεις του ν. 1650/1986 και τις τροποποιήσεις του συνάγεται ότι για την τροποποίηση έργου για το οποίο έχει ήδη εκδοθεί σχετική πράξη έγκρισης περιβαλλοντικών όρων, καθώς και για την ανανέωση της χρονικής ισχύος της πράξης αυτής, δεν απαιτείται, κατ' εξαίρεση, η τήρηση της διαδικασίας που προβλέπεται για την αρχική έγκριση περιβαλλοντικών όρων αν, κατά την αιτιολογημένη κρίση της Διοίκησης, από την ανανέωση ή την τροποποίηση δεν επέρχονται ουσιαστικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τις επιπτώσεις του έργου στο περιβάλλον, ούτε παρατηρούνται ουσιώδεις μεταβολές των δεδομένων επί των οποίων στηρίχθηκε η αρχική έγκριση περιβαλλοντικών όρων. Η σχετική κρίση της Διοίκησης, η οποία αρκεί να προκύπτει από την αιτιολογία της απόφασης περί τροποποίησης ή ανανέωσης των περιβαλλοντικών όρων, χωρίς να απαιτείται έκδοση ιδιαίτερης πράξης, πρέπει να στηρίζεται σε πρόσφορα στοιχεία και κριτήρια, αναγόμενα:

- Στο σχεδιασμό, την εξέλιξη και τη λειτουργία του έργου.
- Στην τυχόν υλοποίηση των περιβαλλοντικών όρων και περιορισμών που έχουν επιβληθεί και στην αποτελεσματικότητά τους.
- Σε ενδεχόμενες μεταβολές που έχουν επέλθει στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.
- Σε ενδεχόμενες μεταβολές του νομοθετικού καθεστώτος που ισχύει στην περιοχή του έργου, ιδίως δε του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού και των κανόνων προστασίας του περιβάλλοντος.
- Σε ενδεχόμενη ουσιαστική μεταβολή των βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών στο διάστημα που έχει παρέλθει από την έκδοση της απόφασης έγκρισης των αρχικών περιβαλλοντικών όρων.

Κατά τα παραπάνω, η ανανέωση της πράξης έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων είναι επιτρεπτή πριν από τη λήξη ισχύος των αποφάσεων ή εντός εύλογου χρόνου από τη λήξη τους, άλλως απαιτείται να τηρηθεί εξ αρχής η διαδικασία έγκρισης περιβαλλοντικών όρων. Σε ακύρωση έχουν υποβληθεί υποθέσεις στις οποίες η Διοίκηση έχει εκδώσει διοικητικές πράξεις πριν την ΑΕΠΟ⁴⁰⁶.

---

⁴⁰⁵ ΣτΕ 1955/2003, ΝΟΜΟΣ.

⁴⁰⁶ ΟΛΣτΕ 1783/2015· 1114/2015· 961/2015· 2727/2014· 4542/2011· 4357/2011· 3688/2009· ΣτΕ 3060/2009, ΝΟΜΟΣ.

Τρίτο Μέρος

4 Διαχείριση Υδατικών Πόρων

Το νερό αποτελεί αναντικατάστατο φυσικό πόρο⁴⁰⁷. Οι υδατικοί πόροι ορίζονται ως η ποσότητα του νερού που είναι διαθέσιμο ή μπορεί να χρησιμοποιηθεί επαρκώς, στην κατάλληλη ποιότητα και σε διάρκεια για την ικανοποίηση μιας συγκεκριμένης ζήτησης. Το νερό στη φύση ανακυκλώνεται και ο υδρολογικός κύκλος περιγράφει αυτή την ανακύκλωση. Οι υδατικοί πόροι μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν ως στρατηγικό αποθεματικό για το μέλλον⁴⁰⁸.

Καθοριστική λοιπόν είναι η τρέχουσα και η μελλοντική τους διαθεσιμότητα, σε ποιότητα και ποσότητα, ενώ είναι δυνατό μεταβολές στο φυσικό περιβάλλον και επιδράσεις από τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες σε μια περιοχή να επηρεάσουν το μέγεθος, την αξιοπιστία ή και να ακυρώσουν τη χρήση των πόρων⁴⁰⁹.

Οι υδατικοί πόροι σε σχέση με τη φυσική κατάσταση στο περιβάλλον χωρίζονται στους:

- Επιφανειακούς υδατικούς πόρους, στους οποίους ανήκουν τα ποτάμια, οι χείμαρροι, οι λίμνες, τα έλη, οι βάλτοι, οι λιμνοθάλασσες, οι τεχνητοί ταμιευτήρες καθώς και υγροβιότοποι.
- Υπόγειους υδατικούς πόρους, στους οποίους περιλαμβάνεται το σύνολο των υδάτων που βρίσκονται κάτω από την επιφάνεια του εδάφους στη ζώνη κορεσμού και σε άμεση επαφή με το έδαφος ή το υπέδαφος.

Ο όρος «*σύστημα υδατικών πόρων*» χρησιμοποιείται για το σύνολο των επιφανειακών και υπόγειων νερών μιας περιοχής και τους φυσικούς νόμους που διέπουν την κίνησή τους και τις σχέσεις μεταξύ τους⁴¹⁰. Για τη σωστή εκμετάλλευση των υδατικών πόρων, αλλά και για το σωστό προγραμματισμό οικονομικής ανάπτυξης και προστασίας από τα φυσικά φαινόμενα, προκύπτει η αναγκαιότητα συνδυασμένων υδατικών διαχειρίσεων, δηλαδή ο συνδυασμός της χρήσης των φυσικών υδάτινων σωμάτων (επιφανειακά και υπόγεια ύδατα) και των υδραυλικών έργων (φράγματα, ταμιευτήρες).

Σημαντική διάκριση αποτελεί ο διαχωρισμός των χρήσεων νερού, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό καθορίζουν και τον τρόπο διαχείρισης. Επίσης γίνεται διάκριση ανάμεσα στη ζήτηση νερού και στις ανάγκες των διαφόρων χρήσεων. Η ποσότητα για την κάλυψη συγκεκριμένης ανάγκης-χρήσης είναι μέγεθος θεωρητικό και δεν ταυτίζεται συνήθως με τη ζήτηση νερού για την ίδια χρήση. Η ζήτηση διαμορφώνεται στην πράξη από άλλα κριτήρια, όπως είναι τα πρότυπα ζωής και συμπεριφοράς. Αφορά σε ποσότητα νερού, με συγκεκριμένες ποιοτικές

---

⁴⁰⁷ Ως φυσικός πόρος νοείται οτιδήποτε είναι προσβάσιμο και διαθέσιμο στον άνθρωπο και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την κάλυψη των αναγκών του.

⁴⁰⁸ *Sofios et al.*, Policy for management of water resources in Greece, *The Environmentalist*, 28, 2008, σελ. 186.

⁴⁰⁹ *Τσακίρης, Γ.*, Υδατικοί πόροι : Τεχνική υδρολογία, 1995, *passim*, *Σούλιος, Γ.*, Γενική υδρογεωλογία-Τόμος Ι, 1996, *passim*.

⁴¹⁰ *Κουτσογιάννης Δ. / Ξανθόπουλος Θ.*, Τεχνική Υδρολογία, 1999, σελ. 345 επ.

προδιαγραφές, οι οποίες απαιτούνται για την κάθε χρήση (πόσιμο, αρδευτικό κ.ά.) και χαρακτηρίζεται από την κατανομή της στο χρόνο (ετήσια, εποχιακή).

Οι χρήσεις νερού διακρίνονται σε καταναλωτικές ή μη⁴¹¹:

- Καταναλωτικές είναι οι χρήσεις οι οποίες απαιτούν συγκεκριμένη ποσότητα νερού που εξέρχεται από το φυσικό υδατικό σύστημα και της οποίας μόνο ένα μέρος επιστρέφει άμεσα ή έμμεσα στο υδατικό σύστημα, με διαφοροποιημένη την ποιοτική του κατάσταση. Τέτοιες χρήσεις είναι:
  - Η ύδρευση, που κατανέμεται σε όλο το χρόνο, με αιχμή στους καλοκαιρινούς μήνες (συνήθως Ιούλιο και Αύγουστο).
  - Η άρδευση, που κλιμακώνεται κυρίως στο εξάμηνο Απριλίου - Σεπτεμβρίου, με μήνες αιχμής τους Ιούλιο και Αύγουστο.
  - Η χρήση για κάλυψη των αναγκών της κτηνοτροφίας, ιδιαίτερα αυτής που γίνεται σε οργανωμένες εγκαταστάσεις, σε ετήσια βάση.
  - Η χρήση για κάλυψη των αναγκών της βιομηχανίας, σε ετήσια βάση.
  - Η χρήση για παραγωγή ενέργειας και συγκεκριμένα για την ψύξη των ΑΗΣ.
- Μη καταναλωτικές είναι οι χρήσεις στις οποίες το νερό χρησιμοποιείται χωρίς να μεταβάλλονται τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά του και χωρίς να απομακρύνεται από το φυσικό υδατικό σύστημα. Οι ζητήσεις μη καταναλωτικού χαρακτήρα χαρακτηρίζονται ως δεσμεύσεις, των οποίων οι κύριες επιπτώσεις εμφανίζονται στην αναρρύθμιση των διαθέσιμων ποσοτήτων και στις ποιοτικές προδιαγραφές που απαιτούνται. Τέτοιες χρήσεις είναι:
  - Η χρήση για την κάλυψη των αναγκών της ιχθυοκαλλιέργειας (η οποία προκαλεί κάποια ποιοτική υποβάθμιση του νερού).
  - Η χρήση για παραγωγή ενέργειας και συγκεκριμένα για την λειτουργία των ΥΗΣ.
  - Η περιβαλλοντική χρήση. Ως τέτοια θεωρείται η παροχή που απαιτείται στα υδατορέμματα ή οι όγκοι νερού σε φυσικές ή τεχνητές λίμνες προκειμένου να μην υποβαθμιστεί η ποιότητα του νερού και το σχετικό οικοσύστημα. Η απαιτούμενη ποσότητα σχετίζεται και με τη δυνατότητα αυτοκαθαρισμού του υδάτινου αποδέκτη. Στους σκοπούς που εξυπηρετεί περιλαμβάνεται η προστασία και η διατήρηση του υδατικού οικοσυστήματος, καθώς και η επίτευξη των ποιοτικών στόχων που έχουν τεθεί με βάση τις ισχύουσες διατάξεις για τις διάφορες χρήσεις⁴¹².

Η επιστήμη των συστημάτων υδατικών πόρων κλήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες να εφαρμόσει μεθόδους για να δώσει λύσεις στα σχετιζόμενα με το νερό προβλήματα της ανθρώπινης κοινωνίας. Το νερό ως βασικό στοιχείο όλων των περιβαλλοντικών και κοινωνικών διαδικασιών είναι απαραίτητο, πλην της ύδρευσης, για αγροτική και βιομηχανική χρήση και για την παραγωγή ενέργειας. Για να καλυφθεί λοιπόν η συνεχώς

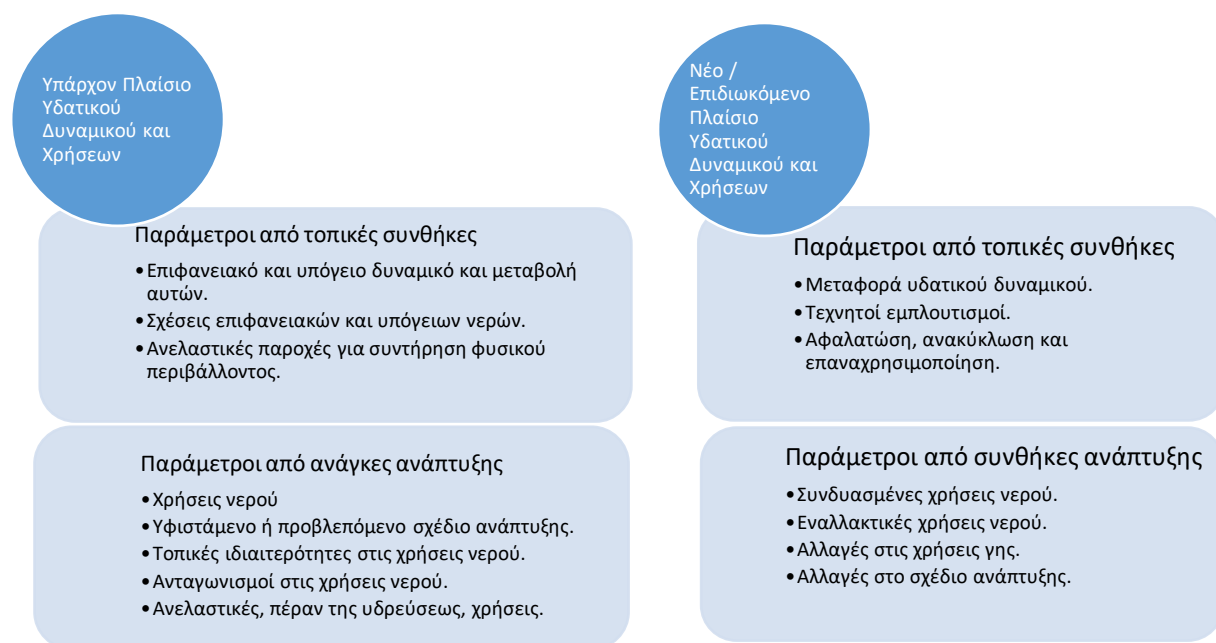
---

⁴¹¹ ΥΠ.ΑΝ., 2003.

⁴¹² Μαλάμος Ν. και Ναλμπάντης Ι., Ολοκληρωμένη διαχείριση υδατικών συστημάτων σε σύζευξη με υπολογιστικό σύστημα ΟΔΥΣΣΕΥΣ, 2005, σελ. 6.

αυξανόμενη ζήτηση, με βάση θεωρητικές και στατιστικές προβλέψεις⁴¹³, γίνεται όλο και μεγαλύτερη εκμετάλλευση των υπόγειων νερών, κατασκευάζονται όλο και περισσότερα φράγματα για να ελέγξουν τις πλημμύρες και να ταμιεύσουν το νερό, όλο και μεγαλύτερα υδραγωγεία για να μεταφέρουν το νερό πολλές φορές σε εκατοντάδες χιλιόμετρα απόσταση, και τελευταία, ενεργοβόρα εργοστάσια αφαλάτωσης, για να υδροδοτήσουν περιοχές με έλλειμα νερού⁴¹⁴.

Όμως, με την άνιση κατανομή των πόρων σε χωροχρονικό επίπεδο, τις αυξανόμενες ανάγκες των διαφόρων χρήσεων, την ποσοτική και ποιοτική υποβάθμιση από την υπερεκμετάλλευση, τις κλιματικές αλλαγές (αύξηση της θερμοκρασίας, μείωση των κατακρημνισμάτων και επιδείνωση των ακραίων καιρικών φαινομένων) έχει παρατηρηθεί σημαντική υποβάθμιση της ποιότητας του γλυκού νερού και η ανάγκη για ολοκληρωμένη και αειφόρο διαχείριση των υδατικών αποθεμάτων έχει γίνει επιτακτική⁴¹⁵.

Σχήμα 1. Υδατικό Δυναμικό και Χρήσεις

Η Ολοκληρωμένη Διαχείριση Υδατικών Πόρων στοχεύει στη σύνδεση της εκμετάλλευσης των υδατικών πόρων με την επίτευξη ή τη διατήρηση καλής οικολογικής και περιβαλλοντικής κατάστασης⁴¹⁶. Ταυτόχρονα επιχειρείται η αποσύνδεση της οικονομικής ανάπτυξης από την αύξηση της διαθεσιμότητας και της κατανάλωσης του νερού χρησιμοποιώντας νέες τεχνολογίες για την αύξηση της αποδοτικότητας στην παροχή, τη διαχείριση της ζήτησης αλλά και τη μεγιστοποίηση του κοινωνικοοικονομικού οφέλους. Επίσης, η συμμετοχή των εμπλεκόμενων φορέων από όλα τα πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά και διοικητικά

⁴¹³ Gleick et al., Water-use efficiency and productivity: rethinking the basin approach, Water International, 2011, σελ. 795.

⁴¹⁴ Καραβίτης Χ. και Αγγελίδης Σ., Διαχείριση Υδατικών Πόρων και Περιβάλλον, Διδακτική Ενότητα, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2005, σελ. 3 επ.

⁴¹⁵ Gleick P., The changing water paradigm, Water International, 2000, σελ. 128 επ.

⁴¹⁶ Μανώλη Ε., Διαχείριση Υδατικών Πόρων, Διδακτορική Διατριβή, ΕΜΠ, 2016, σελ. 1 επ.

συστήματα προσεγγίζει όλα τα διαφορετικά επίπεδα της κοινωνίας, εξασφαλίζοντας τη συλλογική δράση και διευκολύνοντας την επίλυση συγκρούσεων⁴¹⁷.

Για την κατανόηση των διαδικασιών που χρησιμοποιούνται στην ορθή διαχείριση των υδατικών πόρων παρουσιάζονται βασικές έννοιες της υδρολογίας όπως ο κύκλος του νερού, το υδρολογικό ισοζύγιο και η λεκάνη απορροής ποταμού ως μονάδα διαχείρισης.

4.1 Ο κύκλος του νερού

Τα υδατικά προβλήματα συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με την ατελή γνώση του υδρολογικού κύκλου. Ο αένας αυτός κύκλος, περιγράφει την κίνηση του νερού στην ατμόσφαιρα, στην επιφάνεια της γης και στο έδαφος⁴¹⁸.

Εικόνα 1. Υδρολογικός κύκλος (Πηγή: Γεωλογική Υπηρεσία των ΗΠΑ)

Η Γεωλογική Υπηρεσία των ΗΠΑ (USGS) έχει διακρίνει 16 μέρη του υδρολογικού κύκλου:

- Αποθήκευση νερού στη θάλασσα.
- Εξάτμιση.
- Εξατμοδιαπνοή.
- Εξάχνωση.
- Νερό στην ατμόσφαιρα.
- Συμπύκνωση.
- Κατακρημνίσματα.
- Αποθήκευση νερού σε πάγους και χιόνια.
- Απορροή από λιώσιμο του χιονιού.
- Επιφανειακή απορροή.
- Ροή σε υδατορεύματα.
- Αποθήκευση γλυκού νερού.
- Διήθηση.

⁴¹⁷ Pahl-Wostl et al., The importance of social learning and culture for sustainable water management, Ecology and Society, 2007, σελ. 485.

⁴¹⁸ US geological Survey, The water cycle.

- Αποθήκευση υπόγειου νερού.
- Εκφόρτιση υπόγειου νερού.
- Πηγές.

Το νερό που εξατμίζεται από τους ωκεανούς σχηματίζει τα σύννεφα. Υπό κατάλληλες συνθήκες αυτά συμπυκνώνονται και σχηματίζουν ατμοσφαιρικά κατακρημνίσματα (βροχή, χιόνι, χαλάζι, δροσιά κ.λπ.). Αυτά, φτάνοντας στην επιφάνεια της γης ακολουθούν διαφορετικές διαδρομές, με το μεγαλύτερο μέρος τους να πέφτει στους ωκεανούς και να εξατμίζεται προς την ατμόσφαιρα. Ένα πολύ μικρό ποσοστό εξατμίζεται και επιστρέφει στην ατμόσφαιρα προτού καν φτάσει στην επιφάνεια της γης. Το υπόλοιπο των ατμοσφαιρικών κατακρημνισμάτων πέφτει στην ξηρά, όπου είτε εξατμίζεται αμέσως ερχόμενο σε επαφή με το έδαφος και τη βλάστηση, είτε απορρέει επιφανειακά, τροφοδοτώντας τα ρυάκια, τους χειμάρρους, τους παραπόταμους και τους ποταμούς και καταλήγει στις λίμνες ή τις θάλασσες, απ' όπου, με την εξάτμιση, επιστρέφει στην ατμόσφαιρα (επιφανειακή απορροή), είτε διεισδύει στη γη από τους πόρους ή τις ρωγμές και τα ρήγματα των πετρωμάτων και σχηματίζει υπόγεια υδατικά συστήματα ή εμπλουτίζει τα υπάρχοντα (κατείσδυση). Το νερό αυτό, μετά από κάποια πορεία μέσα στο υπέδαφος, επανέρχεται στην επιφάνεια της γης μέσα από τις πηγές, τροφοδοτεί τους ποταμούς ή οδηγείται στη θάλασσα ή ακόμα, με τη βοήθεια του ριζικού συστήματος των φυτών και του φαινομένου της διαπνοής, επανέρχεται στην ατμόσφαιρα. Επίσης, ποσότητα νερού επιστρέφει στην ατμόσφαιρα μέσω της εξάτμισης του νερού των λιμνών, των ποταμών και των στρωμάτων που είναι πολύ κοντά στην επιφάνεια της γης⁴¹⁹.

Ο «κύκλος του νερού» ή «υδρολογικός κύκλος» αποτελεί το σύνθετο επιστημονικό αντικείμενο της υδρολογίας, που σύμφωνα με τον ορισμό ο οποίος καθιερώθηκε από την UNESCO είναι «η επιστήμη που ασχολείται με όλο τον κλειστό κύκλο της περιπλάνησης των υδάτων στον πλανήτη μας, τις φυσικές και χημικές ιδιότητες τους και τις αλληλεπιδράσεις τους με το φυσικό, βιολογικό και ανθρωπογενές περιβάλλον». Η φάση του υδρολογικού κύκλου που σχετίζεται με τις ανθρώπινες δραστηριότητες ορίζεται ως Τεχνική Υδρολογία (Engineering Hydrology) και περιλαμβάνει την κίνηση του νερού και τις συνέπειές της (πλημμύρες, διαβρώσεις κ.λπ.) από τη στιγμή που φτάνει στο έδαφος και στη χλωρίδα με μορφή ατμοσφαιρικού κατακρημνίσματος (βροχής, χιονιού κ.λπ.) μέχρις ότου καταλήξει με επιφανειακή ή υπόγεια απορροή στους μεγάλους φυσικούς ή τεχνητούς ταμιευτήρες (θάλασσα, λίμνες, υπόγεια υδροφόρα στρώματα). Το «απορρέον» αυτό νερό προκύπτει αν από το συνολικό ύψος βροχής αφαιρέσουμε την εξατμισοδιαπνοή και αντιπροσωπεύει τους διαθέσιμους υδατικούς πόρους. Στην ιστορία του ανθρώπου, μετά την εξασφάλιση στέγης, εξίσου απαραίτητη ήταν η εξασφάλιση του πόσιμου ή και του αρδευτικού νερού, σε συνδυασμό με την προστασία από τις πλημμύρες.

Τα επιφανειακά νερά στη γη ανανεώνονται ως μέρος του υδρολογικού κύκλου κατά τη διάρκεια ενός μέσου χρόνου σε περίοδο που κυμαίνεται από περίπου 16 ημέρες (ποτάμια) έως 17 έτη (λίμνες και δεξαμενές). Ο μέσος χρόνος ανανέωσης για τα υπόγεια ύδατα είναι

⁴¹⁹ Γκιώζος Δ. και Μαζιώτης Γ., Συγκριτικές παρατηρήσεις μεταξύ των υδατικών διαμερισμάτων Ηπείρου και Νήσων Αιγαίου, Πτυχιακή Εργασία, 2017, σελ. 12 επ.

περίπου 1.400 έτη που φθάνουν τα εκατομμύρια χρόνια στις περιπτώσεις ορυκτού νερού σε μεγάλο βάθος⁴²⁰.

Το υδρολογικό ισοζύγιο (ισοζύγιο νερού) αφορά στη διαφορά (θετική, αρνητική, μηδενική) μεταξύ της ζήτησης νερού (ανάγκες σε νερό) και της διαθέσιμης ποσότητας νερού προς διαχείριση. Είναι σημαντικό, για την κατανόηση και τη διαχείριση των υδατικών πόρων οποιασδήποτε γεωγραφικής περιοχής, να είναι γνωστά τα φυσικά και πολιτιστικά συστήματα που συνδέονται με αυτή, συμπεριλαμβανομένων των τύπων βλάστησης, των πιθανών χρήσεων γεωργικής γης, των παροχών ύδατος, της ανανέωσης των υπόγειων υδάτων, και των περιοδικών υδάτων ρεμάτων και υγροτόπων⁴²¹. Το υδρολογικό ισοζύγιο είναι η μαθηματική έκφραση του υδρολογικού κύκλου και παρουσιάζει τις υδρολογικές εισροές, την αποθήκευση και τις εκροές των υδάτων της περιοχής, προσφέροντας έτσι μια συνοπτική, ενοποιημένη άποψη του συνολικού υδάτινου περιβάλλοντος και της εποχικής διακύμανσής του. Όταν οι εισροές και οι εκροές του συστήματος ταυτίζονται το σύστημα βρίσκεται σε δυναμική ισορροπία. Ένα θετικό ισοζύγιο δείχνει ότι οι εισροές είναι μεγαλύτερες από τις εξόδους και το νερό θα αποθηκευτεί στο σύστημα, ενώ ένα αρνητικό ισοζύγιο δείχνει ότι οι έξοδοι είναι μεγαλύτερες από τις εισροές και τα αποθέματα θα εξαντληθούν⁴²².

Το υδρολογικό ισοζύγιο, λόγω της ανθρώπινης παρέμβασης, μεταβάλλεται πολλές φορές ανεξέλεγκτα. Οι οικονομικές δραστηριότητες επηρεάζουν το υδρολογικό καθεστώς, επιφέροντας αλλαγές τόσο στην ποσότητα και στην ποιότητα των υδατικών συστημάτων, όσο και στους επιμέρους όρους του υδρολογικού ισοζυγίου (εξάτμιση, διαπνοή, απορροή, κατείδυση) με την αστικοποίηση, τις επιφανειακές υδραυλικές διευθετήσεις, τις υπεραντλήσεις, τη μόλυνση της ατμόσφαιρας και την αλλαγή χρήσεων γης. Επηρεάζεται εμμέσως και το περιβάλλον, με αλλαγές στο μικροκλίμα των περιοχών, στη θερμοκρασία και την υγρασία.

Το υδρολογικό ισοζύγιο αποτελεί μεν το πρώτο και βασικότερο εργαλείο υπολογισμού της διαθέσιμης ποσότητας των υδάτων σε μια περιοχή διαχείρισης, έχει ωστόσο το μειονέκτημα ότι δεν εξετάζει κατά πόσο τα νερά, που είναι διαθέσιμα ως προς την ποσότητά τους, έχουν και την ανάλογη ποιότητα για τις χρήσεις για τις οποίες προορίζονται. Επίσης δεν προσδιορίζει ποιο είναι το κόστος χρήσης του πόρου, είτε υπό τη μορφή του οικονομικού κόστους (κόστη επενδύσεων, λειτουργίας και συντήρησης των έργων, διαχειριστικά και διοικητικά κόστη και άλλα άμεσα οικονομικά κόστη), είτε του κόστους των φυσικών πόρων (απώλεια οφέλους λόγω του περιορισμού των διαθέσιμων υδατικών πόρων σε βαθμό μεγαλύτερο από το φυσικό ρυθμό ανανέωσης τους), είτε του περιβαλλοντικού κόστους (κόστος από τις ζημιές που προκαλούνται από τη χρήση νερού στο περιβάλλον και τα υδατικά

---

⁴²⁰ *Shiklomanov I.-A. and Rodda J.-C., World Water Resources at the Beginning of the 21st Century, UNESCO International Hydrology Series, 2003, σελ. 17.*

⁴²¹ *Ferguson B., Estimation of Direct Runoff in the Thornthwaite Water Balance, The Professional Geographer 48, 2005, σελ. 263.*

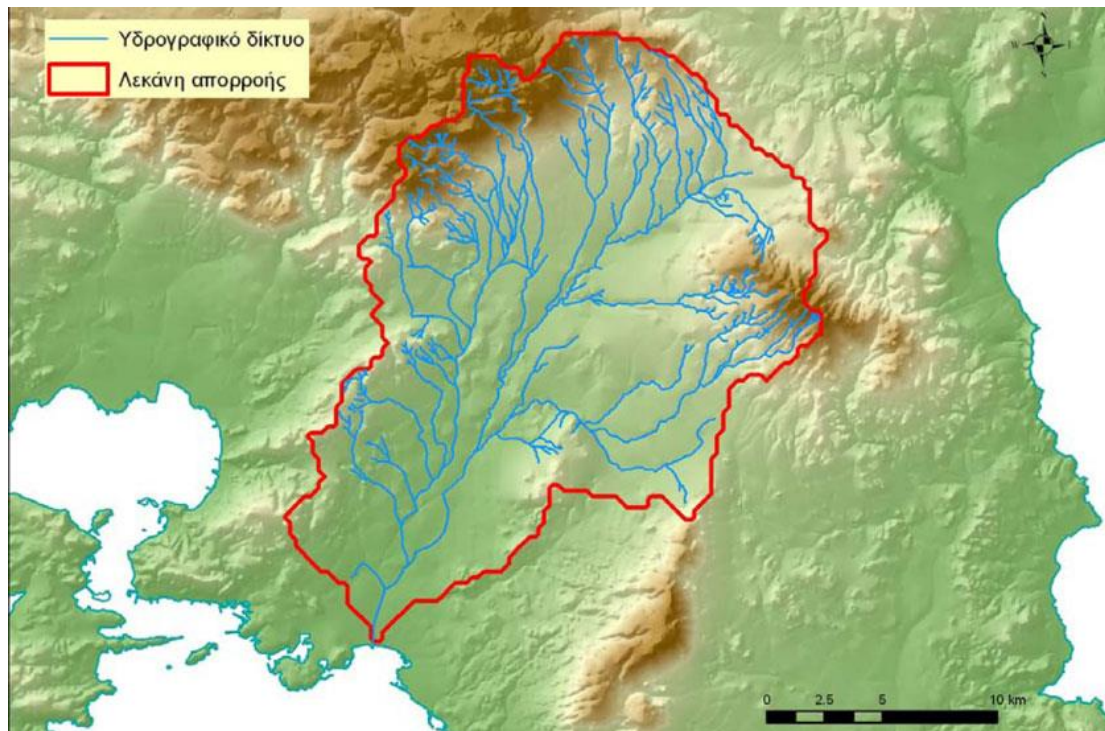
⁴²² *Skilodimou H., Hydrologic cycle, balance and water demands in the urban areas, Διδακτική Ενότητα, Τμήμα Γεωλογίας και Γεωπεριβάλλοντος Ε.Κ.Π.Α., passim.*

οικοσυστήματα). Τα κόστη αυτά αναφέρονται στην ΟΠΥ και είναι αναγκαία πλέον η αναλυτική εκτίμησή τους⁴²³.

4.2 Λεκάνη Απορροής Ποταμού

Καινοτομία της νέας πολιτικής στην ολοκληρωμένη διαχείριση των υδατικών πόρων είναι η

Εικόνα 2. Παράδειγμα λεκάνης απορροής ποταμού (Πηγή: <https://eclass.sch.gr/>)

επιλογή της ΛΑΠ ως μονάδα διαχείρισης. Κρίθηκε ως η πιο κατάλληλη χωρική μονάδα διαχείρισης για τους υδατικούς πόρους διότι αναφέρεται στη διαχείριση της γης και του νερού ως ενιαίου συστήματος, απαιτώντας έτσι μια αλλαγή στον τρόπο διαχείρισης, με το σκεπτικό της λειτουργίας των συστημάτων, η οποία υιοθετεί μια διεπιστημονική, ολοκληρωμένη και ολιστική προσέγγιση⁴²⁴. Απαιτεί την κατανόηση σε βάθος της λειτουργίας των λεκανών απορροής και της διαχείρισης, η οποία υποδεικνύει τις αλληλεξαρτήσεις μεταξύ ανθρώπου και φύσης με στόχο τη βελτίωση του συστήματος στο σύνολό του.

Η λεκάνη απορροής ποταμού είναι μία καθορισμένη τοπογραφική και υδρολογική ενότητα, η οποία αποτελεί τη στοιχειώδη χωρική μονάδα της αποστράγγισης της επιφάνειας της χέρσου. Οι πλαγιές και οι κλάδοι του υδρογραφικού δικτύου αποτελούν τα βασικά μορφολογικά στοιχεία της. Είναι δηλαδή η περιοχή που αποστραγγίζεται από ένα δίκτυο υδατορευμάτων και περικλείεται από τον υδροκρίτη. Ο υδροκρίτης είναι η γραμμή που καταδεικνύει τα όρια μιας λεκάνης απορροής που την χωρίζουν από μια γειτονική και

⁴²³ Βοϊβόντας Δ. και Ασημακόπουλος Δ., Ανάκτηση κόστους και τιμολόγηση νερού στα πλαίσια της Οδηγίας 2000/60, Ημερίδα «2000/60 Οδηγία – Πλαίσιο για τα Νερά – Εναρμόνιση με την ελληνική πραγματικότητα», 22 Μαΐου 2002, Ε.Μ.Π., Αθήνα, σελ. 5.

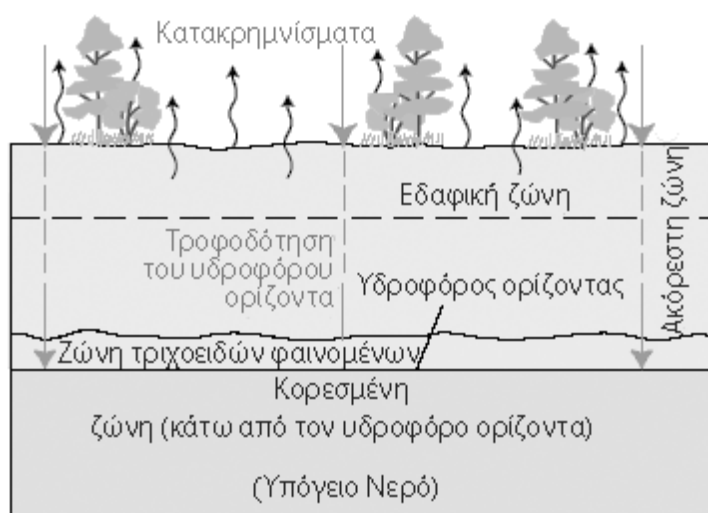
⁴²⁴ Voulvoulis, N., Water and sanitation provision in a low carbon society: the need for a systems approach, *Journal of Renewable and Sustainable Energy* 4, 041403, 2012, σελ. 2 επ.

διαχωρίζει τη ροή των υδάτων προς τη μία ή την άλλη λεκάνη. Στην λεκάνη απορροής συμπεριλαμβάνεται και η υπόγεια ροή η οποία έρχεται σε επαφή και υδραυλική επικοινωνία με τα επιφανειακά νερά. Όταν κάποιος υπόγειος υδροφόρος ορίζοντας εκτείνεται κάτω από περισσότερες από μία λεκάνες απορροής, υπολογίζεται ότι ανήκει στην πλησιέστερη. Στην ΟΠΥ, επιπλέον, στην έννοια της λεκάνης απορροής, υπεισέρχονται τα μεταβατικά ύδατα (δέλτα, εκβολές ποταμών) και τα παράκτια οικοσυστήματα.

4.3 Υπόγεια Ύδατα

Η ΟΠΥ χαρακτηρίζει ως υπόγεια ύδατα το σύνολο των υδάτων που βρίσκονται κάτω από την επιφάνεια του εδάφους και σε άμεση επαφή με το έδαφος ή το υπέδαφος κατά το άρθρο 2, §2.

Το υπόγειο νερό είναι ένα μέρος του υδρολογικού κύκλου και δημιουργείται με τη συνεχή κυκλοφορία υγρασίας και νερού στον πλανήτη. Ο κύκλος, όπως ήδη παρουσιάστηκε, αρχίζει με το νερό των ωκεανών, οι οποίοι καλύπτουν περίπου τα τρία τέταρτα της επιφάνειας της γης. Η ακτινοβολία του Ήλιου εξατμίζει το νερό από τους ωκεανούς μέσα στην ατμόσφαιρα. Οι ατμοί του νερού ανερχόμενοι συγκεντρώνονται και σχηματίζουν τα σύννεφα. Κάτω από ορισμένες συνθήκες, τα σύννεφα συμπυκνώνονται και το νερό πέφτει πίσω στην γη, σαν βροχή, χαλάζι, χιονόνερο ή χιόνι. Η βροχόπτωση πάνω στην επιφάνεια της γης, είναι ουσιαστικά η πηγή ολόκληρης της τροφοδότησης σε γλυκό νερό. Μέρος της βροχόπτωσης μετά από τη διαβροχή του εδάφους κυλά πάνω στην επιφάνεια και οδηγείται στα ποτάμια, τις λίμνες και τη θάλασσα. Άλλο μέρος του νερού εισέρχεται στο έδαφος, συγκρατείται στο ριζικό σύστημα και ενδεχομένως επιστρέφει πίσω στην επιφάνεια μέσω των φυτών ή μέσω του τριχοειδούς του εδάφους. Ποσότητα αυτού κατεισδύει κάτω από τις ρίζες των φυτών και υπό την επήρεια της βαρύτητας συνεχίζει την προς τα κάτω κίνηση του μέχρι που εισέρχεται στις υπόγειες φυσικές δεξαμενές και έτσι σχηματίζεται το υπόγειο νερό.

Εικόνα 3: Υπόγειο Νερό (Πηγή: WWF, Οδηγός για το περιβάλλον – Νερό)

Το υπόγειο νερό διακρίνεται στο υπεδάφιο, που βρίσκεται αμέσως μετά την επιφάνεια του εδάφους και το υπόγειο που συναντάται στα βαθύτερα στρώματα. Κυρίως υπόγειο νερό θεωρείται το νερό που βρίσκεται στη ζώνη κορεσμού, από το οποίο τροφοδοτούνται οι πηγές και οι γεωτρήσεις. Τα υπόγεια νερά συγκεντρώνονται μέσα σε γεωλογικούς σχηματισμούς που αποτελούν τους υδροφόρους ορίζοντες. Οι γεωλογικοί αυτοί σχηματισμοί έχουν τέτοια δομή ώστε να είναι δυνατή η κίνηση του νερού μέσα στην μάζα τους και γι' αυτό λέγονται

υδροπερατοί σχηματισμοί. Η κίνηση του υπόγειου νερού δεν είναι δυνατή μέσα στους υδατοστεγανούς σχηματισμούς γιατί δεν παρουσιάζουν πορώδες ή το πορώδες τους δεν είναι ενεργό. Κάποιες φορές στην επαφή υδροπερατού με αδιαπέρατο σχηματισμό πηγάζει νερό και έτσι σχηματίζονται οι πηγές. Περαιτέρω, οι υδροφόροι ορίζοντες διαχωρίζονται στους χαλαρούς υδροφόρους σχηματισμούς, στους συμπαγείς και στους καρστικούς.

Τους υδροφόρους ορίζοντες τους διακρίνουμε σε ελεύθερους και υπό πίεση. Οι ελεύθεροι υδροφόροι ορίζοντες είναι υδροπερατοί σχηματισμοί, οι οποίοι επικάθονται σε αδιαπέρατα στρώματα και από τους οποίους ένα στρώμα είναι κορεσμένο με νερό. Στην ελεύθερη επιφάνεια του υδροφόρου ορίζοντα, που λέγεται και πιεζομετρική επιφάνεια, η πίεση είναι ίση με την ατμοσφαιρική. Οι υδροφόροι ορίζοντες υπό πίεση χαρακτηρίζονται από ένα υδροπερατό στρώμα, μεταξύ δύο υδατοστεγανών σχηματισμών, που είναι κεκορεσμένο με νερό. Στην επιφάνεια των οριζόντων αυτών, η πίεση του νερού είναι μεγαλύτερη από την ατμοσφαιρική και παρατηρείται αυτόματη ροή (αρτεσιανή)⁴²⁵.

Ο εμπλουτισμός της ποσότητας του νερού των υπόγειων υδροφόρων οριζόντων γίνεται με φυσικό και τεχνητό τρόπο. Ο φυσικός εμπλουτισμός επιτυγχάνεται με:

- Απευθείας κατείσδυση των ατμοσφαιρικών κατακρημνισμάτων.
- Διήθηση από τα επιφανειακά νερά.
- Υπόγεια τροφοδοσία από γειτονική λεκάνη απορροής.

Στους ελεύθερους υδροφόρους ορίζοντες η περιοχή εμπλουτισμού μπορεί να καλύπτει όλη την περιοχή που εκτείνονται. Στους υπό πίεση, οι περιοχές εμπλουτισμού περιορίζονται εκεί όπου ο υδροφόρος εμφανίζεται στην επιφάνεια, εκτός αν έχουν υδραυλική επικοινωνία με άλλους υδροφόρους ή υδρορεύματα. Επίσης η ποσότητα εμπλουτισμού δεν μένει σταθερή με το χρόνο, αλλά μεταβάλλεται από εποχή σε εποχή. Ο συνολικός εμπλουτισμός ενός υδροφορέα ισούται με το ποσοστό του νερού της βροχόπτωσης, το οποίο κατεισδύει και διηθείται στην κορεσμένη ζώνη συν τον όγκο νερού της εξωτερικής τροφοδοσίας.

Εκτός από τη φυσική τροφοδοσία για την ενίσχυση του υδατικού ισοζυγίου των υπόγειων νερών εφαρμόζεται ο τεχνητός εμπλουτισμός (groundwater recharge). Ο τεχνητός εμπλουτισμός συνίσταται στην αύξηση του ρυθμού ανανέωσης του υπόγειου νερού των υδροφόρων οριζόντων με χρησιμοποίηση περίσσειας φυσικού ή επεξεργασμένου νερού με κατασκευή κατάλληλων διατάξεων (π.χ. κατάκλυση κ.λπ.). Η εφαρμογή τεχνητού εμπλουτισμού μέσω πηγαδιών και γεωτρήσεων έχει εφαρμοσθεί με ικανοποιητικά αποτελέσματα τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα⁴²⁶. Η μέθοδος είναι απλή και η τροφοδοσία γίνεται ταχύτερα από ότι στον φυσικό, αλλά απαιτεί καλής ποιότητας νερό, γιατί διαφορετικά εγκυμονούν κίνδυνοι αποκροκίδωσης του εδάφους αν το νερό εμπλουτισμού περιέχει πολύ νάτριο, λόγω ανταλλαγής με ιόντα ασβεστίου. Επίσης αν το νερό περιέχει βακτήρια μπορεί να δημιουργηθούν εστίες μόλυνσης. Η ενέργεια αυτή άρχισε να θεωρείται θεμελιώδης για την διατήρηση των αποθεμάτων του νερού καθώς τα υγρά απόβλητα αποτελούν έναν εναλλακτικό υδατικό πόρο υψηλής αξιοπιστίας αφού συνιστούν τοπικά ελεγχόμενη και συνεχή παροχή, ανεπηρέαστη από κλιματικές συνθήκες, που μπορεί να

---

⁴²⁵ Κόλλιας Π., Η προστασία των υπόγειων υδάτων από τη ρύπανση, Διδακτορική Διατριβή, ΕΜΠ, 1988, σελ. 12.

⁴²⁶ Χρυσικού Ε., Τεχνητός εμπλουτισμός υπόγειων υδροφόρων με επεξεργασμένα λύματα – Περίπτωση εφαρμογής στο Θριάσιο Πεδίο, Διπλωματική Εργασία, ΕΜΠ, σελ. 139 επ.

ενισχύσει διάφορες χρήσεις (γεωργικές, αστικές/οικιακές, βιομηχανικές) και συνεπάγεται πολλαπλά οφέλη⁴²⁷.

Τα υπόγεια νερά, παρότι αρκετά προστατευμένα, δεν είναι απομονωμένα και επηρεάζονται από ρυπαντές από φυσικές ή / και ανθρωπογενείς δραστηριότητες. Ο βαθμός επηρεασμού της ποιότητας ανεξαρτήτου προέλευσης των ρυπαντών ποικίλλει με τις υδρογεωλογικές και κλιματολογικές συνθήκες. Όμως, επειδή τα υπόγεια ύδατα βρίσκονται διαρκώς σε κίνηση, μετακινούνται με μικρούς ή μεγάλους ρυθμούς στο υπέδαφος και διηθούνται. Οι ρύποι υφίστανται χημική μετατροπή από την επαφή τους με τους γεωλογικούς σχηματισμούς ή αποσυντίθεται από βακτήρια του εδάφους. Αποτέλεσμα αυτών των διαδικασιών είναι, σε κάποιες περιπτώσεις, ο περιορισμός ή η εξάλειψη της ρύπανσης, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα υπόγεια νερά μπορούν να γίνουν αλόγιστα αποδέκτες ρυπαντών.

Σε απρόσβλητους από τις ανθρώπινες δραστηριότητες υδροφόρους, η ποιότητα των υπόγειων νερών είναι αποτέλεσμα γεωχημικών αντιδράσεων μεταξύ του νερού και του υλικού των πετρωμάτων καθώς το νερό κινείται κατά μήκος των διαδρομών ροής από τις περιοχές εμπλουτισμού προς τις περιοχές εκροής.

Οι ανθρωπογενείς ρυπαντές μπορούν να φθάσουν στα υπόγεια νερά μέσω διήθησης από σηπτικά συστήματα, από απόπλυση φυτοφαρμάκων και εντομοκτόνων κατά την άρδευση ή με την ανεξέλεγκτη διάθεση αποβλήτων διαφόρων δραστηριοτήτων. Απόβλητα μπορούν και ακουσίως να φθάσουν στα υπόγεια νερά από λιμνοδεξαμενές, υλικά οδόστρωσης, ζωικές τροφές, διαρροές από συστήματα υπονόμων και αφύλακτα απόβλητα.

Κάθε προγραμματισμός για την ολοκληρωμένη διαχείριση των υπόγειων υδατικών πόρων περιλαμβάνει την κατανομή των υπόγειων νερών στις ανταγωνιστικές απαιτήσεις για τις χρήσεις νερού, στην απαιτούμενη ποιότητα. Οι στόχοι εστιάζουν στην απόδοση του υδροφόρου, στον εμπλουτισμό, στην ποιότητα του νερού και σε άλλους περιβαλλοντικούς παράγοντες καθώς και στους νομικούς, κοινωνικοοικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες, δίνοντας έμφαση στη διαχείριση της ζήτησης και στη διατήρηση του πόρου για τις επόμενες γενιές.

Τα υπόγεια ύδατα έχουν θεμελιώδη ρόλο στην παροχή νερού για τις διάφορες χρήσεις. Σε πολλές περιοχές, ιδιαίτερα στις ξηρές και τα νησιά, τα υπόγεια νερά είναι η μόνη πηγή παροχής γλυκού νερού. Δεν θα πρέπει επίσης να παραγνωρίζεται η άρρηκτη σχέση των υπόγειων νερών με τα επιφανειακά, λόγω υδραυλικής ισορροπίας και επικοινωνίας μεταξύ τους⁴²⁸. Υποβάθμιση των υπόγειων υδροφορέων μπορεί να σημαίνει αποξήρανση πηγών, συρρίκνωση υγροβιότοπων κ.ά., με ότι αυτό συνεπάγεται.

Οι γεωλογικές δομές, η γεωμορφολογία και τα ατμοσφαιρικά κατακρημνίσματα καθορίζουν τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά της υπόγειας ροής. Τα υπόγεια νερά μπορούν να

---

⁴²⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή: <http://ec.europa.eu/environment/water/reuse-actions.htm>, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2019.

⁴²⁸ *Mariolakos I.*, *Water Resources Management in the framework of sustainable development, Desalination*, 213, 2017, σελ. 148.

εκμεταλλευτούν μέσω φυσικών εκφορτίσεων (πηγές) ή τεχνητά μέσω αντλήσεων (γεωτρήσεις). Τα πλεονεκτήματα της εκμετάλλευσης των υπόγειων νερών είναι⁴²⁹:

- Δεν είναι απαραίτητη η κατασκευή ταμιευτήρων, αφού οι υδροφορείς πρακτικά συμπεριφέρονται ως ταμιευτήρες υπερετήσιας εξίσωσης.
- Πολλές φορές οι υδροφορείς αναπτύσσονται κάτω από τις εκτάσεις όπου γίνεται η κατανάλωση του νερού, οπότε αποφεύγεται η κατασκευή μεγάλων έργων μεταφοράς.
- Οι γεωτρήσεις εκμετάλλευσης των υπόγειων νερών μπορούν να κατασκευάζονται και να λειτουργούν αυτόνομα και ανεξάρτητα, κάτι που ευνοεί τη σταδιακή ανάπτυξη του συστήματος εκμετάλλευσης.
- Κατά κανόνα η ποιότητα του υπόγειου νερού είναι καλύτερη από αυτήν του επιφανειακού.

Σημαντικό μειονέκτημα της εκμετάλλευσης των υπόγειων νερών είναι η απαραίτητη άντληση του νερού, συχνά από μεγάλα βάθη, η οποία συνεπάγεται σημαντική ενεργειακή, άρα και οικονομική, επιβάρυνση. Έτσι, για μεγάλης κλίμακας ανάπτυξη υδατικών πόρων, το συνολικό κόστος κατασκευής και λειτουργίας των έργων εκμετάλλευσης υπόγειου νερού διαμορφώνεται σε πολύ μεγαλύτερα επίπεδα από τα αντίστοιχα των έργων εκμετάλλευσης επιφανειακού νερού. Επίσης, κατά τη χρήση των υπόγειων νερών, μπορεί να προκύψουν προβλήματα υπερεκμετάλλευσης, αλλά αυτά είναι δύσκολο να προβλεφθούν και αγνοούνται μέχρι να γίνουν σοβαρά, δηλαδή να παρατηρηθεί υποβάθμιση της ποιότητας του νερού ή /και υφαλμύριση. Με τον όρο υφαλμύριση εννοείται η ύπαρξη και αλμυρού νερού μαζί με το γλυκό. Το αλμυρό νερό αντικαθιστά ίσες ποσότητες γλυκού νερού αλλά η έκτασή του είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθεί. Η επαναφορά στην προϋπάρχουσα κατάσταση μπορεί να διαρκέσει πολλά χρόνια, αλλά θεωρείται ουσιαστικά μη αναστρέψιμη κι έτσι είναι σημαντική η πρόληψη και η σωστή διαχείριση. Ανάλογα φαινόμενα παρατηρούνται σε υδροφορείς που γειτνιάζουν με άλλους υδροφορείς που περιέχουν νερό χαμηλότερης ποιότητας ή μολυσμένο.

Πιο συγκεκριμένα, οι επιπτώσεις που μπορεί να προκύψουν και να δυσχεράνουν ή να καταστήσουν απαγορευτική την εκμετάλλευση μιας υπόγειας υδροφορίας - που σε πολλές περιπτώσεις, ειδικά στα νησιά είναι και η μοναδική πηγή γλυκού νερού – είναι:

- Η άντληση υπόγειου νερού σε νησιωτικές και παράκτιες περιοχές μετακινεί τη διεπιφάνεια που σχηματίζεται ανάμεσα στο υπόγειο γλυκό νερό και το νερό της θάλασσας. Το τελευταίο προωθείται προς την ξηρά και στη συνέχεια αντλείται ποιοτικά υποβαθμισμένο (υφαλμύριση) ή ακόμη και θαλασσινό νερό.
- Η ταπείνωση της στάθμης των υδροφορέων και η αφαίρεση σημαντικών ποσοτήτων νερού από αυτούς μπορεί να προκαλέσει καθιζήσεις εδαφών.
- Η ταπείνωση της στάθμης των οριζόντων ή της πίεσης των υδροφορέων αυξάνει το κόστος άντλησης σε γραμμική αναλογία.
- Η ταπείνωση ενός φρεάτιου υδροφορέα από μία γεώτρηση μπορεί να οδηγήσει γειτονικές αβαθέστερες γεωτρήσεις σε αστοχία, δημιουργώντας ουσιαστικά και νομικά προβλήματα.

---

⁴²⁹ Στουρνάρας Γ., Νερό, Περιβαλλοντική Διάσταση και Διαδρομή, 2007, σελ. 217 επ., Μαμάσης Ν., Τεχνική Υδρολογία – Υπόγεια Νερά, Διδακτική ενότητα, ΕΜΠ, σελ. 15.

- Η μείωση της επιφανειακής ή υπόγειας τροφοδοσίας των λιμνών και των υγροτόπων μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τα οικοσυστήματά τους και να περιορίσει τις απολήψεις νερού από αυτά.
- Η μείωση της εκροής υπόγειου γλυκού νερού προς τη θάλασσα μπορεί να έχει δυσμενείς συνέπειες στα παράκτια οικοσυστήματα.

Όσον αφορά στις περιπτώσεις χρήσης μεγάλων ποσοτήτων υπόγειου νερού, πρόβλημα έχουν οι περιοχές που έχουν ποικίλες χρήσεις γης (ύδρευση, άρδευση, βιομηχανία, οικολογία) και η ζήτηση νερού για κάθε μία από αυτές έρχεται σε σύγκρουση με την άλλη. Σε αυτές τις περιοχές γίνεται έντονα φανερή η σχέση επιφανειακών και υπόγειων νερών ενώ επιβεβαιώνεται πρακτικά η σύνδεση και η αλληλοεπίδραση των υδάτων αυτών. Ανάλογα με το ύψος της στάθμης των υπόγειων υδάτων, παρατηρείται ροή προς τους υπόγειους υδροφορείς από τα επιφανειακά διαθέσιμα ύδατα όταν η στάθμη των υπόγειων υδροφορέων είναι χαμηλότερα και, αντίθετα, εμπλουτισμός των επιφανειακών υδάτων όταν η στάθμη των υπόγειων υδροφορέων είναι πιο ψηλά. Πτώση της στάθμης των επιφανειακών νερών, ειδικά σε έτη με χαμηλό ύψος βροχής, οφείλεται κυρίως στην υπερκατανάλωση υπόγειων νερών στην υδρολογική λεκάνη το καλοκαίρι μέσω γεωτρήσεων. Η υπερκατανάλωση ξεπερνάει διαχρονικά τον όγκο του αποθηκευμένου επιφανειακού νερού και η περαιτέρω διατήρηση στάθμης που να επιτρέπει τη βιωσιμότητα του υδατικού πόρου πρέπει να βασισθεί στον περιορισμό και τον έλεγχο των αντλήσεων. Από την άλλη, οι γεωργικές δραστηριότητες συμβάλλουν καθοριστικά στην οικονομία των περιοχών αυτών, οπότε οποιοδήποτε αναπτυξιακό μοντέλο θα πρέπει να περιλαμβάνει τη διατήρησή τους σε συνδυασμό με την αειφόρο περιβαλλοντική ανάπτυξη.

4.4 Η κατάσταση των υδατικών πόρων σήμερα

Οι υδατικοί πόροι αναφέρονται στο νερό που είναι διαθέσιμο για χρήση σε μια περιοχή και περιλαμβάνουν τα επιφανειακά ύδατα (παράκτια ύδατα, λίμνες, ποτάμια και ρέματα) και τα υπόγεια ύδατα. Οι ανανεώσιμοι πόροι ύδατος υπολογίζονται ως το άθροισμα της εσωτερικής ροής (η οποία είναι η βροχόπτωση μείον την πραγματική εξατμισοδιαπνοή) και της εξωτερικής εισροής. Η διαθεσιμότητα γλυκού νερού σε μια χώρα εξαρτάται από τις κλιματολογικές συνθήκες, τη γεωμορφολογία, τις χρήσεις γης και τις διασυνοριακές ροές των υδάτων (εξωτερικές ροές).

Τα ύδατα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετά το μακροχρόνιο συντονισμό των κρατών μελών στην εφαρμογή των προγραμμάτων διαχείρισης, μπορούν πλέον να χαρακτηριστούν, κατά μεγάλο ποσοστό, ως καλής ποιοτικής και ποσοτικής κατάστασης, προσφέροντας έτσι στους πολίτες της ΕΕ νερό καλής ποιότητας και επάρκειας για τις καταναλωτικές χρήσεις αλλά και νερό ποιότητας κατάλληλο για αναψυχή.

Βέβαια, λόγω ετών υποβάθμισης και αναποτελεσματικής διαχείρισης, υπάρχουν περιοχές οι οποίες εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν προβλήματα καταλληλότητας. Σε συνδυασμό δε με τα ακραία καιρικά φαινόμενα που παρουσιάζονται με μεγαλύτερη ένταση τα τελευταία χρόνια, προκλήσεις προκύπτουν διαρκώς για τη διατήρηση και τη βελτίωση των υδάτων της Ευρώπης.

4.4.1 Ευρώπη⁴³⁰

4.4.1.1 Υδατικοί πόροι

Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών: το Ηνωμένο Βασίλειο, η Σουηδία, η Γαλλία και η Γερμανία είχαν τον υψηλότερο όγκο πόρων γλυκού νερού, με μακροπρόθεσμους ετήσιους μέσους όρους που κυμαίνονται από 172,9 έως 191,0 δισ. m³. Ορισμένες χώρες λαμβάνουν σημαντικό μέρος των πόρων γλυκού νερού ως εξωτερική εισροή. Η Ουγγαρία και οι Κάτω Χώρες είχαν την υψηλότερη εξάρτηση από τους διασυνοριακούς υδατικούς πόρους, καθώς η εξωτερική εισροή αντιπροσώπευε το 93,5% και το 88,8% των συνολικών πόρων γλυκού νερού αντίστοιχα. Το μερίδιο στη Σερβία ήταν επίσης υψηλό, φτάνοντας το 92,7%. Η Ουγγαρία, η Κροατία και η Βουλγαρία είχαν τις υψηλότερες εξωτερικές εισροές μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ (108,9 δισ. m³, 92,0 δισ. m³ και 85,1 δισ. m³ αντίστοιχα) αν και η Σερβία είχε ακόμη μεγαλύτερο όγκο (162,6 δισ. m³).

Η ποσότητα γλυκού νερού που είναι διαθέσιμο ανά κάτοικο θεωρείται σημαντικός δείκτης για τη μέτρηση της βιωσιμότητας των υδατικών πόρων. Μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, η Κροατία, κατέγραψε τους υψηλότερους πόρους γλυκού νερού (με μέσο μακροπρόθεσμο ετήσιο μέσο όρο 27.330 m³ ανά κάτοικο). Η Φινλανδία και η Σουηδία είχαν τους επόμενους υψηλότερους όγκους πόρων γλυκού νερού ανά κάτοικο, σε περίπου 20.000 m³. Αντίθετα, στα έξι πλέον πολυπληθέστερα κράτη μέλη της ΕΕ (Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Γερμανία, Ιταλία και Πολωνία), καθώς και στη Δανία, το Λουξεμβούργο, τη Ρουμανία, το Βέλγιο, καταγράφηκαν σχετικά χαμηλά επίπεδα - κάτω από 3.000 m³ ανά κάτοικο. Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη, μια χώρα αντιμετωπίζει «υδατικό άγχος» όταν οι ετήσιοι υδατικοί πόροι της μειώνονται κάτω από τα 1.700 m³ ανά κάτοικο. Αυτό συνέβη στην Πολωνία, την Τσεχική Δημοκρατία, την Κύπρο και τη Μάλτα (όπου καταγράφηκε ο χαμηλότερος όγκος υδατικών πόρων στα 220 m³ ανά κάτοικο).

Υπάρχουν σημαντικές διαφορές όσον αφορά στις ποσότητες γλυκού νερού που αντλούνται σε κάθε κράτος μέλος της ΕΕ, αντανακλώνοντας εν μέρει το μέγεθος κάθε χώρας και τους διαθέσιμους πόρους, αλλά και τις πρακτικές άντλησης, το κλίμα και τη βιομηχανική και γεωργική διάρθρωση. Το 2015, η συνολική άντληση γλυκού νερού κυμάνθηκε μεταξύ 4,6 εκατ. m³ στο Λουξεμβούργο και 32,6 δισ. m³ στην Ισπανία (στοιχεία για το 2014). Μεταξύ 2005 και 2015 ο όγκος των συλλεγόντων γλυκών υδάτων αυξήθηκε με τον ταχύτερο ρυθμό στη Μάλτα (+40%), ενώ οι μεγαλύτερες μειώσεις σημειώθηκαν στη Σλοβακία (-37%) και τη Λιθουανία (-83%).

Επίσης παρατηρούνται σημαντικές διαφορές μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ όσον αφορά στο λόγο της άντλησης από τους υπόγειους και από τους επιφανειακούς υδατικούς πόρους. Στη Φινλανδία (στοιχεία 2006), η άντληση επιφανειακών υδάτων αντιπροσώπευε περίπου 24 φορές την ποσότητα νερού που αντλείται από τους υπόγειους υδατικούς πόρους, ενώ ο λόγος των επιφανειακών προς τα υπόγεια ύδατα ήταν περίπου 10:1 στις Κάτω Χώρες (στοιχεία 2012), τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Στο άλλο άκρο του εύρους, ο όγκος του νερού που αντλείται από τους πόρους των υπόγειων υδάτων ήταν τουλάχιστον δεκαπέντε φορές υψηλότερος από τον όγκο της άντλησης επιφανειακών υδάτων στη Δανία (στοιχεία 2014) και τη Μάλτα.

---

⁴³⁰ *European Environmental Agency, The European Environment State and Outlook 2020, Eurostat, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/>, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2019.*

Η Γαλλία (στοιχεία για το 2010), η Γερμανία (στοιχεία για το 2010) και η Ισπανία (στοιχεία για το 2014) κατέγραψαν τις υψηλότερες ποσότητες υπογείων υδάτων, 6,0 δισ. m³, 5,8 δισ. m³ και 6,3 δισ. m³ αντίστοιχα. Εξετάζοντας την ανάπτυξη της άντλησης υπογείων υδάτων κατά τη δεκαετή περίοδο μεταξύ 2005 και 2015 ο όγκος των υπόγειων υδάτων που αντλούνται μειώθηκε γενικά με το χρόνο, αν και η Λετονία, η Ελλάδα και η Μάλτα (με αύξηση κατά 53%, 49% και 32%) ήταν αξιοσημείωτες εξαιρέσεις και σε μικρότερο βαθμό η Δανία (με αύξηση 17%), ενώ η Εσθονία (-27%) και η Ουγγαρία (-17%) είναι τα κράτη που κατέγραψαν τη μεγαλύτερη μείωση της άντλησης των υπόγειων υδάτων.

Όσον αφορά στα επιφανειακά ύδατα, οι μεγαλύτεροι όγκοι άντλησης επιφανειακών υδάτων μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ καταγράφηκαν στη Γαλλία (στοιχεία για το 2012), τη Γερμανία (στοιχεία για το 2010) και την Ισπανία (στοιχεία 2014), με 24,4 δισ. m³, 27,2 δισ. m³ και 26,6 δισ. m³ αντίστοιχα. Μεταξύ 2005 και 2015 σημειώθηκε σημαντική αύξηση στην άντληση επιφανειακών υδάτων στη Ρουμανία (+28%). Οι μεγαλύτερες μειώσεις στον όγκο της άντλησης επιφανειακών υδάτων σημειώθηκαν στη Λιθουανία (-89%), τη Σλοβακία (-53%) και τη Δανία (-44%), ενώ σημειώθηκαν επίσης μειώσεις κατά τουλάχιστον 20% στη Λετονία, την Τσεχική Δημοκρατία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Σε ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ εκτός από τα γλυκά ύδατα χρησιμοποιούνται τα θαλάσσια ύδατα και τα μεταβατικά ύδατα, όπως οι βραχώδεις βάλτοι, οι λιμνοθάλασσες και οι εκβολές ποταμών. Η Σουηδία χρησιμοποίησε 11,8 δισ. m³ (στοιχεία για το 2010), το Ηνωμένο Βασίλειο 8,5 δισ. m³ (στοιχεία για το 2012) και οι Κάτω Χώρες 5,9 δισ. m³ (στοιχεία για το 2014) πηγές μη γλυκού νερού.

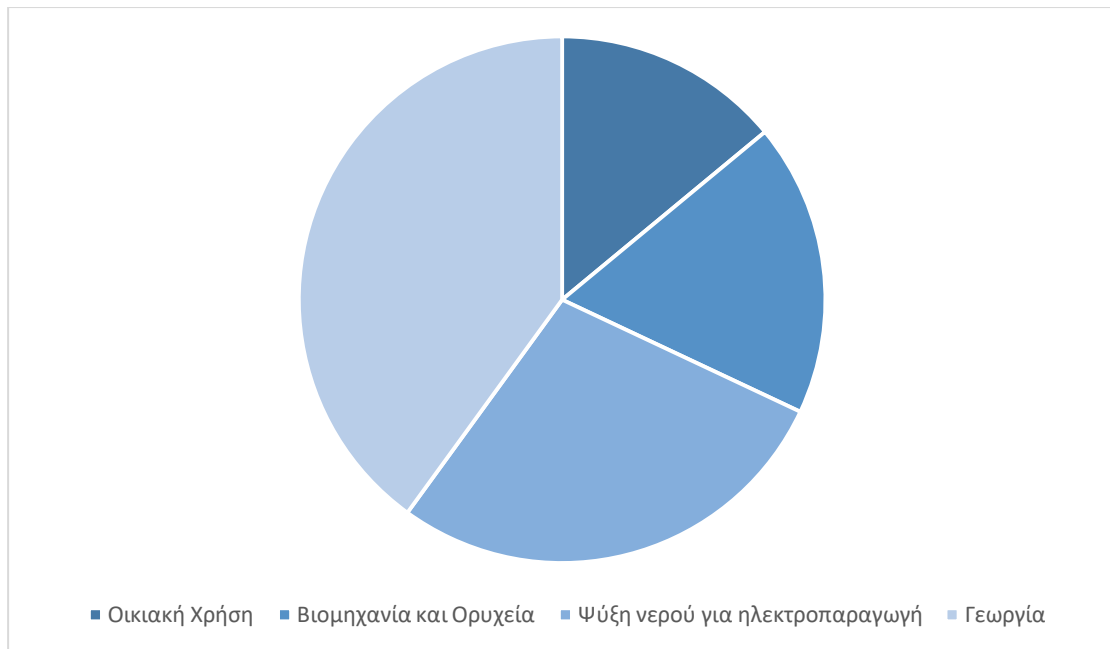
Από τη σύγκριση των διαθέσιμων ετήσιων δεδομένων μεταξύ 1990 και 2015 προκύπτει σημαντική μείωση της άντλησης σε πολλά κράτη μέλη. Είναι πιθανό η μείωση που παρατηρείται να οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, όπως η μείωση των απωλειών ύδατος λόγω βελτιωμένης συντήρησης των δικτύων, η εισαγωγή οικιακών συσκευών εξοικονόμησης νερού και η αύξηση του βαθμού συνειδητοποίησης όσον αφορά το κόστος ή την αξία του νερού και τις περιβαλλοντικές συνέπειες της σπατάλης του.

4.4.1.2 Χρήση υδάτων

Η άντληση νερού στην Ευρώπη ανέρχεται σε 243.000 10⁶ m³ και χρησιμοποιείται σε τέσσερις κύριους τομείς:

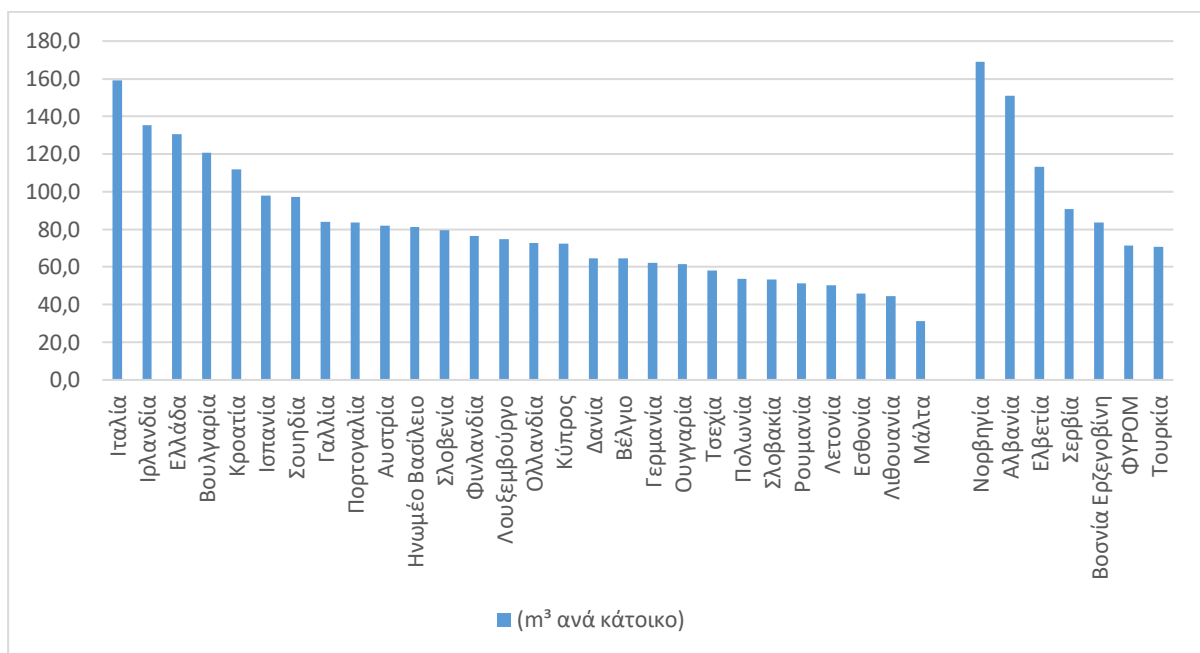
- Νερό οικιακής χρήσης (14%).
- Βιομηχανία και ορυχεία (18%).
- Ψύξη νερού για ηλεκτροπαραγωγή (28%).
- Γεωργία (40%).

Σχήμα 2. Χρήσεις Νερού (Πηγή: European Environmental Agency)

Υπάρχουν μεγάλες διαφορές στη γεωγραφική κατανομή των χρήσεων του νερού. Στη δυτική Ευρώπη η δημόσια ύδρευση, η ψύξη νερού στην ηλεκτροπαραγωγή και η χρήση στις εξορύξεις είναι υπεύθυνα για την πλειοψηφία της άντλησης νερού, ενώ στη νότια Ευρώπη η γεωργία χρησιμοποιεί το μεγαλύτερο μερίδιο.

Σχήμα 3. Συνολική άντληση για παροχή νερού, 2015 (Πηγή: European Environmental Agency)

Όσον αφορά στον οικιακό τομέα, η πλειοψηφία των κρατών μελών της ΕΕ ανέφεραν τιμές για χρήση νερού (υπηρεσίες και νοικοκυριά) σχεδόν σταθερές με την πάροδο του χρόνου (2005 - 2015). Εντούτοις, παρατηρήθηκε ισχυρή αύξηση στη Γαλλία (+122%, 2008-13), τη Λιθουανία (+76%, 2008-15) και την Ελλάδα (+65%, 2005-15). Η μόνη χώρα της ΕΕ που υπέβαλε σημαντικές μειώσεις ήταν η Σλοβενία (-15%) σε μόλις 4 έτη (2012-15).

4.4.1.3 Εφαρμογή νομοθεσίας

Η 5^η Έκθεση Εφαρμογής της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εφαρμογή της ΟΠΥ κατατέθηκε τον Φεβρουάριο του 2019 και περιλαμβάνει εκτός από την κατάσταση εφαρμογής, την αξιολόγηση των δεύτερων ΣΔΛΑΠ από την Επιτροπή, τα οποία καταρτίστηκαν και υποβλήθηκαν από τα κράτη μέλη για την περίοδο 2015 - 2021⁴³¹. Η υποβολή της παρούσας έκθεσης υπαγορεύεται από το άρθρο 18 της ΟΠΥ και ανταποκρίνεται επίσης στο άρθρο 11 της Οδηγίας για τα υπόγεια ύδατα.

Όλα τα κράτη μέλη έχουν υποβάλει εκθέσεις σχετικά με τα ΣΔΛΑΠ αλλά, παρά το γεγονός ότι σημειώθηκε βελτίωση σε σύγκριση με την προηγούμενη διαδικασία (του κύκλου εφαρμογής 2009 - 2015) στην καθυστερημένη έγκριση των σχεδίων ή της υποβολής εκθέσεων μέσω της βάσης δεδομένων του Συστήματος Πληροφοριών για το Νερό στην Ευρώπη (WISE), υπήρξαν και πάλι καθυστερήσεις που έφτασαν ή ξεπέρασαν τα δύο έτη. Νομικές διαδικασίες της Επιτροπής κινήθηκαν εναντίον όσων κρατών μελών δεν τήρησαν τις νομικές απαιτήσεις υποβολής εκθέσεων.

Η Ιρλανδία, η Ελλάδα και οι Ισπανικές Κανάριες Νήσοι δεν κατόρθωσαν να υποβάλουν έγκαιρα στο WISE τα ΣΔΛΑΠ ούτε τα ΣΔΚΠ για αξιολόγηση, ενώ η Λιθουανία και το Ηνωμένο Βασίλειο για το Γιβραλτάρ, δεν κατόρθωσαν να υποβάλουν τα ΣΔΛΑΠ τους. Έτσι, οι συγκεκριμένες χώρες ή περιοχές δεν καλύπτονται στην 5^η Έκθεση.

Η έκθεση για την κατάσταση των υδάτων δείχνει ότι το 74 % των συστημάτων υπόγειων υδάτων της ΕΕ έχει επιτύχει πλέον καλή χημική κατάσταση, ενώ το 89 % εξ αυτών έχει επιτύχει καλή ποσοτική κατάσταση. Η κατάσταση είναι λιγότερο ενθαρρυντική όσον αφορά τα επιφανειακά ύδατα: μόνο το 38 % έχουν καλή χημική κατάσταση και μόλις το 40 % καλή οικολογική κατάσταση ή δυναμικό (για ιδιαίτερα τροποποιημένο ή τεχνητό υδατικό σύστημα).

Συγκρίνοντας τον κύκλο 2009-2015, περιορισμένος αριθμός συστημάτων υδάτων σημείωσε βελτίωση. Οι λόγοι για αυτό μπορεί να οφείλονται σε πιέσεις που εντοπίστηκαν με καθυστέρηση, στην απαίτηση περισσότερου χρόνου για το σχεδιασμό αποτελεσματικών μέτρων πολιτικής, στα μέτρα που θεσπίστηκαν αργά, στο χρόνο που χρειάζεται το περιβάλλον να ανταποκριθεί στην εφαρμογή των μέτρων, αλλά και στα υψηλότερα ποιοτικά πρότυπα και τη βελτιωμένη παρακολούθηση και υποβολή εκθέσεων που χαρακτήρισε συστήματα υδάτων από «άγνωστης κατάστασης» σε «μη ικανοποιητική».

Οι εξαιρέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 4 της ΟΠΥ καλύπτουν, σε αυτή τη φάση εφαρμογής, περίπου τα μισά υδατικά συστήματα της Ευρώπης. Οι αιτιολογήσεις για τις εξαιρέσεις έχουν βελτιωθεί μεν, αλλά η συνεχιζόμενη ευρεία χρήση τους αποτελεί ένδειξη ότι είναι απαραίτητες σοβαρές προσπάθειες για την επίτευξη καλής κατάστασης έως το 2027.

Θετικό αντίκτυπο είχε και η παράλληλη εφαρμογή των Οδηγιών για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων, για τη νιτρορύπανση, για τις βιομηχανικές εκπομπές και η νομοθεσία της ΕΕ για τα χημικά προϊόντα. Σημαντικές πιέσεις εξακολουθούν να υφίστανται τόσο από τη διάχυτη ρύπανση (π.χ. υποδομές γεωργίας, μεταφορών) όσο και από τη σημειακή (π.χ.

---

⁴³¹ 5^η έκθεση εφαρμογής της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας-πλαίσου για τα ύδατα (2000/60/ΕΚ), 2019, σελ 1 επ.

βιομηχανία ή παραγωγή ενέργειας), την υπεράντληση και τις υδρομορφολογικές μεταβολές που οφείλονται σε ανθρωπογενείς επιδράσεις⁴³².

Όλα τα κράτη μέλη έχουν ορίσει διάφορων ειδών αρμόδιες αρχές και υπογραμμίζεται η σημασία του μεταξύ τους συντονισμού. Η διαβούλευση με τους ενδιαφερόμενους φορείς πραγματοποιήθηκε με διάφορους τρόπους (επιτόπου, online κ.ά.) και κάποιες φορές οδήγησε σε αλλαγές στα σχέδια των ΣΔΛΑΠ. Οι σημαντικές πιέσεις περιεγράφηκαν σαφέστερα λόγω των καλύτερα καθορισμένων κριτηρίων. Πρόβλημα παραμένει το γεγονός ότι σε μέρος των υδατικών συστημάτων αναφέρθηκαν άγνωστες επιπτώσεις ανθρωπογενούς προέλευσης και πιέσεις άγνωστων παραγόντων, που αφορούν σε αλλαγές στις υδρολογικές συνθήκες.

Η σύγκριση μεταξύ υδατικών συστημάτων εξακολουθεί να είναι πολύ δύσκολη, χωρίς ενιαίο σύστημα βαθμονόμησης, αλλά φαίνεται πως για σχεδόν όλα τα υδατικά συστήματα έχει καταστεί δυνατός ο καθορισμός της ποσοτικής κατάστασής τους, αν και εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις στην παρακολούθηση της οικολογικής κατάστασης.

Όσον αφορά στα ΥΥΣ, η παρακολούθηση και η αξιολόγηση της ποσοτικής και χημικής κατάστασής τους βελτιώθηκε, αν και σημαντικός αριθμός εξακολουθεί να στερείται κατάλληλων τρόπων παρακολούθησης ή παρακολουθείται ένα περιορισμένο μέρος των βασικών παραμέτρων.

Η γεωργία και οι επιπτώσεις της συγκαταλέγονται στις σημαντικότερες πιέσεις που εντοπίστηκαν από τα κράτη μέλη, καθώς δημιουργούν δυνητικούς κινδύνους υποβάθμισης ή μη επίτευξης των περιβαλλοντικών στόχων, τόσο υπό μορφή υπεράντλησης των υδάτων και περιορισμού των διαθέσιμων πόρων, όσο και διάχυτης ρύπανσης από τη λίπανση και αποστράγγιση των εδαφών. Τα κράτη μέλη συμπεριλαμβάνουν στο στρατηγικό τους σχέδιο για την ΚΑΠ (Κοινή Αγροτική Πολιτική) τις ανάγκες που προσδιορίζονται στα ΣΔΛΑΠ η οποία συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων της ΟΠΥ με στήριξη σε οικολογικά προγράμματα για τους αγρότες, ώστε να εφαρμόζουν γεωργικές πρακτικές επωφελείς για το περιβάλλον και το κλίμα.

Αναφορικά με την ανάκτηση κόστους για τις υπηρεσίες ύδατος και την εκτίμηση του περιβαλλοντικού κόστους και του κόστους σε πόρους, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικές ελλείψεις στη μετατροπή της οικονομικής ανάλυσης σε συγκεκριμένα μέτρα που θα εφαρμοστούν για να φέρουν αποτελέσματα στον τομέα αυτό.

4.4.2 Ελλάδα

4.4.2.1 Υδατικοί πόροι

Η Ελλάδα, συνολικά, διαθέτει επαρκείς επιφανειακούς και υπόγειους υδατικούς πόρους, αλλά φυσικοί και ανθρωπογενείς λόγοι μειώνουν σημαντικά την πραγματικά διαθέσιμη ποσότητα, κάνοντας δύσκολη την αξιοποίησή τους⁴³³.

---

⁴³² 5^η έκθεση εφαρμογής της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας-πλαίσου για τα ύδατα (2000/60/ΕΚ), 2019, σελ 4.

⁴³³ Κουτσογιάννης *et al.*, Εθνικό Πρόγραμμα Διαχείρισης και Προστασίας των Υδατικών Πόρων, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2008, σελ. 2 επ.

Οι κυριότεροι φυσικοί λόγοι, κλιματικοί και γεωμορφολογικοί, που προκαλούν προβλήματα στην αξιοποίηση των υδατικών πόρων της χώρας είναι:

- Η σημαντική διαφοροποίηση της χωρικής κατανομής των υδατικών πόρων, με τη δυτική Ελλάδα να δέχεται το 36% των συνολικών βροχοπτώσεων, ενώ καταλαμβάνει μόνο το 24% σε έκταση.
- Η σημαντική διαφοροποίηση της χρονικής κατανομής των υδατικών πόρων, με μεγάλη συγκέντρωση των βροχοπτώσεων κατά τη χειμερινή περίοδο, της τάξης του 80% με 90%.
- Η άνιση κατανομή της ζήτησης στο χώρο, με την ανατολική χώρα να παρουσιάζει τη μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμού αλλά λιγότερους υδατικούς πόρους.
- Η άνιση κατανομή της ζήτησης στο χρόνο, με μεγαλύτερη κατανάλωση τους άνυδρους θερινούς μήνες για τις ανάγκες της γεωργίας και του τουρισμού.
- Η γεωμορφολογία της χώρας με τις μεγάλες οροσειρές κατά μήκος, το μεγάλο διαμελισμό λόγω των νησιών, όπως επίσης και τη δομή και διάταξη των πετρωμάτων, έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μικρών ρεμάτων, κυρίως χειμαρρικών, μικρή επιφανειακή απορροή, μεγάλη κατείσδυση και συχνά πλημμυρικά φαινόμενα.
- Το σημαντικό μέρος του υδατικού δυναμικού της χώρας (περίπου 30%) που προέρχεται από διακρατικούς ποταμούς από άλλες χώρες.

Πάρα πολύ σημαντικός λόγος παραμένει η πλημμελής και αποσπασματική αντιμετώπιση της διαχείρισης από την πολιτεία, παρά τις μεγάλες προσπάθειες που έχουν γίνει με την εφαρμογή της ΟΠΥ και των εξουσιοδοτικών της διατάξεων. Όσον αφορά στα διοικητικά θέματα, στην αρχή τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν αφορούσαν σε⁴³⁴:

- Δυσχερή πρόσβαση στις σχετικές πληροφορίες.
- Πολυδιάσπαση αρμοδιοτήτων σχετικά με τη διαχείριση των υδάτων.
- Ευκαιριακή και αποσπασματική εκμετάλλευση των υδατικών πόρων.
- Ανεπαρκείς ελέγχους του «*ρυπαίνοντος*».
- Περιορισμένη ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση του κοινού.
- Τιμολογική πολιτική του νερού που δεν αντικατόπτριζε την πραγματική του αξία και υπήρχε ιδιαίτερη ευαισθησία στην περίπτωση τιμολόγησης του νερού άρδευσης.
- Ανεπάρκεια υποδομών σε σχέση με το μέσο όρο των υποδομών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στην Ελλάδα το 80% των υδάτων προέρχονται από εσωτερικούς πόρους και το 20% από διασυνοριακά ποτάμια και λίμνες. Η κατακρήμνιση αποτελεί την κύρια συνιστώσα εμπλουτισμού των επιφανειακών και υπόγειων υδροφορέων με μέσο ετήσιο ύψος 849

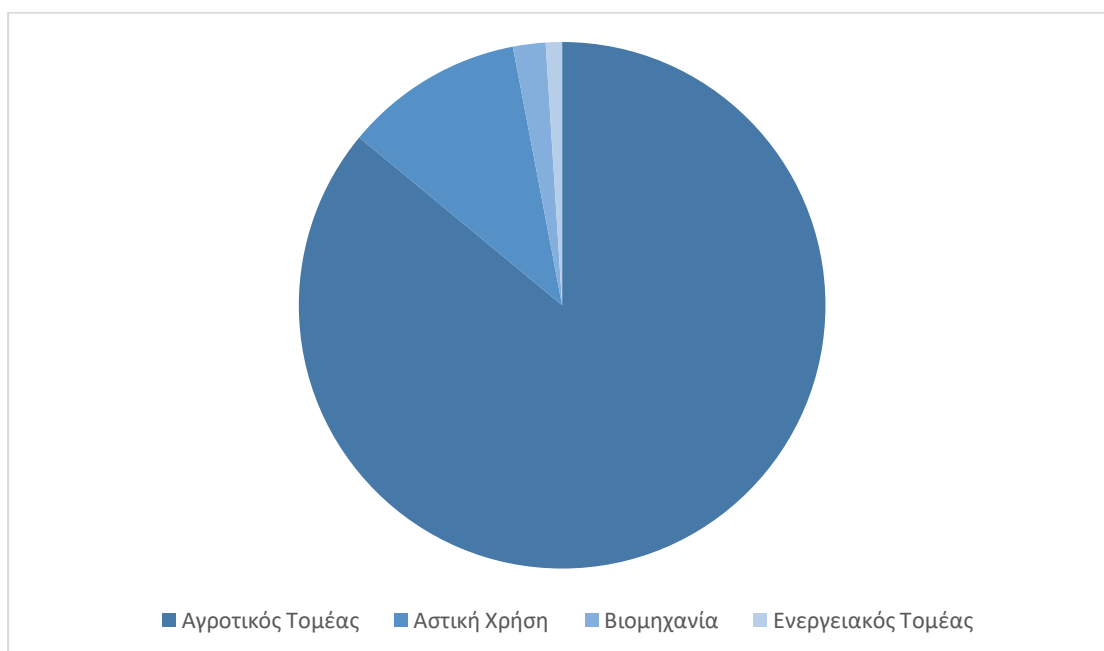
---

⁴³⁴ Υ.Π.Α.Ν., 2003· Ε.Κ.Π.Α.Α., 2001· *Κυριαζοπούλου και Τσελέντης, Δυσκολίες εφαρμογής της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ στην Ελλάδα, Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων, Υπουργείο Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος Κύπρου, 2003, σελ. 8 επ.*

mm⁴³⁵ και μεγαλύτερο ποσοστό για τη δυτική Ελλάδα και μικρότερο στην ανατολική και τα νησιά του Αιγαίου. Η κατακρήμνιση και η εξατμισοδιαπνοή συνιστούν τις κύριες κλιματικές μεταβλητές που σε συνδυασμό με τα φυσικά χαρακτηριστικά των υπόγειων υδροφορέων καθορίζουν την ποσότητα των εσωτερικά παραγόμενων υδατικών πόρων μιας χώρας και για την Ελλάδα εκτιμάται, κατά μέσο όρο, στα 402 mm/έτος.

4.4.2.2 Χρήση υδάτων

Όσον αφορά στις χρήσεις νερού, ο αγροτικός τομέας καταναλώνει τη μεγαλύτερη ποσότητα με ποσοστό που φτάνει το 86%. Η αστική χρήση κατέχει το 11%, η βιομηχανική το 2% και ο ενεργειακός τομέας το 1%. Οι απώλειες λόγω κακής ποιότητας δικτύων διανομής είναι επίσης μεγάλες.

Σχήμα 4. Χρήσεις νερού (Πηγή: ΕΚΠΑΑ, 2018)

Τα υπόγεια νερά αποτελούν τον κύριο πάροχο νερού για αγροτική και αστική / οικιακή χρήση. Οι γεωτρήσεις θεωρήθηκαν σαν η καλύτερη, γρηγορότερη, οικονομικότερη και αποδοτικότερη λύση για την κάλυψη των υδατικών αναγκών. Λόγω όμως της κατάχρησης στον αριθμό των διανοιχθέντων γεωτρήσεων, η υπεράντληση και εξάντληση των υπόγειων υδροφόρων οριζόντων οδήγησε στην εκβάθυνση των γεωτρήσεων σε βάθη μεγαλύτερα ακόμα και των 400 m και κατέληξε σε υφαλμύριση των αποθεμάτων σε παράκτιες περιοχές και σε καθιζήσεις γαιών. Η μεταφορά των καταλοίπων των φυτοφαρμάκων και των παραπροϊόντων της κτηνοτροφίας έχουν επίσης επιπτώσεις στην ποιότητα των νερών. Η ποιότητα και η ποσότητα του υπόγειου νερού επηρεάζει τις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων της περιοχής, τις οικονομικές δραστηριότητές τους και διαμορφώνει την πανίδα και την χλωρίδα. Επίσης, μια πολύ σημαντική παράμετρος είναι ότι τα υπόγεια νερά ρυθμίζουν τα επίπεδα των επιφανειακών υδάτων, διατηρώντας σταθερή την παροχή στις περιόδους χαμηλής στάθμης.

⁴³⁵ Βαλσαμίδου Α., Μοντελοποίηση του φαινομένου της υφαλμύρισης με χρήση του προσομοιωτή MODFLOW – SEAWAT στην περιοχή Τυμπακίου, Διπλωματική Εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2017, σελ. 20.

4.4.2.3 Εφαρμογή νομοθεσίας

Η ενσωμάτωση της ΟΠΥ στο εθνικό δίκαιο έδωσε το έναυσμα για μια πιο ολοκληρωμένη και αιεφόρο διαχείριση των υδατικών πόρων της χώρας, εφόσον πια το νερό θεωρείται φυσικός πόρος, οικονομικό και κοινωνικό αγαθό και περιβαλλοντικό στοιχείο. Η οργάνωση της διαχείρισης σύμφωνα με τα παραπάνω βασίζεται στη διαίρεση της χώρας σε 14 ΥΔ, για το καθένα εκ των οποίων η Ελλάδα καλείται να σχεδιάσει και να εφαρμόσει ΣΔΛΑΠ. Το ΥΔ είναι μια εδαφική έκταση που αποστραγγίζεται από ποτάμια και τα αντίστοιχα παράκτια ύδατα. Ένα ΥΔ περιλαμβάνει επιμέρους Λεκάνες Απορροής. Το ΣΔΛΑΠ αποτελεί το βασικό εργαλείο προγραμματισμού και τον κεντρικό μηχανισμό αναφοράς της χώρας προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσον αφορά στους υδατικούς πόρους και τα οικοσυστήματα. Τα ΣΔΛΑΠ αποτελούν αντικείμενο επαναξιολόγησης και επικαιροποίησης η οποία είναι μία κυκλική διαδικασία που επαναλαμβάνεται ανά εξαετία και βασίζεται κάθε φορά σε νέα βελτιωμένα δεδομένα και σε καλύτερη κατανόηση των διαδικασιών που απαιτούνται για την επίτευξη των στόχων της Οδηγίας.

Τα ΣΔΛΑΠ της χώρας συντάσσονται με ευθύνη των αρμοδίων αρχών της κάθε Περιοχής

Εικόνα 4. Υδατικά Διαμερίσματα (Πηγή: WISE, Eurostat)

Λεκάνης Απορροής. Με βάση τα σχετικά αιτήματα κατάρτισης των Γενικών Γραμματέων των πρώην κρατικών Περιφερειών της χώρας, η ΕΓΥ του Υπουργείου Περιβάλλοντος ανέλαβε την εκπόνηση των Σχεδίων Διαχείρισης όλων των ΥΔ της χώρας.

Κάθε ΣΔΛΑΠ πριν από την οριστική του έγκριση υπόκειται σε Στρατηγική Περιβαλλοντική Εκτίμηση (ΣΠΕ) σύμφωνα με την Οδηγία 2001/42/ΕΚ για την αξιολόγηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων στο περιβάλλον. Για το σκοπό αυτό συντάσσεται ΣΜΠΕ, η οποία περιλαμβάνει την εκτίμηση των επιπτώσεων που θα έχουν στο περιβάλλον τα μέτρα που προβλέπεται να ληφθούν.

Σύμφωνα με τις επιταγές της ΟΠΥ [άρθρο 8 και Παράρτημα V και των Οδηγιών για τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης (91/676/ΕΟΚ), για τα υπόγεια ύδατα (2006/118/ΕΚ) και για τις ουσίες προτεραιότητας (2008/105/ΕΚ)], το Εθνικό Δίκτυο Παρακολούθησης (ΚΥΑ 140384/2011, ΦΕΚ/Β/2017/09.09.2011) συστηματοποιεί και επεκτείνει τα προγενέστερα δίκτυα παρακολούθησης και διακρίνεται σε εποπτικό, επιχειρησιακό και διερευνητικό. Το Δίκτυο παρακολουθεί τα ποσοτικά και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των εσωτερικών, μεταβατικών, παράκτιων και υπόγειων υδάτων της χώρας και περιλαμβάνει 449 σταθμούς παρακολούθησης σε ποταμούς, 53 σταθμούς σε λίμνες, 34 σε μεταβατικά, 80 σε παράκτια και 1392 σταθμούς σε υπόγεια ύδατα⁴³⁶. Παράλληλα και συμπληρωματικά με το Εθνικό Δίκτυο Παρακολούθησης συνεχίζεται η συλλογή, καταγραφή και επεξεργασία των στοιχείων της Εθνικής Τράπεζας Υδρολογικών και Μετεωρολογικών Πληροφοριών.

Για τα υπόγεια ύδατα όσον αφορά στην ποσοτική τους κατάσταση, το 81 – 83% των σημείων παρακολούθησης ταξινομείται σε καλή κατάσταση, το 15 – 17% σε κακή κατάσταση, ενώ το 2% περίπου παραμένει σε άγνωστη κατάσταση, λόγω έλλειψης μετρήσεων και επαρκών δεδομένων. Σε ό,τι αφορά την ποιοτική (χημική) κατάσταση, παρατηρείται ότι το 58 – 60% βρίσκεται σε καλή κατάσταση, το 30% σε κακή κατάσταση (κυρίως οφείλεται σε υπέρβαση νιτρικών ιόντων, λόγω εντατικής καλλιέργειας και αλόγιστης ενίοτε χρήσης αζωτούχων λιπασμάτων και σε υπέρβαση ιόντων χλωρίου, λόγω υφαλμύρισης κατόπιν υπερενταντικής εκμετάλλευσης υδρογεωτρήσεων κυρίως σε παράκτιες και νησιωτικές περιοχές κατά τη θερινή περίοδο), το 7 – 10% περίπου σε κακή κατάσταση από φυσικά αίτια οφειλόμενη, κατά κύριο λόγο, σε φυσική υφαλμύριση (απευθείας υδραυλική επικοινωνία με τη θάλασσα) και παρουσία βαρέων μετάλλων (As, Hg, Cr, Pb, Ni κ.ά.), λόγω γεωγενών συνθηκών (γεωλογικά πετρώματα, γεωθερμική – ηφαιστειακή δραστηριότητα, παρουσία γύψων κ.ά.) και 2 – 3% παραμένει σε άγνωστη κατάσταση, λόγω έλλειψης μετρήσεων και επαρκών δεδομένων. Στις περιπτώσεις εκείνες που παρατηρείται υπέρβαση σε αμμωνιακά ιόντα και νιτρώδη, η αιτία αποδίδεται κυρίως στις σηπτικές δεξαμενές, απορροφητικούς βόθρους και αγροκτηνοτροφικές δραστηριότητες, λόγω έλλειψης αποχετευτικών δικτύων.

Σε ό,τι αφορά τα Ποτάμια Υδατικά Συστήματα η πλειοψηφία αυτών παρουσιάζει καλή οικολογική κατάσταση και μόνο ένα μικρό ποσοστό παρουσιάζει ελλιπή, κακή ή/και άγνωστη κατάσταση. Αντίστοιχα, ένα συντριπτικό ποσοστό της τάξης του 89% παρουσιάζει καλή χημική κατάσταση, ενώ μόλις 2% παρουσιάζει χημική κατάσταση κατώτερη της καλής και ένα ποσοστό 9% άγνωστη, λόγω ανεπαρκών δεδομένων και ελλείψεων σε μετρήσεις.

Στα Λιμναία Υδατικά Συστήματα δεν προκύπτει καμία λιμναία περιοχή με υψηλή οικολογική κατάσταση, με το μεγαλύτερο ποσοστό να παρουσιάζει μέτρια οικολογική κατάσταση. Αντίθετα, όσον αφορά στη χημική κατάσταση η πλειοψηφία αυτών των υδατικών συστημάτων παρουσιάζει καλή κατάσταση (77%) και μόνο ένα μικρό ποσοστό της τάξης του

---

⁴³⁶ Ο συνολικός αριθμός σταθμών είναι 2008, από τους οποίους οι 616 βρίσκονται σε επιφανειακά και οι 1392 σε υπόγεια ύδατα, ΕΚΠΑΑ, Κατάσταση Περιβάλλοντος 2018, σελ. 229 επ.

7% παρουσιάζει χημική κατάσταση κατώτερη της καλής και ένα ποσοστό 16% άγνωστη, λόγω ανεπαρκών δεδομένων και ελλείψεων σε μετρήσεις.

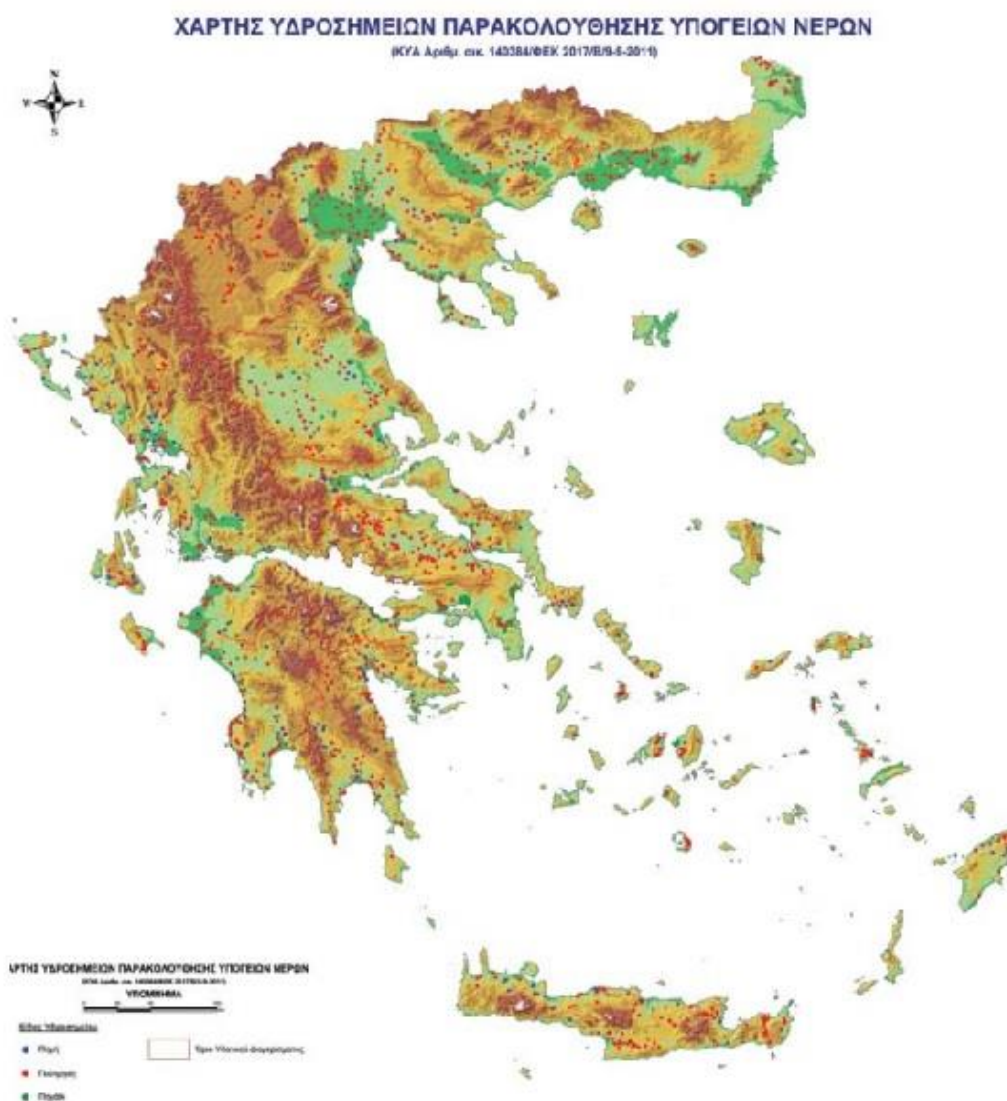
Αναφορικά με τα Μεταβατικά Υδατικά Συστήματα η πλειοψηφία αυτών παρουσιάζει άγνωστη οικολογική κατάσταση σε ένα ποσοστό της τάξης του 53% και ακολουθεί η ελλιπής, λόγω ανεπαρκών δεδομένων. Αντίθετα, ένα ποσοστό της τάξης του 60% παρουσιάζει καλή χημική κατάσταση, ενώ σημαντικό ποσοστό κατέχει και η άγνωστη χημική κατάσταση σε ένα ποσοστό της τάξης του 35%.

Στα Παράκτια Υδατικά Συστήματα η συντριπτική πλειοψηφία ανήκει στην υψηλή και καλή οικολογική κατάσταση με ποσοστά 43% και 41% αντίστοιχα. Αντίστοιχα, η καλή χημική κατάσταση υπερέχει σημαντικά των άλλων ταξινομήσεων, σε ποσοστό της τάξης του 93%, ενώ ακολουθεί με ένα ποσοστό 7% η άγνωστη, λόγω ελλείψεων σε μετρήσεις.

Σε ό,τι αφορά τα Ιδιαιτέρως Τροποποιημένα (ΙΤΥΣ) και Τεχνητά (ΤΥΣ) Υδατικά Συστήματα, η συντριπτική πλειοψηφία ανήκει στην καλή και ανώτερη (44%) και στην άγνωστη (44%) οικολογική κατάσταση. Όσον αφορά στη χημική κατάσταση η πλειοψηφία αυτών των υδατικών συστημάτων παρουσιάζει καλή οικολογική κατάσταση (73%), ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 27% παρουσιάζει άγνωστη χημική κατάσταση, λόγω ανεπάρκειας δεδομένων και ελλείψεων σε μετρήσεις.

Η Οδηγία 2006/118/ΕΚ (Θυγατρική της ΟΠΥ) αναφέρεται στην προστασία των υπόγειων υδάτων από τη ρύπανση και την υποβάθμιση. Εάν ένα σύστημα υπόγειων υδάτων ταξινομείται ως ευρισκόμενο σε κακή χημική κατάσταση σύμφωνα με την § 2, η αρμόδια αρχή, σύμφωνα με το άρθρο 12 του π.δ. 51/2007, λαμβάνει τα μέτρα που είναι αναγκαία, για να προστατευθούν τα υδατικά οικοσυστήματα, τα χερσαία οικοσυστήματα και οι ανθρώπινες χρήσεις των υπογείων υδάτων που εξαρτώνται από το τμήμα του συστήματος το οποίο αντιπροσωπεύεται από το σημείο ή τα σημεία ελέγχου όπου έχει σημειωθεί υπέρβαση της τιμής του ποιοτικού ορίου ή της ανώτερης αποδεκτής τιμής. Για τον ελληνικό χώρο, συχνά το πρόβλημα στα ΥΥΣ δεν είναι η υποβαθμισμένη χημική τους κατάσταση αλλά η εκτεταμένη και έντονη ποσοτική υποβάθμιση λόγω υπερεκμετάλλευσης. Στην Ελλάδα οι γεωτρήσεις θεωρήθηκαν και θεωρούνται ακόμα ως η καλύτερη, γρηγορότερη, οικονομικότερη και αποδοτικότερη λύση για την κάλυψη των υδατικών αναγκών για ύδρευση, άρδευση ή διεργασίες μικρών βιομηχανιών και κατασκευάζονται τόσο από φορείς του δημοσίου (νομαρχίες, δήμοι, κοινότητες) όσο και από ιδιώτες. Οι γεωτρήσεις φτάνουν σε μεγαλύτερο βάθος από τα παραδοσιακά πηγάδια, συχνά εκατοντάδων μέτρων. Αυτό αποτελεί και τον κύριο παράγοντα που οδηγεί τελικά και στη σταδιακή υποβάθμιση της

Εικόνα 5. Σημεία παρακολούθησης υπόγειων νερών (Πηγή: ΕΚΠΑΑ, 2018)

Σε εναρμόνιση με την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα των υδάτων, λειτουργεί όπως αναφέρθηκε εθνικό δίκτυο για την παρακολούθηση της ποιότητας και της ποσότητας των 591 πλέον σημαντικών ΥΥΣ της χώρας (233 καρστικά, 216 κοκκώδη, 102 ρωγματικά και 40 μικτά) όπως αυτά προέκυψαν από την 1^η Αναθεώρηση των Σχεδίων Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών (ΣΔΛΑΠ) το 2017. Από το Δίκτυο Παρακολούθησης⁴³⁸ καταγράφονται:

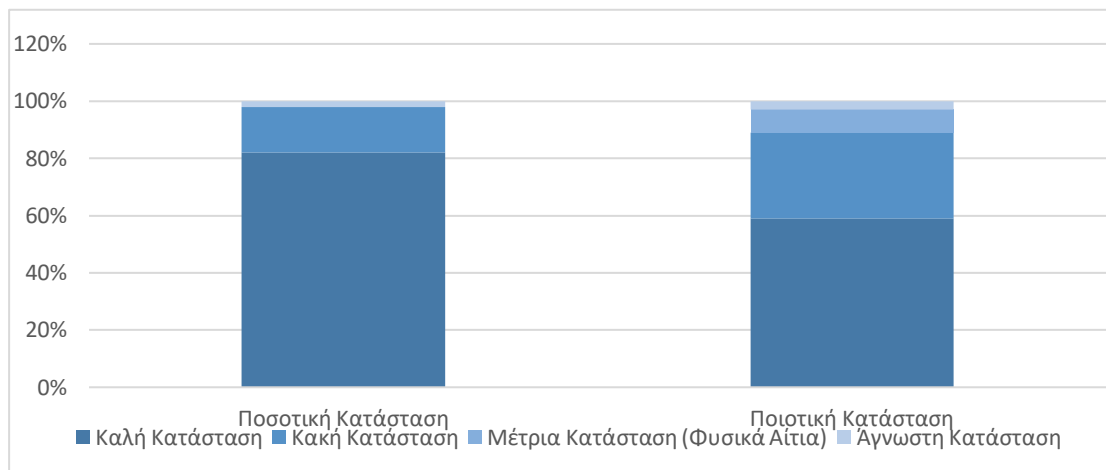
- Η ποσοτική κατάσταση των υπόγειων υδάτων, προκειμένου να διαπιστωθεί η ταπείνωση ή όχι των υπόγειων υδροφόρων οριζόντων και συνεπώς να προκύψουν

⁴³⁷ Υδατικό Διαμέρισμα Βόρειας Πελοποννήσου (ΥΔ 02) έκθεση εφαρμογής της Οδηγίας 2006/118/ΕΚ «Σχετικά με την προστασία των υπόγειων υδάτων από τη ρύπανση και την υποβάθμιση» και της ΚΥΑ 39626/2208/Ε130/2009.

⁴³⁸ Ε.Κ.Π.Α.Α., Κατάσταση Περιβάλλοντος 2018, σελ. 229 επ.

συμπεράσματα για τον τρόπο εκμετάλλευσης (υπεράντληση ή όχι) του υπόγειου υδατικού δυναμικού.

- Τα φυσικοχημικά χαρακτηριστικά των υπόγειων νερών (αγωγιμότητα, θερμοκρασία νερού και αέρα, διαλυμένο οξυγόνο και pH).
- Η ποιοτική κατάσταση των υπόγειων νερών και συγκεκριμένα οι αζωτούχες ενώσεις, θειικά ιόντα και ιόντα χλωρίου, βαρέα μέταλλα, οργανικοί διαλύτες και φυτοφάρμακα που αποτελούν και τις ουσίες προτεραιότητας σύμφωνα με την Οδηγία 2008/105/ΕΚ. Με αυτές τις χημικές παραμέτρους απεικονίζεται η ποιότητα των υπόγειων υδάτων με βάση και τις Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΟΠΥ και οι θυγατρικές αυτής).

Σχήμα 5. Ποσοστιαία αναλογία των υπόγειων υδατικών συστημάτων της χώρας ως προς την ποσοτική και ποιοτική κατάσταση (Πηγή: ΕΚΠΑΑ, 2018)

Σε γενικές γραμμές προκύπτει ότι δεν παρατηρούνται, αλλά ούτε και αναμένονται, σημαντικές αλλαγές από έτος σε έτος. Η διαχρονική παρακολούθηση των ποσοτικών και ποιοτικών παραμέτρων και η απόκτηση επαρκούς χρονοσειράς θα επιτρέψει να δοθούν απαντήσεις στις τάσεις αυξομείωσης όλων εκείνων των συνιστωσών που δύνανται να επηρεάσουν τη μελλοντική κατάσταση των υπόγειων υδάτων.

5 Μία Χαρακτηριστική Περίπτωση προς Μελέτη: Νήσος Σύρος

5.1 Γενικά

Τα νησιά αποτελούν μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίπτωση όσον αφορά στην εφαρμογή της ολοκληρωμένης διαχείρισης υδατικών πόρων, καθώς αντιμετωπίζουν προβλήματα λειψυδρίας και περιοδικής ξηρασίας. Δεν υπάρχουν μεγάλες συγκεντρώσεις επιφανειακών υδάτων και η αποστράγγιση των νερών της βροχής πραγματοποιείται μέσω μικρών παράκτιων ρεμάτων, πολλές φορές σε ακτινωτή διάταξη, με εποχική ροή και ποσότητες νερού που καταλήγουν στη θάλασσα. Επίσης, τα μικρά ύψη βροχής που δέχονται πολλά από τα νησιά (Κυκλάδες, Δωδεκάνησα), σε συνδυασμό με τη γεωλογική διαμόρφωσή τους, δεν επιτρέπουν την ανάπτυξη πυκνού υδρογραφικού δικτύου. Λόγω δε, της τουριστικής ανάπτυξης, υπάρχει σημαντικά υψηλότερη ζήτηση νερού κατά τους θερινούς μήνες, την ίδια χρονική περίοδο δηλαδή, που αυξάνεται και η ζήτηση για νερό άρδευσης⁴³⁹. Παράλληλα έχουν εγκαταλειφθεί παραδοσιακές τεχνικές συλλογής νερού (ομβροδεξαμενές) και τα παλαιά και κακοσυντηρημένα δίκτυα διανομής νερού έχουν απώλειες που φτάνουν το 30%. Προκύπτει έτσι η ανάγκη για περισσότερες υποδομές, που χρησιμοποιούνται όμως μόνο εποχικά, μιας και οι υφιστάμενες υποδομές της εκμετάλλευσης των υπόγειων υδροφόρων προσφέρουν νερό από πηγές που είναι ήδη επιβαρυνμένες. Η κλιματική αλλαγή έρχεται να προστεθεί στο ήδη σημαντικό πρόβλημα λειψυδρίας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και κάνει την ανάγκη αειφόρου διαχείρισης των υδάτων πιο επιτακτική. Εκτιμήσεις για τις νησιωτικές και παράκτιες περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου για το χρονικό ορίζοντα του 2050 φανερώνουν ότι αναμένεται μείωση της ετήσιας βροχόπτωσης κατά 10-15% με άνοδο της θερμοκρασίας κατά 1.5 °C⁴⁴⁰. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των νησιών είναι ότι αποτελούν πολλές μικρές αυτοτελείς ενότητες. Η ιδιαιτερότητα αυτή επιβάλλει την προσέγγιση της συνολικής έκτασης κάθε νησιού ως μια υδρολογική - υδρογεωλογική ενότητα για τα ΣΔΛΑΠ, γεγονός που δυσχεραίνει την προσέγγιση μιας ολοκληρωμένης διαχείρισης στην περιοχή του Αιγαίου.

Εξαιτίας της μικρής έκτασης των νησιών, δεν αναπτύσσονται αξιόλογες υδρολογικές λεκάνες σε αυτά ενώ κύριο χαρακτηριστικό των νησιών είναι η ύπαρξη περιορισμένης έκτασης υδροφορέων, που εκφορτίζονται είτε σε πηγές επαφής, όταν οι σχηματισμοί είναι κλειστοί προς τη θάλασσα, είτε σε παραθαλάσσιες ή υποθαλάσσιες πηγές, όταν είναι ανοικτοί προς αυτήν, οπότε υπάρχουν και προβλήματα υφαλμύρισης. Οι πηγές, επίσης, δεν έχουν σημαντικό μέγεθος ούτε ανάπτυξη και πολλές φορές παρουσιάζονται προβλήματα ποιότητας νερού. Τα ρυθμιστικά αποθέματα όμως αυτών των πηγών συμβάλλουν σημαντικά στην αντιμετώπιση τοπικών ζητήσεων, κυρίως υδρεύσεων.

Για την προστασία των νησιών προνοεί ιδιαιτέρως το Σύνταγμα, το οποίο στη διάταξη του άρθρου 101 §4 Σ, η οποία προστέθηκε με την αναθεώρηση του 2001, επιβάλλει στο νομοθέτη και τη Διοίκηση, όταν δρουν κανονιστικώς, να λαμβάνουν υπ' όψη τις ιδιαίτερες συνθήκες των νησιωτικών περιοχών και να μεριμνούν για την ανάπτυξή τους⁴⁴¹. Ειδική αναφορά για τα νησιά γίνεται και στο άρθρο 106 §1 Σ με το εδ. β' της διάταξης κατά την οποία το κράτος

⁴³⁹ Sofios S. et al., Policy for management of water resources in Greece, The Environmentalist 28, 2008, σελ. 189.

⁴⁴⁰ ΣΔΛΑΠ Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου, 2015, σελ. 29.

⁴⁴¹ ΣτΕ 1421/2013· 5418/2012· 878/2012.

«Λαμβάνει τα επιβαλλόμενα μέτρα..., για την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης και την προαγωγή ιδίως της οικονομίας των ..., νησιωτικών... περιοχών». Η διάταξη αυτή δεσμεύει τα κρατικά όργανα σε δράσεις οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης των περιοχών αυτών⁴⁴². Η βιώσιμη ανάπτυξη στις νησιώτικες περιοχές πρέπει να είναι ήπια και να εξισορροπεί την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη, σεβόμενη τις ιδιαίτερες συνθήκες τους και διατηρώντας το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον.

Το ΣτΕ έχει ασχοληθεί συγκεκριμένα με την ιδιαιτερότητα της νησιωτικότητας⁴⁴³ εφόσον λόγω της ευπάθειας του οικοσυστήματος επιβάλλεται η προστασία των μικρών νήσων των Κυκλάδων. Μικρά νησιά, όπως είναι και η Σύρος, δεν είναι μόνο ευπαθή και απομονωμένα οικοσυστήματα, αλλά και εστίες εθνικού πολιτισμού χιλιετηρίδων με μοναδικές ιδιαιτερότητες που πρέπει να διαφυλαχθούν. Επίσης είναι στενά συνδεδεμένα με τα ανθρωπογενή συστήματα (δημογραφικά, πολιτιστικά, κοινωνικοοικονομικά), αποτελώντας «μικρόκοσμους» με αυτοτέλεια και ενότητα αλλά και ιδιαιτέρως εύθραυστη ισορροπία. Η βιώσιμη ανάπτυξή τους είναι επιτρεπτή μόνον ως ισορροπημένη και ολοκληρωμένη διαδικασία διατήρησης των ιδιαίτερων αυτών φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών με τον σεβασμό των ορίων της φέρουσας ικανότητάς τους. Τα όρια αυτά είναι τοπικά και αντικειμενικά, υπό την έννοια ότι δεν εξαρτώνται από υποκειμενικές εκτιμήσεις και ούτε μπορούν να εξουδετερωθούν με τεχνικά έργα, ενώ η αγνόηση ή η υπέρβαση αυτών συνεπάγεται, βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα, την αποσταθεροποίηση και αποδιοργάνωση του οικοσυστήματος.

Λόγω αυτής της ευπάθειάς τους, τα μικρά νησιά αποσταθεροποιούνται εύκολα από εξωγενείς παρεμβάσεις, η δε ανάγκη προστασίας και επιβίωσης αποτελεί φροντίδα και της κεντρικής Διοίκησης. Τα μικρά νησιά πρέπει να προσδιορίσουν και να παρακολουθούν την φέρουσα ικανότητά τους και να καταρτίζουν μακροπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα σχέδια βιώσιμης ανάπτυξης τα οποία να δίδουν έμφαση στην πολλαπλή χρήση των εγχώριων πόρων και να ενσωματώνουν την προστασία του περιβάλλοντος στον οικονομικό σχεδιασμό. Οφείλουν, ιδίως, να καθορίσουν το μέτρο διατήρησης της βιοποικιλότητάς τους, να αναθεωρήσουν τις μη βιώσιμες πρακτικές, να προαγάγουν την περιβαλλοντικά φιλική τεχνολογία για τη βιώσιμη ανάπτυξή τους και να αποκλείσουν τις τεχνολογίες εκείνες που δημιουργούν απειλή για το οικοσύστημά τους⁴⁴⁴.

Για τη χρήση των υδάτων των νησιών, το Δικαστήριο έκρινε με τη ΣτΕ 394/1999 ότι «τα μικρά νησιά, τα οποία αποτελούν ευπαθή οικοσυστήματα με μικρά αποθέματα ύδατος, δεν επιδέχονται ένταση στην παραγωγική εκμετάλλευση των υδατικών τους πόρων, η βιώσιμη διαχείριση των οποίων πρέπει να περιλαμβάνει και την εκτίμηση και αξιολόγηση της εκάστοτε αποφασιζόμενης διαχείρισης εν σχέσει με την ποιότητα και ποσότητα των διαθεσίμων πόρων του υδροφόρου ορίζοντα και τις τυχόν επιπτώσεις σε άλλες χρήσεις».

Η Ελλάδα έχει και αυτό το προνόμιο, να περιλαμβάνει στην επικράτειά της δεκάδες μικρά νησιά, τα οποία αποτελούν βασικά στοιχεία της οικολογικής και πολιτιστικής της ταυτότητας. Αν και οι βιώσιμες επιλογές διαχείρισης των πόρων είναι μια επιπλέον πρόκληση και ενέχουν

---

⁴⁴² Παπακωνσταντίνου Α., Η συνταγματική αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης των νησιώτικων περιοχών, Νόμος και Φύση, 2004, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

⁴⁴³ ΣτΕ 394/1999· 2805/1997, ΝΟΜΟΣ.

⁴⁴⁴ Agenda '21 σειρά προγραμμάτων του Ο.Η.Ε., Κεφ. G, § 17, σελ. 123 επ.

ιδιαίτερη δυσκολία, δεν παύει να αποτελούν μέρος του φυσικού κάλους και πόλο έλξης παγκόσμιου ενδιαφέροντος.

5.2 Σύρος

Το νησί της Σύρου επιλέχτηκε ως αντιπροσωπευτική περίπτωση για μελέτη καθώς παρουσιάζει όλα τα χαρακτηριστικά που κάνουν τα νησιά περιοχές με ευπαθή χαρακτήρα και παρουσιάζει ελλειμματικό ισοζύγιο νερού. Η Σύρος υδρεύεται ικανοποιητικά κατά τους χειμερινούς μη τουριστικούς μήνες. Το καλοκαίρι, ωστόσο, παρουσιάζονται πολλά προβλήματα σε σχέση με την επάρκεια και διαχείριση του νερού. Ο εποχιακός πληθυσμός της Σύρου τα τελευταία χρόνια αυξάνει ολοένα και με μεγαλύτερους ρυθμούς, με αποτέλεσμα τα δίκτυα και οι εγκαταστάσεις του νησιού να μην επαρκούν για την εξυπηρέτηση του πληθυσμού⁴⁴⁵.

Η υλοποίηση ολοκληρωμένης διαχείρισης υδατικών πόρων παρουσιάζει συγκεκριμένες προκλήσεις που σχετίζονται με την κατανομή των περιορισμένων διαθέσιμων πόρων στις επιμέρους χρήσεις με οικονομικά αποδοτικό και ταυτόχρονα κοινωνικά δίκαιο τρόπο, τη θεώρηση του νερού ως κοινωνικού και οικονομικού αγαθού και την επίτευξη του στόχου της περιβαλλοντικής αειφορίας, ιδιαίτερα όσον αφορά στις επιπτώσεις από την υπερεκμετάλλευση περιορισμένων υδατικών αποθεμάτων. Στη βάση αυτών διερευνάται η διαμόρφωση των σχεδίων διαχείρισης και αποτιμάται, πέρα από την θεωρητική και η πρακτική εφαρμογή που θα μπορούσε να επιτευχθεί σε επίπεδο νησιού. Συμπληρωματικά εξετάζονται παράμετροι που αφορούν στη διοικητική δομή και πώς αυτή επηρεάζει την εφαρμογή των σχεδίων. Επίσης, λόγω της μεγάλης επίδρασης της άρδευσης ως του μεγαλύτερου καταναλωτή νερού, παρουσιάζονται οι θέσεις του αγροτικού τομέα. Σκοπός είναι η αντιμετώπιση της αβεβαιότητας ως προς τη μελλοντική διαθεσιμότητα του πόρου που επηρεάζεται τόσο από τις κλιματικές αλλαγές αλλά και από τις κοινωνικό – οικονομικές εξελίξεις. Κύριο χαρακτηριστικό της μελέτης είναι η διαβούλευση με τους εμπλεκόμενους φορείς, όπως προβλέπεται στην ΟΠΥ, για τη διαμόρφωση μιας πλήρους, το δυνατόν, εικόνας για τα προβλήματα, τις επιδιώξεις και τις επιθυμίες τους⁴⁴⁶. Τα δεδομένα των σχεδίων διαχείρισης που παρουσιάζονται προέρχονται από το ΣΔΛΑΠ Αιγαίου. Παρουσιάζεται το υδατικό σύστημα και τα υπόγεια νερά του νησιού και εξετάζεται πώς αυτά, με τις υφιστάμενες επιλογές διαχείρισης των υδατικών πόρων και με προσθήκη κάποιων επιπλέον επιλογών / προτάσεων, μπορούν να φτάσουν την επιθυμητή καλή κατάσταση που ορίζει η ΟΠΥ, αφού έχουν χαρακτηριστεί ως κακής κατάστασης στο ΣΔΛΑΠ Αιγαίου.

Με βάση την Οδηγία, για να χαρακτηριστεί ένα ΥΥΣ αξιολογείται τόσο η χημική όσο και η ποσοτική του κατάσταση. Η καλή χημική κατάσταση των υδάτων αναφέρεται στην προστασία των υπόγειων νερών από την υποβάθμιση και τη ρύπανση. Για την επίτευξη της καλής κατάστασης των ΥΥΣ, επιβάλλεται η καλή ποιοτική κατάσταση και η καλή ποσοτική κατάσταση. Αυτή τη στιγμή, με τα ΣΛΑΠ να βρίσκονται στο στάδιο της 2^{ης} Αναθεώρησης για την εξαετία 2015 – 2021, παρατηρείται ότι δύο από τα τρία υδατικά συστήματα του νησιού βρίσκονται σε κακή κατάσταση και υπάγονται στις εξαιρέσεις στο άρθρο 4.4 της ΟΠΥ. Τα

---

⁴⁴⁵ Υδατικοί Πόροι Ν. Σύρου, Διαχείριση Υπηρεσιών Ύδρευσης / Αποχέτευσης, Ανάλυση Προτεινόμενων Έργων, ΕΜΠ 2002, σελ. 5 επ.

⁴⁴⁶ *Collentine D. et al*, CATCH: decision support for stakeholders in catchment areas, Water Policy 4, 2002, p.p. 448.

μέτρα που θα ληφθούν για την επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων πρέπει να εφαρμόζονται εντός τριετίας από τη θέσπισή τους και αναθεωρούνται ανά εξαετία.

5.3 Περιγραφή περιοχής

Η Σύρος, νησί των Κυκλάδων, με πρωτεύουσα την Ερμούπολη, έχει συνολικό μόνιμο πληθυσμό 21.390 κατοίκων (απογραφή 2011) και έκταση 84 km². Στη Σύρο υπάρχει πια μόνο ένας δήμος που προέκυψε από τη συνένωση των τριών καποδιστριακών δήμων του νησιού. Στην Ερμούπολη εδρεύουν επίσης η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου που περιλαμβάνει τους νομούς Κυκλάδων και Δωδεκανήσου, το Εφετείο Αιγαίου, το Διοικητικό Πρωτοδικείο Σύρου, το οποίο έχει στην αρμοδιότητά του όλο το Νομό Κυκλάδων και το γειτονικό Νομό Σάμου (Σάμος, Ικαρία, Φούρνοι), καθώς και σχολές του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Η Σύρος εμφανίζεται ιδιαίτερα αναπτυγμένη οικονομικά, ανάπτυξη που στηρίζεται σε πολλές

διαφορετικές πηγές. Καθοριστική συμβολή έχει ο τουρισμός, κυρίως εσωτερικής προέλευσης και υψηλού μορφωτικού και οικονομικού επιπέδου. Το νησί απέκτησε τη φήμη ζωντανού μουσείου χάρη στα εκατοντάδες αρχοντικά ιδιωτικά και δημόσια κτίρια και πλατείες. Σημαντική είναι επίσης η λειτουργία του ναυπηγείου (αν και με μειωμένο συγκριτικά προσωπικό), η υψηλή πλέον αγροτική παραγωγή (κυρίως χάρη στην ύπαρξη δεκάδων θερμοκηπίων) και η παρουσία πολλών δημόσιων υπηρεσιών, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Το βόρειο μέρος της Σύρου, που ονομάζεται Απάνω Μεριά, είναι ορεινό και κατοικείται από ελάχιστους κατοίκους. Διαθέτει λίγους δρόμους και σηματοδοτημένα μονοπάτια. Το νότιο μέρος είναι πεδινό και εκεί βρίσκονται τα περισσότερα χωριά και οι πιο γνωστές παραλίες του νησιού. Οι οικισμοί εκεί είναι ανεπτυγμένοι τουριστικά, ενώ και

Εικόνα 6. Νήσος Σύρος (Πηγή: <http://syros.net/syros-xartis.htm>)

το οδικό δίκτυο είναι αρκετά καλό.

Η Σύρος είναι νησί με ήπιους χειμώνες και δροσερά καλοκαίρια. Η ελάχιστη μέση μηνιαία θερμοκρασία παρουσιάζεται τον Ιανουάριο (12.1 °C), ενώ η μέγιστη εμφανίζεται κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο (26.7 °C και 26.5 °C, αντίστοιχα).

Στη Σύρο η περίοδος των βροχών, η οποία και συγκεντρώνει το 85% των συνολικών βροχοπτώσεων, αρχίζει τον Οκτώβριο και τελειώνει το Μάρτιο. Η συνολική επιφανειακή απορροή εκτιμάται σε 3,7 hm³/έτος και η συνολική κατείσδυση σε 2,56 hm³/έτος⁴⁴⁷. Οι

⁴⁴⁷ ΥΠ.ΑΝ. 2008.

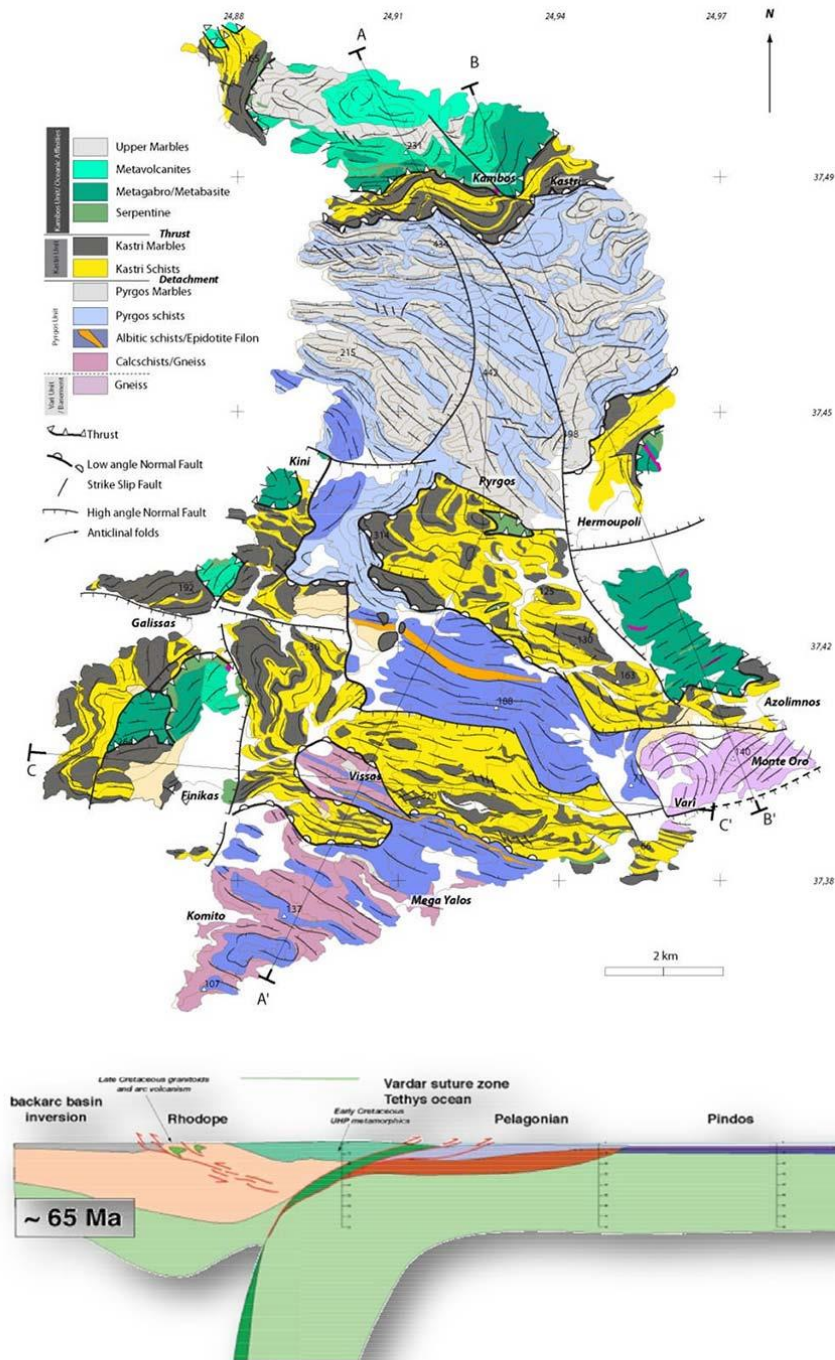
Κυκλάδες και η Σύρος συγκεκριμένα είναι από τις περιοχές της χώρας που παρουσιάζουν τον υψηλότερο αριθμό συνεχόμενων ημερών ανομβρίας⁴⁴⁸. Καταιγίδες παρουσιάζονται σπάνια και κυρίως το καλοκαίρι ενώ σε μικρό ποσοστό εμφανίζονται και μερικοί παγετοί κατά την περίοδο Δεκεμβρίου – Φεβρουαρίου. Ολικοί παγετοί δεν παρουσιάζονται και η πτώση χιονιού, η χαλαζόπτωση και η ομίχλη είναι σπάνια φαινόμενα.

Γεωλογικά, η Σύρος καλύπτεται στο μεγαλύτερο τμήμα της από μεταμορφωμένα πετρώματα της αττικοκυκλαδικής μάζας. Στη βόρεια Σύρο εμφανίζονται ορισμένα σπάνια

---

⁴⁴⁸ *Nastos P. and Zerefos C., Spatial and temporal variability of consecutive dry and wet days in Greece, Atmospheric Research 94, 2009, σελ. 620.*

μεταμορφωμένα πετρώματα, μεταξύ των οποίων ιδιαίτερη θέση έχουν οι εκλογίτες. Πρόκειται για αποστρωγγυλεμένους σκοτεινόχρωμους βράχους, οι οποίοι προεξέχουν

Εικόνα 7. Γεωλογικός Χάρτης Σύρου (Πηγή: *Tectonics of the Syros blueschists (Cyclades, Greece): From subduction to Aegean extension*, Méloidy Philippon Jean-Pierre Brun Frédéric Gueydan)

εντυπωσιακά στο τοπίο. Προέρχονται από μεταμόρφωση βασικών πετρωμάτων, κυρίως

μεταγάββρων σε συνθήκες πολύ υψηλών πιέσεων και σχετικά χαμηλών θερμοκρασιών, δηλαδή μεταμόρφωση κυανοσχιστολιθικού τύπου με χαρακτηριστικό ορυκτό το γλαυκοφανή, ο οποίος ανακαλύφτηκε στη Σύρο το 1845. Η γεωλογική θέση των εκλογιτών είναι μέσα σε ένα σχηματισμό μεταμορφωμένου άγριου φλύσχη με πλούσια συμμετοχή βασικών και υπερβασικών πετρωμάτων που σήμερα αποτελεί ένα οφιολιθικό melange⁴⁴⁹. Στο κεντρικό τμήμα του νησιού απαντώνται μάρμαρα τα οποία παρεμβάλλονται μέσα στους σχιστόλιθους, ενώ κατά περιοχές αναπτύσσονται ελεύθερα. Τις χαμηλές παραλιακές ζώνες του νησιού αλλά και τις κλιτείες των βουνών καλύπτουν τεταρτογενείς αποθέσεις σαθρών ιζημάτων όπως άργιλοι, πηλοί, ιλύς, άμμος και χαλίκια, πάχους από λίγα έως αρκετά μέτρα. Λόγω των κατακόρυφων και εφαιπτόμενων κινήσεων της Ανατολικής Μεσογείου, υπάρχει έντονο σύστημα πτυχώσεων, ρηγμάτων, κατακερματισμών και διαρρήξεων στους σχηματισμούς του νησιού. Το ανάγλυφο σήμερα χαρακτηρίζεται από αντερείσματα λόφων και βουνών.

Αναφορικά με τα υδροφόρα συστήματα, η υπόγεια υδροφορία του νησιού βρίσκεται κυρίως στις τεταρτογενείς αποθέσεις, με οριζόντες κατά το πλείστον ανοικτούς προς τη θάλασσα, στα μάρμαρα τα οποία έχουν δευτερογενές πορώδες και παρουσιάζουν σημαντικό συντελεστή διήθησης των κατακρημνισμάτων και στον αποσαθρωμένο μανδύα και τις ρωγματώσεις των κρυσταλλοσχιστωδών πετρωμάτων. Η φυσική τροφοδοσία των υδροφόρων οριζόντων γίνεται μέσω της κατείσδυσης των κατακρημνισμάτων και την πλευρική τροφοδοσία των μαρμάρων και των σχιστολίθων. Λόγω της υδατοστεγανότητας των γεωλογικών σχηματισμών, απουσιάζουν τα βαθιά υδροληπτικά έργα⁴⁵⁰.

Για την κάλυψη των αναγκών σε νερό, η Σύρος στράφηκε, πρωτοπόρος, στην τεχνολογική λύση της αφαλάτωσης ήδη από το 1989, έχοντας σήμερα 5 μονάδες με ημερήσια παραγωγή 8.400 m³⁴⁵¹. Η ζήτηση για νερό ύδρευσης καλύπτεται πλήρως από τις μονάδες αυτές, με εξαίρεση ίσως κάποιων οικισμών στην ενδοχώρα. Οι αρδευτικές ανάγκες του νησιού, που παρά το μικρό μέγεθός του παρουσιάζει σημαντική γεωργική δραστηριότητα, καλύπτονται κυρίως από ιδιωτικές γεωτρήσεις. Λόγω της συγκέντρωσης των δραστηριοτήτων, τουριστικών και γεωργικών, στο νότιο κομμάτι του νησιού, παρατηρείται υπερεκμετάλλευση των υπόγειων υδροφορέων, οι οποίοι, αβαθείς και ανοικτοί προς τη θάλασσα όπως είναι, παρουσιάζουν σημαντικά προβλήματα υφαλμύρινσης. Παραδοσιακές πρακτικές, όπως η συλλογή βρόχινου νερού σε οικιακές στέρνες, χρησιμοποιούνται μεν αλλά σε παραδοσιακούς οικισμούς μόνο, καθώς η κατασκευή τους δεν συνηθίζεται στις νέες κατοικίες, ούτε στους νέους τουριστικούς οικισμούς.

Ο διαχωρισμός των πηγών νερού ανά χρήση παρέχει ασφάλεια στην κάλυψη των υδρευτικών αναγκών και διευκολύνει τη διαχείριση των υδατικών πόρων του νησιού. Παρόλα αυτά, τα θέματα που ανακύπτουν αφορούν σε:

- Ποιότητα και καταλληλότητα υπόγειων υδάτων για άρδευση: οι πολλές και σε μεγάλο βάθος γεωτρήσεις με την εντατική εκμετάλλευση των υπόγειων αποθεμάτων αλλά και η κατείσδυση των αρδευτικών υδάτων στον υδροφόρο, αυξάνουν κατά

⁴⁴⁹ Άτλαντας των γεωλογικών μνημείων του Αιγαίου, 2002, σελ 150.

⁴⁵⁰ Δημιουργία Συστήματος Παροχής Υπηρεσιών Ύδρευσης Αποχέτευσης στα νησιά των Κυκλάδων, ΕΜΠ, 2002, Κεφ. 5, σελ. 15 επ.

⁴⁵¹ Μανώλη Ε., Διαχείριση Υδατικών Πόρων, Διδακτορική Διατριβή, ΕΜΠ, 2016, σελ. 123 επ.

πολύ τα επίπεδα αλατότητας σε βαθμό που μπορεί και να υπερβεί τις συνιστώμενες τιμές για άρδευση.

- Υψηλό κόστος νερού από τις μονάδες αφαλάτωσης: Οι μονάδες επιδοτούνται μερικώς και η ανάπτυξη νέων μονάδων χρηματοδοτείται από το κράτος. Σύμφωνα με τις επιταγές της ΟΠΥ, για την ανάκτηση του κόστους των υπηρεσιών ύδατος, το κόστος αναμένεται να αυξηθεί.
- Διαχείριση της θερινής αιχμής στη ζήτηση νερού, που δημιουργεί πιέσεις και στον αρδευτικό αλλά και στον αρδευτικό τομέα.

5.4 Μεθοδολογία

Στο Σχέδιο Διαχείρισης ΛΑΠ για τα νησιά του Αιγαίου, προσδιορίστηκαν στη Σύρο τρία υπόγεια υδατικά συστήματα από τα οποία το ένα βρίσκεται σε καλή κατάσταση, ενώ τα άλλα δύο σε κακή. Προτάθηκαν βασικά και συμπληρωματικά μέτρα, καθώς και περιβαλλοντικοί στόχοι, για την αναβάθμιση της κατάστασης, μέσω της εφαρμογής του Προγράμματος Μέτρων.

Εκτιμήθηκε, όμως, ότι δεν θα πετύχουν τους περιβαλλοντικούς στόχους έγκαιρα, καθώς, παρά τη θετική επίδραση του προγράμματος μέτρων, οι απαιτούμενοι για την απόκρισή τους χρόνοι υπερβαίνουν την προθεσμία της παρούσας διαχειριστικής περιόδου, με αποτέλεσμα να υπάγονται στις εξαιρέσεις του άρθρου 4, §4 της ΟΠΥ.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας εξετάζεται αν τα μέτρα που έχουν προταθεί στο ΣΔΛΑΠ Αιγαίου για της λεκάνες απορροής της Σύρου εφαρμόζονται και ποιο θα είναι το αποτέλεσμα της εφαρμογής τους ως προς τους στόχους της επίτευξης της καλής ποιοτικής και ποσοτικής κατάστασης των υδάτων του νησιού. Για το σκοπό αυτό απεστάλη ερωτηματολόγιο στους αρμόδιους τοπικούς φορείς διαχείρισης των υδάτων του νησιού, στον αγροτικό συνεταιρισμό ως χρήση του υπόγειου νερού για άρδευση ή / και κτηνοτροφία και στην κεντρική Διοίκηση των Υπουργείων Περιβάλλοντος και Αγροτικής Ανάπτυξης που εμπλέκονται στην υλοποίηση των μέτρων. Πραγματοποιήθηκαν επίσης επιτόπου συνεντεύξεις με επιλεγμένα πρόσωπα τα οποία είτε έχουν επεξεργαστεί τα μέτρα, είτε έχουν εργαστεί για την εφαρμογή τους και ως διαχειριστές και ως χρήστες.

Επίσης, εξετάζεται το θεσμικό πλαίσιο για να προσδιοριστούν πιθανά κωλύματα που αφορούν σε τοπικές συνθήκες και δυσχεραίνουν την εφαρμογή των μέτρων, καθυστερώντας έτσι την επίτευξη των στόχων καλής κατάστασης. Το βασικό θέμα που προκύπτει είναι η ιδιαιτερότητα των μικρών νησιών και των τοπικών περιβαλλοντικών συνθηκών και η αλληλεπίδραση αυτών με το ανθρωπογενές περιβάλλον και αν ή πώς η νομοθεσία μπορεί να υπεισέλθει σε τόση εξειδίκευση.

5.5 Σχέδιο Διαχείρισης Λεκανών Απορροής Ποταμών του Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου για τα Υπόγεια Υδατικά Συστήματα ν. Σύρου

Σύμφωνα με τις επιταγές της ΟΠΥ έγινε ο προσδιορισμός των υπόγειων υδατικών συστημάτων της Σύρου, στο πλαίσιο του ΣΛΑΠ Αιγαίου.

Πίνακας 7. ΥΥΣ ν. Σύρου

Κωδικός	Ονομασία	Τύπος Υδροφορέα	Έκταση (km ²)
GR1400671	Σύστημα Σύρου (Α)	Καρστικός/Ρωγματικός	46,9 (47,2)
GR1400672	Σύστημα Σύρου (Β)	Καρστικός/Ρωγματικός	24,9 (24,95)

GR1400673	Σύστημα Σύρου (Γ)	Καρστικός/Ρωγματικός	12,0 (12,08)
-----------	-------------------	----------------------	--------------

Την κατάσταση των ΥΥΣ μπορούν να επηρεάσουν, όπως προαναφέρθηκε, οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες, οι απολήψεις για ύδρευση και άρδευση, η ρύπανση του υπόγειου υδροφορέα από τη γεωργία, την κτηνοτροφία, τη βιοτεχνία και τον τεχνητό εμπλουτισμό με ακατάλληλο νερό. Επίσης η κατάσταση των ΥΥΣ επηρεάζεται από τη σύσταση των γεωλογικών σχηματισμών, μέσω των οποίων κινείται το νερό κατά τη διαδρομή του από την επιφάνεια του εδάφους μέχρι τον υδροφορέα, καθώς και κατά την κίνησή του μέσα στον ίδιο τον υδροφορέα ή όταν αυτοί οι υδροφορείς είναι ανοικτοί προς τη θάλασσα και παρουσιάζουν φυσική υφαλμύριση. Το φαινόμενο της υφαλμύρισης γίνεται εντονότερο κατά την άντληση μεγάλων ποσοτήτων νερού από αυτούς τους υδροφορείς, μεγαλύτερο ή ίσο με τη φυσική ετήσια επαναπλήρωσή τους⁴⁵². Τα αίτια για την κακή κατάσταση των ΥΥΣ της Σύρου καταγράφονται στους ακόλουθους πίνακες όπου και αναφέρονται αναλυτικά οι απολήψεις για κάθε χρήση.

Πίνακας 8. Πιέσεις και επιπτώσεις στην κατάσταση των υπόγειων υδατικών συστημάτων

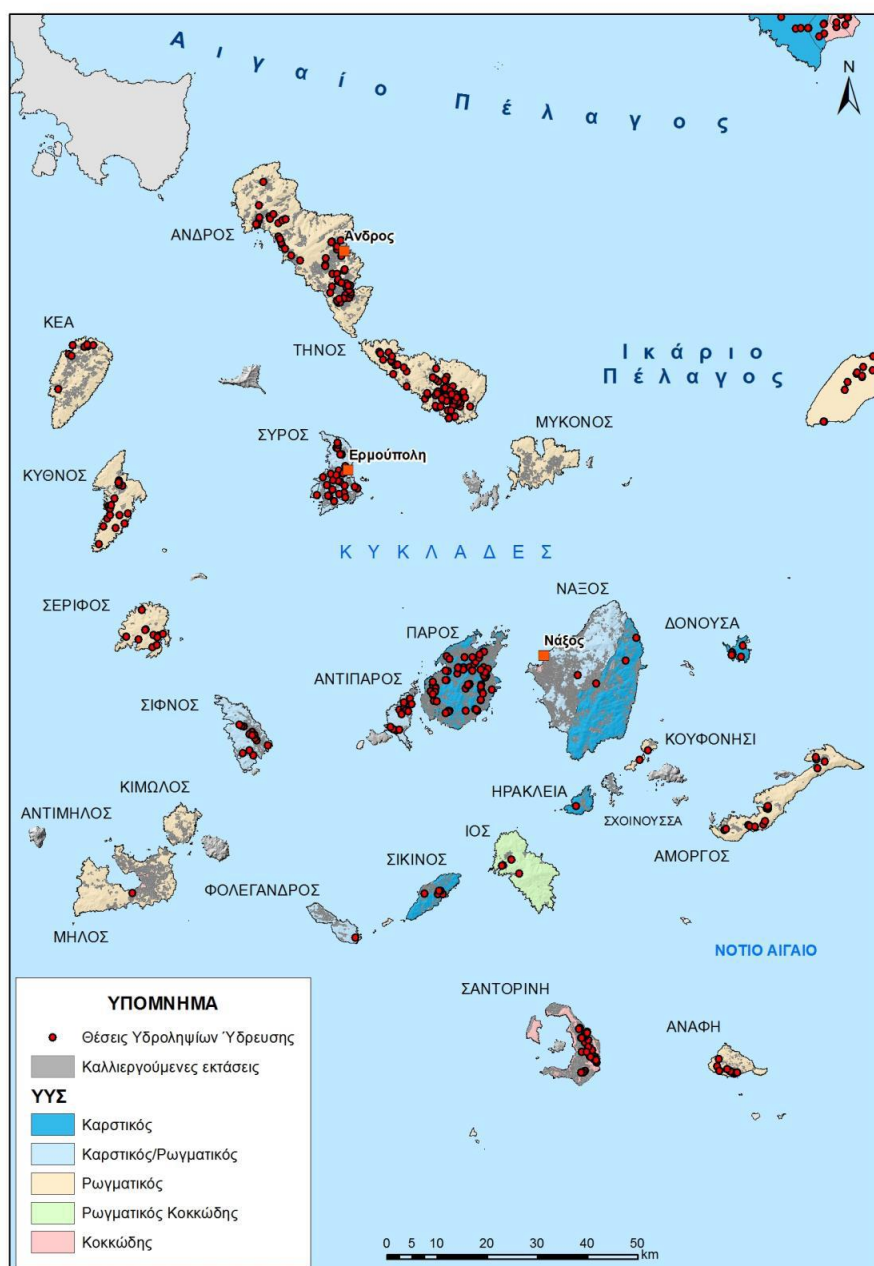
Κωδικός ΥΥΣ	Ονομασία ΥΥΣ	Έκταση (km ²)	Χρήσεις Γης	Σημειακές Πηγές Ρύπανσης	Υπερεκμ/ση	Μέση Υδροληψία (10 ⁶ m ³ /γ)	Τεχνητός Εμπλουτισμός	Επιπτώσεις (Ανθρωπογενείς)	Φυσική Ρύπανση
GR1400671	Σύστημα Σύρου (Α)	46,9	Καλλιέργειες, Φυσική βλάστηση, Αστικοποίηση	Κτηνοτροφικές μονάδες		Άγνωστη	Όχι		
GR1400672	Σύστημα Σύρου (Β)	24,9	Καλλιέργειες, Φυσική βλάστηση, Αστικοποίηση	Κτηνοτροφικές μονάδες	Ναι	Άγνωστη	Όχι	Τοπικά αυξημένες συγκεντρώσεις NO ₃	
GR1400673	Σύστημα Σύρου (Γ)	12,0	Καλλιέργειες, Φυσική βλάστηση, Αστικοποίηση	Κτηνοτροφικές μονάδες	Ναι	Άγνωστη	Όχι	- Πτώση στάθμης - Υφαλμύριση στην παράκτια ζώνη (Cl έως 600 - 700 mg/l) - Τοπικά αυξημένες συγκεντρώσεις NO ₃	

Πίνακας 9. Ετήσιες απολήψεις και τροφοδοσία

Κωδικός ΥΥΣ	Ονομασία ΥΥΣ	Μέση Ετήσια Τροφοδοσία (10 ⁶ m ³)	Μέσες Ετήσιες Απολήψεις (10 ⁶ m ³)	Άρδευση (10 ⁶ m ³)	Υδρευση (10 ⁶ m ³)	Κτηνοτροφία (10 ⁶ m ³)	Βιομηχανία (10 ⁶ m ³)	Ποσοτική Κατάσταση
EL1400671	Σύρου (Α)	1.40	0.21	0.14	0.06	0.004	0.000	Καλή
EL1400672	Σύρου (Β)	0.67	0.88	0.80	0.08	0.003	0.000	Κακή
EL1400673	Σύρου (Γ)	0.33	0.63	0.62	0.02	0.001	0.000	Κακή

⁴⁵² ΣΛΑΠ Αιγαίου, 2015, σελ. 27.

Σχηματικά οι απολήψεις απεικονίζονται στην επόμενη εικόνα.

Εικόνα 8. Θέσεις Απολήψεων (Πηγή: ΣΔΛΑΠ Αιγαίου)

Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζεται το ΥΥΣ της Σύρου με πρόβλημα υφαλμύρισης. Όριο για τον προσδιορισμό των υφάλμυρων περιοχών λήφθηκε η τιμή συγκέντρωσης ιόντων χλωρίου $\geq 250 \text{ mg/l}$, που αντιστοιχεί στην ανώτερη αποδεκτή τιμή και δείκτη ρύπανσης σύμφωνα με την ΥΑ 1811/2011.

Πίνακας 10. Υπόγεια υδατικά συστήματα με προβλήματα υφαλμύρισης

Κωδικός ΥΥΣ	Ονομασία	Τύπος Υδροφόρου	Τύπος Υδροφορέα	Στοιχεία Υφαλμύρισης
GR1400673	Σύστημα Σύρου (Γ)	Ελεύθερος	Καρστικός/ Ρωγματικός	Αυξημένες συγκεντρώσεις Cl έως 600-700 mg/l

Ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει τα συνολικά αποτελέσματα από τον αρχικό χαρακτηρισμό των ΥΥΣ, με βάση την ποιοτική (χημική) και ποσοτική αξιολόγησή τους. Από τα τρία υπόγεια υδατικά συστήματα που έχουν οριοθετηθεί στη Σύρο, το ένα εμφανίζει καλή ποιοτική και ποσοτική κατάσταση και τα δύο κακή ποιοτική και/ή ποσοτική κατάσταση, στα οποία έγινε περαιτέρω χαρακτηρισμός. Ο λόγος χαρακτηρισμού κακής κατάστασης και για τα δύο ΥΥΣ είναι η υπερεκμετάλλευση, λόγω υπεράντλησης των υδρογεωτρήσεων, κατά τους θερινούς κυρίως μήνες, με αποτέλεσμα τη θαλάσσια διείσδυση και επομένως την υφαλμύριση των υδροφορέων. Πιθανή αιτία είναι επίσης η αγροκτηνοτροφική δραστηριότητα.

Πίνακας 11. Αρχικός χαρακτηρισμός των υπόγειων υδατικών συστημάτων (ΥΥΣ) του ΥΔ Νήσων Αιγαίου

Κωδικός ΥΥΣ	Ονομασία	Γεωλογία	Υπερκείμενα Στρώματα	Τύπος Υδροφορέα	Έκταση (km ²)	Ποιοτική Κατάσταση	Ποσοτική Κατάσταση	Περαιτέρω Χαρακτηρισμός	Παρατηρήσεις
GR1400671	Σύστημα Σύρου (Α), Ν.Σύρος	Εναλλαγές μαρμάρων και σχιστολίθων.	Εναλλαγές μαρμάρων και σχιστολίθων υψηλής περατότητας.	Καρστικός/ Ρωγματικός	46,9	ΚΑΛΗ	ΚΑΛΗ	ΟΧΙ	
GR1400672	Σύστημα Σύρου (Β), Ν.Σύρος	Εναλλαγές μαρμάρων και σχιστολίθων.	Εναλλαγές μαρμάρων και σχιστολίθων υψηλής περατότητας.	Καρστικός/ Ρωγματικός	24,9	ΚΑΚΗ	ΚΑΚΗ	ΝΑΙ	Τοπικά αυξημένες συγκεντρώσεις NO ₃ λόγω αγροκτηνοτροφικής και αστικής δραστηριότητας.
GR1400673	Σύστημα Σύρου (Γ), Ν.Σύρος	Εναλλαγές μαρμάρων και σχιστολίθων.	Εναλλαγές μαρμάρων και σχιστολίθων υψηλής περατότητας.	Καρστικός/ Ρωγματικός	12,0	ΚΑΚΗ	ΚΑΚΗ	ΝΑΙ	- Υπερεκμετάλλευση υδροφόρου. Αυξημένες συγκεντρώσεις Cl. - Τοπικά αυξημένες συγκεντρώσεις NO ₃ λόγω αγροκτηνοτροφικής και αστικής δραστηριότητας

Τα συστήματα που χρειάζονται περαιτέρω χαρακτηρισμό παρουσιάζει ο ακόλουθος πίνακας.

Πίνακας 12. Περαιτέρω χαρακτηρισμός των υπόγειων υδατικών συστημάτων (ΥΥΣ) του ΥΔ Νήσων Αιγαίου

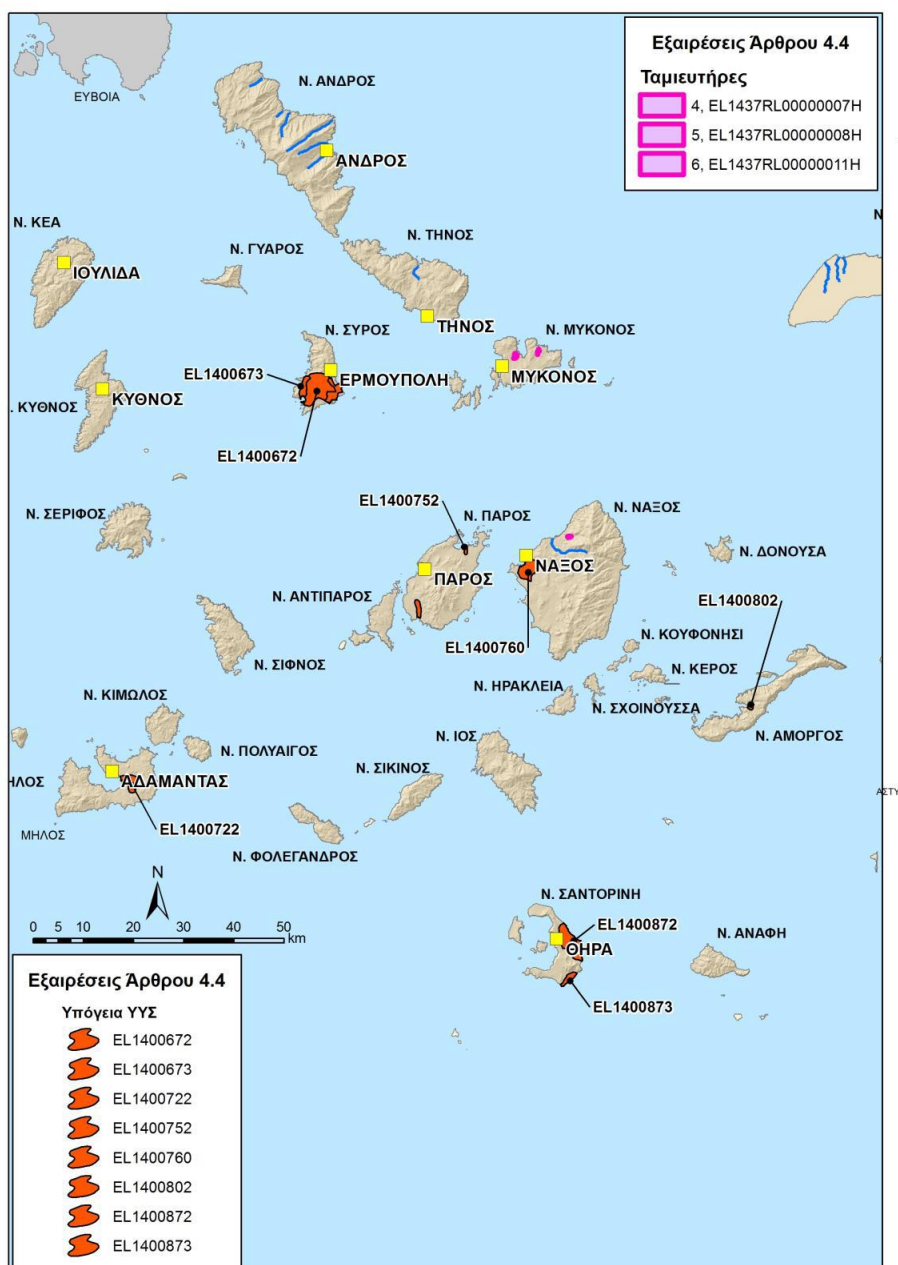
Κωδικός ΥΥΣ	Ονομασία	Τύπος Υδροφορέα	Τύπος Υδροφόρου	Υδραυλικά Στοιχεία		Συσχετιζόμενα Επιφανειακά Συστήματα - Οικοσυστήματα	Αλληλεπίδραση Επιφανειακών/ Υπόγειων Συστημάτων	Φυσική Ανατροφο δότηση (10 ⁶ m ³ /γ)	Υδροχημική Κατάσταση
				K m/d	S %				
GR1400672	Σύστημα Σύρου (Β), Ν.Σύρος	Καρστικός/ Ρωγματικός	Ελεύθερος	5 - 150	2 - 3	ΝΑΙ	ΟΧΙ	0.8-1.2	Τοπικά αυξημένες συγκεντρώσεις NO ₃ .
GR1400673	Σύστημα Σύρου (Γ), Ν.Σύρος	Καρστικός/ Ρωγματικός	Ελεύθερος	6 - 150	3 - 3	ΝΑΙ	ΟΧΙ	0.8-1.3	Αυξημένες συγκεντρώσεις Cl έως 600 - 700 mg/l. Τοπικά αυξημένες συγκεντρώσεις NO ₃ .

Τα ΥΥΣ που βρίσκονται σε κακή χημική και ποσοτική κατάσταση δεν κατάφεραν να επιτύχουν τους περιβαλλοντικούς στόχους της ΟΠΥ έως το 2015, κυρίως λόγω χρόνου αποκατάστασης του πόρου, οπότε υπάγονται στις εξαιρέσεις του άρθρου 4, §4 της Οδηγίας.

Πίνακας 13. Περιβαλλοντικοί στόχοι των υπόγειων υδατικών συστημάτων

Κωδικός ΥΥΣ	Όνομασία	Ποιοτική κατάσταση	Ποσοτική κατάσταση	Περιβαλλοντικός στόχος
GR1400671	Σύστημα Σύρου (Α)	ΚΑΛΗ	ΚΑΛΗ	Μη υποβάθμιση
GR1400672	Σύστημα Σύρου (Β)	ΚΑΚΗ	ΚΑΚΗ	Υπαγωγή στο άρθρο 4.4
GR1400673	Σύστημα Σύρου (Γ)	ΚΑΚΗ	ΚΑΚΗ	Υπαγωγή στο άρθρο 4.4

Η περίπτωση τα ΥΥΣ της Σύρου με την κακή κατάσταση να μην περάσουν στην καλή κατάσταση ούτε μετά το πέρας και των δύο επόμενων διαχειριστικών περιόδων είναι πολύ

Εικόνα 9. ΥΥΣ που υπάγονται στο άρθρο 4.4 (Πηγή: ΣΔΛΑΠ Αιγαίου)

πιθανή.

Οι λόγοι μπορεί να οφείλονται στην έλλειψη τεχνικών μέσων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη βελτίωση της κατάστασης, σε μέτρα αντίθετα προς την ευημερία της κοινωνίας οπότε να προκύψουν αντιδράσεις στην εφαρμογή τους - αν για παράδειγμα μειωθούν οι αντλήσεις για την άρδευση των καλλιεργειών - κι επίσης φυσικοί, εφόσον το κλίμα της περιοχής, με το χαμηλό ύψος βροχής, δεν επιτρέπει την ταχεία επαναπλήρωση των υδροφορέων μέσω φυσικού εμπλουτισμού.

Πίνακας 14. ΥΥΣ τα οποία αναμένεται να μην επιτύχουν τον περιβαλλοντικό στόχο για καλή κατάσταση

Κωδικός ΥΥΣ	Ονομασία	Κατάσταση	Πιέσεις / Επιπτώσεις	Αιτίες εξαίρεσης για τη χρονική περίοδο έως το 2027
GR1400672	Σύστημα Σύρου (Β), Ν.Σύρος	Κακή ποιοτική και ποσοτική	Υπερεκμετάλλευση. Τοπικά υπέρβαση σε νιτρικά ιόντα.	Το χρονικό διάστημα δεν είναι αρκετό για την ανάκαμψη του συστήματος.
GR1400673	Σύστημα Σύρου (Γ), Ν.Σύρος	Κακή ποιοτική και ποσοτική	Υπερεκμετάλλευση. Τοπικά υπέρβαση σε νιτρικά ιόντα. Υφαλμύριση στην παράκτια ζώνη (Cl έως 600 - 700 mg/l).	Το χρονικό διάστημα δεν είναι αρκετό για την ανάκαμψη του συστήματος.

Μετά την έγκριση της 1^{ης} Αναθεώρησης τα ΥΥΣ της Σύρου παραμένουν στην αρχική χαρακτηρισμένη κατάσταση, παρατηρείται όμως υφαλμύριση και στο Σύρος Β, κάτι που δεν είχε παρουσιαστεί στο προηγούμενο ΣΛΑΠ. Τα νέα αυτά δεδομένα προέκυψαν από τα νεότερα στοιχεία του δικτύου παρακολούθησης. Δηλαδή, όχι μόνο η κατάσταση των υδάτων δεν βελτιώθηκε από την εφαρμογή των ΣΔΛΑΠ αλλά υποβαθμίστηκε περαιτέρω, κάνοντας έτσι ακόμα πιο επιτακτική την άμεση ανάγκη εφαρμογής καλύτερης διαχείρισης. Με την 1^η Αναθεώρηση άλλαξε και η κωδική ονομασία των ΥΥΣ από GR σε EL για λόγους εναρμόνισης με τα ακρωνύμια που χρησιμοποιεί η ΕΕ.

Πίνακας 15. Χαρακτηρισμός ΥΥΣ 1^{ης} Αναθεώρησης

Κωδικός ΥΥΣ	Ονομασία ΥΥΣ	Ποσοτική Κατάσταση	Τάση πτώσης στάθμης	Χημική κατάσταση	Ποιοτικά προβλήματα	Τάση ρύπων
EL1400671	Σύρου (Α)	Καλή	-	Καλή		-
EL1400672	Σύρου (Β)	Κακή	-	Κακή	Υφαλμύριση, Τοπικά νιτρικά θειικά.	-
EL1400673	Σύρου (Γ)	Κακή	-	Κακή	Υφαλμύριση, Τοπικά νιτρικά θειικά	-

Η ταξινόμηση στην κακή χημική κατάσταση γίνεται αφού ελεγχθεί το ΥΥΣ και παρουσιάσει ανά θέση και ανά παράμετρο έστω μια υπέρβαση της μέσης αποδεκτής τιμής λόγω ανθρωπογενούς δραστηριότητας ή αν στο σύνολο της έκτασης του ΥΥΣ, το 20% των σημείων υπερβαίνουν την τιμή αυτή.

Η ταξινόμηση στην κακή ποσοτική κατάσταση ενός ΥΥΣ γίνεται από την αξιολόγηση της διακύμανσης της υπόγειας στάθμης αλλά και από την υπερετήσια αναπλήρωση των αποθεμάτων του συστήματος. Στην περίπτωση όμως παράκτιων συστημάτων όπου διεισδύει το θαλασσινό νερό, κάτι που είναι το σύνηθες για ένα νησί, εξετάζεται και η συγκέντρωση των χλωριόντων και η ηλεκτρική αγωγιμότητα, σαν παράγοντας επίδρασης στην ποσοτική κατάσταση.

Πίνακας 16. Κατάσταση ΥΥΣ και Πιέσεις

Νησί	Κωδικός ΥΥΣ	Ονομασία ΥΥΣ	Χημική Κατάσταση	Ποσοτική κατάσταση	Αυξημένες τιμές στοιχείων λόγω φυσικού υποβάθρου	Αυξημένες τιμές στοιχείων ανθρωπογενούς επίδρασης	Κύριες Πιέσεις	Θαλάσσια διείσδυση	Προστατευόμενες Περιοχές	Παρατηρήσεις
Ν.Σύρος	EL140067 1	Σύρου (Α)	Καλή	Καλή	Cl, Ni		ΧΥΤΑ, ΕΕΛ			
Ν.Σύρος	EL140067 2	Σύρου (Β)	Κακή	Κακή	Al, Pb, Ni	Υφαλμύριση, Τοπικά νιτρικά θειικά		ΝΑΙ		ΝΑΙ
Ν.Σύρος	EL140067 3	Σύρου (Γ)	Κακή	Κακή		Υφαλμύριση, Τοπικά νιτρικά θειικά		ΝΑΙ		ΝΑΙ

Έτσι, στην περίπτωση της Σύρου, εκτός από το χρηματοοικονομικό κόστος παροχής υπηρεσιών, που προβλέπεται, λόγω του χαρακτηρισμού των ΥΥΣ ως κακής κατάστασης, υπάρχει περιβαλλοντικό κόστος και κόστος πόρου, σύμφωνα με την ΚΥΑ 135275 (ΦΕΚ/Β/1751/22.5.2017) και αυτά υπολογίζονται στα Παραρτήματα II και III της ΚΥΑ, αντίστοιχα. Οι πάροχοι είναι υποχρεωμένοι να εξασφαλίσουν την ανάκτηση του περιβαλλοντικού κόστους και του κόστους πόρου από το 2018 και μετά. Πρώτες αξιολογήσεις όμως θα υπάρξουν μετά τον Ιούνιο του 2019.

5.6 Πρόγραμμα Μέτρων ΣΔΛΑΠ

Τα μέτρα που αφορούν στο ΣΛΑΠ Αιγαίου που περιλαμβάνει τη Σύρο, αναφέρονται σε γενικές πρακτικές και οριζόντια εφαρμογή που θα διατηρήσουν την υφιστάμενη κατάσταση και στο μέλλον ίσως οδηγήσουν στην επίτευξη καλής κατάστασης ΥΥΣ που σήμερα είναι στην κακή κατάσταση. Στοιχεύουν, μέσω μιας ορθολογικότερης χρήσης, στην ενημέρωση και εγρήγορση των χρηστών και σε συνδυασμό με τα μέτρα, που παράλληλα θα εφαρμόσουν οι αρμόδιες αρχές, στην κάλυψη των απαιτήσεων της ΟΠΥ στα επόμενα έτη.

Οι κατηγορίες των μέτρων που αφορούν στα ΥΥΣ της Σύρου παρουσιάζονται αναλυτικά σε πίνακα στο παράρτημα.

Οι δυσκολίες στην εφαρμογή της ΟΠΥ παρουσιάζονται κυρίως στην έλλειψη επαρκών και επικαιροποιημένων στοιχείων καταγραφής, τόσο ποιότητας όσο και ποσότητας των υπόγειων υδάτων, υποστελέχωση και πλημμελή κατάρτιση του αρμόδιου προσωπικού καθώς και έλλειψη μεθόδων τιμολόγησης που θα εξυπηρετούσαν την οικονομική ανάλυση. Φαίνεται να είναι ακόμα πολύς ο δρόμος για την επίτευξη των επιταγών της Οδηγίας, καθώς η παρούσα κατάσταση, κυρίως σε διοικητικό / διαχειριστικό επίπεδο παραμένει σε χαμηλού επιπέδου υπηρεσίες ή / και δράσεις.

Με βάση τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από το εγκεκριμένο ΣΛΑΠ και την αναθεώρησή του, προέκυψαν ερωτήματα τα οποία συνοψίζονται στον ακόλουθο πίνακα και παρουσιάζονται οι αντίστοιχοι φορείς που είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή τους.

Πίνακας 17. Ερωτηματολόγιο Μέτρων

Μέτρο	Ερωτήσεις	Φορέας
Μέτρο 1, Οδηγία για το πόσιμο νερό: Εφαρμογή της Οδηγίας 98/83/ΕΚ (με τροποποίηση παραστημάτων με την 2015/1787/ΕΕ) για την	Στη Σύρο η ύδρευση πραγματοποιείται με χρήση μονάδων αφαλάτωσης. Κάποιοι μικροί οικισμοί υδρεύονται από γεωτρήσεις. Υπάρχουν στην	ΔΕΥΑ (Δημόσια Επιχείρηση Ύδρευσης Αποχέτευσης)

<p>παρακολούθηση του νερού ύδρευσης στους οικισμούς του νησιού.</p>	<p>Οδηγία για το πόσιμο νερό ή ανήκουν στην εξαίρεση του ορίου των 50 κατοίκων ή της παροχής έως 10 m³/μέρα;</p>	
<p>Μέτρο 2, Νιτρορύπανση: Εφαρμογή των Οδηγιών 91/676/ΕΟΚ και 98/15/ΕΚ για τη νιτρορύπανση από γεωργικές δραστηριότητες.</p> <p>i. Λήψη μέτρων κατά την ΚΥΑ ενσωμάτωσης 16190/1335/1997.</p> <p>ii. Παρακολούθηση κατάστασης.</p>	<p>Εφόσον αναφέρεται στις επιταγές της ΟΠΥ, έχουν ανακοινωθεί προγράμματα δράσης;</p>	<p>ΥΠΑΑΤ (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων) ΕΓΥ</p>
<p>Μέτρο 3, Ανάκτηση κόστους / Εκπαίδευση: Ανάκτηση κόστους μέσω της απόφασης της ΕΕΥ 135275 (ΦΕΚ/Β/1751/22.05.17), με εκπαίδευση και κατάρτιση των εμπλεκόμενων φορέων.</p>	<p>Πώς θα μετρηθούν οι ποσότητες απώλησης από τις ιδιωτικές γεωτρήσεις;</p> <p>Υπάρχει δίκτυο;</p> <p>Ποια είναι τα βήματα που θα ακολουθήσουν οι αρμόδιοι φορείς;</p> <p>Ποια είναι η κατάσταση σήμερα;</p> <p>Τι πρέπει να γίνει επιπλέον;</p> <p>Τι δυσκολίες προέκυψαν και τι δυσκολίες αναμένεται να προκύψουν;</p>	<p>ΥΠΑΑΤ Οργανισμοί Εγγείων Βελτιώσεων ΥΠΕΝ (ΕΓΥ) ΟΤΑ (ΔΕΥΑ)</p>
<p>Μέτρο 4, Αποδοτική και Αειφόρος Χρήση: Αποδοτική και αειφόρος χρήση του πόρου μέσω του άρθρου 4 της ΟΠΥ με:</p> <p>i. Ενίσχυση επενδύσεων για έργα εξοικονόμησης και αποθήκευσης νερού για γεωργικές εκμεταλλεύσεις (άρθρο 46 κανονισμού ΕΕ 1305/2013) και αδειοδότηση με όρους.</p> <p>ii. Καθορισμό ανώτατων και κατώτατων ορίων αρδευτικών αναγκών ανά στρέμμα για κάθε είδος καλλιέργειας για την αδειοδότηση ιδιωτικών υδροληψιών.</p> <p>iii. Σύσταση εγχειριδίου τεχνικών προδιαγραφών επαναχρησιμοποίησης κατά την ΚΥΑ 145116 (ΦΕΚ/Β/654/02.03.11).</p> <p>iv. Ανακυκλωμένο νερό.</p>	<p>Έχουν κατατεθεί σχετικές επενδυτικές προτάσεις;</p> <p>Ποια είναι τα βήματα για την έκδοση διοικητικής πράξης από τη Δ/ση Αγροτικών Υποθέσεων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης στη Σύρο;</p> <p>Ποια είναι η διαδικασία που προβλέπεται για την εφαρμογή της;</p> <p>Έχει εξεταστεί η εφαρμοσιμότητα αυτού του μέτρου στη Σύρο με βάση τις υποδομές;</p> <p>Τι άδειες απαιτούνται;</p> <p>Υπάρχει ενημέρωση του κοινού και συνεργασία των φορέων;</p>	<p>ΥΠΑΑΤ Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Δ/νσεις Υδάτων, Δ/νσεις Αγροτικών Υποθέσεων) Δήμοι ΔΕΥΑ ΥΠΕΝ (ΕΓΥ)</p>
<p>Μέτρο 5, Προστασία των Υδάτων για Ανθρώπινη Κατανάλωση: Εκπόνηση υδρογεωλογικών μελετών για την προστασία των σημείων απώλησης μέσω της ΥΑ 1958/13.02.12.</p>	<p>Ισχύει για τη Σύρο;</p> <p>Ποιοι οικισμοί υδρεύονται από τα υπόγεια ύδατα;</p>	<p>Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Δ/νσεις Υδάτων) Περιφέρειες Δήμοι ΔΕΥΑ</p>
<p>Μέτρο 6, Έλεγχος απολήσεων: i. Αιτήσεις για άδειες χρήσης θα πρέπει να έχουν υδρογεωλογική μελέτη και η άδεια θα χορηγείται όταν υπάρχει σαφής καθορισμός του προγράμματος εκμετάλλευσης.</p> <p>ii. Καταγραφή των απολήσεων ανά χρήση νερού και χρήση ηλεκτρονικής εφαρμογής για</p>	<p>Υπάρχουν αιτήσεις για νέες απολήσεις;</p> <p>Οι υφιστάμενες έχουν όλες άδεια;</p> <p>Πώς ελέγχεται η τήρηση της άδειας;</p> <p>Πώς γίνονται οι μετρήσεις και η καταγραφή των δεδομένων;</p> <p>Έχει εφαρμοστεί το μέτρο αυτό;</p>	<p>Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Δ/νσεις Υδάτων)</p>

παροχές άνω των 10m ³ ανά ημέρα (ΚΥΑ 135275/2017).	Σε τι ποσοστό είναι τοποθετημένοι υδρομετρητές και ποια είναι η πρόβλεψη για όσους δεν έχουν; Χρεώνονται ως απολήψιμη ποσότητα της μέγιστη ετήσια επιτρεπόμενη με βάση την άδειά τους;	
Μέτρο 7, Τεχνητός εμπλουτισμός: i. Εμπλουτισμός με φυσικά νερά καλής ποιότητας, όχι μέσω της ΚΥΑ 145116/08.03.11, απαραίτητα με εκπόνηση υδρογεωλογικής μελέτης. (ΕΓΥ) ii. Μητρώνιο ποιοτικών χαρακτηριστικών αποβλήτων (ΚΥΑ 145116/02.02.11).	Προβλέπεται κάτι τέτοιο; Η Σύρος έχει τέτοιου είδους διαθέσιμα ύδατα;	Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Δ/νσεις Υδάτων) Περιφέρειες
Μέτρο 8, Αποτροπή απόρριψης ρύπων στα υπόγεια ύδατα	Έχουν παρατηρηθεί φαινόμενα απόρριψης ρύπων στα υπόγεια ύδατα;	Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Δ/νσεις Υδάτων) Περιφέρειες Δήμοι ΔΕΥΑ
Μέτρο 9, Νομοθετικά μέτρα	Υπάρχει έλλειμμα νομοθεσίας; Η νομοθεσία καλύπτει κλίμακα επεμβάσεων σε επίπεδο νησιού;	Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Δ/νσεις Υδάτων)
Μέτρο 10, Διοικητικά μέτρα: Έλεγχος και παύση αρτεσιανής ροής	Στη Σύρο παρουσιάζονται περιπτώσεις αρτεσιανών συνθηκών;	Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Δ/νσεις Υδάτων) Κύριος Υδροληπτικού Έργου
Μέτρο 11, Εκπαιδευτικά μέτρα: i. Γεωργία και συμβουλευτική γεωργιών. ii. Καταναλωτές iii. Μαθητές	Έχει διεξαχθεί κάποιο πρόγραμμα εκπαιδευτικών μέτρων στους εμπλεκόμενους φορείς ή / και στους χρήστες;	ΥΠΑΑΤ (ΕΥΔ ΠΑΑ) Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Δ/νσεις Υδάτων)
Μέτρο 12, Έρευνα και ανάπτυξη: Νέες τεχνολογίες για πιο αποδοτικές πρακτικές καλλιέργειας και περιβαλλοντικά πιο φιλικές.	Έχουν υπάρξει σχετικές πρωτοβουλίες για χρήση νέων τεχνολογιών στη Σύρο; Οι αγρότες / κτηνοτρόφοι που παράγουν προϊόντα ΠΟΠ ή ΓΟΠ έχουν αλλάξει κάτι στον τρόπο παραγωγής τους;	ΥΠΑΑΤ (ΕΥΔ ΠΑΑ)
Μέτρο 13, Κτηνοτροφία: Αειφόρος κτηνοτροφία.	Ποια είναι τα μεγέθη των κτηνοτροφικών μονάδων στη Σύρο; Πού διοχετεύονται τα απόβλητά τους;	ΥΠΑΑΤ (ΕΥΔ ΠΑΑ)

Σχετικά με την εφαρμογή των μέτρων στάλθηκε ερωτηματολόγιο και πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με τους εμπλεκόμενους φορείς του νησιού, ήτοι εκπροσώπους της Δημοτικής Επιχείρησης Ύδρευσης Αποχέτευσης Σύρου (ΔΕΥΑΣ), της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Αιγαίου (Δ/νση Υδάτων Νοτίου Αιγαίου και Δ/νση Αγροτικών Υποθέσεων) και του Αγροτικού Συνεταιρισμού Παραγωγών Σύρου «Ο ΑΓΡΟΣ».

Επίσης στάλθηκαν ερωτηματολόγια και έγιναν συνεντεύξεις με αρμόδιους στην ΕΓΥ και στο ΥΠΑΑΤ σχετικά με την εφαρμογή των επιταγών της ΟΠΥ. Τα αποτελέσματα αυτών παρουσιάζονται στη συνέχεια.

5.7 Ανάλυση και Αξιολόγηση Μέτρων

5.7.1 Ανάλυση

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η Σύρος υδρεύεται κατά κύριο λόγο από τις μονάδες αφαλάτωσης, με εξαίρεση κάποιους μικρούς οικισμούς στην ενδοχώρα που χρησιμοποιούν υπόγεια νερά. Αρδεύεται όμως, ως επί το πλείστον από γεωτρήσεις. Το ίδιο νερό χρησιμοποιείται και από τις μικρές κτηνοτροφικές μονάδες του νησιού. Στη Σύρο συναντώνται πολλές σε αριθμό γεωτρήσεις και μεγάλου βάθους, σε σχέση με άλλες περιοχές της χώρας.

Γίνεται φανερό ότι, όποια μέτρα εφαρμοστούν, θα πρέπει να στοχεύσουν στη διαχείριση της ζήτησης για αρδευτικό νερό αλλά και στη βελτίωση της κατάστασης των ΥΥΣ, στο βαθμό που αυτή εξαρτάται από ανθρωπογενείς επιπτώσεις (υπεράντληση, νιτρικά ιόντα).

Στη συνέχεια αναπτύσσονται οι απαντήσεις των φορέων στα προαναφερθέντα ερωτηματολόγια και συνεντεύξεις.

5.7.2 ΔΕΥΑΣ - Αποκεντρωμένη Διοίκηση Αιγαίου - Αγροτικός Συνεταιρισμός

5.7.2.1 Μέτρο 1: Οδηγία για το πόσιμο νερό

Στη Σύρο υπόγεια ύδατα για ύδρευση χρησιμοποιούνται σε πολύ μικρή κλίμακα, για μεμονωμένους και απομακρυσμένους οικισμούς, οπότε πρέπει να εξεταστεί αν αυτή η περίπτωση υπάγεται στην Οδηγία 98/83/ΕΚ για το πόσιμο νερό. Σύμφωνα με την Οδηγία, εξαιρείται από τις διατάξεις της το νερό ανθρώπινης κατανάλωσης που λαμβάνεται από συγκεκριμένη πηγή με παροχή κάτω των 10 m³ ημερησίως κατά μέσο όρο ή που εξυπηρετεί κάτω από 50 άτομα. Εάν το νερό διατίθεται στο πλαίσιο εμπορικής ή δημόσιας δραστηριότητας όμως, τότε οφείλει να υπαχθεί.

5.7.2.1.1 Απάντηση

Σε μεμονωμένες περιπτώσεις χρησιμοποιείται υπόγειο νερό για ύδρευση οικισμών (π.χ. Χρούσσα) ή συμπληρωματικά για την υδροδότηση οικισμών (π.χ. Γαλησσάς, Άνω Σύρος). Ελάχιστα χρησιμοποιείται από μεμονωμένες κατοικίες, για τις οποίες έλεγχος της ποιότητας γίνεται μάλλον από τους ίδιους τους χρήστες. Υπάρχουν επίσης χρήσεις για εμπορική – δημόσια δραστηριότητα (πώληση νερού σε ιδιωτικά δίκτυα και βυτία) που δεν είναι αδειοδοτημένες, άρα και μη ελεγχόμενες ως προς την ποιότητα του νερού. Αυτό παρατηρείται όχι μόνο στη Σύρο αλλά και σε ολόκληρη την Ελλάδα, δεδομένου ότι το θεσμικό πλαίσιο αδειοδότησής τους είναι πολύπλοκο, καθώς η άδεια χορηγείται στο δήμο για λογαριασμό του ιδιώτη και στη συνέχεια δήμος και ιδιώτης συμφωνούν μεταξύ τους για τους όρους χρήσης.

5.7.2.2 Μέτρο 2: Νιτρορύπανση

Η Σύρος και τα νησιά πλην της Κρήτης, δεν συμπεριλαμβάνονται στους πίνακες της ΚΥΑ 16190/1335/1997 «Μέτρα και όροι για την προστασία των νερών από νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης» ή στις τροποποιήσεις αυτής, ενώ για αρκετά σημεία στην υπόλοιπη χώρα καταρτίστηκαν και νομοθετήθηκαν, με ΚΥΑ, προγράμματα δράσης που αποσκοπούν στην εξειδίκευση και υλοποίηση των μέτρων για την πρόληψη ή μείωση της ρύπανσης των νερών από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης για κάθε ευπρόσβλητη ζώνη ξεχωριστά.

Εφόσον αναφέρεται στις επιταγές της ΟΠΥ, το ΥΠΑΑΤ και η ΕΓΥ έχουν ανακοινώσει προγράμματα δράσης;

5.7.2.2.1 Απάντηση

Δεν έχει ανακοινωθεί κάτι συγκεκριμένο. Γενικά, παρότι έχουν καταρτισθεί και αναθεωρηθεί τα ΣΔΛΑΠ, δεν έχει προχωρήσει σημαντικά σχεδόν τίποτα σε όλη την Ελλάδα από τα λεγόμενα βασικά και συμπληρωματικά μέτρα των ΣΔΛΑΠ. Δυστυχώς, είναι γνώριμο να υπολείπεται η χώρα στην εφαρμογή της κοινοτικής νομοθεσίας και να υποβάλλεται σε πρόστιμα και αιρεσιμότητες.

5.7.2.3 Μέτρο 3: Ανάκτηση κόστους / Εκπαίδευση

Με βάση την ΚΥΑ 135275/22.05.17 ανάκτηση κόστους επιβάλλεται από υπηρεσίες ύδρευσης, άρδευσης, βιομηχανίας, αναψυχής και παραγωγής ενέργειας και αφορά τόσο σε δημόσια, δημοτικά ή ιδιωτικά οργανωμένα δίκτυα ή μεμονωμένους χρήστες (υδρογεωτρήσεις, εξαιρουμένων πηγαδιών / φρεάτων). Οι αρμόδιες υπηρεσίες καλούνται από τη Δ/νση Υδάτων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης να προσδιορίσουν το χρηματοοικονομικό κόστος, το περιβαλλοντικό κόστος και το κόστος πόρου, έτσι ώστε να καλυφθούν από τους χρήστες. Στην περίπτωση των μεμονωμένων υδρογεωτρήσεων, το περιβαλλοντικό τέλος προσδιορίζεται από τους αρμόδιους της Αποκεντρωμένης Διοίκησης ή το Γενικό Γραμματέα της ΕΓΥ. Η επιβολή των τελών θα γίνει μετά την ολοκλήρωση της πρώτης αναθεώρησης των ΣΔΛΑΠ.

Στη Σύρο, εφόσον οι απολήψεις αφορούν κυρίως στην άρδευση, πρέπει να υλοποιηθεί σταδιακά η μέτρηση της ποσότητας των απολήψεων από γεωτρήσεις εκτός οργανωμένου δικτύου με χρέωση ανά κυβικό μέτρο, μιας και οι πάροχοι του οργανωμένου δικτύου είναι υποχρεωμένοι να τοποθετήσουν υδρομετρητές στο σύνολο των συνδέσεων.

Πώς θα μετρηθούν οι ποσότητες απόληψης από τις ιδιωτικές γεωτρήσεις; Υπάρχει δίκτυο; Ποια είναι τα βήματα που θα ακολουθήσουν οι αρμόδιοι φορείς; Ποια είναι η κατάσταση σήμερα; Τι πρέπει να γίνει επιπλέον; Τι δυσκολίες προέκυψαν και τι δυσκολίες αναμένεται να προκύψουν;

5.7.2.3.1 Απάντηση

Η υποχρέωση για την ανάκτηση κόστους είναι ακόμα στο στάδιο του σχεδιασμού. Υπολογιζόταν ότι μέχρι το τέλος του 2018 θα ξεκινούσε η ανακοίνωση του τέλους από ΔΕΥΑ και Δήμους όλης της χώρας, με τα πρώτα στοιχεία να συλλέγονται προς ανακοίνωση μετά τον Ιούνιο του 2019. Για τη Σύρο και γενικά για τις μεμονωμένες απολήψεις δεν υπάρχει σχέδιο για το πώς θα εφαρμοστεί το μέτρο και τι ύψος θα έχει το τέλος. Θεωρητικά οι χρήστες θα μοιραστούν το κόστος των συμπληρωματικών μέτρων. Όμως, ενώ για τη Σύρο στο ΣΔΛΑΠ δεν υπάρχουν συμπληρωματικά μέτρα, υπάρχουν για ένα τμήμα της Νάξου. Τίθεται το ερώτημα αν θα πληρώσουν οι Σύριοι το κόστος των συμπληρωματικών μέτρων της Νάξου. Στη Σύρο υπάρχουν περιοχές με υποβάθμιση αλλά όχι πρόβλεψη για εφαρμογή των μέτρων.

5.7.2.4 Μέτρο 4: Αποδοτική και Αειφόρος Χρήση

- i. Για τη στήριξη επενδύσεων στην άρδευση που εξοικονομούν νερό ή / και βοηθούν στην αειφόρο διαχείριση, σύμφωνα με το άρθρο 46 του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1305/2013, πρέπει να εξασφαλίζεται εξοικονόμηση στο 50% της δυνητικής εξοικονόμησης νερού.

Αρμόδιοι φορείς είναι το ΥΠΑΑΤ και η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Έχουν κατατεθεί σχετικές επενδυτικές προτάσεις;

5.7.2.4.1 Απάντηση

Δεν υπάρχει σχετική πληροφόρηση. Θεωρείται όμως αδύνατο να γίνει 50% δυνητική εξοικονόμηση στην άρδευση. Εκφράζεται η απορία πώς προτάθηκε αυτό το ποσοστό εξοικονόμησης ως κάτι εφαρμοστέο.

- ii. Για τον καθορισμό ανώτατων και κατώτατων ορίων αρδευτικών αναγκών ανά στρέμμα σε ΛΑΠ με κατάσταση υδάτων κατώτερης της καλής, χρειάζεται διοικητική πράξη από τη Δ/νση Αγροτικών Υποθέσεων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης, σχετικά με το είδος των καλλιεργειών που μπορούν να υποστούν ελλειμματική άρδευση, αλλά και τα ποσοστά μείωσης των ανώτατων ορίων των καλλιεργειών αυτών.

Ποια είναι τα βήματα για την έκδοση διοικητικής πράξης από τη Δ/νση Αγροτικών Υποθέσεων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης στη Σύρο; Ποια είναι η διαδικασία που προβλέπεται για την εφαρμογή της;

5.7.2.4.2 Απάντηση

Ανώτατες ποσότητες: Στα αναθεωρημένα σχέδια τα ανώτατα όρια αρδευτικών αναγκών έχουν προσωρινά μειωθεί. Αφορά όλα τα σχέδια για όλη τη χώρα.

- iii. Η επαναχρησιμοποίηση και η ανακύκλωση νερού συμβάλλουν στην περιορισμένη διαθεσιμότητα νερού. Με την ΚΥΑ 145116 (ΦΕΚ/Β/354/08.03/2011), «Καθορισμός μέτρων, όρων και διαδικασιών για την επαναχρησιμοποίηση επεξεργασμένων υγρών αποβλήτων», όπως τροποποιήθηκε από την ΚΥΑ 191002 (ΦΕΚ/Β/2220/09.09/2013), προωθείται η εξασφάλιση της ισορροπίας μεταξύ αντλήσεων και τροφοδοσίας με κύριο γνώμονα πάντα τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας. Δεν προβλέπεται οικιακή χρήση, ούτε και διάθεση σε υδατικούς αποδέκτες, όμως επιτρέπεται η άρδευση, υπό περιορισμούς. Η τροφοδοσία και ο εμπλουτισμός ΥΥΣ επιτρέπεται με την επιφύλαξη του άρθρου 8 «Επαναχρησιμοποίηση στα υδατικά συστήματα», μόνο στις περιπτώσεις όπου τα υπόγεια νερά δεν εμπίπτουν στις διατάξεις του άρθρου 7 του π.δ. 51/2007 «Υδατικά συστήματα που χρησιμοποιούνται για την απόληψη πόσιμου ύδατος» και εφόσον τηρούνται οι απαιτήσεις της υπ. αριθ. 39626/2208/2009 ΚΥΑ «Καθορισμός μέτρων για την προστασία των υπόγειων νερών από την ρύπανση και την υποβάθμιση, σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της οδηγίας 2006/118/ΕΚ». Σχετικές άδειες δίνει η Δ/νση Υδάτων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης.

Έχει εξεταστεί η εφαρμοσιμότητα αυτού του μέτρου στη Σύρο με βάση τις υποδομές; Τι άδειες απαιτούνται; Υπάρχει ενημέρωση του κοινού και συνεργασία των φορέων;

5.7.2.4.3 Απάντηση

Πρόσφατα εγκρίθηκε η χρηματοδότηση του έργου της ΔΕΥΑΣ που προβλέπει αποχέτευση σε Βάρη – Μέγα Γιαλό, μεταφορά και επεξεργασία στον ΕΕΛ Ερμούπολης και επιστροφή στη Βάρη για τεχνητό εμπλουτισμό σε πηγάδια ιδιωτών.

5.7.2.5 Μέτρο 5: Προστασία των Υδάτων για Ανθρώπινη Κατανάλωση

Το μέτρο της σύνταξης λεπτομερών υδρογεωλογικών μελετών για την οριοθέτηση ζωνών προστασίας αναφέρεται σε κάλυψη αναγκών μεγάλων συγκεντρώσεων πληθυσμού κι όχι σε μεμονωμένες κατοικίες.

Ισχύει για τη Σύρο; Ποιοι οικισμοί υδρεύονται από τα υπόγεια ύδατα;

5.7.2.5.1 Απάντηση

Δεν έχει γίνει κάτι μέχρι τώρα, αλλά το θέμα αντιμετωπίζεται ως δευτερεύον. Οι υδροληψίες είναι μικρές και οι δυνητικοί κίνδυνοι μικροί, το νερό ουσιαστικά δεν χρησιμοποιείται για πόση αλλά μόνο για οικιακή χρήση. Η διασπορά των οικισμών δεν επιτρέπει καθορισμό ζωνών προστασίας. Το μέτρο αυτό δεν έχει προχωρήσει πουθενά στην Ελλάδα.

5.7.2.6 Μέτρο 6: Έλεγχος απολήψεων

- i. Σε ΥΥΣ που έχουν χαρακτηριστεί ως κακής κατάστασης, είτε από ανθρωπογενή είτε από φυσικά αίτια, είναι δυνατή η κατά περίπτωση έκδοση άδειας εκτέλεσης έργου απόληψης υπόγειου νερού υπό προϋποθέσεις και για χρήσεις ύδρευσης (χρήση απόλυτης προτεραιότητας), χρήσεις με γενικότερο κοινωνικό και οικονομικό αποτύπωμα για την περιοχή (π.χ. απόληψη νερού για τη διευκόλυνση της οικονομικής δραστηριότητας) και χρήσεις έργων που μπορεί να οδηγήσουν σε μετρήσιμη απομείωση των απολήψεων από το ΥΥΣ. Η άδεια χορηγείται εφόσον δεν επιβαρύνεται επιπλέον ο υδροφορέας και αυτό βεβαιώνεται από την απαιτούμενη υδρογεωλογική μελέτη.

Υπάρχουν αιτήσεις για νέες απολήψεις; Οι υφιστάμενες έχουν όλες άδεια; Πώς ελέγχεται η τήρηση της άδειας; Πώς γίνονται οι μετρήσεις και η καταγραφή των δεδομένων;

5.7.2.6.1 Απάντηση

Δεν υπάρχει πλέον ουσιαστική ζήτηση για νέα έργα στη Σύρο (1 με 2 γεωτρήσεις το χρόνο για άρδευση κήπων 1 – 2 στρεμμάτων). Οι υφιστάμενες σε ποσοστό 80 – 90% έχουν δηλωθεί και αδειοδοτηθεί. Όσες υδροληψίες δεν έχουν δηλωθεί οφείλεται σε άγνοια κυρίως, όχι από πονηριά ή φόβο. Άδειες δίνονται μόνο σε περίπτωση που κάποιος βρίσκεται εκτός οικισμού και δικτύου, παρότι το νερό είναι ήδη υφάλμυρο.

Η περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου διαχειρίζεται τις καταγγελίες για παράτυπες χρήσεις νερού. Αξιολογεί τα δεδομένα της καταγγελίας (συνήθως ιδιώτη προς ιδιώτη), διενεργεί αυτοψίες και παραδίδει το πόρισμα στην Αποκεντρωμένη Διοίκηση, που είναι η αδειοδοτούσα αρχή. Ο αριθμός των καταγγελιών παραμένει περίπου σταθερός ανά έτος και αφορά κατά κύριο λόγο γεωτρήσεις που επιβαρύνουν τις γειτονικές (μόνο αν αποδειχτεί η επιβάρυνση γίνεται δεκτή η καταγγελία, διότι υπήρχε περίπτωση ξήρανσης δημοτικού πηγαδιού αλλά δεν αποδείχτηκε ότι οφείλεται σε γειτονική γεώτρηση) ή καμιά φορά αφορούν σε παράνομη πώληση νερού από αδειοδοτημένο πηγάδι ιδιώτη. Επειδή δεν υπάρχει απόφαση για πλαφόν στον αριθμό των απολήψεων, αυξάνονται διαρκώς, αν και με μειούμενο ρυθμό. Το γεγονός της κατασκευής απομονωμένων οικιών ή η επέκταση γεωργικών εκτάσεων εντείνει το πρόβλημα, καθώς χρειάζονται νερό για ύδρευση και άρδευση, αλλά βρίσκονται εκτός δικτύου και σε απόσταση που το κόστος κατασκευής επέκτασης είναι απαγορευτικό.

- ii. Σύμφωνα με την ΚΥΑ 135275/2017 είναι υποχρεωτική η καταγραφή των απολήψεων ανά χρήση νερού.

Έχει εφαρμοστεί το μέτρο αυτό; Σε τι ποσοστό είναι τοποθετημένοι υδρομετρητές και ποια είναι η πρόβλεψη για όσους δεν έχουν; Χρεώνονται ως απολήψιμη ποσότητα τη μέγιστη ετήσια επιτρεπόμενη με βάση την άδειά τους;

5.7.2.6.2 Απάντηση

Ο υδρομετρητής δεν είναι υποχρεωτικός και εναλλακτικά μετρείται η κατανάλωση ρεύματος στη ΔΕΗ. Οι υδρομετρητές δεν είναι αξιόπιστη λύση για τη μέτρηση της κατανάλωσης του

νερού και επιπλέον δεν υπάρχει μηχανισμός ελέγχου των υδρομετρητών. Γενικά, όμως, δεν γίνεται σπατάλη. Οι κάτοικοι στα νησιά σέβονται το νερό για πρακτικούς, ουσιαστικούς και ιστορικούς λόγους.

Οι Τοπικοί Οργανισμοί Εγγείων Βελτιώσεων (ΤΟΕΒ) έχουν τη διαχείριση του αρδευτικού νερού αλλά δεν φτιάχνουν υποδομές και δεν έχουν και μετρητές. Ίσως αυτοί να μπορούσαν να εφαρμόσουν την τοποθέτηση και τον έλεγχο των υδρομέτρων⁴⁵³.

5.7.2.7 Μέτρο 7: Τεχνητός εμπλουτισμός

- i. Η ποσοτική ενίσχυση και η ποιοτική αναβάθμιση των ΥΥΣ μπορούν να επιτευχθούν μέσω του τεχνητού εμπλουτισμού των υπόγειων υδροφορέων. Ο εμπλουτισμός αναφέρεται σε φυσικό νερό καλής ποιότητας και η ΕΓΥ έχει εκπονήσει τις προδιαγραφές για την υδρογεωλογική μελέτη που απαιτείται για την εκτέλεση ενός τέτοιου έργου.

Προβλέπεται κάτι τέτοιο; Η Σύρος έχει τέτοιου είδους διαθέσιμα ύδατα;

5.7.2.7.1 Απάντηση

Τεχνητός εμπλουτισμός στη Σύρο μπορεί να γίνει μόνο από επεξεργασμένα λύματα. Οι άλλες περιπτώσεις εμπλουτισμού είναι ασύμφορες.

- ii. Με το μητρώο καταγραφής των ποιοτικών χαρακτηριστικών των αποβλήτων διευκολύνεται η διαχρονική παρακολούθηση και η διαχείρισή τους. Ο τεχνητός εμπλουτισμός υπόγειων υδροφορέων με επεξεργασμένα λύματα υπάγεται στις διατάξεις της ΚΥΑ 145116 (ΦΕΚ/Β/354/8.3.2011).

Έχει ξεκινήσει μητρώο καταγραφής; Υπάρχει η πρόβλεψη για τεχνητό εμπλουτισμό από επεξεργασμένα λύματα;

5.7.2.7.2 Απάντηση

Δεν υπάρχει μητρώο καταγραφής αλλά θα πρέπει να γίνουν μετρήσεις μετά τον εμπλουτισμό για τη στάθμη και την ποιότητα του νερού. Η υποχρέωση αναφοράς λειτουργεί θετικά για μειώσεις παραβάσεων και ενδεχόμενων ποινών.

---

⁴⁵³ Σύμφωνα με την ΚΥΑ κοστολόγησης του ύδατος 135275 (ΦΕΚ/Β/1715/22.5.2017), «πρέπει να διαθέτει σύστημα καταγραφής των απολήψιμων ποσοτήτων ύδατος και υδρομετρητές στο σύνολο των χρηστών του δικτύου. Οι πάροχοι υπηρεσιών ύδατος για αγροτική χρήση, μεριμνούν για τη σταδιακή τοποθέτηση υδρομετρητών στο σύνολο των χρηστών του δικτύου εντός τριετίας εφόσον αυτό είναι τεχνικά και οικονομικά εφικτό. Το σχετικό κόστος δύναται να αναλαμβάνεται από τους παρόχους υπηρεσιών ύδατος και να ανακτάται μέσω της αποπληρωμής του από τους χρήστες. Εφόσον ο πάροχος εκτιμά ότι δεν είναι τεχνικά ή οικονομικά εφικτό να τοποθετούν συστήματα μέτρησης της κατανάλωσης ύδατος στο σύνολο του δικτύου εντός τριετίας, υποχρεούται να καταθέσει στη Διεύθυνση Υδάτων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Σχέδιο Δράσης όπου θα προσδιορίζονται το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την ολοκλήρωση της τοποθέτησης συστημάτων μέτρησης της κατανάλωσης ύδατος (υδρομετρητών ή άλλου συστήματος ισοδύναμου αποτελέσματος), τα μέτρα που απαιτούνται για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης καθώς και λεπτομερές χρονοδιάγραμμα. Στο Σχέδιο Δράσης θα προσδιορίζεται επίσης υποχρεωτικά το συνολικό εκτιμώμενο κόστος, ο τρόπος χρηματοδότησης και το ποσοστό προόδου του έργου κατ' έτος. Σε κάθε περίπτωση, η τοποθέτηση συστημάτων μέτρησης της κατανάλωσης ύδατος πρέπει να έχει ολοκληρωθεί έως το 2024».

Όπως αναφέρθηκε, εγκρίθηκε πρόσφατα η χρηματοδότηση του έργου της ΔΕΥΑΣ που προβλέπει αποχέτευση σε Βάρη – Μέγα Γιαλό, μεταφορά και επεξεργασία στον ΕΕΛ Ερμούπολης και επιστροφή στη Βάρη για τεχνητό εμπλουτισμό σε πηγάδια ιδιωτών.

5.7.2.8 Μέτρο 8: Αποτροπή απόρριψης ρύπων στα υπόγεια ύδατα

Τα υπόγεια ύδατα, μέσω του εδάφους μπορεί να γίνουν αποδέκτες ρυπαντών από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. (Καθορισμός συνθηκών υπό τις οποίες οι ρύποι που απαριθμούνται στο Παράρτημα VIII της ΟΠΥ, ιδίως τα ουσιώδη μέταλλα και οι ενώσεις τους που μνημονεύονται στο σημείο 7 του εν λόγω Παραρτήματος, πρέπει να θεωρούνται επικίνδυνοι ή μη επικίνδυνοι.)

Έχουν παρατηρηθεί φαινόμενα απόρριψης ρύπων στα υπόγεια ύδατα;

5.7.2.8.1 Απάντηση

Δεν υπάρχει πρόβλεψη για κάτι τέτοιο. Δεν μπορούν να ελεγχθούν οι ιδιωτικές απορρίψεις, αν για παράδειγμα το βυτίο αδειάζει τα λύματα στον βιολογικό καθαρισμό ή σε κάποιο πηγάδι. Θεωρείται δευτερεύουσα προτεραιότητα.

Εκτός από μεμονωμένες κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις δεν υπάρχουν άλλες ρυπογόνες δραστηριότητες εξαιρουμένων των οικιακών λυμάτων μεμονωμένων κατοικιών.

Ρύπανση στα υπόγεια νερά παρατηρείται στο νότιο τμήμα του νησιού, λόγω της γεωργικής δραστηριότητας (νιτρορύπανση και ρύπανση γεωργικών υπολειμμάτων).

Στις παραλίες Φοίνικα και Βάρης παρατηρείται συγκέντρωση αστικών λυμάτων αλλά αυτό θα αντιμετωπισθεί άμεσα με τη σύνδεση στο αποχετευτικό δίκτυο.

5.7.2.9 Μέτρο 9: Νομοθετικά μέτρα

Υπάρχει έλλειμμα νομοθεσίας; Η νομοθεσία καλύπτει κλίμακα επεμβάσεων σε επίπεδο νησιού;

5.7.2.9.1 Απάντηση

Η νομοθεσία γενικά είναι αδύνατο να συμπεριλάβει όλες τις απαιτούμενες επεμβάσεις σε επίπεδο νησιού. Προς συζήτηση είναι οι εξής προτάσεις:

- Ιδιωτικά Δίκτυα (Σύρος) / Μεταφορά με Βυτιοφόρα (Σαντορίνη).
- ΛΑΠ ανά νησί με αυτοτελή χαρακτηριστικά.

5.7.2.10 Μέτρο 10: Διοικητικά μέτρα

Απαραίτητος κρίνεται ο έλεγχος της αρτεσιανής ροής από τον κύριο του υδροληπτικού έργου με βάνες και σωλήνες και σε περίπτωση αδυναμίας του, οφείλει να συμβουλευτεί την αρμόδια Δ/ση Υδάτων και να ακολουθήσει τις σχετικές οδηγίες.

Στη Σύρο παρουσιάζονται περιπτώσεις αρτεσιανών συνθηκών;

5.7.2.10.1 Απάντηση

Δεν έχει αρτεσιανό νερό η Σύρος.

5.7.2.11 Μέτρο 11: Εκπαιδευτικά μέτρα

Τα εκπαιδευτικά μέτρα αποσκοπούν στη δημιουργία υδατικής συνείδησης στα σχολεία, αλλά και στο ευρύτερο κοινό. Το αυτό ισχύει για τα εκπαιδευτικά προγράμματα σε αγρότες, με οδηγό ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σε σχέση με θέματα ρύπανσης προερχόμενης από

δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα και για το κοινό και για ιδιοκτήτες και εργαζόμενους σε ξενοδοχειακές μονάδες.

Έχει διεξαχθεί κάποιο πρόγραμμα εκπαιδευτικών μέτρων στους εμπλεκόμενους φορείς ή / και στους χρήστες;

5.7.2.11.1 Απάντηση

Καμία γνώση σχετικής δράσης. Έχουν γίνει κάποιες ενημερώσεις αποσπασματικά, από ιδιωτικές πρωτοβουλίες.

5.7.2.12 Μέτρο 12: Έρευνα και ανάπτυξη

Νέες τεχνολογίες για άρδευση καλλιεργειών, αειφόρος κτηνοτροφία, ανταγωνιστικά προϊόντα ποιότητας.

Έχουν υπάρξει σχετικές πρωτοβουλίες στη Σύρο; Οι αγρότες / κτηνοτρόφοι που παράγουν προϊόντα ΠΟΠ ή ΓΟΠ έχουν αλλάξει κάτι στον τρόπο παραγωγής τους;

5.7.2.12.1 Απάντηση

Δεν υπάρχει κάτι συγκεκριμένο εκτός της εφαρμογής του Κώδικα Ορθής Γεωργικής Πρακτικής (ΚΟΓΠ).

Μοναδικό ΠΟΠ – ΓΟΠ προϊόν είναι το τυρί Σαν Μιχάλη, το οποίο παράγει ιδιώτης σε τυροκομείο. Μάλλον δεν έχει γίνει κάτι σπουδαίο.

Μεγάλο «αγκάθι» είναι το υψηλό κόστος των πρώτων υλών (λιπάσματα, καύσιμα) αλλά και το υψηλό κόστος άρδευσης, με αποτέλεσμα να μην μπορούν τα παραγόμενα προϊόντα, αν και ποιοτικά άριστα, να είναι ανταγωνιστικά. Επίσης, το υψηλό κόστος παραγωγής αποτελεί σημαντικό φορτίο για τον παραγωγό, ο οποίος σε περιόδους κρίσης, καλείται να «μάχεται» για να καλλιεργεί τα χωράφια του και να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις του. Κατά το στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας γίνεται εφαρμογή ολοκληρωμένου Συστήματος Διασφάλισης Ποιότητας που είναι γνωστό ως Σύστημα Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Καλλιεργειών (Integrated Crop Management).

Μεγάλο εμπόδιο για την καλλιέργεια κηπευτικών είναι η έλλειψη νερού, αλλά και το γεγονός ότι το ίδιο το νερό είναι συνήθως κακής ποιότητας και δεν επαρκεί για τις ανάγκες ενός θερμοκηπίου. Οι παραγωγοί, βέβαια, προσπαθούν να καλυτερεύσουν την ποιότητά του, αναμιγνύοντας το βρόχινο νερό που συλλέγουν με το υφάλμυρο από τις γεωτρήσεις ή τα πηγάδια.

5.7.2.13 Μέτρο 13: Κτηνοτροφία

Διαχείριση αποβλήτων κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων.

Ποια είναι τα μεγέθη των κτηνοτροφικών μονάδων στη Σύρο; Πού διοχετεύονται τα απόβλητά τους;

5.7.2.13.1 Απάντηση

Οι κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις βαίνουν συνεχώς μειούμενες. Εκτός από έναν ή δύο παραγωγούς, που μπορεί να έχουν αδειοδοτημένες εγκαταστάσεις και πιθανώς επεξεργασμένα λύματα, οι υπόλοιποι έχουν μικρές εγκαταστάσεις με 1 – 2 αγελάδες και πρόβατα. Τροχοπέδη για την επιχείρηση, όπως και για όλον τον τομέα της κτηνοτροφίας στο νησί, είναι η έλλειψη χωροταξικής μελέτης και τα προβλήματα σταβλισμού, καθώς δεν λαμβάνονται υπόψη οι συνθήκες και τα μεγέθη των μικρών νησιών. Σε αυτό έρχονται να

προστεθούν το αυξημένο κόστος λόγω ακτοπλοϊκών μεταφορικών και η συνεχιζόμενη ξηρασία, που έχει σχεδόν εξαφανίσει το χορτάρι, έχοντας αντίκτυπο στο κόστος των εισαγόμενων ζωοτροφών.

Το μεγαλύτερο εμπόδιο για την ανάπτυξη της τυροκομίας στο νησί είναι το αυξημένο κόστος νερού, που εκτινάσσει στα ύψη το κόστος παραγωγής το οποίο μεταφέρεται στην τελική τιμή του προϊόντος. Παράλληλα τονίζεται, πως αν είχε λυθεί το θέμα του νερού, θα καλλιεργούσαν οι ίδιοι το καλαμπόκι για τα ζώα τους και δεν θα χρειαζόταν να πληρώνουν τόσο υψηλά μεταφορικά.

Το 2011 ξεκίνησε η έκδοση αδειών σταβλισμού που προβλέπει υποχρεωτική διαχείριση των εγκαταστάσεων μέσω τεχνικής μελέτης. Σχετικά προγράμματα ακολουθούνται από την περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου.

5.7.3 Ειδική Γραμματεία Υδάτων

5.7.3.1 Ποια είναι η μεγαλύτερη δυσκολία εφαρμογής της ΟΠΥ στην Ελλάδα;

Η ΟΠΥ συνιστά την έννοια της ολοκληρωμένης διαχείρισης με διεπιστημονική συμμετοχή και κοινωνικές, οικονομικές και γεωπολιτικές προσεγγίσεις, αποβλέποντας στη βιωσιμότητα των υδατικών πόρων. Η καλύτερη βάση για την εφαρμογή είναι η διαχείριση και η διακυβέρνηση να γίνεται με αλληλεπίδραση των χρηστών, εφόσον αυτοί είναι εκείνοι οι οποίοι καθημερινά έρχονται σε επαφή στην πράξη με τη διαχείριση των υφιστάμενων πόρων. Η διακομματική και διαστρωματική διαβούλευση είναι επίσης απαραίτητες. Αν και οι αποφάσεις θα ήταν πιο εύκολο και ίσως πιο οργανωμένο να παίρνονται από τα κεντρικά όργανα, εντούτοις και λόγω των επιταγών της ΟΠΥ αλλά και λόγω της γνώσης των εκάστοτε περιοχών και τοπικών συνθηκών, οι τοπικές αρχές θα πρέπει να έχουν ολοένα και μεγαλύτερη εμπλοκή στην εφαρμογή της Οδηγίας. Το πρόβλημα που παρατηρείται είναι η έλλειψη διασύνδεσης και ο συντονισμός μεταξύ κεντρικής και περιφερειακής / τοπικής Διοίκησης. Τίθεται το ερώτημα πώς θα μπορούσε να λειτουργεί ένας ενιαίος φορέας σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης. Οι Αποκεντρωμένες Διοικήσεις ανέλαβαν να προετοιμάσουν τα ΣΔΛΑΠ αλλά δεν είχαν ούτε αρκετό προσωπικό ούτε με ανάλογη εξειδίκευση. Ιδανικά θα το αναλάμβανε ένας νέος φορέας, στελεχωμένος ειδικά για το θέμα εφαρμογής της ΟΠΥ αλλά κάτι τέτοιο δεν ήταν επιθυμητό και μάλλον ήταν οικονομικά ανέφικτο.

Ένα άλλο πρόβλημα που παρατηρείται, λόγω των διοικητικών υπηρεσιών και των αντίστοιχων περιοχών της αρμοδιότητάς τους, είναι ότι τα γεωγραφικά όρια των ΛΑΠ, που αποτελούν την διαχειριστική μονάδα για την ΟΠΥ, συχνά δεν συμπίπτουν με τα διοικητικά όρια, εμπλέκοντας έτσι περισσότερες των μία διοικήσεων, αυξάνοντας τη δυσκολία συντονισμού και συνεννόησης.

Αντίστοιχα θέματα παρατηρούνται όταν στην εφαρμογή εμπλέκονται περισσότερα του ενός υπουργεία, με τους αντίστοιχους δικούς τους φορείς οπότε και προκύπτουν θέματα γενικότερης διοίκησης και λήψης αποφάσεων, αφού τα σχέδια διαχείρισης και οι αποφάσεις προέρχονται από άλλον φορέα και άλλος φορέας καλείται να τα υλοποιήσει.

Το πρόβλημα της πολυδιάσπασης των αρμοδιοτήτων στη διαχείριση των υδατικών πόρων το οποίο για χρόνια παραμένει άλυτο, δεν έχει αντιμετωπιστεί ούτε με την εφαρμογή της ΟΠΥ. Χρειάζεται ισχυρή πολιτική βούληση για σημαντικές διοικητικές αλλαγές. Αν όμως αυτό συμβεί για τη διαχείριση των υδάτων, τι θα γίνει με τη διαχείριση των δασών ή με τα πολεοδομικά θέματα, που επίσης αντιμετωπίζουν ανάλογα προβλήματα;

Καίριο ζήτημα αποτελεί η στελέχωση των υπηρεσιών για να είναι δυνατή η παρακολούθηση της εξέλιξης της εφαρμογής της ΟΠΥ, η βελτίωση των υποδομών, η επιμόρφωση του προσωπικού και η εξειδίκευσή του, ο εκσυγχρονισμός του εξοπλισμού και η διασύνδεση των δεδομένων. Όλα αυτά καταλήγουν στην έλλειψη οικονομικών πόρων που είτε χρειάζεται να προέλθουν κεντρικά ή να γίνει η χρήση του νερού ανταποδοτική, μέσω των εργαλείων τιμολόγησης και αποτίμησης κόστους.

5.7.3.2 Η νησιωτικότητα επηρεάζει την εφαρμογή;

Η νησιωτικότητα, ένα χαρακτηριστικό της Ελλάδας, επηρεάζει την εφαρμογή της ΟΠΥ διότι κάθε νησί είναι μια απομονωμένη ενότητα προς διαχείριση, με τις δικές του ιδιαιτερότητες, αλλά και όλα μαζί σε συνδυασμό αποτελούν επίσης ιδιαίτερη περίπτωση. Η εφαρμογή θα πρέπει να γίνει σε όσο το δυνατόν χαμηλότερο διοικητικό επίπεδο (ΟΤΑ, ΔΕΥΑ και Αποκεντρωμένη Διοίκηση τα μεγαλύτερα) και με μέτρα προσαρμοσμένα στα δεδομένα των πολύ μικρών λεκανών απορροής.

5.7.3.3 Ποια είναι η εκτίμηση για την επιτυχία των μέτρων;

Τα μέτρα δεν εφαρμόζονται από καταλόγους. Για να έχουν επιτυχή εφαρμογή θα πρέπει να γίνουν σχέδια δράσης με συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα υλοποίησης, προϋπολογισμό και τρόπους λειτουργίας και συντήρησης. Η δυσκολία ενισχύεται και από την έλλειψη εμπειρίας, καθώς δεν υπάρχει κάποιο προηγούμενο παράδειγμα, δεν υπάρχουν κατευθυντήριες οδηγίες και άλλος φορέας προτείνει τα μέτρα και άλλος καλείται να τα εφαρμόσει. Η διαχείριση των υδάτων εμπλέκει πολλούς αρμόδιους αλλά χρειάζεται ενιαία αντιμετώπιση.

5.7.3.4 Υπάρχει έκθεση εφαρμογής της Οδηγίας για τα Υπόγεια Ύδατα (118/2006/ΕΚ);

Η οδηγία 118/2006/ΕΚ φωτίζει το πλέγμα των υπόγειων υδάτων αλλά χρησιμοποιείται μέσω της ΟΠΥ, οπότε δεν αντιμετωπίζεται ειδικά.

5.7.3.5 Ποια διοικητική δομή (Περιφέρεια, Αποκεντρωμένη Διοίκηση, ΟΤΑ, ΔΕΥΑ, ΤΟΕΔΒ) συμμετέχει πιο ενεργά στην εφαρμογή της ΟΠΥ;

Όλες οι διοικητικές δομές εμπλέκονται, με τον ίδιο βαθμό και ότι γίνεται είναι διασυνδεδεμένο με όλα τα υπόλοιπα. Τίθεται το ερώτημα ποιος συντονίζει καθώς υπάρχει έλλειμμα συντονιστικού οργάνου. Αν και δεν αναφέρεται κάπου ρητά, βασικό όργανο συντονισμού πρέπει να είναι οι Αποκεντρωμένες Διοικήσεις, αλλά οι περισσότερες είναι υποστελεχωμένες και ακατάλληλα επανδρωμένες.

5.7.3.6 Πώς ήταν η συνεργασία των διαφορετικών επιστημόνων στην κατάρτιση των ΣΔΛΑΠ; Υπήρχε σύμπνοια ή αντιρρήσεις;

Παρότι έγινε διεπιστημονική προσέγγιση, τα ΣΔΛΑΠ είναι η εφαρμογή νόμων και διατάξεων και αντιμετωπίστηκαν σαν να ήταν ερευνητικό πανεπιστημιακό πρόγραμμα.

5.7.3.7 Έχουν εφαρμοστεί κάποια από τα μέτρα;

Κατά περίπτωση ναι, αλλά όχι κάτι αξιοσημείωτο. Είναι όμως νωρίς μιας και τα ΣΔΛΑΠ ουσιαστικά τελείωσαν πρόσφατα.

5.7.3.8 Έχει υπάρξει κάπου αποχαρκτηρισμός κόκκινου υδάτινου σώματος;

Κατά την εφαρμογή των ΣΔΛΑΠ έχουν αποχαρκτηριστεί κάποια υδάτινα σώματα από την κακή κατάσταση, αλλά κάποια άλλα, δυστυχώς, επήλθαν σε αυτή.

5.7.3.9 Υπάρχουν αποτελέσματα από την εφαρμογή της Οδηγίας για τη νιτρορύπανση και ποιες είναι οι προσδοκίες από την εφαρμογή της;

Είναι πολύ δύσκολο να αλλάξουν τα δεδομένα λόγω παγιωμένων τακτικών πολλών ετών.

5.7.3.10 Μπορεί να υπάρξει συσχέτιση αντιπλημμυρικών έργων με αρδευτικά;

Υπάρχει τρόπος για συσχετισμό, αλλά δεν συμβαίνει επί τους παρόντος, λόγω διάσπασης αρμοδιοτήτων και τομεακών ιδιαιτεροτήτων. Θα μπορούσε να επεκταθεί και σε άλλους τομείς, όπως για παράδειγμα την πυρόσβεση. Επίσης θα έπρεπε να εξετάζεται και η ενεργειακή κατανάλωση κάθε έργου. Είναι σημαντική η συνεργασία και ο συντονισμός στο πλέγμα νερό – ενέργεια – παραγωγή. Όλα θα έπρεπε να ενταχθούν σε ολοκληρωμένο πλαίσιο διαχείρισης.

5.7.3.11 Υπάρχουν στοιχεία για το υδατικό αποτύπωμα της χώρας;

Χρειάζεται εκσυγχρονισμός και νέα αποτίμηση των υδατικών ισοζυγίων. Θα εξεταστεί αυτό το θέμα στην επόμενη αναθεώρηση των ΣΔΛΑΠ. Το πρόβλημα που έχει ο νότος της Ευρώπης είναι η ποσότητα, αλλά η Οδηγία δίνει βάρος στην ποιότητα, όπου κατά βάση υστερούν οι βόρειες χώρες.

5.7.3.12 Υπάρχει σκέψη διαχείρισης υδάτων μέσω του εικονικού νερού;

Το εικονικό νερό είναι μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση διαχείρισης, αλλά θέλει πολλή προετοιμασία και ενημέρωση των χρηστών. Βασίζεται σε οικονομικά μεγέθη και τιμές προϊόντων που διαμορφώνονται ανάλογα του κόστους παραγωγής, συμπεριλαμβανομένης της άρδευσης. Οι υδροβόρες καλλιέργειες, όμως, δεν γίνεται να αναπροσαρμόζονται άμεσα ανάλογα με τη ζήτηση και την τιμή των προϊόντων της εκάστοτε χρονιάς. Δεν έχει πρακτική εφαρμογή.

5.7.3.13 Με ποιο τρόπο θα μπορούσε να ενισχυθεί η ΕΓΥ ώστε να ανταποκριθεί στα καθήκοντά της;

Η ΕΓΥ θα έπρεπε να γίνει ανεξάρτητη αρχή και να απεξαρτηθεί από το ΥΠΕΝ αλλά κάτι τέτοιο δεν γίνεται λόγω του κοινωνικού χαρακτήρα του νερού. Θα μπορούσε να γίνει κάτι σαν τη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ) και να είναι ο ρυθμιστής τιμών και χρήσης νερού αλλά κάτι τέτοιο προϋποθέτει μεγάλες επενδύσεις με δικό της προϋπολογισμό για την αυτοτέλεια προσωπικού και εξοπλισμού.

5.7.3.14 Η πολυδιάσπαση των αρμοδιοτήτων παραμένει;

Για να αντιμετωπιστεί η πολυδιάσπαση των αρμοδιοτήτων χρειάζεται στρατηγικός σχεδιασμός με συναρμοδιότητες και πολύ καλό συντονισμό μεταξύ των εμπλεκόμενων υπηρεσιών.

5.7.3.15 Η αποδοχή / συνεργασία των χρηστών είναι θετική / αδιάφορη / αρνητική;

Χρειάζεται να γίνει πιο σωστή η διαβούλευση, με συμμετοχή των χρηστών και όχι μόνο μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας, καθώς έτσι αποκλείονται πάρα πολλοί χρήστες.

5.7.3.16 Υπάρχει πλαίσιο διαχείρισης ιδιωτικών δικτύων εφόσον η χρήση είναι ανταγωνιστική μεταξύ ιδιωτών και ΔΕΥΑ, αλλά την άδεια την έχει η ΔΕΥΑ εξ ονόματος του ιδιώτη;

Συνηθίζεται σε άλλες χώρες αλλά στην Ελλάδα είναι σε λίγες περιπτώσεις. Υπάρχει θέμα εάν τηρείται η άδεια και τι ελέγχους κάνει η Αποκεντρωμένη Διοίκηση, η οποία έχει και την ευθύνη.

5.7.4 Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Το ΥΠΠΑΤ έχει θέσει στοχευμένα στοιχεία στρατηγικής για τους υδατικούς πόρους:

- Αλλαγή στη σύνθεση των συστημάτων άρδευσης προς την κατεύθυνση συστημάτων εξοικονόμησης νερού.
- Αναβάθμιση της ικανότητας αποθήκευσης.
- Ιεράρχηση των παρεμβάσεων και απόδοση προτεραιότητας σε πεδία που θεωρείται ότι βρίσκονται σε κρίσιμη κατάσταση (π.χ. υπόγειοι υδροφόροι υπό εξάντληση).

Η ανάκτηση του κόστους του αρδευτικού νερού (τιμολόγηση του αρδευτικού νερού, αποτελούσε και αποτελεί αρμοδιότητα των ιδίων των παρόχων νερού για αγροτική χρήση (Οργανισμοί Εγγείων Βελτιώσεων, Δήμοι, κ.ά.). Καθώς όμως υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις στα αρδευτικά τέλη σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας θεσμοθετούνται ενιαίοι κανόνες κοστολόγησης και τιμολόγησης του νερού σε όλες τις χρήσεις (ύδρευση, άρδευση, βιομηχανία, κ.ά.). Ο τρόπος τιμολόγησης για τα συλλογικά αρδευτικά δίκτυα δεν αλλάζει, καθώς ίσχυε πάντα το μικτό σύστημα χρέωσης (σταθερό τέλος + μεταβλητό τέλος). Σημειώνεται ότι στην απόφαση 135275/2017 (ΦΕΚ/Β/1751/2017) της Εθνικής Επιτροπής Υδάτων έχει ληφθεί μέριμνα για τη διασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητας των αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

Στις ιδιωτικές γεωτρήσεις επιβάλλεται περιβαλλοντικό τέλος μόνο στην περίπτωση της άντλησης από υποβαθμισμένο υπόγειο υδροφόρο. Υπενθυμίζεται ότι το περιβαλλοντικό τέλος ορίζεται από τη Δ/νση Υδάτων της οικείας Αποκεντρωμένης Διοίκησης. Για τις ιδιωτικές γεωτρήσεις που βρίσκονται εντός δικαιοδοσίας Οργανισμού Εγγείων Βελτιώσεων, το περιβαλλοντικό τέλος εισπράττεται από τον οικείο Οργανισμό, ενώ σε κάθε άλλη περίπτωση από τον πάροχο του Δήμου (π.χ. ΔΕΥΑ). Απαιτείται συνεπώς αναβάθμιση της οργανωτικής λειτουργίας των ΟΕΒ και των ΟΤΑ για την τήρηση των οικονομικών και λοιπών στοιχείων διαχείρισής τους.

Η Δ/νση Εγγείων Βελτιώσεων και Εδαφοϋδατικών Πόρων του ΥΠΑΑΤ επεξεργάζεται το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο που αφορά στους φορείς λειτουργίας των εγγειοβελτιωτικών έργων. Πρόσφατα μάλιστα ψηφίστηκε το άρθρο 46 «*Ρυθμίσεις θεμάτων έργων ΟΕΒ*» του ν. 4456/01.03.2017 (Α' 24) και το άρθρο 66 του ν. 4546/2018.

Τον Δεκέμβριο του 2015 εγκρίθηκε και το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2014-2020, στο οποίο περιλαμβάνεται το Μέτρο 4.3.1 «*Υποδομές εγγείων βελτιώσεων*». Το Μέτρο αυτό δύναται να χρηματοδοτήσει εγγειοβελτιωτικά έργα και μελέτες με στόχο την αύξηση της αποδοτικότητας της χρήσης του νερού στην άρδευση, δηλαδή έργα που οδηγούν σε μείωση των απωλειών νερού στα υφιστάμενα συστήματα άρδευσης, ή αλλαγή συστημάτων άρδευσης σε πιο αποδοτικά (π.χ. ανοιχτά επιφανειακά σε κλειστά υπόγεια συστήματα). Επίσης στο πλαίσιο του ανωτέρω Μέρους ενισχύονται τα έργα χρησιμοποίησης ανακυκλώσιμων υδάτων.

Κάθε κράτος μέλος θεσπίζει έναν ή περισσότερους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής (ΚΟΓΠ)⁴⁵⁴.

Η ΕΓΥ μεριμνά για τη συνεχή παρακολούθηση της ποιότητας των υπόγειων και επιφανειακών υδάτων της χώρας με την εγκατάσταση σταθερού δικτύου (άρθρο 6, Οδηγία 91/676/ΕΟΚ),

⁴⁵⁴ ΚΥΑ 16190/1335/1997 (ΦΕΚ/Β/519), άρθρο 4, Οδηγία 91/676/ΕΟΚ.

ενώ κάθε τέσσερα τουλάχιστον χρόνια (άρθρο 3, Οδηγία 91/676/ΕΟΚ) επανεξετάζεται και αναθεωρείται ο κατάλογος των περιοχών οι οποίες χαρακτηρίζονται ως ZEN και εμφανίζουν αυξημένες συγκεντρώσεις νιτρικών (≥ 50 ppm NO_3). Αυτά γίνονται μέσω του δικτύου παρακολούθησης υδάτων και με την ανάλυση των ανθρωπογενών πιέσεων, που πρέπει στην προκειμένη περίπτωση να αποδεικνύει τη συμμετοχή των γεωργικών δραστηριοτήτων στην πρόκληση νιτρορύπανσης (στο πλαίσιο των ΣΔΛΑΠ).

Στις περιοχές που χαρακτηρίζονται ως ZEN (άρθρο 5, Οδηγία 91/676/ΕΟΚ) και μέσα σε διάστημα ενός χρόνου από τον αρχικό χαρακτηρισμό, πρέπει να εκπονηθούν και να εφαρμοστούν Προγράμματα Δράσης (ΠΔ). Τα ΠΔ αποτελούν ένα σύνολο κανόνων – υποχρεώσεων όλων των παραγωγών των οποίων οι εκμεταλλεύσεις βρίσκονται στις εν λόγω περιοχές, όπως:

- Η τήρηση συγκεκριμένης λιπαντικής και αρδευτικής αγωγής ανά καλλιέργεια.
- Η αποφυγή εφαρμογής λιπάσματος ή κτηνοτροφικών αποβλήτων σε μικρές αποστάσεις από υδάτινους όγκους.
- Η κατάλληλη διαχείριση κτηνοτροφικών αποβλήτων κ.ά..

Σύμφωνα με την αριθ. 16190/1335/1997 ΚΥΑ, τα ΠΔ εκπονούνται με μέριμνα της ΕΓΥ. Τα ΠΔ έχουν ως κορμό τον ΚΟΓΠ αλλά περιλαμβάνουν και επιπλέον υποχρεωτικά μέτρα (μαζί με ελέγχους και κυρώσεις), προσαρμοσμένα στα ιδιαίτερα εδαφοκλιματικά, μετεωρολογικά, υδρογεωλογικά και καλλιεργητικά δεδομένα κάθε περιοχής όπου βρίσκεται η κάθε ZEN.

Με την ΥΑ 1420/82031/2015 (ΦΕΚ/Β/1709/17.08.2015) με θέμα «*Κώδικας Ορθής Γεωργικής Πρακτικής για την Προστασία των Νερών από τη Νιτρορύπανση Γεωργικής Προέλευσης*» καταργήθηκε ο Κώδικας της ΥΑ 85167/820 (ΦΕΚ/Β/477/06.04.2000). Ακολούθησε η έκδοση τροποποιητικής ΥΑ 2001/118518 (ΦΕΚ/Β/2359/30.10.2015). Ο επικαιροποιημένος ΚΟΓΠ ενσωματώνει ορισμένες από τις αιτιάσεις της Επιτροπής για τα ΠΔ, έχει ισχύ σε ολόκληρη τη χώρα και παρότι έχει κατά βάση εθελοντικό χαρακτήρα, περιλαμβάνει μια σειρά διατάξεων οι οποίες είναι αυστηρά απαγορευτικές. Οι απαγορεύσεις αφορούν:

- Στον τρόπο εφαρμογής των αζωτούχων λιπασμάτων καθώς και των επεξεργασμένων υγρών ή στερεών κτηνοτροφικών αποβλήτων αποκλειστικά σε εδαφικούς αποδέκτες.
- Στην τήρηση ελάχιστων αποστάσεων από ρέματα και υδάτινους όγκους.
- Στην τήρηση μέγιστου ορίου ποσότητας αζώτου από κτηνοτροφικά απόβλητα με την οποία εφοδιάζονται τα εδάφη.
- Στην υποχρεωτική επεξεργασία των κτηνοτροφικών αποβλήτων.

Πρέπει να επισημανθεί ότι οι υποχρεωτικές διατάξεις του Κώδικα έχουν ενσωματωθεί και στο κείμενο της Πολλαπλής Συμμόρφωσης που ισχύει για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020, αποτελώντας έτσι στοιχείο ελέγχου των περιβαλλοντικών προτύπων που πρέπει να τηρούν οι παραγωγοί προκειμένου να δικαιούνται τη λήψη των άμεσων ενισχύσεων του Πυλώνα Ι της ΚΑΠ.

Σχετικά με την εκκρεμότητα συμμόρφωσης ως προς τη σύνταξη των ΠΔ για τις νέες ευπρόσβλητες περιοχές και την επικαιροποίηση των υπαρχόντων ΠΔ, ανατέθηκε από την Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, κατόπιν διαγωνισμού, η υλοποίηση του έργου «*Σύνταξη προγραμμάτων δράσης στις ευπρόσβλητες από νιτρορύπανση περιοχές*». Η παραλαβή της

συνολικής μελέτης έγινε τον Οκτώβριο του 2018 και πλέον αναμένεται η σύνταξη των σχετικών προσχεδίων ΚΥΑ.

Συμπληρωματικά των προγραμμάτων δράσης, τα οποία είναι υποχρεωτικά για τους παραγωγούς, υλοποιείται και η εθελοντική δράση 10.1.04 «Μείωση της ρύπανσης νερού από γεωργική δραστηριότητα» του Μέτρου 10 «Γεωργοπεριβαλλοντικά και κλιματικά μέτρα» του ΠΑΑ 2014 – 2020. Η δράση στοχεύει γενικότερα στη μείωση της ρύπανσης των υδάτων από τη γεωργική δραστηριότητα (νιτρικά ιόντα, φωσφορικά ιόντα και δραστικές ουσίες που περιέχονται στα φυτοπροστατευτικά προϊόντα) και όχι αποκλειστικά από νιτρικά ιόντα όπως συνέβαινε με τη στόχευση της αντίστοιχης δράσης κατά τις προηγούμενες προγραμματικές περιόδους. Το γεωγραφικό πεδίο εφαρμογής είναι οι τριάντα περιοχές που είναι ήδη χαρακτηρισμένες με ΦΕΚ ως ΖΕΝ καθώς και επτά σημαντικά υγροτοπικά συστήματα, όπως φαίνεται στην § 2 «Περιοχές παρέμβασης» του άρθρου 22 «Δράση 10.1.04 Μείωση της ρύπανσης νερού από γεωργική δραστηριότητα» της ΥΑ 1013/95296 (ΦΕΚ/Β/3256/18.09.2017). Οι συγκεκριμένες περιοχές παρέμβασης της δράσης αποτελούν περίπου το 70% της καλλιεργήσιμης έκτασης της χώρας και περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο τις εντατικά και άρα περισσότερο επιβαρυνμένες σε εισροές νιτρικών και φωσφορικών ιόντων, φυτοπροστατευτικών προϊόντων κ.ά. καλλιεργούμενες εκτάσεις αυτής. Οι δικαιούχοι της δράσης οφείλουν να εφαρμόσουν συγκεκριμένες πρακτικές - δεσμεύσεις κατά τη διάρκεια πενταετούς περιόδου.

Η εφαρμοζόμενη μεθοδολογία για την αντιμετώπιση της νιτρορύπανσης γεωργικής προέλευσης θα πρέπει να αναθεωρηθεί και να επικαιροποιηθεί με βάση το σύνολο των κριτηρίων που θεσπίζονται στα κείμενα της ΕΕ. Οι ΖΕΝ είναι σήμερα όσες παρουσιάζουν τεκμηριωμένα υψηλές συγκεντρώσεις νιτρικών, κριτήριο που από μόνο του δεν επαρκεί για τον περιορισμό της επέκτασης τέτοιων ζωνών ή της αποκατάστασής τους. Χρειάζεται επικαιροποίηση των ΚΟΓΠ αλλά και των σχεδίων δράσης ανά ευπρόσβλητη περιοχή. Ελλείμματα παρουσιάζονται:

- Στην προαιρετική εφαρμογή των σχεδίων δράσης εντός των ευαίσθητων περιοχών (ενώ είναι υποχρεωτική), με χαρακτήρα επιδότησης των παραγωγών με ελάχιστες ή καμία υποχρέωση από μέρους τους.
- Στην εφαρμογή συντονισμένου προγράμματος παρακολούθησης της συμμόρφωσης ή μη προς τα σχέδια δράσης και η παρακολούθηση και τεκμηρίωση της απόδοσης των καταρτισμένων και εφαρμοζόμενων σχεδίων.

Δεν εφαρμόζονται ορθές λιπαντικές αγωγές, δεν ελέγχεται η αποτελεσματικότητα των μέτρων, οι εκθέσεις αναφοράς ανά τετραετία δεν υποβάλλονται και δεν επιτυγχάνεται ο εθνικός στόχος προστασίας και αποκατάστασης της ποιότητας των υδατικών πόρων. Τα Περιφερειακά Εργαστήρια Γεωργικών Εφαρμογών και Ανάλυσης Λιπασμάτων (ΠΕΓΕΑΛ) είναι υποστελεχωμένα και δεν μπορούν να παράσχουν αποτελέσματα, παρότι τα εργαστήριά τους είχαν εξοπλιστεί, επανδρωθεί και διαπιστευθεί ως υπηρεσία ελέγχου. Η κακή εφαρμογή της λίπανσης ή η υπερλίπανση οδηγεί σε πολλές περιπτώσεις σε απορροή θρεπτικών προς επιφανειακούς υδάτινους αποδέκτες προκαλώντας φαινόμενα ευτροφισμού⁴⁵⁵ ή σε κατείσδυσή τους προς υπόγειους υδροφόρους ορίζοντες, επιβαρύνοντάς τους ανάλογα.

---

⁴⁵⁵ Φαινόμενο της απότομης αύξησης των αλγών σε φυσικά νερά λόγω της μεγάλης προσφοράς θρεπτικών συστατικών και έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του διαλυμένου οξυγόνου και την

Αντίστοιχα, η χρήση φυτοφαρμάκων δεν διαχειρίζεται ορθά και ρυπαίνονται οι υδάτινοι αποδέκτες λόγω:

- Απουσίας συντεταγμένης πολιτικής για τη χρήση ζωνών ανάσχεσης γύρω τους (πράσινες ζώνες).
- Απουσίας, σε μεγάλο βαθμό, κατάλληλων χώρων προετοιμασίας των ψεκαστικών διαλυμάτων, διαχείρισης υπολειμμάτων και ξεπλύματος μηχανημάτων ψεκασμού.
- Απουσίας χώρων διάθεσης κενών συσκευασίας λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων.
- Απουσίας χώρων συλλογής και διαχείρισης αναλώσιμων γεωργικών μονάδων (σωλήνες, πλαστικά θερμοκηπίων, ψεκαστήρες).

Η καύση φυτικών υπολειμμάτων, αν και έχει περιοριστεί, προκαλεί έμμεσα ζητήματα ρύπανσης των υδατικών πόρων όπως μείωση των θρεπτικών συστατικών που προσδίδουν τα υπολείμματα στο χωράφι και ανάγκη περισσότερης λίπανσης τον επόμενο χρόνο, καταστροφή μικροπανίδας που δρα συνεργιστικά στον περιορισμό των εισροών αγροχημικών στο περιβάλλον, ανάπτυξη διάβρωσης εδάφους, αύξηση επιφανειακής απορροής, συνίζηση οργανικών εδαφών με πρόκληση στράγγισης και πλημμυρών.

Η σταβλισμένη κτηνοτροφία, με εξαίρεση κάποιες περιπτώσεις πρότυπων μονάδων, εξακολουθεί να αποτελεί σοβαρή πηγή ρύπανσης των υδάτινων αποδεκτών λόγω πλημμελούς λειτουργίας των μονάδων και μη αποδεκτής περιβαλλοντικά διαχείρισης των στερεών και υγρών αποβλήτων.

Το αντίστοιχο ισχύει και με τις μονάδες επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων οι οποίες επιβαρύνουν τους υδάτινους αποδέκτες, είτε άμεσα με την ανεξέλεγκτη, παρά το κανονιστικό πλαίσιο, διαχείριση των υγρών και στερεών αποβλήτων τους, είτε με έμμεσους ρύπους που προκαλούν έμφραξη του εδαφικού πορώδους.

Η τελευταία δεκαετία, παρόλα όσα αρνητικά αναφέρθηκαν, έχει επιφέρει σημαντικές βελτιώσεις στους τομείς ορθής διαχείρισης των υδατικών πόρων από τη γεωργία και στην προστασία τους από ρύπανση. Δυστυχώς, σε μεγάλο βαθμό οι βελτιώσεις αυτές είναι αποτέλεσμα της ανάγκης αντιμετώπισης φαινομένων έλλειψης διαθέσιμου όγκου αρδευτικού νερού, περιορισμού της κατάλληλης ποιότητας αρδευτικού νερού (κύρια σε παράκτιες περιοχές) και αύξησης της τιμής των λιπασμάτων και των φυτοφαρμάκων, σε συνδυασμό με τη δυσανάλογη αύξηση της τιμής των αγροτικών προϊόντων. Παράλληλα, προς την κατεύθυνση περιορισμού ή εξορθολογισμού συγκεκριμένων κατηγοριών φυτοφαρμάκων έχει συμβάλει σημαντικά η διαμόρφωση αυστηρών κανόνων των μεγάλων αγορών της Ελλάδας και του εξωτερικού όσον αφορά στα ποιοτικά πρότυπα που πρέπει να τηρούνται στο παραγόμενο προϊόν (υπολειμματικότητα φυτοφαρμάκων στα προϊόντα).

Επομένως, ο βαθμός βελτίωσης που παρατηρείται στους παραπάνω τομείς είναι περιορισμένος και σε μικρό βαθμό ή σε ειδικές περιπτώσεις σχετίζεται με βελτίωση του αισθήματος ευθύνης προς τον καταναλωτή και της ευαισθητοποίησης για το φυσικό περιβάλλον. Είναι γεγονός ότι ο βαθμός ευαισθητοποίησης και η ενσυνείδητη προσπάθεια βελτίωσης της διαχείρισης του αρδευτικού νερού και προστασίας της ποιότητάς του είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με: (α) το μορφωτικό επίπεδο του παραγωγού, (β) την παρείσφυση σε απαιτητικές αγορές, (γ) την περιορισμένη διαθεσιμότητα υδατικών πόρων, (δ) την

επικράτηση αναερόβιων συνθηκών, με έκλυση δυσοσμίας, δημιουργίας τοξικών ενώσεων και νέκρωση της υδατικής βιοκοινωνίας.

υιοθέτηση πρότυπων συστημάτων εφαρμογής καλλιεργητικών πρακτικών και τη χρήση νέων τεχνολογιών ελέγχου της καλλιέργειας, (ε) την ευαισθησία της καλλιέργειας και των εγκαταστάσεων (για παράδειγμα, θερμοκηπιακές μονάδες), (στ) την εγκατάσταση βιολογικών καλλιεργειών ή / και την παραγωγή προϊόντων ΠΟΠ, (ζ) την εγκατάσταση καλλιεργητικών μονάδων ιδιοκτησίας εταιριών. Σημαντικός παράγοντας διαμόρφωσης ενσυνείδητης υιοθέτησης σύγχρονων τεχνολογιών και πρακτικών φιλικών προς το περιβάλλον φαίνεται στην πράξη ότι αποτελεί η δραστηριοποίηση σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο γεωεπιστημόνων με υψηλό βαθμό κατάρτισης και υψηλό αίσθημα ευθύνης για το έργο που παράγουν. Τέτοιο επιστημονικό δυναμικό στη χώρα παρέχεται από υπηρεσίες του δημοσίου όπως οι Διευθύνσεις Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής (ΔΑΟΚ) ή οι Διευθύνσεις Υδάτων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης αλλά και από ιδιώτες σύμβουλους παραγωγής ή αντίστοιχες ιδιωτικές εταιρίες. Τονίζεται ωστόσο ότι οι υποδειγματικές αυτές εκμεταλλεύσεις είναι περιορισμένες, όπως και οι υπηρεσίες που διαθέτουν καταρτισμένο και ενθουσιώδες επιστημονικό δυναμικό.

Ένα επιπλέον πρόβλημα είναι οι απώλειες των αρδευτικών δικτύων οι οποίες παραμένουν στο πολύ υψηλό ποσοστό του 60% και οφείλονται:

- Στα πολλά επιφανειακά δίκτυα και στα λίγα υπό πίεση.
- Στην πλημμελή ή κακή κατάσταση των δικτύων.
- Σε δίκτυα μη επενδεδυμένα (χωμάτινα).
- Στις απώλειες προς τη θάλασσα.

Στο πλαίσιο ορθής και λελογισμένης χρήσης του αρδευτικού νερού είναι επιτακτική ανάγκη και νομοθετική υποχρέωση η ενόργανη καταγραφή των απολαμβανόμενων όγκων νερού. Το μέτρο αυτό εφαρμόζεται σε αυξανόμενο βαθμό στα κλειστά δίκτυα που τροφοδοτούνται από γεωτρήσεις ή ταμειυτήρες, αλλά στα ανοικτά δίκτυα είναι τεχνικά δύσκολο, οπότε δύσκολη είναι και η αποτύπωση της καταναλισκόμενης ποσότητας νερού σε επίπεδο αγροτεμαχίου.

Η νομοθέτηση του μέτρου κοστολόγησης αρδευτικού νερού, παρά την ανησυχία και τη δυσφορία που έχει προκαλέσει στον αγροτικό κόσμο, αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσπάθειας περιορισμού της κατανάλωσης στο επιβαλλόμενο επίπεδο, με αποφυγή σπατάλης. Όμως παραμένουν αναπάντητα ερωτήματα σχετικά με την πρακτική εφαρμογή του μέτρου:

- Ποιος καταγράφει όγκους νερού ανά εκμετάλλευση;
- Ποιος πιστοποιεί την εκμετάλλευση αυτή;
- Με ποιον τρόπο θα γίνει η μετάβαση από τη χρέωση βάσει ονομαστικής άδειας απολαμβανόμενου όγκου ανά έργο ή δίκτυο στη χρέωση βάσει του καταγεγραμμένου νερού που χρησιμοποιήθηκε;

Δεν έχει αποσαφηνιστεί αν υφίσταται πλαίσιο κλιμακωτής χρέωσης όταν παρατηρούνται / καταγράφονται υπερβάσεις χρήσης. Δεν είναι σαφές, αν η χρέωση αρδευτικού νερού αφορά μόνο στα ΥΣ με κακή κατάσταση ή σε όλα. Υπάρχει δυσπιστία απέναντι στην αναγκαιότητα του μέτρου για περιβαλλοντικούς και όχι για εισπρακτικούς σκοπούς. Όσον αφορά στα εισπραχθέντα, τίθεται το ερώτημα αν αυτά επανεπενδύονται εντός της ΛΑΠ προς εξεύρεση πόρων και αυτοδύναμη διαχείριση σε επίπεδο Περιφέρειας.

Προβλήματα παρουσιάζονται και στην αδειοδοτημένη χρήση νερού, η οποία εκτιμάται με βάση τις ανάγκες των καλλιεργειών ανά κλιματική ζώνη, με παρωχημένες τιμές φυσικών συντελεστών και παρωχημένα συστήματα εφαρμογής του νερού στον αγρό. Τα επίσημα και

νομοθετημένα αυτά στοιχεία οδηγούν σε υπερδιαστασιολόγηση των αναγκών των καλλιεργειών σε νερό. Παρόλα αυτά όμως, έχουν αναπτυχθεί συνέργειες ερευνητικών και τεχνολογικών φορέων μέσω χρηματοδοτούμενων εργαλείων για την ανάπτυξη μεθόδων προγραμματισμού άρδευσης με χρήση σύγχρονων τεχνολογιών. Αν και τα αποτελέσματα είναι θεαματικά, με μείωση της άρδευσης χωρίς απώλειες στην παραγωγή, δεν υπάρχει πληροφόρηση ούτε των παραγωγών, ούτε των αρμόδιων υπηρεσιών.

Αντίστοιχα θεαματικά αποτελέσματα προκύπτουν και από παραγωγούς, ομάδες παραγωγών ή συνεταιρισμούς που έχουν εφαρμόσει:

- Προγραμματισμό άρδευσης με σύγχρονες τεχνολογίες.
- Αυτοματοποιημένη διαχείριση προγραμματιζόμενης άρδευσης με χρήση «έξυπνων» υπολογιστικών συστημάτων και αισθητήρων.
- Ταμείωση ομβρίων, ειδικά σε θερμοκηπιακές καλλιέργειες (υπό προϋποθέσεις και παραγωγή ενέργειας).
- Ανακύκλωση στραγγιστικών υδάτων.
- Επαναχρησιμοποίηση επεξεργασμένων υγρών αστικών αποβλήτων.
- Προοδευτική μετάβαση σε υψηλής απόδοσης αρδευτικά συστήματα.
- Ελεγχόμενο τρόπο λειτουργίας υδροληπτικών έργων προς αποφυγή υπερβολικής πτώσης στάθμης ή και υφαλμύρισης του υδροφόρου συστήματος.
- Ελεγχόμενη χρήση αρδευτικού νερού (με ή χωρίς προκαταβολή του κόστους χρήσης) μέσω ηλεκτρονικής κάρτας ή συναφούς ηλεκτρονικού μέσου.

Το τελευταίο μέτρο αποτελεί λύση εύκολη, δίκαιη κοινωνικά και οικονομικά και με εξαιρετικά αποτελέσματα στην εξοικονόμηση νερού, όπου έχει εφαρμοστεί. Φορείς που εφαρμόσαν το μέτρο αυτό δεν έχουν προβλήματα οικονομικής διαχείρισης, βιωσιμότητας και συντήρησης των υποδομών τους. Αντίθετα, πολλοί ΤΟΕΒ που έχουν παραμείνει στις παραδοσιακές μεθόδους καταγραφής εξακολουθούν να έχουν υψηλά χρέη, αδυναμία κάλυψης αναγκών των παραγωγών σε νερό και αδυναμία συντήρησης και λειτουργίας των δικτύων τους. Τα χρέη είναι συνήθως προϊόν αθροιστικής επιβάρυνσης από οφειλές παραγωγών επί σειρά ετών.

5.7.5 Αξιολόγηση και Συμπεράσματα Ερωτηματολογίων και Συνεντεύξεων

Όσον αφορά στην εφαρμογή της ΟΠΥ, στην πράξη, τουλάχιστον για την περιοχή της μελέτης περίπτωσης, δεν έχει εφαρμοστεί κανένα μέτρο του προγράμματος που έχει εξαγγελθεί. Η μοναδική πρακτική αξία, μέχρι στιγμής, έγκειται στο γεγονός ότι καλύφθηκαν προπαρασκευαστικά τεχνικά κομμάτια της διαχείρισης των ΥΥΣ που είχαν από χρόνια αποφασιστεί, όπως η καταγραφή των γεωτρήσεων, αλλά δεν είχαν ποτέ εφαρμοστεί.

Η εξαγγελία των μέτρων, βασικών και συμπληρωματικών, βρίθει από ενθουσιασμό και αισιοδοξία, οπότε και έγιναν πάρα πολλές προτάσεις – δέσμευση για τη χώρα – που αποκλείεται πρακτικά να μπορέσουν να πραγματοποιηθούν. Εκτός από περιορισμένους οικονομικούς πόρους δεν υπάρχουν υπηρεσίες στελεχωμένες με έμπειρο προσωπικό για να τα εφαρμόσουν.

Τα σχέδια έγιναν από γραφεία μελετών, οι προτάσεις είναι πολλές και δίνουν έτσι τη δυνατότητα για ενασχόληση των εν λόγω γραφείων με αυτές. Οι μελέτες για την υλοποίηση των μέτρων να μην μπορεί να προκηρυχθούν, αλλά δεν θα μπορέσουν να εφαρμοστούν εφόσον οι αντίστοιχοι φορείς υλοποίησης δεν έχουν ανάλογη εμπειρία.

Οι προθεσμίες, λόγω της καθυστερημένης εφαρμογής, δεν θα μπορέσουν να τηρηθούν.

Το μόνο θέμα για το οποίο εφαρμόζεται η νομοθεσία είναι οι διατάξεις για τις ακτές κολύμβησης και αυτό διότι υπήρχε ήδη σε εφαρμογή και απλώς εντάχθηκε σε ένα πιο συγκεκριμένο πλαίσιο.

Τα συμπληρωματικά μέτρα είναι στην πλειοψηφία τους εκτός κλίμακας, τουλάχιστον για τα νησιά του Αιγαίου και εκτός αναγκών, όπως για παράδειγμα μια μελέτη για την αντιμετώπιση της ξηρασίας στο Β. Αιγαίο.

Παρότι στις Κυκλάδες οι περιοχές που είναι σε κόκκινη σήμανση είναι πολύ λίγες, τα μέτρα είναι δυσανάλογα πολλά. Δεν έχει ληφθεί υπόψη ότι οι τιμές των νιτρικών ή των χλωριόντων είναι σε αναλογία με τις μικρές λεκάνες απορροής, τους μικρούς υδροφόρους και το χαμηλό ύψος βροχής, που δεν επιτρέπει αραίωση των ρύπων. Τα νιτρικά ιόντα αυξάνονται βέβαια με την αύξηση των καλλιεργειών, όμως οι καλλιέργειες βαίνουν μειούμενες. Τα χλωριόντα δε, έχουν να κάνουν, πέραν της υπεράντλησης, με την αλατότητα των εδαφών από την αλμύρα που μεταφέρεται με τον αέρα από τη θάλασσα, επικάθεται στο έδαφος, δεν ξεπλένεται και με την κατείσδυση περνάει στο υπέδαφος. Μέχρι και το νερό των ρεμάτων είναι αλμυρό (3.000 $\mu\text{s/cm}$ αγωγιμότητα). Η ποιότητα βέβαια έχει και εποχιακές διακυμάνσεις, με ανεκτά επίπεδα το χειμώνα και λιγότερο καλά το καλοκαίρι. Η παραγωγή παρουσιάζεται μειωμένη μετά από μακροχρόνια χρήση υφάλμυρου νερού άρδευσης και παρόλο που νερό άνω των 3.000 $\mu\text{s/cm}$ χαρακτηρίζεται ως ακατάλληλο για αρδευτική χρήση, σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιείται. Έχει επίσης παρατηρηθεί υπερεκτίμηση της εισόδου της θάλασσας στα υπόγεια ύδατα, αφού υπάρχουν περιπτώσεις που αυτό υποστηρίζεται για τα νερά στα βουνά της Κύθνου ή της Μυκόνου. Όταν η Ελλάδα δεσμεύθηκε με τα ανώτατα όρια ουσιών (2500 $\mu\text{s/cm}$ αγωγιμότητα) δεν σκέφτηκε τις ιδιαιτερότητες των νησιών. Η Ισπανία για παράδειγμα έχει θέσει το όριο στις 10.000 $\mu\text{s/cm}$. Η Ανάφη έχει ήδη αγωγιμότητα 2500 και στα νησιά υπάρχουν αλατούχες πηγές με +100 $\mu\text{s/cm}$ ή +200 $\mu\text{s/cm}$ αγωγιμότητα.

Επίσης υπάρχει έλλειμμα στη συλλογή στοιχείων υπαίθρου έτσι ώστε να χαρτογραφηθούν λεπτομερώς και να οριοθετηθούν οι ζώνες υφαλμύρισης. Οι γνώσεις των υδρογεωλογικών συνθηκών των νησιών είναι ελλιπείς.

Οι τοπικοί πόροι έχουν ήδη αξιοποιηθεί, οπότε πλέον φορείς και κάτοικοι, στρέφονται στην κατασκευή μονάδων αφαλάτωσης. Για μεμονωμένους οικισμούς υπάρχει η δυνατότητα χρήσης του υπόγειου νερού και η αγορά νερού, εκτός από το δήμο, από ιδιώτη πάροχο με μεσολάβηση του δήμου για την έκδοση άδειας. Συνέπεια αυτού είναι η χρήση διαφορετικής ποιότητας νερού και διαφορετικής χρέωσης ανά κυβικό. Αν και η λογική της χρήσης παραμένει καταναλωτική – χρειάζεται νερό, παρέχεται νερό – λόγω των υψηλών τιμών χρέωσης (έως και 2,00 €) τουλάχιστον δεν γίνεται σπατάλη. Υπάρχει κουλτούρα προσοχής στη χρήση του νερού διότι ήταν πάντα περιορισμένο.

Η Σύρος είχε αρκετό μόνιμο πληθυσμό και πολλές καλλιέργειες, δυσανάλογα προς το μέγεθος του νησιού. Οι ανάγκες σε νερό ήταν μεγάλες αλλά καλύπτονταν από στέρνες και πηγάδια, ακόμα και μέσα στην Ερμούπολη. Τα πηγάδια ήταν ρηχά (8 με 10 μέτρα βάθος) καθώς η άντληση ήταν δύσκολη και γινόταν με γαϊδούρια. Οι νέες τεχνολογίες έφεραν και αύξηση της κατανάλωσης. Όταν ξεκίνησε η χρήση αντλιών τα βάθη ξεπέρασαν τα 80 μέτρα και πολλαπλασιάστηκαν, φαινόμενο που χαρακτηρίζει τη χρήση των υπόγειων υδάτων στη Σύρο. Πουθενά αλλού σε νησί δεν υπάρχουν πηγάδια με τέτοιο βάθος. Επίσης πολλαπλασιάστηκαν και τα κόστη λόγω κατανάλωσης ενέργειας. Το νερό αυτό χρησιμοποιούνταν κυρίως στη γεωργία. Για την ύδρευση κατασκευάστηκε επί δικτατορίας η πρώτη αφαλάτωση και το 1989, η επόμενη. Οι γεωτρήσεις έβγαζαν πλέον υφάλμυρο νερό

οπότε κατασκευάστηκαν κι άλλες μονάδες. Έτσι σήμερα, πλην της Χρούσσας, όλο το υπόλοιπο νησί υδρεύεται με αφαλατωμένο νερό.

Πριν 30 χρόνια είχαν γίνει προσπάθειες μέτρησης της κατανάλωσης του αρδευτικού νερού με κανονιστικές διατάξεις και απαγορεύσεις. Όμως, όπως και τώρα με το μέτρο τοποθέτησης υδρομετρητών, στην πράξη οι μετρήσεις δεν έχουν αποτέλεσμα. Όποιος θέλει να παρανομήσει, μπορεί να παρακάμψει τον υδρομετρητή και σε περίπτωση καταγγελίας, που είναι πολύ δύσκολο να γίνει, το πρόστιμο των 3000€ είναι επίσης σπάνιο να πληρωθεί⁴⁵⁶. Το προσωπικό που ασκεί τα ανάλογα καθήκοντα στη Διοίκηση δεν είναι εξειδικευμένο και η διαχείριση των υδάτων δεν μπορεί να γίνει μόνο με περιορισμούς και απαγορεύσεις. Η κατανάλωση μπορεί να μετρηθεί μόνο από τα τιμολόγια της ΔΕΗ διότι εκεί υπάρχει ελεγκτικός μηχανισμός, ενώ δεν υπάρχει αντίστοιχος για μετρήσεις υδρομέτρων σε χιλιάδες αδειοδοτημένες υδροληψίες. Λείπουν οι άνθρωποι, τα μέσα (αυτοκίνητα, για παράδειγμα) και ο τρόπος να γίνει η μέτρηση σε περιφραγμένες και κλειστές ιδιοκτησίες.

Οι χρήστες αρδευτικού νερού έχουν δηλώσει, σε μεγάλο ποσοστό, τα στρέμματα που αρδεύουν καθώς και τα κυβικά νερού που χρειάζονται για την άρδευση. Οι επαγγελματίες είναι δηλωμένοι αλλά δεν συμβαίνει το ίδιο με τους ιδιώτες. Η τιμολόγηση, όταν αρχίσει να εφαρμόζεται (έναρξη 2018-2019) θα επιφέρει μεγάλες χρεώσεις της τάξης των 100€ ή 200€ ανά στρέμμα, καθώς επιμερίζονται στους χρήστες τα κόστη των συμπληρωματικών μέτρων. Αν το μέτρο εφαρμοστεί σε όλη τη χώρα, θα κληθεί το Αιγαίο να πληρώσει για τη Θεσσαλία; Έτσι ενδέχεται να ζητηθούν τροποποιήσεις στα στρέμματα και στα κυβικά ώστε να μειωθούν ανάλογα και οι χρεώσεις.

Οι προτάσεις των μέτρων έγιναν με γνώμονα την περιβαλλοντική αειφορία και την ανάγκη για καλύτερη ποιότητα ζωής. Όμως ήταν ιδιαίτερως αισιόδοξες, χωρίς να εξεταστεί η δυνατότητα της πρακτικής εφαρμογής τους. Μηχανισμούς δεν έχουν σίγουρα οι Αποκεντρωμένες Διοικήσεις αλλά ούτε και η Περιφέρεια (προσωπικό, πόρους, μέσα), όπως ήδη αναφέρθηκε.

Νομοθετικά εργαλεία υπήρχαν από το 1980 και ήδη από το 1958 ρυθμιζόνταν με νομοθετικό διάταγμα⁴⁵⁷ τα θέματα άρδευσης. Επίσης υπήρχαν πράσινες και κόκκινες περιοχές. Η πολυδιάσπαση των αρμοδιοτήτων εξακολουθεί να υπάρχει και δεν έχει γίνει μια από κοινού συνεργασία όλων των φορέων ώστε να υπάρξει καλύτερη γνώση των προβλημάτων, συνολικά, να μπορούν να διεξαχθούν έλεγχοι, να διαχειριστεί η ζήτηση και να γίνουν έργα που να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα στον απαιτούμενο βαθμό και με γνώμονα το συνολικό όφελος.

Η διαχείριση των υδάτων και ειδικά των υπόγειων, τα οποία αποτελούν την βασική πηγή νερού στην Ελλάδα, χρειάζεται γνώση στοιχείων υπαίθρου και καταγραφή. Χρειάζεται επίσης καταμερισμός των ρόλων και των υποχρεώσεων των εμπλεκόμενων φορέων. Προσοχή επίσης χρειάζεται και στη διαχείριση της αγοράς ως προς τις οικοδομικές άδειες, για παράδειγμα. Όταν δίνονται άδειες οικοδομής, θα ζητηθούν και άδειες υδροληψίας. Νερό θα βρεθεί, είτε νόμιμα, είτε παράνομα. Οι δημόσιοι φορείς τρέχουν πίσω από τις εξελίξεις.

---

⁴⁵⁶ ΚΥΑ 146896/2014 όπως τροποποιήθηκε από με την ΚΥΑ 101123/17.6.2015, την 170766/19.1.2016 και την ΚΥΑ 140424/6.3.2017.

⁴⁵⁷ ν.δ. 3881/1958 «Περί Έργων Εγγείων Βελτιώσεων».

Όσον αφορά στην επαναχρησιμοποίηση στη Βάρη, οι επαγγελματίες αγρότες χρησιμοποιούσαν μέχρι τώρα νερό υψηλής αλατότητας για άρδευση, οπότε το επαναχρησιμοποιημένο νερό από την αφαλάτωση το οποίο θα έχει χαμηλότερη αλατότητα από το φυσικό, θα βελτιώσει την παραγωγή τους. Υπάρχει προκατάληψη σε τέτοιες επιλογές λόγω της κακής προηγούμενης λειτουργίας των δομών και ακόμα δεν υπάρχει πλήρης εμπιστοσύνη στην αξιοπιστία των δεδομένων ποιότητας. Παρότι διαβουλεύσεις γίνοντουσαν από το 2000 και οι αντιδράσεις ήταν πολύ έντονες, πρόσφατα έγινε το μέτρο αυτό αποδεκτό από μεγάλη μερίδα των αγροτών. Όλη η διαδικασία είναι καθόλα νομότυπη, το επαναχρησιμοποιούμενο νερό υπόκειται σε αυστηρούς ελέγχους και σε περίπτωση κακής ποιότητας θα απορρίπτεται. Επίσης, σχεδιάζεται επέκταση του μέτρου της χρήσης τέτοιου νερού στο Φοίνικα και την Ποσειδωνία.

Με την Κ.Υ.Α. αριθ. οικ. 146896/17.10.2014 «*Κατηγορίες αδειών χρήσης και εκτέλεσης έργων αξιοποίησης των υδάτων. Διαδικασία και όροι έκδοσης των αδειών, περιεχόμενο και διάρκεια ισχύος τους και άλλες συναφείς διατάξεις (Κατηγορίες αδειών χρήσης και εκτέλεσης έργων αξιοποίησης των υδάτων. Διαδικασία και όροι έκδοσης των αδειών, περιεχόμενο και διάρκεια ισχύος τους και άλλες συναφείς διατάξεις)*», η άδεια για χρήση νερού για κοινή ωφέλεια από ιδιωτικά δίκτυα γίνεται στο όνομα του κρατικού φορέα, με άδεια η οποία εγκρίνεται από την Αποκεντρωμένη Διεύθυνση Υδάτων για τον φορέα και ο φορέας διαχειρίζεται, χωρίς διευκρινήσεις, το νερό. Στην περίπτωση που ένας ιδιώτης έχει μια υδροληψία και θέλει να πουλήσει ποσότητα νερού με βυτία ή ιδιωτικό δίκτυο στην περιοχή ή όπου αλλού, θα πρέπει να συνάψει συμφωνητικό με τον οικείο δήμο, στο όνομα του οποίου θα βγει η άδεια για τη χρήση και αξιοποίηση του νερού⁴⁵⁸. Ο Δήμος με τον ιδιώτη που είναι ο ιδιοκτήτης της υδροληψίας, θα πρέπει να έχουν κάνει μεταξύ τους ένα συμφωνητικό, σχετικό με τους όρους λειτουργίας του έργου. Στο συμφωνητικό θα πρέπει να καθορίζεται η τιμή πώλησης του νερού προς τρίτους. Επίσης εμπλέκεται κάποιος ιδιώτης μεταφορέας νερού, ο οποίος θα είναι και μεσολαβητής / μεσάζων ανάμεσα στο Δήμο και το χρήστη / καταναλωτή, εισπράττοντας τίμημα για την παροχή υπηρεσίας, με την υποχρέωση το μεταφερόμενο νερό να μεταφέρεται υπό κατάλληλες υγειονομικές συνθήκες και να προέρχεται από νόμιμη υδροληψία⁴⁵⁹. Είναι επίσης λογικό η τιμή του νερού που μεταφέρεται με βυτίο να μην είναι ίδια με αυτή του δικτύου. Οι όροι ενός τέτοιου συμφωνητικού, δεν έχουν προδιαγραφεί, αφορούν αποκλειστικά τα συμβαλλόμενα μέρη και δεν είναι ξεκάθαρο πού θα βασίζονται αυτές οι χρεώσεις και οι αποζημιώσεις, καθώς απαγορεύεται η εμπορία του νερού μεταξύ ιδιωτών, οπότε την άδεια πώλησης την έχει ο φορέας. Δύσκολα όμως αναλαμβάνει κάποιος δημόσιος φορέας δεσμεύσεις έναντι ενός ιδιώτη, χωρίς ουσιαστικό κέρδος και χωρίς εγγύα για την ποιότητα του νερού, παρότι απαλλάσσεται από την ευθύνη στην περίπτωση παροχής κακής ποιότητας νερού.

Επίσης δεν υπάρχει πρόβλεψη για το τι θα κάνει ο φορέας με αυτά τα ιδιωτικά δίκτυα, αν θα τα αγοράσει, θα τα υπενοικιάσει ή θα τα εκμεταλλεύεται. Υπάρχει ερωτηματικό σε σχέση με

---

⁴⁵⁸ Μέχρι το 2014 υπήρχαν πολλοί ιδιώτες που είχαν άδεια πώλησης νερού και εξυπηρετούσαν πραγματικές ανάγκες, εφόσον υπάρχει εκτενής δόμηση. Σήμερα έχουν ελάχιστοι, αλλά η πώληση νερού πραγματοποιείται παράνομα καθώς οι ανάγκες παραμένουν και όπου διαπιστώνεται υποβάλλονται διοικητικά πρόστιμα, δυσανάλογα σε σχέση με τις πραγματικές περιπτώσεις.

⁴⁵⁹ Ιδανικά, οι μεταφορείς θα έπρεπε να προμηθεύονται εγγυημένης ποιότητας νερό από ένα Δήμο και απλά να κάνουν τη μεταφορά. Όμως, αυτό δεν μπορεί να γίνει, γιατί οι Δήμοι, ειδικά το καλοκαίρι, δεν έχουν επάρκεια νερού για τα δίκτυά τους, πόσο μάλλον για να διαθέτουν και σε τρίτους.

το πώς θα περάσει η χρήση των νερών από ιδιωτική σε δημόσια. Η χρήση είναι ανταγωνιστική μεταξύ ιδιωτών και ΔΕΥΑΣ, με διαφορετικό πλαίσιο λειτουργίας, διαφορετική ποιότητα νερού και διαφορετικά κέρδη. Τι επιλογές υπάρχουν; Να αλλάξει το πλαίσιο και να δοθεί άδεια στον ιδιώτη ή να κλείσει την επιχείρηση; Να του επιβληθεί τέλος χρήσης; Επειδή δεν υπάρχουν πολλά ιδιωτικά δίκτυα στη χώρα, δεν υπάρχει σαφής πρόβλεψη για τη διαχείρισή τους. Το επιπλέον παραγόμενο νερό από μια ιδιωτική μονάδα αφαλάτωσης, ξενοδοχείου, για παράδειγμα, θα μπορούσε με αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου να διοχετεύεται στην οικεία δημοτική επιχείρηση ή απευθείας σε ιδιώτες; Ούτε η τιμολογιακή πολιτική εφαρμόζεται ακόμα, ούτε υπάρχει τιμολόγιο για ανακυκλωμένο νερό, είτε διανομής, είτε χρήσης.

Για την ανάκτηση κόστους, μεγάλο θέμα ανακύπτει ως προς το «νερό που δεν αποδίδει εισόδημα» (non revenue water), καθώς ο καταναλωτής καλείται να επιβαρυνθεί νερό που δεν χρησιμοποιεί, λόγω διαφοράς παροχής / παράδοσης.

Όσον αφορά στα μέτρα περιστολής, καλό θα ήταν να γίνεται εξοικονόμηση νερού εντός της ίδιας της χρήσης μέσω καλύτερης διαχείρισης και σε αυτό παίζει μεγάλο ρόλο η ιδιωτική πρωτοβουλία εξοικονόμησης.

Προβλήματα που αποτέλεσαν τροχοπέδη είναι η δυσλειτουργία του συστήματος των διοικούντων αρχών και η κρίση λόγω της οποίας καθυστέρησε η εφαρμογή των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, καθώς η εφαρμογή της αειφόρου ανάπτυξης είναι, σε μεγάλο βαθμό, θέμα οικονομικών και χρηματοδότησης.

Το περιβάλλον είναι η ταυτότητα της Ελλάδας και οι φυσικοί πόροι, η ποιότητα ζωής και η οικονομία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με αυτό.

Αν και καθυστέρησε η 1^η αναθεώρηση των ΣΔΛΑΠ, τώρα έχει δρομολογηθεί και προκύπτει το ερώτημα τι θα ακολουθήσει για την εφαρμογή των μέτρων.

Σημαντικές παράμετροι είναι:

- Η αλλαγή σχεδίων, μετακίνηση οικισμών, αλλαγή χρήσεων γης.
- Οι σοβαρές αντιρρήσεις τοπικών κοινωνιών.
- Η συνεργασία και η συμμετοχή επιστημόνων και πολιτών, που μπορεί να οδηγήσει στην καλύτερη χρήση των δυνατοτήτων / υποδομών.
- Να πεισθούν οι εμπλεκόμενοι φορείς / χρήστες για την εφαρμογή.
- Η αυξανόμενη αποδοχή, η οποία σημαίνει αυξανόμενη παροχή υπηρεσιών.
- Η εκπαίδευση εμπλεκόμενων φορέων να αποδέχονται ότι η κεντρική διαχείριση μεγιστοποιεί τα αποτελέσματα και ατομικά / τοπικά.
- Η κοινωνική ανάλυση κόστους / οφέλους.
- Η αξιόπιστη σχεδίαση και εξειδίκευση των μέτρων.

Τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν τη σημασία της κατανόησης των απόψεων των μετόχων στην εφαρμογή της βιώσιμης ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας της έντασης της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και της παντελούς έλλειψης σχεδιασμού της τοπικής ανάπτυξης, εντείνεται ο προβληματισμός τόσο των κατοίκων όσο και των εκπροσώπων φορέων (μετόχων) του νησιού για τον επαναπροσανατολισμό της τοπικής ανάπτυξης σε βιώσιμη βάση.

Η ανάπτυξη των νησιών και η περιβαλλοντική τους προστασία είναι έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες. Αυτή η σύνδεση δείχνει ότι τα νησιά μπορούν να αποτελέσουν ένα απτό

παράδειγμα εφαρμογής της ολοκληρωμένης στρατηγικής αιεφόρου ανάπτυξης προς όφελος των κατοίκων τους, των επισκεπτών τους αλλά και της ίδιας της φύσης⁴⁶⁰.

Συμπερασματικά, θεωρείται ότι κανένα μοντέλο διαχείρισης δεν μπορεί να επιφέρει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα αν σχεδιάζεται, αποφασίζεται και υλοποιείται από ένα στενό κύκλο ληπτών αποφάσεων, στους οποίους περιλαμβάνονται μόνο οι κυβερνητικοί φορείς, οι εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης και ειδικοί εμπειρογνώμονες⁴⁶¹. Η αιεφορική ανάπτυξη των νησιωτικών περιοχών προϋποθέτει το σχεδιασμό και την υιοθέτηση τοπικών σχεδίων ολοκληρωμένης διαχείρισης, βασισμένων στις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής, και η επιτυχία της εξαρτάται από την συντονισμένη δράση σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, κυρίως μέσω της πληροφόρησης, της ευαισθητοποίησης, της εκπαίδευσης και της ενεργού συμμετοχής του κοινού και των μετόχων, στο πλαίσιο συμμετοχικών διαδικασιών και ενδυνάμωσης της κοινωνίας των πολιτών.

Για μια τέτοια προσέγγιση, τόσο το ενωσιακό δίκαιο περιβάλλοντος και υδατικών πόρων όσο και το Σύνταγμα εμπεριέχουν διατάξεις που παραπέμπουν σε μια αποκεντρωμένη διοίκηση, καθώς και σε συμμετοχή των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων. Ο κοινός νομοθέτης στη συνέχεια, με κάθε νομοθετική πράξη, οφείλει να είναι συνεπής και να συμπεριλαμβάνει όλα εκείνα τα στοιχεία που διευθετούν επαρκώς, με ακρίβεια και οριστικά το θέμα που διαπραγματεύεται. Η διοίκηση μετά, πρέπει με σωστό προγραμματισμό να εφαρμόζει τις νομοθετικές ρυθμίσεις με συνέπεια και διαφάνεια και κατά τις επιταγές των οικείων νομικών διατάξεων, να συγκεντρώνει τις απαιτούμενες μελέτες και όχι να αναμένει, ως παρατηρητής των συνεπειών των νομοθετικών της ρυθμίσεων, τις προφανείς πολλές φορές αποφάσεις των δικαστηρίων. Παράλληλα πρέπει να διαπιστώνει και τα κενά στο νομικό πλαίσιο. Οι στόχοι βέβαια, πρέπει να είναι ρεαλιστικοί, προς την κατεύθυνση του εξορθολογισμού και της αιεφόρου ανάπτυξης. Το περιβαλλοντικό νομοθετικό πλαίσιο συγκεκριμένα, ως σύστημα εξελισσόμενο και επηρεαζόμενο από όλους τους παράγοντες της κοινωνίας, θα πρέπει να παρέχει μεγάλη ευελιξία στην αντιμετώπιση των συνεχώς μεταβαλλόμενων απαιτήσεων στα θέματα της περιβαλλοντικής προστασίας, επιβάλλοντας την προσαρμογή στις ιδιαιτερότητες των περιβαλλοντικών αγαθών, για την καλύτερη αξιοποίηση και προστασία τους.

Από τον τομέα του δικαίου της ΕΕ, η ΟΠΥ ενισχύει την αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων και την ενίσχυση των περιφερειακών δομών με την προώθηση του μοντέλου διαχείρισης των υδατικών πόρων σε επίπεδο ΛΑΠ. Προκύπτει λοιπόν ότι η διαχείριση των υδατικών πόρων αποκτά περισσότερο αποκεντρωμένο χαρακτήρα, καθώς πρέπει να συσταθούν νέες ή να αξιοποιηθούν ανάλογα οι ήδη υπάρχουσες αρχές, που θα λειτουργούν στην περιφέρεια⁴⁶². Οι συμμετοχικές διαδικασίες⁴⁶³ έχουν στη συγκεκριμένη Οδηγία ιδιαίτερη βαρύτητα, που αντικατοπτρίζει τη σημασία και τη σπανιότητα των υδατικών πόρων. Προβλέπεται η ευρεία

---

⁴⁶⁰ Δήμας Σ., Διεθνής Ημερίδα «Νησιά και αιεφορία στον Ευρωπαϊκό χώρο», Πρακτικά, Αθήνα 2006, σελ. 1 επ.

⁴⁶¹ Larson K. and Lach D., Participants and non-participants of place-based groups: An assessment of attitudes and implications for public participation in water resource management, *Journal of Environmental Management*, 88, 2008, σελ. 817 επ. και 829.

⁴⁶² Μαντζαβά Γ., Εφαρμογή της Οδηγίας-Πλαίσιο για τα Νερά (2000/60/ΕΚ) σε Περιφερειακό Επίπεδο, Τελική Εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, 2004, σελ. 6.

⁴⁶³ Στρατηγέα Α., Θεωρία και Μέθοδοι Συμμετοχικού Σχεδιασμού, ΕΜΠ, 2015, σελ. 33 επ.

συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία διαβούλευσης για την εκπόνηση των ΣΔ (φορείς λήψης αποφάσεων, διαχειριστές υδάτινων πόρων, εμπειρογνώμονες / ειδικοί, χρήστες / καταναλωτές, ΜΚΟ κ.ά.) και δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην αποδοχή από τις εν λόγω ομάδες των δράσεων που αναλαμβάνονται από κάθε κράτος μέλος. Η δυνατότητα διατύπωσης παρατηρήσεων και απόψεων των συμμετεχόντων πρέπει να λαμβάνει χώρα πριν οριστικοποιηθεί μια απόφαση και για αυτό οι αρμόδιες αρχές πρέπει να δίνουν ικανό χρονικό περιθώριο διαβούλευσης, έτσι ώστε οι εμπλεκόμενοι να έχουν επαρκή ενημέρωση, ουσιαστική συμμετοχή και να διατυπώνουν τις απόψεις τους ακόμη και επηρεάζοντας την όλη διαδικασία προς κατευθύνσεις διαφορετικές από τις αρχικά προτεινόμενες. Μνεία αξίζει να γίνει στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας Πολιτών, με την οποία μπορεί κάθε ευρωπαίος πολίτης να εμπλακεί στις νομοθετικές διαδικασίες της ΕΕ. Μόλις μια πρωτοβουλία συγκεντρώνει ένα εκατομμύριο υπογραφές, η Επιτροπή αποφασίζει σε ποιες ενέργειες θα προβεί⁴⁶⁴.

Στο Σύνταγμα, με το άρθρο 106 §1 Σ βρίσκουν έρεισμα μέτρα ή θετικές παρεμβάσεις ήπιας μορφής, όπως κίνητρα για την προσέλκυση επενδύσεων ή για την ανάπτυξη συγκεκριμένων κλάδων της οικονομίας με τη θέσπιση ευνοϊκών ή προνομιακών ρυθμίσεων, για περιοχές «ιδίως» ορεινές, νησιωτικές και παραμεθόριες. Η υποχρέωση αυτή συντρέχει με τη γενική υποχρέωση που το άρθρο 101 §4 Σ επιβάλλει στο νομοθέτη, να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες των νησιωτικών και ορεινών περιοχών. Αυτό όμως που λείπει από τις διατάξεις του Συντάγματος είναι οι συμμετοχικές διαδικασίες της κοινωνίας των πολιτών στην πρόταση και λήψη των αποφάσεων. Το άρθρο 44 Σ αποτελεί τη μόνη περίπτωση συμμετοχής, μέσω δημοψηφίσματος, το οποίο όμως αποτελεί έγκριση ή απόρριψη διαφόρων ειδών νόμων, ενώ η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών παρέχει μια πιο ουσιαστική εξουσία νομοθέτησης στους εκλογείς⁴⁶⁵. Η συνταγματική πρόβλεψη η οποία θα ωθούσε τον κοινό νομοθέτη να συμπεριλάβει σε ευρύ φάσμα νομοθεσίας τη συμμετοχική διαδικασία, πιθανόν θα βοηθούσε να αποκτηθεί ισχυρότερη συμμετοχική συνείδηση.

Οι εθνικοί νόμοι ενσωμάτωσης και οι κανονιστικές πράξεις προβλέπουν αντίστοιχα τις αρμοδιότητες των περιφερειακών και τοπικών διοικήσεων αλλά η αδυναμία διεκπεραίωσης των επιταγών του νόμου, οδηγεί πολλές φορές την κεντρική διοίκηση να ολοκληρώνει τις απαιτούμενες διαδικασίες. Ο ν. 3199/2003, ειδικά, προώθησε την περιφερειακή διάσταση στη διαχείριση των υδατικών πόρων καθώς αναγνωριζόταν η Περιφέρεια ως υπεύθυνη για την προστασία και διαχείριση κάθε λεκάνης απορροής ποταμού μέσω της σύστασης Διεύθυνσης Υδάτων. Στην πράξη όμως, στις Διευθύνσεις Υδάτων της Περιφέρειας, ενώ θα έπρεπε να κινούνται στα σύγχρονα πλαίσια διοίκησης και να είναι προσανατολισμένες στο αποτέλεσμα, εξακολουθεί να κυριαρχεί η γραφειοκρατία και ο αποπροσανατολισμός από τον στόχο της ολοκληρωμένης διαχείρισης και προστασίας των υδάτων. Σημαντική είναι η επιλογή του κατάλληλου προσωπικού και η βελτίωση των υποδομών, για τις υψηλές απαιτήσεις του νομοθετικού πλαισίου.

Επίσης, όσον αφορά στη συμμετοχή των πολιτών, αυτή επιτυγχάνεται με τη διαβούλευση μέσω της ανάρτησης των σχεδίων στη Διαύγεια, αλλά δεν έχει καμία μορφή ουσιαστικού τοπικού χαρακτήρα, δηλαδή για παράδειγμα, ενημερώσεις και συναντήσεις επιτόπου. Στο ν.

---

⁴⁶⁴ https://europa.eu/citizens-initiative/_el, Τελευταία πρόσβαση Οκτώβριος 2020.

⁴⁶⁵ Νικολόπουλος Η., Ο θεσμός της λαϊκής νομοθετικής και συνταγματικής πρωτοβουλίας, 1997, σελ. 44.

3199/2003, ειδικότερα, χαρακτηριστική ήταν η έλλειψη πρόβλεψης για τη συμμετοχή του κοινού, καθώς προέβλεπε μηχανισμούς διαβούλευσης αλλά όχι μεθόδους ενεργούς συμμετοχής. Σε αυτό προστίθενται προβλήματα που οφείλονται κυρίως στην κουλτούρα των κυβερνήσεων και της δημόσιας διοίκησης, που δεν είναι συνηθισμένες σε εξωστρεφείς πρακτικές. Συγχρόνως η αποδυναμωμένη κοινωνία των πολιτών στην Ελλάδα μπορεί να συμβάλει στην πιθανή αδιαφορία του κοινού αλλά και στη χρήση της συμμετοχής για την έκφραση παραπόνων και όχι για ουσιαστική συνεισφορά στη λήψη αποφάσεων.

Επίσης, στη διαμόρφωση του νέου εθνικού πλαισίου για τη διαχείριση των υδατικών πόρων, η προσέγγιση εστίασε στην «από πάνω μέχρι κάτω» σχεδίαση, ενώ φαίνεται ότι θα ήταν καλύτερο να εφαρμοστεί η «από κάτω προς τα πάνω» προσέγγιση. Αυτό σημαίνει ότι, φτιάχνοντας το διάγραμμα των απαιτήσεων της Οδηγίας, θα ήταν καλό να γίνει μια συγκριτική μελέτη απαιτήσεων Οδηγίας– πραγματικών συνθηκών χώρας– ρεαλιστικών στόχων και να ξεκινήσει η διαδικασία ενσωμάτωσης αξιολογώντας τα κενά ή τα μη συμβατά με την Οδηγία σχήματα σε οργάνωση και διοίκηση, ταιριάζοντας – στο μέτρο του δυνατού – τις ΛΑΠ με τις νέες απαιτήσεις αλλά και τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες της χώρας χωρίς απαραίτητα να διατηρηθούν τα ΥΔ του προηγούμενου νομικού πλαισίου, σχεδιάζοντας ένα βιώσιμο μοντέλο για τους τομείς ανάπτυξης και αναζητώντας πολίτες πρόθυμους να συμμετέχουν σε ουσιαστική διαβούλευση, ατομικά ή από φιλοπεριβαλλοντικές εθελοντικές οργανώσεις, όπου είναι ήδη ανεπτυγμένο το αίσθημα της συμμετοχής. Με αυτόν τον τρόπο ενδέχεται να είχαν καταρτισθεί ΠΜ που θα μπορούσαν να ανταποκριθούν πιο άμεσα στην ελληνική πραγματικότητα με δυνατότητα πρακτικής εφαρμογής και να ήταν και πιο κοντά στην περιβαλλοντική στόχευση της Οδηγίας. Ο κοινοτικός νομοθέτης έλαβε υπόψη του βέβαια, στο βαθμό του δυνατού, τις τοπικές συνθήκες και προέβλεψε αστοχίες στην επίτευξη των στοχεύσεων με χρονικές και ποιοτικές αποκλίσεις από την «καλή κατάσταση» και μετά το 2015 με το άρθρο 4 της ΟΠΥ, δίνοντας τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να αποφύγουν τις συνέπειες τη μη ικανοποίησης των περιβαλλοντικών στόχων. Αυτό όμως δεν παρεκκλίνει από το πνεύμα της Οδηγίας αλλά και των Συνθηκών της ΕΕ, που είναι η επίτευξη της αειφορίας αλλά δίνει την ευχέρεια στα κράτη μέλη να ανταποκριθούν με διαφορετικούς ρυθμούς. Για την Ελλάδα, όπως αναφέρθηκε, το πρωτόγνωρο του εγχειρήματος λόγω μιας πολύ απαιτητικής Οδηγίας, οι εγγενείς δυσκολίες της περιβαλλοντικής διαχείρισης και τα μειονεκτήματα των κρατικών, διοικητικών και κοινωνικών διεργασιών, οδήγησαν σε μια προσέγγιση, υπερβολικά αισιόδοξη, που αρχικά μάλλον πολλαπλασίασε παρά αντιμετώπισε τα προβλήματα και έτσι επήλθε η μεγάλη καθυστέρηση στην εφαρμογή των ΣΔΛΑΠ και των ΠΜ.

Τέταρτο Μέρος

6 Συμπεράσματα

Η προστασία του περιβάλλοντος από τις επιδράσεις της τεχνολογικής προόδου, της οικονομικής ανάπτυξης και του μοντέλου σύγχρονης διαβίωσης απασχολεί τις θετικές και τις κοινωνικές επιστήμες, τις πρώτες ως προς τη διαχείριση της κατάστασης και τις δεύτερες ως προς την αλληλεπίδραση με τον άνθρωπο. Επεκτείνεται όμως και στη νομική επιστήμη, η οποία καλείται σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, να ρυθμίσει τις παραπάνω προκλήσεις μέσω των κλάδων του δικαίου⁴⁶⁶. Η περιβαλλοντική νομοθεσία, για να μπορεί να παρακολουθεί και να αποτιμά τις επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις, πρέπει να είναι ευέλικτη και ευπροσάρμοστη, δηλαδή να ανανεώνεται και να επικαιροποιείται. Επίσης, δεν μπορεί απλώς να κωδικοποιεί τα τεχνικά επιτεύγματα δίνοντας συνέχεια στο τρίγωνο «*νέα τεχνολογία – νέο πρόβλημα – νέα νομική λύση – κ.ο.κ.*», αλλά να καταδεικνύει τον τρόπο χρήσης του δυναμικά πιο ωφέλιμου οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά τεχνολογικού επιτεύγματος⁴⁶⁷. Η νομολογία χρησιμοποιεί στη θεμελίωση των αποφάσεων κριτήρια που προέρχονται από διοικητικές αναφορές ή αναφορές εμπειρογνομώνων. Η περιβαλλοντική νομοθεσία είναι το βασικό εργαλείο εξισορρόπησης μεταξύ αιφροδίας και ανάπτυξης, αλλά η αποτελεσματικότητά της είναι μέχρι τώρα αμφισβητήσιμη⁴⁶⁸. Το εκτενές νομοθετικό πλαίσιο, η εκτελεστική εξουσία και η νομολογία, παρά τις προσπάθειες για επιβολή στην πράξη της περιβαλλοντικής προστασίας, χρειάζονται παράλληλα αλλαγές πολιτικής και κοινωνικής συνείδησης.

Το δίκαιο του περιβάλλοντος, αν και είναι αυτόνομος κλάδος δικαίου, επηρεάζεται από τη σφαίρα του δημοσίου δικαίου. Η διοικητική ρύθμιση είναι η κυρίαρχη πρακτική στην ελληνική έννομη τάξη, επειδή η προστασία του περιβάλλοντος αναφέρεται κυρίως στην προστασία του από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Οι διοικητικές ρυθμίσεις θεωρείται ότι επιτρέπουν στο Κράτος να επιτύχει έναν σοβαρό βαθμό προστασίας του περιβάλλοντος. Έτσι, διαμορφώνεται ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός που επιδιώκει την οικολογική προστασία και επιβάλλονται στον πολίτη υποχρεώσεις ή / και απαγορεύσεις συγκεκριμένων δραστηριοτήτων και πρόστιμα ή / και κίνητρα, για την επίτευξη πολιτικών φιλικών προς το περιβάλλον. Από την εφαρμογή αυτών προσδοκάται η πρόληψη της οικολογικής ζημίας, που, λόγω των δυσκολιών που παρουσιάζει η αποκατάσταση μιας οικολογικής βλάβης, θεωρείται η αποτελεσματικότερη μορφή περιβαλλοντικής προστασίας.

Το ιδιωτικό δίκαιο μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά προς το δημόσιο⁴⁶⁹. Με αποτελεσματικότητα και μικρότερο οικονομικό και κοινωνικό κόστος, μπορεί να οριοθετήσει πεδία δράσης με την εκούσια προσαρμογή του εν δυνάμει ρυπαντή σε συγκεκριμένη

---

⁴⁶⁶ *Καράκωστας Ι.*, Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006, σελ.1 επ.

⁴⁶⁷ *Σιούτη Γ.*, Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2003, σελ. 7.

⁴⁶⁸ *Halbert C. and Erbguth W.*, The Challenge of Environmental Law as a Tool for Balancing Environmental and Economic Interests in the Search for Sustainable Development, *Limnologica*, 29, 1999, σελ. 362.

⁴⁶⁹ *Καλαθρός Α.*, Προστασία των Περιβαλλοντικών Αγαθών και Ευθύνη κατά τον Αστικό Κώδικα, 2009, σελ. 5 επ.

συμπεριφορά και με την αστική ευθύνη να αποτρέψει ζημίες υπέρ της κοινωνικής δικαιοσύνης ώστε να διασφαλίσει πρόσβαση για όλους σε ασφαλή περιβαλλοντικά αγαθά.

Το δικαίωμα στο περιβάλλον εκφράζεται μέσω του δικαιώματος χρήσεως, ωφέλειας και απολαύσεως των κοινών σε όλους κοινοχρήστων και ιδιόχρηστων αγαθών, δηλαδή των αγαθών του ζωτικού χώρου⁴⁷⁰. Το δικαίωμα χρήσεως αποτελεί έκφραση του δικαιώματος στην προσωπικότητα και είναι αναγκαίο για την επιβίωση και την ποιοτική διαβίωση του ανθρώπου. Προστατεύεται υπό την έννοια αυτή με τις αντίστοιχες αξιώσεις της ΑΚ 57. Το δικαίωμα χρήσεως και απόλαυσης των υδατικών πόρων συγκεκριμένα, εμπίπτει τόσο στα κοινά και κοινόχρηστα πράγματα όσο και στα αγαθά του ζωτικού χώρου. Συνήθης περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ περισσότερων δικαιούμενων να χρησιμοποιούν κοινόχρηστο πράγμα είναι η περίπτωση των υδάτων, τα οποία πολλές φορές δεν επαρκούν για να ικανοποιηθούν όλοι οι δικαιούμενοι ως προς τη χρήση του πόρου για καθημερινές ανάγκες, οικονομική δραστηριότητα και αναψυχή. Η νομολογία αντιμετωπίζει αυτές τις περιπτώσεις - πέρα από το δικαίωμα χρήσης των κοινόχρηστων πραγμάτων – ως το ευρύτερο δικαίωμα του ανθρώπου για χρήση και απόλαυση της ωφέλειας του ζωτικού του χώρου⁴⁷¹. Στην περίπτωση δε σύγκρουσης δικαιώματος αυτού με άλλα ιδιωτικά δικαιώματα που είναι δυνατό να βλάψουν το περιβάλλον το ζητούμενο είναι η επίλυση της σύγκρουσης χωρίς να θυσιάζεται ολοκληρωτικά κάποιο από τα αντίρροπα δικαιώματα⁴⁷².

Ο ιδιώτης μπορεί να διαφυλάξει τον ζωτικό του χώρο και να επιτύχει αποκατάσταση της βλάβης στην προσωπικότητά του, παρεμβαίνοντας άμεσα με τακτική αγωγή ή και με αίτηση ασφαλιστικών μέτρων. Στην πλειονότητα των περιβαλλοντικών δικών, η προστασία του δικαιώματος της προσωπικότητας ζητείται από τα πολιτικά Δικαστήρια με αίτηση ασφαλιστικών μέτρων και όχι με τακτική αγωγή διότι έτσι εξασφαλίζεται η ταχύτερη πρόληψη ή η άρση της προσβολής του περιβάλλοντος. Ανάλογο δικαίωμα έχουν και τα νομικά πρόσωπα των οποίων η προστασία του περιβάλλοντος περιλαμβάνεται στον σκοπό τους. Βέβαια, οι ατομικές διαφορές σε πολύ λίγες περιπτώσεις φθάνουν στα Δικαστήρια καθώς είναι πολυέσδες και μακρόχρονες.

Στο φυσικό περιβάλλον περιλαμβάνονται τα ύδατα, επιφανειακά και υπόγεια, ως φυσικοί πόροι και ως οικοσυστήματα. Κάθε χρήση των υδάτων – όπως προκύπτει από το διεθνές, ενωσιακό και εθνικό δίκαιο – υπόκειται στις αρχές και στους περιορισμούς της βιώσιμης διαχείρισης, σε επίπεδο ΛΑΠ, με εφαρμογή σχεδίου μέτρων τα οποία σταθμίζουν την επάρκεια του υδατικού δυναμικού, τις αλληλεπιδράσεις των διαφορετικών χρήσεων και την ανάκτηση του κόστους των υπηρεσιών ύδατος. Ειδικά για τα μικρά νησιά, που αποτελούν ευπαθή οικοσυστήματα, με περιορισμένα υδατικά αποθέματα, όλες οι αποφάσεις διαχείρισης λαμβάνονται με γνώμονα την φέρουσα ικανότητα του χώρου και τις τυχόν επιπτώσεις σε άλλες χρήσεις.

Στην πράξη υπάρχουν, δυστυχώς, σαφή κενά μεταξύ της τρέχουσας κατανόησης των εννοιών και των παραδειγμάτων διαχείρισης και εκείνων των πράξεων που είναι απαραίτητες για την αντιμετώπιση των εξελισσόμενων οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων

---

⁴⁷⁰ *Καράκωστας Ι.*, *Ιδιωτικό Δίκαιο Προστασίας Περιβάλλοντος*, ΝοΒ 58, 2010, σελ. 1921-1922.

⁴⁷¹ Βλ. ενδεικτικά ΜΠρΧαλκ 1158/2010, ΝΟΜΟΣ.

⁴⁷² *Τσολακίδης Ζ.*, *Σύγκρουση ιδιωτικών δικαιωμάτων στο πεδίο προστασίας του περιβάλλοντος*, ΧρΙΔ 2011, σελ. 1483-1484.

προγραμματισμού, καθώς και των πολιτικών, θεσμικών, κανονιστικών και συμμετοχικών θεωρήσεων. Παρότι η «αιφόρος ανάπτυξη», η «ολοκληρωμένη διαχείριση των υδατικών πόρων» και η «διακυβέρνηση», έχουν διαπεράσει τον αναπτυξιακό λόγο, δεν έχουν ανάλογο ορατό αντίκτυπο στη διαχείριση των φυσικών πόρων, συμπεριλαμβανομένων των υδατικών⁴⁷³.

Η ΟΠΥ αποτελεί την πιο ουσιαστική και φιλόδοξη απόπειρα ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής νομοθεσίας στην Ευρώπη. Θεωρήθηκε μοναδική ευκαιρία για την αποκατάσταση και διατήρηση των υδάτων της Ευρώπης. Όμως, σχεδόν είκοσι χρόνια μετά από τη θέσπισή της, έχουν παρουσιαστεί πολλά προβλήματα και καθυστερήσεις στην εφαρμογή της, με αποτέλεσμα να φαίνεται ότι αποτυγχάνει στους στόχους της. Συμπεριλαμβάνοντας όλες τις εκφάνσεις του υδατινού περιβάλλοντος και εστιάζοντας στην κατανόηση των λειτουργιών τους, η ΟΠΥ, σε εξαετείς κύκλους, αναμένει από τα κράτη μέλη να επιτύχουν τον στόχο της καλής κατάστασης τα έτη 2015, 2021 και 2027. Η ΟΠΥ υιοθετήθηκε για να αντικαταστήσει τον τρόπο διαχείρισης που βασιζόταν στο «έλεγχος και εντολή», ο οποίος για τη διαχείριση υδατικών πόρων σημαίνει αύξηση της χρήσης των πόρων περιορίζοντας τη φυσική μεταβλητότητα με εμπλοκή της κεντρικής Διοίκησης, μικρή συμμετοχή εμπλεκόμενων φορέων και επιλογή τεχνικών λύσεων⁴⁷⁴.

Όμως, μετά από τη λήξη του πρώτου διαχειριστικού κύκλου το 2015, τα νερά της Ευρώπης παραμένουν σε σημαντικό ποσοστό σε κατάσταση κατώτερη της καλής, ενώ η μετάβαση υδατινών σωμάτων από την κακή στην καλή κατάσταση, παραμένει σε χαμηλά επίπεδα. Το γιατί δεν έχουν ακόμη πραγματοποιηθεί πλήρως οι μεγάλες προσδοκίες που προέκυψαν από την ΟΠΥ, μελετάται, εστιάζοντας στην ερμηνεία της Οδηγίας, την επανεξέταση της πρόθεσής της και τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόστηκε⁴⁷⁵.

Σε εθνικό επίπεδο, η διαχείριση των υδατικών πόρων ευθυγραμμίζεται με τους στρατηγικούς στόχους της Παγκόσμιας Ατζέντας 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Sustainable Development Goal 6) στο βαθμό που οι τελευταίοι αντικατοπτρίζουν τους στόχους της Ευρωπαϊκής Πολιτικής των Υδάτων, ενσωματώνοντας την ΟΠΥ με τον ν. 3199/2003 και το π.δ. 51/2007, καθώς και πλήθος ΚΥΑ. Το νομικό πλαίσιο υφίσταται και θέτει μια σειρά οργανωτικών προϋποθέσεων για την καλύτερη διαχείριση των υδάτων, όμως οι σημαντικές ελλείψεις και καθυστερήσεις παρατηρούνται στο πεδίο της υλοποίησής του. Η Ελλάδα έπρεπε να εκπονήσει από το 2009 τα πρώτα ΣΔΛΑΠ, σύμφωνα με την Οδηγία, και να τα αναθεωρήσει το 2015. Αυτό έγινε με μεγάλες καθυστερήσεις και ολοκληρώθηκε το 2017. Τώρα βρίσκεται στη φάση της 2^{ης} Αναθεώρησης των Σχεδίων Διαχείρισης, χωρίς όμως ουσιαστικές αλλαγές

---

⁴⁷³ Tortajada C., IWRM revisited: from concept to implementation, *International Journal of Water Resources Development*, 30, 2014, σελ. 361.

⁴⁷⁴ Voulvoulis et al., The EU Water Framework Directive: From great expectations to problems with implementation, *Science of the Total Environment*, 575, 2017, σελ. 359, Richter S. et al., The Water Framework Directive as an approach for Integrated Water Resources Management: Results from the experiences in Germany on implementation, and future perspectives, *Environmental Earth Sciences*, 69, 2013, σελ. 727.

⁴⁷⁵ Kanakoudis V., Overview of the River Basin Management Plans Developed in Greece Under the Context of the Water Framework Directive 2000/60/EC Focusing on the Economic Analysis, *Water Resources Management*, 29, 2015, σελ. 3151 επ.

στην κατάσταση των υδατικών πόρων της χώρας, που μπορεί συνολικά να παρουσιάζονται σε αφθονία αλλά τοπικά εμφανίζουν σημαντικά ελλείματα.

Η νομολογία του ΣτΕ, στη μεταβατική φάση του εθνικού δικαίου των υδατικών πόρων με την ενσωμάτωση του Ευρωπαϊκού, αποτέλεσε σημαντικό εργαλείο θέτοντας την προϋπόθεση του ευρύτερου σχεδιασμού της διαχείρισης των υδατικών πόρων πριν από την αδειοδότηση έργων αξιοποίησης και χρήσης των υδάτων. Με την έγκριση των Σχεδίων Διαχείρισης Υδάτων ανά Υδατικό Διαμέρισμα, το αντικείμενο της νομολογίας αυτής στρέφεται στην επιρροή κάθε έργου στην κατάσταση των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων⁴⁷⁶.

Πιο συγκεκριμένα, οι Κυκλάδες γενικά και το νησί της Σύρου ειδικότερα, είναι περιοχές που χρήζουν ιδιαίτερης μελέτης, καθώς τα νησιά αντιμετωπίζουν πρόβλημα λειψυδρίας και έλλειψης υδατικών αποθεμάτων. Η μέχρι τώρα αντιμετώπιση, πάντως, δεν έχει δείξει να έχει σαφές θετικό πρόσημο ως προς την αποκατάσταση και βελτίωση των υδατικών πόρων στην περιοχή.

6.1 Αποτίμηση εφαρμογής ΟΠΥ

6.1.1 Ευρώπη

Η ΟΠΥ αποτέλεσε καινοτόμα προσέγγιση της ολοκληρωμένης διαχείρισης των υδάτων προσεγγίζοντάς τη με όρους περιβαλλοντικούς. Όρισε ως μονάδα διαχείρισης τις λεκάνες απορροής ποταμού και όχι κάποιου είδους διοικητικά όρια, έβαλε τη βάση για την ανάκτηση του κόστους των υπηρεσιών ύδατος συμπεριλαμβάνοντας, όχι μόνο τα λειτουργικά κόστη, αλλά και το περιβαλλοντικό κόστος και το κόστος πόρου και ενέπλεξε ουσιαστικά το κοινό στη λήψη αποφάσεων. Η εφαρμογή της όμως, προκύπτει να είναι μακρόχρονη και δύσκολη. Κανείς σε αυτή τη φάση, ούτε καν χώρες με σημαντικό ιστορικό περιβαλλοντικής διαχείρισης, δεν μπορούν να αναφερθούν σε αποτελέσματα. Μια ολοκληρωμένη αποτίμηση της επιτυχούς ή όχι εφαρμογής της Οδηγίας θα μπορεί να εκτεθεί το νωρίτερο το 2027. Συχνά επικρίνεται η αναντιστοιχία μεταξύ των νομικών προσδοκιών της Οδηγίας και των οικολογικών χρονικών πλαισίων που απαιτούνται για να διευκολυνθεί η επίτευξη καλής οικολογικής κατάστασης⁴⁷⁷. Στον αντίλογο βέβαια υποστηρίζεται ότι η πραγματιστική προσέγγιση της ΟΠΥ για τη ρύθμιση των υδάτων ήταν να επιτύχουν τα κράτη μέλη να υπογράψουν ένα κοινό πλαίσιο και ένα κοινό σύνολο στόχων, με τα χρονοδιαγράμματα εφαρμογής να αναφέρονται σε ορισμένες διαδικασίες και όχι σε αποτελέσματα⁴⁷⁸.

Ο περισσότερος χρόνος μέχρι σήμερα αναλώθηκε στην προσπάθεια των κρατών μελών για την ενσωμάτωση των απαιτήσεων της Οδηγίας στις εθνικές τους νομοθεσίες και η πρακτική εφαρμογή διαχείρισης παρέμεινε σε δεύτερη θέση. Επικεντρώθηκαν κατά κύριο λόγο στην επίσημη εφαρμογή, με την ενσωμάτωση, τις θεσμικές δεσμεύσεις και την τυποποίηση των σχεδίων, αλλά υστέρησαν στην ανεπίσημη, η οποία περιλαμβάνει την ουσιαστική εφαρμογή βημάτων διαχείρισης και την οργανωτική δομή για την διεκπεραίωση αυτών. Δεδομένα

---

⁴⁷⁶ Γώγος Κ., Ο Σχεδιασμός της Διαχείρισης των Υδατικών Πόρων ως Προϋπόθεση της Αδειοδότησης Έργων, Νόμος και Φύση, 2015, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

⁴⁷⁷ Josefsson, H., Achieving ecological objectives. *Laws* 2012, 1, σελ. 59.

⁴⁷⁸ Liefferink et al., The EU Water Framework Directive: a multi-dimensional analysis of implementation and domestic impact. *Land Use Policy*, 28, 2011, σελ. 714.

μελετών δείχνουν πως σε ανάλογες περιπτώσεις εφαρμογής νομοθεσίας στο παρελθόν⁴⁷⁹, ακολουθούνται διαφορετικοί τρόποι προσαρμογής των κρατών. Υπάρχουν κράτη που «τρέχουν» στην αρχή και στη συνέχεια αδρανούν και άλλα που καθυστερούν στην εκκίνηση, αλλά τελικά φθάνουν μαζί στο «τέρμα». Οι προσέγγιση αυτή έχει να κάνει με την εγχώρια πολιτική, με τη θεσμική δομή και με τους τρόπους που το κράτος μέλος μπορεί να προβεί στην ενσωμάτωση και την εφαρμογή. Επίσης, θέματα τα οποία βρίσκονται στο επίκεντρο της δημοσιότητας χρίζουν θεαματικής προσέγγισης νομοθετικά, άσχετα με την μετέπειτα πρακτική εφαρμογή των μέτρων, η υλοποίηση των οποίων βαρύνει κάποιον άλλο. Αντίθετα, θέματα που δεν απασχολούν το κοινό αίσθημα οδηγούν συχνά σε λήψη αποφάσεων και μέτρων πιο μετριοπαθών αλλά και πιο πιθανών να εφαρμοστούν τελικά.

Τα κράτη μέλη χρησιμοποιούν κυρίως τρεις τρόπους προσαρμογής⁴⁸⁰:

- Έγκαιρη και σωστή, παρά τις όποιες εσωτερικές αντιδράσεις. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν η Σουηδία, η Φινλανδία και η Δανία.
- Μη συμμόρφωση λόγω εσωτερικής πολιτικής. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γερμανία, η Ολλανδία, η Ισπανία και το Ηνωμένο Βασίλειο.
- Παραμέληση των υποχρεώσεων μέχρι την παραπομπή της χώρας στο ΔΕΕ από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν η Γαλλία, το Λουξεμβούργο, η Πορτογαλία και η Ελλάδα.

Οι τοπικές συγκυρίες επηρεάζουν επίσης την εφαρμογή σε κάθε χώρα, όπως είναι για παράδειγμα οι πλημμύρες ή η νόσος των τρελών αγελάδων και σε ποιο επίπεδο ενσωμάτωσης ή / και εφαρμογής βρίσκονται άλλες Οδηγίες. Ο μακροχρόνιος ορίζοντας μπορεί επίσης να οδηγήσει σε επανάπαυση των αρμοδίων, οπότε χρειάζεται διαρκής έλεγχος, εγρήγορη και αξιολόγηση της πορείας εφαρμογής. Οι τεχνοκρατικές επιλογές και η συμμετοχή εξειδικευμένων εμπλεκόμενων διευκολύνουν την εφαρμογή καθώς η Οδηγία είναι υψηλής «τεχνικότητας». Σε αντίθεση, αμφισβητήσεις πολιτικών ή κοινωνικών φορέων προκαλούν περαιτέρω καθυστερήσεις.

Μετά την εφαρμογή των επιταγών της Οδηγίας ακολουθεί το πιο δύσκολο κομμάτι, αυτό της επίτευξης των στόχων της Οδηγίας, που ενώ, εκ πρώτης όψεως, εμπεριέχει υψηλού επιπέδου διεπιστημονική συνδρομή, σε δεύτερο χρόνο, είναι και αυτή πολιτική διαδικασία, καθώς μετά την ολοκλήρωση των μεθόδων αξιολόγησης και τον ορισμό των προγραμμάτων μέτρων, οι διοικητικοί μηχανισμοί κυρίως και οι χρήστες στη συνέχεια, έχουν την ευθύνη της επιτυχούς ή όχι εφαρμογής. Η βιώσιμη διαχείριση των υδάτων, μέσω της ΟΠΥ, προϋποθέτει μια μόνιμη διαδικασία αλλαγών που θα συμβιβάζουν την αειφορία, με αποδοτικά μέτρα, λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντα και τις ανησυχίες όλου του φάσματος των χρηστών και τις μεταξύ τους συσχετίσεις⁴⁸¹.

---

⁴⁷⁹ Bourblanc et al., The marathon of the hare and the tortoise: implementing the EU Water Framework Directive, Journal of Environmental Planning and Management, 56, 2013, σελ. 1451 επ.

⁴⁸⁰ Falkner et al., Worlds of compliance: why leading approaches to European implementation are only 'sometimes-true theories', European journal of political research, 46, 2007, σελ. 405 επ.

⁴⁸¹ Richter et al., The Water Framework Directive as an approach for Integrated Water Resources Management: results from the experiences in Germany on implementation, and future perspectives, Environ Earth Sci, 69, 2013, σελ. 727.

Η αξιολόγηση της πορείας επίτευξης της καλής κατάστασης, μετά την – κατά το δυνατόν – επιτυχή ενσωμάτωση των διατάξεων στα εθνικά δίκαια, ελέγχει τη συμμόρφωση με το άρθρο 3 για τις διοικητικές ρυθμίσεις για τον προσδιορισμό των λεκανών απορροής ποταμών, το άρθρο 5 για τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών των λεκανών, την ανάλυση των προβλημάτων και την οικονομική ανάλυση και τέλος, συνολικά την ποιότητα των αποτελεσμάτων όλων των προηγούμενων παραμέτρων⁴⁸². Η διαδικασία ακολουθήθηκε, αργά ή γρήγορα, από όλα τα κράτη μέλη και, παρότι αποδείχτηκε μακροχρόνια και περίπλοκη, έδωσε βελτιωμένα και τυποποιημένα εργαλεία διαχείρισης των υδατικών πόρων. Βέβαια, ο σχεδιασμός πρέπει να ακολουθηθεί από συμπαγή μηχανισμό εφαρμογής.

Οι μελλοντικές προκλήσεις περιλαμβάνουν τη μακροπρόθεσμη παρακολούθηση των μέτρων αποκατάστασης για την κατανόηση των απαιτήσεων για την ανάκτηση των οικοσυστημάτων και την ιεράρχηση των μέτρων ανάλογα με το δυναμικό επανεποικισμού τους. Το 2027 για την επίτευξη της καλής οικολογικής κατάστασης ήταν μια πολύ φιλόδοξη πρόβλεψη, καθώς τα οικοσυστήματα έχουν υποστεί περισσότερα από εκατό χρόνια υποβάθμισης. Η αποτίμηση των μέτρων μέσω της παρακολούθησης των φυσικών παραμέτρων είναι επίσης δύσκολη καθώς εξετάζονται πολυάριθμες παράμετροι, από διάσπαρτα σημεία μετρήσεων, που αντιμετωπίζουν διαφορετικές τοπικές πιέσεις, διαφορετική συχνότητα λήψης δεδομένων, από διαφορετικούς φορείς παρακολούθησης⁴⁸³.

Συγκεκριμένα για τα ΥΥΣ μπορεί να παρατηρηθεί ακόμα και αύξηση των τιμών των ρυπαντών, παρά την εφαρμογή μέτρων. Η χρονική υστέρηση στις μετρήσεις – που φτάνει και τα πέντε χρόνια - είναι αναμενόμενη και εξαρτάται από τις ροές και το χρόνο παραμονής των υδάτων στην ακόρεστη ζώνη και τον υδροφόρο ορίζοντα, τα οποία με τη σειρά τους επηρεάζονται από την ποσότητα και τη συχνότητα της κατεύθυνσης, άρα και από τις βροχοπτώσεις και το κλίμα.

Η αργή μετατόπιση των κρατών μελών προς τις συστημικές αρχές της ΟΠΥ, που σημαίνει την απόκτηση κατανόησης σε βάθος της λεκάνης απορροής και όχι την παραδοσιακή εστίαση στη συμμόρφωση με την πολιτική, μπορεί να θεωρηθεί είτε ως η αιτία είτε ως αποτέλεσμα των παραδοσιακών διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Οι δομές συνεχίζουν να εργάζονται περίπου όπως και πριν, αλλά έχει σημειωθεί πρόοδος στον τρόπο με τον οποίο οι κρατικοί φορείς εμπλέκονται στη διαχείριση των υδάτων⁴⁸⁴. Σημαντική πρόοδος έχει επίσης σημειωθεί προς την κατεύθυνση των πιο συμμετοχικών μορφών διαχείρισης των υδάτων, ακόμη και σε κράτη μέλη όπου η συμμετοχή του κοινού και η διατομεακή συνεργασία ήταν περιορισμένα στο παρελθόν⁴⁸⁵.

---

⁴⁸² Moss B., The Water Framework Directive: Total environment or political compromise?, Science of The Total Environment, 400, 2008, σελ. 38.

⁴⁸³ Hering et al., The European Water Framework Directive at the age of 10: A critical review of the achievements with recommendations for the future, Science of the Total Environment, 2010, σελ. 4014 επ.

⁴⁸⁴ Nielsen et al., How different institutional arrangements promote integrated river basin management. Evidence from the Baltic Sea region, Land Use Policy 30, 2013, 437 επ..

⁴⁸⁵ Jager, N.W., et al., Transforming European water governance? Participation and river basin management under the EU Water Framework Directive in 13 member states. Water 8 , 2016, σελ. 10.

Παρόλες τις δυσκολίες και τον τρόπο που αυτές θα αντιμετωπιστούν ή / και θα λυθούν, είναι αναμφισβήτητο ότι εφόσον λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα, θα προκύψουν τα επιθυμητά αποτελέσματα καλής κατάστασης, απλώς την αποτελεσματικότητά τους δεν μπορεί να την εγγυηθεί κανείς, καθώς είναι η πρώτη φορά που συνδυάζονται συστήματα που αλληλοεπιδρούν και αλληλοεπηρεάζονται, σε συνδυασμό με την κλιματική αλλαγή η οποία αλλάζει και θέτει νέα όρια προσαρμογής. Τα οικοσυστήματα δεν είναι απλώς συλλογή αυτόνομων παραμέτρων και δεν υπολογίζονται αθροίζοντας μετρήσεις μεμονωμένων μεταβλητών. Η λογική της «ολοκληρωμένης διαχείρισης» είναι η επιστροφή των συστημάτων σε φυσική, λειτουργική και αυτορρυθμιζόμενη κατάσταση σε σχέση με το οικολογικό τοπίο γύρω τους. Η γνώση για τη διαχείριση των υδατικών πόρων μέσω της ΟΠΥ ξέφυγε από τις ομάδες των ερευνητών και διαχύθηκε σε τεχνικούς, διαχειριστές, φορείς, πολιτικούς, πολίτες / χρήστες και ίσως αυτό είναι το πιο σημαντικό επίτευγμα από την εφαρμογή της.

6.1.2 Ελλάδα

Η αλλαγή παραδείγματος στο δίκαιο περιβάλλοντος των διεθνών και ευρωπαϊκών συστημάτων που βασίζεται στην αρχή της αειφορίας, χρησιμοποιεί τη διεπιστημονική προσέγγιση και αναλύει τον συστημικό χαρακτήρα της οικολογίας. Η αλλαγή αυτή βρήκε την Ελλάδα με ένα πολυδαίδαλο περιβαλλοντικό θεσμικό πλαίσιο, με πολυνομία, δυσεφάρμοστους ή πρακτικά ανεφάρμοστους νόμους, συμβολικούς αλλά όχι ουσιαστικούς, αντιφατικούς, με διάσπαρτες διατάξεις σε πλήθος νόμων, με πλήθος ΥΑ οι οποίες δεν ελέγχονται από το ΣτΕ ή τον ΠτΔ και με νομοθέτες εγκλωβισμένους στη διοικητική γραφειοκρατία που παρουσίαζε συγκεντρωτικό χαρακτήρα διοίκησης, κακοδιοίκηση και διαμάχες συμφερόντων, ανέτοιμη για έγκαιρες μεταρρυθμίσεις και αποτελεσματική εφαρμογή και έλεγχο της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, υποστελεχωμένη και επανδρωμένη με ανειδίκευτο προσωπικό και ελλειπείς υποδομές.

Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η βεβιασμένη, χωρίς επαρκή επεξεργασία, θέσπιση νόμων υπό την απειλή του ΔΕΕ, με απλή ενσωμάτωση Οδηγιών στο εθνικό δίκαιο που οδήγησαν σε περιγραφική ή στρεβλή προσαρμογή αφού ήταν απλώς μεταφρασμένοι κανόνες δικαίου, τεχνητά προσαρμοσμένοι στην ελληνική πραγματικότητα, ασύνδετοι ουσιαστικά με τους εγχώριους θεσμούς. Έδωσαν έτσι μια επίπλαστη περιβαλλοντική προστασία υπό την επιταγή του άρθρου 24 Σ και τη συμβολή των αποφάσεων του ΣτΕ, η οποία όμως για να γίνει ουσιαστική χρειάζεται, πέραν της ισχυρής πολιτικής βούλησης για εφαρμογή και επιβολή των νόμων, την ενίσχυση της περιβαλλοντικής συνείδησης των πολιτών, σε όλο το φάσμα των ηλικιών⁴⁸⁶.

Όσον αφορά συγκεκριμένα για τους υδατικούς πόρους, η Οδηγία Πλαίσιο ήταν μια σπουδαία ευκαιρία για την αναδιάρθρωση του περίπλοκου και αναποτελεσματικού θεσμικού πλαισίου, παράλληλα με τον στόχο της βελτίωσης της κατάστασης των υδάτων, αλλά παρέμεινε όραμα και στους δύο τομείς, με ελάχιστες εξαιρέσεις. Με την εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την ΟΠΥ ενσωματώθηκαν οι βασικές έννοιες της Οδηγίας για τους υδατικούς πόρους, συγκροτήθηκε η νέα διοικητική δομή και καθορίστηκαν οι αρμοδιότητες των επιμέρους φορέων, τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο⁴⁸⁷. Κύρια

⁴⁸⁶ Δίκαιος Ε., Περιβαλλοντικό Έλλειμμα στην Ελλάδα: Εκφάνσεις, Αίτια, Ευθύνες, Διέξοδος; Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

⁴⁸⁷ <http://wfdver.ypeka.gr/el/management-plans-gr/legislation-gr/>, Τελευταία πρόσβαση Δεκέμβριος 2018.

προτεραιότητα ήταν η κατάρτιση των ΣΔΛΑΠ των 14 ΥΔ της χώρας, τα οποία ολοκληρώθηκαν το 2015 – με καθυστέρηση. Ο ν. 3199/2003 παρέπεμψε τα σημαντικά ζητήματα εφαρμογής στην έκδοση ΚΥΑ και π.δ., αλλά χωρίς χρονικό προγραμματισμό. Το π.δ. 51/2007 παρέπεμψε σε νέες ΚΥΑ, με συνέπεια περισσότερες καθυστερήσεις και περιπλοκή. Έτσι, η εφαρμογή της Οδηγίας Πλαίσιο αναλώθηκε στο ποιος και τι θα εφαρμόσει, με την κατάσταση να παραμένει ουσιαστικά στάσιμη. Οι καθυστερήσεις αυτές έχουν επηρεάσει και την αποτελεσματικότητα των μέτρων⁴⁸⁸.

Η πολιτική βούληση για διοικητικές αλλαγές φαίνεται να είναι το σημαντικότερο πρόβλημα και στη συνέχεια ακολουθεί η έλλειψη οικονομικών πόρων, καθώς χρειάζονται κονδύλια για την εφαρμογή μέτρων, από τα οποία θα προκύψει κάποιο ανταποδοτικό τέλος, το οποίο θα επιστρέψει και πάλι στην εφαρμογή. Μέχρι στιγμής δεδομένα από την εφαρμογή της ΚΥΑ τιμολόγησης δεν υπάρχουν.

Με τον καθορισμό των αρμόδιων φορέων για τη διαχείριση των υδάτων της χώρας προέκυψε ότι υπάρχει έλλειψη διασύνδεσης και συντονισμού μεταξύ κεντρικής και περιφερειακής / τοπικής Διοίκησης, με τους αποκεντρωμένους φορείς να μην έχουν αρκετό προσωπικό, ούτε ανάλογα εξειδικευμένο, για να διεκπεραιώσουν τις υψηλές απαιτήσεις των ΣΔΛΑΠ. Λόγω του διαχωρισμού ανά ΛΑΠ, σε πολλές περιπτώσεις τα διοικητικά όρια είναι διαφορετικά από τα γεωγραφικά και άρα διαφορετικός ο αρμόδιος φορέας. Σημαντικό πρόβλημα είναι επίσης ότι άλλος φορέας σχεδιάζει τα μέτρα και άλλος καλείται να τα εφαρμόσει.

Όσον αφορά στις μετρήσεις των παραμέτρων για την κατηγοριοποίηση των υδάτινων σωμάτων, η ποιότητα και η πυκνότητα ήταν ελλιπής. Αυτό το θέμα έχει σε μεγάλο βαθμό αντιμετωπιστεί με το Εθνικό Δίκτυο Παρακολούθησης της ποιότητας και της ποσότητας των υδάτων με την ΚΥΑ περί ορισμού του Εθνικού Δικτύου Παρακολούθησης με καθορισμό των θέσεων (σταθμών) μετρήσεων και των φορέων που υποχρεούνται στην λειτουργία τους, κατά το άρθρο 4, §4 του ν. 3199/2003.

Το Πρόγραμμα Μέτρων βρίσκεται στη φάση της 2^{ης} Αναθεώρησης αλλά το πρόβλημα πια έχει μετατοπιστεί στην εφαρμογή. Παρότι το ΠΜ είναι ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα διαχείρισης, αντιμετωπίστηκε, και λόγω έλλειψης προηγούμενης εμπειρίας, σαν ερευνητικό πρόγραμμα. Για την επιτυχή εφαρμογή χρειάζεται να γίνει το ΠΜ σχέδιο δράσης με συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα και προϋπολογισμό. Ακόμα και μέτρα, όπως αυτά της εκπαίδευσης που μπορούν να γίνουν με μικρό κόστος, δεν εφαρμόζονται.

6.1.3 Σύρος

Η Σύρος έχει αντιμετωπίσει το πρόβλημα της ανεπάρκειας νερού με την κατασκευή μονάδων αφαλάτωσης για την παροχή πόσιμου νερού στους κατοίκους. Οι υπόλοιπες χρήσεις νερού, και κυρίως η άρδευση που βασίζεται στο υποβαθμισμένο νερό του υπόγειου υδροφόρου, αντιμετωπίζει πρόβλημα.

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της νησιωτικότητας είναι ο περιορισμένος χαρακτήρας των φυσικών τους πόρων. Διαχείριση γινόταν, τρόπον τινά, από τους κατοίκους για πολλά χρόνια με αποθήκευση κυρίως του βρόχινου νερού σε οικιακές στέρνες αλλά παράλληλα ο υπόγειος υδροφόρος υδρομαστεύταν ανεξέλεγκτα από εκατοντάδες αρδευτικές γεωτρήσεις. Ελλείψεις παρατηρούνται σε πρόσφατα δεδομένα πεδίου που σχετίζονται με τη χημική κατάσταση των υπογείων υδάτων κυρίως ως προς την παρουσία

⁴⁸⁸ Τσεβρένης Β., Το νερό στην κοινωνία της διακινδύνευσης, ΠερΔικ 1/2008, σελ 44.

νιτρικών, την καταγραφή των απολήψεων με αποτέλεσμα οι εκτιμήσεις ποσοτήτων στην άρδευση να γίνονται με βάση τη ζήτηση λαμβάνοντας υπόψη τους τύπους των καλλιεργειών και την πλημμελή τήρηση αρχείων κόστους και τιμολόγησης νερού⁴⁸⁹. Επίσης, τα περισσότερα υφιστάμενα έργα δε βρίσκονται σε καλή λειτουργική κατάσταση και χρειάζονται άμεσα επισκευή και συντήρηση. Η έλλειψη επαρκών γνώσεων για τις διάφορες μεθόδους άρδευσης, αλλά και οικονομικοί λόγοι, οδηγούν τους αγρότες στην εφαρμογή ακατάλληλων αρδευτικών μεθόδων.

Σήμερα, μετά την εφαρμογή της ΟΠΥ με το ΣΔΛΑΠ Αιγαίου, σε κακή οικολογική κατάσταση βρίσκονται τα δύο από τα τρία υπόγεια υδατικά συστήματα της Σύρου, με υποβαθμισμένη ποιότητα λόγω νιτρικών και υφαλμύρισης, πράγμα που επηρεάζει και τη διαθέσιμη ποσότητα νερού κατάλληλου για τις διάφορες χρήσεις και κυρίως για τη γεωργία και την κτηνοτροφία, εν προκειμένω. Οι περισσότερες γεωτρήσεις του νησιού έχουν καταγραφεί και αδειοδοτηθεί, αλλά η κατανάλωσή τους, βάσει της άδειας, μετριέται μέχρι στιγμής από την κατανάλωση ρεύματος. Ο τεχνητός εμπλουτισμός έχει επίσης ξεκινήσει και αναμένεται να βελτιώσει την κατάσταση των υπόγειων υδροφορέων.

Τα βασικά προβλήματα που παρουσιάζονται οφείλονται, κατά κύριο λόγο, στην έλλειψη ελέγχων των απολήψεων από τους αρμόδιους φορείς, καθώς η άμεση μέτρηση δεν είναι δυνατή διότι δεν υπάρχουν ούτε μετρητές αλλά ούτε και προσωπικό για να διεκπεραιώσει τις μετρήσεις. Η παράνομη μεταφορά και πώληση νερού όπως και οι πιθανές παράνομες απορρίψεις, είναι επίσης ένα σημαντικό θέμα, μάλιστα οι «δράστες», διευκολύνονται από την έλλειψη τρόπου ελέγχου αλλά και από το θεσμικό πλαίσιο που αδειοδοτεί τον φορέα διαχείρισης εκ μέρους του ιδιώτη χρήστη, χωρίς να διευκρινίζεται ακριβώς ο ρόλος του φορέα. Επίσης, η ανάκτηση του κόστους δεν έχει προχωρήσει διότι, πέραν από τα διοικητικά ή / και οργανωτικά προβλήματα της τιμολόγησης, προκύπτει για τα νησιά το θέμα αυτονομίας ή συμμετοχής τους συνολικά ως «Αιγαίο», με τους κατοίκους της Σύρου για παράδειγμα, να κληθούν να πληρώσουν το νερό που «σπατάλησαν» οι κάτοικοι της Νάξου. Τέλος, μέτρα που δεν έχουν ιδιαίτερο κόστος αλλά χρειάζονται απλώς προγραμματισμό όπως είναι τα εκπαιδευτικά, έχουν μέχρι στιγμής βασιστεί σε ιδιωτικές και σποραδικές πρωτοβουλίες.

---

⁴⁸⁹ ΣΔΛΑΠ Νήσων Αιγαίου, 1^η Αναθεώρηση, Επισκόπηση των σημαντικών ζητημάτων διαχείρισης των υδάτων, 2019, σελ. 297.

7 Προτάσεις

Ένας κοινός στόχος της επιστήμης της Υδρολογίας και του Δικαίου των Υδάτων είναι η αειφόρος ανάπτυξη. Με συνεργασία μπορούν να εξασφαλίσουν αποτελεσματική και ισότιμη χρήση των υδατικών πόρων προς όφελος της κοινωνίας. Η τεχνολογία εξελίσσεται διαρκώς, και ενώ διαφυλάσσει την οικολογική ισορροπία μέσω καινοτόμων μεθόδων προστασίας, συχνά αποτελεί και παράγοντα υποβάθμισης, οπότε η νομοθεσία καλείται να προσαρμόσει τα κοινωνικά δικαιώματα και την κατανομή των υδάτων στις διάφορες χρήσεις και να τα προστατέψει ανάλογα. Οι χρήστες όμως χρειάζονται, παράλληλα με την προστασία, την εξασφάλιση μιας συνέχειας στην παροχή ύδατος κατάλληλης ποιότητας και ποσότητας για να μην διαταράσσονται οι καθημερινές τους ανάγκες και ενασχολήσεις, προκαλώντας τη νομοθεσία να προβλέπει, ιδανικά, ή να αποκαταστήσει, μέσω της νομολογίας, άμεσα οποιαδήποτε διαταραχή.

Στην Ευρωπαϊκή Νομοθεσία η τάση στη θέσπιση του περιβαλλοντικού δικαίου είναι η αντιμετώπιση της προστασίας του περιβάλλοντος με βασικό γνώμονα την αλληλεξάρτηση των οικολογικών χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος συστημικά με τους υπόλοιπους τομείς που επιδρούν σε αυτά, όπως είναι η χωροταξία, η ενέργεια, οι μεταφορές, ο τουρισμός, η γεωργία και η κτηνοτροφία, η διαχείριση αποβλήτων κ.ά.. Αυτή η τάση έχει ως σκοπό τη δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου για μια πραγματικά ολοκληρωμένη αειφόρο περιβαλλοντική διαχείριση. Επειδή όμως η θεσπισμένη περιβαλλοντική νομοθεσία ανά τομέα περιβάλλοντος, με πλήθος Οδηγιών – που με τη σειρά τους οδηγούν σε πλήθος εθνικών νομοθεσιών ενσωμάτωσης και πολλαπλάσιες κανονιστικές διατάξεις - έχει αρχίσει να παρουσιάζει δυσκολίες στην εφαρμογή, είναι πιθανό να οδηγήσει τους νομοθέτες στην υιοθέτηση «πλεγμάτων» νομοθεσίας, όπως για παράδειγμα «Νερό – Ενέργεια – Αγροτική Παραγωγή» ή άλλους παρόμοιους συνδυασμούς που θα εξασφαλίσουν αποδοτικότερη χρήση των πόρων συνολικά, με τη λιγότερη δυνατή σπατάλη τους και την όσο το δυνατόν μικρότερη επιβάρυνση της αναπτυξιακής προσπάθειας.

Η ΟΠΥ, της οποίας η αναθεώρηση προβλέπεται να ολοκληρωθεί σύντομα, θα συνταχθεί με τους Στόχους των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη που οδηγούν στην αλληλεξάρτηση διαφόρων τομεακών πολιτικών και επηρεάζουν και το νερό, με χρονικό ορίζοντα πέραν του 2027. Θα αλληλοεπιδράσει επίσης με νέες πολιτικές που έχουν εν τω μεταξύ προκύψει. Ήδη αυτό φάνηκε με την επιταγή της παράλληλης εφαρμογής της ΟΠΥ με την Οδηγία 2007/60/ΕΚ για την αξιολόγηση και τη διαχείριση των κινδύνων πλημμύρας. Το νερό είναι η θεμελιώδης πηγή για όλα τα οικοσυστήματα και για τον άνθρωπο. Χρειάζεται η οικολογική αποτίμηση να οδηγεί σε προγράμματα μέτρων που πλέον, μετά από είκοσι χρόνια εμπειρίας, βασίζονται σε αποδεδειγμένες ανάγκες, να έχουν ελεγμένη αποδοτικότητα και διατομεακό αποτέλεσμα, χρησιμοποιώντας και όποια καινοτομία μετρήσεων και ελέγχου ποιότητας έχει τεχνολογικά αναπτυχθεί.

Είναι σαφές ότι η υιοθέτηση νέων προσεγγίσεων εγείρει ορισμένες προκλήσεις, καθώς οτιδήποτε νέο θα πρέπει να ελεγχθεί για τη συγκρισιμότητά του με τις υπάρχουσες μεθόδους αξιολόγησης και βαθμονόμησης που χρησιμοποιούνται ήδη από τα κράτη μέλη. Θα χρειαστεί νέος έλεγχος της σχέσης κόστους - αποτελεσματικότητας για την αντικατάσταση των υπάρχοντων συστημάτων μέτρησης και αποτίμησης της οικολογικής κατάστασης με όποια νέα και είναι σημαντικό να διατηρηθούν οι οικολογικές και ταξινομικές δεξιότητες και γνώσεις. Επίσης καίριο είναι να παραμείνει το κόστος παρακολούθησης μικρότερο σε σχέση με το κόστος των μέτρων μετριασμού και αποκατάστασης της υποβάθμισης. Η σωστή

στόχευση των μέτρων απαιτεί ακριβή αξιολόγηση της κατάστασης των υδατικών συστημάτων και των πιέσεων που προκαλούν επιδείνωση.

Καθώς τα υδατικά συστήματα επηρεάζονται από πολλαπλούς παράγοντες υποβάθμισης και η διάγνωση των λόγων της υποβάθμισης είναι πολύπλοκη, τα προγράμματα μέτρων δεν φάνηκαν να είναι επαρκώς αποτελεσματικά. Η εφαρμογή των προγραμμάτων μέτρων παρουσίασε σημαντικές καθυστερήσεις με μόνο περίπου το 20% των βασικών μέτρων της Οδηγίας ολοκληρωμένο το 2015 και μόνο το 10% των συμπληρωματικών (75% τρέχουν και 15% δεν έχουν αρχίσει ακόμη). Η γεωργία παραμένει ο βασικός αντίπαλος της επίτευξης της καλής οικολογικής κατάστασης των υδάτινων σωμάτων και αναζητούνται μέτρα που θα αντιμετωπίσουν οριστικά το πρόβλημα. Η υποβάθμιση από τη βιομηχανία και τα αστικά λύματα έχουν σε μεγάλο βαθμό αντιμετωπιστεί⁴⁹⁰.

Τα μέτρα σχεδιάζονται με βάση τους δεδομένους οικονομικούς πόρους από τους ετήσιους προϋπολογισμούς και την εκτίμηση των εμπειρογνομόνων σχετικά με το ποια μπορεί να είναι η πιο αποδοτική λύση ή αυτή που θα φέρει τη λιγότερη σύγκρουση με άλλους τομείς δραστηριότητας. Οι διαχειριστές των υδάτων μερικές φορές ευνοούν τα μέτρα που οδηγούν σε γρήγορες βελτιώσεις προκειμένου να επιδείξουν πρόοδο, αλλά οι πολλαπλοί παράγοντες που επιδρούν και η συμμετοχή πολλών ενδιαφερόμενων απαιτούν προσεκτικό και συχνά μακροπρόθεσμο σχεδιασμό σε ολόκληρη τη ΛΑΠ. Τα ΠΜ για να γίνουν πιο αποτελεσματικά θα ήταν χρήσιμο να επανασχεδιαστούν με βάση τη διαχείριση πολλαπλών πιέσεων που οδηγούν με διαφορετικό τρόπο σε υποβάθμιση, εφόσον υπάρχει πλέον και βελτιωμένη διάγνωση αυτών και να οριστεί μια συγκεκριμένη «συνταγή» αποκατάστασης, επικεντρωμένη στον άξονα «πρόβλημα – λύση».

Έτσι, για την κατάρτιση των ΣΔΛΑΠ του 3^{ου} κύκλου διαχείρισης, τα κράτη μέλη καλούνται⁴⁹¹:

- Να αξιολογήσουν τα εμπόδια που δεν επέτρεψαν την εφαρμογή των μέτρων στους δύο προηγούμενους κύκλους διαχείρισης.
- Να προσδιορίσουν σαφώς τις ελλείψεις για την επίτευξη καλής κατάστασης για μεμονωμένες πιέσεις και υδατικά συστήματα και να σχεδιάσουν, να χρηματοδοτήσουν και να υλοποιήσουν στοχευμένα προγράμματα μέτρων για την κάλυψή τους.
- Να περιορίσουν την εξάρτηση από τις εξαιρέσεις του άρθρου 4 και να βελτιώσουν τη διαφάνεια σε σχέση με τις αιτιολογίες που χρησιμοποιούνται.
- Να εξασφαλίσουν την ορθή εφαρμογή του άρθρου 9 για την ανάκτηση κόστους, συμπεριλαμβανομένου του υπολογισμού και της «εσωτερίκευσης» του περιβαλλοντικού κόστους και του κόστους σε πόρους για όλες τις δραστηριότητες που έχουν σημαντικό αντίκτυπο στα υδατικά συστήματα, καθώς η οικονομική ανάλυση συνεισφέρει στην υποστήριξη του προγράμματος μέτρων.

---

⁴⁹⁰ *Carvalho L. et al.*, Protecting and restoring Europe's waters: An analysis of the future development needs of the Water Framework Directive, Science of Total Environment, 658, 2019, σελ. 1232.

⁴⁹¹ *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, Έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας-πλαισίου για τα ύδατα (2000/60/ΕΚ) και της οδηγίας για τις πλημμύρες (2007/60/ΕΚ), Δεύτερα σχέδια διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμού - Πρώτα σχέδια διαχείρισης κινδύνων πλημμύρας, 2019, σελ. 7 επ.

- Να συνεχίσουν να βελτιώνουν τη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων φορέων, με ενεργό συμμετοχή στη διαδικασία σχεδιασμού και ενσωμάτωση των συνεισφορών τους στα ΣΔΛΑΠ.

Στην Ελλάδα, οι νομικοί και οι τεχνικοί επιστήμονες κλήθηκαν, σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, να αφομοιώσουν έννοιες, να διαμορφώσουν και να εφαρμόσουν ένα θεσμικό πλαίσιο προστασίας που θα λειτουργεί αποτρεπτικά, κατασταλτικά, να υπολογίζει αντιτιθέμενα συμφέροντα, θα περιλαμβάνει διαβούλευση όλων των φορέων και χρηστών και θα εξασφαλίζει τη διαθεσιμότητα του πόρου στις επόμενες γενιές.

Δυστυχώς, η νομική αποτίμηση των κινδύνων υποβάθμισης του περιβάλλοντος βρίσκει συνθήως αδύναμη την πολιτική βούληση της ομολογουμένως απαιτητικής, εφαρμογής και την ικανότητα της Διοίκησης να ανταπεξέλθει. Η ανάπτυξη και η πρόοδος καθυστερεί με αποσπασματικές και ευκαιριακές ρυθμίσεις που παραβιάζουν βασικές επιταγές του Συντάγματος (χωροταξικό πλαίσιο, δασικοί χάρτες, κτηματογράφηση). Είναι βέβαια αναμενόμενο σε περιόδους κρίσης οι αναγκαίοι πόροι και η ιεράρχηση των αναγκών να υποβαθμίζουν την περιβαλλοντική μέριμνα, αλλά είναι απαραίτητο για τη βιώσιμη ανάπτυξη να σταθμιστούν η οικονομία, η κοινωνική συνοχή και το περιβάλλον⁴⁹². Οι πολίτες επίσης, παρότι δείχνουν μια γενική περιβαλλοντική ευαισθησία, δεν γίνονται κοινωνοί των λύσεων, ενώ συχνά, ως χρήστες, αποτελούν μέρος του προβλήματος. Η νομολογία των δικαστηρίων, με την καθιέρωση της προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ως συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους στο άρθρο 24 §1 Σ, ακολουθεί πιστά την αρχή της αειφορίας και η προστασία του περιβάλλοντος έχει αναχθεί σε δημόσιο συμφέρον, για την επίτευξη του οποίου είναι επιτρεπτός -ενίοτε και θεμιτός- ο περιορισμός της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας ή ο περιορισμός της ιδιοκτησίας.

Η προσέγγιση για την εφαρμογή της ΟΠΥ και ίσως όλων των αντίστοιχων περιβαλλοντικών απαιτήσεων χρειάζεται αρχικά την αποτίμηση των προβλημάτων:

- Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα η νησιωτικότητα.
- Πολυνομία και παρωχημένες διατάξεις.
- Διοικητική αδυναμία εφαρμογής.
- Ανεκπαιδευτοι πολίτες.

Με αφορμή την επικείμενη αναθεώρηση της ΟΠΥ, θα ήταν σκόπιμο να εξεταστεί κατά πόσο θα μπορούσαν οι αρμόδιοι κρατικοί λειτουργοί οι οποίοι θα συμμετέχουν να ζητήσουν να περιληφθούν ρυθμίσεις που θα λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαιτερότητες και τα συμφέροντα της χώρας που η νησιωτικότητα επιβάλλει ή / και η εξάρτηση του μεγαλύτερου καταναλωτή των υδατικών πόρων - του αγροτικού τομέα με κατανάλωση 85% - από τα υπόγεια νερά. Χρειάζεται η σύσταση ενός συμβουλευτικού σώματος το οποίο με κατάλληλη υποστήριξη όχι μόνον θα εξασφαλίσει την ουσιαστική συμμετοχή στην κοινή Ευρωπαϊκή προσπάθεια αλλά, που ίσως είναι και σημαντικότερο, θα μπορέσει να προσαρμόζει τις υποδείξεις που θα προκύψουν στις ειδικές συνθήκες της χώρας. Η ΕΓΥ που θα μπορούσε ίσως, αν γινόταν

⁴⁹² Σακελλαροπούλου Κ, Περιβαλλοντικό Σύνταγμα και ΣτΕ στα χρόνια της κρίσης, Νόμος και Φύση, Εισήγηση στην εκδήλωση: Περιβάλλον 2009 – 2018, Θεμέλιο βιώσιμης ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής, 2018, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>, Halbert C. and Erbguth W., The challenge of environmental law as a tool for balancing environmental and economic interests, in the search for sustainable development, *Limnologica*, 29, 1999, σελ. 362.

ανεξάρτητη αρχή, να παίξει αυτό τον συμβουλευτικό ρόλο, καταργήθηκε πρόσφατα και εντάχθηκε στη Γενική Γραμματεία Φυσικού Περιβάλλοντος και Υδάτων ως απλή Διεύθυνση. Λόγω της πρόσφατης αλλαγής, δεν έχει υπάρξει ικανός χρόνος αξιολόγησης, αλλά η σκέψη για αυτή την αλλαγή βασίζεται στην τάση για αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών θεμάτων ως μέρος ενός συστήματος πολλών παραγόντων, που αλληλοεπιδρούν και είναι καλύτερο να διαχειρίζονται συνολικά.

Πρόβλημα δημιουργείται από την πολυνομία και τις παρωχημένες διατάξεις καθώς πολλές περιλαμβάνονται διάσπαρτες και χωρίς συνοχή σε πλήθος νόμων, διαταγμάτων και υπουργικών αποφάσεων. Αναπόφευκτα λοιπόν, η εποπτεία εφαρμογής τους είναι ιδιαίτερα δύσκολη και ο μοναδικός νόμος που επιχειρεί να αντιμετωπίσει περιβαλλοντικά ζητήματα από συνολική άποψη είναι ο νόμος πλαίσιο για την προστασία του περιβάλλοντος 1650/1986. Ο νόμος αυτός, παρά τις αποσπασματικές τροποποιήσεις που έχει υποστεί, έχει κριθεί και για κάποιες διατάξεις αντισυνταγματικός⁴⁹³ και χρήζει εκσυγχρονισμού. Παράλληλα με τη θέσπιση ενός νέου νόμου πλαισίου, θα υπάρξει η ευκαιρία για έλεγχο και κωδικοποίηση της υπάρχουσας νομοθεσίας, με αποτέλεσμα το περιβαλλοντικό θεσμικό πλαίσιο να είναι διαμορφωμένο πάνω στις σύγχρονες περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές απαιτήσεις και παράλληλα θα δοθεί η δυνατότητα αντίστοιχου ελέγχου των διατάξεων για τα επιμέρους περιβαλλοντικά αγαθά, όπως τα ύδατα.

Ο Αστικός Κώδικας, αν κάποια στιγμή αναθεωρηθεί, θα μπορούσε να εντάξει ειδική ρήτρα για την προστασία του περιβάλλοντος, ώστε να ενισχυθεί το περιβάλλον ως προστατευόμενο έννομο αγαθό και του αστικού δικαίου. Ήδη σειρά διατάξεων οι οποίες, μέσω της διασταλτικής ερμηνείας, τυγχάνουν όλο και ευρύτερης νομολογιακής εφαρμογής σε θέματα προσβολής του περιβάλλοντος καθιστούν, με τον τρόπο αυτό, εμμέσως, εφικτή την προστασία του περιβάλλοντος στο ιδιωτικό δίκαιο⁴⁹⁴.

Ο νέος ποινικός κώδικας, παρότι δεν συμπεριλαμβάνει αυτόνομες διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος⁴⁹⁵, καταργεί το θεσμό της μετατροπής της ποινής. Οι παραβάτες οι οποίοι είχαν καταδικαστεί επανειλημμένα στο παρελθόν τιμωρούνταν με μια μετατρέψιμη ποινή σε χρηματική, κατά πολύ λιγότερη από το όφελος που είχαν, συνέχιζαν να βλάπτουν το περιβάλλον. Η λογική «ο ρυπαίνων πληρώνει και ξαναρυπαίνει» ίσχυε για τα περιβαλλοντικά αδικήματα ενώ πλέον θα εκτίεται η ποινή των τριών ετών φυλάκισης και ο ένοχος θα αντιλαμβάνεται τη σημασία της πράξης του και το περιβάλλον θα ωφεληθεί⁴⁹⁶.

Παραμένει λοιπόν, το πλέγμα διατάξεων ετερογενούς προέλευσης (διοικητικών, αστικών, ποινικών) οι οποίες, ναι μεν δρουν συμπληρωματικά μεταξύ τους, αλλά συνθέτουν το πολυδαίδαλο δίκαιο για την προστασία του περιβάλλοντος.

---

⁴⁹³ ΣτΕ 1057/2000· 3926/2009· ΔεφΑθ 2269/2012, ΝΟΜΟΣ.

⁴⁹⁴ Κουτσογιαννούλη Α., Η αδικοπρακτική ευθύνη του υπαιτίου πρόκλησης περιβαλλοντικής ζημίας, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 2016, σελ. 16 επ.

⁴⁹⁵ Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος: Η μεταφορά της Οδηγίας 2008/99 στο Ελληνικό Δίκαιο, ΕΝΟΒΕ 66, 2011, σελ. 63, Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα», 2019, σελ. 2.

⁴⁹⁶ Συμεωνίδου –Καστανίδου Ε., Αναμένοντας να τεθεί σε ισχύ ο νέος Ποινικός Κώδικας, Μακεδονία Ενημέρωση Α.Ε., διαθέσιμο στην <https://www.makthes.gr/>.

Το διοικητικό έλλειμμα, καθώς η Διοίκηση είναι από τη μία ο βασικός μηχανισμός εφαρμογής του θεσμικού πλαισίου και από την άλλη απαιτεί σημαντικά κονδύλια, είναι ίσως και το δυσκολότερο πρόβλημα που χρήζει αντιμετώπισης. Ένας χάρτης αρμοδιοτήτων, από την υψηλότερη βαθμίδα του Υπουργείου έως τη χαμηλότερη, για παράδειγμα, του υπαλλήλου που θα καταγράφει τις ενδείξεις των υδρομέτρων, θα πρέπει να φτιαχτεί και να αναδιαρθρωθεί, με επικεφαλής κάποιον ειδήμονα, ο οποίος να καταφέρει να συντονίσει οριζόντια και κάθετα όλους τους εμπλεκόμενους διοικητικούς φορείς. Επιπλέον θα πρέπει να καλυφθούν οι ελλείψεις της Διοίκησης σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, να είναι επαρκώς στελεχωμένοι οι ελεγκτικοί μηχανισμοί επιτήρησης και επιβολής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, να καλυφθεί η αδυναμία της χώρας σε ό,τι αφορά τη διαθεσιμότητα των στοιχείων πεδίου και να ανανεωθούν οι ελλιπείς υλικοτεχνικές υποδομές.

Αναφορικά με τους πολίτες, δεν υπάρχει κουλτούρα δραστηριοποίησης ενεργών πολιτών και επιλέγεται η συγκατάβαση στις μικρές και μεγάλες καθημερινές περιβαλλοντικές αυθαιρεσίες ή γίνονται οι ίδιοι αυτουργοί της περιβαλλοντικής αυθαιρεσίας προς εξυπηρέτηση ατομικών συμφερόντων, εκμεταλλευόμενοι την αδράνεια των αρμόδιων αρχών και τη χαλαρή εφαρμογή των νόμων. Οι ενήλικες δύσκολα θα εκμεταλλευτούν δυνατότητες εκπαίδευσης και ακόμα πιο δύσκολα θα αλλάξουν παγιωμένες συνήθειες ετών. Η Πολιτεία όμως θα μπορούσε να παρέχει τα εργαλεία, όπως για παράδειγμα σύγχρονες πλατφόρμες περιβαλλοντικής ενημέρωσης, δράσης και περιβαλλοντικής προστασίας από τα αρμόδια υπουργεία ή άλλους σχετικούς φορείς. Σημαντικό ρόλο στην προσέγγιση μιας περιβαλλοντικά φιλικής συμπεριφοράς των πολιτών θα μπορούσαν να παίξουν και οι ΜΚΟ. Η επιτυχία οποιουδήποτε μέτρου έχει να κάνει με τη μετατροπή των πολιτών σε «υπερασπιστές» του περιβάλλοντος μέσω μιας συμμετοχικής διαδικασίας στη λήψη των αποφάσεων. Αυτό στον τομέα των υδάτων πραγματοποιείται με τη δημόσια διαβούλευση και τη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων που επέβαλλε η ΟΠΥ.

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση, που είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για τη διαμόρφωση των μελλοντικά ευαισθητοποιημένων πολιτών, παρότι έχει ενταχθεί στο σχολικό πρόγραμμα δεν δείχνει να ευαισθητοποιεί σε μεγάλο βαθμό τους μαθητές, ίσως λόγω έλλειψης παραδειγμάτων και βιωματικής προσέγγισης, όπως για παράδειγμα εργαστήρια περιβαλλοντικής διαχείρισης ή επισκέψεις σε εγκαταστάσεις ανακύκλωσης, βιολογικού καθαρισμού, ΑΠΕ κ.ά. και επαφίεται στην ευαισθησία των εκάστοτε εκπαιδευτικών, που αναλαμβάνουν ατομικά μια πιο εμπειριστατωμένη προσέγγιση των περιβαλλοντικών θεμάτων. Ακόμα και η εγκατάσταση δεξαμενών αποθήκευσης βρόχινου νερού στα σχολικά συγκροτήματα θα μπορούσε να χρησιμεύσει στην άρδευση των σχολικών παρτεριών και να αποτελέσει παράδειγμα διαχείρισης.

Ειδικά για τη διαχείριση των υδάτων, η κατηγορία που έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στην επιτυχία της αειφόρου χρήσης του πόρου είναι οι χρήστες νερού που διαδραματίζουν διπλό ρόλο. Από τη μια πλευρά είναι οι τελικοί δικαιούχοι, αλλά από την άλλη είναι οι τελικοί διαχειριστές, των οποίων η συμπεριφορά καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα. Επιθυμητή συμπεριφορά των χρηστών νερού μπορεί να υποκινηθεί μέσω κατάλληλων οικονομικών και νομικών κινήτρων, αλλά δεν μπορεί ποτέ να επιβληθεί πλήρως από τις κυβερνητικές υπηρεσίες και θα εξαρτάται πάντα από τη συνεργασία.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει κυρίως η διαχείριση της χρήσης του νερού για άρδευση, που είναι και ο μεγαλύτερος καταναλωτής. Οι ανάγκες για αρδευτικό νερό καλύπτονται κυρίως από τα υπόγεια ύδατα με γεωτρήσεις που έχουν κατασκευαστεί τόσο από φορείς του δημοσίου

(νομαρχίες, δήμοι, κοινότητες) όσο και από ιδιώτες. Δεδομένου ότι η χρησιμοποίηση των υπόγειων νερών είναι μια παγιωμένη και αναντικατάστατη πρακτική, χρειάζονται αλλαγές για την διατήρηση της χρήσης του πόρου με ωφέλιμο τρόπο. Δύο είναι οι άξονες που πρέπει να δοθεί έμφαση:

- Η μελέτη των υπόγειων νερών.
- Η διαχείριση της ζήτησης αρδευτικού νερού.

Για κάθε έργο αξιοποίησης των υπόγειων υδάτων πεπειραμένο και καταρτισμένο προσωπικό θα ήταν σκόπιμο να ασχολείται τόσο με την έκδοση αδειών νέων υδροληψιών – αυτή τη στιγμή οι άδειες δίνονται με βάση την απόσταση μεταξύ των υδροληψιών και όχι σε σχέση με τη δυναμική του υδροφορέα – όσο και στη χρήση υδρολογικών / υδρογεωλογικών μοντέλων για την παροχή τεχνικής και επιστημονικής βοήθειας για την επίλυση των προβλημάτων που αφορούν στη ρύπανση των υπόγειων νερών και τη βελτίωση της κατάστασής τους. Σε αυτά θα συνεισέφερε σημαντικά η συλλογή περισσότερων και πιο αξιόπιστων δεδομένων πεδίου καθώς και η καθιέρωση ενός αυστηρού συστήματος ελέγχου. Σημαντική κρίνεται η εξέταση επιβολής διοικητικών ή / και οικονομικών κυρώσεων, εκτός από τις περιπτώσεις ρύπανσης, σε εκείνες που, καταπατώντας την άδεια, αντλούν υπερβολικά και δημιουργούν θέματα ταπείνωσης στάθμης κάτω από την προβλεπόμενη κατώτατη στάθμη του υπόγειου υδροφόρου. Πρόταση υπάρχει επίσης από τους γεωλόγους για την επανεξέταση της διάταξης του ΑΚ για την άδεια χρήσης νερού από τον ιδιοκτήτη του υπερκείμενου ακινήτου για να μετατραπεί σε ανάλογη με αυτή του μεταλλευτικού κώδικα, όπου ο ιδιοκτήτης της γης έχει μια προτεραιότητα στη χρήση του μεταλλεύματος αλλά κανένα δικαίωμα κτήσης⁴⁹⁷.

Όσον αφορά στη διαχείριση της ζήτησης του αρδευτικού νερού, ο ορθολογικός προγραμματισμός των εγγειοβελτιωτικών έργων είναι βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη έργων υποδομής και στήριξης της διαχείρισης των υδατικών πόρων και παράλληλα της κάλυψης των αρδευτικών αναγκών⁴⁹⁸. Οι αγρότες δεν πρέπει να αποξενώνονται από τη διαχείριση, καθώς γνωρίζουν ακριβώς την κατάσταση των καλλιεργειών τους και τις ανάγκες τους. Η τεχνική στήριξη των αγροτών από γεωπόνους θα τους επιτρέψει να χειρίζονται καλύτερα τις νέες τεχνικές άρδευσης και λίπανσης. Παράλληλα η τιμολόγηση του νερού, κατόπιν αξιόπιστης μέτρησης και καταγραφής με βάση τον όγκο που καταναλώνεται, θα εξασφαλίσει την ορθολογικότερη χρήση του και τη μείωση της ενέργειας που καταναλώνεται για άντληση⁴⁹⁹. Χρειάζεται βέβαια η δημιουργία ενός σταθερού και αποτελεσματικού μηχανισμού είσπραξης για την κατανάλωση νερού και ενδεχομένως νομοθετική ρύθμιση ώστε να γίνεται με κάποιο τρόπο παρακράτηση των χρεωστούμενων για το καταναλισκόμενο αρδευτικό νερό, αλλά και οι επιδοτήσεις να παρέχουν πρόσθετα κίνητρα για την υιοθέτηση τεχνικών εξοικονόμησης νερού. Το ανταποδοτικό τέλος θα συνεισφέρει με τη σειρά του

---

⁴⁹⁷ Στουρνάρας Γ., Νερό, Περιβαλλοντική Διάσταση και Διαδρομή, Εκδ. Τζιόλα, 2007, σελ. 146 επ.

⁴⁹⁸ WWF, Προβλήματα και λύσεις για την ολοκληρωμένη διαχείριση του νερού, 2010, σελ. 125 επ.

⁴⁹⁹ Μαλάμος Ν., Ναλμπάντης Ι., Ανάλυση των πρακτικών διαχείρισης της ζήτησης νερού, Ολοκληρωμένη Διαχείριση Υδατικών Συστημάτων σε Σύζευξη με Εξελιγμένο Υπολογιστικό Σύστημα ΟΔΥΣΣΕΥΣ, 2006, σελ. 28 επ.

στους οργανισμούς διαχείρισης που θα μπορούν να βελτιώσουν τις παρεχόμενες υπηρεσίες και να διεκπεραιώσουν τη συντήρηση των συλλογικών δικτύων, όπου αυτά υπάρχουν⁵⁰⁰.

Για τις ΛΑΠ του Ανατολικού Αιγαίου και Κυκλάδων οι κυριότερες απολήψεις από τα υπόγεια νερά γίνονται κυρίως για την άρδευση και δευτερευόντως για την ύδρευση. Οι θέσεις υδροληψίας και το σύνολο των απολήψεων ακολουθούν την κατανομή των καλλιεργούμενων εκτάσεων και τα υποβαθμισμένα ΥΥΣ αντιστοιχούν στους υπόγειους υδροφόρους που βρίσκονται κάτω από τις εκτάσεις αυτές. Είναι γνωστή η περιορισμένη δυνατότητα αξιοποίησης των υπογείων υδάτων, κυρίως στα μικρά νησιά, και η εκτιμηθείσα από το υδρολογικό ισοζύγιο ποσότητα υπόγειου νερού δεν είναι δυνατό να αξιοποιηθεί παρά μόνο σ' ένα μικρό ποσοστό. Το ποσοστό αυτό κυμαίνεται στα διάφορα νησιά και εξαρτάται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των υδρογεωλογικών λεκανών. Είναι προφανές ότι όσο πιο μικρό το νησί, τόσο πιο μικρές είναι και οι αξιοποιήσιμες ποσότητες νερού. Χρήσιμο θα ήταν να οριζόταν ένα πλαφόν στον αριθμό των γεωτρήσεων και στον όγκο των απολήψεων ανά νησί με βάση τα υπολογισμένα αποθέματα και να υπάρξει συσχετισμός μεταξύ των οικοδομικών αδειών και των υδροληψιών, διότι είναι λογικό, εφόσον δίνεται μια νέα οικοδομική άδεια, να ζητηθεί στη συνέχεια και άδεια αξιοποίησης και χρήσης ύδατος. Εννοείται ότι αυτό απασχολεί στις περιπτώσεις μεγάλων τουριστικών μονάδων και όχι σε μεμονωμένες κατοικίες. Σημαντικό είναι να χρησιμοποιηθούν και να αναδειχθούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα κάθε νησιού, με τοπική διαχείριση των πόρων και συνεργασία φορέων και χρηστών, καθώς η φέρουσα ικανότητα του χώρου είναι τελικά εκείνη που θα καθορίσει και την ανάπτυξη. Αν αυτή ξεπεραστεί, τόσο σε υποδομές όσο και σε χρήση φυσικών πόρων θα έχει αντίθετο από το επιθυμητό αποτέλεσμα της ανάπτυξης.

Είναι γεγονός ότι η διαχείριση των περιβαλλοντικών κινδύνων γενικά και των κινδύνων που απειλούν τους υδατικούς πόρους είναι θέματα πρωτόγνωρα και η απουσία ιστορικής εμπειρίας είναι σημαντικό μειονέκτημα. Χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των ανθρωπογενών παρεμβάσεων που εν δυνάμει αναπτύσσουν κινδυνολογικές παρενέργειες και του δικαίου το οποίο προσπαθεί να παρέμβει νομοθετικά και να τις ελέγξει⁵⁰¹.

Η ΟΠΥ και όλες οι νέες περιβαλλοντικές Οδηγίες προσπαθούν να αλλάξουν το παράδειγμα της διαχείρισης. Παραδοσιακά οι περιβαλλοντικοί νόμοι ασχολούνται με τη μόλυνση ή τη ρύπανση του αέρα, του νερού και της γης, ενώ οι νέοι οικολογικοί νόμοι, επικεντρώνονται στις ζώντες συνιστώσες του περιβάλλοντος. Η νομική αποτίμηση του κινδύνου προσπαθεί να συγχρονιστεί με την οικολογική έννοια του που απαιτεί συστηματική κατανόηση των οικοσυστημάτων, τα οποία είναι συστήματα εγγενώς και εξωγενώς συνδεδεμένα σε περίπλοκες αλληλοεπιδράσεις. Ακόμα και ο χρόνος είναι διαφορετικός, από νομική άποψη, μια συγκεκριμένη χρονική περίοδος συνδέεται με μια κανονιστική δέσμευση. Για την οικολογία, η χρονολογική κλίμακα δίνει χρόνο για τις διαδικασίες αποκατάστασης ποικίλων βιολογικών παραμέτρων σε φυσικά αποκατασταθέντες οικότοπους και δύσκολα ταυτίζεται με το αυστηρό νομικό χρονοδιάγραμμα για την επίτευξη των οικολογικών στόχων. Όσον αφορά στο περιβάλλον, δεν μπορεί ποτέ να υπάρξει απόλυτη γνώση ή πλήρης βεβαιότητα.

---

⁵⁰⁰ ΙΝΑΣΟ, Μελέτη εφαρμογής ενιαίου μοντέλου διαχείρισης του αρδευτικού νερού στην ελληνική γεωργία, 2009, σελ 6 επ. και 14 επ.

⁵⁰¹ Τσεβρένης Β., Το νερό στην κοινωνία της διακινδύνευσης, ΠερΔικ, 1/2008, σελ. 35.

Επίσης, και να ξεπεραστούν όλα τα προηγούμενα, υπάρχει πάντα το πρόβλημα αν η νομοθεσία θα οδηγήσει σε ισχυρή πολιτική απόφαση⁵⁰².

Η καταγραφή των ελλείψεων και των παραλείψεων θα μπορούσε να γεμίσει πολλές σελίδες ακόμα και άλλες τόσες θα γέμιζαν οι προτεινόμενες λύσεις. Η βιβλιογραφία και η εμπειρία των εμπλεκόμενων φορέων έχει πληθώρα τέτοιων παραδειγμάτων που δεν μπορούν να εξαντληθούν στο πλαίσιο μιας εργασίας. Το στοιχείο που είναι ίσως το σημαντικότερο είναι η λήψη της απόφασης. Φυσικά η απόφαση δεσμεύεται πάντα από την οικονομική αποτίμηση της εφαρμογής της. Αν όμως ξεκινήσουν να λαμβάνονται αποφάσεις συστηματικά οργανωμένες, αφού μελετηθούν οι αδυναμίες του ισχύοντος συστήματος περιβαλλοντικής νομοθεσίας και οι ελλείψεις της Διοίκησης, με έμφαση στην εμπλοκή και την εκπαίδευση των πολιτών, τα αποτελέσματα θα είναι, αν όχι άμεσα τουλάχιστον, όσο η ευρύτητα των περιβαλλοντικών παραμέτρων επιτρέπει, δρομολογημένα προς κάποιο αποτέλεσμα.

---

⁵⁰² *Josefsson H., Achieving Ecological Objectives, Laws, 1, σελ. 44, 2012.*

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Αθανασόπουλος Τ., Εμπράγματο Δίκαιο, 2001 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).
- Αθανασοπούλου Χ., Οικονομική ελευθερία και προστασία του περιβάλλοντος, 2002 (Εκδ. Σάκκουλα).
- Αθανασοπούλου Χ. σε Σπυρόπουλο / Κοντιάδη / Ανθόπουλο / Γεραπετρίτη, Ερμηνεία Συντάγματος, 2017 (Εκδ. Σάκκουλα).
- Αθανασοπούλου Χ., Βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος: Σύγχρονες τάσεις της θεωρίας και της νομολογίας στην Ελληνική και Ευρωπαϊκή έννομη τάξη, Νόμος και Φύση, 2008, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.
- Ανδρεαδάκης Α., Η αναγκαιότητα συντονισμένης δράσης για την υποβοήθηση εφαρμογής της Οδηγίας Πλαίσιο για τα Νερά 2000/60, Ημερίδα: «Οδηγία Πλαίσιο 2000/60 - Εναρμόνιση με την ελληνική πραγματικότητα», 2002.
- Αντωνοπούλου Λ., Η εφαρμογή της αρχής της προφύλαξης στην πολιτική υγείας της ΕΕ, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 2003, σελ. 67-97.
- Βαβούσκος Κ., Εμπράγματον Δίκαιον, 1986 (Εκδ. Σάκκουλα Α.Ε.).
- Βαλσαμίδου Α., Μοντελοποίηση του φαινομένου της υφαλμύρινσης με χρήση του προσομοιωτή MODFLOW – SEAWAT στην περιοχή Τυμπακίου, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2017.
- Βασιλειάδης Γ., Η περιβαλλοντική δίκη, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Νομική Σχολή ΑΠΘ, 2018.
- Βασιλειάδης Δ. σε Σπυρόπουλο / Κοντιάδη / Ανθόπουλο / Γεραπετρίτη, Ερμηνεία Συντάγματος, 2017 (Εκδ. Σάκκουλα).
- Βογιατζής Π., Δίκαιο και Πολιτική Περιβάλλοντος: Πηγές και Αρχές του Διεθνούς Περιβαλλοντικού Δικαίου, σελ. 19, Διδακτική ενότητα, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Βοϊθόντας Δ., Ασημακόπουλος Δ., Ανάκτηση κόστους και τιμολόγηση νερού στα πλαίσια της Οδηγίας 2000/60, Ημερίδα «2000/60 Οδηγία – Πλαίσιο για τα Νερά – Εναρμόνιση με την ελληνική πραγματικότητα», ΕΜΠ, 2002.
- Βρετού Β., Δικαίωμα σε ένα καθαρό περιβάλλον: ηθική επιταγή ή κάτι περισσότερο;, ΠερΔικ 2/2018, σελ. 224-229.
- Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης, Γραφείο Διεθνών και Κοινοτικών Θεμάτων, Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο στην Ελλάδα, Εγχειρίδιο Εναρμόνισης, 2013 (Εθνικό Τυπογραφείο).
- Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος, Προστασία των Υπόγειων Υδάτων στην Ευρώπη, 2009 (Εκδόσεις Ευρωπαϊκής Επιτροπής).
- Γερασίδη Μ., Αξιολόγηση Προτάσεων Διαχείρισης Υδατικών Πόρων, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, ΕΜΠ και Πανεπιστήμιο Πειραιά, 2001.
- Γεωργιάδης Α. – Σταθόπουλος Μ., Αστικός Κώδιξ, 2004 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).
- Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2012 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).
- Γεωργιάδης Απ., Εγχειρίδιο Εμπράγματος Δικαίου, 2012, (Εκδόσεις Σάκκουλα).

- Γεωργιάδης Α. και Σταθόπουλος Μ., Αστικός Κώδικας – Γενικές Αρχές, 2016 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας).
- Γεωργιάδης Α., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2002 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλας).
- Γεωργιάδης Α., Ενοχικό Δίκαιο - Γενικό Μέρος, 1999 (Π.Ν. Σάκκουλας).
- Γεωργιάδης Α., Σταθόπουλος Μ., Αστικός Κώδιξ, 1980, (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).
- Γεωργιάδης Α., Σταθόπουλος Μ., Αστικός Κώδιξ, 1985 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).
- Γεωργιάδης Α., Σύντομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).
- Γεωργιάδης Α., σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικας, 1985 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).
- Γεωργιάδης Α. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδιξ, V, 2004 (Π.Ν. Σάκκουλας).
- Γεωργιάδης Α. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδιξ, 1980 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).
- Γεωργιάδης Α. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικας, 2016 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας).
- Γιαννακόπουλος Η. σε Καράκωστα, αστικός Κώδικας, 2010 (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη).
- Γιαννακούρου Γ., Το κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος στη νομολογία του ΣτΕ, Νόμος και Φύση, 2005, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου Α., Η προστασία του περιβάλλοντος: διεθνείς και ελληνικές εξελίξεις, Τιμητικός Τόμος του Συμβουλίου της Επικρατείας, 2004 (Εκδ. Σάκκουλα).
- Γκανούλης Ι., Η Οδηγία Πλαίσιο για το ύδωρ και η υδρο-δυναμική στην Ελλάδα, Νόμος και Φύση, 2020, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.
- Γκιζάρη Α., Η διεύθυνση της αρχής της προφύλαξης του Κοινοτικού Δικαίου (άρθ.174 παρ.2 ΣΕΚ) στην Ελληνική έννομη τάξη (σκέψεις με αφορμή την απόφ. ΜονΠρΑθ 4531/2004), Αρμ. 2005, 473.
- Γκιώζος Δ., Μαζιώτης Γ., Συγκριτικές παρατηρήσεις μεταξύ των υδατικών διαμερισμάτων Ηπείρου και Νήσων Αιγαίου, Πτυχιακή Εργασία, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2017.
- Γώγος Κ., Ο σχεδιασμός της διαχείρισης των υδατικών πόρων ως προϋπόθεση της αδειοδότησης έργων, Νόμος και Φύση, 2015, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.
- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Δημιουργία Συστήματος Παροχής Υπηρεσιών Ύδρευσης Αποχέτευσης στα Νησιά του Αιγαίου, Τελική Έκθεση, 2002.
- Δαγτόγλου Π., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 1997 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).
- Δακορώνια Ε., Η εφαρμογή της Σύμβασης του Άαρχους στην Ελλάδα, Πρόσβαση σε περιβαλλοντικές πληροφορίες - Αποζημίωση πολιτών για τη μη τήρηση των προθεσμιών παροχής των σχετικών πληροφοριών, ΠερΔικ 4/2017, σελ. 601-604.
- Δακορώνια Ε., Το δικαίωμα στο νερό, Νομικό πλαίσιο προστασίας, ΠερΔικ 2/2011, σελ. 239-244.
- Δακορώνια Ε., Καταστροφικές Ζημίες και συστήματα αποκατάστασής τους, 2015 (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη).
- Δακορώνια Ε., Σημείωση επί της ΠΠρΜεσολογίου 77/2000, ΠερΔικ 4/2001, σελ. 580-581.
- Δακορώνια Ε., «Η αστική ευθύνη στο κοινοτικό δίκαιο περιβάλλοντος. Η νέα Οδηγία 2004/35/ΕΚ του Ε.Κ. και του Συμβουλίου της 21/4/2004 σχετικά με την περιβαλλοντική

ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας», Περιοδικό Ενέργεια και Δίκαιο 3/2005, σελ. 44-49.

Δανιλάκης Β., Κυκλάδες και νερό: Προς μια βιώσιμη διαχείριση των υαδτικών πόρων ή όχι;, Νόμος και Φύση, 2012, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Δεβενέ Σ., Προστασία και Διαχείριση Υδατικών Πόρων, Διπλωματική Εργασία, ΕΜΠ, 2009.

Δεκλερής Μ., Το Δίκαιο της Βιώσιμου Αναπτύξεως, Γενικές Αρχές, 2000 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

Δεληγιάννη Ι., Η προστασία της προσωπικότητας κατά τον Αστικό Κώδικα από την άποψη των σχετικών συνταγματικών ρυθμίσεων, ΕλλΔνη 38/1997, σελ. 399-499.

Δελλής Γ., Κοινωνικό Δίκαιο Περιβάλλοντος, 1998 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

Δελλής Γ. σε Τιμητικό Τόμο για τον επ. Πρόεδρο του Συμβουλίου της Επικρατείας Κωνσταντίνο Μενουδάκο, Ο Δικαστής, ο Νόμος και το Περιβάλλον, 2016 (Εκδ. Σάκκουλα).

Δελλής Γ., Το ατομικό δικαίωμα αντιμέτωπο στο οικονομικό και το οικολογικό γενικό συμφέρον. 1953-2003: Η συρρίκνωση της ατομικότητας, Νόμος Και Φύση, 2004, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Δέλλιος Γ., Το τεκμήριο της υπαιτιότητας του παρέχοντος υπηρεσίες, Digesta 2003, Γ', σελ. 256-263.

Δημάκου Φ. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικας, 1985 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).

Δήμας Σ., Διεθνής Ημερίδα «Νησιά και αειφορία στον Ευρωπαϊκό χώρο», Πρακτικά, Αθήνα 2006.

Δημητριάδης Π., Το δικαίωμα στο περιβάλλον ως ανθρώπινο δικαίωμα. Η ανάγκη θεσμοθέτησης ενός εκτελεστού δικαιώματος, Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ, 2005.

Δημόπουλος Π., Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση, 2008, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Δίκαιος Ε., Η προστασία του Περιβάλλοντος στο ιδιωτικό δίκαιο, 2009 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

Δίκαιος Ε., Περιβαλλοντικό Έλλειμμα στην Ελλάδα: Εκφάνσεις, Αίτια, Ευθύνες, Διέξοδος, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Δρόσος, Γ., Συνταγματικοί περιορισμοί της ιδιοκτησίας και αποζημίωση (Προστασία της ιδιοκτησίας και ΕΣΔΑ), 1997 (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη).

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Δημιουργία Συστήματος Παροχής Υπηρεσιών Ύδρευσης Αποχέτευσης στα νησιά των Κυκλάδων, 2002.

Έσερ Α., Προστασία του Περιβάλλοντος: μια πρόκληση για το ποινικό δίκαιο σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, Πρακτικά Συνεδρίου Ποινικής Προστασίας του Περιβάλλοντος, 1996 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας).

ΕΥΔΑΠ, Ο κύκλος του νερού στην Αττική Γη, Λεύκωμα, 2011.

Ζαφειρούδη Ι., Διαχρονική Εξέλιξη του Ελληνικού Θεσμικού Πλαισίου Εκτίμησης των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων Έργων και Δραστηριοτήτων και η Συμβολή του ΣτΕ, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2018.

Ηλιοπούλου - Στραγγά Τζ., Η τριτενέργεια των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, 1990 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

ΙΝΑΣΟ, Μελέτη εφαρμογής ενιαίου μοντέλου διαχείρισης του αρδευτικού νερού στην ελληνική γεωργία, 2009.

Καζάκος Π., Ο «εξευρωπαϊσμός» της δημόσιας πολιτικής: η εθνική περιβαλλοντική πολιτική ανάμεσα σε εξωτερικούς παράγοντες και υπερεθνικές δεσμεύσεις, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 1999, σελ. 83-122.

Καϊδατζής Α. Σπυρόπουλο / Κοντιάδη / Ανθόπουλο / Γεραπετρίτη, Ερμηνεία Συντάγματος, 2017 (Εκδ. Σάκκουλα).

Καλαθρός Α., Προστασία των Περιβαλλοντικών Αγαθών και Ευθύνη κατά τον ΑΚ, 2009 (Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα).

Καλαθρός Α., Η ευθύνη του Δημοσίου λόγω αυτόκλητης αποκατάστασης περιβαλλοντικής ζημίας από ιδιώτη - Η διοίκηση αλλοτρίων στο μεταίχμιο ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου, ΠερΔικ 3/2012, σελ. 449-461.

Καλλία – Αντωνίου Α., Δίκαιο Περιβάλλοντος Ευρωπαϊκής Ένωσης – Σύνομη Επισκόπηση, ΠερΔικ 2/2012, σελ. 268-280.

Καλλία – Αντωνίου Α., Η έκφραση της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης και της συνολικής προσέγγισης της ρύπανσης του περιβάλλοντος, ΠερΔικ 2/1998, σελ. 215 επ.

Καραβίτης Χ., Αγγελίδης Σ., Διαχείριση Υδατικών Πόρων και Περιβάλλον, Διδακτική Ενότητα, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2005.

Καραγεώργου Β., Η Οδηγία – Πλαίσιο για το νερό: ένας σημαντικός σταθμός για το ευρωπαϊκό δίκαιο περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση, 2003, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Καράκωστας Ι., «Περιβάλλον & Δίκαιο – Δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών», 3η έκδοση, 2011 (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη).

Καράκωστας Ι., Η κατάχρηση δικαιώματος στις εμπράγματα σχέσεις, Μονογραφία, 2009 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας).

Καράκωστας Ι., Η ζημία στο πλαίσιο της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, ΔΕΕ 2007, σελ. 525-540.

Καράκωστας Ι., Η προστασία του περιβάλλοντος αδιαπραγμάτευτο νομικό και κοινωνικό κεκτημένο, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Καράκωστας Ι., Ικανοποίηση της μη περιουσιακής ζημίας και νομολογία, ΝοΒ 34, 1385.

Καράκωστας Ι., Ιδιωτικό Δίκαιο Προστασίας Περιβάλλοντος, ΝοΒ 58, 2010, σελ. 1921-1936.

Καράκωστας Ι., Κοινοτικοί κανόνες και εθνικό αστικό δίκαιο, 1997 (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη).

Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Αστικό Δίκαιο, 1986 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

Καράκωστας Ι., Περιβάλλον και Δίκαιο, 2006 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

Καράκωστας Ι., Το δίκαιο της προσωπικότητας, 2012 (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη).

Καράκωστας Ι., Οικολογία, Περιβάλλον και Δίκαιο, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Καράκωστας Ι. σε *Ενθύμημα Αργυριάδη*, Η προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών μέσα από τη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων, Τόμος Ι, 1996 (Εκδ. Αφοί Π. Σάκκουλα).

Καράκωστας, Ι. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδικας – Γενικές Αρχές, 2016. (Π. Ν. Σάκκουλας).

Καράκωστας Ι. και Τσεβρένης Β., Η προστασία του περιβάλλοντος κατά το ιδιωτικό δίκαιο, ΧρΙΔ, Ε/2005, σελ. 577-583.

Καράκωστας Ι., Καραμπατζός Α., «Ο ρυπαίνων πληρώνει»: μία σημαντική προσπάθεια ενίσχυσης της νομικής προστασίας του περιβάλλοντος, ΠερΔικ 2008, σελ. 370-372.

Κλαβανίδου Δ., Αστικές αξιώσεις από περιβαλλοντικές προσβολές, ΕΝΟΒΕ, 66, 2011, σελ. 11 επ.

Κλαβανίδου Δ., Προληπτικοί μηχανισμοί προστασίας του περιβάλλοντος στο σύστημα του αστικού δικαίου, ΕπισκΕΔ 1999, σελ. 370 επ.

Κομνηνός Α., Σύγκρουση του δικαιώματος επί του περιβάλλοντος και του δικαιώματος της ιδιοκτησίας στη νομολογία του ΣτΕ», ΕΔΔ, 1992, σελ. 251 επ.

Κόλλιας Π., Η προστασία των υπόγειων υδάτων από τη ρύπανση, Διδακτορική Διατριβή, ΕΜΠ, 1988.

Κορνηλάκης Π., Η ευθύνη από διακινδύνευση - δογματική και δικαιοπολιτική προσέγγιση, «Δίκαιο και κοινωνικοί προβληματισμοί», Δημοσιεύματα αστικού και εργατικού δικαίου, Θεσσαλονίκη, 1982.

Κούσουλας Χ., Εμπράγματο Δίκαιο, 2004 (Εκδ. Σάκκουλα).

Κουταλάκης, Χ., Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών στη διαδικασία συμμόρφωσης των κρατών μελών προς το περιβαλλοντικό δίκαιο της ΕΕ, Νόμος και Φύση, 2003, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Κουτούπα – Ρεγκάκου Ε., Δίκαιο του Περιβάλλοντος, 2008 (Εκδ. Σάκκουλα).

Κουτούπα – Ρεγκάκου Ε., Η Οδηγία 2004/35 του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και του συμβουλίου σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Κουτσογιάννης Δ., Ανδρεαδάκης Α., Μαυροδήμου Ρ., Χριστοφίδης Α., Μαμάσης Ν., Ευστρατιάδης Α., Κουκουβίνος Α., Καραβοκυρός Γ., Κοζάνης Σ., Μαμάης Δ., Νουτσόπουλος Κ., Εθνικό Πρόγραμμα Διαχείρισης και Προστασίας των Υδατικών Πόρων, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2008.

Κουτσογιάννης Δ., Ξανθόπουλος Θ., Τεχνική Υδρολογία, Έκδοση 3η, 1999.

Κουτσογιαννούλη Α., Η αδικοπρακτική ευθύνη του υπαιτίου πρόκλησης περιβαλλοντικής ζημίας, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 2016.

Κρεμλής Γ., Η ευρωπαϊκή πολιτική και το δίκαιο του περιβάλλοντος. Το κοινοτικό κεκτημένο, Νόμος και Φύση, 1998, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Κρεμλή Γ, Μπάλια Γ., Σηφάκη Α., Η αρχή της προφύλαξης, ΕΕΔΠ 2004 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

Κριαράς Εμ., Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας, 1995 (Εκδ. Εκδοτική Αθηνών).

Κυριαζοπούλου Μ. και Τσελέντης Ι., Δυσκολίες εφαρμογής της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ στην Ελλάδα, Τμήμα Αναπτύξεως Υδάτων, Υπουργείο Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος Κύπρου, 2003.

Κυριτσάκη Ι., Το δικαίωμα στο περιβάλλον υπό το πρίσμα του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Μονογραφία, 2010 (Εκδ. Σάκκουλα).

Λασκαρίδης Εμμ. σε Γεωργιάδη Α., Σύντομη ερμηνεία του Αστικού Κώδικα, ΣΕΑΚ ΙΙ, 2013 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).

Λέκκας Ε., Γεωλογία και Περιβάλλον, 1998 (Εκδ. ΕΚΠΑ).

Λύτρας Θ., Ρύπανση του περιβάλλοντος και αστική ευθύνη, Τεύχος Γ', Digesta 2003, σελ. 364 επ.

Μαλάμος Ν. και Ναλμπάντης Ι., Ολοκληρωμένη διαχείριση υδατικών συστημάτων σε σύζευξη με υπολογιστικό σύστημα ΟΔΥΣΣΕΥΣ, ΕΜΠ, 2005.

Μαμάσης Ν., Δευτεραίος Π., Εργασίες διερεύνησης του Αδριάνειου Υδραγωγείου της Αθήνας, έκθεση Προόδου Ερευνητικού Έργου, 2017-2018.

Μαμάσης Ν., Δευτεραίος Π, Ζαρκαδούλας Ν. και Κουτσογιάννης Δ., Η έρευνα των αρχαίων συστημάτων ύδρευσης του Πειραιά στο πλαίσιο των έργων του ΜΕΤΡΟ. Μια πρώτη θεώρηση, Ημερίδα, 2015.

Μαμάσης Ν., Τεχνική Υδρολογία – Υπόγεια Νερά, Διδακτική ενότητα, ΕΜΠ.

Μάνεσης Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Ατομικές Ελευθερίες, 1982 (Εκδ. Σάκκουλας).

Μάνθος Α., Υποδείγματα Γενικών Αρχών Αστικού Δικαίου, 2018 (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη).

Μαντζαβά Γ., Εφαρμογή της Οδηγίας-Πλαίσιο για τα Νερά (2000/60/ΕΚ) σε Περιφερειακό Επίπεδο, Τελική Εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, 2004.

Μανώλη Ε., Διαχείριση Υδατικών Πόρων, Διδακτορική Διατριβή, ΕΜΠ, 2016.

Μαργαρίτης Μ., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία – Εφαρμογή, 2009 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).

Μαριδάκης Γ., Σχέδιον Αστικού Κώδικος - Δίκαιον των προσώπων, Αθήναι, 1936.

Μενουδάκος Κ., Νόμος και Φύση, Προστασία του Περιβάλλοντος στο Ελληνικό Δημόσιο Δίκαιο, 1997, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Μενουδάκος Κ., Αναθεώρηση του άρθρου 24 Σ, Μια οπισθοδρομική πρόταση, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Μενουδάκος Κ., Τα Δικαστήρια ως ελεγκτικός μηχανισμός για την εφαρμογή του περιβαλλοντικού δικαίου, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Μενουδάκος Κ., Η Σύμβαση του Άρχους και η Νομολογία του ΣτΕ για την πληροφόρηση και συμμετοχή των πολιτών, 2007.

Μενουδάκος Κ., Σύμβαση του Άρχους και κοινοτικό δίκαιο: μια συγκριτική προσέγγιση, Νόμος και Φύση, 2003.

Μερτικοπούλου Β., Η Οδηγία 2004/35/ΕΚ σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας, Νόμος και Φύση 2006, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Μιχαλακόπουλος Ι., Η βιώσιμη διαχείριση των υδατικών πόρων στη νομολογία του ΣτΕ, Νόμος και Φύση, 2005, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Μίχας Αλ., Το σύστημα των κυρώσεων στο δίκαιο του περιβάλλοντος υπό το πρίσμα των σύγχρονων αξιώσεων προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2008.

Μουτάφης Ν. και Ζαρκαδούλας Ν., Κατασκευή του αρχαίου φράγματος της Αλυζίας, 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Γεωτεχνικής & Γεωπεριβαλλοντικής Μηχανικής, ΤΕΕ, Ξάνθη, 2006.

Μουτάφης Ν., Κατασκευή του αρχαίου φράγματος της Αλυζίας, 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Γεωτεχνικής & Γεωπεριβαλλοντικής Μηχανικής, ΤΕΕ, Ξάνθη, 2006.

Μπακαλιάνου Α. Μ., Οι διαδικαστικές όψεις του δικαιώματος στο περιβάλλον υπό το πρίσμα της Σύμβασης του Άαρχους, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2013.

Μπάλη Γ., Γενικά Αρχαί του Αστικού Δικαίου, 1961 (Εκδ. Αφοί Π. Σάκκουλα).

Μπάλιας Γ., Προς μια διεύρυνση της αστικής περιβαλλοντικής ευθύνης, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Μπάλιας Γ., Επιστήμη και Δίκαιο στην Περιβαλλοντική Πολιτική, Νόμος και Φύση, 2009.

Μπάλιας Γ., Η αρχή της προφύλαξης - Μία νέα σχέση μεταξύ δικαίου και επιστήμης και η επίδρασή της στον έλεγχο νομιμότητας, ΠερΔικ 1/2004, σελ. 37-45.

Μπάλιας Γ., Η αρχή της προφύλαξης στο διεθνές κοινοτικό και συγκριτικό δίκαιο, 2005 (Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα).

Μπέης Κ., Το άμεσο έννομο συμφέρον ως βάση της ενεργητικής νομιμοποίησης του ενάγοντα, Περιοδικό Δίκη, 2005.

Μπενάκη – Ψαρούδα Α., Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, 2015 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).

Μπόσδας Δ., Περί υδάτων, ΕΕΝ 1976, σελ. 518-519.

Μωραϊτή Α. σε Καράκωστα, Αστικός Κώδικας, 2010 (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη).

Νίκα Ν. σε Κεραμεύ / Κονδύλη / Νίκα, Ερμηνεία του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, Ι, 2000 (Εκδ. Σάκκουλας).

Νικολόπουλος Η., Ο θεσμός της λαϊκής νομοθετικής και συνταγματικής πρωτοβουλίας, 1997, (Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα).

Νικολόπουλος Τ., Οι αρχές του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση, 2000, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Νικολόπουλος Τ., Το νομικό καθεστώς της διακίνησης των αποβλήτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ενιαία αγορά, Νόμος και Φύση, 1996, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Οικονομοπούλου Β. σε Καράκωστα, Αστικός Κώδικας, 2010 (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη).

Ξένος Δ., Αναγκαιότητα για τη δημιουργία μιας Ενιαίας Στρατηγικής Διαχείρισης των Υδατικών Πόρων στις Κυκλάδες, Συμπόσιο: Αιγαίο, νερό, βιώσιμη ανάπτυξη, 2001.

Παναγιωτόπουλος Π., Πρόσβαση στην περιβαλλοντική πληροφορία και συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, η Κοινοτική Πτυχή, Νόμος και Φύση, 2002, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Παναγόπουλος Θ., Δίκαιο Περιβάλλοντος, 2004 (Εκδ. Αθ. Σταμούλης).

Παντελής Α., Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων, 1984 (πραγματεία επί υφηγεσία) (Εκδ. Σάκκουλας).

Παπαδημητρίου Γ., Σχόλιο σε ΣτΕ ΠΕ 338/2006, Τμ. Ε΄, Σχέδιο π. δ. «Καθορισμός μέτρων και διαδικασιών για την ολοκληρωμένη προστασία και διαχείριση των υδάτων σε συμμόρφωση με τις διατάξεις της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ», Νόμος και Φύση, 2006, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Παπαδημητρίου Γ., Η αειφορική διαχείριση των υδάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Νόμος και Φύση, 2004, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Παπαδημητρίου Γ., Η διείσδυση του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα, Πρακτικά Συνεδρίου, 1994.

Παπαδημητρίου Γ., Η θέση της οδηγίας 92/43 στην ελληνική έννομη τάξη και η σημασία της για την προστασία των φυσικών οικοτόπων, καθώς επίσης της αγρίας χλωρίδας και πανίδας, Natura 2000, Η εφαρμογή της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ στην Ελλάδα, Ημερίδα, Αθήνα, 1995.

Παπαδοπούλου Λ., Συνταγματικό Δίκαιο, Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, 2015, διαθέσιμο στην <https://www.kallipos.gr/el/>.

Παπακωνσταντίνου Α., Περιβάλλον φυσικό. Σχολιασμός ΑΠ 900/2003, ΤοΣ, 4/2003, σελ. 760.

Παπακωνσταντίνου Α., Η συνταγματική αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης των νησιωτικών περιοχών, Νόμος και Φύση, 2004, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Παπακωνσταντίνου Α., Σύνταγμα και Προστασία του Περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση, 2007, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Παπαλημναίου Φ., Το νομικό καθεστώς διαχείρισης και προστασίας των υδατικών πόρων, ΝοΒ 42/1994, σελ. 898-911.

Παπανικολάου Π. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδιξ, 1980 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).

Παπαπετρόπουλος Α., Οι ΜΠΕ στην Ευρωπαϊκή και Ελληνική έννομη τάξη, 2003 (Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα).

Παπαπετρόπουλος Α., Οι γενικές αρχές του ακυρωτικού ελέγχου κατά τη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων και δραστηριοτήτων, Νόμος και Φύση, 2003, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Πατεράκης Σ., Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, 1995 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).

Παπαδόπουλος Κ., Αγωγές Εμπράγματος Δικαίου, 1989 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).

Παπαχρήστου Α., Χέλμης Α., Μαροπούλου Μ., Δίκαιο και Λογοτεχνία, 2015 (Εκδ. Κάλλιπος).

Παππάς Σ. σε Γεωργιάδη / Σταθόπουλο, Αστικός Κώδιξ, Τόμος V, Εμπράγματο Δίκαιο, 2004 (Εκδ. Π. Ν. Σάκκουλα).

Παυλάκη Σ., Περιβαλλοντική Ευθύνη – Θεσμικό πλαίσιο και Εφαρμογή, 2018 (Εκδ. Νομόραμα).

Παυλάκη Σ., Η συμμετοχή των πολιτών στην προστασία του περιβάλλοντος, ΠερΔικ 2017, σελ. 52-70.

Παυλόπουλος Π., Εγγυήσεις του δικαιώματος δικαστικής προστασίας στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο, 1993 (Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα).

Πετρόπουλος Κ., Η ποινική προστασία στην ελληνική έννομη τάξη, ΠερΔικ 2/2016, σελ. 234-249.

Πικραμένος Μ., Ζητήματα από την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου στα εθνικά Δικαστήρια σε Παπαδημητρίου Γ. (επιμ.) Η διείσδυση του κοινοτικού δικαίου περιβάλλοντος στην Ελλάδα, 1994 (Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα).

Πουϊκλή Κ., Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» στο δίκαιο περιβάλλοντος, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2017.

Πουϊκλή Κ., Περιβαλλοντική ευθύνη και αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», ΠερΔικ 3/2016, σελ. 427-433.

Πούλου Ε., Δικονομικά ζητήματα στις αστικές περιβαλλοντικές διαφορές, ΠερΔικ3/2000, σελ. 362 -374.

Πούλου Ε., Θεμιτές εκπομπές και προσβολή προσωπικότητας, ΠερΔικ 3/2013, σελ. 401-410.

Σακελλαρόπουλος Α., Σκέψεις για το πρόβλημα του περιβάλλοντος από τη νομική σκοπιά, Τμητικός Τόμος ΣτΕ 1929 – 1979, II, 1982 (Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα).

Σακελλαροπούλου Κ., Περιβαλλοντικό Σύνταγμα και ΣτΕ στα χρόνια της κρίσης, Νόμος και Φύση, 2018, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Σακελλαροπούλου Κ., Ο ακυρωτικός έλεγχος και οι νεότερες εξελίξεις της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας, Pro Justitia, τ.1, 2018, σελ. 51-59.

Σακελλαροπούλου Α., Περιβάλλον και Ανάπτυξη: Σταθμίσεις και δικαστικός έλεγχος, Νόμος και Φύση, 2016, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Σακελλαροπούλου Κ. και Σεκέρογλου Ν., Η βιώσιμη διαχείριση των υδατικών πόρων, Νόμος και Φύση, 2006, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Σημαντήρας Κ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 1988 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

Σιούτη Γ., Δίκαιο Περιβάλλοντος, Γενικό Μέρος Ι, Δημόσιο Δίκαιο και Περιβάλλον, 2000 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

Σιούτη Γ., Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2003 (Εκδ. Σάκκουλας Α.Ε.).

Σιούτη Γ., Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος, 2011 (Εκδ. Σάκκουλας Α.Ε.).

Σιούτη Γ., Η εξέλιξη στο Ευρωπαϊκό δίκαιο περιβάλλοντος στους τομείς της περιβαλλοντικής προστασίας και της περιβαλλοντικής πληροφόρησης, Νόμος και Φύση, 2010, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Σιούτη Γ., Η αρχή της προφύλαξης και η διαχείριση των περιβαλλοντικών κινδύνων, ΠερΔικ 4/2004, σελ. 455-459.

Σιούτη Γ. σε Κασσιμάτη / Μαυριά, Ερμηνεία του Συντάγματος, 2003 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

Σκανδάμης Ν., Ευρωπαϊκό Δίκαιο και στοιχεία ελληνικού δικαίου προσαρμογής, 1994 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).

Σκουρής Β., Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο Ι, 1996 (Εκδ. Σάκκουλα).

Σκούρτος, Μ., Σοφούλης Κ., «Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα», 1995 (Εκδ. τυπωθήτω – Γ. Δαρδανός). Σούλιος, Γ., Γενική υδρογεωλογία-Τόμος Ι, 1996 (Εκδ. University Studio Press Α.Ε.).

- Στουρνάρας Γ., Νερό, Περιβαλλοντική Διάσταση και Διαδρομή, 2007 (Εκδ. Τζιόλα).
- Στρατηγέα Α., Θεωρία και Μέθοδοι Συμμετοχικού Σχεδιασμού, ΕΜΠ, 2015, (Εκδ. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα).
- Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος: Η μεταφορά της Οδηγίας 2008/99 στο Ελληνικό Δίκαιο, ΕΝΟΒΕ 66, 2011, σελ. 91 επ.
- Συμεωνίδου –Καστανίδου Ε., Αναμένοντας να τεθεί σε ισχύ ο νέος Ποινικός Κώδικας, Μακεδονία Ενημέρωση Α.Ε., 2019.
- Συνοδινός Χ., Ο διάλογος του Συμβουλίου της Επικρατείας με τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΝοΒ 2000, σελ. 197 επ.
- Τασιόπουλος Σ., Διαχείριση υδάτων στον Ευρωπαϊκό χώρο – Οδηγία 2000/60/ΕΚ, ΠερΔικ 3/2014, σελ. 439-443.
- Τασόπουλος Γ., Το ηθικοπολιτικό θεμέλιο του Συντάγματος, 2001 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλα).
- Τάτσης Λ., Διαχείριση των υδάτων στα πλαίσια της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ και του ν. 3199/2003. Προβλήματα και προοπτικές, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.
- Τάχος Α., Δίκαιο Προστασίας τους Περιβάλλοντος, 2006 (Εκδ. Σάκκουλα).
- Τζατζάκη Β., Το Νερό στο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, 2012 (Νομική Βιβλιοθήκη).
- Τούση Α., Εμπράγματο Δίκαιο, 1988 (Εκδ. Αφοι Π. Σάκκουλα).
- Τσαούση-Χατζή Α., «Δίκαιο και περιβάλλον: μια οικονομική προσέγγιση», ΠερΔικ 3/2005, σελ. 408-423.
- Τριάντος Ν. σε Καράκωστα, Αστικός Κώδικας, 2010 (Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη).
- Τροβά Ε., Η προστασία των υδατικών πόρων σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο και το Σύνταγμα (ΣΤΕ Ολ 1688/2005), ΠερΔικ 4/2005, σελ. 552-558.
- Τρωιανός Σ., Η προστασία του περιβάλλοντος στο Βυζάντιο, Νόμος και Φύση, 1995, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.
- Τσακίρης, Γ., Υδατικοί πόροι : Τεχνική υδρολογία, 1995 (Εκδ. Συμμετρία).
- Τσαρούχη Δ., Εθνική και Ευρωπαϊκή Νομολογία 1990 – 2012, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2013.
- Τσάτσος Δ., Συνταγματικό δίκαιο, Γ' Θεμελιώδη δικαιώματα, 1987 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλας).
- Τσεβρένης Β., Το νερό στην κοινωνία της διακινδύνευσης, ΠερΔικ 1/2008, σελ. 31-47.
- Τσιρίδης Π., Η προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου στην Ευρώπη και η επικείμενη προσαρμογή της Ελληνικής νομοθεσίας, Νόμος και Φύση, 2009, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.
- Τσολακίδης Ζ., Σύγκρουση ιδιωτικών δικαιωμάτων στο πεδίο προστασίας του περιβάλλοντος, ΧρΙΔ 2011, σελ. 1479-1494.
- Υπουργείο Αιγαίου, Άτλαντας των γεωλογικών μνημείων του Αιγαίου, 2002.
- Φουντεδάκη Κ., Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον Αστικό Κώδικα, 2012 (Εκδ. Σάκκουλα).

Χαϊνταρλής Μ., Η σύγχρονη νομοθεσία προστασίας και διαχείρισης των υδάτων, Νόμος και Φύση, 2005, διαθέσιμο στην <https://nomosphysis.org.gr/>.

Χαραλαμπίδης Α., Αξιόποινες προσβολές του περιβάλλοντος. Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα και εγκλήματα διακινδυνεύσεως, Πρακτικά Συνεδρίου Ποινικής Προστασίας του Περιβάλλοντος, 1996 (Εκδ. Αντ. Σάκκουλας).

Χατζηπαρακευαΐδης Α., Βιώσιμη ανάπτυξη και ευαισθητοποίηση μετόχων : η περίπτωση της Σύρου, σελ. 12 επ., Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2007.

Χεκίμογλου Ε., Υδάτινη Ιστοριογραφία, Δίκτυο Πολιτισμού ΕΥΔΑΠ, 2014.

Χρονοπούλου Ξ., Ελληνική Περιβαλλοντική Διοίκηση: Η εφαρμογή της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ για τα ύδατα, Τελική Εργασία, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, 2011.

Χρυσικού Ε., Τεχνητός εμπλουτισμός υπόγειων υδροφόρων με επεξεργασμένα λύματα – Περίπτωση εφαρμογής στο Θριάσιο Πεδίο, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, ΕΜΠ, 2008.

Ξενόγλωσση

Apostolaki S., Koundouri P., Pittis N., Using a systemic approach to address the requirement for Integrated Water Resource Management within the Water Framework Directive, Science of The Total Environment, 679, 2019, p.p. 70-79.

Babel, M. S., Pandey, V. P., Rivas, A. A., and Wahid, S. M., Indicator-based approach for assessing the vulnerability of freshwater resources in the Bagmati river basin, Nepal. Environmental Management, 48, 2011, p.p. 1044-1059.

Beller W., D' Ayala P., Hein P., Sustainable development and environmental management of small islands, Man and the biosphere Series, Unesco, 1990.

Biggs E., Bruce E., Boruff B., Duncan J., Horsley J., Pauli N., McNeill K., Neef A., Van Ogtrop F., Curnow J., Haworth B., Duce S., Imanari Y., Sustainable development and the water–energy–food nexus: A perspective on livelihoods, Environmental Science and Policy, 54, 2015, p.p. 389-397.

Bixio, D., Weemaes, M., Thoeye, C., Ravazzini, A., Miska, V., de Koning, J., Chikurel, H., Aharoni, A., Muston, M., Khan, S., Dollon, P., Schäfer, A., Joksimovic, D., Savic, D., Tings, A., Kazner, C., Lyko, S., Water Reuse System Management Manual, Aquarec project, European Commission.

Bourblanc M., Crabbé A., Liefferink D. and Wiering M., The marathon of the hare and the tortoise: implementing the EU Water Framework Directive, Journal of Environmental Planning and Management, 56, 2013, p.p. 1449-1467.

Bourg D. et Schlegel J.-L., Parer aux risques de demain, 2001 (Éd. du Seuil).

Bullinger M., Haftungsprobleme des Umweltschutzes aus der Sicht des Verwaltungsrechts, VersR 1972, s. 599-610.

Carvalho L., Mackay E., Cardoso A. – C., Baattrup - Pedersen A., Birk S., Blackstock K., Borics G., Borja A., Feld C., Ferreira T. – M., Globevnik L., Grizzetti B., Hendry S., Hering D., Kelly M., Langaas S., Meissner K., Panagopoulos Y., Penning E., Rouillard J., Sabater S., Schmedtje U., M. Spears B., Venohr M., van de Bund W., Solheim A. – L., Protecting and restoring Europe's

waters: An analysis of the future development needs of the Water Framework Directive, *Science of Total Environment*, 658, 2019, p.p. 1228-1238.

Collentine D., Forsman A., Galazc V., Kallner Bastvikend S., Stahl-Delbanco A., CATCH: decision support for stakeholders in catchment areas, *Water Policy* 4, 2002, p.p. 447-463.

Crawford-Brown D., Crawford-Brown S., The precautionary principle in environmental regulations for drinking water, *Environmental Science and Policy*, 14, 2011, p.p. 379-387.

Duran D., Gogan I., Artene A., Duran V., The components of sustainable development - a possible approach, *Procedia Economics and Finance*, 26, 2015, p.p. 806-811.

Falkner, G., Hartlapp, M., and Treib, O., Worlds of compliance: why leading approaches to European implementation are only 'sometimes-true theories', *European journal of political research*, 46,2007, p.p. 395–476.

Ferguson B., Estimation of Direct Runoff in the Thornthwaite Water Balance, *The Professional Geographer*, 48, 2005, p.p. 263-271.

Gallopin G., Linkages between vulnerability, resilience, and adaptive capacity, *Global Environmental Change*, 16, 2006, p.p. 293-303.

Gerasidi A., Apostolaki S., Manoli E., Assimacopoulos D., Vlachos E., Towards the formulation of a new strategy of water resource management for urban areas, *Urban Water Journal*, 6, 2009, p.p. 209-219.

Gikas, P., Tchobanoglous, G., Sustainable use of water in the Aegean Islands, *Journal of Environmental Management*, 90, 2009, p.p. 2601-2611.

Gleick P., Christian-Smith J., Cooley H., Water-use efficiency and productivity: rethinking the basin approach, 36, 2011, p.p. 784-798.

Gleick P., The changing water paradigm, *Water International*, 25, 2000, p.p. 127-138.

Jager, N.W., Challies E., Kochskämper E., Newig J., Benson D., Blackstock K., Collins K., Ernst A., Evers M., Feichtinger J., Fritsch O., Gooch G., Grund W. , Hedelin B., Nuria Hernández-Mora N., Hüesker F., Huitema D., Irvine K., Klinke A., Lange L., Loupsans D, Lubell M., Maganda C., Matczak P., Parés M., Saarikoski H., Slavíková L., Van der Arend S. and Yorck Von Korff Y., Transforming European water governance? Participation and river basin management under the EU Water Framework Directive in 13 member states, *Water* 8, 2016, p. 156.

Halbert C., Erbguth W., The challenge of environmental law as a tool for balancing environmental and economic interests, in the search for sustainable development, *Limnologica*, 29, 1999, p.p. 362-365.

Hering D., Borja A., Carstensen J., Carvalho L., Elliott M, Feld C, Heiskanen A - S, Johnson R, Moe J., Pont D., Solheim A – L., van de Bund W., The European Water Framework Directive at the age of 10: A critical review of the achievements with recommendations for the future, *Science of the Total Environment*, 408, 2010, p.p. 4007–4019.

Hérivaux C., Orban P., Brouyère S., Is It Worth Protecting Groundwater From Diffuse Pollution With Agri-Environmental Schemes? A Hydro-Economic Modeling Approach, *Journal of Environmental Management*, 128, 2013, p.p. 62-74.

- Holman I., Trawick P.*, Developing adaptive capacity within groundwater abstraction management systems, *Journal of Environmental Management*, 92, 2011, p.p. 1542-1549.
- Irvine, K.*, Classifying ecological status under the European Water Framework Directive: the need for monitoring to account for natural variability, *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems*, 14, 2004, p.p. 107-112.
- Josefsson H.*, Achieving Ecological Objectives, *Laws*, 1, 2012, p.p. 39-63.
- Josefsson, H. and Baaner, L.*, The Water Framework Directive: A Directive for the Twenty-First Century?, *Journal of Environmental Law*, 23, 2011, p.p. 463-486.
- Kampa E. and Bressers H.*, Evolution of the Greek national regime for water resources, *Water Policy*, 10, 2008, p.p. 481-500.
- Kanakoudis V.*, Overview of the River Basin Management Plans Developed in Greece Under the Context of the Water Framework Directive 2000/60/EC Focusing on the Economic Analysis, *Water Resources Management*, 29, 2015, p.p. 3149-3174.
- Koutsoyiannis D. and Aggelakis A.*, "Hydrologic and hydraulic science and technology in ancient Greece", *Encyclopedia of Water Science*, Publisher: Marcel Dekker, CRC Press, Editors: B. A. Stewart, T. Howell, 2003, p.p. 415-417.
- Koutsoyiannis D., Zarkadoulas N., Angelakis A., Tchobanoglous G.*, Urban Water Management in Ancient Greece: legacies and lessons, *Journal of Water Resources Planning and Management*, 134, 2008, p.p. 45-54.
- Kundzewicz Z. W., Mata L. J., Arnell N., Döll P., Kabat P., Jiménez B., Miller K., Oki T., Şen Z., and Shiklomanov I.*, The implications of projected climate change for freshwater resources and their management, *Hydrological Sciences, Journal des Sciences Hydrologiques*, 53, 2008, p.p. 3-10.
- Larson K. and Lach D.*, Participants and non-participants of place-based groups: An assessment of attitudes and implications for public participation in water resource management, *Journal of Environmental Management*, 88, 2008, p.p. 817-830.
- Liefferink, D., Wiering, M., Uitenboogaart, Y.*, The EU Water Framework Directive: a multi-dimensional analysis of implementation and domestic impact. *Land Use Policy*, 28, 2011, p.p. 712-722.
- Macrory R.*, *Principles of European Environmental Law*, 2004, Europa Law Publishing.
- Margat J. and Vallée D.*, Mediterranean Vision on water, population and the environment for the 21st Century, *Blue Plan*, 2000.
- Mariolakos I.*, Water Resources Management in the framework of sustainable development, *Desalination*, 213, 2017, p.p. 147-151.
- Mays W.L.*, Groundwater Resources Sustainability: Past, Present, and Future, *Water Resource Management*, 27, 2013, p.p. 4409-4424.
- Megdal S., Eden S. and Shamir E.*, Water Governance, Stakeholder Engagement, and Sustainable Water Resources Management, *Water*, 9, 2017, p.p. 1-7.

Moss B., The Water Framework Directive: Total environment or political compromise?, *Science of The Total Environment*, 400, 2008, p.p. 32-41.

Mpoutakidis D., Soutsas K., Greek and European Legal Framework Environmental and Ecological Laws: An Interactive Application, *Procedia Technology*, 8, 2013, p.p. 27 – 36.

Narasimhan T.N., Water, Law, Science, *Journal of Hydrology*, 349, 2015, p.p. 125-38.

Nastos P., Zerefos C., Spatial and temporal variability of consecutive dry and wet days in Greece, *Atmospheric Research*, 94, 2009, p.p. 616 – 628.

Navarrete M., Olmedo G., Valsero D., Gómez G., Espinar L., Gómez de la O., Groundwater protection in Mediterranean countries after the European water framework directive, *Environmental Geology*, 54, 2008, p.p. 537–549.

Nielsen, H.Ø., Frederiksen, P., Saarikoski, H., Rytkönen, A.M., Pedersen, A.B., How different institutional arrangements promote integrated river basin management. Evidence from the Baltic Sea region, *Land Use Policy*, 30, 2013, p.p. 437–445.

Pahl-Wostl C., Craps M., Dewulf A., Mostert E., Tabara D., and Taillieu T., The importance of social learning and culture for sustainable water management, *Ecological Economics*, 64, 2008, p.p. 484-495.

Parry M. L., Canziani O. F., Palutikof J. P., van der Linden P. J., and Hanson C. E. (Eds.), Climate change: Impacts, adaptation and vulnerability. Contribution of working group II to the fourth assessment report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2007.

Pendall R. and Schmidt S., Who joins advocacy organizations? Water quality and participation in rural shoreline Great Lakes communities, *Journal of Great Lakes Research*, 37, 2011, p.p. 245-255.

Pedrero F., Kalavrouziotis I., Alarcón J., Koukoulakis P., Asano T., Use of treated municipal wastewater in irrigated agriculture – Review of some practices in Spain and Greece. *Agricultural Water Management*, 97, 2010, p.p. 1233-1241.

Rees W., Economic Development And Environmental Protection: An Ecological Economics Perspective, *Environmental Monitoring and Assessment*, 86, 2003, p.p. 29-45.

Richter S., Völker J., Borchardt D., Mohaupt V., The Water Framework Directive as an approach for Integrated Water Resources Management: Results from the experiences in Germany on implementation, and future perspectives, *Environmental Earth Sciences*, 69, 2013, p.p. 719-728.

Sands P., Principles of International Environmental Law, 2003, Cambridge University Press.

Shiklomanov I.A., Rodda J.C., World Water Resources at the Beginning of the 21st Century, UNESCO International Hydrology Series, 2003, Cambridge University Press.

Skilodimou H., Hydrologic cycle, balance and water demands in the urban areas, 2012.

Sofios S., Arabatzis G., Baltas E., Policy for management of water resources in Greece, *The Environmentalist*, 28, 2008, p.p. 185-194.

Stathatou P., Gad F.-K., Kampragou E., Grigoropoulou H., Assimacopoulos D., Treated wastewater reuse potential: Mitigating water scarcity in the Aegean islands. Desalination and Water Treatment, 53, 2015, p.p. 3272-3282.

Stathatou P., Kampragou E., Grigoropoulou H., Assimacopoulos D., Karavitis C., Portoc M.F.A., Gironas G., Vanegas M., Reyna S., Vulnerability of water systems: a comprehensive framework for its assessment and identification of adaptation strategies Desalination and Water Treatment, 57, 2016, p.p. 2243-2255.

Theodosiou E., The significance of Hydor in European Thought from ancient Greek cosmogonies to the modern astrophysics, 8th International Hydrogeological Congress Of Greece, Romanian Astronomical Journal, Vol I, 2007, p. 140.

Tortajada C., IWRM revisited: from concept to implementation, International Journal of Water Resources Development, 30, 2014, p.p. 361-363.

Tickner J. and Geiser K., The precautionary principle stimulus for solutions- and alternatives-based environmental policy, Environmental Impact Assessment Review, 24, 2004, p.p. 801–824.

Voulvoulis N., Arpon C. D. and Giakoumis T., The EU Water Framework Directive: From great expectations to problems with implementation, Science of the Total Environment, 575, 2017, p.p. 358–366.

Voulvoulis, N., Water and sanitation provision in a low carbon society: the need for a systems approach, Journal of Renewable and Sustainable Energy, 4, 041403, 2012.

Winter G., Jans J., Macrory R. and Ludwig Kramer L., Weighing up the EC Environmental Liability Directive, Journal of Environmental Law 20:2, Published by Oxford University Press, 2008, p.p. 163-191.

Ενημερωτικά Κείμενα

Ειδική Γραμματεία Υδάτων, Διαχείριση Υδατικών Πόρων, 2018.

Εισηγητική Έκθεση για το ν. 3199/2003 για την προστασία και διαχείριση των υδάτων – Εναρμόνιση με την Οδηγία 2000/60/ΕΚ.

Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης, Έκθεση Κατάστασης Περιβάλλοντος, 2018.

Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, Η έννοια της Αειφορίας και η ενσωμάτωση της στο Εθνικό Θεσμικό Πλαίσιο, 2005.

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Άρθρο 191 - Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2009.

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων: ΕΕ C 46, 1983, Ψήφισμα του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των Κρατών μελών συνελθόντων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 7ης Φεβρουαρίου 1983 σχετικά με τη συνέχιση και την υλοποίηση πολιτικής και προγράμματος δράσης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στον τομέα του περιβάλλοντος (1982/1986).

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων: ΕΕ C 138, 1993, Ψήφισμα του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών,

συνελθόντων στα πλαίσια του Συμβουλίου της 1ης Φεβρουαρίου 1993 σχετικά με ένα κοινοτικό πρόγραμμα πολιτικής και δράσεως για το περιβάλλον και τη σταθερή ανάπτυξη και Πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σχετικά με την πολιτική και τη δράση για το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έκθεση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας-πλασιού για τα ύδατα (2000/60/ΕΚ) και της οδηγίας για τις πλημμύρες (2007/60/ΕΚ), Δεύτερα σχέδια διαχείρισης ΛΑΠ - Πρώτα σχέδια διαχείρισης κινδύνων πλημμύρας, 2019.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας-πλασιού για τα ύδατα (2000/60/ΕΚ) και της οδηγίας για τις πλημμύρες (2007/60/ΕΚ), Δεύτερα σχέδια διαχείρισης λεκάνης απορροής ποταμού - Πρώτα σχέδια διαχείρισης κινδύνων πλημμύρας, 2019.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 5^η έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας-πλασιού για τα ύδατα (2000/60/ΕΚ).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Προστασία των Υπόγειων Υδάτων στην Ευρώπη, 2009.

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ΣΔΛΑΠ 1ης Αναθεώρησης, ΣΔΛΑΠ Βόρειας Πελοποννήσου, ΣΔΛΑΠ Υδατικού Διαμερίσματος Νήσων Αιγαίου, ΣΔΛΑΠ 1^{ης} Αναθεώρησης ΥΔ Κρήτης, ΣΔΛΑΠ Δυτικής Πελοποννήσου.

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Έκθεση εφαρμογής της Οδηγίας 2006/118/ΕΚ «Σχετικά με την προστασία των υπόγειων υδάτων από τη ρύπανση και την υποβάθμιση» και της ΚΥΑ 39626/2208/Ε130/2009.

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Κατάσταση Περιβάλλοντος, 2018.

Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Υδατικοί πόροι, Αναθεώρηση ΣΔΛΑΠ, 2019.

WWF, Προβλήματα και λύσεις για την ολοκληρωμένη διαχείριση του νερού, 2010.

Encyclopedia Britannica.

European Commission, Article 18.3 of the Water Framework Directive 2000/60/EC on programs for monitoring of water status, 2009.

European Commission, Communication from the Commission on the precautionary principle, 2000.

European Commission, Report on the Review of the European Water Scarcity and Droughts Policy, 2012.

European Commission, EU-level instruments on water reuse, Final report to support the Commission's Impact Assessment, 2016.

European Commission, Next steps for a sustainable European future, European action for sustainability, 2016.

European Environment Agency, Impacts due to over abstraction, 2008.

European Environment Agency, Use of freshwater resources, 2016.

European Environmental Agency, The European Environment State and Outlook, 2020.

European Topic Centre on Inland, Coastal and Marine Waters, Use of freshwater resources in Europe 2002–2012, 2016.

OECD, Stakeholder Engagement for Inclusive Water Governance, Studies on Water, OECD Publishing, Paris, 2015.

Official Journal of the European Communities: EE C 139, 1977, Resolution of the Council of the European Communities and of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council of 17 May 1977 on the continuation and implementation of a European Community policy and action program on the environment.

Oxford University Press, The Oxford Dictionary of Byzantium Vol. III, Entry: Water, 1991, p. 2191.

POSTNOTE, EU Environmental Principles, No. 590 November 2018, Houses of Parliament, UK.

United Nations, Rio Declaration on Environment and Development, 1992.

United Nations, Agenda '21: The United Nations Programme of Action from Rio, United Nations Publication, New York, 1992.

United Nations, Special edition: progress towards the Sustainable Development Goals, p.p. 12/39, E/2019/68.

US Geological Survey, The water cycle.

World Commission on Environment and Development, Our Common Future, 1987 (Oxford University Press).

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

<http://wfdver.ypeka.gr/el/management-plans-gr/legislation-gr/>

<http://www.biodiversity-info.gr/index.php/legislation/habitat-directive>

<http://www.right2water.eu>

<http://www.ypeka.gr>

https://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/objectives/implementation_en.htm

<https://ec.europa.eu/environment/aarhus/legislation.htm>

https://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/info/timetable_en.htm

<https://www.unenvironment.org/>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ai23022>

<http://ec.europa.eu/environment/water/reuse-actions.htm>

<http://ec.europa.eu/environment/water/reuse-actions.htm>

<http://www.biodiversity-info.gr/index.php/legislation/habitat-directive>

http://wfdver.ypeka.gr/wp-content/uploads/2017/12/EL13_SDLAP_APPROVED.pdf

<https://cordis.europa.eu/programme/id/ENV-ENVAP-1C>

https://europa.eu/citizens-initiative/_el, Τελευταία πρόσβαση Οκτώβριος 2020.

Παραρτήματα

Οι κατηγορίες των μέτρων που αφορούν στα ΥΥΣ της Σύρου από το ΣΔΛΑΠ Αιγαίου παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 18. Βασικά και Συμπληρωματικά Μέτρα, Δράσεις και Φορείς Υλοποίησης

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΕΤΡΩΝ	ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ	ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΖΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	ΦΟΡΕΙΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΟΜΑΔΑ I ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΤΡΑ			
Οδηγία για το πόσιμο νερό (98/83/ΕΚ, 2015/1787/ΕΕ)	B01	Ενσωμάτωση στο εθνικό δίκαιο της Οδηγίας 2015/1787/ΕΕ	Υπουργείο Υγείας
Οδηγία για την προστασία από τη νιτρορύπανση (91/676/ΕΟΚ, 98/15/ΕΚ)	B01	Κατάρτιση Προγράμματος Δράσης και λήψη οποιουδήποτε επιπλέον συμπληρωματικού μέτρου ή ενισχυμένης δράσης, σύμφωνα με το άρθρο 5 της ΚΥΑ 16190/1335/1997. Η μελέτη για τη σύνταξη Προγραμμάτων Δράσης σε όλες τις ευπρόσβλητες ζώνες της Χώρας έχει ανατεθεί από το ΥΠΑΑΤ στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο και είναι υπό εκπόνηση.	ΥΠΑΑΤ
		Συστηματική παρακολούθηση των επιπέδων των νιτρικών στα ΥΣ που υφίστανται ή ενδέχεται να υποστούν νιτρορύπανση.	ΕΓΥ, ΥΠΑΑΤ
ΟΜΑΔΑ II ΒΑΣΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΑΛΛΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ			
Μέτρα για την εφαρμογή της αρχής ανάκτησης του κόστους των Υπηρεσιών Ύδατος (Άρθρο 9)	B02 M14B0201 M14B0202 M14B0203 M14B0204	Το μέτρο αυτό αποσκοπεί στην κάλυψη των αναγκών των Οργανισμών Εγγείων Βελτιώσεων, των ΔΕΥΑ και των ΟΤΑ για τη συλλογή των απαιτούμενων πληροφοριών στα πλαίσια της έκδοσης της Απόφασης Αριθμ. οικ. 135275 (ΦΕΚ Β' 1751 / 22-5-2017) της Εθνικής Επιτροπής Υδάτων "Έγκριση γενικών κανόνων κοστολόγησης και τιμολόγησης υπηρεσιών ύδατος. Μέθοδος και διαδικασίες για την ανάκτηση κόστους των υπηρεσιών ύδατος στις διάφορες χρήσεις του" η οποία αποτελεί εφαρμογή του "βασικού μέτρου του 1ου ΣΔ. περί αρχής ανάκτησης κόστους". Το μέτρο αυτό προτείνεται στα πλαίσια της έκδοσης της Απόφασης Αριθμ. οικ. 135275 (ΦΕΚ Β' 1751 / 22-5-2017) της Εθνικής Επιτροπής Υδάτων "Έγκριση γενικών κανόνων κοστολόγησης και τιμολόγησης υπηρεσιών ύδατος. Μέθοδος και διαδικασίες για την ανάκτηση κόστους των υπηρεσιών ύδατος στις διάφορες χρήσεις του" η οποία αποτελεί την εφαρμογή του βασικού μέτρου του 1ου ΣΔ. περί της αρχής ανάκτησης κόστους. Για την υλοποίηση της Απόφασης απαιτείται η εκπαίδευση και κατάρτιση όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Ειδικότερα κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία και υλοποίηση κατάλληλου υλικού και προγράμματος για την ενημέρωση, κατάρτιση και εκπαίδευση του προσωπικού των εμπλεκόμενων φορέων το οποίο θα επωμιστεί την εφαρμογή της Απόφασης. Το υλικό θα περιλαμβάνει ενδεικτικά, έντυπο και ψηφιακό υλικό, ημερίδες ενημέρωσης και τεχνικής κατάρτισης κ.λπ.	ΥΠΑΑΤ, Οργανισμοί Εγγείων Βελτιώσεων (Τοπικοί, Γενικοί), Περιφέρεια, ΥΠΕΝ (Ειδική Γραμματεία Υδάτων) Υπουργείο Εσωτερικών, Δημοτικές Επιχειρήσεις Ύδρευσης – Αποχέτευσης, ΥΠΕΝ (Ειδική Γραμματεία Υδάτων) Υπουργείο Εσωτερικών, Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ΥΠΕΝ (Ειδική Γραμματεία Υδάτων) ΥΠΕΝ (Ειδική Γραμματεία Υδάτων)
Μέτρα για την προώθηση της αποδοτικής και αειφόρου χρήσης του νερού ώστε να μην διακυβεύεται η επίτευξη των στόχων του της Οδηγίας (Άρθρο 4)	B03 M14B0304 M14B0305 M14B0307 M14B0309	Το μέτρο περιλαμβάνει έργα και δράσεις που εντάσσονται στη δράση 4.1.2. του Μέτρου 4 του ΠΑΑ 2014 -2020. Παρέχεται ενίσχυση για επενδύσεις που συμβάλλουν στην εξοικονόμηση ύδατος και στην αειφόρο διαχείριση των υδατικών πόρων, συμπεριλαμβανομένης και της αποθήκευσης του νερού σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης. Οι επενδύσεις για να κριθούν επιλέξιμες για στήριξη θα πρέπει να πληρούν τους γενικούς όρους επιλεξιμότητας του άρθρου 46 του Καν. (ΕΕ) 1305/2013 όταν πρόκειται για άρδευση, με κυριότερο όρο την ύπαρξη άδειας χρήσης νερού κατά την αίτηση ενίσχυσης επενδυτικού, με στόχο την εξοικονόμηση ύδατος στην αγροτική εκμετάλλευση. Η επιλογή των ορίων της δυναμικής εξοικονόμησης ύδατος καθορίστηκε από το ΠΑΑ πραγματοποιήθηκε λαμβάνοντας υπόψη ότι πρέπει να εξασφαλιστεί ένα σημαντικό ποσοστό εξοικονόμησης ύδατος. Αρχές σχετικά με τον καθορισμό των κριτηρίων επιλογής - Ποσοστό εξοικονόμησης ύδατος (δυναμικό και πραγματικό) μεγαλύτερο από τα οριζόμενα στο εγκεκριμένο πρόγραμμα. - Εκμετάλλευση που βρίσκεται σε περιοχή της Οδηγίας 91/676 για την προστασία των υδάτων από νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης. - Εγκατάσταση συστημάτων εξοικονόμησης ύδατος σε υδροβόρες καλλιέργειες. - Η επένδυση άρδευσης επηρεάζει ύδατα των οποίων η κατάσταση έχει χαρακτηριστεί κατώτερη της καλής.	ΥΠΑΑΤ, Περιφέρειες

		<p>Για τον καθορισμό ανώτατων και κατώτατων ορίων των αρδευτικών αναγκών ανά στρέμμα για κάθε είδος καλλιέργειας του Υδατικού Διαμερίσματος, ισχύουν τα αναφερόμενα στο ΣΔΛΑΠ και αυτά λαμβάνονται υπόψη στα πλαίσια των διαδικασιών αδειοδότησης ιδιωτικών υδροληψιών, από τις Δ/νσεις Υδάτων των Α. Δ. (δίνονται στο αναλυτικό φύλλο μέτρου). Οι κατώτατες τιμές αντιστοιχούν σε άριστες συνθήκες εδάφους, υψομέτρου, έκθεσης-προσανατολισμού, κλίσης και απόδοσης αρδευτικού συστήματος, ενώ οι ανώτατες τιμές στις δυσμενέστερες συνθήκες των αντίστοιχων παραμέτρων. Ειδικά για τα Υπόγεια Υδατικά Συστήματα που χαρακτηρίζονται από τα ΣΔΛΑΠ σε ποσοτική κατάσταση κατώτερη της καλής και υπάρχει ανάγκη πρόσθετων περιορισμών, εκδίδεται διοικητική πράξη από τη Δ/νση Αγροτικών Υποθέσεων της ΑΔ, σχετικά με το είδος των καλλιεργειών που μπορούν να υποστούν ελλειμματική άρδευση, αλλά και τα ποσοστά μείωσης των ανώτατων ορίων των καλλιεργειών αυτών. Η παραπάνω διαδικασία, δεν έχει εφαρμογή στις διαδικασίες αδειοδότησης δημοσίων συλλογικών αρδευτικών έργων, όπου απαιτείται ακριβής υπολογισμός των αρδευτικών αναγκών της αρδευτικής περιμέτρου με βάση μελέτη, που εκπονείται όπως ορίζουν οι ισχύουσες κάθε φορά προδιαγραφές του ΥΠΑΑΤ, λαμβάνοντας υπόψη τα ακριβή εδαφοκλιματικά δεδομένα της περιοχής του έργου, ώστε να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή εξοικονόμηση και βέλτιστη διαστασιολόγηση.</p>	Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Διευθύνσεις Υδάτων, Διευθύνσεις Αγροτικών Υποθέσεων)
		<p>Σύνταξη εγχειριδίου τεχνικών προδιαγραφών εφαρμογής των μεθόδων επαναχρησιμοποίησης που προβλέπονται στην ΚΥΑ 145116/2.3.2011 (ΦΕΚ 354Β) όπου ενδεικτικά θα καθορίζονται: A. Η περιγραφή των δυνητικών μεθόδων επαναχρησιμοποίησης, που συνίσταται η εφαρμογή κάθε μεθόδου, οι ελάχιστες απαιτήσεις εφαρμογής κάθε μεθόδου και η συνολική πρακτική ορθής και αποδεκτής εκτέλεσης, B. Οι διαδικασίες μελέτης και εφαρμογής επαναχρησιμοποίησης ήτοι τα διαδοχικά στάδια προσέγγισης (Εκδήλωση πρόθεσης - προκαταρκτική μελέτη. Μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Διαβούλευση ενημέρωση ενδιαφερομένων. Τεχνική μελέτη εφαρμογής. Αδειοδότηση. Πιλοτική εφαρμογή. Παραγωγική εφαρμογή καθώς επίσης και η εξειδίκευση των αρμοδιοτήτων των εμπλεκόμενων φορέων.</p>	ΥΠΕΝ (Ειδική Γραμματεία Υδάτων)
		<p>Για την κάλυψη της ζήτησης νερού, ιδιαίτερα σε περιόδους αιχμής, αλλά και για την προσαρμογή στην επερχόμενη κλιματική αλλαγή είναι επιτακτική η ανάγκη ένταξης του ανακυκλωμένου νερού στο υδατικό ισοζύγιο. Στο ΥΔ λειτουργεί σημαντικός αριθμός ΕΕΛ, οι οποίες θα πρέπει να αναβαθμιστούν λειτουργικά ώστε οι επεξεργασμένες εκροές να χρησιμοποιούνται για την άρδευση καλλιεργειών, χώρων πρασίνου καθώς και για τον τεχνητό εμπλουτισμό ΥΥΣ. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις η μικρή διαθεσιμότητα υδατικών πόρων στο ΥΔ, η εποχική ανισοκατανομή τους και η δυσκολία αξιοποίησής τους με αειφορικό τρόπο έχει οδηγήσει στην υπερεκμετάλλευση των ΥΥΣ.</p>	Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Διευθύνσεις Υδάτων), Περιφέρειες, Δήμοι, ΔΕΥΑ
Μέτρα για την προστασία των υδάτων που προορίζονται για ανθρώπινη κατανάλωση (Άρθρο 7)	B04 M14B0401	<p>Σύνταξη ειδικών υδρογεωλογικών μελετών για τη λεπτομερή οριοθέτηση ζωνών προστασίας σημείων υδροληψίας πόσιμου νερού από υπόγεια υδατικά συστήματα (πηγές, πηγάδια, γεωτρήσεις) και πεδίου υδροληψιών (σύστημα γεωτρήσεων) που το νερό τους χρησιμοποιείται για ύδρευση). Προτεραιότητα δίδεται στις μεγάλες ΔΕΥΑ ή Δήμους που καλύπτουν ανάγκες μεγάλων πόλεων και μεγάλων συγκεντρώσεων πληθυσμού. Οι ειδικές υδρογεωλογικές μελέτες αφορούν τα έργα υδροληψίας που καλύπτουν ανάγκες οικισμών και πόλεων και όχι για ατομικές ανάγκες μικρών ομάδων π.χ. υδρευτικές ανάγκες ΒΙΠΕ, ξενοδοχείων, μεμονωμένων κατοικιών κλπ), ενώ η εκπόνησή τους θα πρέπει να γίνει εντός των χρονικών ορίων του παρόντος Σχεδίου Διαχείρισης (έως το 2021). Οι προδιαγραφές για τις προαναφερθείσες υδρογεωλογικές μελέτες έχουν ήδη καταρτιστεί και δημοσιοποιηθεί από την ΕΓΥ. Μέχρι την ολοκλήρωση των ανωτέρω ειδικών υδρογεωλογικών μελετών, στα έργα υδροληψίας για άντληση υπόγειου πόσιμου ύδατος (γεωτρήσεις, πηγές, πηγάδια που καλύπτουν ανάγκες οικισμών και πόλεων και όχι για ατομικές ανάγκες μικρών ομάδων π.χ. υδρευτικές ανάγκες ΒΙΠΕ, ξενοδοχείων, μεμονωμένων κατοικιών κλπ) ορίζονται καταρχάς προσωρινές ζώνες προστασίας των σημείων απόληψης νερού ως εξής: Ζώνη απόλυτης προστασίας I : 10-20m περιμετρικά του έργου υδροληψίας ανάλογα με τις τοπικές μορφολογικές συνθήκες. Ζώνη ελεγχόμενης προστασίας II : Ορίζεται καταρχάς και κατ'ελάχιστο, ανάλογα με το είδος της υπόγειας υδροφορίας ως ακολούθως: • Καρστικά συστήματα: 600m ανάντη και εκατέρωθεν (ζώνη τροφοδοσίας) και 300m κατάντη των σημείων απόληψης νερού ύδρευσης. • Ρωγματούδη συστήματα: 400m ανάντη και εκατέρωθεν (ζώνη τροφοδοσίας) και 200m κατάντη των σημείων απόληψης νερού ύδρευσης. • Κοκκώδη συστήματα ελεύθερης ροής: περίμετρος ακτίνας 400m • Κοκκώδεις υπό πίεση</p>	Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Διευθύνσεις Υδάτων), ΔΕΥΑ, Δήμοι

		<p>ή μερικώς υπό πίεση υδροφορίες: περίμετρος ακτίνας 300m. Στην περίπτωση, που η ζώνη προστασίας II χωροθετείται σε μεικτό γεωλογικό υπόβαθρο, η Δ/νση Υδάτων καθορίζει το γεωλογικό σύστημα που θα την εντάξει, λαμβάνοντας υπόψη τα γεωλογικά στοιχεία της περιοχής, ενώ δύναται να ζητήσει και τη σύνταξη υδρογεωλογικής έκθεσης. Ζώνη προστασίας III: Αφορά τη λεκάνη τροφοδοσίας των υδροληψιών η οποία μπορεί να προσδιορισθεί μόνο από την αναφερόμενη ειδική υδρογεωλογική μελέτη. Οι προσωρινές αυτές αποστάσεις στις περιπτώσεις μικρών υδροφόρων συστημάτων ή νησιών μπορούν να επανακαθορίζονται, με απόφαση των Διευθύνσεων Υδάτων, λαμβάνοντας υπόψη την έκταση του υπογείου συστήματος, την ανάντη υδρολογική λεκάνη, την παροχή άντλησης, το είδος της υδροληψίας κλπ.</p> <p>Νέες Δραστηριότητες που καταρχήν απαγορεύονται ανά ζώνη: Ζώνη προστασίας I (άμεσης προστασίας) Η ζώνη αυτή προστατεύει το άμεσο περιβάλλον της υδροληψίας από ρύπανση και χαρακτηρίζεται ως ζώνη πλήρους απαγόρευσης. Στη ζώνη αυτή απαγορεύεται αυστηρά η οποιαδήποτε δραστηριότητα εκτός των απαραίτητων εργασιών για τη λειτουργία και συντήρηση των υδροληπτικών έργων. Ζώνη προστασίας II (ελεγχόμενη) Η ζώνη αυτή προστατεύει το πόσιμο νερό από μικροβιολογική κυρίως ρύπανση (ζώνη των 50ημερών) και από ρύπανση που προέρχεται από ανθρώπινες δραστηριότητες ή έργα που είναι επικίνδυνα λόγω γεινιάσης με την υδροληψία. Ειδικότερα, η απαγόρευση αφορά τις δραστηριότητες που η εγκατάσταση και λειτουργία τους συνδέεται με ρυπαντικά φορτία, που δύναται να επηρεάσουν τα ΥΥΣ. Επίσης, αφορά δραστηριότητες για τις οποίες ακόμη και μετά την επεξεργασία των αποβλήτων τους υπάρχει κίνδυνος για μικροβιολογική ρύπανση ή για ρύπανση με άλλες κατηγορίες ρυπαντικών φορτίων. Η πιθανή εγκατάσταση μιας εν δυνάμει ρυπογόνου δραστηριότητας στην ανωτέρω ζώνη πέραν των απαιτούμενων εγκρίσεων βάσει της κείμενης νομοθεσίας θα γίνεται μετά από θετική γνωμοδότηση των Δ/νσεων Υδάτων, κατόπιν υποβολής προς έγκριση από τον ενδιαφερόμενο, ειδικής υδρογεωλογικής μελέτης που θα συμπεριλαμβάνει και ανάλυση τρωτότητας του τοπικού υδροφορέα και ανάλυση κινδύνου με τις αντίστοιχες αναλύσεις ευαισθησίας και αβεβαιότητας με αναλυτική περιγραφή των βημάτων και των πρωτογενών δεδομένων που έχουν χρησιμοποιηθεί. Επιτρέπεται, η εγκατάσταση και λειτουργία όλων των δραστηριοτήτων της υπ' αριθμ. 1958/13.01.2012 (ΦΕΚ 21/Β/2012) Απόφασης του Υπουργού ΠΕΝ. όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, που αποδεδειγμένα δεν συνδέονται με ρυπαντικά φορτία, που δύναται να επηρεάσουν τα ΥΥΣ. Επιτρέπεται επίσης, η εγκατάσταση και λειτουργία δραστηριοτήτων, οι εγκαταστάσεις των οποίων δεν συνδέονται με ρυπαντικά φορτία ενώ τα επεξεργασμένα απόβλητα τους θα μεταφέρονται για διάθεση σε χώρους εκτός της ζώνης II πόσιμου ύδατος. Οι υφιστάμενες δραστηριότητες ελέγχονται ως προς την εφαρμογή των ΑΕΠΟ και η ζώνη αναπτύσσεται σε όση απόσταση φθάνει η λεκάνη τροφοδοσίας της υπόγειας υδροφορίας από τον οποίο τροφοδοτείται το υδροληπτικό έργο. Η συνολική λεκάνη τροφοδοσίας των υδροληψιών η οποία προσδιορίζεται μόνο από την αναφερόμενη ειδική υδρογεωλογική μελέτη. Στη ζώνη III τηρείται η κείμενη λοιπή νομοθεσία για την προστασία των υδάτων.</p>	
<p>Μέτρα ελέγχου απώλησης επιφανειακού και υπόγειου νερού και αποθήκευσης επιφανειακού νερού</p>	<p>B05 M14B0501 M14B0502</p>	<p>Στα Υπόγεια Υδατικά Συστήματα (ΥΥΣ) που: α) έχει προσδιορισθεί ότι βρίσκονται σε κακή ποσοτική κατάσταση, β) στη ζώνη προστασίας II των έργων υδροληψίας για άντληση πόσιμου ύδατος γ) παρουσιάζουν προβλήματα υφαλμύρισης, είτε φυσικής προέλευσης, είτε προερχόμενης από ανθρώπινες πιέσεις (υπεραντλήσεις), ανεξαρτήτως της περιοχής επέκτασης του φαινομένου και, δ) εκτείνονται στις ζώνες των συλλογικών αρδευτικών δικτύων, είναι δυνατή η κατά περίπτωση έκδοση άδειας εκτέλεσης έργου απώλησης υπόγειου νερού υπό προϋποθέσεις και για χρήσεις που ορίζονται στη συνέχεια. Στα ΥΥΣ με α) κακή ποσοτική κατάσταση και β) στη ζώνη προστασίας II των έργων υδροληψίας για άντληση πόσιμου ύδατος, είναι δυνατή η έκδοση άδειας εκτέλεσης έργου απώλησης υπόγειου νερού για χρήσεις: ύδρευσης (χρήση απόλυτης προτεραιότητας), χρήσεις με γενικότερο κοινωνικό και οικονομικό αποτύπωμα για την περιοχή (π.χ. απώληση νερού για τη διευκόλυνση της οικονομικής δραστηριότητας) και χρήσεις έργων που μπορεί να οδηγήσουν σε μετρήσιμη απομείωση των απολήψεων από το ΥΥΣ. Η έκδοση της άδειας εξετάζεται με συνεκτίμηση των υφιστάμενων δυνατοτήτων του ΥΥΣ για την ικανοποίηση της αιτούμενης χρήσης, χωρίς περαιτέρω υποβάθμιση της κατάστασής του, μέσω της αξιολόγησης των τοπικών υδρογεωλογικών συνθηκών στην περιοχή της αιτούμενης χρήσης, με τη διαδικασία που περιγράφεται στη συνέχεια: Η αίτηση χορήγησης άδειας εκτέλεσης έργου απώλησης υπόγειου ύδατος θα πρέπει να συνοδεύεται από Υδρογεωλογική Μελέτη που συντάσσεται με ευθύνη του αιτούντος την άδεια, στην οποία θα περιγράφονται και θα</p>	<p>Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Διευθύνσεις Υδάτων)</p>

		<p>αξιολογούνται οι επικρατούσες τοπικά υδρογεωλογικές συνθήκες και θα προκύπτει η δυνατότητα εκτέλεσης έργου απόληψης νερού. Η αρμόδια Διεύθυνση Υδάτων ελέγχει την επάρκεια και τα πορίσματα της Υδρογεωλογικής Μελέτης και, εφόσον η σκοπούμενη χρήση κρίνεται συμβατή με τις χρήσεις που ορίζονται παραπάνω, αποδίδει την κατά νόμο άδεια εκτέλεσης έργου. Μετά την εκτέλεση του έργου ο ενδιαφερόμενος υποχρεούται να υποβάλλει στη Δ/νση Υδάτων Υδρογεωλογική Έκθεση εκτέλεσης του έργου με τεχνική του περιγραφή, επικαιροποίηση των εκτιμήσεων που είχαν διατυπωθεί στην αρχική Υδρογεωλογική Μελέτη και το προτεινόμενο πρόγραμμα εκμετάλλευσης του έργου. Η αρμόδια Διεύθυνση Υδάτων ελέγχει την Υδρογεωλογική Έκθεση εκτέλεσης του έργου και αν τεκμηριώνεται ότι από την εκμετάλλευσή του δεν προκύπτει επιδείνωση των συνθηκών κακής κατάστασης, χορηγεί την άδεια χρήσης νερού με σαφή καθορισμό του προγράμματος εκμετάλλευσης του έργου (απολήψιμοι όγκοι, παροχές και πρόγραμμα απολήψεων κλπ), με γνώμονα την αποτροπή περαιτέρω επιβάρυνσης της κατάστασης του ΥΥΣ. Αν από την Υδρογεωλογική Έκθεση εκτέλεσης του έργου δεν επιβεβαιώνονται οι εκτιμήσεις της αρχικής Υδρογεωλογικής Μελέτης, ή αν προκύψουν ενδείξεις που υποδηλώνουν ότι από την εκμετάλλευση του έργου είναι πιθανόν να προκύψει περαιτέρω επιβάρυνση της κατάστασης του ΥΥΣ, τότε η χορήγηση της άδειας χρήσης νερού θα γίνεται με αυστηρούς περιοριστικούς όρους και σαφή καθορισμό του προγράμματος εκμετάλλευσης, με γνώμονα την κατά το δυνατόν προστασία του ΥΥΣ. Ενδεικτικά αναφέρονται περιορισμοί στους όγκους και στην περίοδο των απολήψεων, όπως π.χ. καθορισμός μικρών προς απόληψη όγκων, απολήψεις μόνο την υγρή περίοδο, διακοπή των απολήψεων σε περιόδους μειωμένων βροχοπτώσεων κ.ά. Σε κάθε περίπτωση η χορήγηση των αδειών θα γίνεται με συνεκτίμηση της σκοπούμενης χρήσης, των δυνατοτήτων του ΥΥΣ και των επιπτώσεών της στην κατάστασή του. γ) παράκτια ΥΥΣ με προβλήματα υφαλμύρισης, εκτεταμένης ή τοπικής, ανεξαρτήτως προελεύσεως της (φυσικής ή οφειλόμενης σε ανθρωπογενείς πιέσεις – υπεραντλήσεις). Στα παράκτια ΥΥΣ που παρουσιάζουν προβλήματα υφαλμύρισης, είτε φυσικής προέλευσης, είτε προερχόμενης από ανθρωπίνες πιέσεις (υπεραντλήσεις), ανεξαρτήτως της περιοχής επέκτασης του φαινομένου στο ΥΥΣ και μέχρι την ακριβή οριοθέτηση των ζωνών υφαλμύρισης με βάση τις Ειδικές Υδρογεωλογικές Μελέτες που θα πρέπει να συνταχθούν, απαγορεύεται κατ' αρχήν η κατασκευή υδροληπτικών έργων υπόγειων νερών (γεωτρήσεις, πηγάδια κλπ) για νέες χρήσεις ύδατος καθώς και της επέκτασης αδειών υφιστάμενων χρήσεων ύδατος, εντός των κάτωθι παράκτιων ζωνών: • Για τα καρστικά ΥΥΣ συστήματα: 300μ. • Για τα κοκκώδη ελεύθερης πιεζομετρικής επιφάνειας ΥΥΣ: 200μ. • Για τα κοκκώδη υπό πίεση πιεζομετρικής επιφάνειας ΥΥΣ: 100μ. Διευκρινίζεται ότι οι αποστάσεις που αναφέρονται, θεωρείται ότι εφαρμόζονται από το όριο της ζώνης υφαλμύρισης, στην περίπτωση που η ζώνη αυτή έχει καθοριστεί στο Σχέδιο Διαχείρισης, ή από την ακτή για την περίπτωση που η ζώνη αυτή δεν έχει καθοριστεί στο Σχέδιο Διαχείρισης. Οι ανωτέρω περιορισμοί αποσκοπούν στον περιορισμό της επέκτασης της υφαλμύρισης στα παράκτια συστήματα. Ορίζονται στο παρόν μέτρο ως κατ' αρχήν ζώνες περιορισμού, αλλά θα πρέπει να καθορισθούν από την εκπόνηση κατά περίπτωση Ειδικών Υδρογεωλογικών Μελετών. Στα πλαίσια των μελετών αυτών θα καθορίζεται ο μηχανισμός, η εξέλιξη και η επέκταση του φαινομένου, αλλά και τα μέτρα σταδιακής αποκατάστασης της ποιοτικής κατάστασης των ΥΥΣ μέσω, όχι μόνο απαγόρευσης νέων γεωτρήσεων, αλλά επίσης μείωσης και κατάργησης των αντλήσεων των υφιστάμενων χρήσεων, δίνοντας προτεραιότητα στην εξεύρεση εναλλακτικών λύσεων κάλυψης των αναγκών. Οι Διευθύνσεις Υδάτων είναι αρμόδιες για την περαιτέρω επέκταση ή τροποποίηση των ζωνών αυτών, δεδομένου ότι αναφέρονται στο σύνολο του υπό εκμετάλλευση ΥΥΣ και όχι στη χωρική και μόνον θέση ενός πιθανού νέου υδροληπτικού έργου. Περαιτέρω δε και μέχρι την εκπόνηση των παραπάνω αναφερόμενων Ειδικών Υδρογεωλογικών Μελετών, οι Διευθύνσεις Υδάτων είναι αρμόδιες για την εξέταση της δυνατότητας χορήγησης κατά περίπτωση άδειας εκτέλεσης έργου απόληψης υπόγειου νερού στα ΥΥΣ με προβλήματα υφαλμύρισης, για τις χρήσεις που αναφέρονται παραπάνω στην περίπτωση (α) του παρόντος μέτρου και με τις ίδιες με αυτή προϋποθέσεις εκπόνησης Υδρογεωλογικής Μελέτης διαπίστωσης των τοπικών υδρογεωλογικών συνθηκών. δ) Εντός των ζωνών των συλλογικών αρδευτικών δικτύων Απαγορεύεται η χορήγηση άδειας εκτέλεσης έργου απόληψης υπόγειου νερού εντός των ζωνών των συλλογικών αρδευτικών δικτύων εκτός των περιπτώσεων που: δα) το έργο αποσκοπεί στην ενίσχυση των αναγκών του συλλογικού αρδευτικού δικτύου και δβ) το έργο αποσκοπεί στην κάλυψη των αρδευτικών/αγροτικών αναγκών ενδιαφερομένου που δεν καλύπτεται από το υπάρχον συλλογικό δίκτυο. Οι προϋποθέσεις χορήγησης της άδειας ορίζονται</p>	
--	--	--	--

		<p>ως εξής: δα) στην περίπτωση έργου που αποσκοπεί στην ενίσχυση των αναγκών του συλλογικού αρδευτικού δικτύου (για θερμοκήπια, για αντιπαγετική προστασία και άλλες χρήσεις πλην της άρδευσης), η άδεια θα χορηγείται στον αρμόδιο φορέα διαχείρισης και λειτουργίας του δικτύου και όχι σε μεμονωμένο χρήστη. δβ) στην περίπτωση αίτησης από μεμονωμένο χρήστη για άρδευση/αγροτική χρήση (αντιπαγετική προστασία, θερμοκήπια κλπ), η άδεια θα χορηγείται μόνον εφόσον ο ενδιαφερόμενος προσκομίσει βεβαίωση από τον αρμόδιο φορέα διαχείρισης και λειτουργίας του δικτύου, ότι δεν καλύπτεται από το δίκτυο. Για την υπαγωγή άλλων περιπτώσεων στις παραπάνω εξαιρέσεις γνωμοδοτεί η αρμόδια Διεύθυνση Υδάτων με βάση περιβαλλοντικά και κοινωνικό-οικονομικά κριτήρια.</p>	
		<p>Καταγραφή απολήψεων επιφανειακού και υπόγειου νερού για ύδρευση, άρδευση και λουπές χρήσεις. Το παρόν μέτρο προβλέπει την ανάπτυξη μιας ηλεκτρονικής εφαρμογής στην οποία οι χρήστες να συμπληρώνουν απευθείας την καταγεγραμμένη απόληψη ύδατος. Η ηλεκτρονική ετήσια καταγραφή είναι υποχρεωτική για όλους τους παρόχους ύδατος ύδρευσης και άρδευσης, όπως αυτοί ορίζονται από την ΚΥΑ 135275/2017 (ΦΕΚ 1751 Β 2017), και για τις υδροβόρες βιομηχανίες (όπως ενδεικτικά τα εμφιαλωτήρια). Η ετήσια ηλεκτρονική καταγραφή είναι υποχρεωτική για όλες τις απολήψεις άνω των 10 κ.μ. ανά ημέρα.. Τα δεδομένα αυτά θα δίνουν συνολική εικόνα των απολήψεων και αποτελεί ένα πρώτο βήμα ελέγχου των απολήψεων. Θα χρησιμοποιείται το ΑΦΜ στο οποίο έχει εκδοθεί η Άδεια Χρήσης. Ο κάθε χρήστης θα υποβάλλει το πρώτο δεκαήμερο του Οκτωβρίου κάθε έτους την απόληψη ύδατος. Για τους χρήστες οι οποίοι ήδη διαθέτουν μη μηδενιζόμενο υδρόμετρο θα καταγράφεται η ένδειξη του υδρομετρητή, η ημερομηνία και ο σειριακός αριθμός υδρομετρητή. Για τις ηλεκτροδοτούμενες γεωτρήσεις θα καταγράφεται και ο αριθμός ηλεκτρικής παροχής. Σε όσες υδροληψίες δεν διαθέτουν υδρομετρητή, θα καταγράφεται η μέγιστη ετήσια επιτρεπόμενη απόληψη, σύμφωνα με την άδεια χρήσης, ως κίνητρο τοποθέτησης υδρομετρητών στις υφιστάμενες υδροληψίες.</p>	<p>ΥΠΕΝ (Ειδική Γραμματεία Υδάτων), Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Διευθύνσεις Υδάτων)</p>
<p>Μέτρα για τον έλεγχο και την αδειοδότηση του τεχνητού εμπλουτισμού των ΥΥΣ</p>	<p>B06 M14B0601 M14B0602</p>	<p>Ο τεχνητός εμπλουτισμός των υπόγειων υδροφόρων αποτελεί βασικό εργαλείο για την αντιμετώπιση προβλημάτων ποσοτικής ή ποιοτικής υποβάθμισης των ΥΥΣ που προκαλούνται από πιέσεις στα υπόγεια νερά, όπως υπεραντλήσεις, ρυπάνσεις, κ.λπ.. Η εφαρμογή του τεχνητού εμπλουτισμού αποσκοπεί στην ποσοτική ενίσχυση και την ποιοτική αναβάθμιση των ΥΥΣ. Σημαντική είναι επίσης η συμβολή του στον περιορισμό και τη σταδιακή απώθηση του μετώπου θαλάσσιας διείσδυσης σε παράκτιους υδροφόρους ορίζοντες. Η αποτελεσματικότητα των τεχνητών εμπλουτισμών καθορίζεται από σειρά παραγόντων όπως ο προσδιορισμός της αποθηκευτικής ικανότητας των υδροφόρων οριζόντων, η διαθεσιμότητα ύδατος εμπλουτισμού σε ικανή ποσότητα για τις ανάγκες της εφαρμογής και σε ποιότητα συμβατή και επιθυμητά καλύτερη από την ποιότητα του νερού του εμπλουτιζόμενου υπόγειου υδατικού συστήματος. Οι αναφερόμενες διαδικασίες τεχνητών εμπλουτισμών βασίζονται στην αξιοποίηση φυσικών νερών καλής ποιότητας και δεν σχετίζονται με τον τεχνητό εμπλουτισμό που προβλέπεται στην ΚΥΑ 145116/08.03.2011 (ΦΕΚ Β' 354). Για την εφαρμογή τεχνητού εμπλουτισμού απαιτείται η εκπόνηση ειδικής υδρογεωλογικής μελέτης όπου θα εξετάζονται το βάθος του υδροφόρου ορίζοντα, η ύπαρξη ή μη επάλληλων γεωλογικών στρωμάτων, η υδραυλική αγωγιμότητά τους, η μεταβιβασιμότητα/υδαταγωγιμότητα, ο συντελεστής αποθηκευτικότητας ή ενεργό πορώδες αν πρόκειται για ελεύθερο κοκκώδη υδροφορέα, το βάθος του εμπλουτισμού και θα καθορίζονται ο σχεδιασμός και το πρόγραμμα εμπλουτισμού, η κατάλληλη μέθοδος και οι βέλτιστες διαδικασίες εφαρμογής. Οι προδιαγραφές για τις προαναφερθείσες υδρογεωλογικές μελέτες έχουν ολοκληρωθεί και δημοσιοποιηθεί από την ΕΓΥ.</p>	<p>Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Διευθύνσεις Υδάτων), Περιφέρειες</p>
		<p>Στο μητρώο αυτό θα καταγράφονται και θα ταξινομούνται τα ποιοτικά χαρακτηριστικών των αποβλήτων, τα μέτρα ενημέρωσης και προστασίας των χρηστών και τυχόν άλλα μέτρα που καθορίζονται σύμφωνα με τις απαιτήσεις του άρθρου 4 της ΚΥΑ, των παραρτημάτων I-IV, σχετικά με τις μικροβιολογικές παραμέτρους, τις μέγιστες επιτρεπόμενες συγκεντρώσεις μετάλλων, τα αγρονομικά χαρακτηριστικά και τις μέγιστες επιτρεπόμενες συγκεντρώσεις ουσιών προτεραιότητας. Με βάση το ισχύον θεσμικό πλαίσιο για την επαναχρησιμοποίηση των επεξεργασμένων υγρών αποβλήτων (εδafική ή υπεδafία διάθεση) η Διεύθυνση Υδάτων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης γνωμοδοτεί μετά την υποβολή της μελέτης σχεδιασμού. Το μέτρο αφορά στη δημιουργία ενός εθνικού μητρώου περιοχών διάθεσης, το οποίο θα περιλαμβάνει τα στοιχεία του φορέα υλοποίησης του έργου διάθεσης, τα βασικά τεχνικά χαρακτηριστικά, το ΥΣ που αφορά καθώς επίσης τα τυχόν συμπληρωματικά μέτρα παρακολούθησης που έχουν τεθεί και στοιχεία</p>	<p>ΥΠΕΝ (Ειδική Γραμματεία Υδάτων), Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Διευθύνσεις Υδάτων)</p>

		μετρήσεων παρακολούθησης που ενδέχεται να έχουν ζητηθεί κατά τη διαδικασία αδειοδότησης και διατίθενται στην Δ/νση Υδάτων. Η αξιοποίηση των επεξεργασμένων υγρών αποβλήτων σύμφωνα με την Κ.Υ.Α. 145116/02.02.2011 (ΦΕΚ Β' 354/08.03.2011), όπως τροποποιήθηκε και ισχύει και η μέσω αυτής εξοικονόμηση υδατικών πόρων, μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων: i) στις περιπτώσεις λειψυδρίας και ξηρασίας, ii) από την έντονη ταπείνωση ή/και υφαλμύριση των υπόγειων υδροφορέων από την υπεράντληση ή/και την προϊούσα λειψυδρία σε παραλιακές περιοχές. Σε ό,τι αφορά τη χρήση τους με περιορισμένη ή απεριόριστη άρδευση, απαιτείται σύμφωνα με την ΚΥΑ εκπόνηση μελέτης σχεδιασμού και εφαρμογής του συστήματος άρδευσης λαμβάνοντας υπόψη το είδος της καλλιέργειας και τη συγκεκριμένη περιοχή, προκειμένου να προσδιοριστεί το υδατικό ισοζύγιο, καθώς και το ισοζύγιο θρεπτικών και ιχνοστοιχείων. Η καταγραφή των πεδίων εφαρμογής των υγρών αποβλήτων από τις Δ/νσεις Υδάτων των Αποκεντρωμένων Διοικήσεων ουσιαστικά δημιουργεί μια βάση για τη διαχρονική παρακολούθηση της διαχείρισής τους και τον έλεγχο τήρησης των όρων που δίδονται από τις σχετικές αδειοδοτήσεις.	
Μέτρα για την αποτροπή της απόρριψης ρύπων απευθείας στα υπόγεια ύδατα	B10	-	-
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ			
Νομοθετικά μέτρα	Σ01		
Διοικητικά μέτρα	Σ02 M14Σ0202	Αν κατά τη διάνοιξη γεώτρησης ή φρέατος απαντηθούν αρτεσιανές συνθήκες, ο κύριος του υδροληπτικού έργου θα πρέπει να εξασφαλίσει ότι η αρτεσιανή ροή θα σταματήσει ή θα ελεγχθεί. Εάν η ροή δεν μπορεί να ελεγχθεί, ο υπεύθυνος για την εκτέλεση του υδροληπτικού έργου θα πρέπει να συμβουλευτεί την αρμόδια Δ/νση Υδάτων και να συμμορφωθεί με τις οδηγίες που θα του δοθούν. Τεχνικά μέσα για τον έλεγχο της εκροής των αρτεσιανών γεωτρήσεων περιλαμβάνουν βάνες ή σωλήνες εξισορρόπησης της πίεσης κ.ά. Τα ανωτέρω θα πρέπει να αποτελούν μέρος των αδειών εκτέλεσης έργων αξιοποίησης υδατικών πόρων. Στις υφιστάμενες καρτεσιανές γεωτρήσεις στις οποίες δεν έχουν ληφθεί μέτρα πρέπει να τοποθετηθεί βάνα ή σωλήνας εξισορρόπησης ώστε να αποφευχθεί η συνεχής εκροή του υποπίεση υδροφορέα.	Κύριος υδροληπτικού έργου, Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Διευθύνσεις Υδάτων)
Εκπαιδευτικά μέτρα	Σ15 M14Σ1501 M14Σ1502 M14Σ1503 M14Σ1504	Το παρόν μέτρο αφορά: (i) στην υλοποίηση προγραμμάτων κατάρτισης τόσο για υφιστάμενους γεωργούς όσο και για νέους γεωργούς πρώτης εγκατάστασης. Προγράμματα κατάρτισης θα πραγματοποιούνται με τη μορφή σειράς μαθημάτων, εργαστηρίων, μαθημάτων μέσω διαδικτύου. Θα προσφέρονται προγράμματα κατάρτισης με ειδική θεματολογία που θα εξυπηρετούν τους στόχους της προγραμματικής περιόδου 2014-2020 όπως αρδεύσεις και εξοικονόμηση νερού, ορθή χρήση φυτοφαρμάκων, αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών, πολλαπλή συμμόρφωση και εξειδικευμένα προγράμματα σε διάφορους κλάδους παραγωγής, (ii) στην υλοποίηση δράσεων ενημέρωσης που αποσκοπούν στην διάδοση πληροφοριών σχετικά με την γεωργία στοχεύοντας στη μεταφορά γνώσεων προς τους δικαιούχους σχετικά με την επαγγελματική τους ενασχόληση. Η ενημέρωση θα γίνεται μέσω εκθέσεων, συναντήσεων, παρουσιάσεων και μέσω έντυπων ή ηλεκτρονικών εντύπων. Επιπρόσθετα θα πραγματοποιούνται δράσεις επίδειξης για παρουσίαση νέων τεχνολογιών άρδευσης, βελτιωμένων αρδευτικών συστημάτων, νέων πρακτικών καλλιέργειας και προστασίας καλλιεργειών. Οι επιδείξεις θα πραγματοποιούνται είτε σε αγροκτήματα ή σε άλλο κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο.	ΥΠΑΑΤ (ΕΥΔ ΠΑΑ)
		Η SWOT ανάλυση για την προετοιμασία της Προγραμματικής Περιόδου 2014-2020 ανέδειξε μεταξύ άλλων την ανάγκη δημιουργίας ενός ολοκληρωμένου συστήματος παροχής συμβουλών για το γεωργικό τομέα. Οι συμβουλές θα πρέπει να παρέχονται από πιστοποιημένους φορείς (Δημόσιους, ιδιωτικούς ή Κοινοπραξίες αυτών) που θα επιλέγονται μετά από διαγωνισμό. Η ένταξη των δικαιούχων των αμέσων ενισχύσεων στο Σύστημα Παροχής Συμβουλευτικών υπηρεσιών είναι εθελοντική. Το Μέτρο είναι οριζόντιο και σχετίζεται δυναμικά με το σύνολο των προτεραιοτήτων για την αγροτική ανάπτυξη. Δεδομένου ότι οι συμβουλές είναι ένα από τα σημαντικότερα μέσα για την προώθηση της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού τομέα, μεταξύ άλλων και με τη διάχυση επιτυχημένων προσπαθειών καινοτομίας των επιχειρησιακών ομάδων ΕΣΚ στις ομάδες στόχου, συμβάλλει άμεσα στον εγκάρσιο στόχο της καινοτομίας, από την άλλη οι παρεχόμενες συμβουλές που σχετίζονται με το περιβάλλον και το κλίμα συμβάλλουν άμεσα στην αειφορία του αγρο-διατροφικού συστήματος και στους οριζόντιους στόχους του περιβάλλοντος και της κλιματικής αλλαγής.	ΥΠΑΑΤ (ΕΥΔ ΠΑΑ)

		<p>Προτείνεται η διαρκής εκστρατεία ενημέρωσης των καταναλωτών και η έμφαση στη σημασία της ορθολογικής διαχείρισης του πόρου και η συνεχής ενημέρωση των χρηστών νερού και του κοινού για τις τρέχουσες κάθε φορά συνθήκες του ισοζυγίου ύδατος και την αναγκαιότητα των μέτρων που τίθενται κάθε φορά σε ισχύ.</p> <p>Τα εκπαιδευτικά προγράμματα σε σχολεία έχουν διπλή σκοπιμότητα, καθώς από τη μια άμεσος στόχος είναι η μεταφορά μηνυμάτων - τρόπων εξοικονόμησης νερού στο σπίτι - προστασία υδάτων από την ρύπανση και από την άλλη μακροπρόθεσμος στόχος είναι η σταδιακή αλλαγή στη νοοτροπία των αυριανών πολιτών όσον αφορά στη σωστή χρήση του νερού. Θα πρέπει να γίνονται μέσα στην τάξη και από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς κάθε τάξης εφόσον έχει προετοιμαστεί κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό.</p>	<p>Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Διευθύνσεις Υδάτων)</p> <p>Αποκεντρωμένη Διοίκηση (Διευθύνσεις Υδάτων)</p>
Έργα έρευνας, ανάπτυξης και επίδειξης	Σ16 M14Σ1608	<p>Επιδιώκεται η αξιοποίηση νέων τεχνολογιών, οι οποίες μπορούν να περιλαμβάνουν την εφαρμογή νέων, καινοτόμων διεργασιών, με στόχο μεταξύ άλλων και την αναζήτηση νέων καλλιεργητικών πρακτικών και πρακτικών παραγωγής που συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος αλλά και στην προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Το μέτρο 16 του ΠΑΑ 2014-2020, προβλέπει ενισχύσεις στα πλαίσια συνεργασιών ομάδων παραγωγών με λοιπούς φορείς (συμβούλους, ερευνητές, λοιπούς παράγοντες αλυσίδας τροφίμων και innovation brokers) για την επίτευξη των στόχων: 1. Μείωση της κατανάλωσης ύδατος μέσω της υιοθέτησης προηγμένων αρδευτικών συστημάτων, και την υιοθέτηση της γεωργίας ακριβείας 2. Παραγωγή ασφαλέστερων και πιο υγιεινών τροφίμων που απευθύνονται είτε στο συνολικό πληθυσμό είτε σε ειδικές κατηγορίες 3. Τη μείωση του κόστους των εισροών που συνεπάγεται τόσο οικονομικό όφελος όσο και περιβαλλοντικό όφελος (μείωση της χρήσης λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων, υιοθέτηση νέων ποικιλιών που είναι καλύτερα προσαρμοσμένες στις τοπικές εδαφολογικές, υδρολογικές και κλιματικές συνθήκες, την αξιοποίηση των ΑΠΕ για την υποκατάσταση των ορυκτών καυσίμων) 4. Την αξιοποίηση των παραπροϊόντων της γεωργικής παραγωγής είτε για την παραγωγή ζωοτροφών είτε για την παραγωγή ενέργειας 5. Την ανάδειξη των ιδιαίτερων διατροφικών χαρακτηριστικών των γεωργικών προϊόντων και την συμβολή τους στη διατροφή (όπως τροφές πλούσιες σε Ω3, φυσικά ακόρεστα, χαμηλών θερμίδων) 6. Την καλύτερη ενσωμάτωση στην τροφική αλυσίδα προϊόντων της ελληνικής κτηνοτροφίας όπως για παράδειγμα του γίδινου γάλακτος. 7. Την υιοθέτηση φιλικότερων γεωργικών πρακτικών αλλά και την υιοθέτηση καλλιεργειών για την αξιοποίηση των φτωχών σε οργανική ουσία και θρεπτικά στοιχεία εδαφών</p>	ΥΠΑΑΤ (ΕΥΔ ΠΑΑ)
Λοιπά μέτρα	Σ17 M14Σ1701	<p>Οι κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις απαιτείται να διαχειρίζονται κατάλληλα τα απόβλητά τους ώστε να συμβάλλουν στο μέγιστο δυνατό στην προστασία του περιβάλλοντος. Το μέτρο απευθύνεται σε, κατόχους ή διαχειριστές χοιροστασίων, βουστασίων, αιγοπροβατοτροφικών μονάδων και σφαγείων που θα προβούν σε επενδύσεις με σκοπό την επεξεργασία / διαχείριση των παραγόμενων κτηνοτροφικών αποβλήτων τους, όπως είναι ο μηχανικός διαχωρισμός, η κομποστοποίηση/ συγκομποστοποίηση και η βιολογική επεξεργασία (αερόβια / αναερόβια). Η κατηγορία αυτή έχει ως βασικό σκοπό να συνεισφέρει στην ελαχιστοποίηση του κινδύνου ρύπανσης των υπόγειων και επιφανειακών νερών, αλλά και του εδάφους, που προέρχεται από κτηνοτροφικές δραστηριότητες και κυρίως από την διαχείριση των παραγόμενων αποβλήτων από κτηνοτροφικές δραστηριότητες.</p>	ΥΠΑΑΤ (ΕΥΔ ΠΑΑ)